

JOURNAL OF UNIVERSAL SCIENCE RESEARCH

OUR FIELDS

- Exact Sciences
- Natural sciences
- Medical sciences
- Technical sciences
- Economics
- Philological sciences
- Pedagogical sciences
- Social and humanitarian sciences
- Psychological sciences
- Arts and cultural sciences
- Physical education and sports

VOLUME 1 ISSUE 2

• <http://universalpublishings.com>

"RESEARCH SCIENCE AND INNOVATION HOUSE" MCHJ

JOURNAL OF UNIVERSAL SCIENCE RESEARCH

FEBRUARY 28, 2023

VOLUME 1, ISSUE 2

+998888082107

<http://universalpublishings.com>

samariddineshqorayev@gmail.com

« Journal of Universal Science Research » ilmiy-uslubiy jurnali: №01. 2023 yil.

Ushbu to'plamda « Journal of Universal Science Research » ilmiy-uslubiy jurnali 2023 yil 1-soni 2-qismiga qabul qilingan maqolalar nashr etilgan.

Jurnal tarkibidagi barcha maqolalarga DOI unikal raqami biriktirilib, **Directory of Research Journals Indexing, Researchbib, Index Copernicus, Zenodo, Open Aire, Google Scholar** xalqaro ilmiy bazalarida indekslandi.

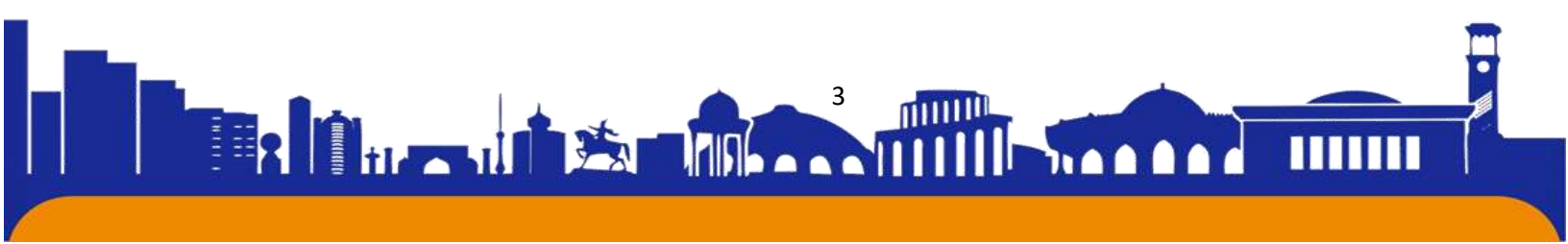
OAK tomonidan dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan jurnallar ro'yxatidagi milliy jurnallarda chiqarilgan maqolalar sifatida rasman tan olinadi.

Asos: O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiyasi komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxati 3-sahifasi. – Toshkent: 2019. – 160 b.

Jurnal materiallaridan professor-o'qituvchilar, mustaqil izlanuvchilar, doktorantlar, magistrantlar, talabalar, litsey-kollejlar va maktab o'qituvchilari, ilmiy xodimlar hamda barcha ilm-fanga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

Eslatma! Jurnal materiallari to'plamiga kiritilgan ilmiy maqolalardagi raqamlar, hisobotlar, ma'lumotlar haqqoniyligiga va keltirilgan iqtiboslar to'g'riligiga mualliflar shaxsan javobgardirlar.

“RESEARCH SCIENCE AND
INNOVATION HOUSE” MCHJ

Bosh muharrir, Eshqarayev Sadridin Chorievich – Termiz davlat universiteti Analitik kimyo kafedrası dotsenti, kimyo fanlari falsafa doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Mas’ul kotib: Boboyorov Sardor Uchqun o‘g‘li Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali talabasi

Nashrga tayyorlovchi: Eshqarayev Samariddin Sadridin o‘g‘li Termiz muhandislik-texnologiya instituti talabasi

TAHRIR KENGASHI A‘ZOLARI

Texnika fanlari muharriri, Eshqarayev Ulug‘bek Chorievich – Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti “Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi” kafedrası dotsenti, texnika fanlari nomzodi, Denov, O‘zbekiston.

Texnika fanlari muharriri Babamuratov Bekzod Ergashevich – Termiz davlat universiteti fizik kimyo kafedrası dotsenti, falsafa fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

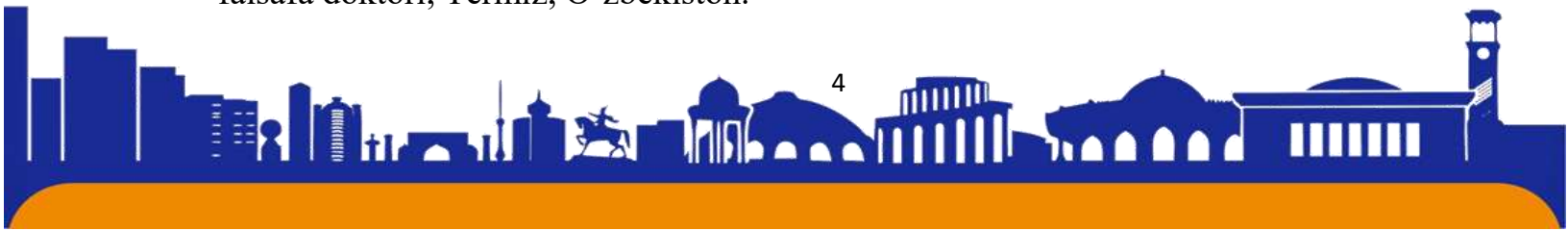
Kimyo fanlari muharriri Mirabbos Xojamberdiev Ikromovich- Berlin Technische Universität dotsenti, kimyo fanlari doktori, Berlin, Germaniya

Kimyo fanlari muharriri, Eshqurbonov Furqat Bozorovich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, kimyo fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Iqtisodiyot fanlari muharriri Otamurodov Shavkat Tillayevich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti prorektori, iqtisod fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Ijtimoiy va gumanitar fanlar muharriri, Xudoyberdiyev Xursand Xudoyberdiyevich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, ijtimoiy-gumanitar fanlar doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Otamurodov Furqat Abdulkarimovich, Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali direktori, Termiz, O‘zbekiston tibbiyot fanlari falsafa doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Biologiya fanlari muharriri Nurova Zamira Annakulovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali. Termiz, O‘zbekiston, biologiya fanlari doktori, dots., Termiz, O‘zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Turabayeva Zarina Kenjabekovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali, tibbiyot falsafa fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Sotsiologiya fani muharriri Eryigitova Lobar Qodirovna Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa sotsiologiya fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

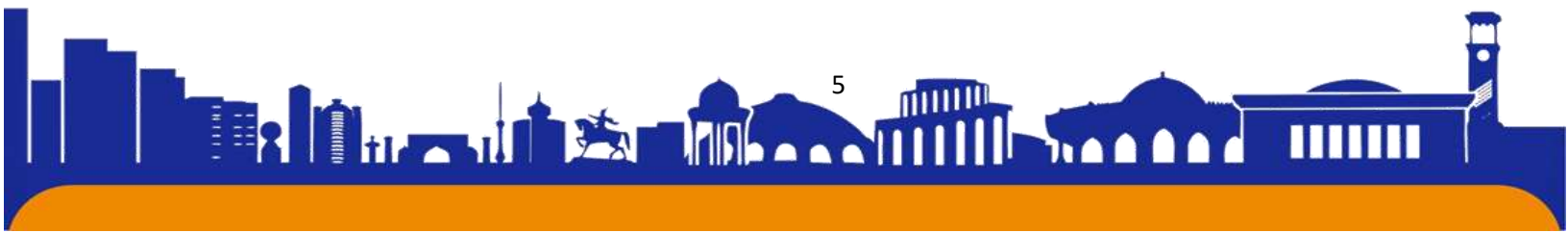
Filologiya fanlari muharriri Jo‘rayeva Ramziya Abdurahimovna Qo‘qon davlat pedagogika instituti. Qo‘qon, O‘zbekiston filologiya fanlari fanlari doktori (PhD), katta o‘qituvchi.

Fizika-matematika-fanlari muharriri Bobamuratov Ulug‘bek Erkinovich Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa fanlari doktori, fizika-matematika-fanlari, Termiz, O‘zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Axmedov Kamoliddin Xakimovich Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali 1-son davolash fakulteti dekani, tibbiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tibbiyot fanlari muharriri Vohidov Alisher Shavkatovich Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali Umumiy xirurgiya, bolalar xirurgiyasi va bolalar urologiyasi kafedrasi mudiri Tibbiyot fanlari doktori, professor

Gumanitar fanlar muharriri Rahmonov Abduqahhor Abdusattorovich Ma‘naviy-axloqiy tarbiya va yoshlar bilan ishlash bo‘yicha direktor o‘rinbosari, falsafa fanlari doktori (PhD)

Студентка 2 курса

Ташкентской медицинской академии

Мадиярова Фарина

Аннотация: в этой статье рассматривается последовательность творческого восхождения поэтессы Зульфийи, как эталон восточного культурного наследия женщин соединенное с желанием и воплощением мечты об интеллигентной женщине востока.

Ключевые слова: творчество, поэтесса, литература, стихи, поэма, знаток души, аллея писателей.

В 2004 году в Узбекистане была учреждена Государственная премия имени Зульфийи, которая присуждается за успехи в области литературы, искусства, науки, культуры и образования одаренным девушкам в возрасте от 14 до 22 лет ежегодно в канун Международного женского дня 8 марта. На сегодняшний день число лауреатов премии Зульфийи достигло 98 человек. В дань уважения поэтессе в Ташкенте на аллее писателей 1 марта 2008 году в Ташкенте был установлен памятник Зульфие.

Зульфийа Исраилова - известная и талантливая узбекская поэтесса. Яркая художница, тонкий знаток души простого человека-труженика, смелый борец за равные права женщин Востока в обществе. Авторитет ее поэзии - в правдивом отражении пафоса нашей сложной эпохи, в самобытном, ярком изображении души и деяний человека нашей современности.

Зульфийа, окончив среднюю школу и женское педагогическое училище, стала работать в редакции республиканских газет и журналов, увлеклась поэзией, стала писать стихи. Ее первые стихи появились в журнале "Янги йул", в газетах "Кизил Узбекистон", "Ёш ленинчи".

В 1932 году, когда ей исполнилось 17 лет, вышел первый сборник ее стихов "Страницы жизни". Это стихи о молодежи, о дружбе, о красоте человеческой души. С 1938 года она работает в различных крупных издательствах, является членом различных республиканских и межреспубликанских организаций.

Одаренная поэтесса и писательница, будучи тонким знатоком человеческих душевных порывов, создала произведения различных жанров: поэмы, баллады, элегии, лирические стихотворения, рассказы, очерки, публицистические статьи и газетные корреспонденции.

Наиболее ярко и полно расцвел талант Зульфийи в трудные годы войны: в ее стихах мощно звучит голос патриота, ощущается лирически теплое отношение к тем, кто с оружием в руках сражается за независимость своей Родины и тем, кто в глубоком тылу повседневным изнурительным трудом снабжает фронт всем необходимым. Многие её стихотворения были посвящены борьбе за мир и дружбе народов СССР. В годы войны она писала патриотические стихи. Ею также были написаны либретто к операм узбекских композиторов, например либретто оперы «Зейнаб и Аман». Также ею была написана пьеса-сказка по мотивам поэмы «Семург», написанной её мужем Хамидом Алимджаном.

Поэзия Зульфийи овеяна трепетным чувством любви к природе и человеку как неотъемлемой, высшей части самой природы. В ее стихах природа предстает в светлых тонах, ярких красках и образах. Наиболее известными стихотворениями поэтессы являются: «Хулькар» (1947), «Я пою зарю» (1950), сборник стихотворений «Близкие сердцу моему» (1958), «Сердце в пути» (1966), «Дар долины» (1966), «Моя весна» (1967), «Водопад» (1969).

Ежегодно у памятника поэту проводятся духовно-просветительские мероприятия. В этих мероприятиях принимают участие писатели и поэты, литературоведы, лауреаты государственной премии имени Зульфийи, активисты Комитета женщин, представители широкой общественности.

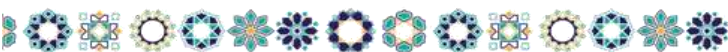
Каждый год у подножья великой поэтессе в день рождения преподносят красивые цветы, конечно же очень много поклонники её творчества читают стихи о весне и любви.

Хочу поделиться с самым моим любимым творением поэтессы:

ПРИШЛА ВЕСНА, СПРАШИВАЕТ О ТЕБЕ

Хамиду Алимджану

Живым дождем омыв миндаль,
В рассветный час пришла весна.
Полетом птиц наполнив даль,
Тревожа нас, пришла весна.

О, как любил ты час ночной,
Когда готов зацвести урюк,
И аромат земли сырой,
И почек хлопающий звук!

За ворот зиму ухватив,
В рожок пастушеский трубя,
Твердя любимый твой мотив,
Весна пошла искать тебя.

И, чтоб скорей тебя найти,
Став ветром, ворвалась в сады
И обыскала по пути
Все — от пустыни до воды.

И так озлилась, не найдя,
На белый свет, на свой простор,
Что стала бурей, гудя,
И покатила камни с гор.

Она спросила пастухов,

Стада пасущих: «Где поэт?»

Но нет у горя добрых слов, —
Они молчали ей в ответ.

Тогда, оборотясь лучом,
Весна вошла в мой темный дом,
Спросив у слез моих: «О чем?»,
Склонилась над ребячьим сном.

Моих детей, твоих детей.

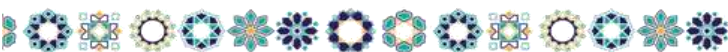
И, не найдя тебя опять,
Не видя более путей,
Мне сердце начала пытаться.

«Где тот, который ждал меня
На перекрестке всех дорог,
Тревоги от себя гоня,
Налюбоваться мной не мог?»

Зачем покинул свежесть трав,
Тюльпаны и в цвету урюк?
Зачем, строки не дописав,
Перо он выронил из рук?

Где те прекрасные слова,

В которых я любила цвeсть,
В которых я была жива,
Еще прекраснее, чем есть?
Зачем ты в черном и в слезах?
Зачем молчишь ты мне в ответ
И снег не тает в волосах?
Где тот певец, где тот поэт?»

Дай руку мне... Молчат уста.
И молча я ее веду...
В тени безлистого куста

Мои́ла выросла в саду.
Тогда весна умчалась прочь,
Неся с собой мою печаль,
И над могилой в ту же ночь
Зацвел, как облако, миндаль.

И песню, спетую тобой,
Запел на ветке соловей.
И мир, разбуженный весной,
Шумел над памятью твоей.

Использованные источники:

1. <https://greylib.align.ru/1033/zulfiya-stixi-naim-karimov-prishla-vesna-sprashivaet-o-tebe.html>
2. Зульфия. Такое сердце у меня: стихотворения и поэмы. - Изд. «имени Гафура Гуляма». Ташкент – 1978. С - 376.
3. <https://arboblar.uz/ru/people/zulfiya>
4. <https://www.peoplelife.ru/112608>

Yantoq o‘simligining ahamiyatlari

Jumayeva Zulfizarbonu

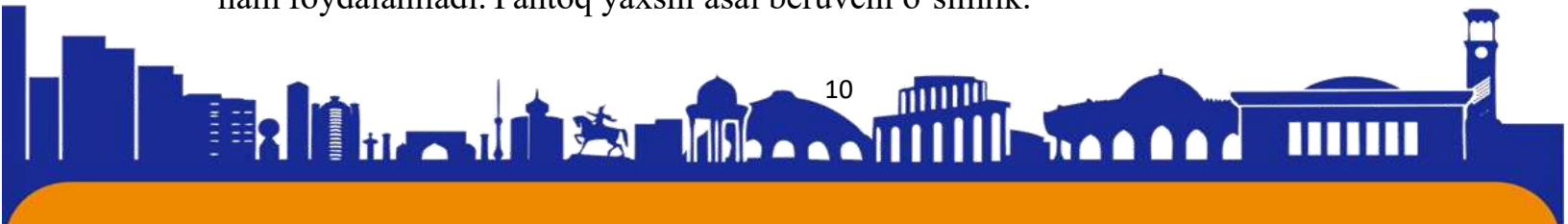
Termiz davlat pedagogika instituti tabiiy fanlar fakulteti

Annotatsiya: Quyoshli zaminimiz tuprog‘ida unib o‘sayotgan turli tuman dorivor hamda xom ashyo sifatida yetishtirilgan o‘simliklar tabiatimiz boyligi sanaladi. Bu o‘simlik sirasiga yantoq (Alhagi) ham kiradi. Bu o‘simlik dukkakdoshlar oilasiga mansub ko‘p yillik begona o‘t hisoblanadi dasht cho‘llarda ko‘p uchratishimiz mumkin. Ildizi kuchli rivojlangan bo‘lib asosan yer osti suvlaridan foydalanadi.

Kalit so‘zlar: Alhagi, karotin, vitamin C B2 K, organik kislota manna, trisaxarid, saponin, alkaloidlar, oshlovchi moddalar, shakar rutin.

Yantoq o‘simligi haqida:

Yantoq (Alhagi) dukkakdoshlar Fabaceae oilasiga mansub ko‘p yillik begona o‘t. Bo‘yi 30-130 sm bo‘ladigan o‘t o‘simlik. Poyasi tik o‘sovchi tikanli pastki tomoni yog‘ochlashgan, pastki tikanlari kalta va qattiq, yuqoridagilari uzun va yumshoq. Poyasi shoxlangan. Barglari lansetsimon ellipsimon yoki keng teskari tuxumsimon bo‘lib qisqa bandi yordamida poya va shoxlarida ketma-ket joylashadi. Binafsha pushti yoki qizil rangli besh bo‘lakli gullari 2-7 tadan tikanlariga joylashgan. Mevasi tasbexsimon 10tagacha urug‘ bo‘lgan dukkak. May sentabr oylarida gullaydi, mevasi avgust oktabrda yetiladi. Sobit ittifoq, yevropa qismining janubi sharqiy tumanlarida kavkaz O‘rta osiyo tekisliklarida daryo, kanal, yo‘l bo‘ylarida nam qumli shag‘alli yerlarda o‘sadi. Yantoq turlarining yer ustki qismi tarkibida saponinlar 0.3% ursol kislota 1.3% 90% flavonoidlar rutin kvetsimetitri va izoramnetin glikozoidlar 0.11%. 0.19% kumarinlar 0.33% 0.87% efir moylari vitaminlar C B2 K karotin organik kislota, qandlar 8.6-9.2% shilliq oshlovchi va ildizida 0.19% alkaloidlar saponinlar 2.7% organik kislotalar C B guruh vitaminlari 3.9-6.65% oshlovchi moddalar bor. Shakar yantoq avgust sentabr oylarida o‘zidan shirin suyuqlik chiqaradi 2-3 kundan so‘ng suyuqlik qotib qand zarrachasi mannaga aylanadi. Manna tarkibida 5.5% suv 1.9% yelim 49.9%-50.6% trisaxarid va boshqa moddalar bor. Yevropa qismidagi chala cho‘l rayonlarida 5 turi ma‘lum. O‘zbekistonda yantoqning soxta yantoq va qirliz yantog‘i turi o‘sadi. Yantoqning hamma turi tuyachilik va qo‘ychilikda yaxshi ozuqa hisoblanadi. Yantoqdan yuqori sifatli yem xashak silos va oziq uni olinadi. O‘tin sifatida ham foydalaniladi. Yantoq yaxshi asal beruvchi o‘simlik.

Dorivorlik xususiyati:

Dorivorlik xususiyatiga ko'ra yantoqning 4ta turi ishlatiladi. Qirg'iz yantog'i-kirghisorum soxta yantoq-pseudolhagi shakar yantoq-persirum Boiss et Buhse siydik barg yantoq -sponisifolia Shap. Xalq tabobatida yantoq turlarining yer ustki qismi va ildizi ishlatiladi. Yer ustki qismi o'simlik gullagan vaqtida o'rib olinadigan va soya yerda quritiladi. Yantoqning yer ustki qismidan tayyorlangan damlamani yo'talni qoldirish uchun hamda terlatuvchi dori sifatida ishlatiladi. Ildizidan tayyorlangan qaynatma ichdan qon oqishini to'xtatishda ,bakteriostatik, siydik va o't haydaydigan ,jarohatlar bitishida yordam beradi.

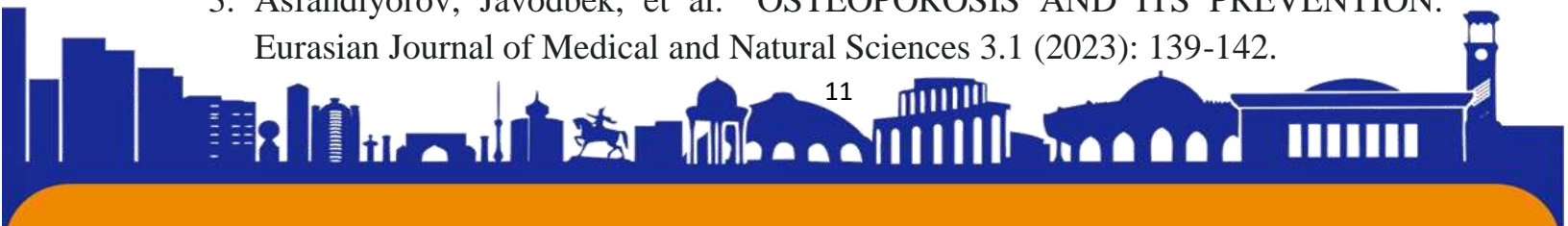
Yantoqni sharbat oshqozon ichak kasalliklarida foydalaniladi. Yantoq infeksiyon oshqozon ichak trakti kasalliklarini davolash uchun ishlatiladi. Yantoq och qoringa iste'mol qilinsa ,ich ketishini kuchaytiradi. O'tkir og'iz kasalliklarida ham yantoq damlamasini chayqab turishni ham foydasi bor, og'iz bo'shlig'ining turli xil yallig'lanishini davolashda ishlatiladi. Yiringli otit bilan og'rikan bemorlarga yantoq tomirini damlama qilib iste'mol qilinsa, bachadon bo'yni eroziyasi bilan og'rikan bemorlarga tavsiya qilsa bo'ladi. Yantoq sovuqqonlik uchun diafotik antipiretik sifatida ishlatish mumkin, terining yiringli shikastlanishida, jarohatlar, kuyishlarda qo'llaniladi. Gemmoroyini davolashda ham ishlatish mumkin.

Yantoq asali:

Yantoq asali-bu tuya tikanli yantoq gullaridan yig'iladigan asal turi hisoblanadi. Yantoq asali juda kam uchraydigan va tozalangan asal navidir. U zaif hidi bilan yoqimli va nozik tamga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Asfandiyorov, Javodbek, et al. "SYPHILIS (DISEASE), ITS SYMPTOMS AND PRIMARY CONSEQUENCES." International Bulletin of Medical Sciences and Clinical Research 2.10 (2022): 10-11.
2. Tashboltayevna, Ahmedova Saodat, Asfandiyorov Javodbek Mirzaali o'g'li, and Odilov Ramziddin Dilshod o'g'li. "Xushvaqtova Osiyo Asadulla qizi, & Rashidova Farangiz Musulmon qizi.(2022). LEISHMANIOSIS DISEASE, ITS SYMPTOMS, PRIMARY CONSEQUENCES AND DISTRIBUTION. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10 (12), 836-838."
3. Asfandiyorov, Javodbek, et al. "OSTEOPOROSIS AND ITS PREVENTION." Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences 3.1 (2023): 139-142.

4. o'g'li, AJM ., Xushvaqto'v , XIS o'g'li, qizi, SSI ., o'g'li, SXE ., & qizi, SMZ . (2022). JIRRAJYATNING ESTETIK TURLARI, PLASTIK JARROZIYA. EVROPA ZAMONAVIY TIBBIYOT VA AMALIYOT JURNALI, 2 (10), 143–144. <http://www.inovatus.es/index.php/ejmmp/article/view/1231>
5. Abdukamol qizi, NZ, Raxmat qizi, SX, Alisher o'g'li, AA, Raxmon o'g'li, AM, & Mirzaali o'g'li, AJ (2022). Kardiojarrohlik haqida. Central Asian Journal of Medical and Natural Science, 3 (5), 694-696.
6. Mirzaali o'g'li A. J. et al. TERMINAL CASES LUNG AND HEART RESUSCITATION TRANSFER PRINCIPLES //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – T. 10. – №. 10. – C. 729-731.
7. Mirzaali o'g'li, Asfandiyorov Javodbek, et al. "ANESTHESIA AND ITS GENERAL CHARACTERISTICS." Gospodarka i Innowacje. 28 (2022): 191-192.
8. Mirzaali o'g'li, Asfandiyorov Javodbek, et al. "Importance of medical prevention in medicine." Texas Journal of Medical Science 13 (2022): 175-176.
9. Choriyeva, Z., Asfandiyorov, J., Aminova, M., Tojiddinov, D., & Bozorova, G. Z. (2022). KIDNEY ANATOMY, PATHOLOGY AND KIDNEY DISEASES: INFORMATION ABOUT NEPHRITIS. Академические исследования в современной науке, 1(15), 67-69.
10. Mirzaali o'g'li, Asfandiyorov Javodbek, et al. "Liver Anatomy, Histology And Physiology." Intellectual Education Technological Solutions And Innovative Digital Tools 1.11 (2022): 8-11.
11. Mirzaali o'g'li A. J. et al. Liver Structure and Functions, Hepatocytes Information About //American Journal of Economics and Business Management. – 2022. – T. 5. – №. 11. – C. 215-216.
12. Asfandiyorov, Javodbek, et al. "Cardiovascular diseases. Hypertension and hypertensive crisis." Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences 2.11 (2022): 209-210.

Ozodov Ozodbek Tojiboy o'g'li

Toshkent Axborot Texnologiyalari Universiteti Urganch Filiali talabasi

Annotatsiya: Yoshlarning o'z ilmiy va ijodiy salohiyatini oshirishi, intellektual bilimni namoyon qilishi, tahliliy fikrlashi, iqtidori va ijtimoiy moslashuvi uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, yoshlar bandligini ta'minlashda IT markazlar va "Bir million dasturchi" loyihasi katta samara beryapti.

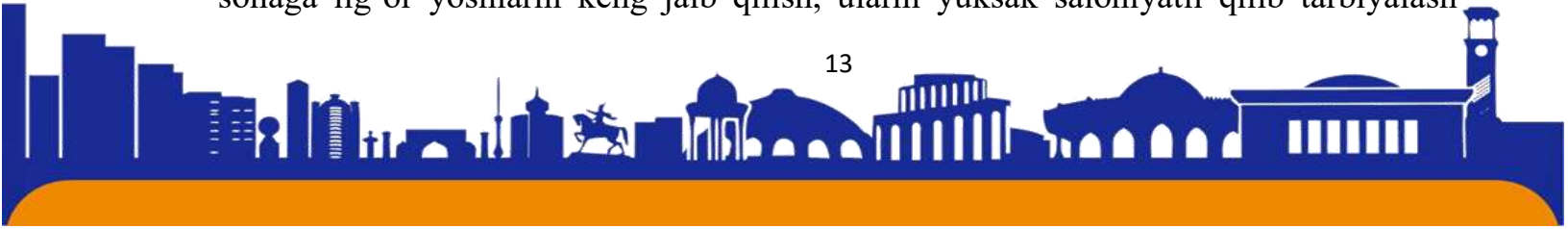
Kalit so'zlar: IT, innovatsiya, kelajak sohasi, It park, It markaz va h.k.z

Zamon rivojlanib borishi IT sohasining rivojlanishi bilan chambarchas bog'liq bo'lib ushbu sohani rivojlantirish orqali juda ko'p muammolarga yechim topish mumkin bo'ladi. Shuningdek insonlarning mehnatini ham ancha yengillashtiradi. Shu yilning 13-aprel kuni Prezidentimiz raisligida yoshlar bandligi va ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish bo'yicha ilgari berilgan topshiriqlar ijrosi yuzasidan o'tkazilgan video selektor yig'ilishida ta'kidlaganidek, bugungi kunda respublika bo'yicha 120 ta IT markazni to'rt mingga yaqin "Yoshlar daftari"ga kirganlar tamomlagan. Kelgusida biznes boshlashi uchun bunday yigit-qizlar kompyuter bilan ta'minlanadi. Buning uchun "Bir million dasturchi" loyihasi doirasida sertifikat olgan yoshlarga kompyuter xaridi uchun kreditlar ajratiladi. Ularning foiz xarajatlari to'liq byudjetdan qoplab beriladi.

2019-yil 20-noyabrda davlatimiz rahbari yangi bosqich qurilishiga ramziy tamal toshi qo'ygan va Toshkentda mamlakatimizdagi birinchi Dasturiy mahsulotlar va axborot texnologiyalari texnologik parki ochilgandi. Shundan buyon o'tgan davr mobaynida axborot texnologiyalari sohasida o'nlab yangi loyihalar yo'lga qo'yildi. Yoshlarning sohaga oid qiziqish va intilishlarini rag'batlantirish, aholining kompyuter savodxonligini oshirish borasida sezilarli qadamlar tashlandi.

"Iqtisodiyotimiz barqarorligi, har bir sohaning sifati va samaradorligi, aholiga qulayliklar yaratish axborot texnologiyalari bilan bog'liq. Shuning uchun bu sohaga yanada keng imkoniyat, zarur infratuzilma yaratish, mutaxassislarni har tomonlama rag'batlantirish, qobiliyatli yoshlarni tarbiyalash kerak", degan edi Prezidentimiz.

IT parklar esa mana shunday maqsadlarni o'zida mujassam etib, o'qish va istiqbolli loyihalar ustida ishlash, dasturiy mahsulotlar bozoriga chiqishga ko'maklashish, sohaga ilg'or yoshlarni keng jalb qilish, ularni yuksak salohiyatli qilib tarbiyalash

uchun zamonaviy makon vazifasini o‘tayotir. Bugungi kunda buyerda minglab startaplar ustida ishlanyapti, millionlab dasturchilar tayyorlanyapti. Jumladan, “Bir million dasturchi” (One million uzbek coders) loyihasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi va Birlashgan Arab Amirliklarining “Dubai Future Foundation” jamg‘armasi tomonidan Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi hamda Xalq ta’limi vazirligi bilan hamkorlikda amalga oshirilmoqda.

Mart oyining yakuniy holati bo‘yicha respublika miqyosida uzbekcoders.uz portali orqali ro‘yxatdan o‘tib, “Bir million dasturchi” loyihasi doirasida ta’lim olayotganlar soni 200 ming nafardan ziyodni tashkil etdi. Yaqinda “Bir million dasturchi” loyihasi doirasida bitiruvchilar salmog‘i bo‘yicha yuqori natijalarni ko‘rsatgan Karmana tumanidagi 2-maktab hamda Qo‘ng‘irot tumanidagi 39-maktabga O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti sovg‘asi — “Spark” avtomobili topshirildi. Aytish joizki, dasturiy mahsulot va raqamli xizmatlarni taqdim etish uchun qulay shart-sharoit yaratish, ularni ichki hamda tashqi bozorga olib chiqish, innovatsion ishlanmalarni rag‘batlantirish axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirishning muhim shartlaridan biridir. Shu ma’noda, O‘zbekiston Hindistonning axborot va texnologiya kompaniyalari bilan birgalikda dasturiy ta’minotni ishlab chiqish, startaplarni jadallashtirish bo‘yicha qator loyihalarni yo‘lga qo‘ydi.

Mamlakatimiz bo‘ylab besh tashabbus doirasida 120 ta raqamli texnologiyalar o‘quv markazi faoliyat boshladi. Hozir IT sohasi bo‘yicha uchta texnikum faoliyati yo‘lga qo‘yilgan bo‘lib, ularda yetti yuzga yaqin yigit-qiz ta’lim olmoqda. Yangi o‘quv yiliga qadar qolgan hududlarda ham 11 ta texnikum tashkil etish rejalashtirilmoqda. Ma’lumotlarga ko‘ra, axborot kommunikatsiya texnologiyalari sohasi bo‘yicha mamlakatimizda yiliga o‘rtacha besh ming nafardan ortiq oliy ma’lumotli kadr yetishib chiqadi. Shundan 3 ming 300 nafari Toshkent axborot texnologiyalari universiteti hissasiga to‘g‘ri kelmoqda. O‘tgan yili Andijon, Farg‘ona, Sirdaryo, Jizzax, Samarqand va Qashqadaryo viloyatlarida Dasturiy mahsulotlar va axborot texnologiyalari texnologik parki filiallari tashkil etildi. Ularda faoliyat yuritayotgan 440 dan ziyod rezident tomonidan mingga yaqin yangi ish o‘rni tashkil etildi. Ishlab chiqarilayotgan dasturiy mahsulot va xizmatlar hajmi bir trillion so‘mlikdan ortdi.

Ayni paytda Toshkent shahridagi Dasturiy mahsulotlar va axborot texnologiyalari texnologik parki rezidentlarini ko‘paytirish va ularga yetarli imkoniyatlar yaratish vazirlik diqqat markazida turibdi. Shu maqsadda xorijdan jalb qilingan ekspert bilan

hamkorlikda umumiy maydoni 408 ming kvadrat metr ga teng hududda infratuzilma obyektlarini bunyod etish konsepsiyasi ishlab chiqilib, qurilish ishlari bajarilmoqda. Dasturiy mahsulotlar va axborot texnologiyalari texnologik parkida rezidentlarga moliyaviy, marketing, yuridik va boshqa konsalting xizmatlar ko'rsatiladi. Ular uchun moliyaviy imtiyozlar ko'zda tutilgan. Jumladan, 2028-yilning 1-yanvariga qadar barcha soliq va davlatning maqsadli jamg'armalariga majburiy ajratmalardan, shuningdek, bir martalik ijtimoiy to'lovlardan ozod qilingan. Taqdim qilingan imtiyozlar va preferensiyalar tufayli xizmatlar va eksport hajmi yildan-yilga oshyapti. Natijada IT park rezidentlari dunyo bozoriga chiqib, o'z xizmatlarini xorijiy kompaniyalarga taklif etmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasi bugungi kunda eng talab yuqori va ustuvor sohalardan biri hisoblanadi. Startaplardan tortib, eng yirik kompaniyalargacha yaxshi IT mutaxassisiga ehtiyoj sezadi. Shu tufayli ham ushbu soha egalariga talab juda baland. Tadbirkorlar, kompaniya hamda tashkilotlar malakali xodim uchun yuqori maosh to'lashga doimo tayyor. Respublikamizda bunday markazlar ochilayotgani ham bejiz emas. Bu har bir inson o'qib o'rganishi, IT dunyosiga qo'shilishi uchun amalga oshirilmoqda.

Shu qatori, dasturiy mahsulotlar va axborot texnologiyalari texnologik parki tomonidan mobil robototexnika bo'yicha milliy terma jamoa shakllantirish jarayoni boshlandi. Park filiallarida startap loyihalarni amalga oshirish, yoshlarni dasturiy mahsulotlar ishlab chiqarishga keng jalb qilish bo'yicha tizimli ishlar bajarilmoqda. Jumladan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga qiziqishi baland va u bilan shug'ullanish niyatidagi yigit-qizlar uchun qator qulayliklar mavjud. Jumladan, 2021-yildan boshlab xalqaro IT sertifikatini qo'lga kiritgan yoshlarga xarajatining 50 foizigacha bo'lgan qismi qoplab beriladi. Texnika va kommunikatsiya asrida insonlarning dunyoqarashi, fikri kun sayin o'zgarib bormoqda. Bugungi kunda ularni hayratlantirish, turmush tarzini butkul o'zgartirib yubora oladigan loyihalarni ishlab chiqish ham qiyinlashyapti. Buning asosiy sabablaridan biri, ularning zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan faol foydalanishi, dunyoda ro'y berayotgan yangiliklar, voqea-hodisalardan tez xabardor bo'lishidir. Shunga ko'ra, sohada yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish, ularda ijodkorlik, kreativlikni yanada rivojlantirish maqsadida yangi loyihalar ishlab chiqilmoqda. Bu loyihalar ularning iste'dodi, ixtirolari hamda g'oyalarini hayotga tatbiq etishda muhim rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Fundamentals of Library and Informational science, by ABDUWAHAB OLANREWAJU ISSA, Ph.D in 2013, pages – 133.
2. Harris, M.H. History of Libraries in the Western World, 4th ed. (Scarecrow, 2011)
3. http://en.wikipedia.org/wiki/Library_science
4. <http://WWW.rocket-library.com/>

“BOSHLANG‘ICH SINFLARDA BUGUNGI KUNDA MATEMATIK SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISH”.

Boynazarova Nilufar Tilovmurod qizi

Termiz davlat pedagogika instituti 2-bosqich magistranti

Qurbonnazarova Ziyoda Abdukarim qizi

Termiz davlat universituti Boshlang‘ich ta‘lim va sport tarbiyaviy ish yo‘nalishi 4 bosqich talabasi

Annotatsiya: Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga matematikadan samarali ta‘lim berilishi uchun o‘qituvchi boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasini egallab, chuqur o‘zlashtirib olmog‘i lozim. Ushbu maqolada aynan boshlang‘ich sinfda matematik savodxonlikni oshirish haqida so‘z yuritilgan.

Kalit so‘zlar: “matematik savodxonlik”, texnologiya, TIMMS, *matematik reallikni*.

Respublikamizda mustaqillikning dastlabki kunlaridan boshlab jamiyatni isloh qilish va yangilash jarayonining eng muhim bo‘g‘ini jamiyatdagi demokratik o‘zgarishlarning, iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishning, respublikaning jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuvining zarur va majburiy sharti sifatida ta‘lim sohasini isloh qilish siyosati izchillik bilan amalga oshirilmoqda. Bugungi kunda Kadrlar tayyorlash milliy dasturi yosh avlodga uzluksiz ta‘lim berish va uni tarbiyalash jarayonini yaxlit qamrab oladigan yagona ta‘lim tizimi hisoblanadi. Ta‘lim tizimining har bir bo‘g‘ini alohida o‘ringa ega. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev ta‘kidlaganidek, „Matematika hamma fanlarga asos. Bu fanni yaxshi bilgan bola aqlli, keng tafakkurli bo‘lib o‘sadi, istalgan sohada muvaffaqiyatlarga erisha oladi.“¹ Matematik savodxonlik nafaqat matematika darslarida, balki texnologiya, tabiiy fanlar, ingliz tili kabi boshqa o‘quv fanlarini o‘rganishda ham shakllanadi. Bizning maqolamizda biz o‘z tajribamizni baham ko‘rishga harakat qilamiz. Boshlang‘ich sinflarda matematika darslari va boshqa fan yo‘nalishlari orqali matematik savodxonlikni shakllantirish. O‘quvchilarning funksional savodxonligini shakllantirish yangilangan ta‘lim mazmunining asosiy vazifalaridan biri bo‘lib, matematik savodxonlik esa umumiy funksional savodxonlikning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Vaqt “matematik savodxonlik” kompetensiyasiga ega bo‘lgan maktab

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4387-sonli Qarori 2020-yil 7-may

o'quvchilarini o'qitish va tarbiyalashda yangicha yondashuvlarni izlashni taqozo etmoqda.

Boshlang'ich sinf o'quvchisi savollarga javob olishi kerak: nima uchun menga matematika kerak? Ushbu bilimdan haqiqiy hayotda qanday foydalanishim mumkin? Shunday qilib, matematik savodxonlik - bu boshlang'ich sinf o'quvchisining matematikaning dunyodagi rolini aniqlash va tushunish qobiliyati; kundalik hayotda yuzaga keladigan muammolarni hal qilish uchun matematik bilimlarni qo'llash qobiliyati. Matematik savodxonlik nafaqat matematika darslarida, balki texnologiya, atrofimizdagi dunyo, ingliz tili kabi boshqa o'quv fanlarini o'rganishda ham shakllanadi. Bizning maqolamizda biz o'z tajribamizni baham ko'rishga harakat qilamiz.

Matematika darslarida biz amalda o'zini isbotlagan allaqachon ma'lum bo'lgan texnika va texnologiyalardan faol foydalanamiz. Ammo matematika darsining turli bosqichlarida qoida muvaffaqiyatli ishlaydi: matematikaga chuqur yondoshish kerak, chunki boshlang'ich maktab yoshidagi bolalar asosan sezgir (kublar yordamida qo'shish, ayirish, bo'lish). O'quvchilar modelga yondoshsin, matematikaga kirsin. Bu o'z natijasini beradi. Matematika darslarining asosiy vazifasi bolaning intellektual rivojlanishi bo'lib, uning muhim tarkibiy qismi og'zaki va mantiqiy fikrlashdir. Biz har kuni o'quvchilarga "To'plash uchun muammolar" ni taklif qilamiz: mantiqiy zanjirlar, sehri kvadratlar, she'rlardagi vazifalar, jumboqlar, matematik topishmoqlar, krossvordlar, hisoblash tayoqlari bilan geometrik vazifalar. Bundan tashqari, ta'limiy yutuqlarni baholash xalqaro uyushmasi (IEA) tomonidan tashkil etilgan TIMMS – matematika va tabiiy fanlar ta'lim sifatining xalqaro monitoring dasturini ham keltirish mumkin. Ushbu tadqiqot o'quvchilarning turli davlatlarda matematika va tabiiy fanlardan bilim darajasi va sifatini solishtirishga hamda milliy ta'lim tizimidagi farqlarni aniqlashga ko'maklashadi.² O'quvchilarning matematika bo'yicha savodxonligini oshirish ularga atamalar, tushunchalar, ko'nikma va tasavvurlar o'rtasida bog'lanishni o'rnatishga yordam beradi, matematika savodxonligini rivojlantirishga hissa qo'shadi.

Matematika darsining o'ziga xos tomonlari, eng avvalo, bu o'quv predmetining xususiyatlaridan kelib chiqadi. Bu xususiyatdan biri shundan iboratki, unda arifmetik

² Abdurahmonova N. Jumayev M., O'rinboyeva M. Boshlang'ich sinflar uchun matematikadan didaktik materiallar. O'quvchilar uchun metodik qo'llanma – Toshkent. Istiqlo'l 2004-yil 152-bet

material bilan bir vaqtda algebra geometriya elementlari ham o`rganiladi. Matematika boshlang`ich kursining boshqa o`ziga xos tomoni nazariy amaliy masalalarning birgalikda qaralishidir. Shuning uchun har bir darsda yangi bilimlar berilishi bilan unga doir amaliy o`quv malakalar singdiriladi. Taniqli olim J. Ikromov o`zining “Язык обучения математики” kitobida "Maktab o`quvchilarining matematik madaniyati shakllanishi bir necha davrga bo`linadi",-deb ta`kidlaydi. Birinchi navbatda ular ob`yektiv tushunchalarning birgalikda tashkil etadigan mazmuni —*matematik reallikni* aniqlab oladilar. Bunda ob`yektlarning aniqlik xususiyatlari bilan tarixiy jihatlar o`rtasidagi bog`liqlik alohida ahamiyat kasb etadi. Kundan kunga ma`lumot oshib borayotgan bilan tushunarli bo`ladiki bugungi o`quvchilarga kerak bo`ladigan narsalarni hammasini o`rgatib bo`lmaydi. O`zlashtirilgan ma`lumot juda tez eskirib qolmoqda, chunki har kuni yangi ma`lumotlar chiqmoqda. Fanda o`qitish nazariyasi ushbu fanni o`qitish bo`yicha metodik tizimlarning faoliyat qonunini ochib beradi. Metodika ularni tadbqiqini, texnologiya esa ushbu modelni amalga oshirish usullarini ishlab chiqa

"Individning turli kontekstlarda matematikani shakllantirish, qo'llash va sharhlash qobiliyati. Bu matematik fikrlash va hodisalarni tasvirlash, tushuntirish va bashorat qilish uchun matematik tushunchalar, protseduralar, faktlar va vositalardan foydalanishni o'z ichiga oladi. Bu shaxslarga matematikaning rolini tushunishga yordam beradi. dunyo va konstruktiv, faol va mulohazakor fuqarolar uchun zarur bo'lgan asosli qarorlar va qarorlarni qabul qilish."³ Talabalar professional matematiklar kabi muloqot qilishni o'rganishlari kerak va men ular javobning to'g'ri mohiyatidan qutula olmaydi deb o'ylayman, Biz ularning maktabni kollejda yoki o'z kareralarida professional matematiklar bilan to'g'ri muloqot qilish qobiliyatiga ega bo'lishlarini xohlashimiz kerak. Aniq matematik tilni o'rganish qiyin va ba'zan zerikarli bo'lsa-da, bu juda foydali bo'lishi mumkin. Matematik tilni yaxshi biladigan o`quvchi uchun teoremlar ma'noga to'la. O`quvchilar so'zlarning paragraflari bilan ovora bo'lmasdan, undan ko'p narsani tushunishlari mumkin. Aniqlik bu sohadagi har bir kishi tomonidan tushunilishi mumkin bo'lgan qisqa mantiqiy dalillarni keltirish imkonini beradi. Chunki "savodxonlik ma'lum bir amaliyot

³ ." (OECD, 2018, 67-bet)

Murakkab ko'p bosqichli vazifa alohida vazifalar zanjiriga bo'linadi, ularning har birida bola muammoni hal qilish uchun qadam qo'yadi. Bunday vazifalar bolani muammo bilan ishlashning barcha bosqichlarida uni matematika tilida shakllantirishdan tortib, talqin qilishgacha bo'lgan yo'l-yo'riqni ko'rsatadi. Tizim har bir bosqichni etakchi savol bilan yakunlashga yordam beradi, turli variantlarni taklif qiladi yoki vizualizatsiyadan foydalanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4387-sonli Qarori 2020-yil 7-may
2. Abdurahmonova N.Jumayev M,O'rinboyeva M.Boshlang'ich sinflar uchun matematikadan didaktik materiallar.O'quvchilar uchun metodik qo'llanma – Toshkent.Istiqlol 2004-yil 152-bet
3. " (OECD, 2018, 67-bet)

To'ra Sulaymon she'rlarida lingvopoetika

Jabborova Gulchexra

GulDU 2-kurs magistr

Annotatsiya: O'zbek adabiyotida shunday shoirlar bo'ladiki, ularning adabiyotimiz darg'alariga, millatimizning ma'naviy merosini boyitishga, o'zbek xalqining ma'rifatini yuksaltirishga qo'shgan hissalarini hech qanday moddiy va ma'naviy boylik bilan taqqoslab bo'lmaydi. Bunday ijodkorlarni ko'plab uchratishimiz mumkin. Ana shunday shoirlarimizdan bo'lgan To'ra Sulaymon ijodining xalqimiz ma'naviyati va ma'rifatida tutgan o'rni beqiyos.

Kalit so'zlar: ijod, badiiy, adabiyot, ijodiy meros, To'ra Sulaymon, she'riyat va h.k.z

To'ra Sulaymon o'zbek adabiyotida betakror she'riyati va o'ziga xos uslubi bilan o'chmas iz qoldirgan, badiiy ijodning yorqin namoyandalaridan biridir. Darhaqiqat, To'ra Sulaymon o'zbek adabiyotida o'z so'zi, o'z ovozi va o'z o'rniga ega bo'lgan shoirlarimizdan biri edi.

O'zbekiston xalq shoiri To'ra Sulaymon xalq og'zaki ijodi namunalarini yaxshi bilgan, puxta o'zlashtirgan va ularning imkoniyat hamda yutuqlaridan o'z asarlarida samarali foydalangan ijodkorlardan biri sanaladi. Xususan, shoir dostonlarida og'zaki adabiyotning eng katta janri bo'lgan xalq dostonlarida keng qo'llaniluvchi badiiy tasvir vositalaridan biri bo'lgan saj'ning o'rni va ahamiyati katta. Saj' nasrdagi qofiya hisoblanadi. Saj' badiiy matnda ohangdoshlik hosil qiladi. Ohangdoshlik esa badiiy asarga o'zgacha joziba baxsh etadi, uning ta'sirchanligini yanada oshiradi, badiiyatini esa yuqori darajaga ko'taradi. Bu jihatdan qaraganda ijodkorning "Qorasoch" nomli dostoni alohida ajralib turadi. Dostonda saj'ning bir necha ko'rinishlari uchraydiki, ular asar qahramonlariga xos xususiyatlarni ochishga xizmat qilishi bilan birga nutqning jozibadorligini ham oshiradi: "– Qizginam, qimizginam, daryoda qunduzginam, deganning qo'ynida tun bo'yi yulduzginam, bo'z yigitlar qoshida qilig'i tamizginam. O'rinboyning yori bor, oh, mening yolg'izginam?.."

Hojiya qizning yangalariga tegishli mazkur nutqning dastlabki gapi hazil-mutoyiba orqali erkalash jarayonini yuqori darajaga chiqarmoqda. Odatda yanga va qayinsingillar orasida hazil-mutoyibaning bo'lishi tabiiy bir hol, qayinsingillar yangalari bilan sirlashgan, boshqalarga aytolmagan gaplarini ham yangalariga aytishgan, yangalar qayinsingillar uchun o'ziga xos tayanch, suyanch va hamdard vazifasini ham bajarishgan. Keltirilayotgan misolning keyingi gapi yangalarning qayinsingil taqdiriga

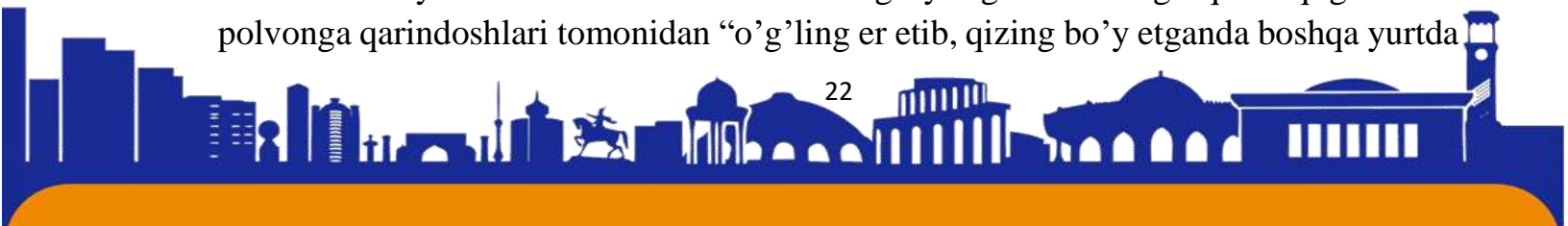

befarq emasligini ko'rsatadi. Chunki unda Hojiya qizning taqdiriga achinish ruhi ham sezilib turibdi. Aynan birinchi gapda saj' ko'rsatkichlari bo'lgan qizginam, qimizginam, qunduzginam, yulduzginam, tamizginam so'zlariga ikkinchi gapdagi yolg'izginam so'zi ohangdoshlik hosil qilib, saj' yuzaga kelishini ta'minlayapdi hamda Hojiya qiz hayotiga bo'lgan achinish ruhini kuchaytirishga xizmat qilyapdi.

Badiiy tasvir vositasi sifatida saj' butun dostonni boshqaradi. Tasvir jarayonida Qorasochning otasi Qodir maxsumning qizi uyiga kirib kelishi Qorasoch va uning suhbatdoshlari o'rtasidagi suhbatning to'xtashiga sabab bo'ladi. Voqealar rivojining keyingi jarayonini tasvirlashda ham To'ra Sulaymon saj'ning yana bir imkoniyatidan foydalanishga harakat qiladi: "Istihola yuzasidan so'z joyida qoldi, dasturxon o'z joyida qoldi; surpa yozilganicha qoldi, xamir uzilganicha qoldi; qumg'on qo'yilganicha qoldi, tovuq so'yilganicha qoldi". Sodda gap tarzidagi mazkur saj' ko'rinishi badiiy tasvir vositasining talablariga to'liq javob beradi hamda dostonda eng ko'p uchraydigan saj' ko'rinishlaridan biri sifatida etakchi o'rin egallaydi.

Saj' To'ra Sulaymonning "To'lg'onoy" dostonida ham keng qo'llaniladi. Ayniqsa, dostonda o'xshatish asosiga qurilgan saj' ko'rinishi namunalari alohida ajralib turadi: "G'oyibnazar polvonning boyvuchchasi ko'rkamlikda gulday, to'kislikda sumbulday, sochlari majnuntoday, yuzi-qoshi hilolday, beg'uborlikda zilolday, xuddi sohibjamolday bo'lsin, har ishga ko'zli bo'lsin, o'zi bir so'zli bo'lsin, deb qizining otini To'lg'anoy qo'ygan edi". Mazkur matn To'lg'anoy obraziga nisbatan qo'llanilgan bo'lib, undagi ta'sirchanlikning asosiy omili - o'xshatish va saj' hisoblanadi. Saj'ning bunday ko'rinishi faqat qizlarga xos xususiyatlarni yuzaga chiqaribgina qolmasdan, balki yigitlarga xos bo'lgan fazilatlarni ham tasvirlashda muhim rol o'ynaydi. Xususan, shoir dostonidagi Eryigit obrazi tasvirida ham shu yo'ldan boradi: "Odil polvon ham devday qomatli bo'lsin: baxtli-omadli bo'lsin, qarchig'ay kelbatli bo'lsin, Yusuf sumbatli bo'lsin, er desa erday bo'lsin, deb o'g'lining ismini Eryigit qo'ygan edi".

Saj' tasvir jarayonida qahramonning ruhiy holatini berishda ham o'ziga xos imkoniyatlar yarata oladi. Bunday xususiyatni "To'lg'onoy" dostonidagi Odil polvon obrazi misolida ham kuzatish mumkin: "Odil polvon tishini tishiga qo'yib, qosh-qovog'ini uyub, bir xil tikanakli gapga ichidan kuyib, goho shaytonga hay berib, musht o'qtalishdan salkam o'zini tiyib, bularning xuddi otuvga hukm qilingan odamni oraga tushib olib qolganday o't olib gurillashidan battar ixlosi qaytib, soqolini silab, ko'zlarini olaytirib dedi". Mazkur tasvir o'zga yurtga ko'chishga qaror qilgan Odil polvonga qarindoshlari tomonidan "o'g'ling er etib, qizing bo'y etganda boshqa yurtda

iting adashibdimi?” qabilidagi aytilgan gaplardan so’ng beriladi. Unda qahramonning gap ko’tarmasligi, o’ziga xos g’ijinishi, qosh-qovog’ini uyushi, ko’zini olaytirishi kabi holatlar bilan birgalikda, ta’na dashnomlar ta’siridagi ichki bir ruhiy holati bilan bog’liq o’y-fikrlari shu darajada mahorat bilan beriladiki, uni o’qigan kitobxon xuddi Odil polvonni ko’z oldiga keltirganday bo’ladi.

Og’zaki adabiyotning xalq orasida keng tarqalgan va ommalashgan janrlaridan biri maqol hisoblanadi. Har bir maqolda ibratli fikr mavjud bo’ladi. Ibratli fikrning hammasi ham maqol bo’lavermaydi. Ibratli fikr maqolga aylanishi uchun bir qancha bosqichlarni bosib o’tishi lozim. Shulardan biri uzoq yillar xalqning tajribasida sinalgan ibratli fikr ixcham, mukammal badiiy shaklga ham ega bo’lishi kerak. Maqollarning aksariyatida ham ohangdoshlik kuzatiladi. Maqollardagi ana shu xususiyatdan shoir ustalik bilan foydalanadi. Natijada shoir dostonlarida maqollar asosiga qurilgan saj’ ko’rinishi namunalari paydo bo’ladi. Bu esa ta’sirchanlikni yana bir karra oshirishga xizmat qiladi: “Elga el kelsa davlat, eldan el ketsa kulfat. Bo’z bergan bilan bo’lma, so’z bergan bilan bo’l. Yangiobodliklarning hammasi so’zi bilan ishi, yumushi bilan turmushi, orzu armoni, ahdu paymoni bir”. Keltirilayotgan misolning birinchi va ikkinchi gaplarida maqollardan foydalanilgan. Eng asosiysi ularda ohangdoshlik bor. Keyingi gap esa shoirning an’anaviy saj’ yaratish imkoniyati asosida yuzaga kelganligi ko’rinib turibdi. Saj’ning bunday ko’rinishi shoir dostonlarida o’ziga xos bir an’anaga aylanadi va bu orqali ilgari surilayotgan fikrlar maqollar yordamida asoslashga harakat qilinadi: “Quda-andalik joyingdan qulunli biyangni ayama, degandek kuyov tomonidan ulug’ ayyom kunlari qiz tomonga tovoq-tovoq bo’g’irsoq lasi bilan, yo bo’lmasa qaymoqqa pishgan qatlama ustida atlasini bilan, qizning otasiga oqliq, onasiga quroqlik yuboriladi”. Ma’lumki, xalq dostonlari matni tarkibi nasriy hamda she’riy qismlardan tashkil topadi. Nasriy qismga qaraganda she’riy qismning dostonlar tarkibida ko’proq uchrashi xalq dostonlariga xos xususiyat hisoblanadi. To’ra Sulaymon dostonlarida esa nasriy qism etakchilik qiladi. Albatta nasriy qismda xalq dostonlarida uzoq yillar tajribadan o’tgan saj’ning imkoniyatlaridan mahorat bilan foydalaniladiki, bu To’ra Sulaymon ijodi yuqori darajaga ko’taradi.

O’zbekiston xalq shoiri, baxshiyona uslub asoschisi To’ra Sulaymon she’riyati buning yorqin isboti. Uning nomi balki keng kitobxonlar olamiga yaxshi tanish emasdir. Ammo uning she’rlari bilan aytiladigan qo’shiqlarni bilmaydigan, tanimaydigan, ulardagi nolalarni eshitganda oh tortib yubormaydigan, chuqur o’ylar, ezgin, ammo

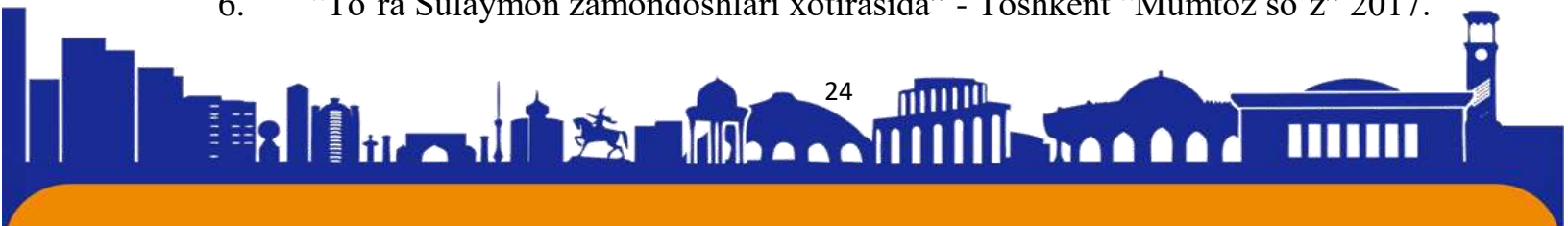
ezgu xayollarga tolmaydigan o'zbek topilarmikan? Bo'lsa, bir qalb so'zi- qo'shig'i shunchalik bo'lar-da?

Odatda, she'r qo'shiq bo'lib ketsa, barcha davralarda qo'shiq qilib aytilsa, she'r ijodkori emas, qo'shiq ijrochisi alqanadi. Bunga hech qanday e'tirozimiz yo'q. Qo'shiqchining xizmati, darhaqiqat, olqishga sazovor. Ammo shu erda, shunday damlarda she'r muallifini ham eslab, ulug' nomi aytib ketilsa, nur ustiga a'lo nur bo'lardi. Zotan, zo'r qo'shiq she'rining ijodkori ham qo'shiqchidek hurmat-e'zozga loyiq emasmi? Loyiq, albatta. Bas, shunday ekan, zo'r qo'shiq aytilmasdan oldin uning she'ri muallifi nomini aytib, eslatib o'tish, e'lon qilish taomilga aylansa, yanada go'zal va xayrli ish bo'lar edi. Har vaqt yaratganga shukr, deymiz. Qo'shiq yaralishi uchun, avval, birinchi galda, uning so'zi - she'r bo'lishi, she'riy matn yaratilishi shart. Zo'r qo'shiq, avvalo, zo'r she'rdir, undan keyin zo'r qo'shiq bo'ladi. Aks holda, zo'r ohang, yoqimli ovoz, jarangdor sas, sado bo'lishi mumkin, ammo zo'r qo'shiq bo'lmaydi. Zo'r qo'shiq zo'r she'rning totli, suygun mevasi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, haqiqatan, o'zbek xalqining sara qo'shiqlari orasida To'ra Sulaymon she'ri bilan aytiladiganlari ham muhim o'rin tutadi. Aslida, shuning o'zi ham bir shoir uchun etarli. Bunday baxt ham kamdan-kam ijodkorlarga nasib qiladi. Ammo, shunga qaramasdan, To'ra Sulaymon qo'shiqchi shoir emas. Ko'p she'rlarining qo'shiq bo'lib ketgani, qo'shiq qilib aytib yurilishi uning ijodining xarakterli xususiyatlaridan biri, xolos. U tom ma'nodagi shoir, ulkan so'z san'atkori, etuk she'riyat sohibi, barkamol badiiy asarlar muallifi, xudo nazar solgan iste'dodli adib, zamonamizning mashhur yozuvchi, shoirlari tan olgan tug'ma ijodkor. Uning ijodiy merosida qo'shiq qilib aytib bo'lmaydigan, ammo she'r sifatida mumtoz mazmun va shaklga ega bo'lgan badiiy mukammal asarlar ham oz emas.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sayfullayeva va boshqalar. Hozirgi o'zbek adabiy tili. - Toshkent. 2009.
2. Sulaymon To'ra. Jahonnoma: dostonlar, ertaklar, hikoyalar, ocherklar. – Toshkent, 1996 y. – 224 b.
3. To'ra Sulaymon. "Iltijo" G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti –Toshkent:.1976
4. To'ra Sulaymon. "Istar ko'ngil" G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti –Toshkent:.1979.
5. To'ra Sulaymon. Sensus yolg'iz, g'arib bo'ldim -T.: 2013.
6. "To'ra Sulaymon zamondoshlari xotirasida" - Toshkent "Mumtoz so'z" 2017.

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ СПРОСА НА МЕСТНЫЕ ТОВАРЫ, ЗАМЕЩАЮЩИЕ ИМПОРТ

Олимжонов Далер Дамирович

Студент группы ИК-622

**Научный руководитель: Камилова Наргиза Абдукахоровна – к.э.н., доцент
Самаркандский институт экономики и сервиса**

Аннотация: В данной статье анализируется состав востребованной импортной продукции, плюсы и минусы локализации импортных товаров и предложены рекомендации по улучшению производства импортозамещающей продукции и её продвижения на рынке.

Ключевые слова: Импорт, экспорт, товар, предприниматель, локализация, импортозамещающий товар.

Национальное производство товаров народного потребления, отвечающих требованиям современности, и экспорт их за рубеж является одной из важных задач каждой страны. В то же время повышение спроса на отечественную продукцию и производство импортозамещающей продукции, развитие внутреннего рынка и выход на мировой рынок - одна из высших целей отечественных предпринимателей.

Увеличение объема экспорта и сокращение объема импорта создает основу для достижения более высоких экономических целей. Только при условии реального развития внутреннего рынка спрос на зарубежную продукцию уменьшится, скорость денежного обращения увеличится, издержки сократятся, и нам откроется путь выхода на мировой рынок [1].

В целях повышения экспортного потенциала и модернизации существующего производственного потенциала промышленных и сельскохозяйственных предприятий Президентом Республики Узбекистан Ш.М.Мирзиёевым были подписаны ряд Указов и Постановлений правительства. Так, Постановление "О мерах по дальнейшему расширению финансовой поддержки экспортной деятельности" [2] и Постановление № ПФ-6091 от 13.07.2021 "О дальнейшем расширении финансовой поддержки экспортной деятельности" являются одними из них. Внимательно изучая эти указы и решения, мы можем получить информацию о возможностях, предоставляемых предприятиям-экспортерам, и о том, как их правильно использовать [3].

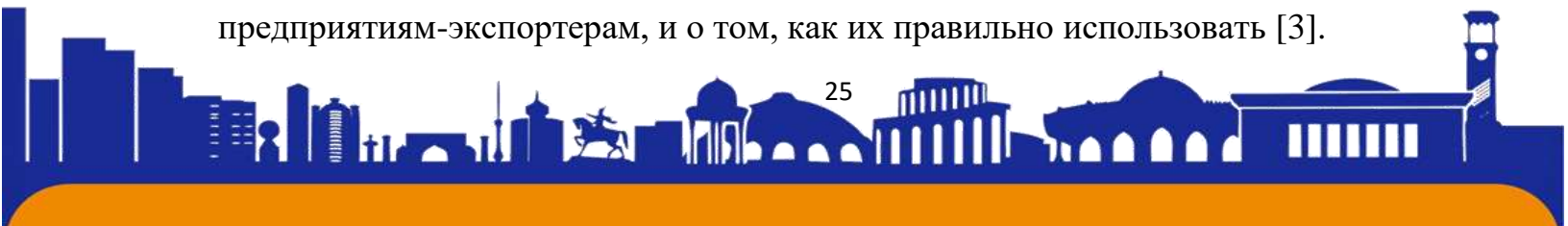

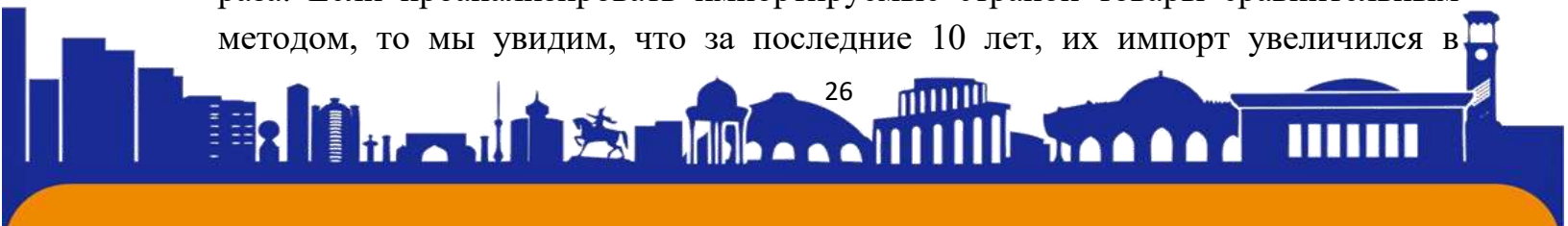

Таблица 1

Структурный состав импорта товаров народного потребления в Республику Узбекистан за последние годы (млн. долларов).

№	Наименование продукции	2011	2016	2021
	Всего	10 086,3	11 542,0	25 461,0
1	Пищевые продукты и животные жиры	631,0	1 144,6	2 509,6
2	Напитки и табак	41,0	45,2	89,9
3	Непищевое сырье	308,0	263,7	1 154,5
4	Топливо, смазочные масла и аналогичные материалы	796,8	589,0	1 540,9
5	Животные и растительные жиры, масла и воски	201,3	224,6	411,5
6	Химикаты и аналогичные продукты, не включенные в другие категории	1 096,9	1 717,2	3 648,1
7	Промышленные товары (по типу материала)	1 644,5	1 775,2	4 720,2
8	Машины и транспортное оборудование	4 439,2	4 518,8	8 252,7
9	Различные готовые изделия	366,1	454,5	1 385,1
10	Другие товары	-	0,0	11,6
11	Услуги	561,5	809,2	1 736,8

Если проанализировать структурный состав импорта в нашу страну за последние 10 лет, то за исследуемый период импорт продуктов питания и животных жиров увеличился до 1878,6 млн. долларов в 2021 году или в 4 раза по сравнению с 2011 годом, а химическая продукция и аналогичные товары, не включенные в другие категории, увеличились до 2551 млн. долларов или в 3,3 раза. Если проанализировать импортируемые страной товары сравнительным методом, то мы увидим, что за последние 10 лет, их импорт увеличился в

пределах 2-4 раза по сравнению с 2011 годом. Другими словами, можно заключить, что импортируемая продукция в стране увеличивается в 1-2 раза каждые 5 лет [4].

По этим показателям можно прогнозировать объем будущего импорта товаров и предположить будущее развитие национальной экономики. Однако, согласно отечественной политики модернизации производства и импортозамещения, необходимо, в первую очередь, не допустить, количественного роста данных показателей в обозримом будущем. Ибо, каждое увеличение значения данных показателей в свою очередь свидетельствует об экономике, в которой угроза экономической безопасности усугубляется вопреки зависимости от внешнего мира.

Показатель внешнеторгового оборота Узбекистана на январь 2021 года составил 694,7 млн. долларов, тогда как импорт составил 1639,2 млн. долларов. Согласно данным таблицы, Узбекистан импортирует одежду, продукты питания, химическую продукцию и др. промышленные товары из разных стран. Одним из импортируемых товаров, который не имеет большого объема, являются готовые швейные изделия. По состоянию на сентябрь 2021 года Узбекистан импортировал готовые швейные изделия из 64 стран мира на общую сумму 16,1 млн. долларов. Это, конечно, не маленький показатель. Из этого следует, что отечественные предприятия по производству одежды должны предпринять безотлагательные меры к достижению своей цели: во-первых, детально изучить качество импортной швейной продукции, во-вторых, предпринять меры для её локализации, и в-третьих, применив политику импортозамещения, обозначить пошаговую стратегию её производства и доставки потребителю.

По данным Госкомстата, в 2021 году из стран-импортеров была импортирована готовая одежда на сумму 6,5 млн. долларов из Китая, 4,9 млн. долларов - из Турции, на сумму 839,1 тыс. долларов из России, из Индии – на сумму 714,0 тыс. долларов, из Германии – на сумму 647,9 тыс. долларов.

В связи с этим нами был проведён социологический опрос на тему: "Швейные изделия какой страны привлекают потребителя дизайном, качеством и ценой" и в этом опросе приняли участие 600 человек, результаты опроса которых представлены в нижеследующей таблице 2:

Таблица 2

Итоги социологического опроса на тему "Швейные изделия какой страны привлекают потребителя дизайном, качеством и ценой"

№	Государства	Количество потребителей, из общего количества участников опроса	В процентах к итогу
1.	Турция	378	63%
2.	Узбекистан	105	18%
3.	Китай	93	15%
4.	Россия	24	4%
	Всего	600	100%

Согласно данным, представленным в таблице 2, одежда из Турции получила высокий результат, набрав 378 (63%) голосов, что отличается на 45% от востребованности данной одежды национального производства. Эти цифры показывают, что спрос на готовую одежду из Турции в нашей стране очень высок. Турецкая одежда конкурентоспособна по качеству. Это говорит о том, что национальная промышленность может конкурировать с развитыми странами по качеству и дизайну одежды. При этом, чем больше развивается здоровая конкуренция, тем выше будет качество и доступность цен. Правительство Узбекистана проводит широкомасштабную и адресную работу в этом направлении. Примером может послужить Указ Президента Республики Узбекистан № ПФ-6019 «О дополнительных мерах по дальнейшему развитию конкурентной среды и сокращению государственного участия в экономике» от 06.07.2020 года [5].

Если обратиться к реальной действительности и через призму экономического определения сегодняшней действительности, то можно заключить, что положительными сторонами локализации импортных товаров можно назвать: увеличение занятости населения на основном месте работы; улучшение социального-экономического положения населения; ускорит денежное обращение в реальном секторе экономики; поспособствует повышению экономической безопасности страны.

И, наконец, ещё одним положительным моментом является то, что это позволит и сподвигнет хозяйствующих субъектов к развитию инноваций и сосредоточения на бренде [6]. В наше время потребители заинтересованы в покупке известных брендовых товаров. Каждое предприятие должно создать свой бренд и продвигать его, если бренд будет развиваться успешно, то потребители будут платить за бренд.

Использованная литература:

1. Ш.Шодмонов, М.Мухаммедов, Н.Камилова. Экономическая теория. Учебник. – Т.: Иктисодиет-Молия, 2021.
2. Постановление Президента Республики Узбекистан Ш. Мирзиёева "О мерах по дальнейшему расширению финансовой поддержки экспортной деятельности" от 21.10.2020.
3. Solidjonov, D., & Arzikulov, F. (2021). WHAT IS THE MOBILE LEARNING? AND HOW CAN WE CREATE IT IN OUR STUDYING?. *Интернаука*, (22-4), 19-21.
4. Akhmedovich, M. A., & Fazliddin, A. (2020). Current State Of Wind Power Industry. *The American Journal of Engineering and Technology*, 2(09), 32-36.
5. Dilmurod, R., & Fazliddin, A. (2021). Prospects for the introduction of artificial intelligence technologies in higher education. *ACADEMICIA: an international multidisciplinary research journal*, 11(2), 929-934.
6. Adilova, S. (2021). Internationalization of Higher Education: Toward Intellectual Mobility for Sustainable Development. *SPAST Abstracts*, 1(01).
7. Karakhonova, S. A., & Ishanhodjaeva, G. T. (2016). Cognitive disorders in Parkinsonism. *Parkinsonism & Related Disorders*, 22, e59.
8. Постановление Президента Республики Узбекистан Ш. Мирзиёева "О дальнейшем расширении финансовой поддержки экспортной деятельности" от 13.07.2021.
9. www.stat.uz.
10. Указ Президента Республики Узбекистан № ПФ-6019 «О дополнительных мерах по дальнейшему развитию конкурентной среды и сокращению государственного участия в экономике» от 06.07.2020 года.
11. Камилова Н.А. Макроэкономика. Учебное пособие. – С: СамИЭС, 2022. – 262 С.

Dimension of bilingualism

Matluba Kholmatovna Tursunova

Master Student, Level 1

Uzbekistan National University

matlubatursunova17071978@gmail.com

Annotation: As the great Uzbek writer Alisher Navoi said: "Knowing a language-knowing a nation" and without any doubt, it is true. It is an indisputable fact, being able to speak and comprehend different languages gives a good many opportunities to have a bright future. This article renders the varieties of bilingualism, manifests its role in society, also emphasizes its importance.

Key words: linguists, bilingualism, language, competence, code-switching, code mixing, society, variety, proficiency, minority.

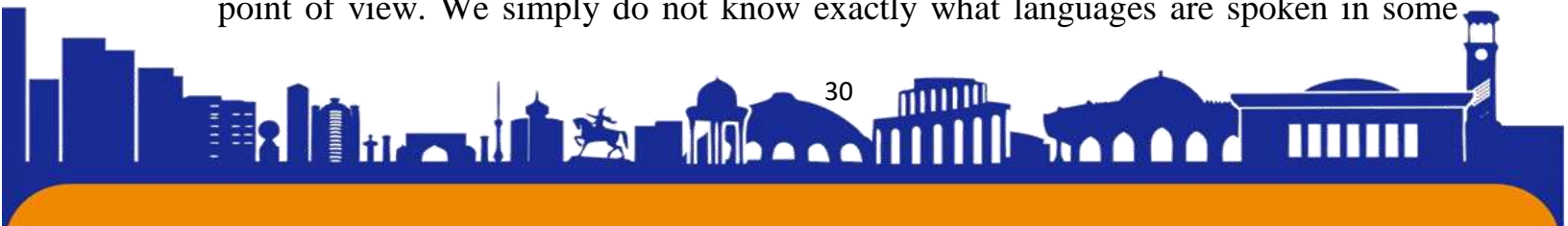
Annotatsiya: Ulug‘ o‘zbek adibi Alisher Navoiy aytganidek: “Tilga e‘tiborsiz- elga e‘tiborsiz”, degani hech shubhasiz haqiqatdir. Turli tillarda gaplasha olish va tushuna olish porloq kelajakka ega bo‘lish uchun juda ko‘p imkoniyatlar beradi. Ushbu maqolada ikki tillilikning xilma-xilligi, uning jamiyatdagi o‘rni namoyon bo‘ladi, uning ahamiyati ta’kidlanadi.

Kalit so‘zlar: tilshunoslar, ikki tillilik, til, kompetensiya, kod almashtirish, kodlarni aralashtirish, jamiyat, xilma-xillik, malaka, ozchilik.

Аннотация: Как говорил великий узбекский писатель Алишер Навои: «Знать язык - знать нацию» и, вне всякого сомнения, это правда. Это неоспоримый факт, способность говорить и понимать разные языки дает много возможностей для светлого будущего. В данной статье представлены разновидности билингвизма, проявляется его роль в жизни общества, а также подчеркивается его значение.

Ключевые слова: лингвисты, билингвизм, язык, компетентность, переключение кодов, смешение кодов, общество, разнообразие, владение, меньшинство.

Introduction Estimates vary as to how many languages are spoken in the world today. Most reference books give a figure of around 6,000. This is in fact a conservative estimate, as many parts of the world have been insufficiently studied from a linguistic point of view. We simply do not know exactly what languages are spoken in some

places. What we do know, however, is that there are fewer than 200 countries—that politico-geographic unit to which most of us belong—in the world. It is inevitable perhaps that an enormous amount of ‘language contact’ takes place. There is a popular metaphor in linguistics that language is a living organism, which is born, grows and dies. However, language is a human faculty: it coevolves with us, homo sapiens; and it is we who give language its life, change it and, if so desired, abandon it. When we speak of ‘language contact’, we are therefore talking about people speaking different languages coming into contact with one another. There are many reasons for speakers of different languages to come into contact. Some do so out of their own choosing, while others are forced by circumstances. Key external factors contributing to language contact include:

- **Politics:** Political or military acts such as colonisation, annexation, resettlement and federation can have immediate linguistic effects. People may become refugees, either in a new place or in their homeland, and have to learn the language of their new environment. After a successful military invasion, the indigenous population may have to learn the invader’s language in order to prosper. Colonisation is exemplified by the former British, French, Spanish, Portuguese and Dutch colonies in Africa, Asia and South America, most of which achieved independence in the nineteenth century. A modern example of annexation can be found in the absorption of the Baltic republics—Lithuania, Latvia and Estonia—into the Soviet Union after the Second World War. In the latter part of the twentieth century military conflicts in Central Africa and the former Yugoslavia have seen the resettlement of people of different ethnic backgrounds. Examples of federation where diverse ethnic groups or nationalities are united under the political control of one state include Switzerland, Belgium and Cameroon.
- **Natural disaster:** Famine, floods, volcanic eruptions and other such events can be the cause of major movements of population. New language contact situations then emerge as people are resettled. Some of the Irish and Chinese resettlements in North America were the result of natural disasters.
- **Religion:** People may wish to live in a country because of its religious significance, or to leave a country because of its religious oppression. In either case, a new language may have to be learned. The Russian speakers in Israel are a case in point.
- **Culture:** A desire to identify with a particular ethnic, cultural or social group usually means learning the language of that group. Minority ethnic and cultural groups may

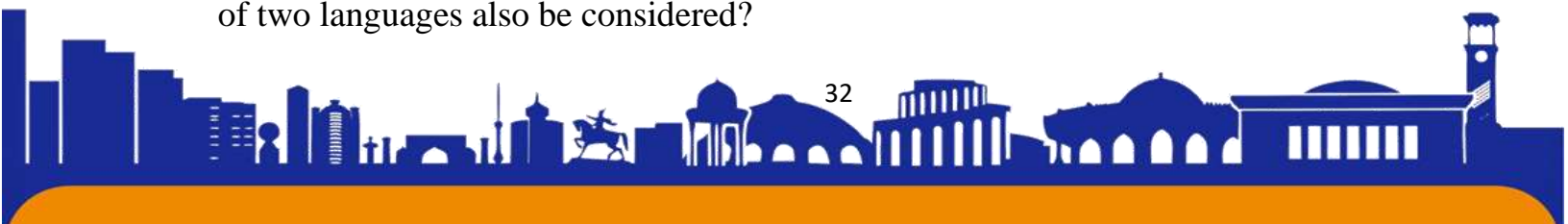
wish to maintain their own languages, which are different from the languages promoted by the governing state or institution. Nationalistic factors are particularly important.

- **Economy:** Very large numbers of people across the world have migrated to find work and to improve their standard of living. This factor accounts for most of the linguistic diversity of the US and an increasing proportion of the bilingualism in present-day Europe.
- **Education:** Learning another language may be the only means of obtaining access to knowledge. This factor led to the universal use of Latin in the Middle Ages, and today motivates the international use of English.
- **Technology:** The availability of information and communication technologies (ICT), such as the internet, has led to a further expansion of the use of English across the world. The vast majority of ICT users are non-native speakers of English.

From the above list we can see that one does not have to move to a different place to come into contact with people speaking a different language. There are plenty of opportunities for language contact in the same country, the same community, the same neighbourhood or even the same family. The usual consequence of language contact is bilingualism, or even multilingualism, which is most commonly found in an individual speaker.

People who are brought up in a society where monolingualism and uniculturalism are promoted as the normal way of life often think that bilingualism is only for a few ‘special’ people. In fact, one in three of the world’s population routinely uses two or more languages for work, family life and leisure. There are even more people who make irregular use of languages other than their native one; for example, many people have learnt foreign languages at school and only occasionally use them for specific purposes. If we count these people as bilinguals then monolingual speakers would be a tiny minority in the world today. The question of who is and who is not a bilingual is more difficult to answer than it first appears. The linguists Colin Baker and Sylvia Prys Jones suggest that in defining a bilingual person, we may wish to consider the following questions:

- Should bilingualism be measured by how fluent people are in two languages?
- Should bilinguals be only those people who have equal competence in both languages?
- Is language proficiency the only criterion for assessing bilingualism, or should the use of two languages also be considered?

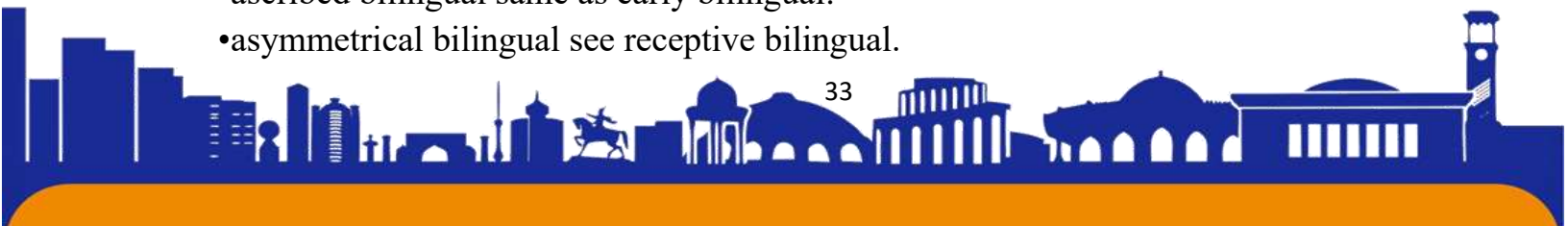

- Most people would define a bilingual as a person who can speak two languages. What about a person who can understand a second language perfectly but cannot speak it? What about a person who can speak a language but is not literate in it? What about an individual who cannot speak or understand speech in a second language but can read and write it? Should these categories of people be considered bilingual?
- Should self-perception and self-categorisation be considered in defining who suggest that in defining a bilingual person, we may wish to consider the following questions:
 - Should bilingualism be measured by how fluent people are in two languages?
 - Should bilinguals be only those people who have equal competence in both languages?
 - Is language proficiency the only criterion for assessing bilingualism, or should the use of two languages also be considered?
- Most people would define a bilingual as a person who can speak two languages. What about a person who can understand a second language perfectly but cannot speak it? What about a person who can speak a language but is not literate in it? What about an individual who cannot speak or understand speech in a second language but can read and write it? Should these categories of people be considered bilingual?
- Should self-perception and self-categorisation be considered in defining who is a bilingual?
- Are there different degrees of bilingualism that can vary over time and with circumstances? For instance, a person may learn a minority language as a child at home and then later acquire another, majority language in the community or at school. Over time, the second language may become the stronger or dominant language. If that person moves away from the neighbourhood or area where the minority language is spoken, or loses contact with those who speak it, he or she may lose fluency in the minority language. Should bilingualism therefore be a relative term?

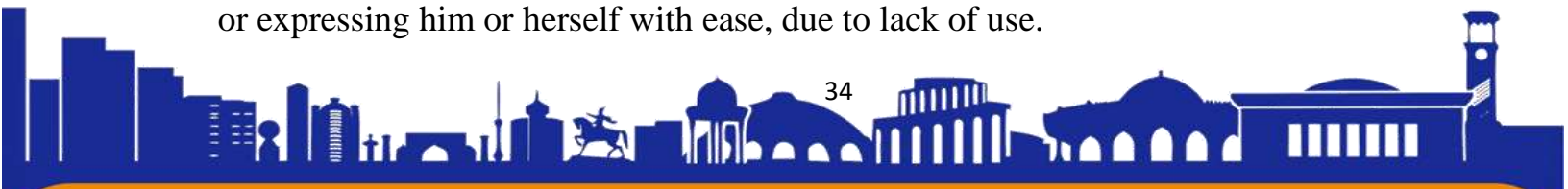
There is a variety of bilinguals such as

- achieved bilingual same as late bilingual.
- additive bilingual someone whose two languages combine in a complementary and enriching fashion.
- ambilingual same as balanced bilingual.
- ascendant bilingual someone whose ability to function in a second language is
- developing due to increased use.
- ascribed bilingual same as early bilingual.
- asymmetrical bilingual see receptive bilingual.

- balanced bilingual someone whose mastery of two languages is roughly equivalent.
- compound bilingual someone whose two languages are learnt at the same time, often in the same context.
- consecutive bilingual same as successive bilingual.
- co-ordinate bilingual someone whose two languages are learnt in distinctively separate contexts.
- covert bilingual someone who conceals his or her knowledge of a given language due to an attitudinal disposition.
- diagonal bilingual someone who is bilingual in a non-standard language or a dialect and an unrelated standard language.
- dominant bilingual someone with greater proficiency in one of his or her languages and uses it significantly more than the other language(s).
- dormant bilingual someone who has emigrated to a foreign country for a considerable period of time and has little opportunity to keep the first language actively in use.
- early bilingual someone who has acquired two languages early in childhood.
- equi lingual same as balanced bilingual.
- functional bilingual someone who can operate in two languages with or without full fluency for the task in hand.
- horizontal bilingual someone who is bilingual in two distinct languages which have a similar or equal status.
- incipient bilingual someone at the early stages of bilingualism where one language is not fully developed.
- late bilingual someone who has become a bilingual later than childhood.
- maximal bilingual someone with near native control of two or more languages.
- minimal bilingual someone with only a few words and phrases in a second language.
- natural bilingual someone who has not undergone any specific training and who is often not in a position to translate or interpret with facility between two languages.
- passive bilingual same as receptive bilingual.
- primary bilingual same as natural bilingual.
- productive bilingual someone who not only understands but also speaks and possibly writes in two or more languages.
- receptive bilingual someone who understands a second language, in either its spoken or written form, or both, but does not necessarily speak or write it.
- recessive bilingual someone who begins to feel some difficulty in either understanding or expressing him or herself with ease, due to lack of use.

- secondary bilingual someone whose second language has been added to a first language via instruction.
- semibilingual same as receptive bilingual.
- semilingual someone with insufficient knowledge of either language.
- simultaneous bilingual someone whose two languages are present from the onset of speech.
- subordinate bilingual someone who exhibits interference in his or her language usage by reducing the patterns of the second language to those of the first.
- subtractive bilingual someone whose second language is acquired at the expense of the aptitudes already acquired in the first language.
- successive bilingual someone whose second language is added at some stage after the first has begun to develop.
- symmetrical bilingual same as balanced bilingual.
- vertical bilingual someone who is bilingual in a standard language and a distinct but related language or dialect.

References:

- 1.Bloomfield, L. (1933) Language. New York: Holt.
- 2.Fasold, R. (1990) The Sociolinguistics of Language. Oxford: Blackwell.
- 3.Ferguson, C.A. (1959) Diglossia. Word 15:325–40.
- 4.Fishman, J.A. (1965) Who speaks what language to whom and when? La Linguistique 2:67–88.

ШИША ИШЛАБ ЧИҚАРИШДА ХОМ АШЁГА ШИША ЧИҚИНДИЛАРИНИ ҚЎШИШНИНГ САМАРАДОРЛИГИ

Шоймардонова Х.С (ТМТИ) талабаси

Илмий раҳбар: Шаймарданова М.А.

Аннотация.

Ушбу мақолада шиша ишлаб чиқаришда хомашёга шиша чиқиндилари қўшишнинг самарадорлиги ҳақида ёзилган. Бунда асосий мақсад шиша ишлаб чиқаришда шишанинг эоиш температурасини туширишдан иборат.

Калит сўзлар: шиша, хомашё, кварсли кум, сода, оҳактош, вибрацион аралаштиргич, чўкма

Замонавий шаҳарсозликда бино ва иншоатларнинг ёритилишига, ташқи кўринишини кўркамлаштиришда ойналарнинг кўп юзани эгаллашга катта эътибор берилмоқда. Бундан ташқари тобора чирой очиб бораётган шаҳару-қишлоқларимизда ўн минглаб уй жойлар, осмонўпар бинолар қурилмоқда, шуларни ҳисобга олсак, мамлакатимизда шиша ва шиша маҳсулотлари бўлган талаб ўнлаб марта ортганини таъкидлаш лозим.

Чиқиндисиз технология ва материалларни иккиламчи қайта ишлаш ҳар бир давлат иқтисодиётида муҳим ўрин эгаллайди. Айниқса шиша ишлаб чиқаришда иккиламчи шишани қўшиш, хом ашёни тежаш билан бирга, унинг суюқланиш температурасини пасайтириш ҳисобига энергия тежаш имконини беради.

Бугунги кунда қаттиқ чиқиндилар орасида шиша ва унинг маҳсулотларини қайта ишлаш муҳим ҳисобланади. Чунки шиша ва унинг маҳсулотлари деярли барча корхоналар ва кумунал хўжаликларда турли хил мақсадларда жуда кўп миқдорда ишлатилади. Шишани қайта ишлашнинг технологик жараёни унчалик мураккаб бўлмасдан уни бошқа материаллардан ажратиш масаласи бироз муаммоли ҳисобланади.

Шишани иккиламчи қайта ишлашнинг биринчи босқичда шиша қўшимча материаллардан ажратиб олинади. Сўнгра шиша майдаланиб магнит орқали ўтказилади. Бунда шишага аралашиб қолган баъзи металллардан тозаланади. Тозалаш сўнгида вакуумлаш жараёни ўтказилиб унда шиша пластмассалар ва қоғоз қолдиқларидан тозаланади.

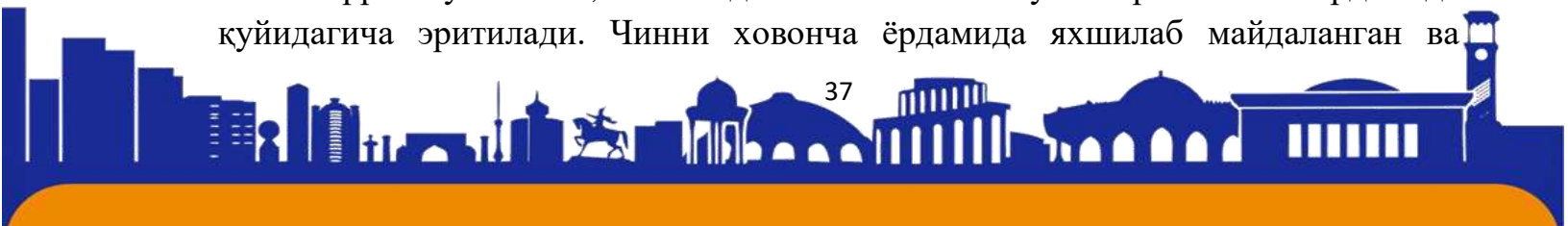

Шиша ишлаб чиқариш жараёнида кварсли қум, сода ва оҳактош ишлатилса унинг умумий массасидан 30-40% гача иккиламчи хомашё билан аралаштириш мумкин. Сўнгра хомашё 1550°C да бир жинсли массага айлантиради ва ундан турли хил маҳсулотлар тайёрланади. Иккиламчи қайта ишлашнинг афзаллиги 2-3% энергияни иқтисод қилади. Қўшимча маҳсулотлар ҳосил бўлмайди. Зарарли чиқиндиларнинг умумий ҳажми камаяди. 10% ли иккиламчи хомашё ишлатилганда микрозаррачалар 8% га, азот оксиди 4% га, олтингугурт (IV) оксиди 10% га камаяди. Бундан ташқари 1 т қайта ишланган шиша 1 т дан кўпроқ табиий хомашёни, шу жумладан 650 кг кварс қумни, 186 кг содани ва тахминан 200 кг оҳактошни иқтисод қилади.

Шиша бўлақларни майдалашда хафсизлиги қоидаларига эътибор бериш керак: қўлга резина қўлқоп кийиш, кўзга кўзойнак тақиш, дисперслик кичик бўлган шиша заррачаларининг учувчанлиги юқори бўлганлиги учун оғзига никоб тақиш лозим. Тажриба учун таркибида кремний тутган модда сифатида заррачалари ўлчами 0,1-0,15 мм бўлган оддий шиша синиқлари ишлатилади. Шиша синиқлари таркибида SiO_2 -71,5% (Al_2O_3 -5,5%, Fe_2O_3 -3,5%, $\text{Na}_2\text{O}+\text{K}_2\text{O}$ -12,7%, CaO -4,9%, MgO -1,7%, BaO -0,2%) бўлади, шунинг учун оддий дөреза ойнаси бўлагидан 100 г олиб уни ховончага солинади ва тўқмоқни ўз оғирлиги билан уриб майдаланади. Шишани майдалаш даражаси яхши бўлиши учун майдаланган қисми элаб олинади ва қолган йирик қисми яна майдаланади. Шундай қилиб майдалаш охиригача давом эттирилди.

Шиша заррачаларини фракцияларга ажратиш ва ўлчамларни аниқлаш майдаланган шиша заррачаларни ўлчамлари ҳар хил бўлади. Шунинг учун майдаланган шиша заррачаларни ўлчамлари турлича бўлган (1 мм дан 0,225 мм гача) элаклар орқали ўтказилади, фракцияларга ажратилади. Ажратиб олинган фракциялар таркибидаги заррачаларнинг ўлчамлари бир хил бўлади. Шиша заррачаларни ўлчамини аниқлаш. Бунинг учун микроскопдан фойдаланилади. Микроскопни шкаласини элакни битта кўзига тўғрилаб унинг қанча миллиметр эканлиги аниқланди. Микроскоп шкаласини шундай соланади ундаги 22 мм га тенг келадиган қисми 1 мм га тўғри келиши керак. Тажриба учун икки хил ўлчамдаги элаклардан фойдаланилади. Ўлчами 1 мм ва 0,225 мм га тенг элаклар ишлатилади. Элаклар ўлчами юқорида келтирилган усул ёрдамида ўлчанади.

Заррача ўлчами 0,225 мм дан кичик шиша бўлақларни NaOH ёрдамида қуйидагича эритилади. Чинни ховонча ёрдамида яхшилаб майдаланган ва

заррачаларнинг ўлчами 0,225 мм бўлган элак ёрдамида элаб ажратиб олинган шиша заррачаларидан аниқлик даражаси 0,01 бўлган тарози ёрдамида 10 г тортиб олинади ва стаканга солинади.

Тортиб олинган шиша заррачаларни эритиш учун натрий ишқор кристалларидан 5 г тортиб олинади ва стакандаги шиша намунаси устига солинади ҳамда яхшилаб аралаштирилади.

Стакандаги компонентлар аралашмаси устига 98°C гача иситилган сув дан 150 мл қуйилди ва вибрацион аралаштиргичга жойлаштирилади. Вибратцион аралаштиргич ёрдамида 2,5 соат давомида аралаштирилади.

Эритма таркибидаги эримай қолган шиша заррачаларни ажратиб олиш мақсадида эритма филтрланди. Ажратиб олинган чўкма қуритилди ва тортилди. Эримай қолган шиша заррачаларининг массаси 8,5 г ни ташкил этилди. Бундай эритиш учун олинган шиша намунасининг 15% реакцияга киришганлиги маълум бўлди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. A.V.Belotsvetov, S.D.Beskov, N.G.Klyuchnikov *Ximicheskaya texnologiya*. M."Prosvesheniya". 1976.
2. Otakuziev T.A., A.A.Ismatov, N.P.Ismoilov, F.M.Mirzaev "Noorganik metallar kimyoviy texnologiyasi" T."Uzbekiston" 2002 y.
3. J.Isroilov. *Sanoatning eng muxim tarmoklari texnologiyasi asoslari*. T."Ukituvchi". 1978.
4. Sh.M.Mirkomilov *Kimyo texnologiya ma`ruzalar matni*. Nizomiy nomidagi TDPU 2000 y
5. Sh.M.Mirkomilov, X.U. Maxsudxonov, O.Iskandarov. *Kimyoviy texnologiya fanidan amaliy ishlar, masala – mashklar va testlar tuplami*. T. "Universitet" 2006.
6. R.S.Sokolov. *Ximicheskaya texnologiya v 2-x tomax*. M.Gumanitarniy izdatel`skiy tsentr, Vlados, 2000.
7. B.e.Abalonin. *Osnovy ximicheskix proizvodstv*. M.,Ximiya-2000g. 471s.
8. Xaydarova, M. D., Eshqorayev, S. S., & Ro'Zimurodov, B. I. (2022). Kaliy ma'danlarining dunyo bo'yicha uchrashi. *Science and Education*, 3(6), 149-151.

Oltinugurtli sorbentlar sintezi va ularning d-metallar bilan koordinatsiyon birikmalari

Saidnazarov T.R Abduraxmonov S.T Amonov N.A Babamuratov B.E

Termiz davlat Universitetining

tohirsaidnazarov@gmail.com

Anatatsiya

Ushbu maqola 8 betdan iborat bo`lib, kirish, tadqiqotning maqsadi, Tadqiqotning vazifalari, Tadqiqotning obyekti sifatida, Tadqiqot natijalarining ilmiy ahamiyati, Xelat hosil qiluvchi sorbentlarni sintez qilish yo`llari, Dastlabki moddalar va tadqiqot usullari, Tarkibida oltinugurt bo'lgan sorbentlar sintezi, Kaliy O,O-di-(2-aminoetil)-ditiofosfat sintezi, Kaliy O,O-di-(2-aminoetil)-ditiofosfat va epixlorgidrin asosida ligand ajratib olish, Kaliy O,O-di-(2-aminoetil)-ditiofosfat va formal`degidning o'zaro ta'sirlashishidan kompleks hosil qiluvchi ligand olish, Cu (II), Zn (II), Cd (II), Ag (I) ionlarining sintez qilingan sorbentlar bilan koordinatsion birikmalarini hosil qilish, Kompleks hosil qiluvchi sorbentlar ajratib olishda turli omillar ta'siri va ular tuzilishining IQ-spektral tavsifi, kabi bo`limlardan iborat. Ushbu bo`limlarda tarkibida oltinugurt bo'lgan sorbentlarni sintez qilish yo`li shu bilan birgalikda d- metallarning sintez qilingan sorbentlar bilan sorbsiyalash usuli va olingan natijalarning IQ-spektraldagi natijalari berilgan.

Kalit so`zlar.

1. EXG – epixlorgidrin;
2. F – formal`degid;
3. K – karbamid;
4. IQ – infraqizil;
5. SAS - statik almashinish sig'imi;

Kirish

Jahonda d-metallarning kompleks birikmalari koordinatsiyon birikmalari kimyosidagi nafaqat fundamental, balki, amaliy tadqiqotlarning ham asoaiy predmeti xisoblanadi. d-Metallarning katta miqdordagi reaksiyon faol organic ligantlar bilan hosil qilgan koordinatsiyon birikmalarini sanoatning tarmoqlarida qo`llash natijasida zamonaviy chiqindisiz texnologiyalar asosida muxim ishlab chiqarish jarayonlarining keng istiqbollari ochiladi. Bunday reaksiyon faol organic ligantlar sifatida tarkibida oltinugurt bo'lgan kompleks hosil qiluvchi sorbentlarni olish muvofiqdir maqsadga.

Tadqiqotning maqsadi tarkibida olingugurt bo`lgan kompleks hosil qiluvchi polifunksional sorbentlar sintez qilish, ular asosida bazi d-metallarning kompleks birikmalarini sorbsiya usulida olish va olingan birikmalarning tarkibi, tuzilishi xamda xossalarini aniqlashdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari: Tarkibida olingugutr bo`lgan kompleks xosil qiluvchi yangi polifunksional sorbentlar sintaz qilish.

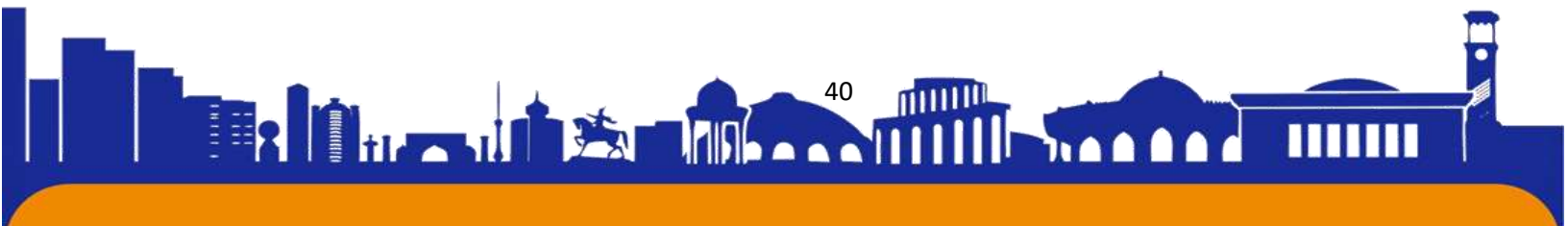
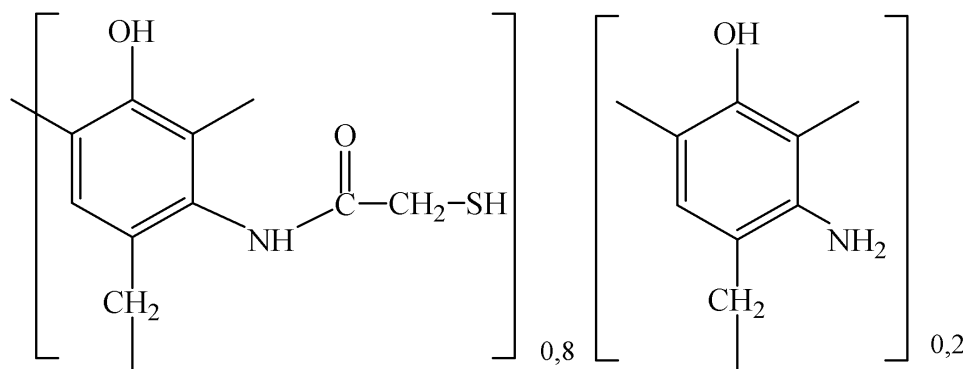
Cu(II), Zn(II), Cd(II), Ni(II), Ag(I), ionlarining sintez qingan sorbentlar bilan kompleks kirikmalarini olish.

Tadqiqotning obykti sifatida kaliy O, O-di-(2-aminoetil)-ditiyofosfat, metanal, epixlorgidrin asosida sintez qilingan yangi kompleks hosil qiluvchi polifunksional sorbentlar va Cu(II), Zn(II), Cd(II), Ni(II), Ag(I), ionlarining sintez qilingan sorbentlar bilan koordinatsiyon birikmalari tanlangan.

Tadqiqot natijalarining ilmiy axamiyati shundan iboratki, kompleks hosil qiluvchi yangi polifunksional polidentant sorbentlarni sintez qilish yo`llari va Cu(II), Zn(II), Cd(II), Ni(II), Ag(I), ionlarining sintez qilingan ligantlar bilan koordinatsiyon birikmalar hosil qilishning eng samarali sharoitlari aniqlandi.

Xelat hosil qiluvchi sorbentlarni sintez qilish yo`llari.

Ishda og`ir metal ionlariga nisbatan sorbsiyon xossalari yaxshilangan kompleks hosil qiluvchi ionit olish yo`llari berilgan . Kompleks hosil qiluvchi sorbentni olish uchun meta aminofenol va metanal choklangan polikandensasion sopolimerga 121-132 °C xaroratda CO₂ gazi oqimida tioglikol kislata tasir etirilgan . Olingan sorbentning taxmining tuzulishi :

Bu ionitning sorbsiyon qobilyati mg/g da quyidagicha keltirilgan Ag -637 (0.5n HNO₃) 96 (1n. H₂SO₄) ; Pt-92 ; Pd-45, Ir-124 Au-212 (1n. HCL), 97 (1n. H₂SO₄) ; Hg-309 (0,1n. HNO₃) 96 (1n.H₂SO₄) ; Sn -91 (1n. H₂SO₄) .

Purolite S-957 xelatli smolasi yordamida HCl kislatali eritmalardan Sc ionlari yutilishi tadqiq etilgan. Smolaning Sc skandiy bo'yicha sig'imi 2,81 mmol/l.

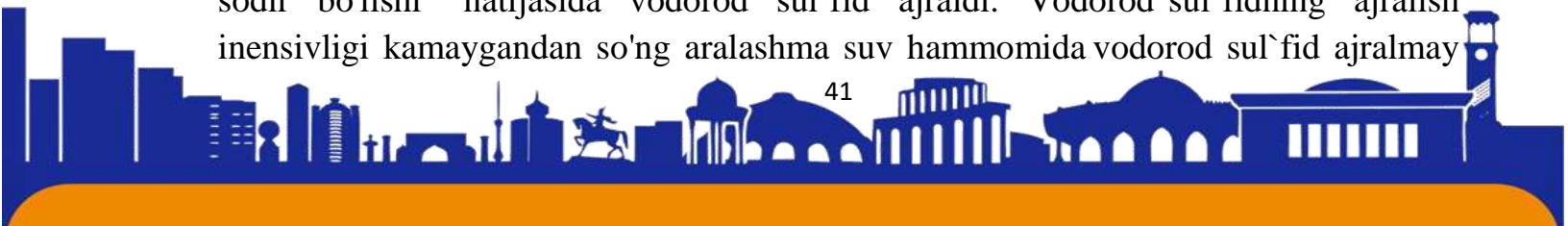
Dastlabki moddalar va tadqiqot usullari.

Ishni bajarishda "t" va "kt" markali reaktivlar ishlatildi. Reaktivlarning aniq o'lchamli eritmaları ma'lum xajimdagi erituvchilarda eritib tayyorlandi. Elementlarning analiz qilinayotgan eritmadagi miqdori optiq analiz usullari yordamida CF-46 spektrofotometri va KFK-2MP fotometrida aniqlangan. Ligantlarning metallar ionlari bo'yicha almashinish sig'imini aniqlashda mis (0.050n, pH=3,5 -3,81) nikel (0,1n , pH=6.51) , kobalt (0,1 n, pH=5,50), rux (0,1n ,pH=5,51), kadmiy (0,1n pH=5.51), sulfat eritmalaridan foydalanildi . Dastlabki ba muvazanat eritmalar tarkibidagi metallar kationlarining konsentratsiyasi trilonometrik titirlash , fotpkolorometriya (Fe²⁺, Ni²⁺,Cu²⁺,) va atom-absorbsion spektrometrik (Ag⁺) usullari yordamida aniqlandi . Eritmalarning sorbentlar bilan o'zaro bog'lanish vaqtining davomiyligi 1 sutka bo'lib , eritmalar pH qiymati potinsiyometrik usulda aniqlandi.

Tarkibida oltingugurt bo'lgan sorbentlar sintezi

Kaliy O,O-di-(2-aminoetil)-ditiofosfat va epixlorgidrinning o'zaro reaksiyasidan sorbent sintezi. Fosfor (V) sul'fidning P₂S₅ olinishi. 1,551 g (0,05 mol') maydalangan qizil fosfor 4,01 g (0,125 mol') oltingugurt kukuni bilan aralastirildi. Bu aralashma yuqori issiqlikka chidamli shishadan tayyorlangan probirkaga solinib, quruq uglerod (IV) oksidning CO₂ kuchsiz oqimida qizdirildi. Harorat bir jinsli suyuqlik hosil bo'lguncha (301-350 °C) sekundlik vaqt bilan oshirib borildi. So'ng probirka sovitildi va bunda sariq-yashil kristall modda hosil bo'ldi. Hosil bo'lgan sariq-yashil kristall modda probirkadan ajratib olindi. Mahsulot 5,381 g, reaksiya unumi 97%.

Kaliy O,O-di-(2-aminoetil)-ditiofosfat sintezi. Qaytar sovutkich o'rnatilgan va avtomatik aralastirgich o'rnatilgan uch og'izli yumaloq tubli kolbaga 6,11g (0,1 mol') 2-aminoetil spirt solib, unga 5,38 1g (0,024 mol') fosfor (V) sul'fid oz-oz miqdordan sekinlik bilan qo'shildi. Bunda shiddat bilan issiqlik chiqish reaksiyasi sodir bo'lishi natijasida vodorod sul'fid ajraldi. Vodorod sul'fidning ajralish inensivligi kamaygandan so'ng aralashma suv hammomida vodorod sul'fid ajralmay

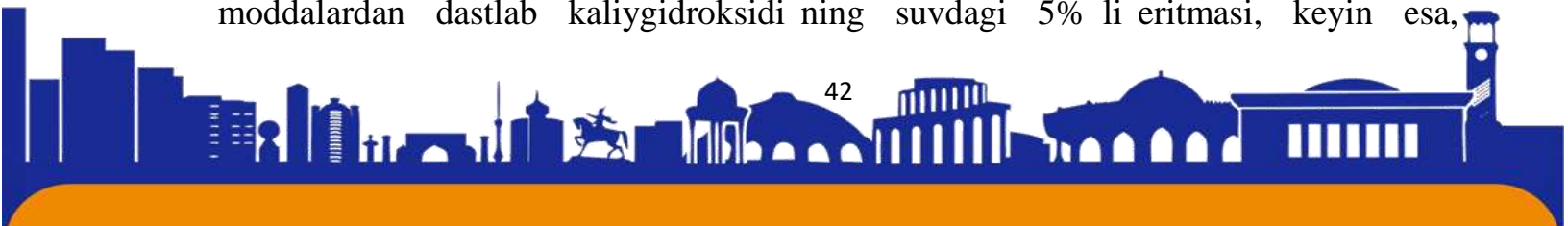

qolguncha qizdirildi. Reaksiya tugagandan so'ng aralashma o'zaro teng hajmiy nisbatda benzolda eritildi va hosil bo'lgan ditiofosfat kislotaga kaliy karbonat bilan neytrallandi. Aralashma Byuxner voronkasida fil'trlanib, qolgan benzol bilan yuvildi. Benzolli eritma vakuum yordamida haydalib, olingan kaliyli tuz 51 °C haroratda quritildi. Olingan mahsulotni kaliy karbonatdan tozalash uchun kam miqdordagi atsetonda eritilib, benzol qo'shib cho'ktirildi. Mahsulot 8,1 g, reaksiya unumi 78 %. $t_{\text{suyuq}} = 118-119 \text{ }^\circ\text{C}$. Olingan kaliy O,O-di-(2-aminoetil)-ditiofosfat oq rangli mayda kristall modda bo'lib, suvda, spirti etilda yaxshi eriydi, xloroformda erimaydi.

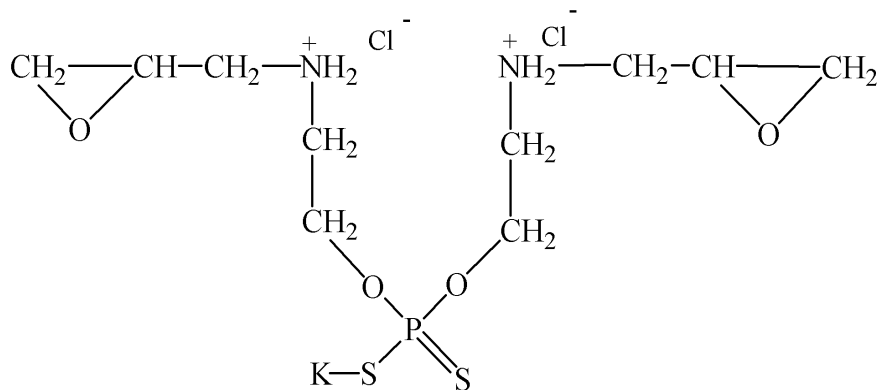
Kaliy O,O-di-(2-aminoetil)-ditiofosfat va epixlorgidrin asosida ligand ajratib olish. Qaytar sovutkich va avtomatik aralashtirgich o'rnatilgan uch og'izli kolbaga 8,1 g (0,0315 mol⁻¹) kaliy O,O-di-(2-aminoetil)-ditiofosfat solindi va unga aralashtirib turgan holda suv hammomida qizdirib turib, 41°C haroratda 5,81 g (0,063 mol⁻¹) epixlorgidrin tomchilatib qo'shildi. So'ngra harorat 85-91 °C gacha oshirildi va shu haroratda 1-1,5 soat aralashirilgandan so'ng qattiq, smolasimon massa hosil bo'ldi. Hosil bo'lgan qattiq massa chinni kosachaga solinib, quritish shkafida 85-91 °C haroratda 24 soat davomida quritildi. Quritilgan polimer maydalandi va quyi molekulyar moddalardan dastlab kaliy gidroksidining suvdagi 5% li eritmasi, keyin esa, fenolftalein indikatorini bo'yicha neytral reaksiya berguncha distillangan suv bilan yuvildi va havoda quritildi. Olingan sorbent gelsimon sariq-jigar rangli mayda granula donachalardan iborat. Havoda quritilgan sorbent massasi 14,021 g, namligi 16 %, reaksiya unumi 87%. Sintez qilingan kompleks hosil qiluvchi sorbent suvda qisman bo'kadi, organik erituvchilar bundan mustasno, organik erituvchilarda erimaydi va bo'kmaydi.

Kaliy O,O-di-(2-aminoetil)-ditiofosfat va formal'degidning o'zaro ta'sirlashishidan kompleks hosil qiluvchi ligand olish. Qaytar sovutkich va avtomatik aralashtirgich o'rnatilgan uch og'izli kolbaga 8,1 g (0,0315 mol⁻¹) kaliy O,O-di-(2-aminoetil)-ditiofosfat solindi va unga aralashtirib turgan holda suv hammomida qizdirib turib, 41°C haroratda 15,81 ml (0,2 mol) formalin tomchilatib qo'shildi. So'ngra harorat 85-91 °C gacha oshirildi va shu haroratda 4-4,5 soat aralashirilgandan so'ng qattiq, smolasimon massa hosil bo'ldi. Hosil bo'lgan qattiq smolasimon massa chinni kosachaga solinib, quritish shkafida 85-91 °C haroratda 24 soat davomida quritildi. Quritilgan polimer maydalandi va quyi molekulyar moddalardan dastlab kaliygidroksidining suvdagi 5% li eritmasi, keyin esa,

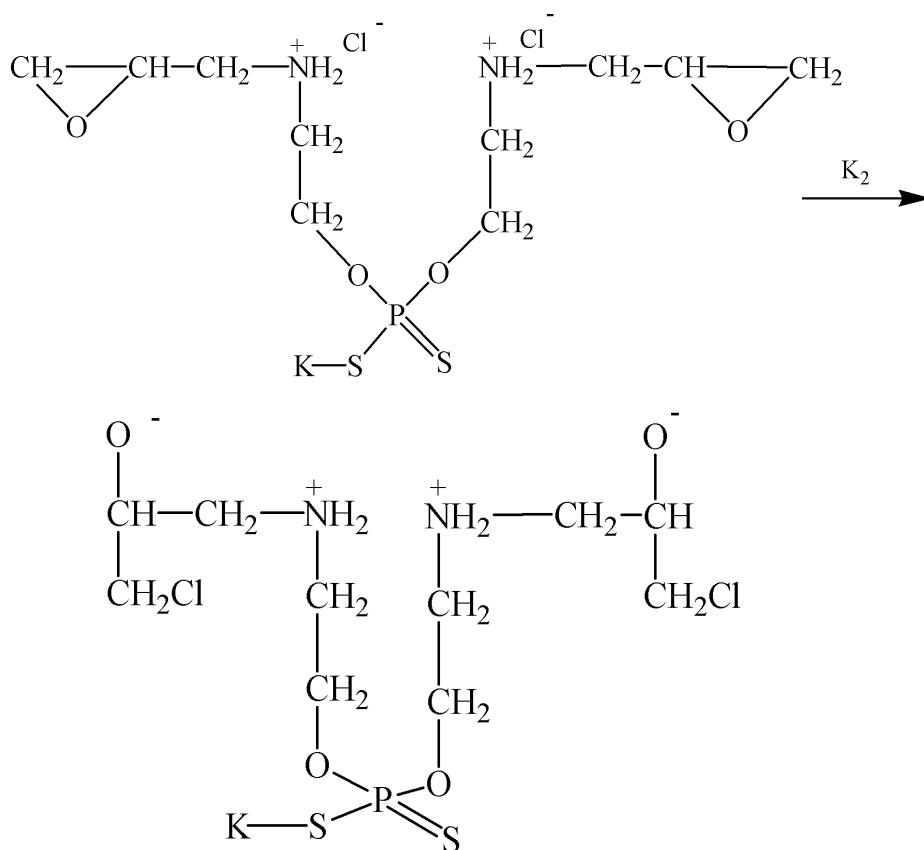

Bu yerda K₂- tuz hosil bo'lish reaksiyasining tezlik doimiysi; [EXG]-epixlorgidrinning molyar konsentratsiyasi, mol/l; [KD₂AEDTF]- kaliy O,O-di-(2-aminoetil)-ditiofosfatning molyar konsentratsiyasi., mol/l.

Tuz hosil bo'lish reaksiyasi tugagandan so'ng epoksi guruhlar xalqasining ochilishi hisobida faol markaz bo'lgan svitter-ion hosil bo'ladi.

2. Initsirlanish:

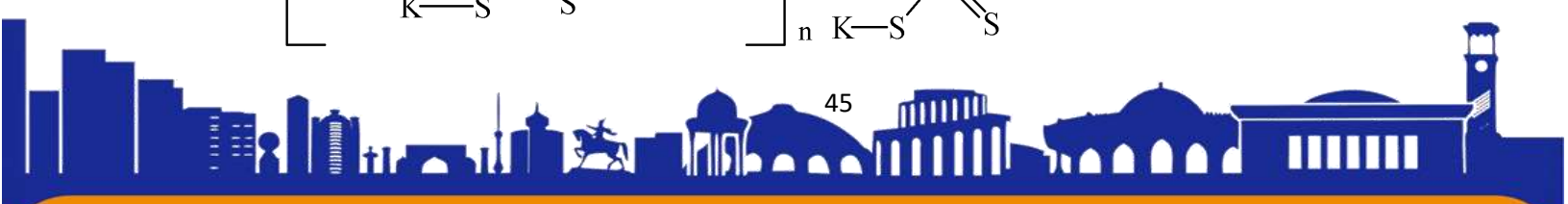
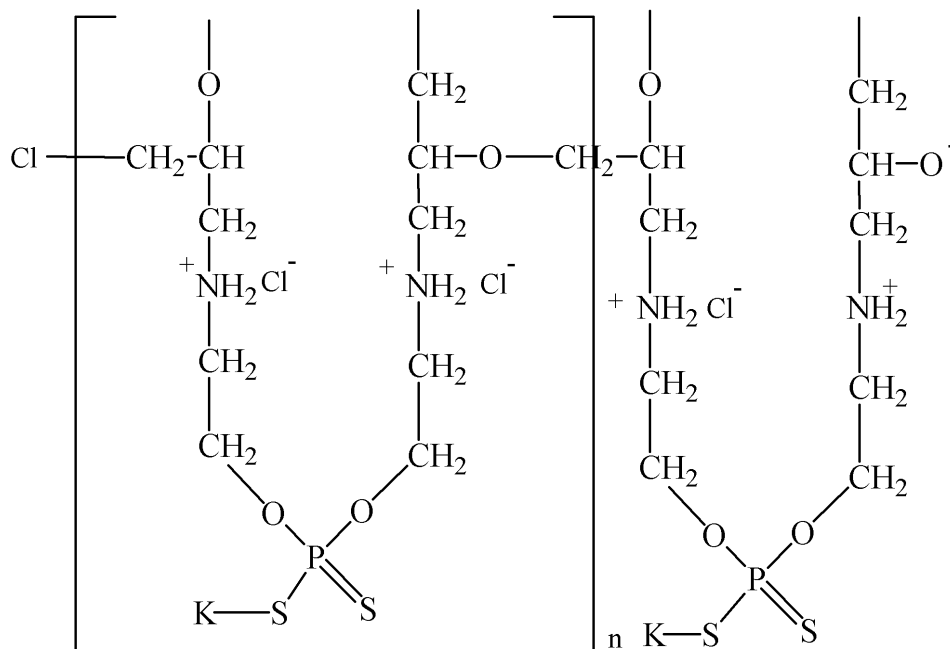
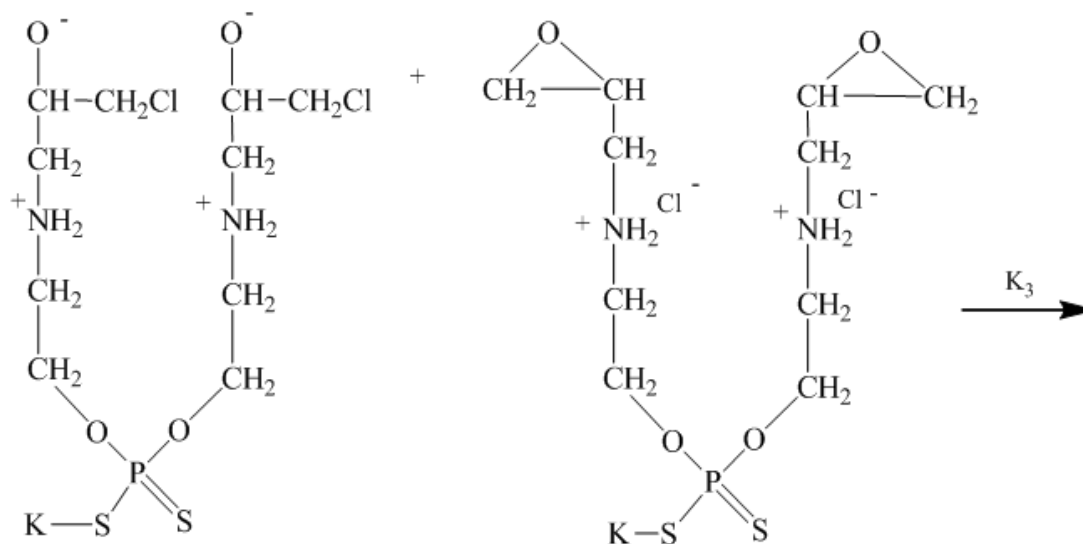
Initsirlanish bosqichining tezligini quyidagicha ifodalash mumkin:

$$W_2 = K_2[M_3]$$

Bu yerda $[M_3]$ - tuzning molyar kontsentratsiyasi, mol/l.

Monomer tuzlarning svitter-ionlar hosil qilib birikishi natijasida, anionli polimerlanishning odatiy tuzulishi bo'yicha zanjirning o'sishi boshlanadi.

3. Zanjirning o'sishi:

Zanjirning o'sish tezligi quyidagi tenglama bilan ifodalanadi:

$$W_3 = K_3[A_3] \cdot [M]$$

Bu yerda $[A_3]$ - faol qisimning molyar kontsentratsiyasi, mol/l. Hosil bo'lgan makrotsvitter ionning reaksiya muhitdagi suv molekulari bilan ta'sirlashishi natijasida zanjirning uzilishi sodir bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Turaev X.X., Ganiev A.G. Xodjaev O.F., Zakonomernost' transvliyaniya v kompleksnix soedineniy kobal'ta // Monografiya. -T.: Fan, 1998. S.100.
2. Turaev X.X., Xodjaev O.F., Ganiev A.G., Turaev N.YU. Ekstraktsiya blagorodnix metallov proizvodnimi ditiofosfornix kislot i ix radioaktivatsionnoe opredelenie. // Monografiya. -T.: Fan, 1998. S. 169.
3. Davronov M.D., Sulaymonov K., To'raev X.X., Xodjaev O.F., Axmedov YU.M. Kompleksnie soedineniya metallov s nektorimi organicheskie osnovaniyami. // Monografiya. -T.: Fan, 2000, 180 s.
4. X.X. To'raev, F.B. Eshqurbonov, A.T. Djalilov, SH.A. Qosimov, Tarkibida azot, fosfor va oltingugurt bo'lgan kompleks hosil qiluvchi ionitlar // Monografiya. -T.: «Universitet», 2019. 144 b.
5. Kuznetsov N.T. Gorizonti koordinatsionnoy ximii // XXV mejdunarodnaya Chugaevskaya konferentsiya po koordinatsionnoy ximii i II molodejnaya konferentsiya-shkola «Fiziko-ximicheskie metodi v ximii koordinatsionnix soedineniy», -Suzdal', 6-11 iyunya 2011. -s. 9.
6. Ismailov I.I., Djalilov A.T., Askarov M.A. Ximicheski aktivnie polimeri i oligomeri. – Tashkent: -Fan, -1993. -232 s.
7. Abdutalipova N.M., Tursunov T.T., Nazirova R.A., Muxamedova M.A. Issledovanie kompleksobrazuyushey sposobnosti ionitov polikondensatsionnogo tipa // VII Vserossiyskaya interaktivnaya konf.(s mejdunarodnim uchastiem) molodix uchyonix / Sovremennye problem teoreticheskoy i eksperimental'noy ximii, Saratov, - 2010. - S.235-236.
8. Grachek V.I., Shunkevich A.A., Martsinkevich R.V., Isakovich O.I. Noviy voloknistiy selektivniy sorbent po ionam margantsa // Tezisi dokladov 19 Mendeleevskiy s'ezd po obsheiy prikladnoy ximii, T. 3., Volgograd, 25-30 sent., 2011, s. 60.

Жарқўрғон ва Шеробод кварц қумларининг фазовий таркиби ва тузилишини ўрганиш.

Қодиров Рустам Абдуманнонович

Термиз муҳандислик-технология институти магистранти

Аннотация.

Ушбу мақолада Жарқўрғон ва Шеробод кварц қумларининг кимёвий таркиби ҳақида ёзилган. Дунё миқёсида шиша маҳсулотларини ишлаб чиқариш бир қатор саноат тармоқларини ривожланишига олиб келади. Кейинги йилларда бу соҳада асосий эътибор иқтисодий самарали технологияларни жорий қилиш ва ишлаб чиқаришга маҳаллий хомашёлар ҳамда саноат чиқиндиларини жалб қилишга қаратилмоқда. Республикамизда шиша ишлаб чиқариш кескин ривожланиб, маҳсулотлари ўта харидоргир бўлишига қарамасдан, уни ишлаб чиқаришда учун сифатли хомашё таъминоти муаммо бўлиб қолмоқда.

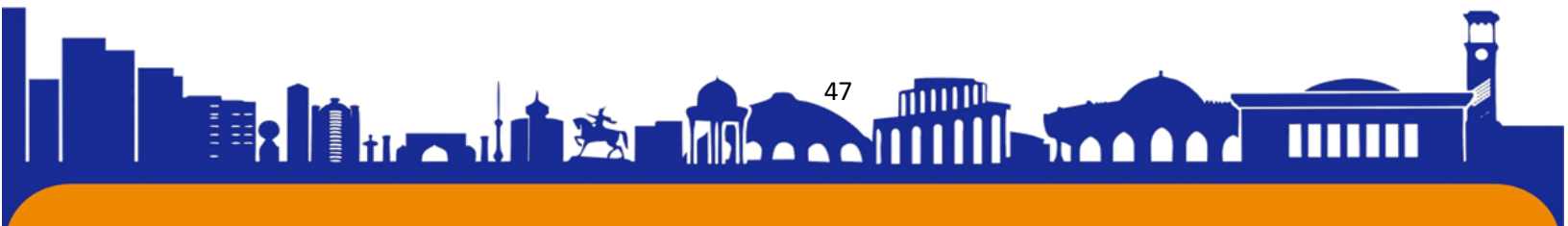
Калит сўзлар: шиша, ИҚ-спектроскопия таҳлил, кварц, инфрақизил спектор.

Хозирги кунда юқори шаффофликка эга бўлган шиша маҳсулотлари ишлаб чиқариш, рангли шишалар ишлаб чиқаришда ранг тиниқлиги ва нур синдириш кўрсаткичи юқори бўлган шишалар олиш муаммолигича қолмоқда.

Республикамизда сифатли шиша маҳсулотлари ишлаб чиқариш учун зарур бўлган кварц қумлари четдан валюта ҳисобига олиб келтирилмоқда.

Республикамизда шиша олишда фойдаланиш мумкин бўлган 100 дан ортиқ конлар мавжуд бўлиб, улардан фақатгина 2 таси Джерой ва Майқўрғон конларидан фойдаланилмоқда. Хомашёларнинг таркиблари ҳам стандарт талабларга жавоб бермаслиги билан бирга, таркибида ранг берувчи оксидларнинг миқдори (0,8 % гача) ҳам юқори. Мавжуд хомашёларнинг захиралари ҳам камайиб бормоқда. Биз Сурхондарё вилоятидаги кварц қумларининг таркиби кимёвий, рентгенографик ва ИҚ-спектроскопия таҳлил усулларидан фойдаланиб, таҳлил қилинди. Олинган натижалар қуйидаги жадвалда келтирилган.

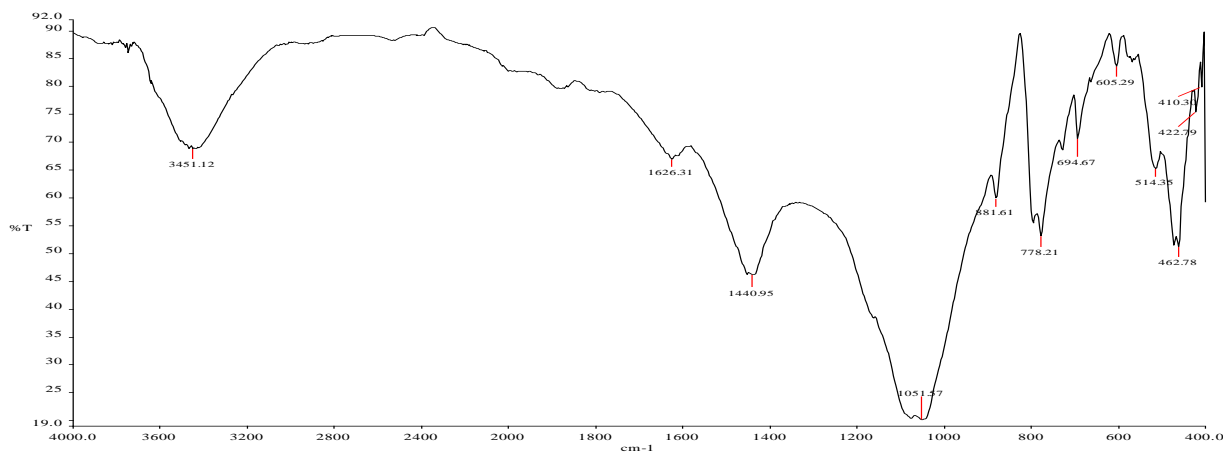
Сурхондарё вилояти кварц қумларининг кимёвий таркиби

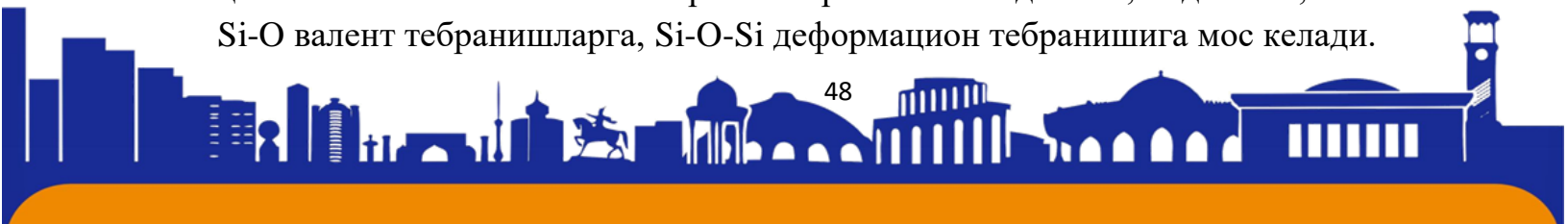

Хом ашё	Оксидларнинг миқдорлари, масс. %								К.Й., масс. %	
	SiO ₂	Al ₂ O ₃	Fe ₂ O ₃	CaO	MgO	SO ₃	Na ₂ O	K ₂ O		
1	Уч қизил кварц қуми	57,05	10,56	3,19	6,29	1,60	0,19	1,90	2,08	17,14
2	Жарқўрғон кварц қуми	60,91	10,26	2,87	6,18	1,55	0,00	1,84	1,89	14,50
3	Жарқўрғон кварц қуми (силикат участкаси)	67,28	9,45	2,68	6,77	1,34	0,07	1,73	1,95	8,73
4	Сариосиё кварц қуми	54,02	12,62	3,64	4,61	1,61	0,00	2,12	2,66	18,72
5	Қизириқ кварц қуми	48,10	6,60	1,72	9,28	0,89	0,00	1,00	1,60	30,81
6	Шеработ кварц қуми	80,30	3,94	0,48	5,13	1,07	1,81	0,32	0,97	5,98
7	Шеработ кварц қуми (созтупроқ кони)	58,93	14,01	5,90	3,89	2,24	0,43	1,12	2,43	9,56

Жадвалдан кўриниб турибдики, конларнинг ичида Жарқўрғон ва Шеработ туманидаги кварц қумлари таркибида SiO₂ нинг миқдори бошқа конлар кварц қумларидагига нисбатан кўплиги аниқланди. Шеработ кварц қумининг элемент таркибларини ИҚ-спектроскопия усули натижалари қуйида келтирилган.

Шеработ кварц қумининг инфрақизил спектридаги 3451,12 см⁻¹ тебраниш пики Al-OH валент тебранишларига мос келади. Ёки OH гуруҳи тебранишлари ҳам деб аталади. 1051,57 см⁻¹ эса Si-O валент тебранишларга, O-H деформацион тебранишларга мос келади. 881,61 ва 778,21 см⁻¹ эса қолдиқ комплекслар пики ҳисобланиб Si-O-Si валент тебранишларга мос келади. 694,67 дан 462,78 см⁻¹ O-Si-O валент тебранишларга, Si-O-Si деформацион тебранишига мос келади.

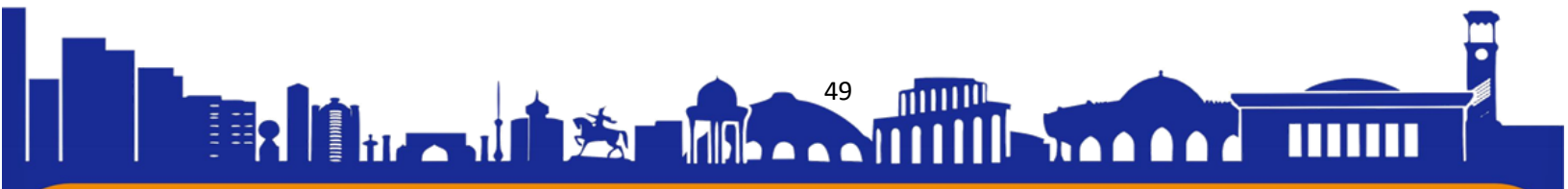

Юқоридаги олинган анализ натижалардан шуни хулоса қилиш мумкинки, Сурхондарё вилояти бир қатор кварц қуми конларидан, жумладан Жарқўрғон ва Шеробод туманларидаги кварц қумларини бойитиш орқали силикат материалларини ишлаб чиқариш учун асосий хомашё сифатида ишлатиш мумкин. Шеробод кварц қумининг ИҚ-спектроскопия таҳлилига кўра, бойитилмаган кварц қумни турли қўшимчалардан тозалаш ва бойитиш орқали тарали шиша ишлаб чиқаришда хомашё сифатида ишлатиш мумкинлиги аниқланди.

АДАБИЁТЛАР:

1. Исматов А.А. Силикат ва қийин эрийдиган нометалл материаллар технологияси Тошкент: Фан ва технология, 2006. – с. 9-40.
2. Исматов А.А. Силикат ва зўрға суюлувчан материаллар физик-кимёвий таҳлилининг замонавий усуллари. Тошкент: Фан ва технология, 2006. – с. 75-
3. Н.И. Минько, В.М. Нарцев, Р.Г. Мелконян. История развития и основы технологии стекла. – Белгород: Изд - во БГТУ, 2008. – 126 с.
4. Обзор рынка тарного стекла для пищевой промышленности в России. – М, 2007. 14 с.
5. Тарасов А. Е. Новые технологии: энергия стекла. // Журн. Строительные материалы, оборудование, технологии XXI века. 2012.- № 3. С.39-40.
6. Справочник по наилучшим доступным техническим методам использования энергии в стекольной промышленности. Производство сортового и тарного стекла. М.: Эколайн, 2005. 31 с.

Olmaning umumiy kasalliklari: davolash va tavsif. Olma daraxtlari kasalliklari va ularni davolash, himoya qilish va oldini olish vositalari

Qurbanbayev Yusufboy Baxtiyor o'g'li

[+998937463719 yusupboy.qurbanbayev.97@mail.ru](mailto:yusupboy.qurbanbayev.97@mail.ru)

Termiz Agrotexnologiyalar va Innovatsion rivojlanish instituti Agrobiologiya fakulteti Agranomiya (dehqonchilik maxsulotlari turlari)turlari yo'nalishi 1-bosqich talabasi

Tojiyeva Sarvara Otabek qizi

[+998975515704 sarvaratojiyeva44@mail.com](mailto:sarvaratojiyeva44@mail.com)

Termez Agro texnologiyalar va Innovatsion rivojlanish instituti Agrobiologiya fakulteti O'simliklar va qishloq xo'jaligi mahsulotlari karantini yo'nalishi 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Olma daraxtlarining kasalligiga olib keladigan turli xil eski va yangi infeksiyalarning keng tarqalishi bog'dorchilikning rivojlanishi bilan ham, bog'larimizni e'tiborsiz qoldirish bilan ham bog'liq. Hech bo'lmaganda asosiy kasalliklarning alomatlarini bilmasdan, kasallikning oldini olish va undan ham ko'proq uni engish mumkin emas.

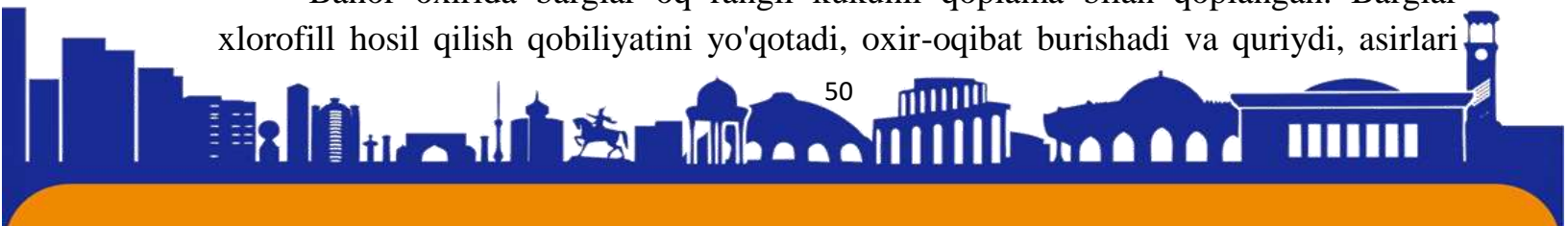
Kalit so'zlar: infeksiya, Thiovit Jet, yashil konus, Fillostikoz.

Chirish va mog'orga olib keladigan kasalliklar

Endi olma daraxti uchun eng xavfli kasalliklarni ko'rib chiqamiz.

Qo'tir. Rossiyada eng mashhur va keng tarqalgan qo'ziqorin kasalligi. Kasallikning belgilari juda xarakterlidir, ularni boshqa infeksiyalar bilan aralashtirib bo'lmaydi: barglar va mevalar zaytun dog'lari bilan o'sib chiqadi, keyin barglar parchalanadi, olma esa tosh va ta'msiz bo'ladi. Himoya tadbirlari: tushgan barglar va o'liklarni tozalash. O'simlik mavsumining boshida olma daraxtini Bordo suyuqligi yoki mis oksiklorid bilan püskürtmek, keyin Horus, Skor, Cumulus bilan 4 marta davolash chang chiriyotgan

Bahor oxirida barglar oq rangli kukunli qoplama bilan qoplangan. Barglar xlorofill hosil qilish qobiliyatini yo'qotadi, oxir-oqibat burishadi va quriydi, asirlari

rivojlanishni sekinlashtiradi va egiladi. Olma daraxtidagi qo'ziqorin mevalarning shakllanishiga to'sqinlik qiladi. Allaqachon o'sib borayotgan olmalarda infektsiya pulpani mantar to'qimalariga aylantiradi. Olma daraxtidagi chang chiriyotgan ko'pincha beparvo qilingan zich ko'chatlarda paydo bo'ladi, bu erda Azizillo uzoq vaqt davomida amalga oshirilmagan. Kasal daraxtni qanday davolash mumkin?

Himoya harakatlari: yuqtirilgan novdalarni kesish, Thiovit Jet, keyin Topaz bilan "yashil konus" bo'ylab ishlov berish.

1-rasm

Monilioz (meva chirishi)

INFEKTSION bog'larda keng tarqalgan va juda ko'p miqdordagi mevalarga ta'sir qiladi, hosilni deyarli butunlay yo'q qiladi. Kasallikning belgilari - mevalarda oq rangli nuqta bilan chirigan doiralarning paydo bo'lishi. Olma bilan bir qatorda, monilioz

barglarni, gullarni, tuxumdonlarni, meva novdalarini yo'q qiladi. Ular jigarrangga aylanadi, quriydi va uzoq vaqt davomida uchib ketmaydi.

Himoya choralari: murdani tozalash, zararlangan novdalarni kesish va olib tashlash, Bordo aralashmasining 1% eritmasi bilan 3 marta davolash.

Kulrang chiriyotgan

Kulrang chirish belgilari meva chirishiga juda o'xshaydi. INFEKTSION mevani yo'q qiladi, unda paydo bo'lgan chirish joyi tezda o'sadi. Meva chirishining halqali oq dog'lari o'rniga, ta'sirlangan olma kulrang mog'or bilan qoplangan.

Himoya harakatlari: chirigan olma yig'ish, quruq va kasal shoxlarini olib tashlash, Bordo aralashmasining 1% eritmasi bilan davolash.

2-rasm

Barglarning o'zgarishiga olib keladigan kasalliklar

Endi biz mevali daraxt barglarining deformatsiyasining sabablarini ko'rib chiqamiz.

Fillostikoz (jigarrang barg dog'i)

Olma bog'larida keng tarqalgan infektsiya. Bu qo'ziqorin barglarni yuqtiradi, ularda mayda jigarrang dog'lar o'sadi, keyinchalik ular jigarrang halo va qora nuqta bilan kulrang rangga aylanadi.

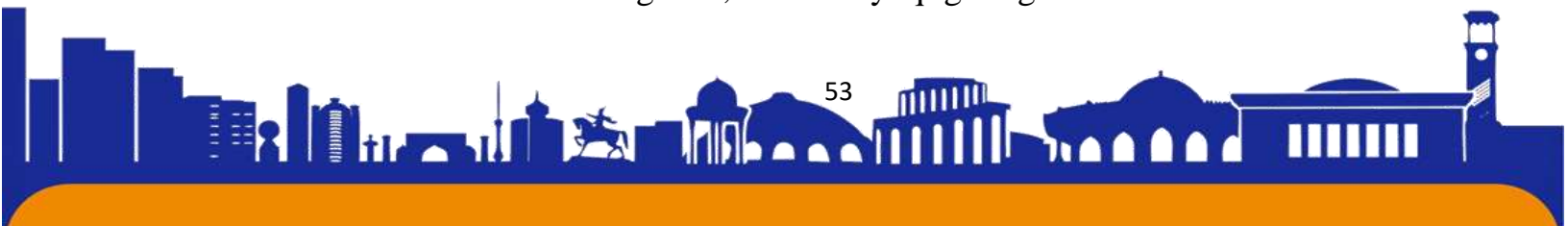
Barg kasalliklari o'simlikning ochligini qo'zg'atadi, olma daraxti xlorofillning etarli darajada ishlab chiqarilmasligi tufayli kamroq oziqlanadi, u qish uyqusiga tayyorlanmaydi.

3-rasm

Himoya harakatlari: tushgan barglarni yig'ish va yoqish, erni qazish ko'p miqdorda qishlash sportlarini yo'q qiladi. Daraxtni fungitsid preparatlari bilan davolashni boshlash kerak: yalang'och shoxlardagi karbamidning 5% eritmasi. Karbamidning 7% eritmasi bilan daraxt atrofidagi er o'stiriladi.

Barglarning paydo bo'lishining boshida ular Bordo aralashmasining 3% eritmasi bilan ishlov beriladi. Kurtaklari o'sganda, Bordo suyuqligining 1% eritmasi ishlatiladi.

Zang

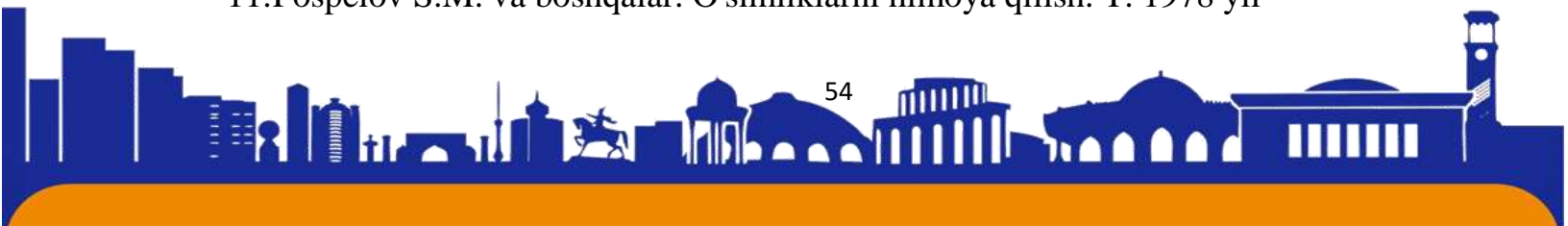
Ta'sirlangan barglar o'sayotgan oval va qora nuqta bilan to'q sariq-qizil dog'lar bilan e'tiborni tortadi. Konus shaklidagi o'simtalar bargning orqa qismidan o'sadi. Ba'zida dog'lar sariq rangga ega. Barglar to'g'ri miqdorda xlorofill ishlab chiqarishni to'xtatadi, olma daraxti ochlikni boshlaydi.

Mevali olma daraxtini davolash gullashdan oldin va undan keyin Bordo suyuqligining 1% eritmasi bilan puskürtölmekten iborat. Erta bahorda, barglar paydo bo'lishidan oldin, daraxt mis sulfatning 5% eritmasi yoki karbamid eritmasi bilan ishlov beriladi.

Olma daraxtlarining kasalligi va ularni davolash bog'bonga juda ko'p muammo va muammo keltiradi. Odatda infeksiyadan qutulish juda qiyin, uni faqat doimiy va uzoq muddatli davolanish bilan yo'q qilish mumkin. Va boshqa kasalliklar umuman davolanmaydi, ularning sabablari aniq emas. Bog'bonga berilishi mumkin bo'lgan eng yaxshi maslahat bu: davolanish uchun vaqtni behuda sarflashdan ko'ra, uni oldini olish uchun ishlatish yaxshiroqdir. Ish kamroq bo'ladi va natijada sog'lom bog'da kafolatlangan hosil olinadi. Atrofdagi bo'shliq tom ma'noda mikroorganizmlarning sporalari va turli zamburug'lar bilan to'yingan. Ular uyg'onish uchun to'g'ri daqiqani kutib, yillar davomida uyqusiz yotishlari mumkin. Suv Yerdagi hayotning asosi bo'lib, ularni to'xtatilgan animatsiyadan chiqaradigan asosiy omildir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bilay V.I. Toksin hosil qiluvchi mikroskopik zamburug'lar. Kiev,1975 yil
2. Bilay .I. Mikroskopik qo'ziqorinlarning biologik faolmoddalari. Kiev, 1965 yil
3. Vakin S.N. O'rmon fitopatologiyasi. M. 1955.
4. Zaprometov N.G. Jag'ning kasalliklari. T. 1953 yil
5. Dobrozraxova T.L. Amaliy qo'llanmatomonidanfitopatologiya. M.-L. 1949 yil
6. Gulyamova M.G., Kuchmi N.P., Ramazanova S.S., Sagdullaeva M.Sh.O'zbekiston qo'ziqorin florasida VII jild. (Marsupiallar).
7. Kursanov L.I. Mikologiya M. 1940 yil
8. Mirzaev M.M., Sobirov M.K. Bodorchilik va tokchilik. T. 1975yil
9. Naumov N.A. Mikroskopik tadqiqot usullari vafitopatologiya. M. 1937 yil
- 10.Naumov N.A. Mikroskopik va fitopatologik usullar.o'rganish M.-L. 1971 yil
- 11.Pospelov S.M. va boshqalar. O'simliklarni himoya qilish. T. 1978 yil

Qulupnayning yangi navlari va O'zbekistonda qulupnayning foydasi.

Qurbanbayev Yusufboy Baxtiyor o'g'li

+998937463719yusupboy.qurbanbayev.97@.ru

Termiz agrotexnologiyalar va innavatsion rivojlanish instituti Agrabiologiya fakulteti Agranomiya (dexqonchilik maxsulotlari turlari) yo'nalishi 1-bosqich talabasi

Tojiyeva Sarvara Otabek qizi

+998975515704sarvaratojiyeva44@mail.ru

Termiz agratexnologiyalar va innavatsion rivojlanish instituti Agrabiologiya fakulteti O'simliklar va qishloq xo'jaligi mahsulotlari karantini yo'nalishi 1-bosqich talabasi

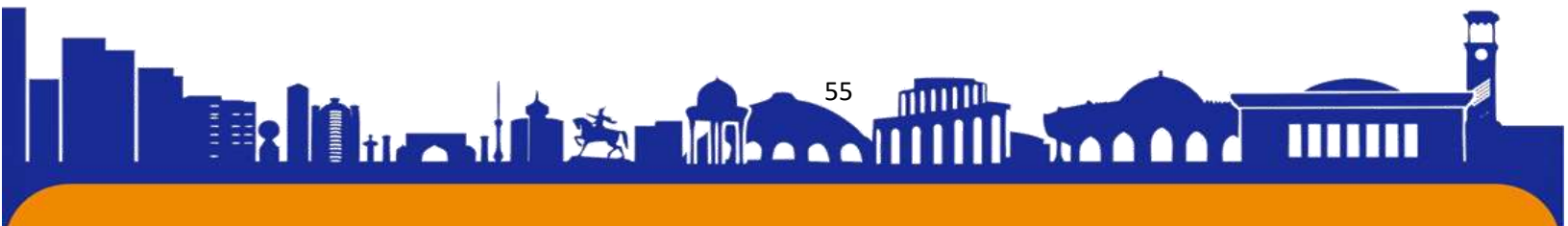
Annatsiya: Madaniylashgan yer tuti O'zbekistonda XIX asr oxiri XX asr boshlaridan o'stirila boshlandi. 1995–96-yillari Toshkent shahrining gubernatori o'zining dala hovlisiga Rossiyadan yer tuti ko'chatlarini olib kelib ektiradi. Yer tuti chiroyli qizil rangga kirib, mevasi pishgan vaqtda bog'bonlar uning qanday nomlanishini so'rashadi. Shu tariqa mevaning ushbu turi xalqimiz tilida "klubnika" dan "qulupnay" tarzida o'zlashib kirib kelgan..

Kalit so'zlar: *Albionlar Allstars Alpin Qulupnay (fraises des boi s) Camino Real Strawberries Diamante Qulupnay, Everbearer Qulupnay Earliglow Qulupnay Hood Qulupnay Rosa Linda Qulupnay Dengiz eshiklari Sweet Charlies tashqi*

Odatda berrya qancha ko'p bo'lsa, undagi suv ko'proq bo'ladi; go'shti kichikroq, lazzat intensivligi shunchalik katta. Eng mazali taomlar uchun, hech narsa bog'ingizdan olingan yangi qulupnayning ta'mini yutmaydi.

Albionlar qorong'i meva rangiga ega, ichki va tashqarida, va ko'plab qulupnaylarga qaraganda doimiy ravishda yoqimli lazzat.

Allstars, odatda, boshqa navlarga qaraganda qizil-qizil rangga o'xshaydi. Ular katta va qat'iy o'sadi, lekin ko'plab shirinlik va sharbatga ega. Ular, ayniqsa, salatlarini kesish uchun juda yaxshi bo'lgan mevalardir.

Alpin Qulupnay (*fraises des bois*) Fransiyaning kichkina va nozik shirin yirtqich qulupnaydir. Ular ba'zan "mignonette" deb nomlanadi. Bu kichkintoylar kichik tirnoqdan ko'ra kattaroq emas, lekin ularning lazzatiga juda katta.

Aromalarning katta, qattiq mevasi juda yaxshi lazzat, yaxshi rang va porloq nashrga ega.

Camino Real Strawberries uzoq, raf muddati va yaxshi lazzat bilan qattiq, quyuc qizil meva bor.

Diamante Qulupnay , yorqin qizil nurli, yirik, yoqimsiz, mustahkam mevalardir.

Earliglow Qulupnay erta ishlab chiqarish, fantastik lazzat bilan o'rta qulupnay.

Ular keng tarqalgan barcha navlarning eng yaxshi ta'mi deb hisoblanadi va hatto shimoli-sharqiy, o'rta-atlantik va Midwest-da samarali hisoblanadi.

Everbearer Qulupnay katta va yorqin qizil rangli, kuchli go'sht, ko'p miqdorda sharbat va yoqimli shirin ta'mga ega.

Fragaria virginiana (Amerika yirtqich qulupnay) bugungi do'konlarda topilgan savdo turlardan ko'ra lazzatlanish jihatidan ancha boyroq bo'lgan kichik, suvli, mazali qizil qulupnaydir.

Bog 'Qulupnay eng keng tarqalgan AQSh navi hisoblanadi. Ular ideal o'sayotgan sharoitlardan kamroq turish va taniqli an'anaviy qulupnay ta'miga ega bo'lgan yirik

1-rasm

Hood Qulupnay yog'i hamma narsalardan beriladigan nirvanadan do'llandi: Oregon. Ular qisqa mavsumga ega - bir necha hafta. Agar iloji bo'lsa, ularni tuting.

Rosa Linda Qulupnay meva bo'ylab yorqin qizil rangli barcha yo'l bilan o'rta bo'yli berrya. Uning ta'mi to'liq va aromatik.

Dengiz eshiklari porloq qizil va mukammal "qulupnay" shaklida. Ular shirin va shirin emaslar, shuning uchun idishlarda yaxshiroq ishlaydilar, unda siz qo'shimcha shakarni qo'shib qo'yishingiz kerak - jami kimsa?

Sweet Charlies tashqi ko'rinishida to'q sariq-qizil va to'q sariq rangga ega bo'lib, oq suyuqlikda shakar kislota nisbati yuqori bo'lganligi sababli aniq shirin ta'mga ega. Bugungi kunda topilgan 600 ta qulupnay navlari besh yoki oltita xos yovvoyi turlardan kelib chiqib, gul oilasining a'zosi hisoblanadi. Mahalliy dehqonlar bozorida turli xil navlarni tanlang. Siz shakli, rangi va ta'midan farq qilganingizdan hayron qolarsiz.

2-rasm

Aslida, qulupnay rezavor meva emas. Mazali qizil mevalar gulo'rin bo'lib, ushbu o'simlikning «haqiqiy mevalari» — pishgan qulupnayning yuzi bo'ylab qoplangan mayda yong'oqchalardir.

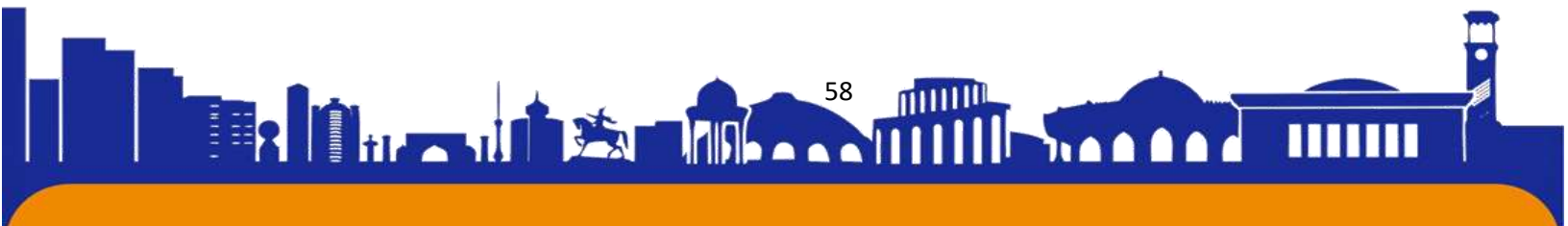
Yuqorida aytganimizdek, «qulupnay» degan o‘simlikning o‘zi yo‘q. Aslida, uch turdagi yertut (Fragaria) shunday ataladi: yashil yertut (Fragaria viridis), mushk yertut (Fragaria moschata), ananas yertut (Fragaria ananassa). Bizda yashil yertut keng tarqalgan.

O‘zbekistonda yetishtiriladigan rezavorlar orasida qulupnay maydoni va hosildorligi bo‘yicha birinchi o‘rinda turadi. Mamlakatimizdagi barcha toifadagi xo‘jaliklarda 2022-yil hosili uchun 1,4 ming gektar ochiq maydonda qulupnay yetishtirilmoqda. Bu o‘tgan yilning shu davriga nisbatan 117 foizga ko‘pdir.

Ochiq maydonda jami 28,2 ming tonna qulupnay yetishtirilmoqda. Qulupnay yetishtirish uchun ajratilgan maydonlar bo‘yicha Samarqand, Toshkent, Namangan, Farg‘ona viloyatlari yetakchilik qilmoqda.

Zamonaviy issiqxonalarda 660 tonna qulupnay yetishtirilmoqda. Issiqxonalarining umumiy maydoni 41,5 gektarni tashkil etadi. Respublikada 2021-yilda qiymati 950 ming dollarlik 464 tonna, 2022-yilning 20-may holatiga ko‘ra, qiymati 118 ming dollarlik 126 tonna qulupnay eksport kilingan. 2022-yilda yanvar-may xolatiga ko‘ra Rossiya, Qozog‘iston, Qirg‘iziston mamlakatlariga qulupnay eksporti amalga oshirilgan.

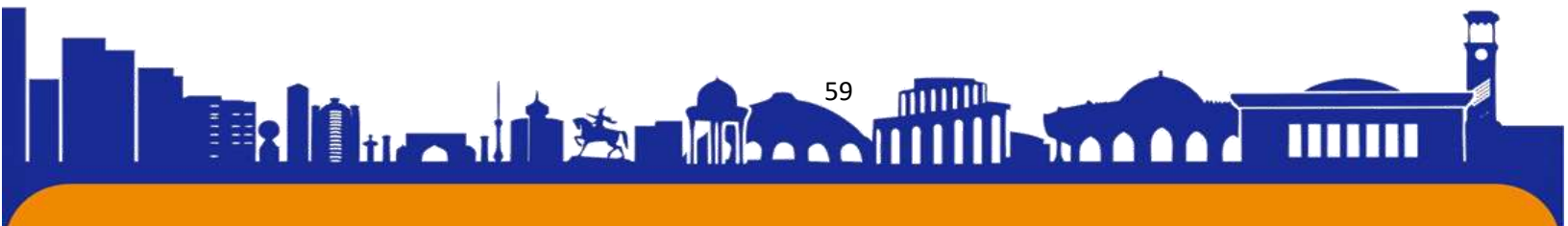
2021-yil mobaynida 5 ta mamlakat, jumladan, Rossiya, Qozog‘iston, Qirg‘iziston, Tojikiston, Birlashgan Arab Amirliklari kabi davlatlarga eksport qilingan.

Foydalailgan adabiyotlar

1. Ribakov A.A., Ostrouxova S.A. O'zbekiston mevachiligi. T., «O'qituvchi», 1981.
2. Bo'riev H.CH. Mevachilik elektron darsligi. 2003.
3. Bo'riev H.CH. Havaskor bog'bonlarga qo'llanma. T., 2002.
4. Ostonaqulov T.E., Narzieva X. va B.G'ulomov “Mevachilik asoslari” Samarqand 2011 yil.
5. Zuev V.I., Qodirxo'jaev O. Q., Adilov M.M, Akromov U.I. Sabzavotchilik va polizchilik. 2009y.
6. Qodirxo'jaev. O. Muhamedov M. M. // Sabzavot ekinlari yetishtirish texnologiyasi (m. matn). Toshkent – 2000.
7. Ostonaqulov T. E., Zuev V.I., Qodirxo'jaev O.Q. “Sabzavotchilik”. Toshkent. 2008y.
8. Ostonoqulov T.E. “Sabzavot ekinlari biologiyasi va o'stirish texnologiyasi”. T.-1997y.
9. Hakimov R.A. Abbosov A. M. // Sabzavot va poliz ekinlarini tavsiya etiladigan navlari va yetishtirish texnologiyasi bo'yicha tavsiyanoma. Toshkent – 2006 y.
10. Bo'riev X.CH. Zuev V.I., Qodirxo'jaev O.Q.,Muxamedov M.M. «Ochiq joyda sabzavot ekinlari yetishtirishning poogressiv texnologiyalari» (darslik) O'zbekiston milliy entsiklopediyasi DIN. Toshkent 2002y.

IT sohasi-kelajak mutaxassisligi

Boltayev Abrorbek Odilbek ôg'li

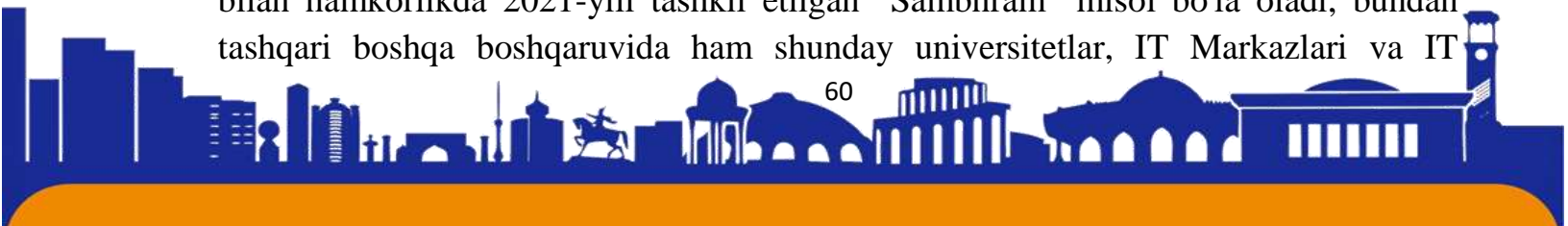
TATU Urganch filiali talabasi

Annotatsiya: Barchamiz bilamizki, hozirgi kunda eng jadal va rivojlanayotgan sohalardan biri bu IT. Yon - atrofimiz elektron jihozlar bilan o'ralgan bir zamonda, hayotimiz ham ITga chambachas bo'g'liq bo'lib qoldi, bugungi kunimiz emas, hatto kelajagimiz ham IT sohasi bilan quriladi. Ko'plab Mamlakatlar IT sohasining rivojlanishiga katta e'tibor qaratilmoqda. Kundalik hayotda ishlayotgan turli xil televizorlar, mashinalar, smartfonlar, smartwatchlar va boshqa har xil maishiy texnikalarimiz maxsus dasturlar orqali ishlaydi, dasturlar esa to'g'ridan to'g'ri dasturlash tillariga va maxsus dasturlarga tayanadi.

Kalit so'zlar: dasturlash,IT, informatika,smartfon,kompyuter,rivojlanish va h.k.z

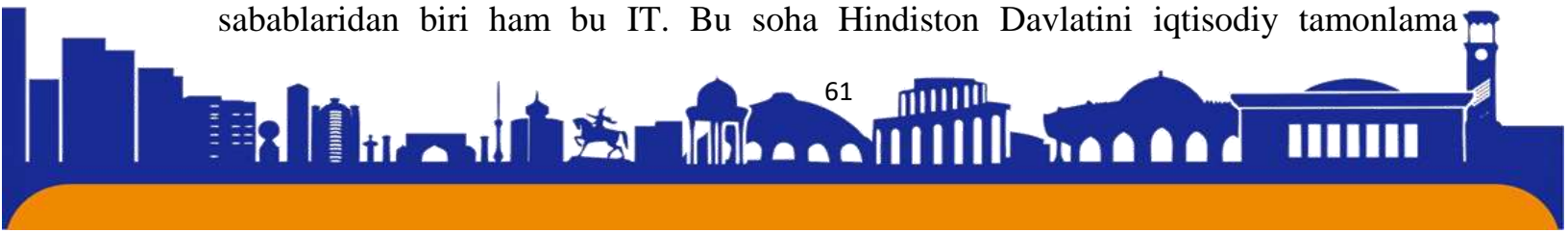
Birinchi dasturlash tili bu "C"+ dasturlash tili. "C" -kompilyatsiyalanuvchi statik dasturlash tili bo'lib, uni 1969-1973-yillarda Bell Laboratoriyasi xodimi Dennis Ritchie yaratgan. Bu dasturlash tilidan so'ng, C++, C#, Java, Objective-C va boshqa ko'plab dasturlash tillari uchun asos bo'lgan. Bu dasturlash tillari hozirgi kunda ko'plab sohalarda bizga ko'makdosh. olib, ko'rganimizdek, Bank' ham ko'plab ishlarni yengillashtirmoqda. Pul o'tkazmalari, Bank omonatlari, valyuta almashishlar va narxlar bunga misol bo'la oladi. Axborotni yaratish har bir bank, har bir kompaniya, har bir davlat korxonasi kerak. p ko'rganimizdek, Bank ham ko'plab ishlarni yengillashtirmoqda. Pul o'tkazmalari, Bank omonatlari, valyuta almashishlar va narxlar bunga misol bo'la oladi. Axborotni yaratish har bir bank, har bir kompaniya, har bir davlat korxonasi kerak. p ko'rganimizdek, Bank ham ko'plab ishlarni yengillashtirmoqda. Pul o'tkazmalari, Bank omonatlari, valyuta almashishlar va narxlar bunga misol bo'la oladi. Axborotni yaratish har bir bank, har bir kompaniya, har bir davlat korxonasi kerak.

IT sohasining takomillashib borishi bizning yurtimizga ham kirib kelishiga sabab bo'ldi. IT sohasi boshqa sohalarga uzviy bo'g'liq bo'lganligi uchun, yurtboshimiz Sh.M.Mirziyoyev tomonidan IT sohasini rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Hattoki, A Texnolog o'qitish uchun chet el bilan hamkorlikda maxsus universitetlar ham tashkil etilishiga yaratib berilmoqda. Bunga misol qilib Jizzax viloyatida Hindiston bilan hamkorlikda 2021-yili tashkil etilgan "Sambhram" misol bo'la oladi, bundan tashqari boshqa boshqaruvida ham shunday universitetlar, IT Markazlari va IT

akademiyasi Universiteti tashkil qilish yaqqol misol bo'la oladi. IT sohasi bilamizki, ingliz tili bilan bog'liq. Universitetlarda, maktab, MTM, qolaversa Davlat organlarida ham hozirda bu tilga extiyoj bor. Undan hozirda Davlatda ish olib hodimlardan ham bu til savodxonligi talab qilinmoqda. IT sohasining ustasi bo'lish uchun qimmat kompyuter bo'lishi shart emas, ya'ni eng yaxshi rusumli kompyuterni sotib olguncha o'rganish kerak. Hamma narsa oddiyligidan boshlanadi. "Facebook" ixtirochisi Mark Zuckerbergni bir misol qilib olishimiz mumkin. U yaratgan bu ijtimoiy tarmoq Dunyoda ommalashib ketganligi sabab, Mark Zuckerberg 23 yoshida Dunyoning eng yosh milliarderi deb tan olingan. Hozirda aylanma mablag'i 7 872 mlrd \$, foydasi esa 2 804 mlrd \$ tashkil etadi. Bu raqamlar oz muncha mablag' emas. Agar o'ylab ko'rganda, bu foyda bizda bo'lsachi, oila extiyoji, Mamlakat rivojlanishiga katta hajmdagi foyda investitsiya kiritilar edi. Sayt yaratilishida bir muncha mehnat va moddiy muammolarni hal qilishni toppish yuqori darajada u isbotladi va ko'rildi. "Algoritim" buyuk bobokalonimiz Al-Xorazmiy tomonidan amalga oshirilayotgan, ya'ni hozirda ishlaydigan dasturlar, kompyuterlar va boshqa ularning yaratilishida o'rni kattadir. Yangi O'zbekiston hayot strategiyasining bosh mavzusi. Hozirgi kunda biz dasturlash tillari, hatto algoritimni ham chet el mamlakati IT sohasining rivoji bizning ta'limdan ancha oldin oldinlab qurilishi, bu achinarli hol. Lekin ayni paytda har sohada, hatto IT ham yanada rivojlanishimiz uchun turli xil tadbirlar olib borilmoqda. Chet eldan yaxshi dasturchilar keltirilib rilmoqda, eng yangi kelajagingi uchun sifatli axborot ma'lumotlar olishsin. Yuqorida aytib o'tkazish bu sohada dunyoning joyida faoliyat yurita oladi. Yurtimizda "Bir Million O'zbek dasturchi" platformasi 12 yoshdan oshgan O'zbekiston aholisini bepul masofadan turib o'qitish uchun mo'ljallangan tashkil etilgan. Bu platforma orqali biz kompyuter texnologlar ko'rish dasturlash ko'rish, yo'nalishlarini ega bo'lishimiz, turli dasturlash tillarini, yo'nalishlarini o'rganishimiz, qolaversa, ma'lum darajadagi dars mashg'ulotlarini a'lo darajada tugatganligi uchun maxsus sertifikatlar ham taqdim etiladi. Bu sertifikatlarning yana bir qulay nazorati, sertifikati bor dasturchi Davlat Banklaridan foizsiz kridit olishlari, IELTS sertifikati ham bo'lgan dasturchilar chet el kompaniyalarida ishlari ham mumkin. Bulardan tashqari eng bilimli dasturchilar uchun har xil pul mukofatlari ham qo'yilgan. Bu bilan yosh ixtirochilarni va innovatsiyalar, ITsini o'rganish bo'yicha dunyo tan olgan davlat Hindiston Davlat sohai. U yerda dasturlash turlarini, dasturlashga bo'g'liq bo'lgan ingliz tilini o'rganish birinchi masala hisoblanib kelinadi. Shu bois, hozirda yirik kompaniyalarni boshqarmoqda. Davlatga ko' kirib kelishp tomon investitsiya sabablaridan biri ham bu IT. Bu soha Hindiston Davlatini iqtisodiy tamonlama

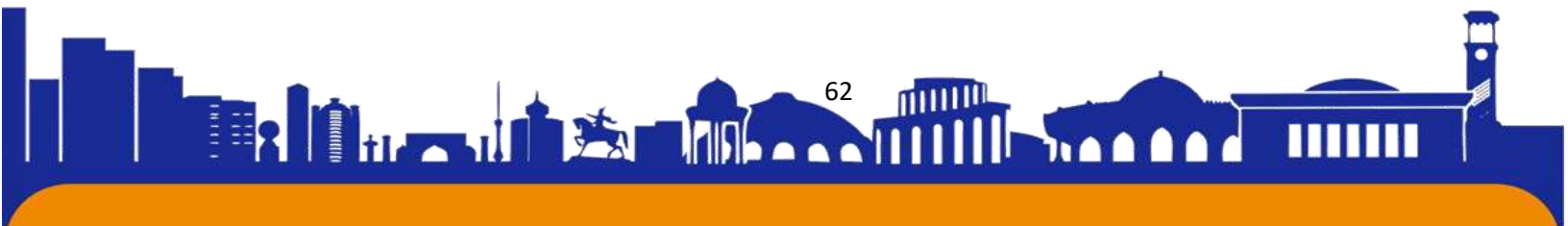
yuksalishida o'ni bor. Har bir inson yashagandan-da go'zal hayot kechirishni, o'zi va oilasining kelajagi uchun bundan-da qulayliklar, shart-shashtini o'z oldiga maqsad qilib qo'yib qo'ydi. Hech oila kimsini o'g'ir mehnat qilib boqishni, oilasining extiyojlarini qondira olmaslikni xoxlamaydi.

Mening fikrimcha, IT sohasi kelajagimizni rivojlantirishi misol qilib aytish kerakki, Sambhram Universitedida ham dasturlash tillaridan tashqari, ingliz tili ham, bularga oid barcha fanlar bosqichma-bosqich o'rnatish tizimi yo'lga qo'yilgan. Dasturchi uchun qulay va har xil dasturlashda lozim'ladigon texnikalar bilan bo'lishi kerak.

O'zbekistonda ham IT sohasini rivojlantirish uchun biz bo'shlangich sinflardan Axborot texnologiyalarini o'rgatish dasturini yanada rivojlantirish amalga oshirmog'imiz kerak. Chunki o'quvchilarni bu sohani qancha erta o'rganishlari, kengaytirish ham ko'proq bu sohaga oid narsalarni o'rganishlariga sabab bo'ladi. Bu bilan bizning Davlat rivojlanishiga yanada rivoj qo'shgan bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Bolayev B., Azamatov A., Asqarov A., Sodiqov M., Azamatova G. Informatika va texnikasi asoslari. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 9-sinfi uchun darslik. Toshkent: "Cho'lpon" nomidagi NMIU, 2015. - 160 b.
2. Kris Roffi. Kompyuter fanlari. Python uchun dasturlash kitob. - AQSh: Kembrij universiteti matbuoti. 2017, - p. 204
3. Kris Roffi. Python asoslari. Kodlash klubi. 1,2 daraja. - AQSh: Kembrij universiteti matbuoti. 2012, - p. 85

BOSHLANG'ICH SINFLARDA EKOLOGIK MADANIYATNI FANLARARO INTEGRATSIYALASHUV ORQALI SHAKLLANTIRISH (TABIY VA ANIQ FANLAR MISOLIDA)

Panjiyeva Muattar

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti o'qituvchisi

Annotatsiya

Zamonaviy jamiyatda ekologik madaniyatning ahamiyatini ortiqcha baholab bo'lmaydi. Bolalarda erta yoshdan boshlab bunday madaniyatni shakllantirish kelajakda barqarorlik uchun juda muhimdir. Ushbu maqolada biz boshlang'ich sinflarda ekologik madaniyatni shakllantirishda tabiiy va aniq fanlarning fanlararo integratsiyasining rolini o'rganamiz.

Kalit so'zlar: Zamonaviy jamiyat, ekologik madaniyat, tabiiy fanlar, aniq fanlar, boshlang'ich sinf o'quvchilari, fanlararo integratsiyalashuv.

Abstract

The importance of ecological culture in modern society cannot be overestimated. Forming such a culture in children from an early age is very important for future stability. In this article, we study the role of interdisciplinary integration of natural and concrete sciences in the formation of environmental culture in elementary grades.

Key words. Modern society, ecological culture, medical sciences, exact sciences, elementary school students, interdisciplinary integration.

KIRISH

Boshlang'ich sinflarda ekologik madaniyatni shakllantirish yosh o'quvchilarda ekologik ongli munosabat, qadriyatlar va xulq-atvorni o'rgatish va targ'ib qilish jarayonidir. Buni tabiiy va aniq fanlarning fanlararo integratsiyasi orqali amalga oshirish mumkin, bu atrof-muhit muammolarini har tomonlama tushunishni yaratish uchun biologiya, geologiya, fizika, kimyo va ijtimoiy tadqiqotlar kabi turli fanlarning elementlarini o'z ichiga oladi.

Ushbu yondashuvning maqsadi o'quvchilarga tabiat bilan bog'lanish va barcha tirik mavjudotlarning o'zaro bog'liqligini tushunishga yordam beradigan amaliy, tajribali o'rganish imkoniyatlarini taqdim etishdir. Bunga maktab bog'larini ekish va

parvarish qilish, tuproq, suv va havo sifati bo'yicha tajribalar o'tkazish, ifloslanish oqibatlarini o'rganish, qayta tiklanadigan energiya manbalarini o'rganish kabi tadbirlar orqali erishish mumkin.

Boshlang'ich ta'limga tabiiy va aniq fanlarning fanlararo integratsiyasini kiritish tabiatga muhabbatni tarbiyalashga, atrof-muhitga nisbatan mas'uliyat hissini oshirishga yordam beradi, bu esa ekologik madaniyatni shakllantirishga olib keladi.

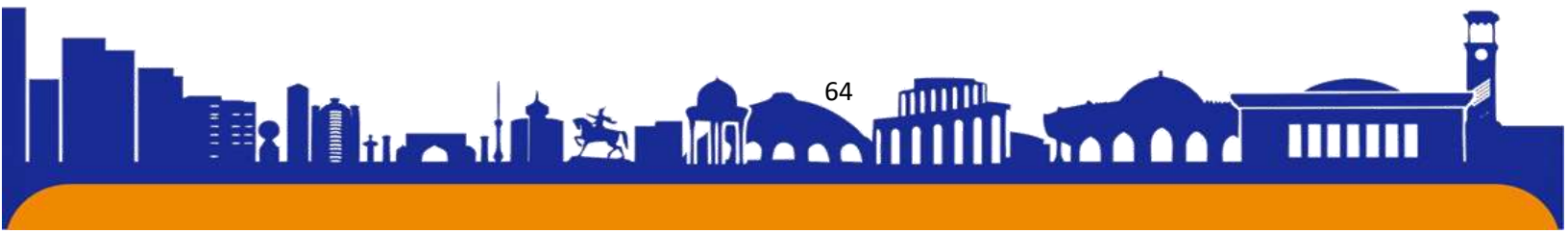
Ekologik madaniyat insoniyat jamoalari va tabiiy muhitning o'zaro bog'liqligini tan oladigan qadriyatlar tizimidir. Ushbu turdagi madaniyatni boshlang'ich sinflarda targ'ib qilish uchun fanlararo integratsiya muhim ahamiyatga ega. Bu fan, ijtimoiy fanlar va til san'ati kabi turli fanlarni atrof-muhit mavzusiga bog'laydigan darslar va tadbirlarni birlashtirishni anglatadi.

Bog'dorchilik, piyoda sayr qilish va yovvoyi tabiatni kuzatish kabi amaliy, ochiq tajribalarni o'z ichiga olish o'quvchilarga tabiiy resurslarni saqlash muhimligini tushunishga yordam beradi. Bundan tashqari, o'quvchilarni barqarorlik, saqlash va resurslardan mas'uliyatli foydalanishga o'rgatish kuchli ekologik madaniyatni rivojlantirishi mumkin.

Bundan tashqari, chiqindilarni kamaytirish, energiya va suvni tejash kabi maktab miqyosidagi tashabbuslar va jamoat xizmati loyihalari orqali atrof-muhit haqida xabardorlikni oshirish va ta'limni rivojlantirish ham ekologik madaniyatni rivojlantirishga hissa qo'shishi mumkin. Ekologik ta'limni turli fanlar va tajribalarga integratsiyalashgan holda, o'quvchilar tabiiy dunyoni tushunish va qadrlash uchun mustahkam poydevor yaratishlari mumkin.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishga tabiiy va aniq fanlarni fanlararo integratsiyalashuvi orqali erishish mumkin. Ushbu yondashuv tabiat dunyosi va unga ta'sirimiz haqida har tomonlama tushuncha hosil qilish uchun ilmiy tushunchalar va ekologik ta'limni birlashtirishni o'z ichiga oladi.

Tabiiy fanlar bo'yicha talabalar tirik organizmlar va ularning atrof-muhit o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, shu jumladan inson harakatlarining ekotizimlarga ta'siri haqida bilib olishlari mumkin. Aniq fanlar bo'yicha talabalar qurilish va sanoatda ishlatiladigan materiallar va jarayonlarni va ularni barqarorlik uchun qanday qilib optimallashtirish mumkinligini o'rganishlari mumkin.

Ushbu fanlarni integratsiyalash orqali talabalar atrof-muhit muammolarini hal qilishda fanning roli va ularning kundalik hayotida barqaror amaliyotlarning ahamiyati haqida kengroq tasavvurga ega bo'lishlari mumkin. Amaliy mashg'ulotlar, ekskursiyalar va real misollar o'quvchilarni yanada qiziqtirishi va ekologik tushunchalarni hayotga tatbiq etishi mumkin.

Boshlang'ich ta'limga ekologik madaniyatni kiritish kelajakda mas'uliyatli va barqaror qarorlar qabul qilish uchun asos yaratadi. Shuningdek, u tanqidiy fikrlash, ijodkorlik, fuqarolik mas'uliyat hissini rivojlantirishga xizmat qiladi.

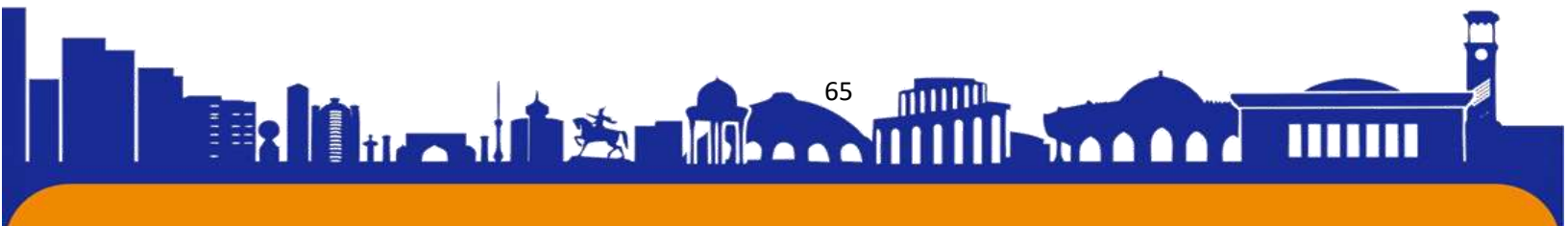
Xulosa qilib aytish mumkinki, boshlang'ich ta'limda tabiiy va aniq fanlarning fanlararo integratsiyasi ekologik madaniyatni shakllantirish va kelajak avlodni zamonamizning ekologik muammolariga qarshi turishga tayyorlashda hal qiluvchi rol o'ynashi mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tabiiy va aniq fanlarning fanlararo integratsiyasining ekologik madaniyatni shakllantirishga ta'sirini o'rganish uchun sifatli tadqiqot metodologiyasi qo'llanildi. Tadqiqot 30 nafar boshlang'ich sinf o'quvchilari orasida olti oy davomida o'tkazildi. O'quvchilarga tabiiy va aniq fanlar fanlararo yondashuv orqali o'qitildi va ularning ekologik madaniyat haqidagi tushunchalari testdan oldingi va keyingi baholash orqali o'lchandi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni rivojlantirish uchun quyidagi fikrlarni hisobga olish kerak:

1. Ekologik ta'limni o'quv dasturiga integratsiyalash: Buni atrof-muhit haqida xabardorlik va mas'uliyatni rivojlantiruvchi darslar va tadbirlarni kiritish orqali amalga oshirish mumkin.
2. Amaliy tajribalarni rag'batlantirish: dala sayohatlari, bog'dorchilik va boshqa ochiq havoda mashg'ulotlar o'quvchilarga tabiat bilan bog'lanishga va atrof-muhitni muhofaza qilishdagi rolini tushunishga yordam beradi.
3. Barqarorlik amaliyotlarini targ'ib qilish: sinfda va uyda qayta ishlash, chiqindilarni kamaytirish va energiyani tejash kabi oddiy harakatlarni o'rgatish va rag'batlantirish mumkin.

Boshlang'ich sinflarda ekologik madaniyat o'quvchilarga atrof-muhitni saqlash va muhofaza qilishning ahamiyatini o'rgatishdir. Bu chiqindilarni kamaytirish, resurslarni tejash, yovvoyi tabiat va tabiiy yashash joylarini saqlash bo'yicha darslarni o'z ichiga olishi mumkin.

Boshlang'ich sinflarda ekologik madaniyatni rivojlantirish turli tadbirlarni o'z ichiga olishi mumkin, jumladan:

- Atrof-muhit mavzularini o'quv dasturiga integratsiyalash: O'qituvchilar atrof-muhitga oid darslarni fan, ijtimoiy tadqiqotlar va til san'ati kabi fanlarga kiritishlari mumkin.
- Amaliy loyihalar va tadbirlar: Daraxt ekish, axlatni tozalash va chiqindilarni kamaytirish kabi loyihalar o'quvchilarga ularning atrof-muhitga ta'sirini tushunishga yordam beradi.
- Ochiq havoda ta'lim: o'quvchilarni tabiatda sayr qilish, lager sayohatlari va boshqa ochiq havoda tajribalar bilan shug'ullanish ularga tabiat bilan bog'lanishiga va uni asrash muhimligini tushunishga yordam beradi.
- Jamiyat ishtiroki: O'quvchilarni atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha jamoat harakatlarida ishtirok etishga undash, masalan, plyajlarni tozalash va qayta ishlash dasturlari atrof-muhit uchun mas'uliyat hissini uyg'otishga yordam beradi.
- Barqarorlik tashabbuslari: maktabda kompost tayyorlash va energiya sarfini kamaytirish kabi barqarorlik tashabbuslarini amalga oshirish o'quvchilarga atrof-muhitni muhofaza qilish muhimligini ko'rsatishi mumkin.

Umuman olganda, boshlang'ich sinflarda ekologik madaniyatni rivojlantirish o'quvchilarning atrof-muhitga ta'sirini va kelajak avlodlar uchun uni muhofaza qilish muhimligini tushunishga yordam beradi.

NATIJARAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tabiiy va aniq fanlarning fanlararo integratsiyasi boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Fanlararo yondashuv orqali o'qitiladigan talabalar an'anaviy yondashuv orqali o'qitilganlarga nisbatan ekologiya va atrof-muhit tushunchalarini chuqurroq anglaganliklarini ko'rsatdilar. Bundan tashqari, fanlararo yondashuv

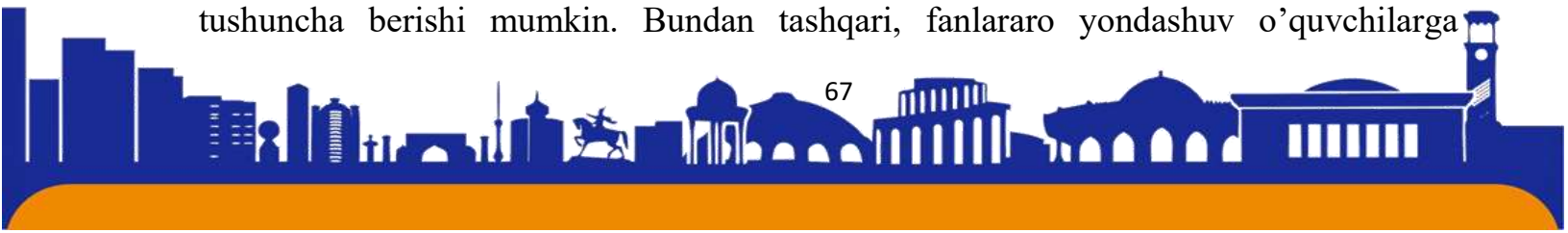
ularning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini, muammolarni hal qilish qobiliyatini va ijodkorligini oshirdi.

Boshlang'ich maktablarda ekologik madaniyatni shakllantirish quyidagi usullar orqali amalga oshirilishi mumkin:

1. Ekologik ta'limni o'quv dasturiga kiritish: Atrof-muhitga oid mavzularda yoshga mos darslarni taklif qilish va uni kundalik maktab hayotining bir qismiga aylantirish.
2. Ekologik toza amaliyotlarni rag'batlantirish: talabalar, o'qituvchilar va xodimlarni chiqindilarni kamaytirish, energiyani tejash va qayta foydalanish mumkin bo'lgan mahsulotlardan foydalanish kabi ekologik toza xatti-harakatlarni qabul qilishga undash.
3. Ekoklub yaratish: Talabalarni ekologik loyihalar va kampaniyalar ustida ishlashlari mumkin bo'lgan ekoklubni yaratish va yuritishda yetakchilik qilishga undash.
4. Ekskursiyalar va ochiq havoda sayrlarni tashkil qilish: O'quvchilarga tabiatni his qilish va qadrlash imkoniyatini berish uchun tabiiy hududlarga muntazam sayohatlarni rejalashtiring.
5. Jamoa tashkilotlari bilan hamkorlik qilish: Ekologik tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash uchun resurslar va tajribani jalb qilish uchun mahalliy atrof-muhit tashkilotlari va davlat idoralari bilan hamkorlik qiling.
6. Maktab faoliyatida barqarorlikni rag'batlantirish: Chiqindilarni kamaytirish, energiyani tejash va barqaror mahsulotlar va materiallardan foydalanish orqali maktabni yanada ekologik toza holga keltiring.
7. Muvaffaqiyatlarni e'tirof etish va nishonlash: Atrof-muhitni muhofaza qilish va barqarorlikni ta'minlash bilan bog'liq talabalar va maktab yutuqlarini ta'kidlash, doimiy ishtirok etish va harakatni rag'batlantirish.

XULOSA

Xulosa qilib aytish mumkinki, boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishda tabiiy va aniq fanlarning fanlararo integratsiyasi hal qiluvchi rol o'ynashi mumkin. Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, fanlararo o'qitish talabalarga atrof-muhit va uning kundalik hayotiga ta'siri haqida to'liqroq tushuncha berishi mumkin. Bundan tashqari, fanlararo yondashuv o'quvchilarga

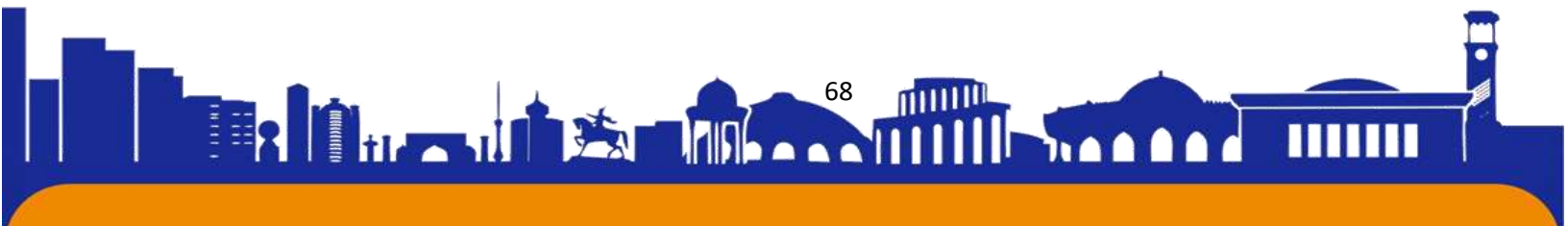

barqaror kelajak uchun muhim bo'lgan tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish kabi asosiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni rivojlantirish uchun quyidagi bosqichlarni bajarish mumkin:

- Maktabda va uyda barqaror odatlarni qo'llash orqali atrof-muhitga sodiqlikni ko'rsatish.
- Ekologik ta'limni o'rgatish: O'quv dasturiga chiqindilarni kamaytirish, energiyani tejash va yovvoyi tabiatni muhofaza qilishning ahamiyati kabi ekologik mavzularni integratsiyalash.
- Amaliy o'rganishni rag'batlantirish: O'quvchilarga atrof-muhit va uning muammolari haqida bevosita tajriba berish uchun mahalliy bog'lar, qo'riqxonalar va qayta ishlash markazlariga sayohatlar tashkil qilish.
- Atrof-muhit haqida xabardorlikni oshirish: Atrof-muhit muammolari haqida xabardorlikni oshirish va o'quvchilarni ekologik faoliyatga jalb qilish uchun tadbirlar, kompaniyalarga sayohatlarni tashkil etish.
- Hamjamiyat tuyg'usini rivojlantirish: O'quvchilarni mahalliy bog'larni tozalash, daraxt ekish va bog'larni yaratish kabi ekologik loyihalarda birgalikda ishlashga undash.
- Shaxsiy harakatlar uchun imkoniyatlarni taqdim etish: o'quvchilarni kundalik hayotlarida xonadan chiqayotganda chiroqlarni o'chirish, suvdan foydalanishni kamaytirish va qayta ishlash kabi ekologik toza odatlarni qabul qilishga undash.
- Sa'y-harakatlarni e'tirof etish va mukofotlash: o'quvchilarning ekologik barqarorlikni ta'minlashdagi sa'y-harakatlari va yutuqlarini, masalan, sertifikatlar, kuboklar yoki tan olishning boshqa shakllari orqali e'tirof etish va nishonlash.

1. United Nations Environment Programme. (2017). Towards a Sustainable Future. New York: UNEP.

2. R. J. Powell and J. J. Steele, "The Importance of Environmental Education in the Formation of Ecological Culture," Journal of Environmental Education, vol. 42, no. 2, pp. 73-79, 2011.

3. A. K. Chawla, "Learning for a Sustainable Future: Education for Environment and Development," Environmental Education Research, vol. 16, no. 2, pp. 181-197, 2010.

ISSIQXONADA LIMON YETISHTIRISH BÒYICHA TAVSIYALAR

Nomozov Sanjar Mamanazar o'g'li

+998997465973sanjarnomozov2002@gmail.com

Termiz Agrotexnologiyalar va Innovatsion Rivojlanish instituti Meva-sabzavotchilik va texnologiyalar fakulteti Issiqxona xo'jaligini tashkil etish va yuritish ta'lim yo'nalishi 4-bosqich talabasi

Annotatsiya: Respublikamizda o'stirilayotgan mevali o'simliklar orasida sitrus o'simliklari alohida o'rin tutadi. Dunyoda sitrus o'simlikliklar juda xilma-xil bo'lib, ular orasida apelsin, mandarin, limon, greypfrut eng ko'p tarqalgan. Sitrus o'simliklarning kelib chiqqan eng asosiy markazi Shimoliy Hindiston va Shimoliy Birma hisoblanadi.

Kalit so'zlar: Meyer, Greypfrut, Pampelmus, Gamlin,

Limoni hosildorligini oshirish

1966 yilda akademik M.Mirzayev (sobiq R.R.Shreder) nomli bog'dorchilik, uzumchilik va vinochilik ilmiy-tadqiqot institutida sitrus o'simliklaridan limon, apelsin, mandarin, greypfrut va pampelmus turlarining navlari ekilib, ularning o'sib-rivojlanishi va hosildorligi o'rganilib, 2015 yildan Davlat reyestiriga limonning Meyer navi, apelsinning Gamlin, mandarinning Klementin navlari respublikamizning barcha mintaqalarida issiqxona va handaklarida o'stirish uchun tavsiya qilindi.

FAOning 2011 yildagi ma'lumotiga ko'ra, 13,861 ming tonna dunyoda limoni ishlab chiqarilgan bo'lib, shu jumladan Hindiston – 2 108 ming tonna, Meksika – 2 147,7 ming tonna, Argentina – 1 228,7 ming tonna, Xitoy – 1 313,4 ming tonna, Brazilya – 1 126,7 ming tonna, AQSh – 8 346,1 ming tonna va Turkiya – 790,2 ming tonna, Ispaniya – 700 ming tonna va Italiya – 483,1 ming tonna limon mahsuloti eksport qilingan.

O'zbekiston Respublikasida 2016 yilda 1 200 gektar issiqxonalarda 60 ming tonna limon yetishtirilib, shundan 2 400 tonnasi eksport qilingan.

Limon ko'chatlarini o'tqazish uchun issiqxona tuprog'i yaxshilab tekislanadi hamda 50-60 sm chuqurlikda ishlanishi lozim. Bunda gektariga 60-80 t chirigan go'ng, 600 kg superfosfat va 150 kg kaliyli o'gitlar solinadi. Issiqxonada limon ko'chatlarini 3×4 m sxemasida o'tqazish ma'qul. Ko'chat o'tqazish joylari rejalangandan keyin 60 sm

chuqurlikda o'ralar kovlanadi. Ko'chat o'tqazish paytida har qaysi chuqurga yana 10-15 kg chirigan go'ng, 100-150 g superfosfat va 50 g dan kaliy o'g'itlari solinadi. Ildizlari yaxshi rivojlangan bir va ikki yillik limon ko'chatlarida 3-4 tagacha birinchi tartib novdalar bo'lishi, tanasining yo'g'onligi 0,7-0,8 sm, ikki yilliklarida esa ikkinchi tartib novdalari va tanasining yo'g'onligi kamida 1 sm bo'lishi shart.

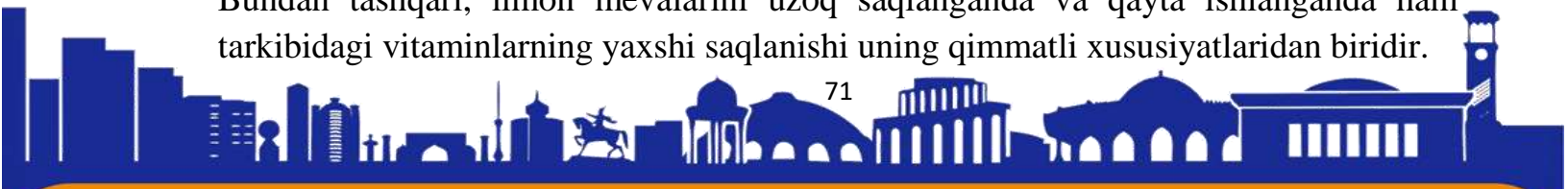

Limon mevalarning shifobaxshlik xususiyatlari

Sitrus o'simliklari mevasining tarkibida ko'p miqdorda vitaminlar, mineral moddalar, organik kislotalar, inson organizmi uchun zarur bo'lgan davolovchi ozuqa moddalari mavjud. Jumladan, O'zbekistonda sitrus o'simliklaridan eng ko'p yetishtiriladigani limon hisoblanib, u eng qimmatli shifobaxsh va tetiklashtiruvchi mevalardan biri. Mevasining tarkibida 2 foizga yaqin shakar, 6-8% turli kislotalar (asosan limon kislotasi), 1 foizdan ko'proq pektin moddalari, 0,5 foizga yaqin har xil mineral tuzlar, 60-90 mg S vitamini, ma'lum miqdorda A, V1, V2, RR vitaminlari bo'ladi.

Tabobatda limon turli yurak-tomir tizimi kasalliklari, singa, sil, angina, organizmda moddalar almashinuvi buzilishi, bod kasaligini davolashda qo'llaniladi. Bundan tashqari limon tarkibidagi RR guruhi vitaminlari qon bosimi pasayishiga yordam beradi va miyada qon quyulib qolishining oldini oladi.

Bundan tashqari, limon mevalarini uzoq saqlanganda va qayta ishlanganda ham tarkibidagi vitaminlarning yaxshi saqlanishi uning qimmatli xususiyatlaridan biridir.

Limón o‘simligini agrobiologik xususiyatlari

Limón o‘simliklari issiqsevar bo‘lganligi bois, u sovuqqa chidamsiz, shu sababli uning mevalarining yetilishi uchun juda ko‘p miqdorda foydali issiq harorat yig‘indisini talab qiladi. Shuning uchun respublikamizda limón o‘simliklarini himoya qilingan joylarda, ya‘ni issiqxona va handaklarda ekib o‘stiriladi (lekin, ushbu inshootlarning usti yoz faslida ochib qo‘yiladi).

Limón o‘simliklari qulay o‘sib-rivojlanishi va hosil tugishi uchun 4000°S dan ortiq foydali harorat yig‘indisini talab qiladi. Biroq, limón mevalari $-2,5^{\circ}\text{S}$, barg va bir yillik novdalari $-3-4^{\circ}\text{S}$ da zararlanib, haroratning $-5-6^{\circ}\text{S}$ gacha pasayishi qariroq shoxlarning halok bo‘lishiga olib kelib, $-8-9^{\circ}\text{S}$ da esa o‘simlikni butunlay sovuq uradi.

Issiqxona va handaklarda ob-havo sharoitlariga, o‘simlik yoshiga, meva berish darajasiga va boshqa omillarga qarab sutkalik havo harorati $+12^{\circ}\text{S}$ bo‘lib, tuproq harorati $+5^{\circ}\text{S}$ da limón o‘simliklarining kurtaklari ochilib novdalari o‘sa boshlaydi. Fevral boshlarida plastik moddalar ajralib chiqadi, shuningdek, ko‘p miqdorda gulkurtaklar vujudga keladi, bular yuqori hosil olish uchun katta ahamiyatga ega.

Issiqxona xamda handaklarda o‘rtacha havo harorati $16-18^{\circ}\text{S}$ va tuproq harorati $14-17^{\circ}\text{S}$ bo‘lganda limón gulining g‘unchalari shakllanadi. Mart-aprel oylarida issiqxona va handakda havo harorati $18-22^{\circ}\text{S}$ va tuproq harorati 21°S bo‘lganda gullari qiyg‘os ochilib, gullash davomiyligi 20–25 kuni tashkil etadi.

Meva tugunlarini shakllanib va tutib qolishi uchun ushbu haroratni ushlab maqsadga muvofiqdir. Limón o‘z-o‘zidan va chetdan changlanadigan o‘simlik bo‘lganligi sababli asalarilarda foydalanish tugunchalarning ko‘proq hosil bo‘lishiga yordam beradi. Aprel oxiri may boshlarida sutkalik o‘rtacha harorat 22°S bo‘lganda mevalarning shakllanish bosqichi boshlanadi va iyunning birinchi o‘n kunligida havo harorati $25,4^{\circ}\text{S}$ bo‘lganda tugaydi.

Meva tugishi va ularning rivojlanishi uchun birinchi o‘n kunlikda havo $20-25^{\circ}\text{S}$ gacha qizishi va nisbiy namlik 70–80% bo‘lishi zarur. Bunday sharoitda limón o‘simligi ancha yaxshi gullab mo‘l hosil tugadi. Havo quruqligi va haroratning keskin oshishi tugunlarning ko‘plab to‘kilib ketishiga olib kelishi mumkin. May-iyunda oylarida limón mevasi tez rivojlanadi, keyin o‘sishi bir oz sekinlashadi. Shu bilan birga, oktyabr oyigacha po‘sti sarg‘ayguncha yiriklashaveradi. Noyabr-dekabr boshlarida meva

pishib, noyabrda limon o'simligi tinim davriga kiradi. Ushbu davrda issiqxona va handakda harorat o'rtacha $+8^{\circ}\text{S}$ dan oshmasligi kerak.

Akademik M.Mirzayev nomli bog'dorchilik, uzumchilik va vinochilik ilmiy-tadqiqot instituti hamda bir qator xo'jaliklarni tajribasi shuni ko'rsatdiki, mamlakatimizda faol haroratning yuqori bo'lishi limon navlari ichida eng ko'p ekilgan Meyer navidan yaxshi sifatli mo'l va muntazam hosil olish imkonini berdi. Bu nav nisbatan kichikligi va erta meva bera boshlashi bilan farqlanib, (ko'chati o'tqazilgandan so'ng 2-yili), u mahalliy sharoitga ko'proq moslashgan.

Ozuqa moddalarining yetishmasligi

Azot yoki fosfor barglarning barchasi och-yashil yoki sarg'ish-yashil tus oladi, daraxt o'sishi sekinlashadi, hosil kamayadi. Azot yetishmasligi geografik tarqalishi bo'yicha birinchi o'rinni egallaydi. Kaliy mevalar kichik, ularning qobig'i yupka va g'ayrioddiy sillik bo'lib qoladi.

Kalsiy boshqa tashqi belgilar mavjud bo'lmagan holda, daraxt o'sishi juda sekinlashadi va hosil kamayadi. Mis yosh novdalar keragidan ortik uzayib, barglar kattalashib ketadi; poyada yelim hosil bo'lishi va novdalar uchidan boshlab nobud bo'lishi mumkin.

Kasalliklarga qarshi ekinga tarkibida mis bo'lgan fungitsidlar purkaladigan joylarda mis yetishmasligi kuzatilmaydi.

Limon (fors tilida “tilla daraxt” degan ma’noni anglatadi) – rutadoshlar (sitruslar turkumi)ga kiradigan doim yashil ko‘p yillik daraxtlar turi, mevali ekin. Vatani – Janubiy va Janubi-Sharqiy Osiyo. O‘rta Yer dengizi, AQSH, Meksika, Argentina kabi mamlakatlari subtropiklarida, Kavkazning Qora dengiz bo‘ylarida, O‘zbekiston va Tojikistonda issiqxona va transheyalarda ekiladi.

Limon qalamchasidan va payvandlash yo‘li bilan ko‘paytiriladi. **Issiqsevar, yorug‘sevar va namga talabchan o‘simlik.** O‘zbekistonda 1949-yildan limonni transheyada o‘stirish ishlari boshlangan, lekin bu usulda limon daraxtlari hosil bermagan. **1960-yillar boshidan** limonni issiqxonalarda va transheyalarda o‘stirishga o‘tildi va O‘zbekistonda bog‘dorchilikning yangi tarmog‘i – **limonariyalarda limonchilik gurkirab rivojlandi.**

Ayni paytda mamlakatimizning barcha hududlarida limonning **4 ta navi** yetishtiriladi. Bugungi kunda yurtimizda yetishtirilayotgan limon mahsuloti **Afg‘oniston, Qozog‘iston, Qirg‘iziston, BAA, Rossiya, Ukraina** kabi mamlakatlarga eksport qilinmoqda

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Mirziyoyev Sh.M. “Limonchilik tarmog‘ini yanada rivojlantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar tog‘risida”.
- 2.Faxriddinov N.Z. Sitrus o‘simliklar yashil qalamchalarning turli muddatlarda ildiz olishi.Toshkent davlat agrar universiteti ilmiy asarlar to‘plami.
3. Gulyamov B.X., Ismoilov S.Y., Normurodov I.T., Sitrus ekinlarini yetishtirish texnologiyasi.
- 4.Faxriddinov M.Z. Limonchilikning o‘ziga xos sir-sinoatlari, “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” davlat milliy nashriyoti
- 5.Ribakov A.A., Ostrouxova S.A., Plodovodstvo O‘zbekiston.
6. Mirzayev M.M., Sobirov M.K. Bog‘dorchilik.
- 7.Boyqo‘ziyev R., Hoshimov N. Limon- keltirar million.
- 8.B.A.Xasanov, Ochilov R.O., Xolmurodov E.A., Gulmurodov R.A. Mevali va yong‘oqli mevali daraxtlar, sitrus, rezavor mevali butalar hamda tok kasalliklari va ularga qarshi kurashish.

Mahalliy fosfaritlar asosida olingan ekstraksion fosfat kislotasini bug'latish yo'li orqali konsentrlash.

Xodjamqulov S.Z t.f.n.Termiz muhandislik texnologiya instituti dotsenti.

Hamidov.A.P. Termiz muhandislik texnologiya instituti assistenti.

Tursunov S.A Termiz muhandislik texnologiya instituti magistranti.

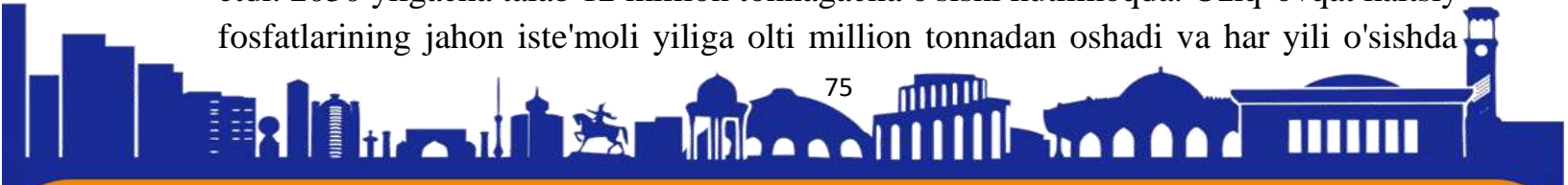
Anotatsiya:Markaziy Qizilqum fosforitlari asosida olingan ftorsizlangan va sulfatsizlangan ekstraksion fosfat kislotasi bug'latish yo'li bilan konsentratsiyasi 25-60% bo'lgan Ekstraksion fosfat kislotasi olindi va uning tarkibidagi kalsiy oksidi,aluminium oksidi,magniy oksidi, temir oksidi, sulfat ionlari va ftorning massa ulushi o'rganildi. Olingan Ekstraksion fosfat kislotasining konsentratsiyasi va tempraturasi uning zichligi va qovushqoqligiga tasiri o'rganildi.

Kalit so'zlari: Fosfaritlar, bug'latish, konsentratsiya, massa ulush, tempratura, qovushqoqlik, zichlik

Kirish. Hayvonlar va qushlarning normal hayoti, ularning o'sishi, rivojlanishi va mahsuldorligi energiya va oqsil tarkibiy qismlari jihatidan ham, mineral tarkibi bo'yicha ham muvozanatlangan to'liq ozuqa ratsioni bilan belgilanadi. Kimyoviy elementlar orasida fosfor alohida o'rin tutadi. U ko'plab minerallarning, birinchi navbatda kaltsiy fosfatlarining tarkibiy qismidir. Oziq-ovqat kaltsiy fosfatlarining jahon iste'moli yiliga olti million tonnadan oshdi va har yili o'sishda davom etmoqda.Ammoniy va kaltsiy monofosfatlar chorvachilik, parrandachilik va baliqchilikda eng ko'p qo'llaniladi. Ular o'simliklarning oziqlanishi uchun zarur bo'lgan uchta asosiy, muhim elementni o'z ichiga oladi. Bularga suvda eruvchan shakldagi azot, kaltsiy va fosforlar kiradi.

Hayvonlar, qushlar, baliqlar ratsionida fosfor etishmasligi ularning umumiy holatini, ishtahani yomonlashtiradi va suyak kasalliklarini (raxit, osteomalaziya) keltirib chiqaradi. Fosforning surunkali etishmasligi bilan metabolik buzuvlik kuzatiladi, unumdorlik, ularning unumdorligi pasayadi va bepushtlik kuchayadi. Fosfor ochligi odatda organizmning oziq-ovqatni qabul qilish qobiliyatining pasayishi, demineralizatsiya bilan tugaydi [5].

2014 yilda noorganik ozuqa fosfatlarining jahon iste'moli 9 million tonnani tashkil etdi. 2030 yilgacha talab 12 million tonnagacha o'sishi kutilmoqda. Oziq-ovqat kaltsiy fosfatlarining jahon iste'moli yiliga olti million tonnadan oshadi va har yili o'sishda

davom etmoqda. O'zbekistonning ozuqa qo'shimchalariga bo'lgan ehtiyoji yiliga 70 ming tonnadan oshadi va o'sishda davom etmoqda.

Ozuqa fosfat bozorining asosiy o'sish omili mahsuldor hayvonlar, qushlar va baliqlar uchun aralash ozuqa ishlab chiqarishning o'sishidir.

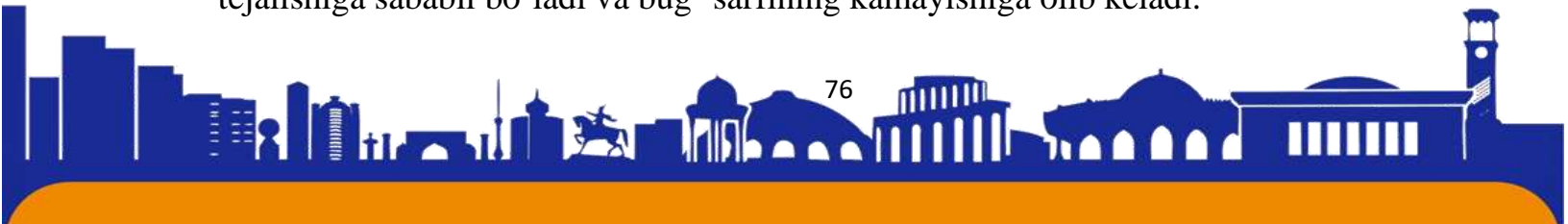
Hozirgi vaqtda fosfor kislotasining ekstraksiyasidan yem-xashak kvalifikatsiyasiga ega ammoniy, kaltsiy, ammoniy ortofosfatlarni olish iqtisodiy jihatdan maqsadga muvofiqroq ko'rinadi. Xuddi shunday tendentsiya O'zbekiston uchun ham muqarrar, ayniqsa termik fosfat kislotasi Respublikamizda ishlab chiqarilmaydi.

Markaziy Qizilqum fosforitlaridan olinadigan fosfor kislotasi ftor, sulfat va magniyning yuqori miqdori bilan ajralib turadi. Ftorli aralashmalar ayniqsa salbiy rol o'ynaydi. Ammofos tarkibida 10-12% gacha turli xil aralashmalar mavjud bo'lib, ulardan 4% gacha ftor mavjud.

Shu munosabat bilan bizning tadqiqotlarimiz ftor bilan kuchli ifloslangan Markaziy Qizilqum fosforitlari asosidagi ekstraksiyon fosfor kislotasidan ftorsizlangan monokalsiy fosfat olishga qaratilgan edi.

Kislotaning konsentratsiyasini oshirish uchun ekstraksiyon fosfat kislotaga bug'latildi. Bug'latish jarayonida hosil bo'lgan ikkilamchi bug' qaytadan bug'latish jarayonida, hamda boshqa maqsadlar uchun ham ishlatish mumkin. Bu usulda jarayon yuqori bosimda olib borilgani uchun, eritmalarning qaynash temperaturasi ancha ko'tariladi.

Boshqa maqsadlar uchun ishlatiladigan ikkilamchi bug' deb nomlanadi. Yuqori bosim ostida bug'latish jarayonida ajralib chiqqan ikkilamchi bug'ni qaytadan qo'llash, vakuum ostida bug'latishga nisbatan issiqlikdan to'la miqdorda foydalanish imkonini beradi. Shuning uchun, ushbu usul faqat issiqlikka bardosh eritmalarni bug'latish uchun qo'llaniladi. Undan tashqari, yuqori bosim ostida bug'latish jarayoni uchun yuqori temperaturali issiqlik etkichlarni ishlatish kerak. Atmosfera bosimi, ayrim hollarda vakuum ostida jarayon olib borilganda, bir korpusli bug'latkichlardan foydalaniladi. Lekin, sanoat miqyosida ko'pincha bir necha qurilmadan yig'ilgan ko'p korpusli bug'latish qurilmalarida jarayonni olib borish keng tarqalgan. Bunday qurilmalarda faqat birinchi korpusda birlamchi bug' ishlatiladi. Ikkinchi, uchinchi va keyingi korpuslarda esa, oldingi korpusda ajralib chiqqan ikkilamchi bug' qo'llanilsa, etkich tejalishiga sababli bo'ladi va bug' sarfining kamayishiga olib keladi.

Tadqiqot usullari. Ftorsizlangan monokalsiy fosfatni tayyorlash bo'yicha tadqiqotlar mexanik aralastirgich bilan jihozlangan va termostatga o'rnatilgan shisha reaktorda o'tkazildi. Ekstraksiya fosfat kislotasi fosfat konsentrati va natriy karbonat va metasilikat tuzlari yordamida sulfat va ftordan oldindan tozalandi. Tozalangan kislota tarkibi (mass%): P_2O_5 -17,02; SO_4 -0,23; CaO -1,58; MgO -0,49; Fe_2O_3 -0,25; Al_2O_3 -0,38; F -0,30 lar mavjud edi.

Tozalanga ekstraksion fosfat kislotalarning zichliklari areometrlar bilan aniqlandi. Areometr-suyuqlik va qattiq jismlarni zichliklarini o'lchovchi qurilma hisoblanadi. Areometrlarning ishlash prinsipi Arxmed qonuniga asoslangan. Areometr simob solingan shisha idish bo'lib uning aniq massasi mavjud bo'ladi. Areometrning o'zida yozilgan sonlar bilan zichligi aniqlanayotgan suyuqlikni yuza qismi tenglashadi va suyuqlikning zichligi shu songa teng bo'ladi.

Suyuqliklarni qovushqoqligi laboratoriya sharoitida Viskozimetr yordamida aniqlandi.

Viskozimetr (lot. viscosus — qovushoq va ...metr) — suyuqlik va gazlarning qovushoqligini aniqlaydigan asbob Kapilyar, rotatsion, sharchali, ultratovush Viskozimerlari keng tarqalgan. Kapilyar Viskozimetrlarning ishi ingichka dumaloq naycha (kapilyar)dan ma'lum hajmli (miqdorli) suyuqlik yoki gazni o'tkazib ko'rishga asoslangan.

Rotatsion Viskozimetrda sinaladigan qovushoq modda ikki o'qdosh jism (silindrlar, konuslar, sferik jismlar) orasidagi tirqishga solinadi. Jismlardan biri (rotor) aylanadi, ikkinchisi qo'zg'almay turadi. Qovushoqlik burovchi momentga (burchak tezligi ma'lum) yoki burchak tezligiga (burovchi moment ma'lum) qarab aniqlanadi.

Sharchali Viskozimetrda qovushoqlik sinalayotgan modda ichida sharning harakatlanish tezligiga qarab aniqlanadi. Ultratovush Viskozimetrning ishi magnitostriksion materialdan yasalgan va sinalayotgan modda ichiga solingan plastinka tebranishlarining modda ichida so'nish tezligini o'lchashga asoslangan. Bu Viskozimetrlar qovushoqlikni dinamik (Pas.) va kinematik (m^2/s) qovushoqlik birliklarida ifodalashga imkon beradi.

Suyuqliklarning qovushoqligini shartli birliklarda o'lchashga imkon beradigan Viskozimetrlar ham bor. Bunday viskozimetrlar darajalarga bo'lingan naychali idishdan iborat. Bunday viskozimetrlarda qovushoqlik muayyan vaqt mobaynida

naychadan oqib o'tgan suyuqlik hajmiga qarab aniqlanadi. Bunda qovushoqlik sekund (s)da va Engler gradusidya o'lchanadi

Natijalar. Tarkibi 25-60% P₂O₅ bo'lgan konsentrlangan fosfor kislotalari ftorsizlangan va sulfatsizlangan ekstraksion fosfat kislotasini bug'latish orqali olinadi. Chiqarilgan kislotalarning tarkibi 1-jadvalda keltirilgan.

1-Jadval

№	Kimyoviy tarkibi. Mass%						
	P ₂ O ₅	CaO	MgO	Fe ₂ O ₃	Al ₂ O ₃	SO ₄ ²⁻	F
1	17	1,58	0,49	0,25	0,38	0,23	0,30
2	25	2,33	0,72	0,37	0,56	0,34	0,24
3	35	3,25	1,01	0,52	0,78	0,48	0,22
4	40	3,72	1,44	0,60	0,91	0,55	0,19
5	45	4,19	1,62	0,67	1,01	0,61	0,18
6	50	4,64	1,80	0,73	1,08	0,66	0,17
7	55	5,09	1,98	0,78	1,14	0,70	0,16
8	60	5,54	1,15	0,85	1,24	0,76	0,15

Jadval shuni ko'rsatadiki, tozalangan kislotalarda P₂O₅ miqdori ortishi bilan boshqa komponentlarning tarkibi ham mutanosib ravishda oshadi.

Shunday qilib, kaltsiy oksidi miqdori 60% P₂O₅ bo'lgan 1,58% dan 5,54% gacha, magniy 0,49% dan 1,15% gacha, temir oksidi 0,25% dan 0,85% gacha, alyuminiy oksidi 0,38% dan 1,24% ga, sulfat ionlari bilan ortadi. 0,23% dan 0,76% gacha ortadi. Ftor miqdori esa 0,30% dan 0,15% gacha kamayadi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki ekstraktsin fosfat kislota qanchalik ko'p bug'latilsa uning konsentratsiyasi oshishi bilan birgalikda tarkibidagi ftor miqdori kamayib boradi bu esa bizga ftordan tozalashga yordam beradi.

Fosfat kislota tarkibidagi P₂O₅ ning konsentrtsiyasi 17% harorati 20⁰C bo'lganda uning zichligi 1,184g/sm³ ga teng. P₂O₅ ning konsentratsiya 25% bo'lganda 20⁰C da uning zichligi 1,320 g/sm³ ga teng.

Harorat 40°C ga ko'tarilganda P_2O_5 konsentratsiyalari mos ravishda 17% va 25% bo'lganda ularning zichligi $1,173\text{g}/\text{sm}^3$ va $1,308\text{g}/\text{sm}^3$ ga teng .

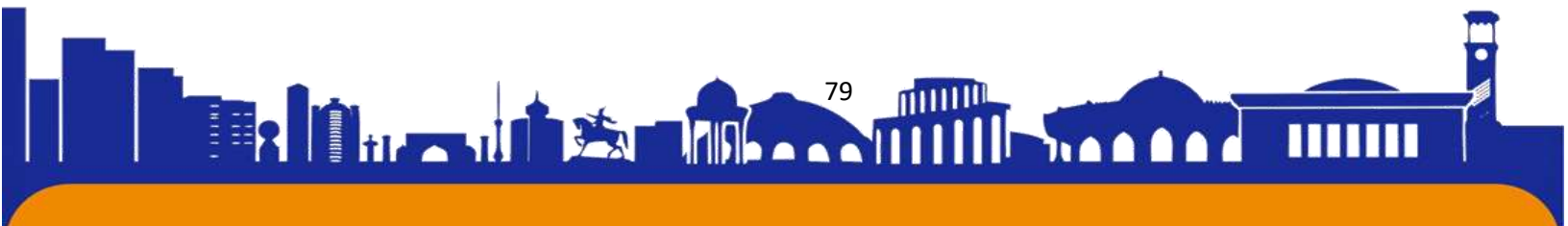
Bu natijalardan ko'rinib turibdiki bir xil temperaturada Ekstraksiyon fosfat kislotasi tarkibidagi P_2O_5 ning konsentratsiyasi oshishi bilan ularning zichligi oshib boradi. Temperatura ko'tarilishi bilan esa ularning zichligi kamayib boradi.

Xulosa: Sulfatsizlantirilgan va ftorsizlantirilgan ekstraksiyon fosfat kislotalarining konsentratsiyasini oshirish Ekstraksiyon fosfat kislotasini bug'latish yo'li bilan amalga oshirildi. Bunda P_2O_5 bilan birgalikda boshqa komponentlarning xam miqdori oshdi faqat ftorning miqdori 0,3%dan 0,15 % gacha kamayganini ko'rishimiz mumkin.

Tozalangan kislotalarining konsentratsiyasi va haroratining qovushqoqligi va zichligiga tasiri xam o'rganildi. Ekstraksiyon fosfat kislotasining konsentratsiyasi va temperaturasi oshishi bilan ularning zichligi kamayib boradi. Temperatura oshishi bilan qovushqoqligi pasayadi konsentratsiyasi oshishi bilan esa uning qovushqoqligi ortib boradi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Khodjamkulov S.Z., Khujamberdiev Sh.M., Melikulova G.E., Mirzakulov Kh.Ch., Shaymardanova M.A. Separation of phases formed during the process of desfluorization of extraction phosphoric acid with sodium phosphates // International Journal of Advanced Research in Science, Engineering and Technology // Vol. 7, Issue 10, October 2020 [ISSN: 2350-0328]
2. Кочетков С.П., Смирнов Н.Н., Ильин А.П. Концентрирование и очистка экстракционной фосфорной кислоты. Иваново, 2007. 304 с.
3. Литусова Н.М. Технология получения кормовых фосфатов кальция в гранулированном виде на основе мела и экстракционной фосфорной кислоты. Дисс. канд. техн. наук. Москва, 2004. 136 с.
4. B.A. Raxmanov, F.B. Eshqurbonov, B.B. Ahatov A.P. Hamidov. Xondiza polimetall konidagi olingan ruda maydalanish darajasining ajratiladigan mis konsentrati unumiga ta'siri. Kompozitsion materiallar ilmiy-texnikaviy va amaliy jurnali №3/2022

УМУМИЙ ЎРТА ТАЪЛИМ МАКТАБЛАРИДА КИМЁ ФАНИДАН ЛАБОРАТОРИЯ ИШЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК АСОСЛАРИ

Д.А.Каримова, Г.Ё.Гадоева

Навоий давлат педагогика институти

Аннотация. Ушбу мақолада умумий ўрта таълим мактабларида кимё фанидан лаборатория ишларини такомиллаштиришнинг педагогик асослари баён этилган.

Калит сўзлар: кимё, педагогика, методика, лаборатория, кўникма, малака, билим.

Мактаб таълимини ривожлантиришнинг давлат умуммиллий дастурини ижро этиш муддатларида – мактабларни замонавий ўқув лаборатория базаларини қайта ташкил этиш асосий масалалардан бири этиб қўйилган эди. Кимё фанини ўқитиш жараёнида кўп сонли ва кўп қиррали кўникмалар шакллантирилган бўлиши лозим, айнан дидактикага оид ишлар ҳамда кўникмалар умуммантиқий, умуммиллий, библиографик ва ташкилий-таълимий гуруҳларга ажратилади. Кўникма ва малакалар тузилиши жиҳатдан – вазифаси бўйича: ташкилий, амалий, шахсий ва психологик турларга бўлинади.

Бизнингча мустақил таълим ўқув дарсларида ўқувчи ёки талабанинг шахсий кўникмаларини шакллантириш муҳим аҳамиятга эга, бунда махсус кимёвий кўникмаларини ажратиб бўлмайти, чунки шахсий кўникмалар уларнинг ичига сингиб боради. Уларни шакллантириш учун ўқувчи ёки талаба билан мустақил ишлаш асос бўлиб хизмат қилади. Кимё фанини ўқитишда учта кўникмани ҳосил қилиш муҳим аҳамиятга эга. Таълимда бу кўникмалардан бирини эътиборга олмасак ёки етарлича баҳоламасак қолганларининг шакллантириши сезиларли сусайтирилади.

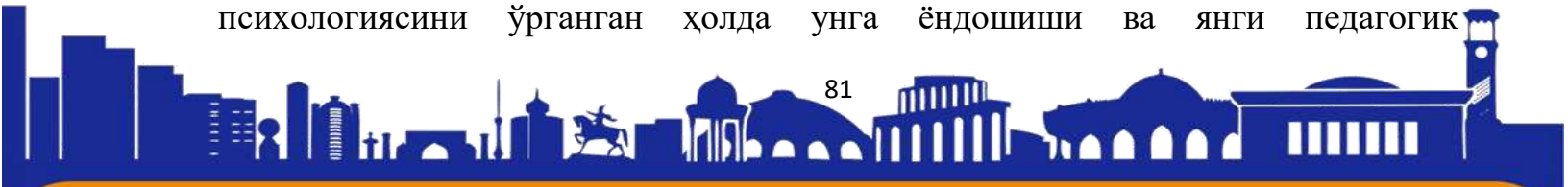
Шу сабабли кимё фанини ўқитишда қуйида келтираётган учта кўникма бизга асос бўлиб хизмат қилади: экспериментал кўникма, интеллектуал ва умум ўқув, махсус (хусусий) кўникмаларга бўлинади. Бунинг психологик хусусияти талаба ёки ўқувчи билан алоҳида гуруҳ билан ёки ўқитувчи назоратсиз хусусий кўникмалар ҳосил қилишга қаратилган. Шунини алоҳида таъкидлаш лозимки, интеллектуал кўникмалар деб турли масалаларни ҳал қилишда ақлий амалларни самарали бажариш қобилиятига айтилади. Умумий кимё фанидан амалий машғулотларининг ўқитиш сифатини яхшилаш, бўлажак ўқитувчиларнинг экспериментал тайёргарлиги даражасини оширишга хизмат қилувчи бир қатор

имкониятларни очиб беради: лаборатория ишларини бажариш жараёнида талабалар билишнинг илмий методлари билан танишадилар, кимёвий ҳодисаларнинг табиатига, уларни ўрганиш имкониятларига, амалда қўлланилишига ишонч ҳосил қиладилар, талабаларнинг назарий ва амалий фикрлашларини ривожлантиришга шароит яратади, кимёвий назариянинг реал моҳиятини кўра билишга ўргатади, кимёвий амалий машғулотда маъруза курсида олинган маълумотлар билан талабанинг лаборатория ишларига тайёргарлик кўриш вақтида дарсликлар, ўқув қўлланмалари ва бошқа ўқув манбалар билан системали мустақил ишлаши натижасида тўпланган маълумотлар бирлаштирилади, талабаларни лаборатория экспериментини ўтказиш методлари билан таништиради, назарий билимларни амалда қўллашга ўргатади, кимёвий асбоблар билан ишлаш, мутахассисликка оид кўникма ва малакаларни эгаллашга ёрдам беради, талабалар ўлчаш хатоликларини аниқлашни ўрганадилар, тажриба натижаларини қайта ишлашда компьютер технологияларидан фойдаланиш кўникмаларини эгаллайдилар, экспериментал ишларни ташкил қилиш ва қўйиш, илмий-тадқиқот методлари билан таништириш, талабаларда илмий-тадқиқот ишлари билан шуғулланиш (тадқиқотчилик кўникмалари) иштиёқини уйғотади, қурилмалар билан ишлаш талабаларнинг билиш ва конструктив қобилиятларини, кузатувчанлик, диққат, сабр-тоқат, тасаввур қилиш ва бошқа сифатларини ривожлантиради, талабаларда индивидуал ва жамоа бўлиб ишлаш маданияти, олдиндан тузилган режа асосида ишлаш кўникма ва малакалари шаклланади, ўқитувчиларга умумий кимё курсидан талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларини мунтазам равишда назорат қилиб бориш имкониятини беради.

Замонавий таълим олдида турган энг муҳим вазифа ўқувчи шахсининг илм олишга бўлган эҳтиёжини қондиришга қаратилган. “Биз кимни тарбиялашимиз керак?” – деган савол замонавий педагогика, дидактика ва фанларни ўқитиш методикаларининг бош масаласига айланган. Шундай экан ҳозирги глобаллашув жараёнида таълим технологияси, фанларни ўқитиш тараққиёт талабларига жавоб бера оладиган бўлиши лозимдир. Таълим жараёнида ўқувчига иложи борича қисқа фурсатда кўп маълумот етказиб бера олиш, шу билан бирга малакали кадрлар тайёрлай олиш ҳозирги кун ўқитувчисининг олдидаги долзарб вазифалардан биридир. Замонавий педагог эндиликда синф хонасига кириб, шунчаки иш режасидаги маърузани монолог тарзида баён этиши эмас, янги усуллардан фойдаланиб ўқувчи диққатини ўзига жалб қилиши, унинг психологиясини ўрганган ҳолда унга ёндошиши ва янги педагогик

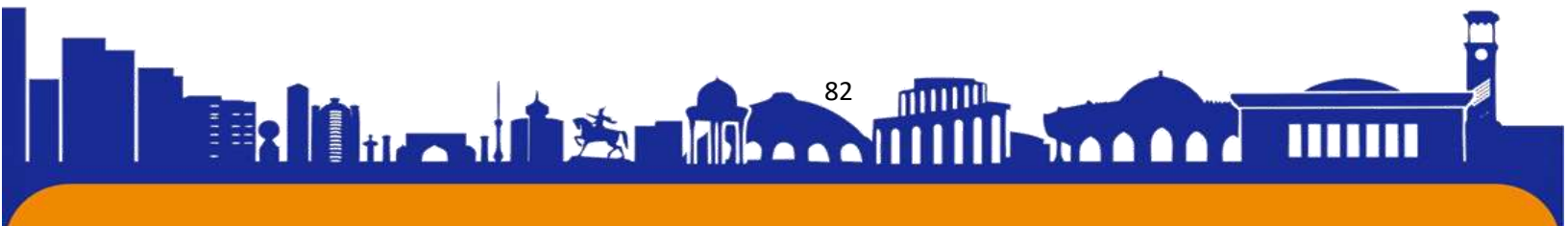
технологияларни қўллай билиши керак. Бунда эса ўқув ахборотларини етказиб бериш, тушунтириш, билимларни мустаҳкамлашга хизмат қиладиган ўзлаштириш жараёнлари, яъни: маъруза, ҳикоя, тушунтириш, намойиш, видеоусул каби усуллардан фойдаланиш мумкин. Таълим жараёнига қўлланиладиган усуллар ўқитувчи ва ўқувчи ҳамкорлигида муайян таълим – тарбия мақсадларини, ўқув вазифаларини ҳал қилишга қаратилган фаолиятни таъминловчи омиллар тизими деб қараш лозим. Шунинг учун ҳам таълим усуллари ўқувчиларнинг билиш фаолияти босқичлари билан бевосита боғланган. Бунда асосан умумий ўрта таълимга эътибор қаратиш керак.

Замонавий инновацион технологияларни ўқув жараёнига татбиқ, этишда кўп омиллар салбий таъсир этади, уларга: таълим муассасаларининг компьютерлар ва электрон воситалар билан таъминланганлик даражаси унинг етарли эмаслиги; улар интернет ва бошқа ахборот тармоқларига уланмаганлиги; илмий-услубий манбаларнинг етарли эмаслиги (электрон қўлланмалар, лаборатория ишлари, тестларнинг етарли эмаслиги); педагогларнинг замонавий компьютер техникаси бўйича малакасининг етишмаслиги; бакалавр ўқитувчиларининг ҳам компьютердан етарли даражада фойдалана олмасликлари, электрон китоблар билан ишлашни билмасликлари сабаб бўлади.

Замонавий дарслардан мақсад-бакалавр ўқитувчиларининг ўзлаштириш кўрсаткичини кўтариш учун кимё фанини ўқитишда машғулотларни янада мазмунли, қизиқарли ва тушунарли ўтказиш, бакалавр ўқитувчилари фаолиятига янгилик киритиб, интерфаол методлардан фойдаланиш ҳамда ўз-ўзини тез ва самарали баҳолашга эришишдир. Шу билан бирга замонавий дарслар бакалавр ўқитувчиларини мустақил фикрлай олишга, ижод қилишга, изланишга, таҳлил эта олишга, ўзлари хулоса қилиб, ўз-ўзини баҳолай олишга ўргатади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Раҳматуллаев Н.Г., Омонов Х.Т. “Кимё ўқитиш методикаси”. Т. Ўқитувчи. 2002. Б.35-44.
2. Нишонов М. ва бошқалар. “Кимё ўқитиш методикаси”. Т. Ўқитувчи 2002. Б.36-53.
3. Каримова Д.А. Инновационные процессы в организации обучение химии. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги Навоий давлат педагогика институти. Сайлов демократия кўзгуси мавзусидаги конференция материаллари. Навоий. 2014.

KALIYLI O'G'ITLARDA OZUQAVVIY MODDALAR TAHLILI

Xodjamqulov S.Z t.f.n. Termiz muhandislik texnologiya instituti dotsenti.

Hamidov.A.P. Termiz muhandislik texnologiya instituti assistenti.

Tursunov S.A. Termiz muhandislik texnologiya instituti magistranti.

Normurotov J.B. Termiz muhandislik texnologiya instituti magistranti.

O'ralova M.R. Termiz muhandislik texnologiya instituti talabasi

Anotatsiya: Kaliyli o'g'itlar murakkab o'g'itlar qatorida bo'lib, ularning tarkibidagi ozuqaviy moddalar miqdori va turlari o'rganildi. O'rganishlar natijasida xlorga tasirchan o'simliklarning kaliyga bo'lgan ehtiyojini qondirish uchun xlorsiz kaliyli o'g'itlarni qo'llash, shuning bilan birga ozuqaviy kaliy bilan birga o'simliklarning modda almashinish jarayonini tashqi muhit tasiriga chidamlilikni taminlash uchun zarur oziq moddalarni birgalikda berishning samaradorligi o'rganildi. O'rganilgan ma'lumotlar natijasida o'simliklar turiga qarab kaliyli o'g'itlarni tanlab qo'llash o'simliklardan olinadigan meva sabzavotlar sifati va miqdoriga sezilarli tasir ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Kaliyli o'g'itlar, kaliy, o'simlik, silvinit, kaliy xlorid, o'g'itlar.

Kaliyli o'g'itlar tarkibidagi ozuqaviy moddalar tahlili

Kaliyli o'g'itlar - tarkibida o'simliklar oson o'zlashtiradigan shaklda kaliy elementi bo'lgan mineral moddalar; suvda eruvchan xlorid, sulfat va karbonat kislotalarning tuzlari.

Kaliyli o'g'itlar konsentrlangan kaliyli o'g'itlar, aralash kaliyli o'g'itlar va xom kaliy tuzlariga bo'linadi. Konsentrlangan kaliyli o'g'itlar ga kaliy xlorid (55,2-59,7% K_2O), kaliy sulfat (44- 52% K_2O), kaliyli selitra (44% K_2O) kiradi. Aralash kaliy sulfat xom kaliy tuzlariga konsentrlangan kaliy sulfat qo'shib tayyorlanadi: 30-40% li kaliy tuzlari kaliy xloridning silvinit yoki kainit bilan mexanik aralashmasidan iborat; kaliy-magniyli konsentrat; kaliy-magniy sulfat yoki kalimagneziya; yog'och, torf va boshqalar kuli. Xom kaliy tuzlari — maydalangan tabiiy minerallar (silvinit va kainit).

Kaliyli o'g'itlar tarkibidagi ozuqaviy moddalar tahlili

Kaliy xlorid - o'simliklarga har taraflama ta'sir ko'rsatadi

- a) Sabzavotlarning ildizlarini zararkunandalardan himoyalab, o'sishga yordam beradi mustahkamlanishiga yaxshi ta'sir ko'rsatadi. Bu esa o'simliklarning oziqlanishini yaxshilaydi, ularning qishgi sovuqlar va yozgi issiqlarga bardoshlilikini oshiradi;

- b) Novdalarning paydo bo'lishi va o'sishini tezlashtiradi, o'z navbatida hosildorlikni oshiradi;
- c) Sabzavotlarda shirinlik va "go'shtdorlik" hususiyatlarini oshirib, xaridorgirligini ta'minlaydi;
- d) Hulosa qilib aytganda kaliy xlorid o'g'itlarini qo'llash, dehqon xo'jaligining daromadini oshiruvchi omillardan biri hisoblanadi;

Ozuqaviy modda sifatida kaliy oksidi (K_2O) - 45-60 %

Kaliy sulfat-Kichik kristallardan tashkil topgan sariq rangli kukun. Granulalar suvda osonlikcha eriydi. Kaliyga qo'shimcha ravishda preparat quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi:

- a) oltingugurt va temir oksidi; b) natriy; c) kaltsiy.

Kaliy sulfat xlorga sezgir bo'lgan ekinlar uchun juda yaxshi. Kimyoviy preparat mahsulot ko'rsatkichini oshirishga qodir bo'lgani sababli, xirmonli o'simliklar uchun o'g'itlardan foydalanish tavsiya etiladi. Hammayoqni va turpdan tashqari, kompozitsiya kartoshka, loviya, uzum butalarini va tsitrus o'simliklarini qo'llab-quvvatlaydi; o'simliklardagi suyuqlikning tarqalishini yaxshilaydi, ozuqa moddalarining yagona va tez tarqalishini ta'minlaydi. Ildiz tizimi rivojlanadi, yashil massa hosil bo'ladi;

Ozuqaviy modda sifatida kaliy oksidi (K_2O) - 42-52%, oltingugurt S 17-18%

Kaliy nitrat - Kimyoviy formulasi - KNO_3 . Suvda osongina eruvchan oq hidsiz bo'lmagan, past toksik kristalli moddadir. Sarg'ish-kulrang soyali bo'lishi mumkin.

Azot oʻsimliklar tomonidan yashil massaning tez oʻsishi uchun kerak, koʻp miqdordagi gullash va meva uchun kaliy kerak. Kaliy nitratdan foydalanish natijasida quyidagi natijalarga erishish mumkin:

- a) Ildiz tizimi tuproqdan ozuqa moddalarini yaxshi qabul qilishni boshlaydi va shu bilan oʻsimlikning oziqlanishi yaxshilanadi.
- b) Fotosintez va nafas olish jarayoni normallashtiriladi.
- c) Immunitet mustahkamlanadi.
- d) Matolari sogʻlom va kuchli boʻlib, ularning tuzilishi yaxshilanadi.

Ozuqaviy modda sifatida kaliy oksidi (K_2O) – 45-46%, azot (N_2) - 13-14%

Kaliy fosfat - Mineral fosforli kaliyli oʻgʻitlar oʻsimliklarning oʻsishi va mevalarida etakchi rol oʻynaydi. Dori-darmonlarni ekish uchun (azot), guldastalar va mevalarni hosil qilish paytida (fosfor, kaliy) ishlatiladi. Bir vaqtning oʻzida bir nechta kerakli komponentlarni oʻz ichiga olgan mono-preparatlardan va murakkab formulalardan foydalanishingiz mumkin.

Fosfor guruhiga quyidagilar kiradi: superfosfat (oddiy va juft), fosforit va suyak unlari, termofosfat, tomoslag va choʻkma. Preparatlar asosiy yoki qoʻshimcha oʻgʻit sifatida ishlatiladi.

Monokaliy fosfat ozuqaviy modda sifatida kaliy oksidi (K_2O) – 33 %, fosfor (V) oksidi (P_2O_5) – 50 %

Kalimagneziya - granulyatsiyalangan yoki changlangan kaliy magnezium boʻlmagan xlorli oʻgʻit. Kalimag quruq dastur uchun erga, shuningdek, suyuq ildiz va

ildizdan tayyorlangan xosil uchun ishlatiladi. Preparatning foydali ta'siri ildiz va ildiz ekinlari, meva pishib yetishtirish bosqichida eng to'liq namoyon bo'ladi.

Ozuqaviy modda sifatida kaliy oksidi (K_2O) – 28-32 %, magniy oksidi (MgO) 9-12 %

Tahlildan olingan natija

1-jadval

Nomi	K_2O %	S %	N_2O_5 %	P_2O_5 %	MgO %	Aralashma %
Kaliy xlorid	45-60	-	-	-	-	28-4.5
Kaliy sulfat	42-52	17-18	-	-	-	22.25-3.74
Kaliy nitrat	45-46	-	13-14	-	-	3.3-1.15
Monokaliy fosfat	33	-	-	50	-	4.5
Kalimagneziya	28-32	-	-	-	9-12	12.5

Xulosa qilib aytganda o'simliklarning ildizi, poyasi va mevasi uchun zaruriy ozuqaviy modda bo'lgan kaliy va kaliyli o'g'itlarni tahlil qilish natijasida osimliklarning kaliyga bo'lgan ehtiyojiga qarab kaliyli o'g'it tanlab qo'llaniladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Эргашев Ш., Эргашев М., Калийные удобрения и урожайность хлопчатника, Т., 1983
2. Ibragimov G.I., Erkaev A.U., Yakubov R.YA. Turobjonov S.M. "Kaliy xlorid texnologiyasi" Dehqonobod kaliyli o'g'itlar zavodi ishchilari va noorganik moddalar texnologiyasi mutaxassisligi bo'yicha ta'lim olayotgan bakalavr va magistrilar uchun o'quv qo'llanma.

Nomozov Sanjar Mamanazar o'g'li

+998997465973sanjarnomozov2002@gmail.com

Termiz Agratexnologiyalar va Innavatsion Rivojlanish institute Meva-sabzavotchilik va texnologiyalar fakulteti Issiqxonada xo'jaligini tashkil etish va yuritish ta'lim yo'nalishi 4-bosqich talabasi

Eshmatova Mashxura Faxriddin qizi

+998976910503ilyospanjiyev19@gmail.com

Termiz Agratexnologiyalar va Innavatsion Rivojlanish institute Meva-sabzavotchilik va texnologiyalar fakulteti Issiqxonada xo'jaligini tashkil etish va yuritish ta'lim yo'nalishi 4-bosqich talabasi

Annotatsiya: Kuz faslining serhosil pallasi ham o'tib bormoqda. Meva va sabzavotlardagi vitamin va minerallar esa inson organizmiga doimo kerak. **Aholining ushbu vitaminlarga bo'lgan ehtiyojini qondirish** maqsadida kuz faslidan toki erta yoz mavsumigacha **issiqxonalarda yetishtiriladigan mahsulotlar bilan ta'minlash** ko'zda tutilgan.

Kalit so'zlar: Gold agrofresh, Roki, Fokus, Eliza, Sultan, Majestik, Seydra Alamir, Alanis, Adrian, Barxan, Valeystar, Kristina, Multistar, Melen, Nail, Orzu, Passandra, Pikolino, Pontiya2, Seray, Superdelta, Jazzer, Xarman, Luna, Tristan 100 gektar maydonda tashkil etilgan "Gold agrofresh" majmuasiga qarashli issiqxonada bodring, pomidor, shirin qalampir kabi sabzavot ekinlari yetishtirilmoqda. **Bu mahsulotlarni issiqxonada yetishtirishning o'ziga xos talablari qanday? Agrotexnik tadbirlar qanday amalga oshiriladi?**

Bodring ommabop sabzavot ekini bo‘lib, uning kaloriyasi ko‘p emas, biroq mazaliligi, parhez xususiyati bilan yer yuzida keng tarqalgan.

Bodring talabiga mos harorat. Issiqxonalarda bodring uchun maqbul harorat kunduzi 20-24 daraja, kechqurun 18-20 daraja bo‘lishi kerak. O‘simlikning me‘yorida o‘sib, rivojlanishi uchun harorat 12-15 daraja bo‘lishi lozim. Harorat 30 darajadan ortiq bo‘lsa, o‘simlikga salbiy ta‘sir etadi. Ammo 6-8 darajada o‘simlik o‘shidan to‘xtaydi, barglari sarg‘ayadi va to‘kila boshlaydi. Harorat 0 darajaga tushib qolganda o‘simlik nobud bo‘ladi.

Issiqxonani tayyorlash. Bodring ko‘chatlarini ekishdan oldin issiqxona tuprog‘ini

ekishga tayyorlanadi. Avval yer maydonidagi ekindan qolgan o‘simlik qoldiqlari issiqxonadan chiqarib tashlanadi. Issiqxona tuprog‘i tekislanadi, kasallik va zararkunandalardan hamda begona o‘tlardan tozalash maqsadida shaffof polietilen plyonka bilan yopib qizdiriladi. Bunda tuproq usti yopilgan holatda ma‘lum muddatgacha qoldiriladi. So‘ngra plyonka olib tashlanadi, issiqxona tuprog‘i

tekislanadi va tomchilatib sug'orish quvurlari yotqiziladi. Shu yo'sinda issiqxona tuprog'i ekishga tayyorlanadi.

Bodringni so'nggi paytlarda issiqxona sharoitida o'stirish uchun ko'chatidan ekish qo'llanilmoqda. Bu usulda yetishtirish o'simlikni kasallik va zararkunandalardan holi qiladi, o'simlik ildizi baquvvat bo'ladi va erta pishib yetiladi. Bunday usulda urug' sarfi kamayadi, sog'lom va sifatli nihollardan foydalanish ishlab chiqarish hajmini orttiradi.

Nav tanlash va ekish muddatlari.

Issiqxonada bodring yetishtirish uchun asosan birinchi avlod geterozis duragaylardan va ishlab chiqarish talablariga javob beradigan navlardan ko'proq foydalaniladi. O'zbekiston Respublikasi hududida ekish uchun tavsiya etilgan qishloq xo'jaligi ekinlari Davlat reestriga **“mahalliy Navbahor”**, **“ToshDAU 70”**, **“Elegant”**, **“Samar”** kabi birinchi avlod duragaylar va chet el duragaylaridan **“Roki”**, **“Fokus”**, **“Eliza”**, **“Sultan”**, **“Majestik”**, **“Seydra Alamir”**, **“Alanis”**, **“Adrian”**, **“Barxan”**, **“Valeystar”**, **“Kristina”**, **“Multistar”**, **“Melen”**, **“Nail”**, **“Orzu”**, **“Passandra”**, **“Pikolino”**, **“Pontiya2”**, **“Seray”**, **“Superdelta”**, **“Jazzer”**, **“Xarman”**, **“Luna”**, **“Tristan”** lar tavsiya etilgan. Navlarni tanlashda navning ekiladigan hududda keng tarqalgan kasalliklar va zararli hasharotlarga chidamliligi, bozor talablariga mosligi, ertapisharligi va yuqori hosilli bo'lishi muhim.

Bodringni ekish xaqidagi maslahatlar.

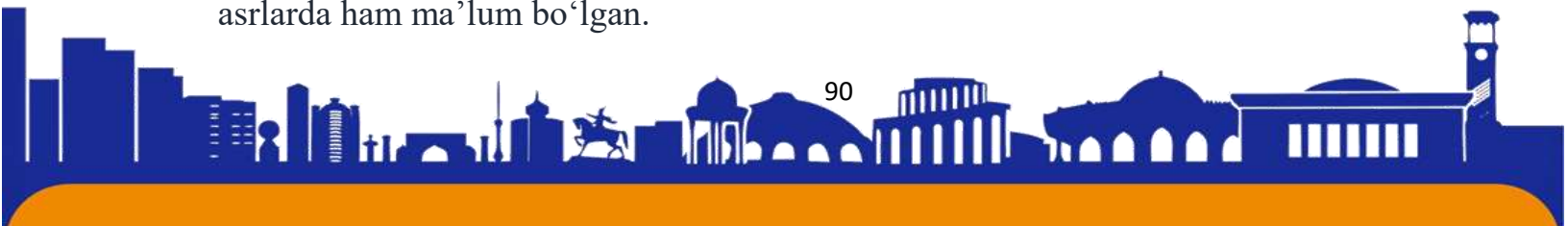
Bodring ko'chatini ekish uchun faqat sog'lom, bir tekis, 4-5 ta chinbargi bo'lgan o'simliklar tanlab olinadi. Ko'chatlar jo'yaklarga ikki qator qilib oldindan tayyorlangan chuqurchalarga (uyalarga) o'tqaziladi. Uyalar dastlab iliq (22-25 °C) suv bilan sug'oriladi. Ko'chatlar tik holatda yoki tuvakchalarining 3/4 qismi uyalarga kiritib o'tqaziladi. O'sib ketgan ko'chatlar qiyalatib o'tqaziladi, ammo poyasi ko'milmaydi.

Sug'orish jarayoni.

Bodring suvga talabchan o'simlikdir. O'simlik o'sish davrida 1 m² maydon uchun 300-425 litr suv sarflanadi. Bodring yetishtirishda suvning oz-oz va tez-tez berilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Sug'orish vaqtini to'g'ri belgilash ham muhimdir. Sug'orish ertalab yoki kechki paytda amalga oshirilishi maqsadga muvofiq. Harorat ko'tarilishi va yorug'lik ko'payishi bilan tez-tez sug'orib va oziqlantirib turish lozim.

Bodring – (lotincha: Cucumis sativus) bir yillik, o't o'simlik. Vatani — Hindiston, ammo hozir dunyoning ko'pgina mamlakatlarida yetishtiriladi.

Bodring madaniy holda 3 ming yil ilgari yetishtirila boshlangani haqida ma'lumotlar bor. Vatani Hindistonning tropik va subtropik rayonlari hisoblanib, Himolay tog' yonbag'irlarida haligacha tabiiy holda o'sadi. Hindistondan Gresiya va Italiyaga tarqalgan, va keyinroq Xitoyga ham kirib borgan. Evropaning boshqa qismlariga rimliklar tomonidan olib kirilgan. Bodring Fransiya hududiga 9-asrda, Angliyaga 14-asrda, Shimoliy Amerika qit'asiga 16-asr o'rtalarida kirib borgan. Rossiyaga bodring Sharqiy Osiyo davlatlaridan 16-asrlarda kirib borgan degan taxmin bor (olmon elchisi Gerbershteynning Fors o'lkasi va Moskovyaga bo'lgan safari xotiralari), lekin ayrim tarixchilarning fikriga qaraganda bodring Rus o'lkalarida 9-asrlarda ham ma'lum bo'lgan.

Bodiringni foydasi

Uning kaliydagi hissasi qon bosimini boshqarishga yordam beradi va uyali funktsiyalarni tartibga soladi. U tarkibida flavonol, yallig'lanishga qarshi antioksidant, neyronlarning aloqasini yaxshilaydi, shuning uchun u miyamizga g'amxo'rlik qiladi. Qarishga qarshi ajoyib ittifoqchi S vitamini o'z ichiga oladi. Ushbu vitamin uning qobig'ida to'plangan va uning hissasi tavsiya etilgan kunlik miqdorning 12% ni tashkil qiladi. Uning buyuk antioksidant kuchi qon aylanishini yaxshilash va tirnoqlar, ko'zlar va sochlarning ko'rinishini yaxshilashga yordam beradi. Bu buyuk go'zallikning buyuk ittifoqchisi terining va hujayralarning qarishini kechiktiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 23 oktabrdagi " O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020-2030 yillarga rivojlangan strategiyasini tasdiqlash to'g'risida "gi PK-5853 son Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi xududida ekish uchun tavsiya etilgan qishloq xo'jalik ekinlari Davlat restiri.
3. Turkiya Respublikasi "Oziq-ovqat qishloq xo'jaligi vazirligi "xamda "Denizbank" Xamkorligida tayyorlangan "100 ta kitob"dan iborat to'plam.
4. Zuev B. Abdullaev A. Sabzavot ekinlari va ularni etishtirish texnologiyasi.
5. Ostonaqulov T.E. Zuev B.I. Qodirxo'jaev O. Mevachilik va sabzavotchilik.
6. Yunusov S.A., Abdiev Z.T. Issiqxonalarda sabzavot ko'chatchiligi .

Eman daraxti haqida ma'lumot

Safarov Iskandar Sayfiddin o'g'li

+998908979467safaroviskandar985@gmail.com

Termiz agrotexnologiyalar va innovatsion rivojlanish inistituti Agrolagistika va biznes fakulteti O'rmonchilik ta'lim yo'nalishi 1-bosqich talabasi.

Muhammadiyev Behruzbek Sherqobil o'g'li

+998991312204muhammadiyevbehruz20@gmail.com

Termiz agrotexnologiyalar va innovatsion rivojlanish inistituti Agrolagistika va biznes fakulteti O'rmonchilik ta'lim yo'nalishi 1-bosqich talabasi.

Annotatsiya: Eman daraxtining ta'rifi, biologik xususiyatlari, eman daraxtining tanasi, bargi, tuzulishi, organik va anorganik moddalar, eman daraxtiga g'amxo'rlik qanday?, ko'paytirish, eman daraxti qanday iqlimga rivojlanadi?.

Kalit so'zlar: Eman daraxti turlari, iqlimi, yeri, sug'orish, ko'paytirish, maqsadlarga ko'ra ishlatilishi, eng katta eman daraxti.

Eman, dub, bolut (Оиегсик.) — qoraqayindoshlar oilasiga mansub doim yashil daraxt, ba'zan butalar turkumi. Shimoliy yarim sharning mo'tadil, subtropik va tropik mintaqalarida 450 (Shimoliy va Markaziy Amerikada 200)dan ortiq turi bor. Rossiya, Kavkaz va G'arb. Yevropada tarqalgan bargi bandli oddiy yoki yozgi E. (0. гонг), qoyali yoki qishki E.ni, gruziya E.i, mongol E.i va boshqalar emanzor o'rmonlar hosil qiladi. O'zbekistonda E.ning qizil E. turi ekiladi. Ildizi o'qildiz (5 m chuqurlikka kirib boradi). Daraxtining balandligi 20–25 m, shoxshabasi keng. Barglari teskari tuxumsimon, o'yma, novdalari qizgishqo'ng'ir rangda, tuksiz. To'pguli kuchala yoki boshcha. Aprel oyida gullab (15—60 yoshidan gullay boshlaydi), sentabrda urug'i pishadi. Mevasi yongoqcha (cho'chqayong'oq). E. yorug'sevar, qurg'oqchilikka chidamli daraxt. 400—1000 yilgacha yashaydi. Yog'ochi aviatsiya va kemasozlikda, qurilishda, mebel sanoatida, bochkasozlikda qimmatli xom ashyo hisoblanadi. Po'stlog'idan teri oshlashda foydalaniladi. Shahar ko'chalari va xiyobonlarda manzarali o'simlik sifatida o'stiriladi. E. ixrta o'rmonlari tashkil qilishda 1-o'rinni egallaydi, atrof muhitga sog'lomlashtiruvchi ta'siri bo'yicha boshqa o'simliklardan ustun turadi. E. to'nkasidan o'sib chiqadi va yong'oqchasidan (kuzda ekib) ko'paytiriladi. Ko'chatlari birikki yildan keyin (bahorda) ko'chirib o'tqaziladi.

Daraxtlar haqida gapirganda, biz turli xil shakllar, turli xil ranglar, gulli va gullarsiz va boshqalarning ko'p sonini tasavvur qila olmasligimiz mumkin. Shuning uchun keyingi postda biz go'zallar haqida gaplashamiz Eman daraxti, bu aql bovar qilmaydigan fazilatlariga to'la.

Eman daraxti turlari

Bu daraxtlar ko'p uchraydigan o'rmonlar eman bog'lari, eman bog'lari yoki eman bog'lari deb ataladi. Keyin eman turlarining ba'zilarini nomlaymiz:

Quercus Humilis: Bu bargli eman bo'lib, bahorda gullaydi, balandligi taxminan 10 dan 25 metrgacha yetishi mumkin, u Yevropa, Turkiya va Qrimdan keladi, ammo bu daraxt ularning yashash joylarining vayron bo'lishi sababli yo'q bo'lib ketish xavfi ostida.

quercus petraea: Bu turg'un eman yoki qishki eman deb ham ataladi, u aprel va may oylarida gullaydigan bargli daraxt bo'lib, u Evropa tog'laridan keladi, ular boshqa emanlardan tashqari olxa, qayin va qarag'ay o'rmonlari bilan birga yashaydilar. .

quercus faginea: Bu eman, shuningdek, Halab eman, Valensiya eman yoki o't eman deb nomlanadi, u bargli daraxt bo'lib, aprel va may oylarida gullaydi, O'rta er dengizi hududidan boshlanadi va balandligi 20 metrga etadi.

Pireney querkus: Bu melojo yoki rebollo nomi bilan tanilgan, u Pireney yarim oroli, Shimoliy Afrika va Frantsiyadan kelgan bargli daraxt bo'lib, Andalusiya shahrida joylashgan emandan tashqari, balandligi 25 metrga etishi mumkin. Ispaniya, bu qonun bilan himoyalangan tur.

Quercus rubra: Amerika qizil boreal eman, Amerika qizil eman yoki Shimoliy qizil eman deb ataladi, bu Amerika Qo'shma Shtatlari, Kanada va Meksikaning bargli daraxtidir. Bu eman balandligi 40 metrga etishi mumkin va bu turdagi eng go'zallaridan biri hisoblanadi. chunki kuz fasllarida barglari qizil bo'ladi.

Eman: Bu eman umumiy eman, kul eman, carballo eman yoki kajiga nomiga ega, u Evropadan kelgan bargli daraxt bo'lib, u erda turli xil o'simliklar va boshqa turdagi eman turlari bilan birga yashaydi. Bu Germaniya va Latviya milliy daraxti. Eman daraxtini parvarish qilish

Ehtimol, ko'pchilik daraxtlarning inson hayoti uchun juda muhimligini e'tiborsiz qoldirishi mumkin, chunki ular barcha tirik mavjudotlar nafas olishi uchun zarur bo'lgan kislorodni ishlab chiqaradilar. Aynan shuning uchun biz tabiat va atrof-muhit bilan yaxshi munosabatda bo'lishimiz, shuningdek, ularga zarur bo'lgan g'amxo'rlikdan xabardor bo'lishimiz kerak.

Shubhasiz, uning dekorativ qiymati juda yuqori. Izolyatsiya qilingan namuna sifatida u ajoyib. Bundan tashqari, u juda yaxshi soya beradi.

Bundan tashqari, u bonsai sifatida amal qiladi.

Bu bardoshli va ishlash va kesish oson. U qurilishda, shuningdek ichki bezatish uchun keng qo'llaniladi. Uning yordamida g'ildiraklar, avtoulovlar, zinapoyalar, ko'priklar, temir yo'l shpallari, vagonlar va boshqa narsalar ishlab chiqarilgan.

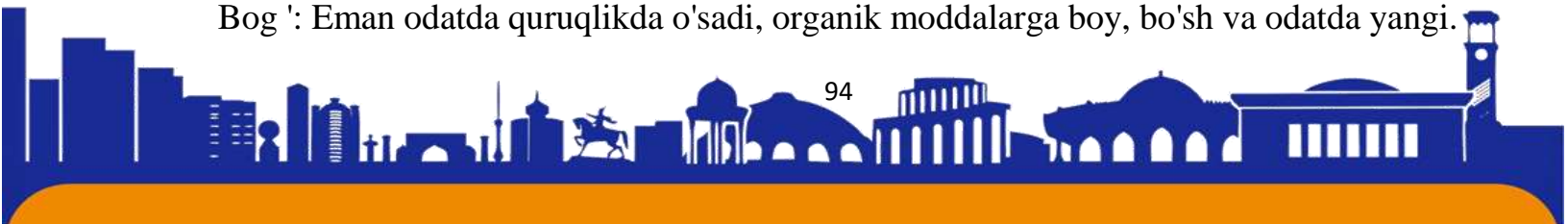

Iqlim

El Eman daraxti Bu 18 dan 20 darajagacha bo'lgan mo'tadil iqlimda bo'lishi kerak, ya'ni bu daraxt sog'lom va kuchli o'sishi uchun yoz mavsumida issiq bo'lishi kerak, qishda esa harorat nol darajadan pastga tushadi. Bundan tashqari, bu -15°C gacha bo'lgan haroratga bardosh bera oladigan o'simlik ekanligini ko'rsatadi.

Yer: Gul qozon: Bu daraxtni qozonga ekmaslik kerak, ya'ni uni idishda etishtirish tavsiya etilmaydi, ammo agar shunday bo'lsa, u faqat uning birinchi yillarida bo'lishi kerak va uni saqlab qolish mumkin. kislotali o'simliklar uchun substratda

Bog ': Eman odatda quruqlikda o'sadi, organik moddalarga boy, bo'sh va odatda yangi.

Sug'orish: Eman uzluksiz sug'orilishi kerak bo'lgan o'simlikdir, chunki u qurg'oqchilikka dosh bermaydi, lekin uni juda ko'p namlash kerak emas, suv qo'shishdan oldin ularning namligini tekshirish tavsiya etiladi.

Ko'paytirish

Ko'payish uchun bu daraxt mevaga kiradigan urug'ini ekishi kerak va ularni ekish vaqti yangi bo'lganda, chunki urug'lar quriganida ular unib chiqmaydi. Ekish vaqtida uni umr bo'yi qoladigan joyda qilish tavsiya etiladi, urug'ning unib chiqishiga yordam berish uchun urug'da ustara yoki pichoq bilan kesma qilish kerak, bu esa uni osonlashtiradi. urug'ning unib chiqishi uchun namlik kirib, unib chiqish jarayoniga yordam beradi.

Eman daraxti qanday maqsadlarda ishlatiladi?

Bu daraxt turi juda xilma-xil foydalanishga ega va ular odamlar uchun juda foydali va er yuzidagi hayotni saqlab qolish uchun quyidagilardir:

Eman - bu bog'larni bezash uchun ishlatiladigan daraxt, ammo boshqa o'simliklardan tashqari, bu daraxt o'zining go'zalligidan tashqari ajoyibdir. Gullarning turlari yaxshi soya berishi mumkin.

U qoramollarni boqish uchun ishlatiladi.

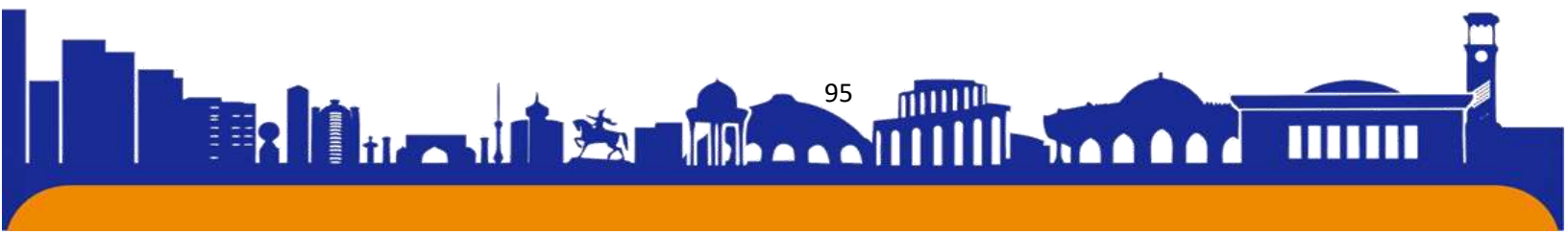
Eman daraxti bardoshli va kesish uchun ham oson, u arava g'ildiraklari, temir yo'llar, zinapoyalar, ko'rpa-to'shaklar, ko'priklar va vagonlar kabi ba'zi elementlarni qurish uchun ishlatiladi.

Eman shkaf ishlab chiqarishda, eng muhim asosiy xom ashyo sifatida, o'zining qimmatbaho mebellarini tayyorlash uchun ishlatiladi.

Eman daraxti juda qattiq va og'irligi uchun juda qadrlanadi, hozirda bu yog'ochni turli maqsadlarda ishlatadigan ko'plab fabrikalar mavjud.

El Eman daraxti u temir yo'l sanoatida ham qo'llaniladi, chunki u tebranishlarga chidamli.

Namlikka qarshilik ko'rsatganligi va doimiy ravishda suvga botishi uchun xizmat qilgani uchun u kemasozlik sanoatida qo'llaniladi. Kimyo sanoatida, Eman daraxti u ham muhim vazifani bajaradi, chunki uning po'stlog'idan va teri ko'nchilik sanoatida qo'llaniladigan akordan taninlar chiqariladi.

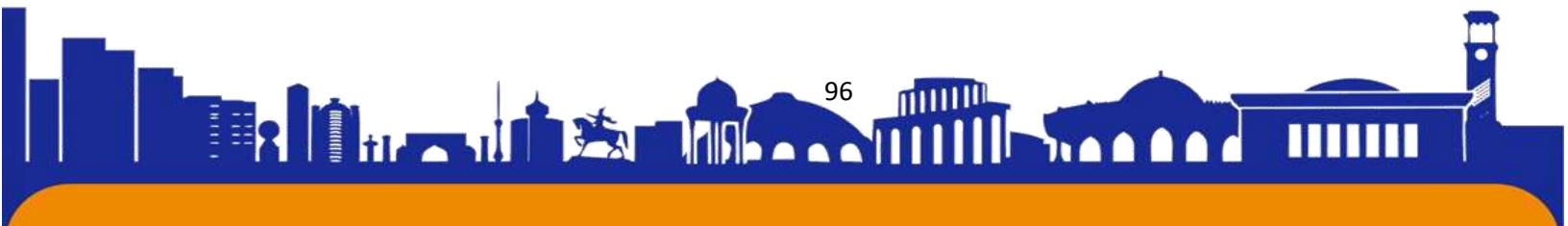
Dunyodagi eng katta eman daraxti

Bu Luiziana shtatidagi Virjiniya emani (*Quercus virginian*) 1500 yoshda. Aylanaci 12 metrga, balandligi 20 metrga etadi.

Dastlabki 80 yil ichida u ko'proq bo'yiga, keyin esa eniga o'sadi. Uning bo'yi 50 metrgacha yetadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "O'rmon to'g'risida" gi qonuni. Toshkent 2018 y
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi o'rmon xo'jaligi davlat qo'mitasi faoliyatini tashkil etish to'g'risida" PQ-2966-son qarori. 2017 yil 11 may
3. Xonazarov A.A "O'rmonchilik" Toshkent "O'rmon loyiha" 2001 y 25-58 betlar
4. Xonazarov A.A, "O'zbekistonda o'rmonzorlar barpo qilish asoslari" Toshkent "O'rmon loyiha" 2002 y 103 bet
4. Xonazarov.A.A va boshqalar "O'zbekiston hududini ko'kalamzorlashtirishda foydalanilgan asosiy manzarali daraxt va butalar" Toshkent "Fan va texnologiya" 2008 y 55-59 betlar
5. Yuldashev Ya.X "O'rmon daraxtlari ko'chatzorlarini barpo etish va unda ko'chatlarin yetishtirishning ilmiy-amaliy asoslari" Toshkent "Tosh DAU nashr tahririyati bo'limi" 2001 y 13-31 betlar.

***BARCHA TURDAGI RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISH
BOZOR IQTISODIYOTI SHAROITIDA OMON QOLISHNING ASOSIY SHARTI
(SAN'AT MENEJMENTI SOHASIDA)***

Sh.K.O`rinov,

BuxDU Musiqa ijrochiligi va
madaniyat kafedrası o`qituvchisi

A.Shirinova,

BuxDU San`atshunoslik fakulteti talabasi

Annotatsiya: *Maqolada san`at menejmenti sohasida barcha turdagi resurslardan samarali foydalanish yo`llari, san`at boshqaruvida qo`llanilayotgan amaliy boshqaruv usullarini o`rganish, umumlashtirish, xulosalar qilish borasida fikr bildiriladi. Mazkur maqola davomida art menejment sohasining bugungi faoliyati hamda bir qator yutuqlari haqida so`z yuritiladi.*

Tayanch so`zlar: *san`at, madaniyat, menejment, ilmiy yondoshuv, art menejment.*

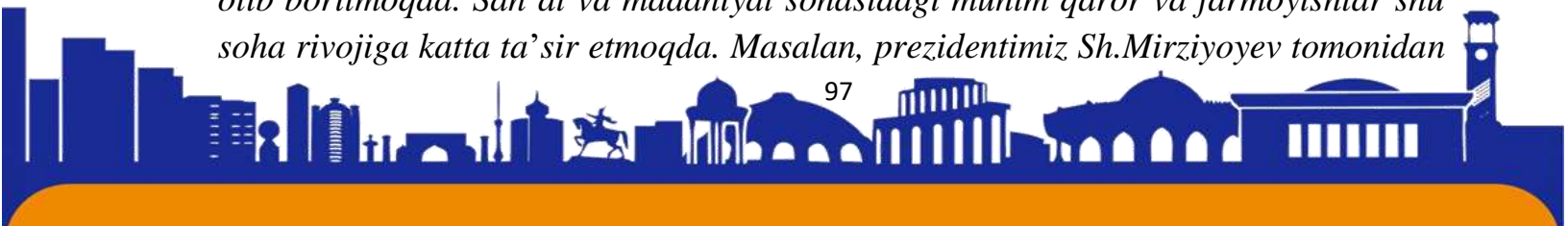
Аннотация: *В статье изложены пути эффективного использования всех видов ресурсов в сфере арт-менеджмента, изучение практических методов управления, применяемых в арт-менеджменте, обобщение, выводы. В данной статье рассказывается о текущей деятельности арт-менеджмента и ряде достижений.*

Ключевые слова: *искусство, культура, менеджмент, научный подход, арт-менеджмент.*

Abstract: *In the article, the ways of effective use of all kinds of resources in the field of art management, study of practical management methods used in art management, generalization, and conclusions are expressed. This article talks about the current activities of art management and a number of achievements.*

Key words: *art, culture, management, scientific approach, art management.*

Bugungi kunda yurtimizda san`at va madaniyat sohasida bir qator amaliy ishlar olib borilmoqda. San`at va madaniyat sohasidagi muhim qaror va farmoyishlar shu soha rivojiga katta ta`sir etmoqda. Masalan, prezidentimiz Sh.Mirziyoyev tomonidan

qabul qilingan 2022-yil 2-fevraldagi Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risidagi qarori sohani yanada rivojlantirishimiz uchun dasturulamal bo'lib xizmat qilmoqda. San'at va madaniyat sohasi menejmenti mamlakatimizda aholining turli tabaqalarini badiiy, estetik, axloqiy, ijtimoiy-siyosiy yo'nalishlarda tarbiyalash, odamlarning ma'naviy, ijodiy faolligini oshirish borasidagi roli kattadir. Yuqorida qayd etib o'tgan qarorda ham madaniyat va san'at sohasidagi o'zgarishlar, olis hududlardagi madaniy dam olish maskanlarini moddiy texnik bazasini mustahkamlash, bundan tashqari respublika miqyosidagi madaniyat va aholi dam olish markazlari, madaniyat va san'at saroylari, muzeylar, madaniyat va istirohat bog'lari, mahalla guzarlari, kutubxonalar, rassomlik galeriyalari sonini oshirish va qayta ta'mirlash bo'yicha muhim ko'rsatmalar berib o'tilgan.

Menejment-bu inglizcha so'z bo'lib, ingliz tilining Oksford lug'atida berilgan ta'rifga binoan u:

- boshqaruv hokimiyati va san'ati;
- resurslarni boshqarish bo'yicha alohida mohirlik va ma'muriy ko'nikmalar tushuniladi.

Madaniyat va san'at sohasi menejmenti esa madaniyat va san'at muassasalaridagi jarayonlarni va personallarni boshqarish demakdir.

Madaniyat va san'at sohasi tarixi qadimiydir. Uning tub ildizlari insoniyatning ilk uyushuvlari davriga borib taqaladi. Ilk uyushuv shakllari ilmiy adabiyotlarda tosh, bronza, temir davrlarida tarkib topganligi talqin etiladi. Bu davrda odamlarning madaniy jihatdan ijtimoiylashuvi hayotni ta'minlash, uning barqaror davomiyligini belgilash zaruratidan yuzaga kelgan. Hayotning moddiy tomonlarini ta'minlash uchun odamlar bir-birlariga ov qilish, baliq tutish, ekin ekish, teskari jinsni o'ziga jalb etishga erishishni turli o'yinlar, mashqlar tarzida o'rganib borganlar. O'rgatish uzluksiz, doimiy davom etgan. O'rgatish uzluksizligi va doimiyligi ta'limning alohida soha sifatida shakllanishiga sabab bo'lgan. Demak, madaniyat sohasi faoliyatini ta'limning asosi deyish mumkin.

“Keyingi vaqtlarda tashkilot madaniyati degan termin ilmiy muomalaga ham kiritildi. Ushbu masala bo'yicha tadqiqot olib borayotgan taniqli sotsiolog M.Bekmurodovning fikricha, tashkilot madaniyati muassasaning nafaqat ishchanlik xususiyatini ifodalaydi, balki tashkilotga xos bo'lgan madaniyatning har bir xodim xatti-harakatlarida aks etishi darajasiga yuksalishini nazarda tutadi. Tashkilot madaniyati xodimlar tomonidan o'z-o'zicha o'zlashtirilmaydi, balki rejali asoslarda

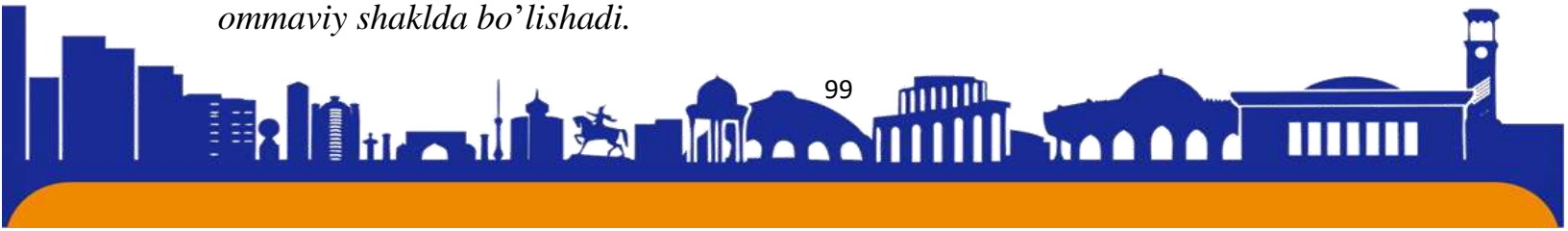
izchillik bilan mutaxassislar ongi, ruhiyatiga singdirib boriladi". Hozirgi kunda madaniyat va san'at doirasi istalgan korxonada va tashkilot faoliyatiga tegishlidir, shuningdek, ulardagi menejmentlarga ham tegishli.

Madaniyat va san'at sohasi menejmentini boshqarishda ko'proq xorijiy tajribalardan foydalangan holda ularni milliy mentalitetimizga moslashtirib qo'llash - bugungi zamon talabidir. Madaniyat va san'at sohasi menejmentining yuqori bosqichi bu odamlarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish, qo'shimcha kasblar, hunarlarni o'rganish, qiziqishlar asosidagi klublar, to'garaklarda ularni faoliyat yuritishini ta'minlash singari mashg'ulotlarni ko'paytirishdan iborat.

Madaniyat va san'at sohasi faoliyatidagi tadbirlarning o'ziga xos xususiyatlaridan biri u bir marta tashkil qilinib, asosan, bir marta namoyish qilinadi. Agar spektakllar, kinofilmlar tayyorlanganidan so'ng yuzlab marta namoyish qilinsa, ijtimoiy-madaniy muassasalardagi tadbirlar, asosan, takroran qo'yilmaydi. Madaniyat va san'at sohasi menejmenti tadbirlarining deyarli hammasi xuddi shu xususiyatga ega. Faqat badiiy targ'ibot-tashviqot jamoalari, ba'zi mavzuli kontsert dasturlari bir marta tayyorlanib, har xil joylarda bir necha marta namoyish etilishi mumkin. Ular ma'lum vaqt mobaynida bir necha marta namoyish qilinishi mumkin. Lekin ma'lum muddatdan so'ng, albatta boshqa yangi dastur tuzishga tayyorgarlik ko'riladi.

San'at sohasi boshqaruvi - bu jamoa miqyosidagi ijodiy jarayon sifatida namoyon bo'ladi. Qishloqlardagi jamoat tashkilotlari esa shaxsni madaniyat va san'at sohasi faoliyatiga jalb etishga yo'naltiruvchi sub'ekt sifatida jamoat faoliyatining namoyondasi hisoblanuvchi alohida shaxs emas, balki jamoa, birlashma, madaniy uyushma yoki keng xalq ommasi o'rtasida ma'naviy faoliyat olib boruvchi jamoat tashkilotlari belgilanadi. Ya'ni qishloqlardagi jamoat tashkilotlari bu mahallalar hisoblansa, ular madaniyat va san'atni rivojlantirishda subyekt bo'lib hisoblanadi. Mahallalardagi turli to'garaklar yoshlarning bo'sh vaqtini samarali tashkil etish hamda ular orasidan iqtidorli yoshlarni tanlab olishda poydevor bo'ladi. Mana shu orqali yoshlarimizda san'atga nisbatan mehr paydo bo'ladi va ular o'z yo'llarini topib keta olishadi.

San'at sohasi boshqaruvida ishtirok etuvchi sub'ektlar tabiatiga ko'ra individual, guruhli va ommaviy kabi shakllarga ajratiladi. O'qish, amaliy san'at asarlari bilan tanishish san'at asarlarini umumlashtirishning individual shakli hisoblanadi. Bu degani san'at va madaniyatni boshqaruvchi shaxslar yakka, guruh va ommaviy shaklda bo'lishadi.

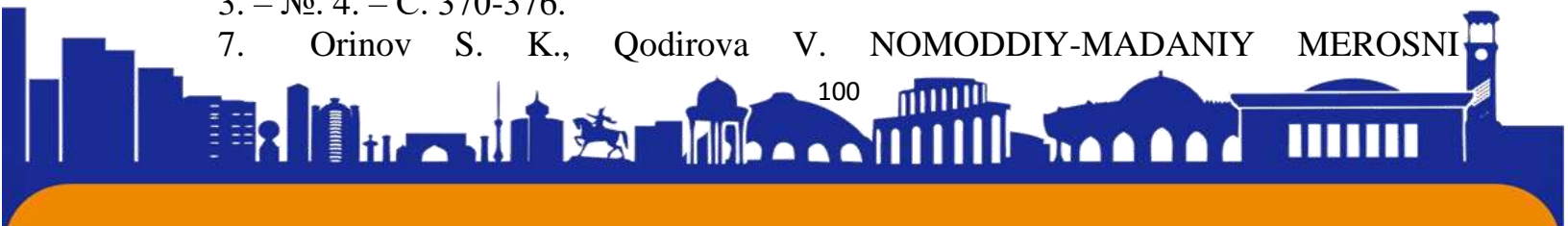

Dunyo globallashib borar ekan, insonlar o'rtasida dunyo xalqlari madaniyatiga qiziqish ortib boraveradi. Kishilar tomonidan san'atning barcha soha va turlariga bo'lgan ishtiyoq va o'rganishlar hamda iste'mol qilishga talabning ortib borishi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shundan kelib chiqqan holda biz talabalar milliy madaniyatimizni rivojlantirish, necha ming yillik qadriyatlarimizni yana qayta tiklash ularni asrab-avaylash va kelajak avlodga ham yetkazish bo'yicha amalga oshiradigan ishlarimiz talaygina. Ayniqsa, yoshlarimiz o'rtasida Ommaviy madaniyatning salbiy illatlari ko'payib ketganligi bizni hushyorlik va sergaklikka chaqiradi. Qachonki, bizda milliy madaniyatimiz va qadriyatlarimiz zamonaviylik bilan chambarchas bog'lanib ketsa o'shanda yoshlar o'z qadriyatlari hech qanday ommaviy madaniyatdan kam emasligini tushunib yetadilar.

Olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarni o'rganish jarayonida, san'at sohasi boshqaruvi va san'atni rivojlantirish, san'atni shakllantirish va qo'llab-quvvatlashning asoslari va shakllarini bilib olamiz. Ularni o'rganish madaniy sektorning barcha sohalarida erkinlik va tenglikka erishishga yordam beradi. San'at siyosati va menejmenti bo'yicha san'at va uning tamoyillari, metod va prinsiplari haqidagi tushunchamizni chuqurlashtirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. *O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. -Toshkent: O'zbekiston, 2016.*
2. *O'zbekiston Respublikasining prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2022-yil 2-fevral "Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risidagi" PQ-112-sonli qaror.*
3. *O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 1 avgustdagi □Madaniyat va san'at sohasida davlatxususiy sheriklikni rivojlantirish uchun shartsharoitlar yaratish chora-tadbirlari to'g'risida□gi PQ-3892-sonli qarori 2017 yil 16- oktyabr, PQ-3325-son.*
4. *O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi huzurida madaniyat va san'atni rivojlantirish jamg'armasini tashkil etish to'g'risida, 2018 yil 1 avgust, PQ-3892-son.*
5. *Rakhmonova N., Usmonov S. Characteristics of speech Art: problems and solutions //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2020. – T. 10. – №. 4. – C. 559-567.*
6. *Urinov S. K., Rakhmatova M. The role of culture and art of uzbekistan on a global scale //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – T. 3. – №. 4. – C. 370-376.*
7. *Orinov S. K., Qodirova V. NOMODDIY-MADANIY MEROSNI*

O'RGANISHDA "AVESTO" NING O'RNI //TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – C. 83-86.

8. Orinov S. K. et al. MADANIYAT MARKAZLARI AHOLINING IJODIY QOBILIYATINI SHAKLLANTIRUVCHI OBYEKT SIFATIDA //TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – C. 68-72.

9. Orinov S. K. et al. MADANIYAT MARKAZLARI FAOLIYATIDA AHOLINING TURLI QATLAMLARIGA DIFFERENSIAL YONDASHUV //TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – C. 73-77.

10. KOrinov S., Jahongirova N. O'ZBEKISTONDA TEATR FAOLIYATIDA MARKETINGNING RIVOJLANISHI //PEDAGOGS jurnali. – 2023. – T. 26. – №. 1. – C. 161-162.

11. KOrinov S., Raupova M. BOZOR IQTISODIYOTI SHAROITIDA MUZEYLARNING RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI //PEDAGOGS jurnali. – 2023. – T. 26. – №. 1. – C. 116-118.

12. KOrinov S. et al. NOANANAVIY MAYDON TOMOSHA DRAMATURGIYASIDA INVERSIYA USLUBI, KOMPOZITSION BIRLIK ASOSI //PEDAGOGS jurnali. – 2023. – T. 26. – №. 1. – C. 113-115.

13. O'rinov S. K., Nurilloeva G. A. TASVIRIY SAN'AT MARKETINGINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI //INTERNATIONAL CONFERENCES. – 2023. – T. 1. – №. 1. – C. 152-156.

14. O'rinov S. K., Abduraxmonova X. MADANIYAT VA SAN'AT SOHASIDAGI BOSHQARUVNING O 'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI //PEDAGOG. – 2023. – T. 1. – №. 5. – C. 226-231.

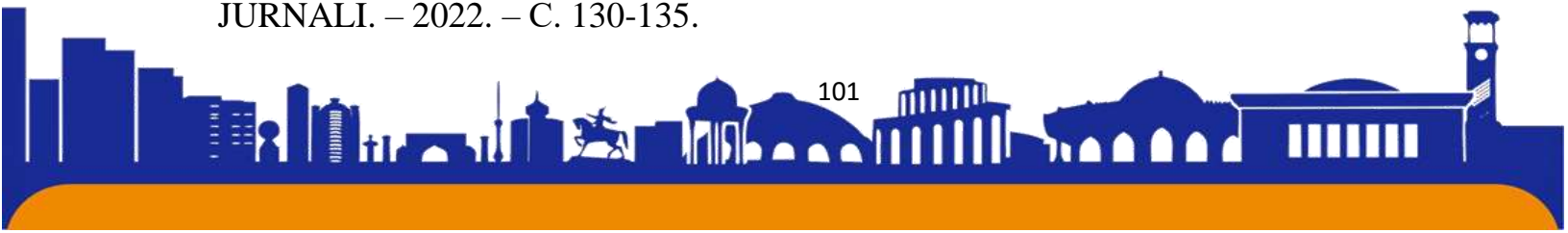
15. Orinov S. K., Boboqulova S. MADANIYAT VA SAN'AT BOSHQARUVINING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI //TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – C. 78-82.

16. Orinov S. K., Sadridinova N. MADANIYAT MARKAZLARIGA AHOLINI JALB ETISH OMILLARI //TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – C. 123-129.

17. Orinov S. K., Abdusalomova H. TEATRLAR FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI //BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – C. 766-770.

18. Orinov S. K., Sultonmurodova E. XALQ OG'ZAKI IJODINING TARIXIY TARAQQIYOTI //TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – C. 166-172.

19. Orinov S. K., Rahmatova M. MADANIYAT VA SAN'AT MUASSASALARINI BOSHQARISHDA IJRO INTIZOMINI TATBIQ ETISH MASALALARI //TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – C. 130-135.

**METAPHOR IN CHILDREN'S LITERATURE. GEORGE ORWELL'S
"ANIMAL FARM" AS AN EXAMPLE
(BASED ON UZBEKI AND ENGLISH LANGUAGES)**

Abduazimova Marjona Abdurazzoq qizi

Keldiyorova Musharraf Ulug'bek qizi

Students of Samarkand State Institute of Foreign Languages

Scientific advisor: Mamayoqubova Shahlo

Teacher of the Department of English Language Theory and Literature,
Samarkand State Institute of Foreign Languages

Annotation: *It is known that the most important tool of children's literature is the word. It is delivered in a way that is understandable and effective through the means of artistic images. Metaphor is one of the most important tools of artistic representation. It is widely used not only in poetry but also in prose of children's literature. This article analyzes the use of this tool in children's literature and the ability of a writer or poet to use it in their works. We took George Orwell's "Animal Farm" as a research object.*

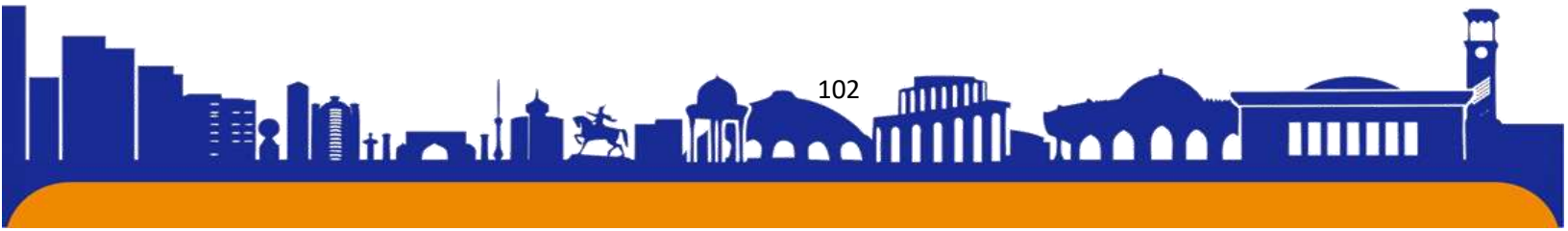
Keywords: *children's literature, fiction, artistic purpose, effect, tool, metaphor, simile, style, analysis, research.*

Introduction

Calling one word the other on the basis of the similarity of two things is called a metaphor (Greek. "metaphor"-transfer), and it serves to strengthen the meaning of the word. A thing takes the name of another thing that has the same characteristic according to its characteristics, shape, movement, color, smell, size, etc.

When the meaning of one word is transferred to another by the method of metaphor, the sign common to that subject remains in the concept. Metaphoric transfer of meaning occurs mostly in fiction. This makes the writer's opinion impressive and shows his artistic and aesthetic ability. That is why poets and writers make friends with such visual tools when creating artistic works.

A metaphor is a literary device that creates an imaginary comparison between two dissimilar things. In this, thing A, i.e. the subordinate word, ensures the creation of thing B, i.e. the governing word. Through this method of equation, metaphor helps to explain an unknown concept by colorfully relating it to a known concept; to concretize abstract ideas; and it helps to make incomprehensible concepts understandable. In addition, as a rhetorical tool, the work can attract the attention of readers and customers. We can show as an example the sentences he pours as initial information:

1. “Bill is an early bird” __ “Bill - erta qush”. (Usually applied to people who get up early in the morning.);
2. “Life is a highway” __ “Hayot bu katta yo‘l”. (Comparing life to a very long journey is often observed in English literature.);
3. “Her eyes were diamonds” __ “Uning ko‘zlari olmos edi”. (That is, his eyes shone and shone like diamonds.).

If you notice, metaphors are not always translated literally, but are translated according to the context in relation to the whole meaning.

Is a metaphor a simile?

Some language learners confuse metaphor with simile. In fact, they are completely different from each other. If a metaphor is preceded by auxiliary and form-forming adverbs such as *as*, *like*, it is not considered a metaphor, but a simile. For example:

Life is a highway – Metaphor.

Life is **like** rainbow – Simile.

It can sometimes be difficult to distinguish a metaphor from other artistic similes. That is why it is necessary to consider through many examples.

She’s **as** cute **as** a button.

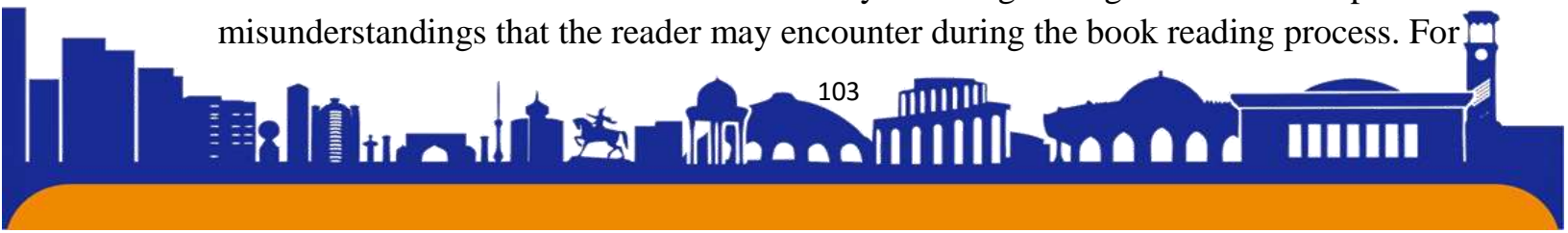
It’s **like** shooting fish in a barrel.

He’s **as** nutty **as** a fruitcake.

In various sources, metaphor is considered as important for literature as a drop of water. Because writers or poets use metaphor a lot to give artistic color to their works or to create colorfulness. Sometimes a metaphor can be the translator of a whole sentence, and if this tool is removed, the text may lose its meaning. Metaphor performs the following tasks:

- Metaphors can make prose more muscular or imagery more vivid;
- Writers frequently turn to metaphors to describe people in unexpected ways;
- Metaphors can help “visualize” a situation or put an event in context;
- To entertain and tickle the brain, metaphor examples sometimes compare two extremely unlike things;
- Metaphors can help frame abstract concepts in ways that readers can easily grasp.

The main thing in this is the ability of the writer to use metaphors and distinguish them from the means of artistic representation, as well as the specific purpose of using this means. The reason is that it is important to clearly convey an abstract concept to the reader or to create sentences with many meanings using few words to prevent misunderstandings that the reader may encounter during the book reading process. For

example, let's take a work called "Animal Farm" by George Orwell. In the work, the writer skillfully used a metaphor based on the speech of animals.

Use and explanation of metaphor in the work:

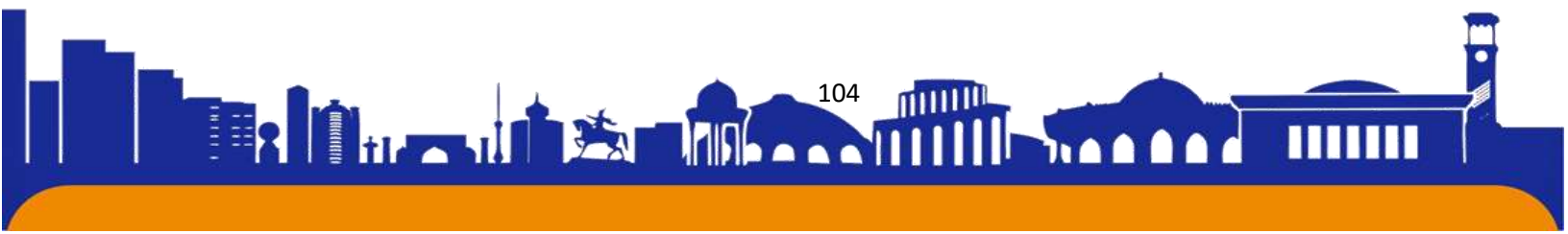
1. All through that summer the work of the farm went **clockwork**. The animals were happy as they had never conceived it possible to be. Every mouthful of food was an **acute positive pleasure**, now that it was truly their own food, produced by themselves and for themselves, not doled out to them by a grudging master.

Butun yoz fermadagi ishlar xuddi **ish soati dek** bir xil vaqtda bo'ldi. (When used with an auxiliary such as metaphor in this sentence, it was considered a simile rather than a metaphor. However, auxiliaries can be used for clarity in the translation. The working hour metaphor expresses the sentences of working hours as always, the same, on time, i.e. 8/5.) Here, the metaphor serves to make the image or sentence more specific.

Hayvonlarni baxtiyor edilar, chunki ular hech qachon bunday bo'lishini tasavvur qilishmagan. Har bir luqma **o'tkir ijobiy rohat** edi. Ha bu ovqatlar o'zlari tomonidan o'zlari uchun tayyorlangan edi hamda uni hech qanday qizg'anchiq boshliq taqsimlab bermas edi. (In the above sentence, the word sharp is used in relation to the word taste. The word sharp is used to express the sharp nature of something. However, in fiction, as a descriptive tool, this word is used figuratively and is used to strengthen the meaning.)

2. Beasts of England, beasts of Ireland,
Hearken to my **joyful tidings**
Of **the golden future time**.
Soon or late **the day is coming**,
Tyrant Man shall be o'erthrown,
Angliyaning hayvonlari,
Irlandiya hayvonlari,
Quvonchli xabarimga quloq solinglar
U **Oltin kelajak** haqida.
Hademay o'sha **kun keladi**.
Zolim odamdan qutilamiz,

In the above-mentioned poetic sentence, metaphors are used for the purpose of increasing artistry. Sentences such as "**Joyful tidings**" and "**the golden future**" refer to a type of metaphor called a feature. Metaphors can make prose more muscular or

imagery more vivid and to entertain and tickle the brain, metaphor examples sometimes compare two extremely unlike things.

The sentence "**The day is coming**" uses the action meaning of the metaphor. Sometimes two dissimilar things are compared through this art form. Metaphors can help frame abstract concepts in ways that readers can easily grasp.

3. When Squealer went on to give further graphic details of Boxer's **death-bed**, the admirable care he had received, and the expensive medicines for which Napoleon had paid without a thought as to the cost, their last **doubts disappeared**. Chiyiltoq Bokschiniing **o'lim to'shagidagi** qo'shimcha tafsilotlarni, uning qimmatbaho parvarishlarini va Napoleonning narxi haqida o'ylamasdan pul to'lagan qimmatbaho dori-darmonlarni keltirgani haqidagi tafsilotlarni batafsil keltirishda davom etganda, ularning so'nggi **shubhalari g'oyib bo'ldi**. The meaning of the phrase "Death-bed" is changed by the method of metaphor and serves to exaggerate the existing situation. The word "disappeared" changed its meaning according to the sign of movement.

4. **A cry of horror** burst from all the animals.

Barcha hayvonlardan **qo'rqinch ko'z yoshlari** otilib chiqdi. The writer used the phrase "**A cry of horror**" to express that those who are shedding tears are trembling with fear. Writers frequently turn to metaphors to describe people or their feelings in unexpected ways.

5. But no animal can escape the **cruel knife** in the end.

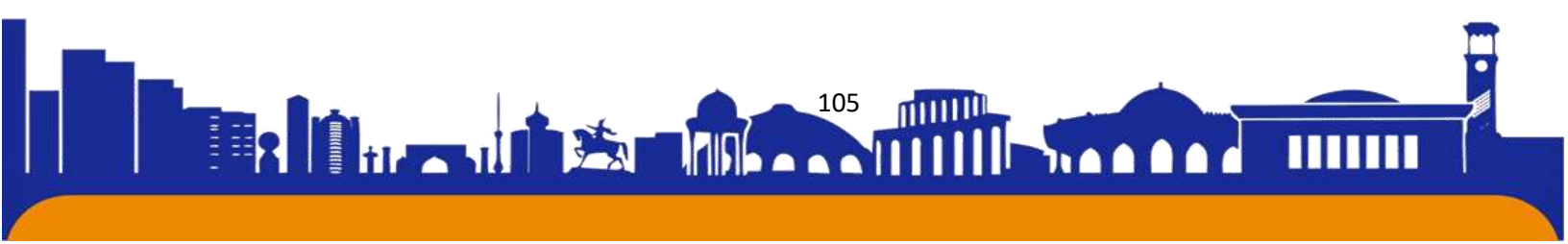
Lekin oxirida hech qaysi hayvon **shavqatsiz pichoqdan** qocha olmaydi.

In this sentence, the idea that the knife will kill them one day is expressed, and the word rude is used in relation to an inanimate object. In this sentence we see, writers frequently turn to metaphors to describe people in unexpected ways and metaphors can help us imagine the current situation "visualize" understand a situation or put an event in a specific context.

(Note, there is a synecdoche (part through whole) transfer of meaning through the expression "cruel knife". In other words, this sentence refers to a person who is rude).

6. And remember, comrades, your resolution must never **falter**. No argument must **lead** you astray.

Yodingizda tuting, safdoshlar, sizning qaroringiz hech qachon **zaiflashmaydi**. Hech qanday bir bahsingiz sizni egri yo'lga **boshlamaydi**. The metaphor used in this sentence is used to add imagery to the work of art. And the metaphor served to revive a certain word.

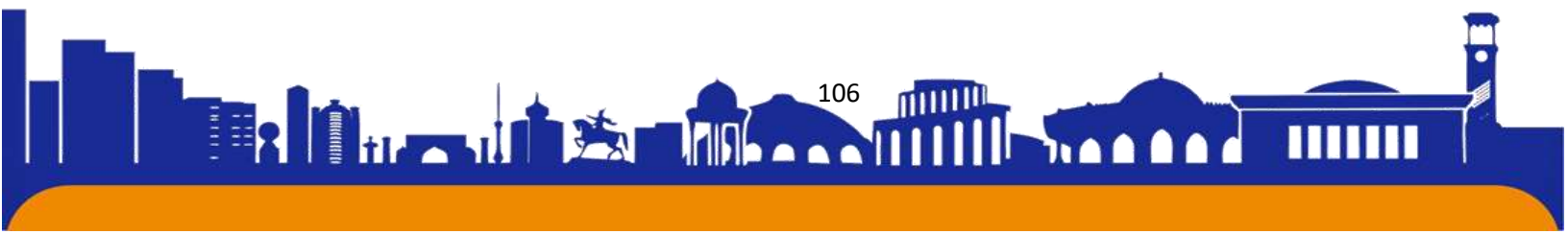
7. They had had **a hard year**, and after the sale of part and corn, the stores of food for the winter were none too plentiful, but the windmill compensated for everything.

Ular uchun o'sha **yil qattiq** kelgan edi, bug'doyning bir qismi sotib bo'lingach, qish uchun g'amlangan ovqat yetarli darajada emasligi ayon bo'ldi, lekin shamol tegirmoni kam ozuqani qoplay oldi. The metaphor presented in this sentence can help to visualize an existing situation, understand situations or put an event in a specific context.

It can be seen that by using metaphor, the writer managed to describe various situations in ways that the reader did not expect.

Conclusiona and suggestions

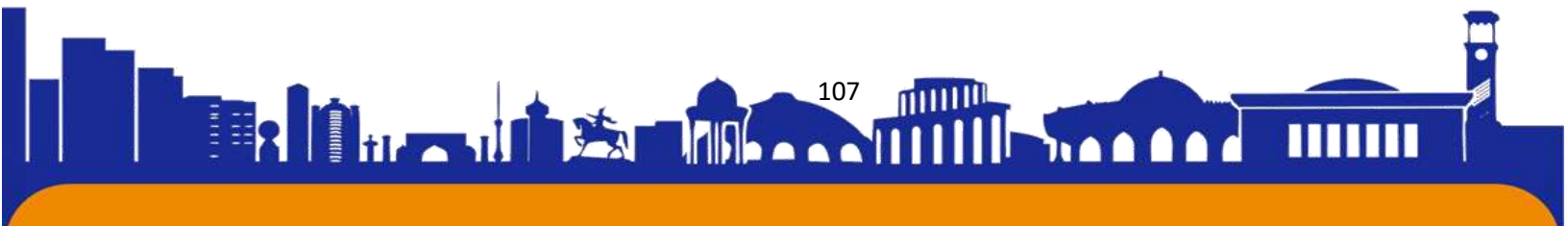
As noted above, metaphor connects two dissimilar or unrelated concepts. In order to attract the reader's attention, unexpected similes are used, the writer conveys abstract and incomprehensible situations to the reader through this method. In fiction, many writers sometimes use exaggeration to color the ideas they want to express. The reason is that the works attract the reader with their artistic similes. Especially when animating animals or inanimate objects, the use of such artistic means is required. Like other artistic representational tools, metaphor is a very powerful tool. Because, through the metaphor you use, you create a bridge between the reader's mind and your powerful image, and with this, you can make your every idea interesting and alive, and create the ground for the reader to freely imagine the hero and the world he lives in.

REFERENCES:

1. 90+ Metaphor Examples in Literature That You Need to Know. 19 October 2018.
2. A. Nurmonov, A. Sobirov, Sh. Yusupova; *Modern Uzbek literary language. Book 2. "ILM ZIYA" TASHKENT-2016.*
3. George Orwell "Animal farm". *New English Weekly*, 29 July 1937.
4. M. Jumayeva (2022). *CHARACTERISTICS OF VERBS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES. Science and innovation, 1 (B7), 711-714. doi: 10.5281/zenodo.7264531.*
5. M. Jumayeva (2022). *EFFECTIVE CREATIVE WAY OF ERKIN VAHIDOV. TRANSLATOR, POET, HERO OF UZBEKISTAN. Science and innovation, 1 (B5), 404-409. doi: 10.5281/zenodo.7059373.*
6. M. Jumayeva (2022). *UYG'ONISH DAVRI ALLOMALARINING PEDAGOGIKA VA TA'LIMTARBIYAGA O'ZGACHA YONDASHUV ASOSIDAGI QARASHLARI TAHLILI. Science and innovation, 1 (B5), 26-29. doi: 10.5281/zenodo.6990805.*
7. M. Jumayeva, & M. Jumayeva (2022). *THE IMPORTANCE OF FEATURE FILMS IN INCREASING THE EFFECTIVENESS OF ENGLISH LANGUAGE TEACHING. Science and innovation, 1 (B7), 581-583. doi: 10.5281/zenodo.7257719.*
8. Maxmudjonov Ibroximjon, & Jumayeva Mukarrama. (2022). *HOZIRGI KUN YOSHLARINI IJTIMOYIY MUNOSABATLARGA KIRISHISHIDA CHET TILLARINI O'RGATILISHI VA UNING AHAMIYATI. Involta Scientific Journal, 1(5), 178–182. Retrieved from <https://involta.uz/index.php/iv/article/view/119>.*
9. *Metaphor - Literary Terms* literaryterms.net/metaphor.
10. *What is a Metaphor? - Definition and Examples | Grammarly* www.grammarly.com/blog
11. M. Jumayeva, J. Isheryakova, & M. Mahmudova (2022). *FAIRY TALES AS A PHENOMENON THAT PLAYS AN ESSENTIAL ROLE IN THE DEVELOPMENT OF THE INTELLECT OF PRESCHOOL CHILDREN. Science and innovation, 1 (B8), 1080-1082. doi: 10.5281/zenodo.7408925.*

SURUNKALI SKLERODERMA (TIZIMLI SKLEROZ) KASALLIGINING TURLARI, BELGILARI VA DAVOLASH USULLARI

Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali assistenti:

Toshpo'latov To'lqin Alyorovich

Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali davolash fakulteti talabasi:

Nomozova Kamola Nuriddin qizi

To'raqulova Marjona Zulfiqor qizi

Mingturayev Dilshod Karimovich

Qilichev Jasurbek Fayzullayevich

Annotatsiya: Bugungi davrga kelib skleroderma kasalligi avj olib bormoqda. Bu kasallik surunkali kasallik hisoblanadi bizning bu maqolamiz skleroderma kasalligi haqida ma'lumot beradi ya'ni unda skleroderma qanday kasalligi, uning belgilari, kasallangan odamda qanday jarayonlarni sodir bo'lishi, kasallangan bemorni ichki azolar patologiyasini ya'ni azolarda qanday jarayonlar borishi, o'zgarishi va qisman bo'lsada uni davolashni o'rgatadi.

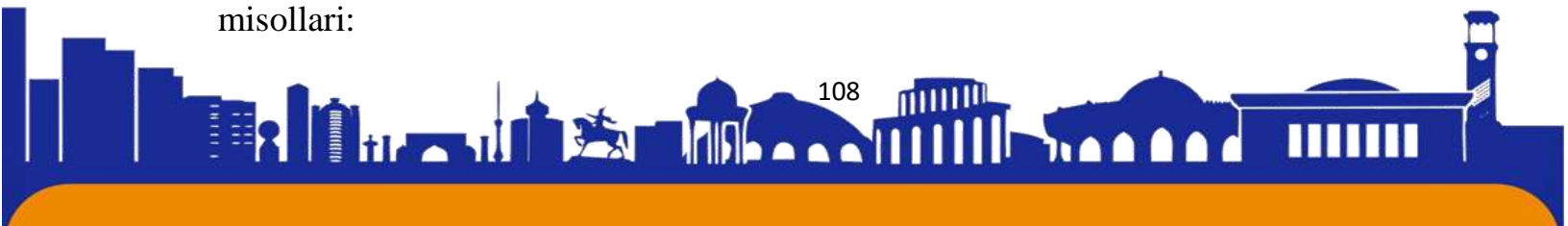
Kalit so'zlar: Skleroderma, Cheklangan, Tizimli, Tarqalgan, O'zbekistonda kasallangan odamlar, Belgilari, Organlarga tasiri, Qisman davolash usullari.

Asosiy qism: Sklerodermiya (sklero- qattiq va derma- teri) degan ma'noni anglatadi — terining qotib qolishidan iborat kasallik hisoblanadi. Kollagen kasalliklar guruhiga xos. Sklerodermiyaning cheklangan (o'chokli), diffuz (tarqalgan), sistemali turlari bor.

Skleroderma kam uchraydi otoimmun kasallik bemorning terisi va boshqa biriktiruvchi to'qimalarning qattiqlashishiga olib keladi.

Skleroderma bilan kasallangan ayollar erkaklarnikiga qaraganda ko'proq. Skleroderma tashxisi qo'yilgan ko'pchilik 30 yoshdan 50 yoshgacha bo'lgan odamlardir. Hozirda sklerodermani davolash mumkin emas. Biroq, skleroderma bilan bog'liq alomatlarni kamaytirishga yordam beradigan ko'plab davolash usullari mavjud. Ba'zi davolash turlari ham bemorning umumiy ahvolini yaxshilashga yordam beradi hayot sifati shuningdek.

Sklerodermaning bir necha turlari mavjud. Ba'zida bu faqat bemorlarning terisiga ta'sir qilishi mumkin. Ammo ba'zida skleroderma teridan tashqari boshqa tana a'zolariga ham ta'sir qilishi mumkin. Skleroderma bilan kasallangan organlarning ba'zi misollari:

- qon tomirlari
- ichki organlar
- o'pka
- buyraklar
- ovqat hazm qilish trakti

Sizda mavjud bo'lgan skleroderma turiga qarab, belgilar va alomatlar har bir holatda ta'sirlangan tana qismlariga qarab farq qilishi mumkin.

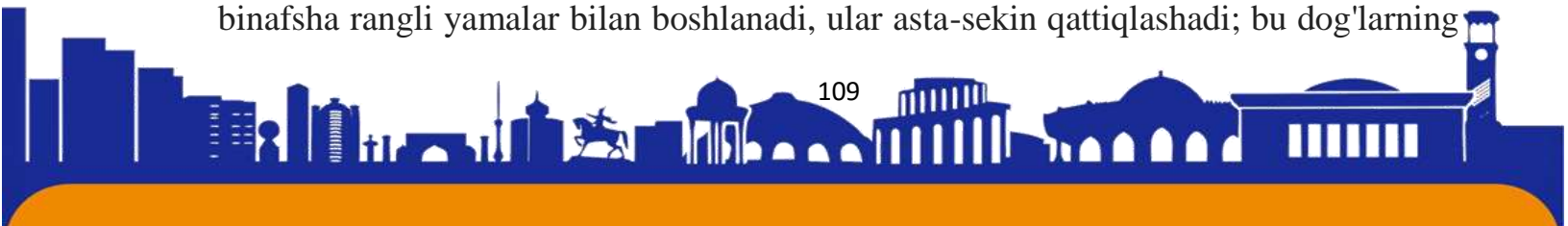
Ko'pincha skleroderma bilan og'rigan odamlarda terining qattiqlashishi yoki qattiqlashishi kuzatiladi. Ular, shuningdek, ta'sirlangan hududlarda yoki terining yamoqlarida terining rangi o'zgarishi mumkin.

Teri dog'lari ba'zan oval shaklga ega va rangi o'zgarib turadi yoki tananing ta'sirlangan joylarida, masalan, qo'llar, qo'llar, oyoqlar yoki ko'krak qafasidagi tekis chiziqlarda paydo bo'ladi. Bu dog'lar hatto skleroderma bilan og'rigan ayrim bemorlarning yuzida yoki lablarida paydo bo'lishi mumkin.

Skleroderma yoki tizimli skleroz - bu otoimmun kelib chiqadigan teri kasalligi bo'lib, unda terining borgan sari qattiqlashishi kuzatiladi va bunda ichki organlar va tomirlar ham ta'sirlanadi. Turli xil klinik ko'rinishlarga ega bo'lgan kasalliklar to'plami mavjud bo'lib, ular terining qattiqligi bilan bog'liq bo'lib, ular **tizimli skleroz** deyiladi.

Belgilari:

Mahalliyashtirilgan shakllarda (shuningdek, Morphea deb ataladi) u qizil-binafsha rangli yamalar bilan boshlanadi, ular asta-sekin qattiqlashadi; bu dog'larning

markaziy qismi engilroq, deyarli oq rangga aylanadi, pushti chegara bilan o'ralgan; yakuniy ko'rinish (hatto yillar o'tgandan keyin ham) chandiq, quyuproq yoki engilroq (giper yoki hipopigmentatsiyalangan).

Bir nechta variantlar mavjud:

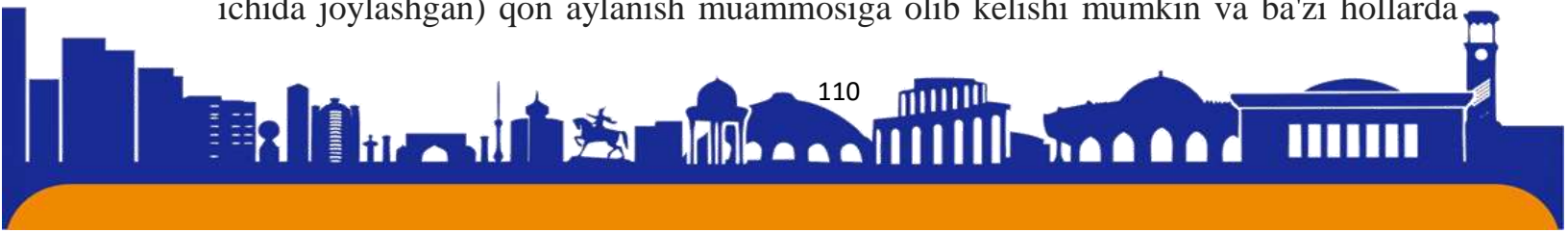
- bosh terisi morfeyasi (engil chandiqlar va sochlarning butunlay yo'qolishi yoki alopesiya bilan);
- kichik dumaloq dog'lar ko'rinishi bilan "tomchi" deb nomlanuvchi shakl;
- teri osti to'qimasida mushak va tendonlarga qadar chuqurlashishga moyil bo'lgan chiziqli shakl; ular ko'proq qo'l va oyoqlarda uchraydi, lekin yuzni ayamaydi ("sabr" ko'rinishi)
- jinsiy a'zolarga tez-tez lokalizatsiya qilingan halqa shakli (kamroq);
- chuqurroq morfeya, bu ko'proq tajovuzkor va tez teri, mushaklar va suyaklarni o'z ichiga oladi.

Ichki organlarning ishtirok etish darajasiga qarab skleroderma keng ikki shaklga bo'linadi: **mahalliy skleroderma va tizimli skleroz**. Birinchisi, "bolalar orasida eng ko'p uchraydigan" narsa terida cheklangan bo'lib, ba'zi hollarda mushaklar, bo'g'imlar va suyaklarga tarqaladi, bu esa bolalarda suyak va bo'g'imlarning o'sishiga ta'sir qilishi mumkin.

Tizimli sklerodermiya bu eng keng tarqalgani hisoblanadi o'zbekistonda jami hisobda 2 ta poliklinikalarda 185 ta tizimli sklerodermiya aniqlangan ulardan 167 tasi ayollar qolgan 18 tasi esa o'g'il bolalar bo'lgan. Bu statistika shuni ko'rsatadiki tizimli sklerodermiya ayollarga juda ko'p zarar ko'rsatar ekan.

Umumiy davolash choralari sifatida tavsiya etiladi **sovuqqa, travma va stressga duchor bo'lmaslik**. Qo'llaniladigan dori-darmonlarga kelsak, turli xil natijalar mavjud, bu vaziyatni eng yaxshi baholaydigan tibbiy guruh bo'lishi kerak. O'smirlik davrida doimiy kontrakturalardan qochish uchun psixologik yordam va har doim erta reabilitatsiya qilish tavsiya etiladi. Hidroterapiya muolaja sifatida keng qo'llaniladi, suv osti oqimi va umumiy mashqlar havuzda 36.5 daqiqa davomida 15 ° S da.

Teri shakllari (morfeya) juda sekin va jiddiy emas, faqat teri bilan cheklangan. Natija asosan "ko'rmagan" bo'ladi, chunki kasallikning ta'siri doimiydir. Mahalliy foydalanish uchun mahsulotlar, asosan, zararlangan hududlarda kasallikning kechishini sekinlashtirish / to'xtatish uchun ishlatiladi, asosan kortizon, namlovchi va yumshatuvchi kremlar. Fototerapiya ham qo'llaniladi. Halqa shakli (asosan jinsiy olatni ichida joylashgan) qon aylanish muammosiga olib kelishi mumkin va ba'zi hollarda

mahalliy terapiya foydali bo'lmasa, jarrohlik davolashni talab qiladi. Tizimli sklerodermada immunosupressiv preparatlar qo'llaniladi; so'nggi yillarda kortizon preparatlaridan tashqari, biologik preparatlarni qo'llash ko'payib, kasallikning umumiy yo'nalishi bo'yicha istiqbolli natijalarga erishdi. Shuningdek, kasallikning zararlanishini cheklash va simptomlarni engillashtirish uchun kasallik tomonidan hujum qilingan ichki organlar (yurak, qizilo'ngach va ovqat hazm qilish tizimi, o'pka, buyraklar va boshqalar) uchun maxsus davolash usullari mavjud.

Xulosa: Bizning xulosamiz shundan iboratki scleroderma kasalligiga chalinga bemorni qat'iy ravishda qarovga olish kerak bo'ladi chunki qarovga olishdan maqsad ularni to'g'ri parvarishlashda hisoblanadi. Ularni doimo fizioterapiya qilish kerak bo'ladi albatta sekinlik bilan. Chunki ularning terisidagi biriktiruvchi to'qimasi o'z faoliyati yo'qotgan bo'ladi ya'ni huddi mumga o'xshash tarrang holda bo'ladi. Har bitta noto'g'ri harakat bemorni terisini shikastlanishiga olib keladi. Yana bir malumot ularni muntazam iliq suvga cho'miltirish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://uz.wikipedia.org/w/index.php?title=Sklerodermiya&variant=uz-latn&veaction=edit>
2. <https://www.emergency-live.com/uz/sog%27liqni-saqlash-va-xavfsizlik/skleroderma-qanday-namoyon-bo%27ladi-va-qanday-davolash-usullari-mavjud/amp/>
3. <https://www.vondt.net/uz/skleroderma-tizimli-skleroz/>
4. <https://www.yoair.com/uz/blog/learn-more-about-scleroderma-the-charity-bob-seget-was-passionate-about/>

LUQMON BO‘RIXONNING “TUMOR” HIKOYASINING PRAGMATIK TAHLILI

Urokov Xasan Ulmasovich –Samarqand davlat chet tillar institute
O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasi stajyor-o‘qituvchisi

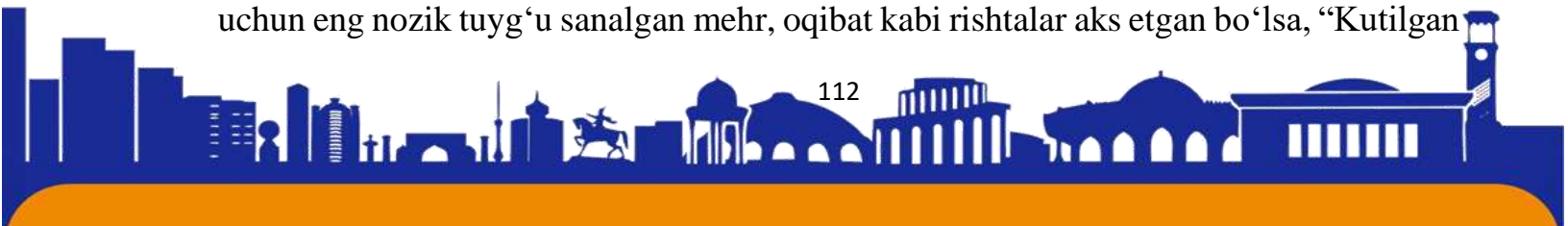
Annotatsiya

Bugungi kun adabiyotida Luqmon Bo‘rixon qalamiga mansub bo‘lgan asarlar juda ham mashhur. Bu ijodkor o‘zining so‘z tanlashdagi mahorati, badiiyatni chuqur anglashi, qahramonlarning ruhiy holatini, ichki kechinmalarini mahorat bilan ochib bera olishi bilan boshqa yozuvchilardan ajralib turadi. Xususan, bu ijodkorning “Tumor” hikoyasi ham sujetning rang-barangligi bilan o‘quvchilarni o‘ziga jalb qiladi. Asarni pragmatik tahlil qilar ekanmiz undagi qahramonlar hayoti, ichki dunyosi, his-tuyg‘ularini anglab yetamiz. Hikoya bosh qahramoni To‘lqinning dard-u hasratlarini, vafoli yoriga bo‘lgan muhabbatni tushunamiz.

Kalit so‘zlar: tumor, muhabbat, pragmatik tahlil, pressupozitsiya, adresant va adresat, tovush tushishi, anafora, Matluba, Duygu begin.

Luqmon Bo‘rixon ijodi hozirgi zamon o‘zbek adabiyotining yorqin sahifalaridan birini tashkil etadi. “Adabiyot insonning jon tomiri. Chunki adabiyot odob-axloq ta’limiga daxldordir... Inson go‘daklik chog‘idayoq ona bag‘rida adabiyotga duch keladi. Aynan, ona allasi adabiyotning, badiiy so‘zning ibtidosi, yuksak namunasi. Unda umid, ishonch, tilak, iltijo – hammasi bor”, - deb ta’kidlagan edi adibning o‘zi (3). Adibning yuqoridagi so‘zlari o‘zi uchun bir tavsif desak, adashmagan bo‘lamiz. Ko‘p qirrali iste’dod sohibi Luqmon Bo‘rixon adabiyotning turli janrlarida rang-barang hikoyalari, publitsistik maqolalari, realistik qissalari-yu ajoyib romanlari bilan hozirgi davr o‘zbek adabiyotida o‘z o‘rniga ega. Bayram Ali o‘zining “Qalbning o‘z mantig‘i bor yoxud haqiqiy asar kristalsimon bo‘ladi” nomli maqolasida ijodkor haqida shunday deydi: “Shunday bir paytda men uni sizga tanishtirib qo‘yay: na kurashchiga, na fermerga, na o‘qituvchiga o‘xshatolmay ikkilanayotganingiz bu odam chindan ham yozuvchi! Yozuvchi bo‘lganda ham zo‘r yozuvchi – Luqmon Bo‘rixon bo‘ladi! Adibning nafaqat tashqi ko‘rinishi va o‘zini tutishi, balki yozgan asarlari ham shu qadar o‘ziga xoski, buni siz uning qalamiga mansub har qanday asarning ilk jumllalarini o‘qigandayoq his etishingiz mumkin”.(4)

Ijodkorning hikoyalarida insonlar hayoti, ularning o‘y-kechinmalari, quvonch-u shodliklari, dard-u hasrtalari asosiy o‘rinda turadi. Ularning muammolari, hayotdagi qiyinchiliklari yorqin ranglarda ko‘rsatib beriladi. “Yalangoyoq” hikoyasida inson uchun eng nozik tuyg‘u sanalgan mehr, oqibat kabi rishtalar aks etgan bo‘lsa, “Kutilgan

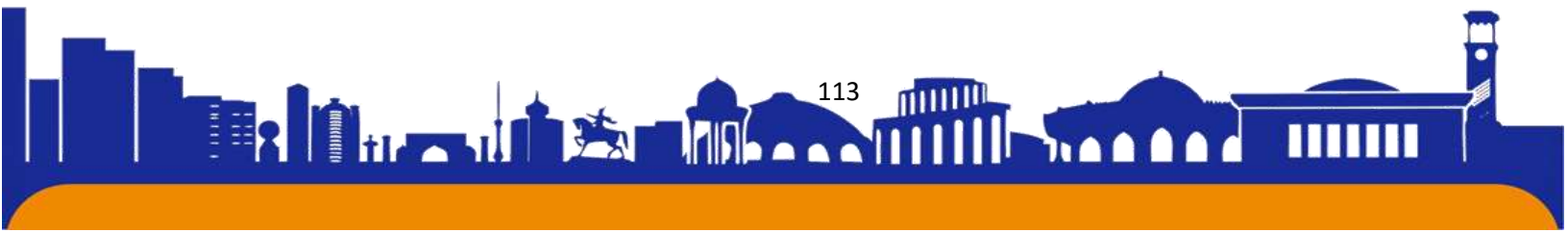

kun” hikoyasi esa insonlar hayotida kutish, biror bir narsaga qiziqish, orzu qilish kabi tuyg‘ularning ahamiyati haqida fikr-mulohazaga chorlaydi. Hikoyaga epigraf qilib olingan “Bir yorug‘lik izlayman hamon” jumlasini esa (Rauf Parfi qalamiga mansub) hikoyaning butun bir mohiyatini ochib berolgan. Epigrafning o‘zida orzu, istak, biror narsani intiqlik bilan kutish kabi g‘oyalar namoyon bo‘lgan. Qahramonning qorong‘ulikdan chiqishga hali umidi bor, bu umidni u so‘nggi daqiqalargacha esdan chiqarmaydi. Shu umidga yetishish uchun harakat qiladi.

Ijodkorning hikoyalariga e‘tibor bersangiz, unda sayohat davomidagi voqealar asosiy o‘rinda turadi. Yozuvchi shu motiv orqali insonlar hayotidagi qiyinchiliklarni, orzu-istaklarni, g‘alaba kunlarni ko‘rsatishga harakat qiladi. Yoki biror bir narsani o‘z vaqtida qadrlash, insoniy muhabbatning hayotda tutgan o‘rni, insoniylik kabi xislatlar ham yorqin ranglarda namoyon bo‘ladi.

Ijodkorning “Tumor” yoki “Tokchadagi tumor” nomli hikoyasida ham insonning muhabbati, uning soddaligi, tantiligi kabi holatlar ochib berilgan. Asarning bosh qahramoni sanalmish To‘lqin fermer o‘zining soddaligi tufayli qimmatbaho tumorni sotib olmoqchi bo‘ladi, chunki bu tumor haqiqiy muhabbat timsoli ekanligi fermerni o‘ziga jalb qilgan edi. Bu bilan “Zar qadrini zargar biladi” degan maqolga amal qilgan holda yozuvchi qahramonining ishqni tushinishiga bir ishora ham qilib o‘tadi. E‘tibor beradigan bo‘lsangiz, tumor qadimgi Saljuqiylar sulolasi vakili Selem Ikkinchiga tegishli edi. Tumor haqiqiy ishqdan sarmastlik, vafodorlik timsoli, ramzi sanaladi. Go‘yoki yozuvchi o‘z qahramoniga bu tumorni olib berishga harakat qilishi orqali unga vafodorlikni, haqiqiy muhabbatni ko‘rsatishga, insonlarning haqiqiy baxti shu ekanligini anglatishga harakat qilgandek. To‘lqin ismining lug‘aviy ma‘nosi “jo‘sh urmoq”, “chegaradan o‘tmoq”, “mavjli” kabi ma‘nolarni anglatadi. Shunday ekan, tumor haqidagi hikoyani eshitgan qahramonning chegaradan o‘tgan holda uni sotib olmoqchi bo‘lganligi, sevgining qalbida jo‘sh urib ketishi, boshqa sheriklaridan farqlanib qolishi odatiy holdek.

Yozuvchi qahramonning tumor haqidagi rivoyatdan keyingi o‘zgarishlarini ketma-ketlikda sanab beradi: tumorni sotib olmoqchi bo‘lganligi, uni lo‘lilarning qo‘lidagi tumorlardek arzon deb o‘ylaganligi, “Otchopar”ga borib bozorlik qilganligi, taksidan uyiga yetmasdan tushib qolganligi, xotinini ko‘rib uning ayblariga ko‘z yumganligi, ko‘ziga xotinining malikalardek ko‘ringanligi. Bu orqali yozuvchi hikoya qahramonining ruhiy olamini ochib beradi, uni o‘quvchi bilan yaqinlashishiga ko‘maklashadi.

Nutqda tovush va ohanglarning ma'lum yashirin maqsad bilan qo'llanilishi natijasida muallif munosabatining ifodalanishi fonopragmatik tahlil obyekti sanaladi. Leksema sememasida pragmatik semaning hosil bo'lishi uchun fonetik protseslar alohida ahamiyatga egadir. Bu tovush o'zgarishi, tovush orttirilishi, tovush tushishi, tovush ikkilanishi, shevaga xos so'zlardan foydalanishi kabi hodisalar bilan yuzaga chiqadi.

1. Tovush tushishi

— **Yaxshi o'tiribsilarmi, — deb qo'ydi u poyabzalini yechib ichkariga kirarkan.**

— **Tuzuk...**

— **Bollar ko'rinmaydi.**

— **Salimingiz qo'zilarini haydab ketgan, Sardor hali maktabdan qaytmadi, yo'l-yo'lakay tog'amnikiga ham kirib chiqaman, degandi.(1)**

Ushbu dialogda “o'tiribsilarmi”, “bollar” so'zlaridagi tovush tushishi bilan o'zini ulardan ustun qo'yayotganligini, ularni ancha vaqtdan buyon ko'rmaganligini anglatadi.

— **Yaxshi taklif bo'ldiku-ya,-dedi kimdir qitmirlarcha tomoq qirib,- amolekin To'lqinboyni olib bormaymiz. Xuddi muzeydagiday ko'tara savdo qilsalar, bizga hech narsa qolmaydi.**

Bu misolda ixchamlashishga uchragan hamda tovush tushishi hodisasi kuzatilgan “amolekin” so'zi bor. Nutqda so'zlarning ixchamlashishi-qisqartma formaga aylanishi fikrni ta'kidlash uchun, ushbu ta'kidni kuchaytirish uchun ham qo'llaniladi.(2) Bu misolda ham shunday ta'kid ma'nosi mavjud, kuchaytirilgan zidlik ma'nosi. Sababi ammo va lekin so'zlari zidlikni bildiradi, ikkisi ixchamlashib kelganda esa kuchaytirilgan zidlik munosabati ifodalanadi. Ammo so'zidan bitta **m** tovushining tushib qolishi natijasida ammo va lekin so'zlari ixchamlashib, qo'shib yozilgan. Bu orqali “o'zlari bilan borishini xohlamaslik” kabi pragmatik ma'no yuzaga chiqqan.

2. Anoforadan foydalanish orqali ham ma'lum bir pragmatik ma'no ifodalangan:

— **Ammo ayni chog'da... go'yo quvvati qurib qo'nalg'asiga qo'nayotgan quyosh Matlubaning sarg'ish-qizg'ish libosidan qayta cho'g'lanayotgandek, cho'g'lar bir parcha alangaga aylanib uning yuragiga harorat, halovat indirayotgandek tuyuldi.**

Bu misolda “**Quvvati qurib qo'nalg'asiga qo'nayotgan quyosh**” birikmasi orqali yozuvchi kun botishiga ishora qilmoqda. Kun botishini shunchaki aytmasdan,

balki uni obrazlantirib, o'quvchiga yetkazib bermoqda. **“Cho'g'lanayotgandek”, “cho'g'lar”** asosdosh so'zlari orqali esa yozuvchi quyoshning holatini tasvirlab ko'rsatgan. Bu yerda peyzaj tasviridan ham unumli foydalanilgan.

3. Shevaga oid leksemalardan foydalanish:

— **Ikki barobar haq to'layman! — deb guvrandi.**

Yoki

— **“Iya, Matluba-ku?! Bu yerda nima qilib yuribdi? Yo biror mol-pol jitirib qo'ydimikan?”**

Balki boshqa payt bo'lganida ko'z o'ngida badar ketgan jonivori jonlanib jahongashta fermer jahl otiga minib, jundor barmoqlari beixtiyor mushtga aylanardi.

Ushbu misollarda “guvrandi”, “jitirib qo'ydimikan”, “badar ketgan” kabi leksemalar orqali yozuvchi tag ma'noni ham ko'rsatib o'tgan: qahramonning qayerda yashashi, qayerdan ekanligini o'quvchilarga shu so'zlar orqali anglatgan. Shevaga oid leksemalarni qo'llash orqali adib voqealar bizdan olisda emas, balki yonimizda sodir bo'lyotganligini ham ko'rsatib bergan.

4. Tovush almashishi:

— **Kamida uch-to'rt million do'llur turadi u! Anovi ayol kattakonlari bilan maslahatlashib, bo'pti, sotamiz, deb qolganida nima qilardingiz, a, nima qilardingiz? Hazillashdim dermidingiz. Bu yerda unaqa hazillar ketmaydi, aka. Yo so'zingizda turasiz yo... maynavozchilik qilganingiz uchun mo'maygina jarima to'laysiz, jarimasi ham yuz ming, ikki yuz ming do'llurdan kam emas...”**

Bu yerda dollar so'zini “do'llur” deb talaffuz qilish orqali sayohat rahbarining yevropacha hayotga yaqinligi, o'zini boshqalardan ajratib ko'rsatishga harakat qilayotganligi namoyon bo'ladi.

Pressupozitsiya — adresant va adresat pressupozitsiyasi masalasi nutqiy aktlarda baholashning amalga oshishida muhim ahamiyat kasb etadi. Baholash diskursida adresatning funksional imkoniyatlari bir muncha cheklangan. U faqat axborotni qabul qilib oladi va uni o'z o'lchovlari asosida qayta ishlaydi. Konkret vaziyat, madaniy muhitda aloqa bog'lash qoidalari hamda me'yorlari kabilar haqida yetarli axborotning mavjudligi harakat amalga oshishining sharti hisoblanadi. Bu ma'lumotlar pressupozitsiyani tashkil qiladi. “Nutqiy kommunikatsiyaning to'g'ri va real amalga oshishi uchun kommunikantlar nutq momentiga qadar muayyan faktlar bilan tanish bo'lishi, umumiy vaziyat bilan bog'liq muayyan bilim-xabardorlikka ega bo'lishlari

lozim. Ana shu faktlar, bilim tilshunoslikda pressupozitsiya nomi bilan umumlashtiriladi”.(5)

Tomoshatalablar to‘pida toyranglab turgan kengsoylik To‘lqin fermer achingannamo bosh chayqab, ustma-ust uff tortib, eh, attang deb yubordi. Xodimaning titroq to‘la tovushidanmi yo o‘n ikki kundan beri olislarda yurib, yurtni qo‘msaganidanmi, ishqilib, ne-ne sevgi sahnalari, ishq mojarolari aks etgan hind kinolarini ko‘raverib diydasi qotib ketgan bo‘lishiga qaramay, mahzun muhabbat haqidagi hikoyadan u xiyla ta’sirlangan edi.

Ushbu parchada “**ustma-ust uff tortib, eh, attang deb yubordi**” jumlasini orqali pressupozitsiya aks etgan. Ya’ni To‘lqin fermerning eshitgan rivoyatiga ta’siri natijasi aks ettirilgan. Duygu begimning o‘z yoriga sadoqati ramzi sanalgan tumorni asrab yurishi, uch kun urinib uni malikaning barmoqlaridan ajratib olishi, malikaning boshqalarga turmushga chiqmasdan saroyini tark etib ketganligi fermerni juda ham ta’sirlantirgan edi. Mungli muhabbatga o‘z munosabatini bildirishi bilan birga, o‘z yuragidagi muhabbatni anglab yetishga, uni qanchalik sofligini bilishga chorlayotganligi aks etadi.

— **Mast-past emasmisiz, aka, — deb g‘azabini sochdi rahbar. — Nima qilganingiz bu? Butun dunyoga sharmanda qildingiz-ku!**

To‘lqin shirakayf odamday suzildi.

— **Xotinimga sovg‘a qilmoqchi edim.**

“**Butun dunyoga sharmanda qildingiz-ku**” jumlasini orqali pressupozitsiya ifodalangan, ya’ni bu yerda “Hech kim muzeydan narsa sotib olmaydi, bu muzeyning xususiy mulki, tarixiy narsalar inson manfaati uchun xizmat qildirilmaydi, hali biror bir yurt sayohatchilari orasida muzeydagi narsani sotib olmoqchi bo‘lgan inson chiqmagan edi, o‘zbeklardan shunday inson chiqdi” singari tag ma’nolar mavjud. To‘lqinning “shirakayf” odamday suzlishidan esa ishq sharobidan mast bo‘lib qolganligi, o‘zining gaplarini anglay olmayotganligi, gunohkor insonning xatosini anglab yetgani, undan o‘zi ham xijolat chekayotganligini anglab olishimiz mumkin.

— **Aeroport hamishagidek gavjum. Baland bino biqinidagi panjara ortida kutuvchilar, xira kirakashlar g‘ira-shira ko‘zga tashlanadi.**

Bu misolda kirakashlarga nisbatan xira so‘zining ishlatilishi pressupozitsiyani yuzaga chiqargan. Bu orqali kirakashlarning yo‘lovchilarni holi joniga qo‘ymasdan mashinalariga jalb qilishlari nazarda tutilgan.

Kimdir uyqusiragan tovushda ming‘irladi:

— Bola-chaqaga arzigulik sovg'a-salom ham ololmadik. Yuringlar, hozir to'ppa-to'g'ri "Otchopar" bozoriga borib u-bu narsa sotib olamiz.

— Yaxshi taklif bo'ldiku-ya,-dedi kimdir qitmirlarcha tomoq qirib,- amolekin To'lqinboyni olib bormaymiz. Xuddi muzeydagiday ko'tara savdo qilsalar, bizga hech narsa qolmaydi.

O'ng-u so'lda piq-piq kulgu saslari eshitildi.

Bu misolda "qitmirlarcha tomoq qirib" iborasi orqali pressupozitsiya amalga oshirilgan. Bunda sayohatdagi To'lqin fermerga aloqador voqeaning eslanishi, tumor voqeasiga ishora qilinmoqda. Qitmir inson tegganga tegib, tegmagan insonga tosh otganidek, yuqoridagi jumlada fermerga ham teginib o'tib ketilgan. Fermerning sayohat davomidagi "savdo" ishlaridan xabardor bo'lganlar shu voqeani yana bir bor esga olmoqda. Bu orqali esa fermerning o'ylamay ish qilishiga, har narsaga qiziqsinib qarashi va shu orqali izza bo'lishiga e'tibor qaratilmoqda.

— **Qish qahridan endigina qutulgan qir-adirlar quyoshning iliq taftiga yalang'och yag'rinlarini toblab yotardi. Nam tuproq isi, ko'klab qolgan maysalar ifori dimoqlarga xush uriladi.**

Qir-adirlarning quyoshning iliq taftiga yalang'och yag'irlarini toblab yotishida ham, nam tuproq isi, ko'klab qolgan maysalar iforida ham pressupozitsiya mavjud. Qir-adirlar insonga o'xshatilyapti. Yalang'och yag'rinlarini toblab yotishida esa hali bu yerlarda o't-o'lanlar unib chiqmaganligiga ishora ham mavjud. Nam tuproq isi, ko'klab qolgan maysalar iforidan bahor yaqinlashib qolganligini bilib olsak ham bo'ladi.

Nogoh shundoqqina qarshisida, qirning qiyasida, qaylargadir intiq-intizor tikilib jonsarak turgan ayolga ko'zi tushdi-yu taqqa to'xtadi. To'xtadi-yu o'z xotini tanib xayollari alg'ov-dalg'ov bo'lib ketdi. "Iya, Matluba-ku?! Bu yerda nima qilib yuribdi? Yo biror mol-pol jitirib qo'ydimikan?"

Balki boshqa payt bo'lganida ko'z o'ngida badar ketgan jonivori jonlanib jahongashta fermer jahl otiga minib, jundor barmoqlari beixtiyor mushtga aylanardi. Ammo ayni chog'da...

Bu jumalalarda xotini Matlubaga nisbatan To'lqinning ko'nglida ajib bir his paydo bo'lganligini bilib olishimiz mumkin. Chunki avvallari Matlubani shu holatda ko'rganda, mol-hollarni yo'qotib qo'yganligiga ko'zi tushganda, barmoqlari mushtga aylangan bo'lsa, bu safar unday bo'lmaydi. Bu safar Matluba uning ko'ziga boshqa inson bo'lib ko'rinadi. Inson zoti shunday: o'z sevganiga xayolan ham musht ko'tarolmaydi.

Balki boshqa payt bo‘lganida xotining befarosatligidan fig‘oni falakka chiqib, tishlari g‘azabdan qayralib, ortidan toshlar otib qolardi. Ammo ayni chog‘da... pastga pildirabgina Matluba emas, necha kunki ko‘z o‘ngida jilolanib, jilvalanib turgan xilqat sarg‘ish-qizg‘ish etaklarini silkitib go‘yoki nozu istig‘no bilan ortidan chorlab uyi tomon enib ketganday tuyuldi. Yuz-ko‘ziga tabassum qalqdi. Yuragi zavq-shavqdan hapriqdi. Xuddi shu zavq-shavq mavjida hovlisiga qanday kirib borganini sezmay qoldi.

Avvallari Matlubaning har bir xatti-harakatidan kamchilik topib yurgan To‘lqin bu safar unga hech narsa demaydi. Xotining o‘rnida o‘zi necha kundan buyon izlagan insonini ko‘rayotgan edi. Matluba uning ko‘ziga vafodorlik timsolini o‘zida mujassamlashtirgan Duygu begim kabi jozibali va go‘zal bo‘lib ko‘rindi.

— **Anovi nima?-To‘lqin botinmaygina servant tokchasiga ishora qildi.**

— **Ha, umi,-dedi Matluba o‘sha tomon ajabsinib ko‘z tashlarkan, tumor-ku.**

— **Tumor?! Qanaqa tumor?**

Matluba ohista pichirladi.

— **Rahmatli qaynonam bergandi... momolardan qolgan meros ekan.**

— **Nega u bu yerda yotibdi? Tumor taqib yurilmaydimi?**

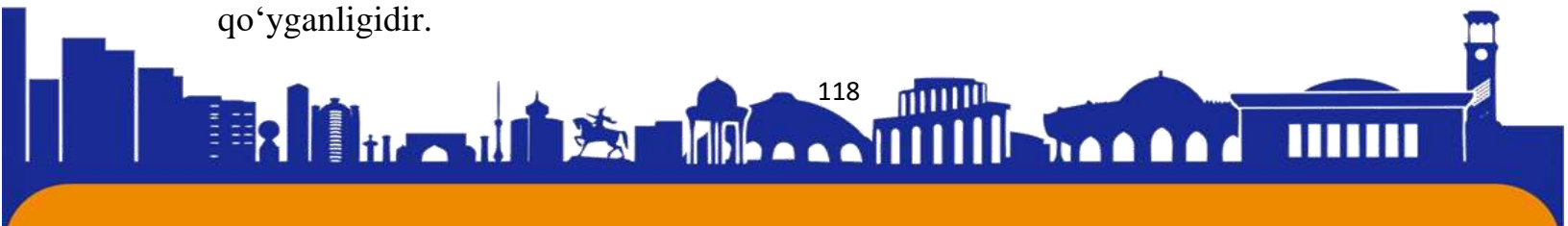
— **Taqib yurardim,-deb pichirladi Matluba,-o‘zingiz... buningdan ter isi kelarkan, yechib tashla, degandingiz-ku, shuning uchun ... shu yerda yotibdi.**

— **Yo‘g‘-e...**

To‘lqin servant oynasini ochib tumorni qo‘liga oldi. Biroz ikkilanib turgach, uni sekin hidlab ko‘rdi.

— **Chin,-dedi burnini jiyirib, buningdan ter isi kelarkan. Mayli, hozircha shu yerda tura tursin.**

Bu yerda To‘lqin tumorni hidlab, undan ter isi kelishini bilib ham, servanda turishiga rozi bo‘ldi. Bu yerda vaziyat omilini ko‘rishimiz mumkin. Ushbu vaziyatda servandagi bu tumor Duygu begim butun umr asrab-avaylagan tumorga o‘xshab ketgan edi. Bundan tashqari, tumorning “momolardan qolgan meros”ligi, onasining yodgorligi ekanligi ham To‘lqinning jim bo‘lishiga sababchi bo‘lgan edi. Ushbu tumorni tashlab yubormagan Matluba esa ko‘ziga o‘zi bir necha kundan buyon izlab yurgan malikadek namoyon bo‘ldi. Matlubaning bunday holda ko‘z o‘ngida namoyon bo‘lishiga yana bir sabab Onasining omonatini asrab-avaylaganligi, uni keraksiz bir match deb tashlab yubormaganligi, Matlubaning erining gapiga kirib, uni olib qo‘yganligidir.

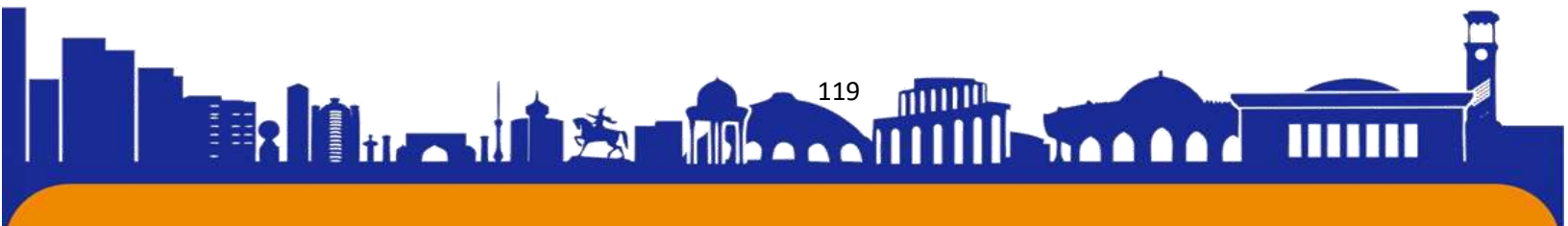

Luqmon Bo‘rixonning hikoyalarida shaxs xarakteri va insonning ma‘naviy dunyoqarashi umuminsoniy qadriyatlar, milliy qadriyatlar bilan uzviy birgalikda, mustahkam bog‘lanishda ochiladi.

Ushbu maqolada Luqmon Bo‘rixonning hikoyalarida shaxs xarakteri va insonning ma‘naviy dunyoqarashi umuminsoniy qadriyatlar, milliy qadriyatlar bilan uzviy birgalikda, mustahkam bog‘lanishda ochiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. *Luqmon Bo‘rixon. “Yalangoyoq” hikoyalar to‘plami. –Toshkent,1991.*
2. *Hamroyev M. Ona tilidan o‘qitish. –Toshkent, 2006.*
3. *“Oila davrasida” gazetasi. - Toshkent, 2014-yil 18-mart soni.*
4. *Bayram Ali. Qalbning o‘z mantig‘i bor yoxud haqiqiy asar kristalsimon bo‘ladi. –Toshkent,2018.*
5. *Mahmudov N. Pressupozitsiya va gap. O‘zbek tili va adabiyoti. –Toshkent, 1986,6-son,29-bet.*

INVESTITSIYANING QURILISH VA ISHLAB CHIQRARISH SOHALARINING RIVOJI UCHUN TUTGAN O'RNI (SAMARQAND VILOYATI MA'LUMOTLARI ASOSIDA)

Turdimurodov Jasur Ilxomovich

*Qurilishni boshqarish fakulteti, "Qurilish iqtisodiyoti va menejment" kafedrası,
Iqtisodiyot ta'lim yo'nalishi 1-bosqich magistranti, SamDAQU*

Annotatsiya: *Maqolada investitsiya faoliyatining mazmun-mohiyati, mamlakatda barqaror iqtisodiy yuksalishga ijobiy ta'sir etuvchi omillardan biri ekanligi haqida, xususan Samarqand viloyatida qurilish va ishlab chiqarish sohaslariga kiritilayotgan investitsiyalar, mamlakatimizda investorlarga yaratilayotgan imkoniyatlar va yurtimizdagi qulay investitsion muhit haqida ma'lumotlar keltirilgan.*

Annotation: *The article contains information about the essence of investment activity, one of the factors that positively affect the sustainable economic growth in the country, in particular, investments in construction and production sectors in the Samarkand region, opportunities created for investors in our country and a favorable investment climate in our country.*

Kalit so'zlar: *Investor, investitsiya, aktsiya, sarmoya, investitsion muhit.*

Key words: *Investor, investment, stock, investment environment.*

Investitsiyalar - bu nima? Odatda, moliyaviy investitsiyalar - bu foyda olish maqsadida ob'ekt yoki vositaga pul mablag'larini jalb qilinishidir. Investitsiyalar faqat pul ko'rinishida bo'lmydi. Ko'pincha, bu aktsiyalar yoki qimmatli qog'ozlarni sotib olish, ob'ektga egalik huquqi, litsenziya yoki mualliflik huquqi, valyuta, qimmatbaho metallar ko'rinishda bo'lishi ham mumkin. Ularning oqilona qo'llanilishi mamlakatning eng muhim tarmoqlari, ishlab chiqarishi, turizmni rivojlantirish yoki qurilish sohalari uchun rivojlanish darajasini va uning istiqbollarini oshirishga imkon beradi. Investitsiya mamlakatda yangi ish o'rinlarini yaratish, mahsulot sifatini oshirish, aylanma mablag'larni yaratish va rejalashtirilgan loyihalarni amalga oshirish uchun moliyaviy aktivlar zaxirasini yaratishga imkon beradi.

Investitsiyalarni qanday jalb qilish kerak? Yuqori daromadli investitsiyalar har doim sarmoyadorlar uchun yanada jozibador bo'ladi, ammo kerakli natijaga qanday erishish mumkin? Zarur investitsiya paketini qo'lga kiritish imkoniyatlariga ta'sir ko'rsatadigan ba'zi bir jihatlar mavjud:

- boshqa rejalarni qat'iy hisobga olish bilan ochiq biznes yuritish;

- kelgusidagi faoliyatni rejalashtirish bo'yicha ishlarni amalga oshirish, rivojlanish strategiyasini tuzish, ularga rioya qilish uchun maksimal sa'y-harakatlarni qo'llash;
- kutilayotgan daromad va xarajatlarning sog'lom bahosi;
- biznes sohasida takliflar yoki ijobiy nufuz mavjudligi;
- moslashuvchan hamkorlikka tayyorlik;
- qulay iqtisodiy sharoit, investitsiya muhiti va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanilishi.

1. Investitsiya shartlari bo'yicha:

- qisqa muddatli investitsiyalar - odatda, bir yilgacha bo'lgan davr;
- o'rta muddatli investitsiyalar - bir yildan 3-5 yilgacha bo'lgan davr;
- uzoq muddatli investitsiyalar - ko'pincha 3-5 yildan ko'proq vaqt davomida.

2. Hududiy asosda:

- ichki;
- tashqi.

3. Investitsiya ob'ektlarining turlari bo'yicha:

- Ishlab chiqarish yoki biznesni rivojlantirishga yo'naltirilgan;
- portfel yoki moliya - ular to'g'ridan-to'g'ri investorga foyda keltiradi.

4. Investor ishtiroki turi bo'yicha:

- bilvosita investitsiyalar;
- to'g'ri biriktirma.

5. Daromad bo'yicha:

- daromadlarning cheklanganligi, lekin ijtimoiy, ekologik yoki boshqa imtiyozlar mavjudligi;

- past;
- o'rtacha;
- yuqori.

6. Mulkchilik shaklini hisobga olgan holda investitsiyalar:

- xorijiy;
- boshqa davlatlar bilan hamkorlikda;
- shaxsiy;
- davlat;

Qurilishning jadal sur'atlar bilan o'sishi ko'pincha ushbu sohaga investitsiyalarni mavjud sarmoyalarning umumiy investitsiyalaridan biri sifatida qarashga imkon beradi. Bu holatda investitsiya ob'ektlari - uy-joy, sanoat, ishlab chiqarish, ijtimoiy fondler bo'lishi mumkin. Uy-joy fondlari investitsiyalar uchun mashhur segmentdir. Bu

shunchaki shaharlarga emas, balki yashil ko'chmas mulkka ham tegishli. Bunday mashhurlikka sabab bo'lgan bir qator omillar mavjud:

1. Qurilishning dastlabki bosqichlarida uy-joy fondining kvadrat metrlari narxi tayyor uy-joy narxlaridan ancha past.
2. Tayyor uy-joy yoki notijoriy binolar odatda ijaraga olinadi, bu esa investorga ma'lum foyda keltiradi.
3. Barqaror iqtisodiy sharoitlarda, ayniqsa, rivojlangan infratuzilma ob'ektlari bo'yicha ikkinchi darajali uy-joylar narxi o'sib bormoqda.
4. Qishloq xususiyatlari kamdan-kam uchraydi. Uy-joy narxining o'sishi uchun qo'shimcha omil shahar va mintaqa hududlarini birlashtiruvchi ehtimollik bo'lishi mumkin.
5. Ijara bilan bir qatorda, mehmonxona zanjiriga investitsiyalar keng tarqalgan bo'lib, ayniqsa, mintaqa sayyohlar uchun jozibador bo'lsa.

Yurtimizda ham jahon miqiyosidagi talablarga javob beradigan investitsion muhit yaratilgan. Hukumat tomonidan investorlar uchun barcha qulayliklar yaratib berilgan. Shu sababli ham, yurtimizda 2017-2021 yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasini kompleks rivojlantirish dasturi bo'lmish "Harakatlar strategiyasi"ni birinchi yo'nalishi ham aynan ushbu sohaga yo'naltrilgan bo'lib, davlat va jamiyat qurilishiga keng imkoniyatlar yaratishga e'tibor qaratilishi ko'zda tutilgan edi.

Samarqand viloyatida ham yildan yilga investitsion muhit rivojlanib bormoqda, chet ellik va yurtimiz investorlarning qiziqishi ortib borayotganini ko'rishimiz mumkin. Samarqand viloyatida qurilish va ishlab chiqarish sohalarini rivojlantirish uchun jalb qilinayotgan investitsiyalar haqida gapiradigan bo'lsak, Samarqand viloyatida qurilish materiallari sanoatini yanada rivojlantirish, ushbu yo'nalishga investorlarni keng jalb qilish orqali yirik loyihalarni amalga oshirishga alohida e'tibor qaratilgan. Xususan, 2020-2022 yillarda viloyatda "O'zsanoatqurilishmateriallari" uyushmasi bilan hamkorlikda jami 91 ta ana shunday loyihalar hayotga tatbiq etilishi rejalashtirilgan. Natijada, 4,46 mln. tonna sement, 2,9 mln. metr kvadrat "sendvich" panellar, 250 ming metr kub gazobeton bloklari, shuningdek, alyumin eshik va romlari, temir-beton buyumlari, burama mixlar, quruq aralashmalar, plastik quvurlar, gipsokarton, metal mahsulotlari, tom yopqich materiallari kabi mahsulotlar ishlab chiqarish quvvatlari yaratiladi.

Dasturga ko'ra, yangi korxonalar viloyatning asosan Urgut, Pastdarg'om, Jomboy, Paxtachi, Oqdaryo, Kattaqo'rg'on, Samarqand tumani va Samarqand shahrida tashkil etiladi.

Xususan, “Urgut” erkin iqtisodiy zonasi hududida “Aziya metall prof” MChJ tomonidan umumiy qiymati 56,3 mln. dollar bo‘lgan yirik loyiha amalga oshirilyapti. Mazkur loyihaning noyoblighi shundaki, u nafaqat respublikamizda, balki Markaziy Osiyoda yagona bo‘lgan murakkab texnologiya asosida yuqori haroratda ruxni qizdirib, 0,35 mm.dan past qalinlikdagi rux bilan qoplangan va polimerzatsiyalashgan yiliga 120 ming tonna tunuka mahsulotlari ishlab chiqarish va mahsulotning qariyb 100 foizini eksportga yo‘naltirilishiga erishiladi. Korxonada shuningdek, turli o‘lchovdagi aylana va to‘rtburchak metall quvurlar ishlab chiqarish yo‘lga qo‘yilgan.

Urgut tumanida “Sam dray fruits” MChJ tomonidan umumiy qiymati 2 mln. 135 ming dollar bo‘lgan yana bir yirik loyiha amalga oshirildi. Bu yerda yillik quvvati 275 ming m² sendvich panellar va penoplast ishlab chiqarilmoqda. E’tiborlisi, korxonada faoliyatini boshlashi bilan 50 dan ortiq yangi ish o‘rinlari yaratildi.

Jomboy tumanida, “Keramik briks” MChJ tomonidan, umumiy qiymati 10 mln. dollar bo‘lgan yirik loyiha ishga tushirildi. Korxonada Ispaniyaning “Beralmar technology” texnologik uskunalari bilan jihozlangan bo‘lib, yiliga 7,5 mln. dona 2 xildagi tashqi pardoz, 2,5 mln. dona katta gabaritli zamonaviy keramik bloklar ishlab chiqarilmoqda.

Pastdarg‘om tumanida “Maroqand kabel invest” MChJ tomonidan yillik quvvati 160 ming tonna bo‘lgan kichik sement zavodi qurilib, ishga tushirildi. Shu bilan birga joriy yilning dekabr oyida “Jomboy yashil chiroqlari” MChJ tomonidan yillik quvvati 300 ming tona bo‘lgan sement zavodi foydalanishga topshirildi. Shuningdek, viloyatda yillik quvvati 2,7 mln. tonna bo‘lgan yangi sement zavodlarini (Pastdarg‘om tumanida “Samarqand Afrosiyob sement” MChJ (561 ming tonna), “Indigo send treyd” (100 ming tonna), Nurobod tumanida “Maroqand sement invest” MChJ (1050 ming tonna), Samarqand tumanida “Jomboy sement” (1000 ming tonna) qurilish-montaj ishlari olib borilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 28 апрелда “Рақамли иқтисодиёт ва электрон ҳукуматни кенг жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида” қарори. [htt // Lex.uz](http://Lex.uz).
2. Э.Метрик (Wharton School of Business), П.Гомперс ва Ж.Ишии (Harvard University) томонидан АҚШнинг 1500 та компаниялари бўйича олиб борилган ва натижалари 2003 йилда Quarterly Journal of Economics журналининг февраль сонидида нашр этилган.
3. Мирзиёев. Ш.М. Танкидий таҳлил, қдтгий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаоллиятининг кундалик қондаси бўлиши керак. "Ўзбекистон" НМИУ, 2017.
4. А.Исмаилов, В.А.Фёдоров, “Short Intensive Computer - Lingaphone Course of Social English” Tashkent “University” 2009.
5. U.A. Muxammadiev, X.T.Bo`riyev, M.Z.Yuzboeva. Menejment – savol va javoblarda: O`quv qo`llanma. – 2019 y.
6. Махматкулов, и. Т. (2022). Инновационные решения по организации строительства многофункциональных спортивных сооружений. In студент года 2022 (pp. 119-129).
7. Махматқулов, и. Т. (2022). Proposals for the use of historic shopping malls in uzbekistan for modern purposes. Middle european scientific bulletin, 21, 198-201.

OG'IR METALLARNI SORBSIYALASH UCHUN SORBENTLAR SINTEZI

*Abduvaliyeva Muqaddam Jumanazarovna,
Xolboyeva Muyassar Boboyorovna,
Musurmonova Adolat Ilhom qizi
Termiz muhandislik texnologiya instituti*

Annotatsiya

Aktivlangan ko'mir - o'rik, gilos va yong'oq danaklari po'chog'idan tayyorlangan sorbentlarning sintezi ketma-ket uch bosqichda amalga oshirildi: suv bug'i oqimida danak po'choqlarining pirolizi; ko'mir kukunini suv bug'i bilan tozalash; olingan ko'mirni presslash va sorbent shakliga keltirish. Tabletka shaklidagi sorbentni og'ir metallar sorbsiyasida qo'llanildi va element tahlili o'tkazildi.

Kalit so'zlar. Oqova suv, tozalash, adsorbent, sorbsiya, faollashgan ko'mir, suvning sifati.

Kirish. Atrof-muhit ob'ektlarining og'ir metallar bilan ifloslanishi tog'-kon sanoati, ko'nchilik va boshqa ko'plab sanoat tarmoqlarining oqova suvlari og'ir metallar bilan ifloslanadi. Sanoat korxonalarining atrofidagi tuproqlar ham og'ir metallar bilan ifloslanadi, yog'ingarchilik hamda metallarning migratsiyasi tufayli yer osti va er usti suvlarining metall bilan ifloslanishi xavfi ortadi. Ushbu faoliyat bilan bog'liq ba'zi metallar kadmiy (Cd), xrom (Cr), qo'rg'oshin (Pb) va simob (Hg) eng kuchli zaharlardir. Og'ir metallar biologik parchalanmaydi va tirik organizmlarda to'planib, turli kasalliklarni keltirib chiqaradi [1].

Metallar bilan ifloslangan oqova suvlarini tozalash jarayonlari kimyoviy cho'ktirish, membranani filtrlash, ion almashinuvi, uglerod adsorbtsiyasi va birgalikda cho'kish / adsorbtsiyani o'z ichiga oladi. Metall bilan ifloslangan oqova suvlarni tozalash uchun iqtisodiy muqobil texnologiyalar yoki sorbentlar zarur bo'ladi. Tabiiy materiallar, sanoat va qishloq xo'jaligida ishlab chiqarilgan mahsulotlarning chiqindilari arzon sorbentlar keng qo'llanilish imkoniyatiga ega [2].

Ularning arzonligi va utilizatsiya qilish zaruriyatining yo'qligi kimyoviy usulda sintez qilingan sorbentlardan afzal hisoblanadi. Shuningdek, narx sorbentlarni solishtirish uchun muhim omildir [3].

Sorbentning samaradorligi muhit pHi, metall konsentratsiyasi, ligand konsentratsiyasi, xalaqit beruvchi ionlar miqdoriga bog'liq. Meva danaklarining

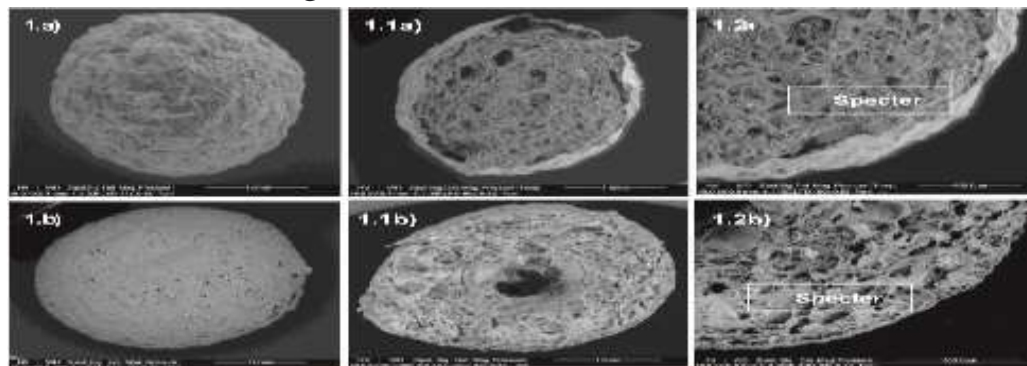

po'stlog'i va boshqa taninga boy materiallar sorbent sifatida ishlatilishi mumkin. Danak po'chog'i ko'p miqdorda tanin mavjudligi tufayli sorbent sifatida ishlatish uchun samarali. Taninning poligidroksi polifenol guruhlari adsorbsiya jarayonida faollik ko'rsatadi, ya'ni metall kationlari taninning gidroksil guruhlari siljitiib, ion almashinish hisobiga xelat hosil qiladi [4].

Tanin miqdori ko'p bo'lgan materiallar bilan bog'liq muammolardan biri suvning eriydigan fenollardan rangsizlanishidir. Shuning uchun danak po'stlog'iga termik ishlov berishga to'g'ri keladi.

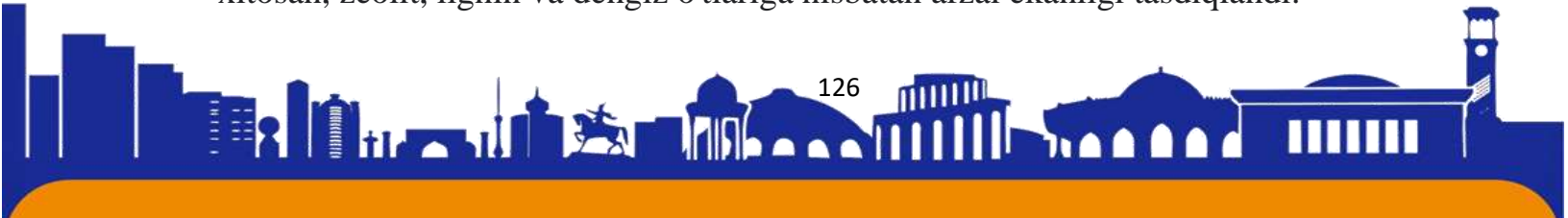
Tajribaviy qism. 400 g o'rik, shaftoli, bodom va yong'oq danaklari po'choqlari yirik iflosliklardan tozalaniib, tegirmonda 1-5 mm o'chamda maydalandi va mufel pechida 650 °C haroratda 45 daqiqa kuydirildi. Ko'mir holatiga kelgan aralashmani sovitib, distillangan suv bilan 3 marta yuvildi hamda quritish shkafida 2 soat davimida 35 °C haroratda quritildi. Unum 268 g (67%).

Olingan sorbentning tuzilishini o'rganish va sorbent sifatida qo'llanikish imkoniyatlarini aniqlash uchun skanerlovchi elektron mikroskopda tahlil qilindi. Tahlil natijalari 1-rasmda keltirilgan:

1-rasm. Turli danak po'stloqlaridan olingan sorbentlarning SEM dagi tasvirlari: 1 a)- shaftoli danagi, 1 b)- o'rik danagi, 1,1,a)- shaftoli va olcha danagi aralashmasi, 1.1. b)- o'rik va shaftoli danagi aralashmasi, 1,2 a)-yong'oq danagi va 1.2.b)-yong'oq va olcha danagi aralashmasi. 1-rasmdan ko'rinib turibdiki (1.2 b), yong'oq va olcha danaklari po'stlog'idan tayyorlangan sorbentlar uchun xos bo'lgan g'ovaklikka ega.

Xulosa. Eritmadagi og'ir metallarni tozalash uchun aktivlangan ko'mir yoki ion almashinadigan ionitlar o'rniga arzon, samarali, sintez qilish oson bo'lgan materiallardan foydalanish mumkin. Yong'oq va olcha danaklari po'chog'idan olingan sorbent yuqori singdiruvchanligi bilan ajralib turadigan bir nechta sorbentlar xususan, xitosan, zeolit, lignin va dengiz o'tlariga nisbatan afzal ekanligi tasdiqlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. T.E. Dudu, M. Sahiner, D. Alpaslan, S. Demirci, N. Aktas, Removal of As(V), Cr(III) and Cr(IV) from aqueous environments by poly(acrylonitril-co-acrylamidopropyltrimethyl ammonium chloride)-based hydrogels, *J. Environ. Manage.* 161 (2015) 243–251.
2. M. Jaishankar, T. Tseten, N. Anbalagan, B.B. Mathew, K.N. Beeregowda, Toxicity, mechanism and health effects of some heavy metals, *Interdiscip. Toxicol.* 7 (2) (2014) 60–72.
3. World health organization, *Guidelines for drinking-Water quality*, fourth ed., Geneva, 2011.
4. S.A. Mirbagheri, S.N. Hosseini, Pilot plan investigation on petrochemical wastewater treatment for the removal of copper and chromium with the objective of reuse, *Desalination* 171 (2005) 85–93.
5. A. Özverdi, M. Erdem, Cu^{+2} , Cd^{+2} and Pb^{+2} adsorption from aqueous solutions by pyrite and synthetic iron sulphide, *J. Hazard. Mater.* 137 (2006) 626–632.
6. Sadriddin o'g'li, E. S., Soatmurod o'g'li, A. A., & Soatmurodovna, S. R. N. (2023). IONITLAR (SORBENTLAR) YORDAMIDA ERITMADAN OLTINNI SORBSIYALASH USULIDA AJRATIB OLISH. *Journal of Universal Science Research*, 1(1), 6-11.

SANOAT OQOVA SUVLARINI OG'IR METALLARDAN TOZALASH USULLARI

*Xolboyeva Muyassar Boboyorovna,
Abduvaliyeva Muqaddam Jumanazarovna,
Xaitmurodova Ozoda Panji qizi
Termiz muhandislik texnologiya instituti*

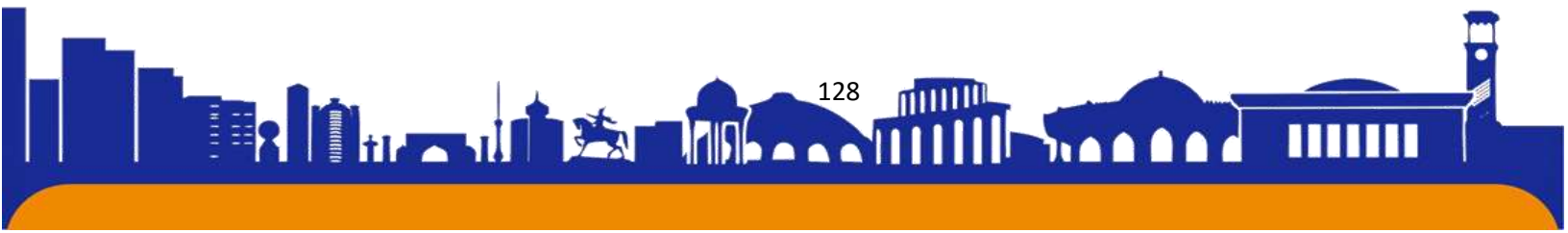
Annotatsiya

Sanoat oqova suvlarini tozalashning usullari xilma-xil va odatda texnologiyaga asoslangan tozalash standartlariga javob berish uchun suvdagi zaharli komponentlarni kamaytirish texnologiyalarini o'z ichiga oladi. Ushbu maqolada sanoat oqova suvlarini og'ir metallardan tozalash uchun turli xil tozalash usullarining so'nggi ishlanmalari va texnik qo'llanilishi so'nggi yillardagi ilmiy adabiyotlar asosida tahlil qilib chiqiladi. Oqova suvlarni fizik-kimyoviy usullar bilan tozalash jarayonlariga alohida e'tibor beriladi, masalan; yangi adsorbentlarda adsorbsiya, membranali filtrlash, elektrodializ va fotokataliz. Qo'llashda ularning afzalliklari va cheklovlari baholanadi. Tahlillar natijasida yangi adsorbentlar va membranali filtrlash eng tez rivojlanayotganligi va metall bilan ifloslangan oqova suvlarni tozalash uchun keng qo'llanilishi tasdiqlandi.

Kalit so'zlar. Oqova suv, tozalash, adsorbent, sorbtsiya, membrana, filtr, dializ, elektroforez, suvning sifati.

Kirish. O'zbekiston Respublikasi yirik metallurgiya va kimyo sanoati korxonalariga ega davlat hisoblanadi. Bu korxonalarda tog'-kon rudalarini qayta ishlash jarayonida ko'plab metallar tuproq va usul tufayli tabiiy va oqova suvlarni ifloslantirmoqda. Og'ir metallar bilan ifloslangan oqova suvlar tarkibida Cd, Cr, Cu, Ni, As, Pb, Zn kabi og'ir metallar belgilangan me'yyordan ortib ketsa, salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Suv muhitida yuqori eruvchanligi tufayli og'ir metallar tirik organizmlar tomonidan so'riliadi va oziq zanjiri orqali insonlar organizmiga tushib, turli kassaliklar keltirib chiqarishi mumkin. Shuning uchun atrof-muhitga oqizishdan oldin metall bilan ifloslangan oqova suvlarni tozalash muhim ekologik masala hisoblanadi. Noorganik oqova suvlarin og'ir metallardan tozalashga kimyoviy va elektrokimyoviy tozalash kabi an'anaviy tozalash jarayonlari qo'llanilmoqda. Ushbu tozalash jarayonlarning sezilarli kamchiligi to'liq tozalamaslik, yuqori energiya talablari va zaharli loy hosil bo'lishidir [1].

Oqova suvlarning kimyoviy tavsifi va zaharliligi

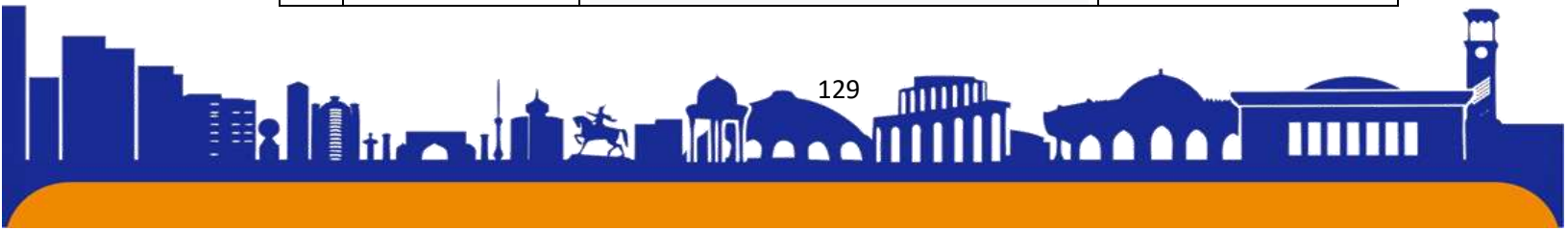

Oqova suvlardagi og'ir metallarga zichligi 5 g/sm^3 dan yuqori bo'lgan metallar kiradi. Ulardan eng asosiylari, ya'ni eng kuchli xararli ta'sirga ega bo'lganlari 1-jadvalda keltirilgan [2]. Mishyak aslida metallmas bo'lsada, me'yyordan ortig'i o'ta xavfli hisoblanadi. Og'ir metallar tirik organizmlar faoliyatiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi, jumladan o'simliklarning o'sish va rivojlanishini pasaytiradi, hayvonlar va insonlar organizmida saraton, ovqat hazm qilish tizimida turli toshma va toshlar, asab tizimining shikastlanishi va yakunda o'linga olib kelishi mumkin. Simob va qo'rg'oshin immunitetning pasayishiga artrit, buyraklar, qon aylanish tizimi, asab tizimi kasalliklari, homilaning nobud bo'lishi, miyaning shikastlanishiga olib kelishi mumkin. Oqova suvlarda mavjud bo'lishi mumkin bo'lgan og'ir metallardanng turlari va kontsentratsiyasiga cheklovlarni qat'iy qo'yishni talab qiladi. 1-jadvalda Butunjahon sog'liqni saqlash tashkiloti tomonidan oqova suvlar tarkibidagi og'ir metallardanng minimal me'yyorlari keltirilgan [3].

1-jadval

Oqova suvlar tarkibidagi og'ir metallardanng zaharlilik tavsifi va ruxsat etilgan minimal miqdori

№	Og'ir metallar	Zaharlilik tavsifi	Belgilangan minimal miqdori, mg/l
1	Mishyak	Teri ko'rinishlari, ichki organlar saratoni, qon tomir kasalliklari	0,05
2	Kadmiy	Buyrak shikastlanishi, buyrak buzilishi, inson kanserogeni	0,01
3	Xrom	Bosh og'rig'i, diareya, ko'ngil aynishi, qusish, kanserogen	0,05
4	Mis	Jigar shikastlanishi, Uilson kasalligi, uyqusizlik	0,25
5	Nikel	Dermatit, ko'ngil aynishi, surunkali astma, yo'tal, inson kanserogeni	0,2
6	Rux	Depressiya, letargiya, nevrologik belgilar va tashnalikning kuchayishi	0,8

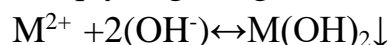
7	Qo'rg'oshin	Damage the fetal brain, diseases of the kidneys, circulatory system, and nervous system	0,006
---	-------------	---	-------

Sanoat oqova suvlari manbalari

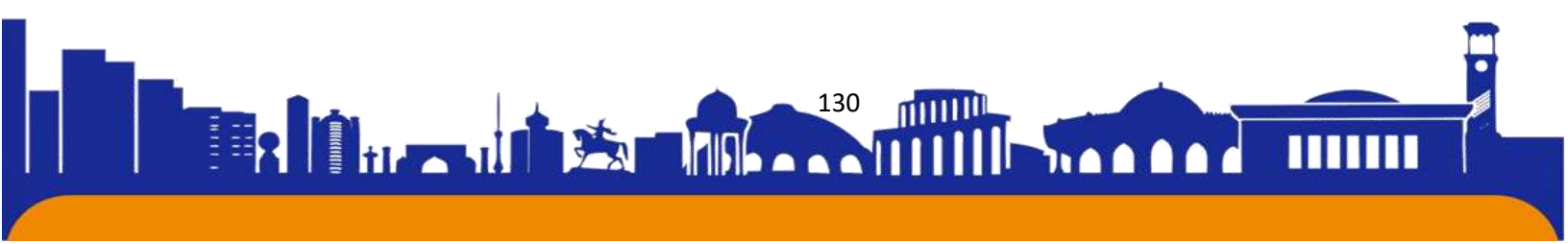
Og'ir metallardan o'z ichiga olgan metallurgiya, kimyo, farmatsevtika va boshqa sanoat korxonalarida oqova suvlari tozalashning eng asosiy ob'ekti hisoblanadi. Metall sirtini qoplash va tozalash jarayonlari turli xil og'ir metallar (kadmiy, rux, qo'rg'oshin, xrom, nikel, mis, vanadiy, platina, kumush va titan) katta miqdordagi oqova suvlarni ifloslaydi. Bularga elektroqoplama, metall yotqizish, ruxlash, anodlash, frezalash va qirqish kabi jarayonlar ham kiradi. Qalay, qo'rg'oshin va nikel metall listlari eng ko'p ishlatiladigan chidamli qoplamalardir. Metall chiqindilarining boshqa manbalariga quyidagilar kiradi; xromlangan mis-mishyakli yog'ochni qayta ishlash sanoati; xrom birikmalari va kadmiy sulfidini o'z ichiga olgan bo'yoq pigmentlarni ishlab chiqarish; nikel, vanadiy va xrom bilan ifloslangan katalizatorlarni hosil qiluvchi neftni qayta ishlash; kumush va ferrosiyandning yuqori konsentratsiyasi bo'lgan plyonkalarni ishlab chiqarish va hokazo [4].

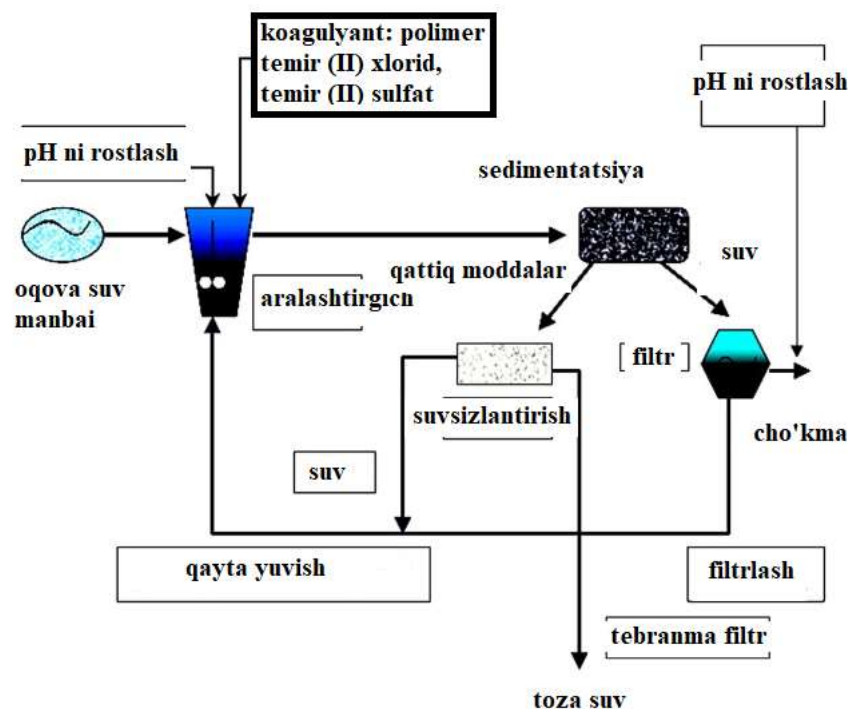
Oqova suvlarni tozalashning an'anaviy usullari

Oqova suvlarni og'ir metallardan tozalashning an'anaviy usullari biologik, kimyoviy, flotatsiya, adsorbsiya, ion almashinuvi va elektrokimyoviy cho'kma usullarni o'z ichiga oladi. Kimyoviy usul noorganik oqova suvlarni og'ir metallardan tozalash uchun eng ko'p qo'llaniladi. Kimyoviy usul bilan oqova suvlarni og'ir metallardan tozalashning mexanizmi quyidagi tenglamada keltirilgan:

Bu erda M^{2+} va OH^- mos ravishda erigan metall ionlari va cho'kmani ifodalaydi, $M(OH)_2$ esa erimaydigan metall gidroksiddir. pH ni (9-11) oraliqda ushlash oqrall kimyoviy usul bilan og'ir metallardan tozalashni sezilarli darajada yaxshilaydigan asosiy usuldir (1-rasm).

1-rasm. Koagulyatsiya va sedimentatsiya usuli bilan oqova suvlarni tozalash sxemasi

Ohak ko'pchilik davlatlarda arzonligi tufayli eng ko'p ishlatiladigan cho'ktiruvchi moddadir. Metall konsentratsiyasi 1000 mg/l dan yuqori bo'lgan noorganik oqova suvlarni samarali tozalash uchun ohakdan foydalaniladi. Ohakdan foydalanishning boshqa afzalliklari ham bor: texnologik jarayonning soddaligi, arzon uskunalari, qulay va xavfsiz jarayonlar. Lekin, kimyoviy usul bilan metallarni tozalashga to'liq erishib bo'lmaydi va tozalangan suvda tozalash uchun ishlatilgan kimyoviy moddalar kam miqdorda bo'lsada qoladi. Shuningdek, bu usulda ortiqcha miqdorda loy hosil bo'ladi, metall sekin cho'kadi, ba'zi metallar yomon cho'kadi, metall cho'kmalarining to'planishi va loyni utilizatsiya qilish muammosi [5].

Yangi adsorbentlar asosida adsorbsiya

Sorbtsiya - bu ionlarning suvdan tuproqqa, ya'ni eritma fazasidan qattiq fazaga o'tishi. Sorbtsiya aslida adsorbsiya va kimyoviy reaksiyalarini o'z ichiga olgan jarayonlar guruhini tavsiflaydi. So'nggi paytlarda adsorbsiya og'ir metallar bilan to'ldirilgan oqova suvlarni tozalashning muqobil usullaridan biriga aylandi. Qishloq xo'jaligi chiqindilari, sanoat qo'shimcha mahsuloti, tabiiy materiallar yoki modifikatsiyalangan biopolimerlardan olingan turli xil arzon adsorbentlar metall bilan ifloslangan oqova suvlarni og'ir metallardan tozalash uchun qo'llanilgan. Umuman

olganda, ifloslantiruvchi moddalarni qattiq sorbentga singdirishda uchta asosiy bosqich mavjud:

1. Ifloslantiruvchi moddalarni eritmadan sorbent yuzasiga o'tkazish;
2. Sorbent yuzasida adsorbsiya;
3. Sorbent ichida yig'ish va tashish.

Texnik qo'llanilishi va iqtisodiy samaradorligi noorganik oqova suvlarni tozalash uchun eng mos adsorbentni tanlashda asosiy rol o'ynaydigan asosiy omillardir.

Xulosa. Sanoat oqova suvlarni tozalashda adsorbtsiya usuli boshqa usullardan afzal ekan. Bunda polimer tuzilishli yangi sorbentlarni sintez qilish va amaliyotda qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Removal of heavy metals from wastewater by membrane processes: a comparative study. *Desalination*, 164 (2004), pp. 105-110
2. Removal of Zn, Cd, and Pb ions from water by Sarooj clay. *Appl. Clay Sci.*, 42 (1-2) (2008), pp. 201-205
3. Microbial and plant derived biomass for removal of heavy metals from wastewater
4. *Bioresour. Technol.*, 98 (12) (2006), pp. 2243-2257
5. Kh. R. Tillaev, S.Ch. Eshkaraev, B.E. Babamuratov. Spectrophotometric analysis of the waters of the Surkhandarya river of the Republic of Uzbekistan for determination of heavy toxic metals. *Theoretical & applied science*. 471-475.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI BILAN OILA HAMKORLIGI.

Xolmatova O'g'iloy Tojiddin qizi

Termiz davlat Pedagogika instituti maktabgacha ta'lim 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Bola tarbiyasida oilaning o'rni beqiyos. Oila bolaga qattiq ta'sir ko'rsatadi, uni atrofdagi hayotga moslaydi. Jamiyatda esa tarbiya faqat ota-onaning shaxsiy ishigina bo'lib qolmasdan, balki ularning ijtimoiy burchi hamdir. Ushbu maqolada Maktabgacha Ta'lim tashkilotining oila bilan hamkorligi bolaning tarbiyasi uchun qanchalik ahamiyatga ega ekanligi keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: maktab, oila, MTT, bolalar, bola tarbiyasi, oila tarbiyasi, pedagog-tarbiyachi, kitob, ota-onalar

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev "Zamonaviy maktabgacha ta'lim sog'lom va barkamol avlodni voyaga yetkazishda muhim o'rin tutadi" deya ta'kidlaydi.

Hozirgi kunda O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim vazirligi tasarrufidagi maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni sifatli maktab ta'limiga tayyorlashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Buning isboti o'laroq 2018-yilda maktabgacha ta'lim sohasida bolalar qamrovi 34,4% ni tashkil etgan bo'lsa, bu ko'rsatgich 2019-yil yarim yilligi yakunida 40,5% ni tashkil etdi.

Bu albatta davlat rahbarining maktabgacha ta'lim sohasida chiqarayotgan qarorlari va e'tiborlari natijasidir. Shu o'rinda haqli bir savol tug'iladi. Qanday qilib ta'lim jarayonini mushkullikdan quvonchli jarayonga aylantirsa bo'ladi? Shuni aytib o'tish joizki, sifatli ta'lim birinchi navbatda ta'lim beruvchi tarbiyachi, pedagogning kasbiy mahoratiga bog'liqdir.

Albatta mashg'ulotlar tarkibiga yangiliklarni kiritish, ilg'or ish uslublari va metodlarni qo'llash ta'lim sifatini oshirishga olib keladi. Bu esa o'z o'rnida pedagogdan kasbiy mahorat talab etadi. Barchamizga ma'lumki, bola uchun birinchi va eng mukammal tarbiyachi bu ota-onadir. Shunday ekan, oila bilan hamkorlik masalalari, ayniqsa bola tarbiyasida otalar o'rni muhimligiga alohida e'tibor qaratish lozim.

Bola tarbiyasida oilaning o'rni beqiyos. Oila bolaga qattiq ta'sir ko'rsatadi, uni atrofdagi hayotga moslaydi. Jamiyatda esa tarbiya faqat ota-onaning shaxsiy ishigina bo'lib qolmasdan, balki ularning ijtimoiy burchi hamdir. Ota-onalarni tashkiliy ishlarga jalb etish masalan, yumshoq o'yinchoq tayyorlash, suv va qum bilan o'ynashi uchun o'yinchoqlar yasash, maydonchalarni ko'klamzorashtirish uchun jihozlar tayyorlash muhim tadbirlardir. Bunday tanlovlar tarbiyachining yillik ish rejasida o'z aksini topgan bo'lishi kerak. Tanlov shartlarini umumiy ota-onalar yig'ilishlarida muhokama

qilish va ma'qullab olish kerak. Faol ishtirokchi ota-onalarga tashakkurnoma e'lon qilish, bu borada buvi-yu, bobolarning ham maslahatlariga quloq tutmoq lozim.

Maktabgacha ta'lim tashkilotining oila bilan ishlash tizimida aniq maqsad mazmun bo'lishi kerak. Ota-onalar bilan hamkorlik borasida avvalo erishilgan yutuq va tajribalarning natijalarini tahlil qilib, bolaning ijobiy tomonlarini ko'rsatib, keyin asta-sekinlik bilan ularning xulq-atvoridagi salbiy holatlarni bartaraf etishga, tevarakatrofga qiziqishlarini oshirib borishga astoydil harakat qilish lozimligini uqtirish kerak. Ota-onalarni maktabgacha ta'limga jalb etish maqsadida turli xil to'garaklar, tadbirlar, davra suhbatlari, savol-javob kechalari, guruhiy va umumiy ota-onalar yig'ilishlari, ochiq eshiklar kunini tashkil etish diqqatga sazovor holatlardir.

Maktabgacha Ta'lim Tashkilotining maqsadi: bolalarni o'qitish, tarbiyalash, qarab turish va parvarish qilish jarayonida paydo bo'ladigan tomonlarning huquqlari, majburiyatlari va javobgarligini sezilari amalga oshiruvchi ta'lim - tarbiya jarayonini olib borishdir. Maktabgacha Ta'lim Tashkiloti maktabgacha ta'lim ustaviga muvofiq bo'lgan zarur shart-sharoitlarni ta'minlaydi. Bolalar hayotini muhofaza qilish va sog'lig'ini mustahkamlashga doimo g'amxo'rlik qiladi. Maktabgacha tarbiya yoshining dastlabki bosqichlarida bolalarda tasavvur ta'limi bo'ladi. Hayotiy tajribaning ortib borishi va tafakkurning rivojlanishi bilan ijodiy xayol tarkib topadi. Kichik maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar uchun ko'rgazmali-harakatli, ko'rgazmali-obrazli tafakkur xosdir. Buning asosida so'z, mantiqiy tafakkur, tushunchali tafakkur rivojlantiriladi. Tarbiyachi bolalarda tafakkur faoliyatini tarkib toptirishi, bu hodisalarni, voqealarni chuqur anglab olish, ularning muhim bo'lgan va muhim bo'lmagan tomonlarini ajratishga o'rgatishi lozim. Maktabgacha Ta'lim Tashkiloti o'z navbatida ota-onalar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yishganlar. Bu esa bola tarbiyasida oila bilan hamkorlikning eng samarali usullaridan biridir. Bolalar bog'chasi va oila o'rtasida hamkorlik o'rnatishda direktor, pedagoglar jamoasi va ota-onalar birgalikda faol ishtirok etishlari lozim. Tarbiyachi bolaning uyiga tekshiruvchi sifatida emas, balki do'st, bola tarbiyasidek murakkab ishda yordam beruvchi sifatida borishi, oila a'zolari bilan nazokat va xushmuomalalik bilan munosabatda bo'lishi kerak. Tarbiyachi har bir oilaga borishidan avval o'z oldiga aniq maqsad qo'yishi, qaysi mavzuda suhbatlashishini oldindan belgilab olishi lozim. Ota-onalarga beriladigan savollar puxta o'ylangan bo'lishi kerak. Suhbat shunday tuzilishi kerakki, tarbiyachi bilan ota-ona birbirlarini yaxshi tushunishlari, ular o'rtasida ishonchli aloqa o'rnatilishi darkor.

Shundagina bola tarbiyasida kutilgan natijalarga erishish mumkin. Ota-onalar bilan olib boriladigan ishlarning mazmuni rang- barang bo‘lib, unda ayrim masalalar birgalikda muhokama qilinishi taqozo etiladi. Masalan:

- bolalarni tarbiyalashda oilaning roli, ota-onalarning vazifasi to‘g‘risidagi qonunlar, bolalarni maktabga tayyorlash haqida;
- maktabgacha tarbiya tashkilotlariining yillik ish rejasi to‘g‘risida;
- ota-onalar jamoatchiligining ishi haqidagi masalalar shular jumlasidandir. Bu masalalarni jamoa bo‘lib muhokama qilish uchun ota-onalarning guruhi va umumiy majlislari, maslahatlar, konferensiyalar, ota-onalar kechalari kabi ish shakllari jamoa ish shakllariga kiradi. Tarbiyachilar bola tarbiyasini shakllantirishda oila tarbiyasiga chambarchas bog‘laydilar.

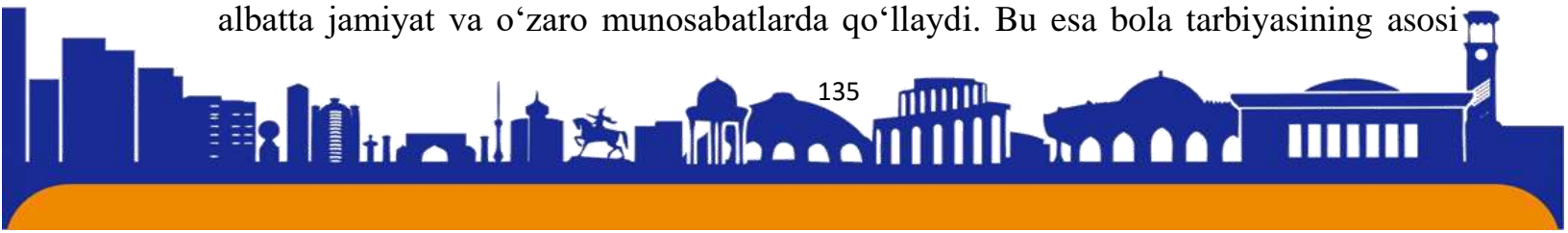
Maktabga borish bola hayotidagi jiddiy o‘zgarishlar davri hisoblanadi. Mazkur davr bilan bolaning rivojlanishida yangi bosqich boshlanadi. Bolaning oldingilardan farq qiladigan faoliyat shakllarini o‘rganishiga to‘g‘ri keladi. Kattalar va tengdoshlar bilan munosabatlarning boshqa uslubini o‘rnatish, fiziologik jihatdan o‘zgarishi ham talab etiladi.

Xo‘sh, maktabgacha ta‘lim yoshidagi bolaning tayyorgarligi qanday bo‘lishi kerak degan muhim savol yuzaga keladi.

Bolalarni maktabga muvoffaqiyatli o‘qishi uchun ularni fanlar bo‘yicha mazmunli tayyorgarligi muhim emas. Chunki uni haddan ziyod yuklatish o‘qishga bo‘lgan xohishni susayishiga olib keladi. Asosiysi, uni psixologik jihatdan maktabga tayyorgarligi, bilishga qiziqishi, o‘zini nazorat qila olish malakalarini, kommunikativ va ijodiy qobiliyatlarini, nutqini, xotirasini, diqqatini, tafakkurini rivojlanishining ma‘lum darajasini shakllantirish lozimdir.

Ko‘rib turibmizki, bolalarni maktabga tayyorlash katta yoki tayyorlov guruhlarida emas, balki uning maktabgacha ta‘lim muassasasiga kelgan kunidanoq boshlanishi lozim. Agar aniqroq aytadigan bo‘lsak, uni oldinroq ham boshlash lozim. Chunki bolaning diqqati, qiziquvchan va ba‘zi bir topshiriqlarni mustaqil qilishi qiyin bo‘lganidek, uni qisqa muddat ichida birgalikda qandaydir vazifalarni yechishga, kelishishga o‘rgatish ham mushkul bir vazifadir.

Xulosa qilib aytganda, bola tarbiyasida maktabgacha ta‘lim, Oila va Jamiyatning ham birdek xissasi bordir. Chunki bola oilada ilk bor ta‘lim- tarbiya olsa, uni maktabgacha ta‘limda yanada shakllantiradi, mustahkamlaydi va qisqa tushuntirish, nasihat yoki o‘yinlar orqali tarbiya elementlarini egallaydi. Egallagan tarbiyani esa albatta jamiyat va o‘zaro munosabatlarda qo‘llaydi. Bu esa bola tarbiyasining asosi

hisoblanadi. Bolani maktab ta'limiga tayyorlashda MTT, maktab, oila hamkorligi to'g'ri yo'lga qo'yilsa, ta'lim tarbiya sifati va samaradorligiga erishish va oldimizga qo'ygan maqsadni amalga oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O.U. Hasanboyeva, M.X. Tojiyeva, Sh.K. Toshpo'latova va boshq. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. Pedagogika kollejlari uchun o'quv qo'llanma. (To'ldirilgan va qayta ishlangan 2-nashri) . T.: «ILM ZIYO», 2011. — 184 b
2. O'.Otavaliyeva. Bola tarbiyasida bog'cha va oila hamkorligi. T.:1994-y.
3. Z.G'ofurov, S.Toshev. Ma'naviyat saboqlari. Qarshi. 1999-y.
4. MTTda qisqa muddatli guruhlar faoliyatini tashkil etishda tarbiyachilarni tayyorlash bo'yicha trening moduli. T.: 2017-y.

RAQAMLI ASRDA BOSMA NASHRLARNING ROLI

Ruxsora Shukurova Abdulhofizovna

**Toshkent davlat sharqshunoslik universitetining
xalqaro jurnalistika yo'nalishi 2-bosqich talabasi**

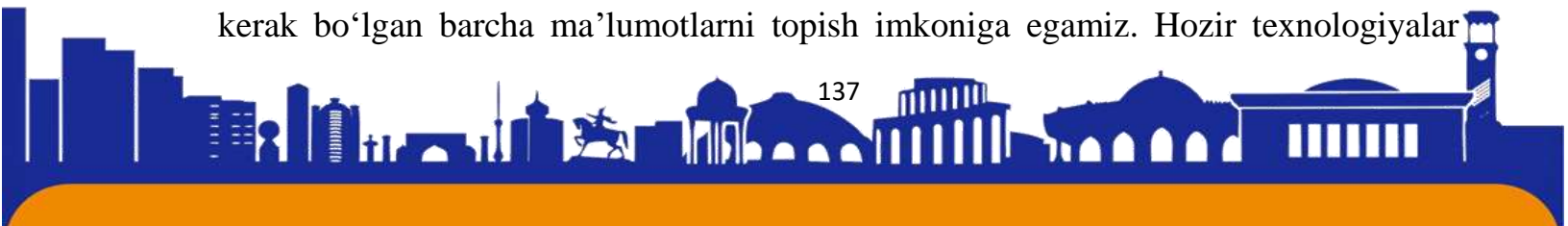
e-mail: shukurovaruxsora5956@gmail.com

tel: +998914590310

Annotatsiya: Ushbu maqolada bosma ommaviy axborot vositalarining nima ekanligi, uning o'rnini, elektron ommaviy axborot vositalaridan farqi haqida ma'lumotlar keltirilgan. Shuningdek, bosma OAVlarga bugungi kunda talab, uning zaif va kuchli jihatlari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Bosma ommaviy axborot vositalari, matbuot, tipografiya, Iogan Gutenberg, auditoriya, Yomiuri shimbun.

Bosma ommaviy axborot vositalari deganda, odatda, bosma tarzda axborotni to'plash, qayta ishlash va tarqatishni ta'minlaydigan tahririyatlarni shuningdek, kitoblar, e'lonlar, hatto mahsulot qadoqlarini tushunamiz. Agar qisqaroq ta'rif beradigan bo'lsak, AQShda jurnalistika sohasidagi asosiy nazariy asar hisoblangan, Matbuotning to'rt nazariyasi'' deb nomlangan kitobda shunday fikr bayon qilingan. Uning mualliflari F. Sibert Piterson va U. Shirammlar matbuotning vazifasini, Xabardor qilish, yangilikni sotish, o'quvchilarning ko'nglini olish'' dan iborat deb hisoblaydilar. Bosma ommaviy axborot vositalari jurnalistikaning eng qadimiy shakli bo'lib, nemis ixtirochisi Iogan Gutenberg tipografiyani ixtiro qilgandan keyin, 1447-yilda birinchi jurnallar, darsliklar va ommabop nashrlar chop etilgandan beri ommaviy kommunikatsiyaning birinchi shakli bo'lib kelgan. Bosma dastgohning ixtiro qilinishi insoniyatning madaniy-ma'naviy taraqqiyotida ulkan qadam bo'ldi va matbuotning keng ko'lamda rivojlanishiga yo'l ochib berdi. O'sha davrlarda ham matbuotlar mamlakatlar taraqqiyotida muhim rol tutganki, ilk gazetalar ommaviy ravishda nashr etilgandan so'ng aholining savodsizlik darajasi keskin pasaygan. Qachonki, 1920-yillarda radio ishlab chiqarilgunga qadar nashriyotlarga bo'lgan talab yuqori va auditoriyasi keng qamrovga ega bo'lgan. Keyingi 90 yil ichida birinchi navbatda televizor, keyin internet ommaviy axborot vositalari qatoridan o'z o'rnini egalladi. Bu jarayon aholiga yangiliklarning tez va jonli yetib borishini ta'minladi. Biroq, ommaviy axborot vositalari va texnologik taraqqiyotning rivojlanishi bilan keng jamoatchilik orasida noto'g'ri ma'lumot tarqatish holatlari ko'paydi. Bugungi kunda turli kattalikdagi aloqa vositalaridan foydalangan holda internetdan soniyalar ichida bizga kerak bo'lgan barcha ma'lumotlarni topish imkoniga egamiz. Hozir texnologiyalar

rivojlangan davrda yashayabmiz. Mobil qurilmalar kundalik hayotimizning bir qismiga aylanib ulgurganki, ular orqali serial tomosh qilamiz, musiqa tinglaymiz hatto elektron kitoblar yoki yangiliklarni ham onlayn o'qiyolamiz. Shu sabab, gazeta va jurnallarga qiziqish avvalgidek bo'lmay qoldi. Hozirgi yosh-avlodlar internetdagi virtual hayotga qiziqishadi. Ular jahonda nima bo'layotganini global tarmoqlar orqali bilmoqda. Internet juda foydali vositadir. Ammo, bosma OAVlari hali ham raqamli ommaviy axborot vositalariga qaraganda o'zining afzalliklariga ega. Jumladan, nashriyotlar o'quvchilarga o'qishni o'rganish va savodxonlik ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Matbuotning mazmunini yozma so'z orqali ifodalovchi o'ziga xosligi, birinchi navbatda, radio va televideniyeqa qaraganda matnlarning ko'proq tahliliyligidadir. Shuningdek, mavzular va yangiliklarni raqamli media mualliflariga nisbatan chuqurroq yoritishi mumkin. Bosma OAVlarning eng qadimgi shakli kitoblar bo'lib, ular aloqa va axborot vositasi sifatida ishlatiladi. Ular yozuvchilarning ma'lum bir mavzu bo'yicha bilimlarini oshiribgina qolmay, balki bizni qiziqtiradigan adabiyot, tarix, badiiy hikoyalar va boshqa ko'plab mavzularni o'z ichiga oladigan turli xil platformadir. Dunyoda kuzatilayotgan axborotlashtirish jarayonining global tabiati, shuningdek, axborot texnologiyalari va yangi ommaviy axborot vositalarining jadal rivojlanishi odamlar uchun maxsus axborot tayyorlash zarurligini ko'rsatadi. Aholining talab va ehtiyojlaridan kelib chiqib, nashriyotlar bosma OAVlar yuksalishiga alohida e'tibor qaratyabdi. Chunki, bugungi kunda O'zbekiston Milliy kutubxonasida jami vaqtli matbuot nashrlariga buyurtmalar (gazeta va jurnallar) 613045 nusxani tashkil etadi. Yana bir ma'lumot; Yaponiyaning ommabop bosma nashri bo'lgan "Yomiuri shimbun" gazetasi 1874-yildan e'tiboran har kuni chop etiladi. Uning kunlik adadi 8 million nusxani tashkil qiladi.

Ko'rishimiz mumkinki, matbuotlar elektron ommaviy axborot vositalari kabi aholining axborot olish huquqining kafolati vazifasini bajaradi. Yuqorida bosma OAVlarning o'ziga xos kuchli va zaif tomonlarga ega ekanligini ko'rdik. Ba'zi tahririyatlarga qiziqish pasayib, obunachilari kamayayotgani achinarli hol, albatta. Biroq, bosma nashrlar kuchli tahlil va jamiyatdagi mavjud muammolarni hal qilish takliflari orqali hamon o'zining o'rnini saqlab qolmoqda. Shuningdek, gazeta va jurnallar onlayn makonga o'tyabdi, bu bilan bosma ommaviy axborot vositalari bugungi kunda keng jamoatni jalb etishning eng samarali usullaridan biriga aylanib boryabdi. Yurtimiz tahririyatlarida shuningdek Amerikada ham har bir bosmadan chiqayotgan yangiliklarning sarlavhasida e'tibor tortadigan jumladan ishlatishga va ko'proq rasmlardan foydalanishga e'tibor qaratayotgani be'jiz emas. Bu bilan

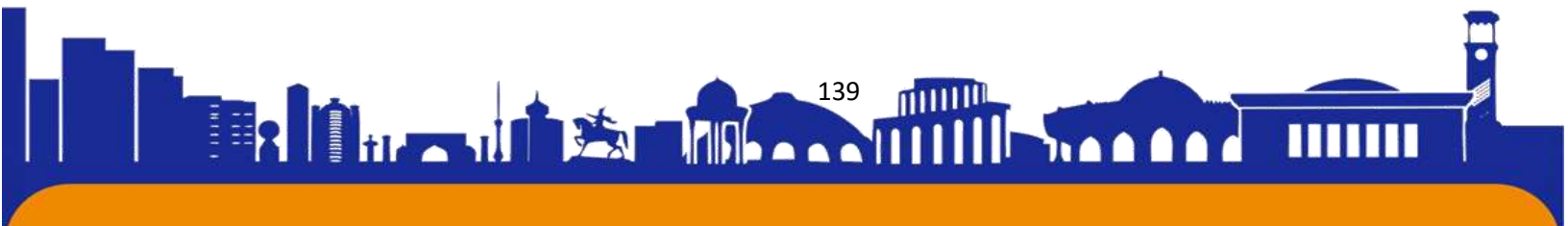

tahririyatlarning o'rnini saqlab qolish va aholiga xolis ma'lumotlarni yetkazishga harakat qilishyabdi. Muammolar yechim topishi uchun tahririyatlar ham xalq ham birgalikda harakat qilishi kerak. Iste'molchi ma'lumot manbasini tanlashga ehtiyotkorlik bilan yondashishi lozimki, internet saytlaridagi xabarlarida soxtakorlik holatlari ko'p. Shu bois har bir shaxs matbuotga obuna bo'lib aniq ma'lumotlarni o'qishi va shu bilan birga o'zini ijtimoiy tarmoqlarning salbiy ta'siridan himoya qilishi foydali hisoblanadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Bosma ommaviy axborot vositalari hanuzgacha muhim ma'lumot manbai bo'lib qolmoqda. Jahon gazetalar assotsiatsiyasi ta'kidlaganidek, dunyoda bir milliard odam har kuni gazeta o'qiydi. Bosma ommaviy axborot vositalarining rivojlanishi, davlat va nodavlat davriy bosma nashrlar, tahririyat-matbaa komplekslarining miqdor va sifat jihatidan o'sishi, fuqarolik jamiyati institutlari, shakllanishiga sabab bo'ladi. Ma'lumotlarni o'tirgan joyingizda internet orqali bilish yaxshi lekin, kunlik, haftalik, yoki oylik gazetalarga obuna bo'lib, olib o'qishingiz savodxonligingizni oshiradi, u yerdagi krasvordlar miya faoliyatining charxlanishiga sabab bo'ladi yoki turli reklamalardan xabardor bo'lishingiz mumkin. Ijtimoiy tarmoqlarda kunlik yangiliklar e'lon qilinadi ammo, aniq ma'lumot ekanligiga ishonish va ishonmaslik holatlari yuz beradi. Nashriyotlar esa chuqur tahlil va keng yoritishi bilan ahamiyatlidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Xudoyqulov, M (2005) Jurnalistikaga kirish : O'quv qo'llanma: Toshkent:
2. Xudoyqulov, M. Qozoqboyev, T. (2008) Jurnalistikaga kirish: Toshkent: Iqtisod-moliya.
3. Xudoyqulov, M. Qozoqboyev, T. (2009) Jurnalistika asoslari: Toshkent
4. "Yomiuri Shimbun Apologizes on Comfort Women Issue". The Diplomat. 4. December 2014. Retrieved 13 July 2020.
- 6.T. Qozoqboev, M. Xudoyqulov Jurnalistika asoslari. T., Toshkent,2009–141.
7. A. Nurmatov, B. Do'stqorayev, F.Mo'minov, H.Saidov, N.Toshpo'latova, S.Maxsumova Jurnalistika nazariyasi, tarixi va taraqqiyoti. T., "o'zbekiston" 2019
- 8.X.Do'stmuhammad, N. Toshpo'latova, K. Baxriev, F. Saidov. Jurnalistika huquq va etikasi. T., "o'zbekiston"2019.
- 9.[O'zME](#). Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil

GINEKOLOGIK BEMORLARNI OPERATIV DAVOLASH

Xurramova Kamola O'ktamovna

Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filliali talabasi

Annotatsiya:Hozirgi zamon ginekologiyasida davolashning jarrohlik usullari keng qo'llaniladi.Ushbu maqolada ginekologik bemorlarni operativ davolash bo'yicha kerakli maslahatlar berilgan.

Kalit so'zlar: Operatsiya, sterilizator, fiksatsiya, scalpel, qon quyish, ginekolog, akusher.

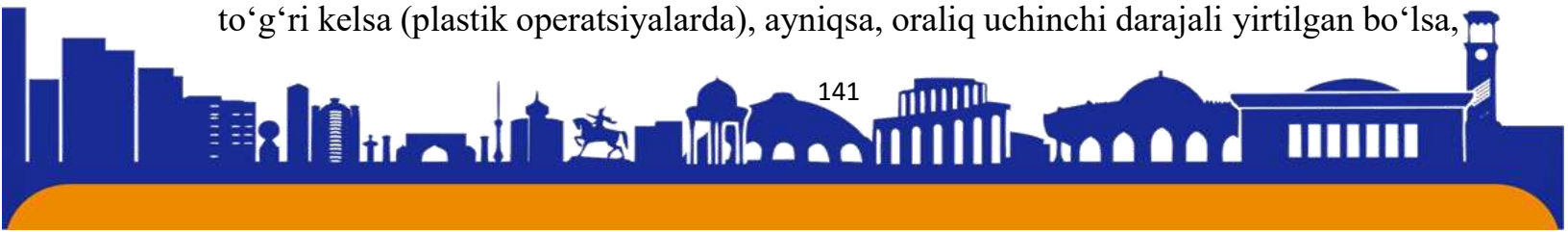
Operatsiya qilish uchun tegishli sharoit yaratishda o'rta tibbiyot xodimlari faol qatnashadi. Operatsiya xonasini, asboblarni tayyorlashga rahbarlik qilish, operatsiya xonasini steril choyshablar, salftkalar, kiyim-kechak, bog'lov materiallari bilan, narkoz hamda boshqa turdagi og'riqsizlantirish uchun zarur narsalar bilan ta'minlash operatsiya hamshirasining burchidir. Operatsiya xonasida konditsion havo bo'lmasa, bu xona yaxshilab shamollatilishi va devorlari vaqt-vaqtida (haftada kamida bir marta) yuvib turilishi lozim. Operatsiya xonasining poli har bir operatsiya kunidan keyin yuvilishi lozim. Operatsiya xonasidagi temperatura 20—25°C atrofida bo'lishi zarur. Operatsiyadan oldin operatsiya stolini grelkalar bilan isitish kerak. Asboblar maxsus sterilizatorlarda soda qo'shib qaynatib, sterillanadi (asboblar zanglamasligi uchun 1 % li soda qo'shiladi). Asboblar kamida 20 minut qaynatilishi lozim. Sterilizatorga asboblar suv qaynab chiqishi bilan solinadi. Qaynatilgan asboblarni sanitarka operatsiya hamshirasi stoliga keltirib qo'yadi, operatsiya hamshirasi esa bu asboblarni tegishlicha tartib bilan joylashtiradi va operatsiya boshlanguncha steril choyshab bilan yopib qo'yadi. Operatsiya vaqtida asbob tushib kesa yoki shu maqsad uchun qo'yilgan tog'oraga ataylab tashlansa, o'sha asbob cho'tka bilan sovunlab yuvilishi va undan keyin qaynatilishi lozim. O'tkir asboblar va ignalar qaynatilganda o'tmaslashib qolmasligi uchun dokaga o'rab qaynatiladi. Skalpellar qaynatilgandan keyin operatsiya vaqtida spirtida saqlanadi. Operatsion hamshira qo'l yuvishga ishlatadigan cho'tkalar ham qaynatilib, toza tutilishiga qarab turadi. Qo'l Spaso-Kukoskiy usulida yuvilsa, shu maqsad uchun ishlatiladigan tog'oralar ham spirt yoqib kuydirilishi kerak. Choyshab, kiyim-kechak, bog'lov material va rezina qo'lqoplar avtoklavda umumiy jarrohlik qoidalariga muvofiq sterilizatsiya qilinadi. Choklash uchun ishlatiladigan ipak va ketgut xirurgiya darsliklarida beriladigan maxsus retseptlarga muvofiq sterilizatsiya qilinadi. Operatsiya hamshirasi zarur asboblar haqidagi masalani jarroh bilan kelishib oladi. Operatsiya vaqtida hamshira operatsiyaning qanday borishini kuzatib turishi kerak. Tajribali hamshira operatsiyaning borishini kuzatib turar ekan, odatda,

jarrohning aytishini kutib turmasdan zarur asboblarni, choklash uchun ishlatiladigan ipak va ketgutni uzatib turadi. Qorin devorini kesib qilinadigan operatsiyalarda jarroh odatda bemorning chap tomonida turadi, birinchi assistent uning qarshisida, ikkinchi assistent esa bemorning oyoq tomonida turadi. Qin operatsiyalarida jarroh vintli stulda o'tiradi, yordamchilari esa ikki yon tomondan joy olishadi. Yordamchilardan biri odatda qin ko'zgulari va ko'targichlarni ushlab turadi, ikkinchisi esa jarrohning ko'rsatmalariga muvofiq unga yordamlashadi. Zarur asboblari, ipak va ketgutni operatsiya hamshirasi pastak stolchaga qo'yadi. Bu stolcha odatda operatsiya jarrohining o'ng tomonida turadi. Jarroh zarur asboblarni o'ng tomondan o'zi bimalol olib turadi. Bemorni operatsiyaga tayyorlash. Operatsiya qilinadigan bemorlar oldindan tayyorlanishi lozim. Avval bemorning operatsiyadan qo'rqishini bartaraf qilish, operatsiyaning yomon natija bilan tugashi haqidagi fikrlarini va boshqa noto'g'ri tasavvurlarini yengish uchun ularning psixikasiga ta'sir etish, dalda berish kerak. Operatsiyaning eson-omon o'tishiga, operatsiya og'riqsiz bo'lishiga, operatsiyadan keyingi davr ham og'riqsiz va bexatar o'tishi uchun operatsiyadan keyin tegishli choralar ko'rilishiga bemorni ishontirish uchun hamma chorani ko'rish zarur. Shuni nazarda tutib, bo'limda shunga o'xshash operatsiyalardan sog'ayayotgan bemorlar haqida so'zlab berish kerak. Operatsiyaga tayyorlanayotgan bemorga qo'l-oyoqni fiksatsiya qilish (bog'lab qo'yish) kabi tadbirlarning mohiyatini tushuntirish zarur. Bemor steril choyshab, kiyim-kechakka va operatsiya maydoni sohasiga qo'llarini tasodifan tekkizib, infeksiya yuqtirmasligi uchun qo'l-oyog'i bog'lab qo'yiladi.

Bundan tashqari, har bir ginekolog operatsiyadan oldin bemorni maxsus tayyorlashi kerak. Avvalo, badanning umumiy tozaligiga ahamiyat berish zarur, buning uchun operatsiyadan bir kun oldin bemor vannaga tushib, butun badanini sovunlab yuvadi, vannadan keyin toza kiyim-kechak kiygiziladi. Badanni teng baravar spirt qo'shilgan suv bilan artib tozalash ham mumkin. Ayol infeksiyon kasallikdan keyin ozib ketgan, kamqon yoki bequvvat bo'lsa, operatsiyagacha uning umumiy ahvolini yaxshilashga alohida e'tibor berish (yotqizib qo'yish, oqsil va vitaminlarga boy ovqatlar bilan yaxshi boqish, qon quyish) kerak. Rejali operatsiyadan ilgari bemorni terapevtga ko'rsatish zarur. Bemorning ichagi operatsiyaga tayyorlanishi lozim. Shu maqsadda operatsiya arafasida bemorga yengil ovqat (suxari bilan bulyon va kisel) beriladi, kechqurun esa suxari bilan bir piyola shirin choy ichiriladi. Ba'zi shifokorlar operatsiya kuni ertalab ham shirin choy berishni tavsiya etadilar, lekin bu choy operatsiyadan kamida 2 soat ilgari ichiriladi. Ichakni yoki oraliqni operatsiya qilishga to'g'ri kelsa (plastik operatsiyalarda), ayniqsa, oraliq uchinchi darajali yirtilgan bo'lsa,

operatsiyaga ikki kun qolganda ich tozalanadi; bemorga yengil ovqat beriladi, surgi va huqna qilinadi. Hayz qoni kelayotganligi, odatda, ginekologik operatsiyalar qilishga yo‘l qo‘ymaydi. Qin operatsiyalarida hayz qoni operatsiya jarohatini doim ho‘l qilib turishiga yo‘l qo‘ymaslik uchun hayz qoni to‘xtagandan keyin operatsiya qilgan yaxshi. Qin operatsiyalarida qin florasining tozalik darajasiga e‘tibor beriladi, uchinchi va to‘rtinchi darajalar operatsiyaga monelik qiladi va oldindan tayyorgarlik ko‘rishni talab etadi, buning uchun operatsiyaga bir necha kun qolganda qin vodorod peroksid va kaliy yodid eritmasi bilan tozalanadi, shuningdek, dezinfeksiyalovchi eritmalar bilan chayish buyuriladi. Operatsiya kuni bemorning qovi va tashqi jinsiy a‘zolaridagi juni takror qiriladi. Tashqi jinsiy a‘zolar, sonning yondosh yuzalari va qin dizeritma bilan chayiladi (yuviladi). Siydik pufagi (qovuq) kateter bilan bo‘shatiladi, bemorning oyoqlariga steril paypoq kiygiziladi, qoviga choyshab solinadi, orqa chiqaruv teshigi sochiqqa o‘ralgan kleyonka bilan yopiladi, bu sochiq ikkala tomondan son terisiga qisqich bilan yopishtiriladi, o‘rtasidan esa oraliq terisiga ipak chok bilan mahkamlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Allayorov Ya.N. “Reproduktiv salomatlik va kontraseptiv texnologiya”, «Istiqbol», T., 2005.
2. Allayorov Ya.N. “Akusherlik” “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti, T., 2011.
3. Allayorov Ya.N., Yusupova D.O‘., Asqarova F.Q. “Akusherlikda amaliy ko‘nikma va muolajalar”, Samarqand, 2007.
4. Allayorov Ya.N., Tosheva D.G., Yusupova D.O‘. “Onalikda hamshiralik parvarishi”, “Voris” nashriyoti, T., 2012.

BOSHLANG'ICH TA'LIM SIFAT SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA ZAMONAVIY YONDASHUV

Zokirova Gulbahor Murodjon qizi

Namangan viloyati Yangiqo'rg'on tumani 22-umumiy o'rta ta'lim maktabi
Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi

Annotasiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasida xususan boshlang'ich ta'lim sohasida bo'layotkan islohotlar, hamda ta'limni kuchaytirish uchun olib borilayotgan zamonaviy yondashuvlar haqida ma'lumot keltiriladi.

Kalit so'zlar: ta'lim, boshlang'ich sinf, zamonaviy yondashuv, pedagogik faoliyat, ta'lim texnologiyalari

O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasida o'tkazilayotgan tub islohotlarning mazmuni bugungi kunda ta'lim jarayonini loyihalashga yangicha yondashuv bilan boyib bormoqda. Ta'limga zamonaviy yondashuv ta'lim jarayonini aniq vositalar yordamida samarali boshqarish va qo'yilgan o'quv maqsadlariga muvaffaqiyatli erishish natijalarini kafolatlaydi. Boshlang'ich sinflarda ta'lim sifat samaradorligini oshirishda zamonaviy yondashuv –vaqt taqsimotiga muvofiq dasturlanib, ilmiy jihatdan asoslangan hamda kutilgan natijaga erishishni ta'minlovchi pedagogik jarayonning barcha bosqich va qismlarining vazifalari aniq belgilangan tizimdir.

Ta'lim texnologiyalari pedagogik faoliyatning ma'lum sohasini qamrab oladi. Didaktik jarayon bosqichlarini muayyan ketma-ketlikda qurish o'quvchilarning bilim faoliyatini mavzu bo'yicha belgilangan maqsadlarga mos holda tanlangan o'qitish metodlari yordamida tashkil etish demakdir. Boshlang'ich sinflarda ta'lim sifat samaradorligini oshirishda zamonaviy yondashuv - o'z mohiyati va mazmuniga ko'ra, ma'lum pedagogik nazariyaga asoslangan, u yoki bu tasnifga tegishli bo'ladi.

Ularning samaradorligi to'g'risida fikr yuritilganda o'qitish jarayonini izga soladigan va uni maqsadli yo'naltira oladigan, o'qituvchi va o'quvchining hamkorlikdagi faoliyatini ta'minlash barcha ta'lim muassasalarining oldiga qo'yilayotgan maqsadga nechog'lik erishilayotganini ko'zda tutish kerak. Yoxud o'qitish metodlari bevosita ta'lim amaliyoti bilan aloqador konsepsiyasidir. Boshlang'ich sinflarda "O'qish" darslarida matnlar berilgan bo'lib, shulardan biri "Alisher Navoiy" matnidir. Matn badiiy va ilmiy uslubda berilgan. Mashq shartida matnlarni taqqoslab, ularning o'xshash va farqli tomonlarini aniqlash topshirilgan. Mazkur matnni "Aqliy hujum" metodi yordamida o'rganish ko'zlagan maqsadga erishish imkoniyatini yaratadi. Bu metod asosida matn bilan bir necha bosqichda olib boriladi.

1-bosqich. O'quvchilarni mavzuni tushunishga tayyorlash. O'tgan mashg'ulotlarda berilgan nutq usullariga oid ma'lumotlar esga olinadi va takrorlanadi, har bir nutq uslubining o'ziga xos xususiyatlari yodga olinadi. Chunki matnlarni taqqoslash uchun o'quvchilarda nutq uslublariga oid ma'lumotlar yetarli bo'lishi kerak. Nutq uslublariga oid bilimlar yodga olingandan so'ng har ikki matn o'quvchilar tomonidan mustaqil o'qib chiqiladi. O'quvchilar matn mazmunini tushunishga harakat qiladilar¹.

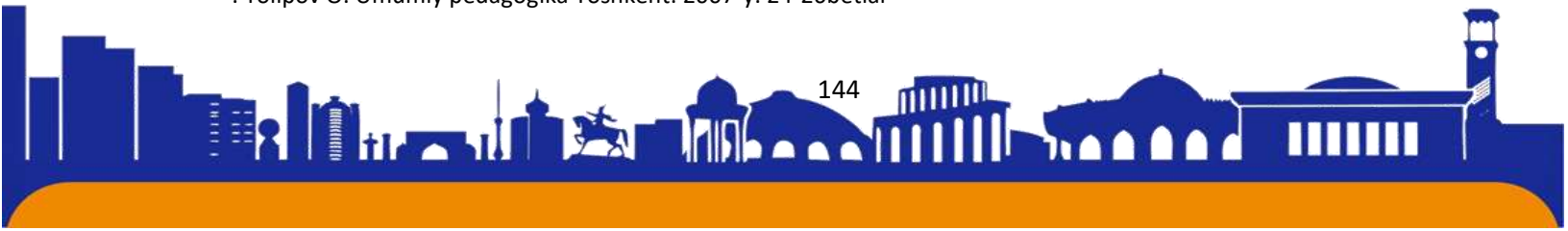
2-bosqich. Berilgan matnlarning o'xshash tomonlarini aniqlash. Buning uchun o'qituvchi o'quvchilarga quyidagi savolni beradi? Har ikki matn qaysi jihatdan birbiriga o'xshaydi? O'quvchilar mazkur savolga shunday javob beradilar:

- har ikki matn ham Alisher Navoiy haqida:
- mantning mazmuni bir xil:
- har ikki matndan ham Navoiy ijodi haqida fikr bildirilgan:
- har ikkala matnda ham shoirning ustozlari nomlari keltirilgan:
- Navoiyning turkiy tilda ijod qilganligi aytilgan:
- Navoiyning jahonga tanilgan shoir ekanligi aytilgan
- Forsiy shoirlarning Navoiy ijodiga munosabati ifodalangan.

O'qituvchi o'quvchilarning Navoiy ijodiga umumlashtiradi va o'z munosabatini bildiradi.

3-bosqich. Har ikki matn asosida badiiy va ilmiy uslubga xos xususiyatlarni aniqlash. Bu bosqichda har bir uslubning o'ziga xos xususiyatlari aniqlanadi. Birinchi matnda badiiy uslubga xos quyidagi xususiyatlar qo'llangan: tasviriy ifoda (zanjirband she'r) ko'chma ma'noli so'zlar (she'riyat osmoni, yulduzlarga hira tortdi, shuhratiga soya soldi). Ikkinchi matnda ilmiy uslubga xos quyidagi xususiyatlar qo'llangan: raqamlar (1441 yil tug'ilgan, XV asr 60-yillar), aniq dalillar Yevropa va Osiyo davlatlarini, Nizomiy Ganjaviy, Sadiy, Hofiz Sheroziy, Abdurahmon Jomiy kabi tarixiy shaxs nomlari, A.Jomiyning Navoiy haqidagi fikri keltirilgan. "Alisher Navoiy" matni shu metod yordamida o'rganilsa, o'quvchilar matn mazmunini yaxshiroq anglaydilar ularning mazmuniga chuqurroq kirib boradilar matnlarni qiyoslash orqali ularning mohiyatini teran idrok etadilar va interfaol metodlar o'quvchilarni fikrlashga, darslarda faol qatnashishga, darslarda faol ishtirokchi bo'lishiga o'rgatadi. Shunday qilib, yuqoridagi interfaol metodlarni ta'lim jarayoniga tatbiq etish asosida ta'lim samaradorligini oshirish va ta'lim jarayoniga zamonaviy yondashish dasturi amal bo'lib qoladi.

¹. Tolipov O. Umumiy pedagogika Toshkent: 2007-y. 24-26betlar

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tolipov O. Umumiy pedagogika Toshkent: 2007-y. 24-26betlar
2. Yo'ldashev O. Pedagogika Toshkent: 2008-y. 7- bet
3. Xasanboeva O. Oila pedagogikasi. Toshkent: 2007-y.
4. Daminov T, Adambekova T. O'yin mashg'ulotlari. Toshkent: 1993-y/

“МИЛЛИЙ ЭСТРАДА ВОКАЛ САНЪАТИ”

**Гапуров Сардор Карим ўғли Ўзбекистон давлат консерваторияси
хузуридаги Ботир Зокиров номидаги Миллий эстрада санъати институти 2-
курс магистранти**

Аннотация. Мумтоз шеърятимизда эстрада кўшиқлари сифатида ижро этиладиган ва тингловчилар мусиқий ва шеърый дидини юқорига кўтарадиган шеърлар талайгина топилади. Мақолада эстрада хонандалигини ўзига касб қилган ижодкор мумтоз шеърятимиздаги шеърларга эътибор бериши ва шеърый китобларни доимий мутоола қилиб бориши лозимлиги ҳақида сўз юритилади.

Калит сўзлар. Шеър, кўшиқ, ижро, мусиқа, ижодкор, китоб, хонанда.

Ҳозирги замон ўзбек миллий эстрада хонандалигининг ривожланиш босқичларида миллийлик концептига таяниш долзарб вазифа бўлиб номоёнланмоқда. Бунда халқ руҳи, одатлари ва анъаналарига хос хусусиятларни миллийлик тушунчаси ифодалайди. Ўзбек миллий эстрада хонандалик санъати деганда куй ва кўшиқ матнининг миллий руҳ, оҳанг ва услубга асосланиши тушунилади. Биз миллий эстрада вокал санъати тушунчасини куйидагича тушунамиз:

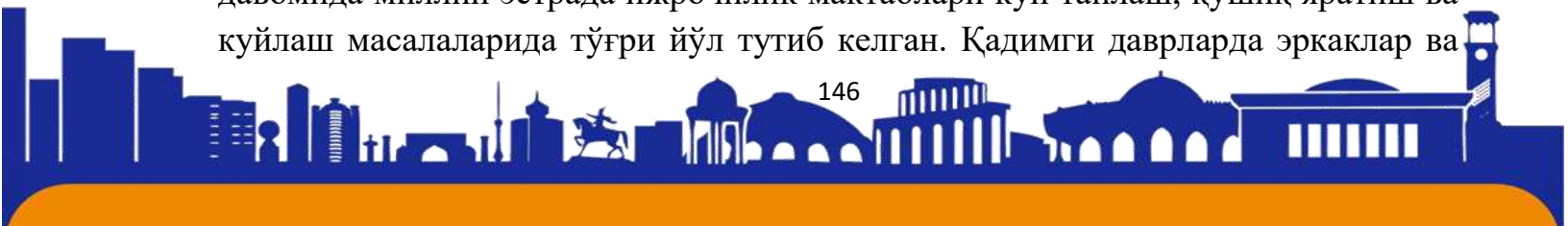
- Куй тузилмаларининг халқона оҳанглар ва миллийзимга бойлиги,
- Кўшиқ матнинг руҳи, оҳанги ва мазмуни миллий туйғуларга асосланиши;
- Куйловчининг овози жарангдор, овоз пастановкаси ишланган бўлиши;
- Куй, шеър ва ижродан иборат трионинг уйғунлиги.

Мазкур юқорида кўрсатилган уйғунликлар эстрада вокал санъатининг мазмун моҳиятини белгилаб беради.

Ўзбек миллий эстрада вокал санъати тарихий тадрижий тараққиётида миллий ижрочилик мактаблари асосида ривожланиб келмоқда. Бундай мактабларнинг манбайи уч тоифага бўлинади:

1. Халқ оғзаки мусиқа ижоди;
2. Мумтоз анъанавий ижрочилик;
3. Жаҳон эстрадаси таниқли номоёндаларининг ижрочилик ютуқлари.

Бу уч манба эстрада вокал санъатимизнинг таянчидир. Шу сабабли асрлар давомида миллий эстрада ижрочилик мактаблари куй танлаш, кўшиқ яратиш ва куйлаш масалаларида тўғри йўл тутиб келган. Қадимги даврларда эркалар ва

аёллар овози тенг ривожланиб, миллий менталитетга хос анъаналарга асосланиб шаклланди.

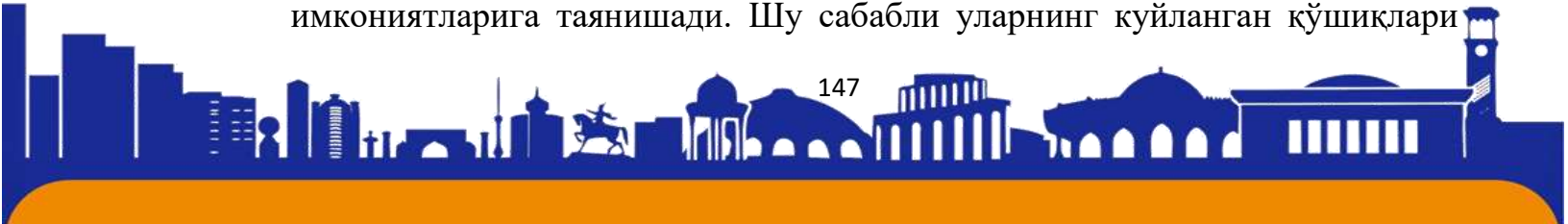
XX-асрга келиб ўзбек миллий эстрада вокал санъатида аёллар овози юксак даражада ривожланди. Берта Давидова, Тамарахоним, Мухаббат Шамаева, Раъно Шарипова, Юлдуз Усмонова, Кумуш Раззақова, Насиба Абдуллаева каби миллий эстрада жанрида ижод қилган ва қилаётган санъаткорларнинг ижрочилик мактаблари вужудга келди. Бу ижрочилик мактабларига қуйидаги хусусиятлар хосдир:

- Муסיқаларнинг миллий руҳда бўлиши ва юксак даражадаги композиторлик ижоди;
- Қўшиқларнинг мавзу қўлланиши кенглиги ва мазмундорлиги;
- Ёрқин оҳангдор ва жарангли овоз билан куйланганлиги.

Мазкур хусусиятлар ҳозирги замон ўзбек миллий эстрада вокал санъати учун таъсир манбалари бўлиши керак. Чунки бугунги миллий эстрада вокал санъатимизда қуйидаги камчиликлар кўзга ташланмоқда:

- Муסיқий заифлик, муסיқаларнинг саъз ва чолғулаштиришнинг ўринли амалга оширмаслик шунингдек тўғридан тўғри жаҳон эстрада санъати муסיқаларини ўзлаштириб олиш;
- Қўшиқ матнинг мазмунсизлиги, сўз ёки мисраларнинг жуда кўп такрорланиши
- Овоз апарати ишланмаганлиги ва уни ривожланмаганлиги;
- Профессинал композиторлар ва шоирлар билан ҳамкорликни йўлга қўйилмаганлиги;
- Хусусий телеканаллар ва радио каналлари орқали мазмунсиз ва савияси паст қўшиқларнинг кўпайиб кетганлиги каби камчиликларимиз мавжуд.

Бу камчиликлардан қутилишнинг йўлларида бири миллий эстрада ижрочилик мактаблари тажрибаларини ўрганишдир. Устоз-шогирд тизимини янада ривожлантириш. Тажрибали ва салоҳиятли композиторлар ва шоирлар билан эстрада вокал санъати йўналишида ижод қилаётган санъаткорлар билан тизимли учрашувлар ўтказиш ҳамда хонандаларнинг ижодий дастурларидаги қўшиқларни танқидий кўриб чиқиш мақсадга мувофиқ бўлади. Негаки санъат ривожда ўз хиссасини қўшган ижодкорларнинг бой тажрибалари ва ижрочилик мактабларида халқ оҳангларига, қўшиқ матнининг мукамаллигига, куйлашда эса овоз имкониятларига таянишади. Шу сабабли уларнинг куйланган қўшиқлари

мухлислари ва халқ томонидан барча даврларда эътироф этилиб келинмоқда.

Ҳозирги замон ўзбек миллий эстрада вокал санъатида энг катта камчиликлардан бири кўшиқ учун яхши шеърларни танлай олмасликдир. Ушбу камчиликни бартараф этиш учун мумтоз шоирларимизнинг лирик шеърлари ва янги давр шоирларининг эътироф этилган лирикаси ҳозирги замон ўзбек миллий эстрада кўшиқчилиқ санъати учун ўзига хос хазина вазифасини ўтаб беради.

Шу жихатдан мисол учун, Алишер Навоийнинг қуйидаги мисраларига эътиборизни қаратамиз:

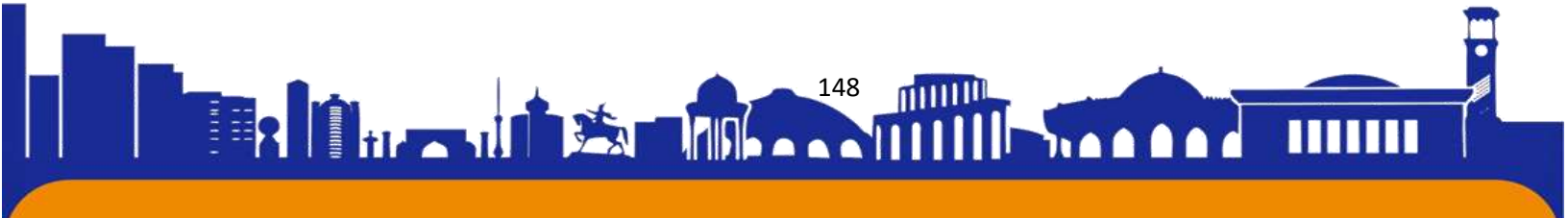
Соқий май тут, қўйғил сўзни,
Хон қурилтойиға еткур ўзни.
Соф майи жон аро дилкаш эрур,
Тустуғон ичра қимиз ҳам хуш эрур.
Эй сарв сен ҳало ўзингни кўргиз,
Йотуғон бирла улуғ йирини туз.

Бу ўринда “май”- ишқ, “йотуғон”- чолғу ва “улуғ йир”- қадимги ўзбек қуйи эканлиги маълум. Шу маънода шеърнинг ўзи қуйни негиз охангини бериб турибди; иккинчидан мазмуни жуда салмоқли; учинчидан шеър оханги қуйлашга жуда мос қилиб ёзилган яъни оханги ўзи билан туғилган.

Ёки Бобараҳим Машраб шеърятидан олган қуйидаги мисраларга диққат қилинг:

Ишқинг ўтида қуйдиму ёндим, хабаринг йуқ, эй дилбари айёр.
Зора қиламан кечаю кундуз, назаринг йуқ, эй золими хуннор.

Мумтоз шеърятимизда эстрада кўшиқлари сифатида ижро этиладиган ва тингловчилар мусиқий ва шеърый дидини юқорига кўтарадиган шеърлар талайгина топилишини эслатиб ўтишимиз лозим. Бунинг учун эстрада хонандалигини ўзига касб қилган ижодкор мумтоз шеърятимиздаги шеърларга эътибор бериши ва шеърый китобларни доимий мутоола қилиб бориши лозим. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Абдурашид Йулдошев томонидан ижро этилган Машраб ғазалига “Ҳеч хабаринг йуқ” кўшиғи мусиқа ихлосмандлари орасида яхши қабул қилингани бежиз эмас. Чунки шеър жуда ҳам савияли ёзилган. Хулоса қилиб шуни айтишимиз мумкинки ҳозирги ўзбек эстрада вокал

санъати миллийликка таяниши билан ривожланишнинг янги босқичига чиқиши ва жаҳон эстрадаси билан бемалол рақобатлашиши мумкин.

Юқоридаги мулоҳазалардан қуйидаги хулосага келиш мумкин:

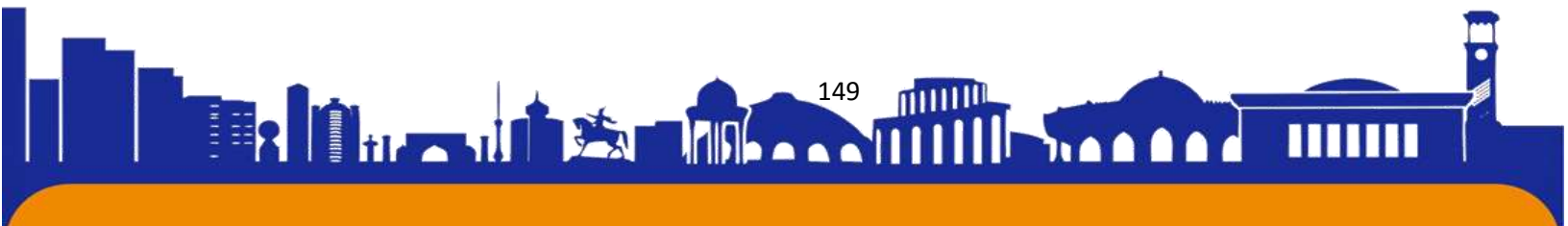
- Ёшларимизни ўзбек миллий эстрада вокал санъати орқали ахлоқий етук, нозик дидли, юксак маданиятли, маънавиятли этиб тарбиялашни таъминлаш;

- Ўзбек миллий эстрада вокал санъатини тушуниб етишда, моҳиятини англашда яқка тартибда шуғулланиш имкониятларидан ва мумтоз адабиётимиздан кенг фойдаланиш;

- Жаҳон эстрадасини ўрганиш билан биргаликда ўзбек миллий эстрада вокал санъатини такомиллаштириш орқали буюк ватанимиз равнақига, бу табаррук замин хонандалиги келажагига ўз ҳиссасини қўшиш.

Демак, Ватанни севиш, она юртни мадҳ этиш, ватанпарварлик руҳидаги қўшиқлар орқали ватанпарварлик руҳини қалбингизга жо қилиш, уни асраш бизнинг бурчимиз эканлигини унутмаслигимиз зарур.

Ёшларимиз ҳам бир ниҳол, бу ниҳол токи улғайиб, қадини ростлагунча уни парвариш қилиш керак. Токи улғайганда келажагимиз давомчилари устозлардан норози бўлмасин. Ёшларимизга тўғри таълим – тарбия беришда турли хил воситалар, усул ва методлардан тўғри фойдаланибгина мақсадга эришиш мумкин.

Абдукадиров Озоджон Махаматжонович Ўзбекистон давлат консерваторияси хузуридаги Ботир Зокиров номидаги Миллий эстрада санъати институти 2-курс магистри

Аннотация. Замонавий ўзбек мусиқасининг таркибий қисмига айланиб улгурган эстрада соҳаси тарихан жуда қисқа муддат ичида шаклланди ва маълум натижаларга эришди. Мақолада ўзбек эстрада санъати соҳаси ташкилий ўзгаришлар билан бирга балки мазмун-моҳият жиҳатлари бўйича ҳам янгилашиб бораётгани, шу билан бирга эстрада мусиқа воситасида энг олижаноб ва муқаддас ҳисобланган Ватанга бўлган меҳр-муҳаббат ва садоқат туй-ғуларини ифода этиш, уларни миллионлар қалбига жо этиш имкони мавжудлиги ҳақида сўз юритилади.

Калит сўзлар. Эстрада, тарих, эстрада, мусиқа, телевидение, видео, клип, сюжет, мультипликация, компьютер.

Эстрада санъати ўзининг серкирралиги ва энгил идрок этилиши ва тингловчилар аудиториясининг кенглиги билан бошқа санъат турларидан ажралиб туради. Мустақил Республикамизда серкўлам мусиқа ижодиётининг нафақат жиддий йўналишларига, балки оммабоп эстрада санъатига, шунингдек, унинг узлуксиз ва узвийлик тамойилларига асосланган таълимига ҳам катта эътибор берилганига гувоҳ бўлишимиз мумкин. Жумладан, 2002 йил 5 сентябрда йилда Ўзбекистон давлат консерваториясида Эстрада санъати факултетининг очилиши, Маданият ишлари вазирлиги тасарруфидаги мўъжазгина эстрада-цирк Студияси негизида илк бор махсус Эстрада-цирк коллежининг ташкил этилиши, энг сўнгги пайтларда эса пойтахт ва вилоятлар бир неча махсус ўқув юртларида эстрада бўлими ва синфларининг очилиши ва кўплаб иқтидорли ёшларни қамраб олганлиги бунга яққол мисол бўла олади.

Замонавий ўзбек мусиқасининг таркибий қисмига айланиб улгурган эстрада соҳаси тарихан жуда қисқа муддат ичида шаклланди ва маълум натижаларга эришди. Хусусан, бугунги кунда эстрадага оид кўшиқ жанрлари юртимизда ўтказилаётган Мустақиллик, Наврўз ва бошқа оммавий халқ байрам танта-налари, шунингдек, махсус танловлар ("Янги тароналар"), фестивал ("Ўзбекистон — Ватаним маним"), маълум мавзу доирасидаги шоу-концерт ("Хеч кимга бермаймиз сени, Ўзбекистон") ва Республика телерадио дастурлари ("Ёшлар", "Ўзбегим

таронаси", "Гранд", "Водий садоси", "Сезам", "Орият доно", "Ҳамроҳ"), қолаверса, кўча-кўйда садоланаётган мусиқанинг салмоқли қисмини ташкил қилмоқда.

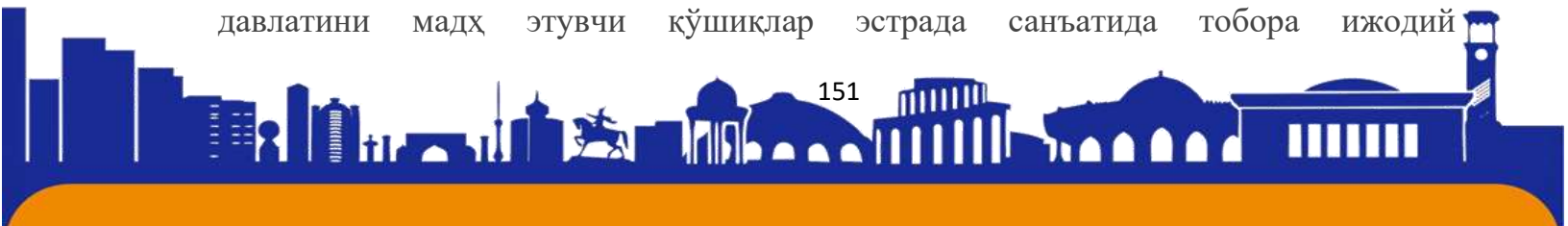
Шу билан бирга Мустақил Ватанимиз халқаро, минтақавий ва республика миқёсидаги фестивал ҳамда кўрик-танловларни ўтказиш марказига ҳам айланиб бормоқда. Жумладан, 1995 йилдан эътиборан "Ўзбекистон — Ватаним маним" кўшиқлар фестивали, 1997 йилдан эса "Шарқ тароналари" Халқаро мусиқа фестивали ўтказила бошланди. Шунингдек, 1999 йили "Садо" Республика профессионал янги кўшиқлар фестивали, 2000 йили Болалар санъат фестиваллари, Ботир Зокиров санъати давомчилари, Офарин Республика кўрик танловлари кўтаринки руҳда ўтказилмоқда.

1991—2023 йиллар мобайнида улкан "индустрия" даражасига етган серкўлам Ўзбекистон эстрада мусиқаси тобора мустақил йўналиш ва ўзгача таъсирчан кучга эга бўлган оммавий санъат тури мақомига эришмоқда.

Поп-мусиқа миллий кўринишларининг бутунлай бошқа, янги босқичга чиқиб олиши ҳам айнан 1990 йиллар билан боғлиқдир. Миллий санъат чегараларидан чиқиб, қисқа муддатда чет эл мамлакатларида ҳам донғи кетган Ўзбекистон халқ артисти Фарруҳ Зокиров ва "Ялла" вокал-чолғу ансамбли, Ўзбекистон халқ артистлари Мансур Тошматов, Ғуломжон Ёқубов ва Насиба Абдуллаеваларнинг эстафетасини янги авлод эстрада санъаткорлари давом эттиришмоқда. Ўзбекистон халқ артисти Гулсанам Мамазоитова, Юлдуз Турдиева Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар Севара Назархон, Дилноза Исмияминова, Лола Ахмедова, Зоя Цой хонандалар Согдиана. Мелена Мусаева, Хуршид Инагамов ва бошқа ўнлаб эстрада ижрочилари ўзлари устида ишлаб, қисқа вақт ичида тингловчиларнинг сеvimли санъаткорларига айланди.

Эстрада мусиқасини телевидение ва видео техника воситаларида кенг оммага ёйишда "клип" жанри қўллана бошланди. Хусусан, бугунги кунда асосан шеър мавзусидан келиб чиққан сюжетли, тасвирий ҳамда мультипликация компьютер графикаси асосида ишланаётган "клип"лар кўшиқ жанрини тарғиб этишда кучли воситалардан бирига айланиб улгурди.

Дарҳақиқат, сўнгги ўн йилликда рўй берган сиёсий-ижтимоий ўзгаришлар боис миллий-мусиқий эстрада соҳасида ҳам мазмунан, ҳам моҳиятан туб янгиланишга ҳал қилувчи асос яратилди. Маълумки, Шўро давридаги мафкуравий муҳит оммавий санъат турларига ўз таъсирини ўтказган эди. Собиқ йўлбошчи партия ва унинг "доҳий"ларига бағишланган қасидалар, "халқлар дўстлиги", собиқ иттифок давлатини мадҳ этувчи кўшиқлар эстрада санъатида тобора ижодий

носамимийликнинг юзага чиқишига, қолаверса мавзулар доираси торайиб қолишига олиб келди.

Бу ҳол табиийки, эстрада санъати услублари ҳамда жанрларининг бир хиллигига, асосан "рухсат. берилган" шакллардагина ижод қилишга олиб келди. Ваҳоланки, инсониятнинг олижаноб мақсадларидан бўлган тинчликни мустаҳкамлашда, кишиларнинг ахлоқий фазилатларини юксалтириш ҳамда эстетик дидларини тарбиялаш ва ўстиришда санъат турлари орасида эстраданинг ўз ўрни бор. Шунинг учун ҳозирда давлатимиз унинг ривожига алоҳида эътибор қаратмоқда.

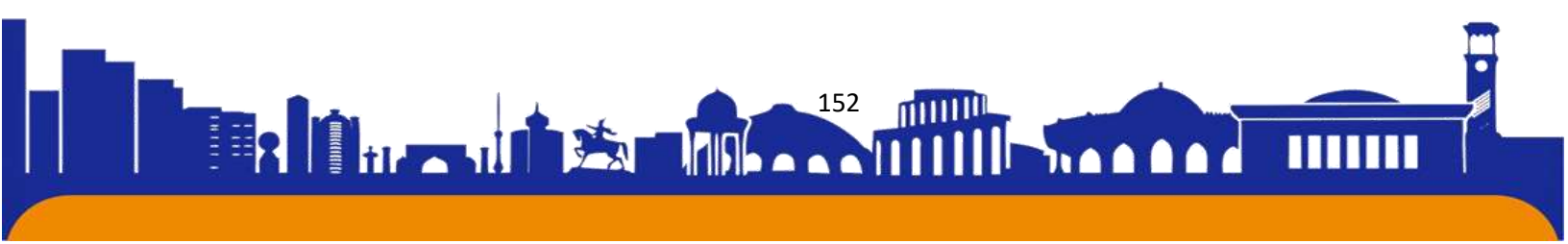
Бу ўринда 1996 йилда Ўзбек давлат филармонияси ҳамда "Ўзбекконцерт" негизида "Ўзбекнаво" гастрол-концерт бирлашмасининг ташкил этилиши алоҳида аҳамиятга сазовордир. Ушбу бирлашмага Ўзбекистон халқларининг миллий мумтоз ва замонавий мусиқа ҳамда рақс санъатининг энг яхши ютуқларини ривожлантириш, асраш ва тарғиб қилишдек вазифалар белгилаб берилди. (Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Ўзбекнаво" гастрол-концерт бирлашмасини ташкил этиш тўғрисидаги Фармони. Тошкент шаҳри, 1996 йил, 5 апрел. ПФ 1419-сон.) Ўтган йиллар мобайнида мазкур бирлашма кўмагида бир қатор эстрада хонандалари ва гуруҳларининг фаолияти янада самарали бўлди.

Ўз ҳаёти, ижодини ўзбек эстрада кўшиқчилиқ санъатининг равнақи-ю, истиқбол келажагига бағишланган, номи мустақил юртимиздагина эмас, балки хорижлик санъат мухлисларига ҳам яхши таниш Ўзбекистон халқ артисти Насиба Абдуллаеванинг ўзига хос ёқимли, ширали овози, юксак диди, ижро дастурининг кенг ва ранг-баранглиги минглаб тингловчилар юрагида чуқур из қолдирмоқда ("Самарқанд", "Ёқасиз жоним", "Тушингизга кирган малак", "Келасиз").

Ўзбек эстрада санъатининг истеъдодли намояндаларидан бири, Ўзбекистон халқ артисти Юлдуз Усмонова туғма санъаткорлик қобилияти, кенг нафасли, айти пайтда нафис ва дардли овози ила тингловчилар қалбидан чуқур ўрин олди ("Халқим", "Халқ бўл элим!", "Дунё", "Бегим, бегим", "Болажоним").

Чинакам изланувчи ижодкор, Ўзбекистон халқ артисти Ғуломжон Ёқубов бадий тафаккурининг кенглиги ва ўзига хос жўшқин овозининг таъсирчанлиги билан кенг тингловчиларнинг дилларини ром қилди ("Хуш келдинг, муборак сарварим Наврўз", "Дилором").

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Кумуш Раззоқованинг ёқимли ва нафис овози билан таралган севинч ва муҳаббат кўшиқлари сахна ҳаракатлари билан бир

бутунлик, яхлитлик касб этади ("Ёмғир ёғди", "Сиз ёққансиз менга ҳамиша", "Мен сени ҳеч кимга бермайман").

Дарҳақиқат, миллий эстрада соҳаси энг навқирон санъат турларидан бири бўлсада, республикамизнинг ҳозирги замон маданияти тизимида ўта муҳим ўрин тутмоқда. Чунки у, оммавий санъат тури сифатида, минг-минглаб кишиларга таъсир кўрсатиб, кундалик руҳий эҳтиёжларини қондириш қудратига эгадир.

Ўзбек эстрада санъати соҳаси ташкилий ўзгаришлар билан бирга балки мазмун-моҳият жиҳатлари бўйича ҳам янгилашиб бормоқда. Шу билан бирга эстрада мусиқа воситасида энг олижаноб ва муқаддас ҳисобланган Ватанга бўлган меҳр-муҳаббат ва садоқат туй-ғуларини ифода этиш, уларни миллионлар қалбига жо этиш имкони мавжуддир.

Кун сайин ривож топаётган, ижтимоий-иқтисодий ислоҳотларни босқичма-босқич амалга ошираётган жонажон юртимизнинг равнақи, истиқлолининг порлоқ келажаги маънавият борасида аввало Ватанга меҳр-муҳаббат, боқий қадриятларимизни тараннум этиш мавзулари билан бевосита боғлиқдир. 1998 йил "Ўзбекистон — Ватаним маним" республика кўшиқ байрами танловида олий мукофотга сазовор бўлган "Ўзбекистон — дўстлик диёри" (А.Мансуров ва Н.Назруллаев), кўҳна Самарқанд шаҳрида "Шарқ тароналари" Халқаро мусиқий фестивалида баралла янграган "Фестивал мадҳияси" (Д.Омонуллаева ва У.Азим), Ғ.Ёқубов ижросида машҳур бўлган "Элим деб", "Ҳақиқат излаган армон" (Али-шер Расулов), "Менинг элим" (Юлдуз Абдуллаева), "Ҳақ дўст" (Равшан Номозов ва "Тошкент" гуруҳи), Сафия Сафтарова ижросидаги "Ватан — ягонадир", Дилшод Каттабековни эл-юртимизга танитган "Озод элнинг ўғлиман", Рашид Холиқовнинг "Эй, азиз юртим" каби кўшиқлари ўзбек замонавий эстрада санъатининг дурдоналарига айлангани бежиз эмас.

1990 йилларда кейин ижод этилган кўшиқларнинг салмоқли қисмини болалар мусиқий эстрадаси ташкил этади. Бу соҳада айниқса композиторлар Надим Норхўжаев, Аваз Мансуров, Дилором Омонуллаева, Алишер Расулов, Муҳаммад Отажонов, Хуршида Ҳасанова ва Гулнора Кўчқоровалар фаол ижодий меҳнат қилмоқдалар. Хусусан Надим Норхўжаевнинг "Салом кўшиқ байрами", "Капалак ва камалак", Дилором Омонуллаеванинг "Туркистон фарзандимиз", "Хумо қушим", Муҳаммад Отажоновнинг "Болаларнинг кўзлари", "Онажон Ўзбекистон", Хуршида Ҳасанованинг "Турналар", "Соғлом авлод", Гулнора Кўчқорованинг "Ўзим айланай", "Баҳор" каби кўшиқларида болалар фольклор оҳангларига хос жиҳатлар поп мусиқасининг айрим услублари ("поп-фольк", "поп-рок" ва б.) билан моҳирона

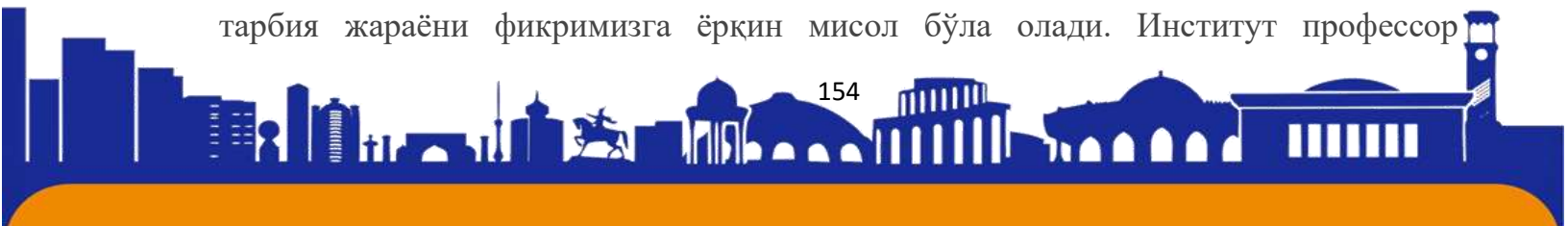
уйғунлаштирилган. Шу боис ҳам бундай услубдаги кўшиқлар минглаб ўзбек болалари томонидан севиб тингланади. Айниқса, Аваз Мансуровнинг "Рамазон", "Оқ теракми, кўк терак?" каби халқ маросим ва урф-одатлари негизида басталанган ажойиб сахнавий ўйин-кўшиқларининг куйларида "жаз-рок", "Бу чаманзор кимники" кўшиғида эса "рэп" услубига хос бадиий хусусиятлар миллий оҳанглар билан узвий боғланган. Композиторнинг "Оҳангларда эртактар", "Истиқлолим", "Хайр мактаб" сингари болалар учун лирик кўшиқлари шунчаки республика кўшиқ танловларида совринли ўринларни эгаллаб қолмасдан, балки минглаб ўзбек болалари, ўсмирлари ва, умуман, кенг тингловчилар қалбидан мустаҳкам жой олган, десак муболаға бўлмайди.

Шунингдек, Алишер Икромов, Дони Илёмов, Сарвар Қозиев, Вағиф Зокиров ва Файзулла Қўлдошевлар ўзларининг мусиқий-эстрада аранжировкалари билан минглаб ўзбек болаларига танилди.

Болалар (оммавий) кўшиқчилигини тарғиб этишда Ўзбекистон телерадио компания-си қошидаги "Булбулча" болалар кўшиқ ва рақс жамоаси (раҳбар Шермат Ёрматов), "Томоша" гуруҳи (раҳбар Нодира Қурбонова), шаҳар болалар ижоди маркази қошидаги "Севинч" гуруҳи (раҳбар Саодат Рустамова), шаҳар боғча, лицей, мактаб қошидаги "Ором" кўшиқ ва рақс жамоаси (раҳбар Гулнора Кўчқорова), "Юлдузча" поп-шоу гуруҳи (раҳбар Равшан Зокиров) ва "Оловуддин" болалар ва ўсмирлар вокал чолғу гуруҳларининг (раҳбар Вадим Кариев) фаолияти эътиборга моликдир.

Айни пайтда мазкур жамоалар фаолияти истеъдодли хонандаларни тарбиялаш ва "юлдузча"ларни кашф этишда ўзига хос мактаб вазифасини ўтамоқда. Чунки ҳозирги кунда халқимиз орасида машҳур Илҳом Фармонов, Севара Назархон, Наргиза Мирзаева, Абдулла Қурбонов ва Достон Убайдуллаев каби эстрада хонандалари айни шундай ижодий жамоаларда вояга етиб "катта сахна"га йўл олган эдилар.

Дарҳақиқат, Мустақил юртимизда миллий эстрада мусиқасини ривожлантиришга барча имконият ва шароитлар мавжуд. Бинобар биз шу соҳа ижодкорлари — хонанда-ю созанда ва бастакорлардан халқимизга манзур бўладиган янги бадиий баркамол кўшиқ ва куйлар ижод этишларини кутиб қоламиз. Ҳозирги замон ўзбек эстрада санъати фидокор иқтидорли ёш санъаткорларга бой. Ўзбекистон давлат консерваторияси ҳузурида очилган Ботир Зокиров номидаги Миллий эстрада санъати институти фаолияти ва институт профессор ўқитувчиларининг эстрада хонандаларини тарбиялашдаги олиб бораётган таълим тарбия жараёни фикримизга ёрқин мисол бўла олади. Институт профессор

Ўқитувчиларидан профессор Д.Амануллаева, Ю.Тураев доцентлар Р.Исламова, Н.Аманова, катта ўқитувчилар К.Джалилова, Д.Бойбабаев, А.Мелдебековларнинг олиб бораётган илмий ва ижодий изланишлари натижасида етишиб чиқаётган иқтидорли талабалар, профессионал фаолиятлари ҳамда ижролари билан Халқаро ва Республика миқёсида ўтказилган танловлар ва фестивалларда мувофақиятли иштирок этиб келмоқдалар.

ФРАНЧАЙЗИНГ: ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ

Одинцова Юлия

Студентка Международного Университета Кимё,

Ташкент, Узбекистан

pak.odintsova.2003@gmail.com

FRANCHISING: DEVELOPMENT PROSPECTS IN UZBEKISTAN

Odintsova Yuliya

Student at the Tashkent Kimyo International University,

Tashkent, Uzbekistan

pak.odintsova.2003@gmail.com

Аннотация:

В статье описывается современное состояние развития франчайзинга в Узбекистане, который определяется как развитие предпринимательской деятельности, основываясь и используя концепцию уже готового и проверенного опытом предприятия с многолетним опытом, историей и репутацией, а также рассматриваются виды, формы, преимущества и риски данной деятельности.

Ключевые слова: Франчайзинг, рынок, развитие, сервисный, экономика, товарный знак, бизнес-модель, бренд, возможности, риски.

Abstract:

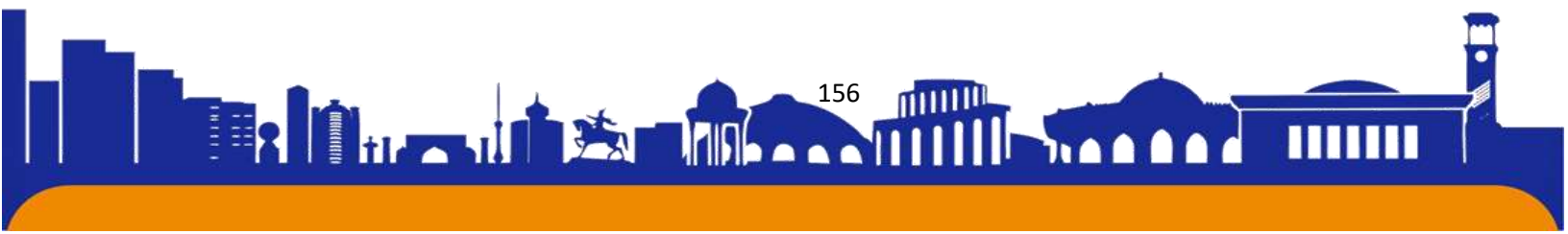
The article describes the current state of development of franchising in Uzbekistan, which is defined as the development of entrepreneurial activity, based on and using the concept of a ready-made and proven enterprise with many years of experience, history and reputation, and also considers the types, forms, advantages and risks of this activity.

Key words:

Franchising, market, development, service, economy, trademark, business model, brand, opportunities, risks.

ВВЕДЕНИЕ

Франчайзинг давно используется во множестве государств мира. По сведениям World Franchise Associates (Всемирный совет по франчайзингу) эту систему используют около 1,5 миллиона предприятий во всем мире. Данная картина "бизнеса" довольно востребована так как подвержена наименьшим рискам во время событий с непредвиденным сюжетом, например, COVID-19.

Если в США и странах Европы данный метод ведения бизнес деятельности активно развивался в конце 40-х годов минувшего века, то в государствах СНГ он стал распространяться только в начале 2000-х годов.

В Узбекистане на данный момент франчайзинг только набирает обороты. Есть несколько основных факторов и причин, согласно которым сдерживается его развитие:

1) Низкая осведомленность. В первую очередь, в Узбекистане нужно выполнить просветительскую работу, образовать осознание у всего населения государства о том, что такое франчайзинг. Так как на самом деле любой житель государства имеет возможность начать личное дело, получив для себя франшизу.

2) Отсутствие специализированного образования, маленькая численность бизнес-школ и предназначенных для данной специальности курсов, в которых затрагивается содержание франчайзинга;

3) Условная "юность" предоставленного метода ведения бизнеса.[2]

ЦЕЛЬ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ СОСТАВЛЯЮЩИЕ

Целью предоставленного исследования считается исследование и анализирование франчайзинга и его всевозможных обликов как формы становления предпринимательской работы в Узбекистане.

В процессе исследования использованы аналитические, диагностические, абстрактно-логические методы, сравнительный анализ, системный подход. [7]

Объектом данного исследования является право на использование фирменного названия, товарного знака, продукта, услуги, коммерческой тайны, бизнес и производственных процессов.

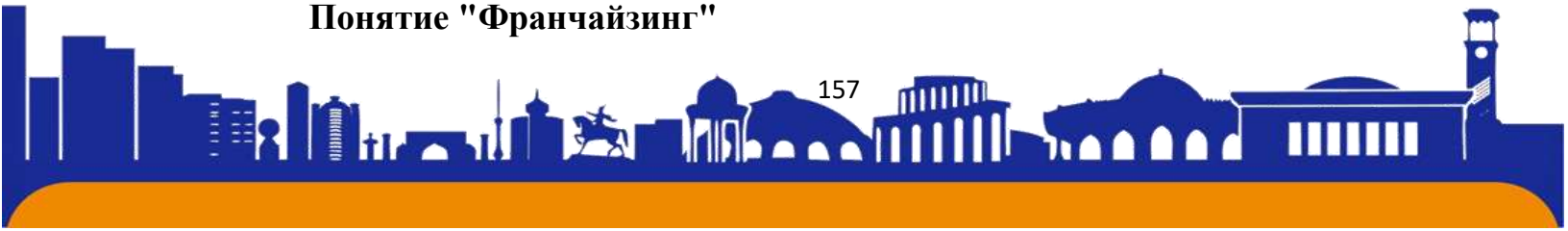
Субъектами же признаются два вида лица:

Франчайзер - крупная компания, у которой уже есть проверенная временем репутация и собственная технология ведения бизнес-процесса. Такая фирма предлагает свои услуги на конкретных условиях второй стороне на пользование её товарным знаком, реализовывая продукты и предложения.

Франчайзи - инвестор, который приобретает у фирмы право на ведение коммерческой деятельности.[6]

Расширение сети, создание действенных каналов сбыта при минимальных издержках, для запуска франшизы компании-франчайзеру не потребуются денежных средств, по сопоставлению с открытием личных точек - все они считаются ведущими мотивами и целями франчайзеров. [5]

Понятие "Франчайзинг"

Франчайзинг- это внедрение или же "аренда" символа конкретной компании. Использование франчайзинга сопровождается заключением соглашения или же контракта между франчайзером и франчайзи, выражаясь простыми словами это соглашение между тем, кто предоставляет право пользования или же франшизу и тем, кто её получает с целью использования. Конструкция содержания контракта имеет возможность быть различной, но самое ключевое, как правило, в контракте указывается сумма отчислений за право использования франшизы. Запросы отчислений имеют все шансы, как существовать, так и отсутствовать, но в этом случае франчайзи будет приобретать у франчайзера определенную численность продуктов, дел или же предложений. [1]

Распространение и развитие данной деятельности в Узбекистане

На данный момент такой тип ведения бизнеса, как франчайзинг в Узбекистане находится на стадии развития. Многие предприниматели отдают предпочтения для ведения малого и микро бизнеса в соответствии с данной формой, как самой безопасной дорогой на пути к успешному продвижению.

В 2018 году в Узбекистан вошла всемирно известная сеть ресторанов общепита американского происхождения "KFC" и крупнейшая российская сеть кофейни "Шоколадница", которые на сегодняшний день имеют большую популярность среди местных жителей.

Было проведено исследование, в процессе которого было выявлено, что в настоящее время в Узбекистане имеются действующие франчайзинги известных гостиничных брендов, таких как Intercontinental, Radisson, Hyatt, Hilton и так далее. Также имеются бренды одежды - Adidas, Giovanni Gentile, Mexx, Moregan, Tommy Hilfiger. Самыми первыми, присутствующими на рынке Узбекистана франшиз, являются торговые марки "1С:Бухгалтерия", система Paynet, "Coca-Cola". Также на рынке Узбекистана представлена сеть АЗС "Лукойл". [7]

История возникновения

Макетом прогрессивной системы франчайзинга принято считать швейные машины Зингера. Система сервиса и продаж Исаака Зингера стала родоначальником передового франчайзинга. Ещё с 1851 года компания Зингера заключала письменные договора на передачу франшиз. Данными договорами передавалось право на перепродажу и починку швейных машин на конкретных территориях США.

Но у системы Зингера был недостаток - она не имела налаженного сервиса, который мог бы позволить организовать обслуживание и ремонт машинок на всей территории США. В связи с этим была создана франчайзинговая система, которая предоставляла фирмам исключительно права продавать и обслуживать швейные машинки на определенной территории. [1]

Франчайзинг - не альтернатива бизнесу

Франчайзинг используют компании, которые уже прошли достаточный путь, имеют определенный опыт и осознают свою модель. Они определили свою целевую аудиторию, понимают на что способен их продукт на пути к совершенствованию, создали рабочую систему внутренних процессов.

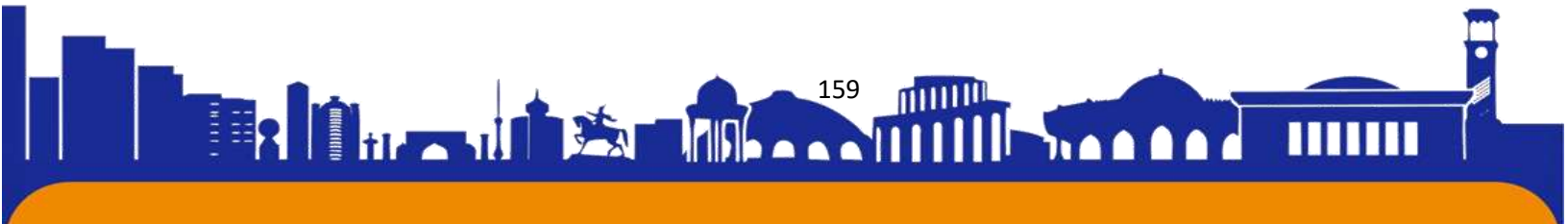
Франчайзинг доступен всем без исключения, однако предприниматели должны понимать, что зависимо от типа бизнеса по франшизе может передаваться как вся модель ведения бизнеса, так и лишь часть процессов. Следует также отметить, что это нельзя рассматривать как альтернативу бизнесу, так как он является его неотъемлемой частью.

Ключевым фактором, который влияет на масштабирование компании, является уровень системности. [2]

Основные виды и формы

Выделяют следующие виды франчайзинга:

- Товарный. В основном используют в торговой сфере, франчайзи получает право на реализацию продукции, выпущенной франчайзером под его торговой маркой. Договор подразумевает технологию продаж, четкие правила использования марки производителя и ассортимент продуктов и предложений.
- Производственный. Франчайзи получает право на производство и продажу продукции под фирменным знаком компании франчайзера. Предусматривает получение технологии, сырья. Обсуждаются требования к производственному процессу, объему производства продукции, товаров или услуг, качество, отчетность, планы продаж.
- Сервисный. Предоставляется право на занятие определенных видов услуг под торговой маркой франчайзера, который обеспечивает их оборудованием, рекламой, маркетинговой технологией. Производится контроль за работой.
- Бизнес-формат. Франчайзер передает права продаж, а также лицензию на организацию данного вида деятельности. В договорах обговариваются концепция предприятия, инструкции по обучению сотрудников, оформление

интерьеров, униформа персонала. Учитывается рекламная политика, отчетность, взаимоотношения с поставщиками.

Наиболее распространенными видами франчайзинга в Узбекистане являются товарный и сервисный. Компании, ориентированные на развитие с помощью франшизы, могут рассчитывать на большой спрос. Пример: фаст-фуд, кафе, рестораны, салоны красоты, школы, фитнес-центры, автомойки и подобные виды деятельности.

Также всегда были востребованы и популярны производственные и аграрные виды. Но их создание и развитие требуют значительных ресурсов, так как они рассчитаны на средний и крупный бизнес организации. Однако они могут обеспечить высокую прибыльность и работоспособность на долгие годы обеим сторонам.

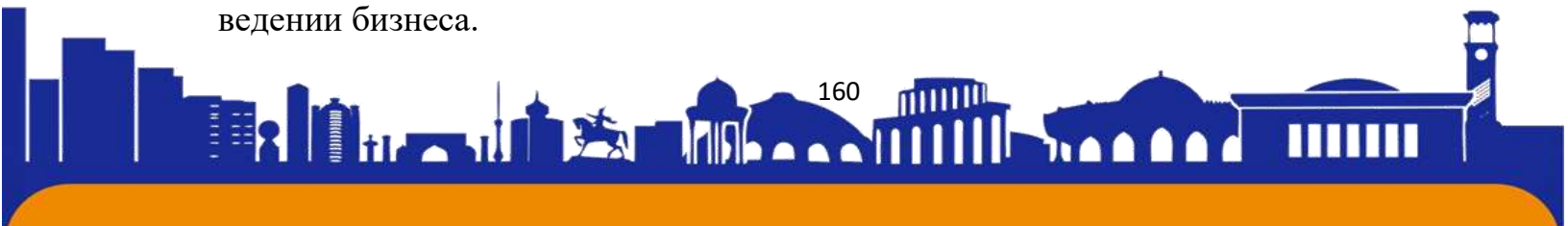
К основным формам франчайзинга относятся:

- Прямой франчайзинг. Передача прав владения деятельностью одному лицу с ограничением территории.
- Субфранчайзинг. Франчайзер передает субфранчайзеру большую часть своих прав на закрепленной территории, включая право на открытие предприятия и продажу франшизы третьим лицам.
- Мастер-франшиза. Используется в деятельности крупных международных сетей. Предполагается полная передача полномочий франчайзера мастер-франчайзи, включая эксклюзив.
- Обратный. Франчайзи выступает в роли агента, берущий у компании товар на реализацию, далее получает доходы в виде процентов от оборота своего предприятия. Это снижает затраты на открытие.
- Мягкий франчайзинг. Партнеру предлагают только внести половину всех средств для открытия предприятия, вторую половину берет на себя управляющая компания. Позже партнер может выкупить долю управляющей компании и стать полным владельцем предприятия. В некоторых случаях компании могут взять на себя полную сумму необходимых средств для открытия предприятия, оставляя своему партнеру лишь право на управление деятельностью и текущие расходы.

[1] [2]

Риски и преимущества

При правильной разработке франшизы, обе стороны могут получить большие преимущества от сотрудничества, нежели при самостоятельном ведении бизнеса.

Таким образом, франчайзер может быстрее завоевать долю рынка без значительных инвестиций, увеличить доходы и расшириться на удаленных территориях.

В таком случае покупатели получают выбора новой ниши, экономят ресурсы, доступность новых технологий и инноваций и многое другое.

Несмотря на все вышеперечисленные преимущества, существуют и следующие риски:

- Потеря репутации при некачественной франшизе;
- Неэффективность развития территории;
- Незаинтересованность рынка в данной продукции;
- Смещение фирменного стиля;
- В случае потери франчайзи утрата конкурентных преимуществ.

Данные риски, конечно же, стоит избегать, но быть информированным о них и знать пути их разрешения также следует учитывать. [2]

Первая Международная выставка франшиз в Узбекистане

4 октября 2022 года в Узбекистане прошла первая международная выставка франшиз. Ассоциация франчайзинга Узбекистана и Торгово-промышленная палата Узбекистана выступили в роли организаторов данного мероприятия.

Franchising Expo Uzbekistan считается одним из главных мероприятий для франчайзеров и вероятных франчайзи. Становление франшизных сетей и выведения узбекских брендов на глобальный уровень считались ведущими целями предоставленного мероприятия.

Рисунок 1. Международная выставка франшиз в Узбекистане

На данной выставке обсуждались перспективы франчайзинга в Узбекистане, актуализация трендов торговли, опасности при выходе франшизы на рынок, предложения логистических компаний в данной сфере деятельности, преимущества франшиз и способы выведения узбекских брендов на мировой уровень.

Это мероприятие стало замечательной возможностью для обеих сторон наладить выгодные отношения, отыскать успешных и стабильно возрастающих покупателей и осведомление сервисных фирм о собственных предложениях и критериях для предпринимателей.[3]

Подборка российских франшиз для открытия в Узбекистане

На сегодняшний день рынок Узбекистана стремительно растет. Многих инвесторов привлекает тот факт, что в стране практически нет международных гигантов, с которыми было бы сложнее конкурировать. Следовательно, бизнес стремятся открывать как местные жители, так и приезжие из других стран.

Наличие крупных городов, таких как Ташкент, Самарканд, Бухара и другие - способствует тому, что для рынка страны могут подойти множество франшиз. В том числе российские франшизы.

Для выбора франшизы в качестве ведения бизнеса в Узбекистане следует ориентироваться на несколько факторов:

1) Стоимость. Следует учитывать все виды инвестиций, начиная с самого запуска и дальнейшего развития компании;

2) Опыт. Нужно учитывать тот факт, что не только международные франшизы могут стать прибыльными, но и только выходящие на рынок новые виды деятельности;

3) Услуги. Сюда включается полное обучение от управляющей компании.

Ниже представлена небольшая подборка российских франшиз для открытия в Узбекистане, которые могут быть прибыльными и успешными следуя из всего вышеупомянутого:

- Академия гениев. Франшиза представлена в виде школы для детей в возрасте от 6 до 18 лет, которых будут обучать дополнительному образованию, развивать их потенциал и подготовят их к профессиям будущего. Основной упор делается на обучение детей робототехники и программированию;

Рисунок 2. Академия гениев

- Советская аптека. Франшиза аптеки представлена в виде ассортимента востребованных лекарств от поставщиков из стран Азии, Америки и Европы. Известна тем, что является популярной сетью аптек с низкими ценами на товары;

Рисунок 3. Советская аптека

- CyberX. Франшиза киберспортивного клуба, в которых можно играть в современные игры, участвовать в турнирах и тренироваться в кибер дисциплинах. Является международной сетью киберспортивных центров.

Рисунок 4. CyberX

Примеров российских франшиз для запуска в стране существует очень много. Успех и достижение поставленной цели будет зависеть лишь от правильности ведения бизнеса и использования всех предоставляемых услуг, ну и, конечно же, от спроса потребительского рынка, на котором франчайзер собирается продвигать свое дело и расширяться. [4]

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В современном обществе меняются предпочтения, и развитие франчайзинга, как одного из видов бизнес деятельности стремительно развивается. Он способствует развитию как социальному, так и экономическому. Создаются дополнительные рабочие места, привлекается больше инвестиций для развития деятельности, как местных, так и иностранных, увеличивается рынок путем размещения своих товаров и услуг, обеспечивается дополнительная прибыль и доход в бюджет страны, происходит оборот денежных средств, появляется возможность выхода на мировой уровень, следовательно, возможность увеличения узнаваемости бренда и страны.

Таким образом, данное исследование определяет влияние различных видов и форм франчайзинга на местные сообщества, включая влияние на потребительский рынок, развитие предпринимательских способностей, повышение осведомленности о понятии "франчайзинг", воздействие на экономику страны.

Одним словом, франчайзинг - это, пожалуй, одна из тех сфер развития предпринимательских и бизнес способностей, которые были так необходимы для

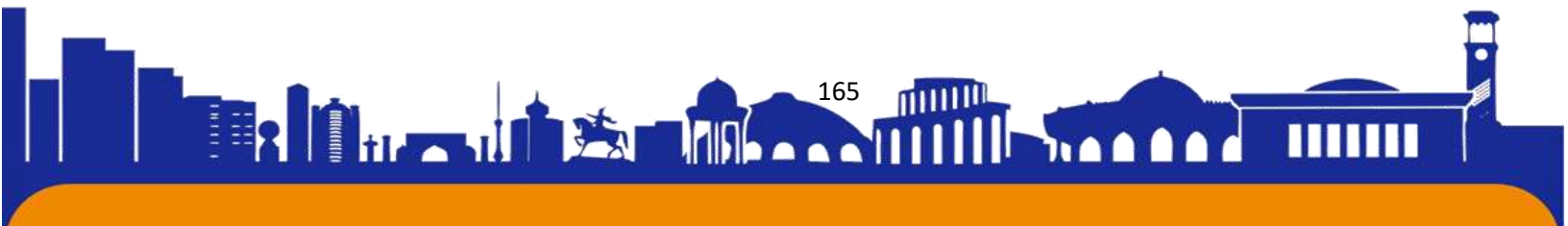

развития нашей экономической деятельности и для увеличения узнаваемости Узбекистана не только в пределах стран СНГ, но и в других странах мира.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Steven Spinelli Jr., Robert M. Rosenberg, Sue Burley. Franchising: Pathway to Wealth Creation. - М. : " Williams", 2006. - S. 384.
2. Lukyanov A. (June 16, 2021). Franchising in Uzbekistan/ Why is it needed and what are its advantages. Online edition of Spot.uz
3. The editorial office of the newspaper "Yangi O`zbekiston" (October 4, 2022). Tashkent hosted the First International Franchise Exhibition in Uzbekistan
4. Zvyzgin E. (October 21, 2022). 50 franchises for starting a business in Uzbekistan. Online service for selling franchises Businessman.ru
5. Maksimova A.N., Ivanov N.N. (2013). Franchising strategies in modern conditions of functioning of organizations in the service sector. CyberLeninka, open access scientific library
6. Nuances of drawing up an agreement between objects and subjects of international franchising. Internet magazine for entrepreneurs Sdengami.ru
7. Samanov A.A. (2019). Franchising as a form of entrepreneurship development in Uzbekistan. CyberLeninka, open access scientific library

O'zbekistonda zamonaviy televideniyaning paydo bo'lishi

Jo'rayeva Maftuna Roziqovna

Samarqand Davlat Chet Tillari instituti

Xalqaro jurnalistika yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Mutaxassislarining yangi asrga “Axborot asri” degan nisbatni berganliklari bejiz emas. Ulkan armiyalar, qudratli qurollar bajarishi mushkul bo'lgan ishni maxsus yo'naltirilgan axborotlar orqali amalga oshirish osonroq va qulayroq bo'lib qoldi. “Kim axborotga egalik qilsa, o'sha dunyoni boshqaradi”, degan fikr kundalik haqiqatga aylandi. Inson aqliy taraqqiyotga qanchalik moyil bo'lsa, biologik nuqtai nazardan dam olishga ham shunchalik ehtiyoj sezadi. Televizion jurnalistikaning taraqqiy etib borayotgan yo'nalishlarida ham bu yaqqol namoyon bo'lmoqda.

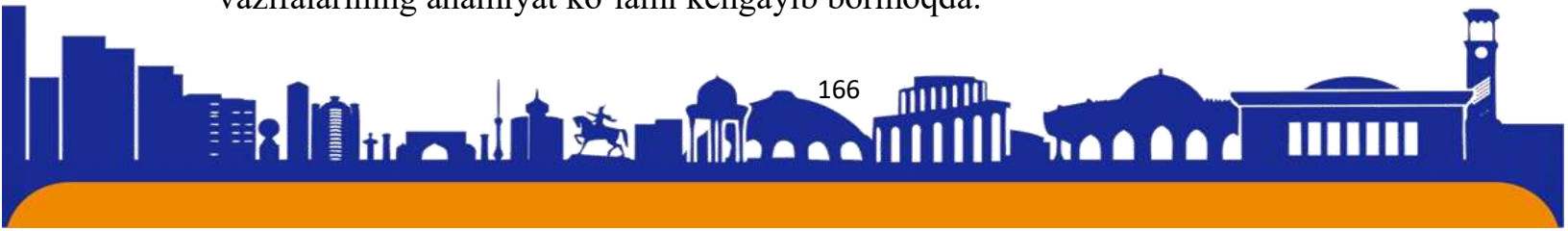
Kalit so'zlar: Televideniya, mafkura, global, kanal.

Jurnalistika nazariyasining asosiy qonuniyatlari va tizimidan kelib chiqilsa, ma'lum bo'ladiki, hozirgi kunga qadar mutaxassislar tomonidan televideniyaning an'anaviy funksiyalari sifatida axborot tarqatish, madaniy-ma'naviy, integrativ, ijtimoiy-pedagogik, tashkilotchilik, ta'limiy, rekreativ va boshqalar ko'rsatib kelingan.

Televideniyaning jamiyat taraqqiyotiga hamda jamiyatning OAVga, xususan TVga ta'siri ham ko'tarilib bormoqda. Jahon amaliyotida mutaxassislar oynai jahonga nafaqat mafkura yaratadigan, uni shakllantiradigan dargoh, qurol sifatida, balki turli ijtimoiy –siyosiy qarashlarni tomoshabinga yetkazadigan, ma'rifat tarqatadigan ommaviy axborot vositasi sifatida qarashadi.

Televideniyaning huquqiy-demokratik davlat va fuqarolar jamiyati qurishda tutgan o'rni yuqori bo'lib, mamlakat o'tmishi, bugungi kuni va kelajagi haqida haqqoniy va yuqori saviyadagi ko'rsatuvlar tayyorlash bugunning eng muhim vazifalariga aylanmoqda. OAV tizimidagi eng tezkor, eng xalqchil, eng ta'sirchan bo'lgan elektron aloqa vositasi TV oldida ham qator dolzarb va zalvorli vazifalar turibdi.

Televideniyaning shitob bilan har bir jamiyat va insonlar hayotiga kirib borishi natijasida auditoriyaning mamlakatimizda va jahonda sodir bo'layotgan voqea-hodisalar haqidagi axborotga talabi oshib bormoqda. Aholi fikrini xolisona shakllantirishdagi o'rni ko'tarilmoqda. Aholini turli voqea-hodisalardan voqif qilish, aholi madaniyatini oshirish, ma'naviyatini boyitish, dunyoqarashini to'g'ri shakllantirishda televideniyaning axborot tarqatish, madaniy-ma'naviy, birlashtiruvchi(integrativ), tashkilotchilik, ma'rifiy, mafkuraviy, rekreativ kabi vazifalarining ahamiyat ko'lami kengayib bormoqda.

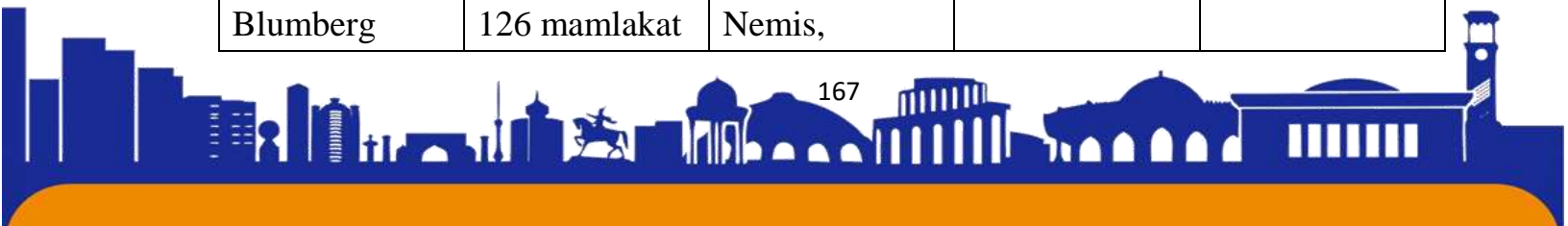

Televideniyaning taraqqiyotiga e'tibor qaratigan bo'lsak, telejurnalistikaning axborot janrlari dastlabki yillarda juda tez rivojlandi. Yangilik topish, uni qayta ishlash va uzatishda kuchli raqobat muhiti vujudga keldi. Agar butun dunyo axborot xizmatlari faoliyatiga nazar tashlansa, bu yaqqolroq ko'rinadi. "BBC", CNN", "Al-Jazira" telexizmatlari o'rtasida axborot topish, uni tayyorlash va tarqatish borasida keng ko'lamli raqobat yuzaga kela boshladi.

Yangilik olimlar va tadqiqotchilar tomonidan "eng qimmat va eng tez eskiradigan mahsulot", degan xulosaga kelingan. Yangilik insonlar uchun kundalik ehtiyojga aylandi. Ma'lum darajada jamiyatda mavjud bu istakni qondirish va buning negizida mo'may daromad orttirish, axborot bozorida o'z manfaatlariga xizmat qiluvchi g'oyalarni ilgari surish television yangiliklar dasturlarining birlamchi maqsadi etib belgilandi. To'g'rirog'i, har qanday davlat bugun o'z nufuzini, salohiyatini, u yoki bu hodisaga munosabatini internet bilan bir qatorda, aynan television yangililar dasturlari orqali targ'ib qilishga asosiy kuchini tashlagan. Axborot bozorida esa allaqachon yetakchilar shakllanib ulgurdi. Axborot yetkazish bobida bozorda chaqqon kompaniyalar sifatida tadqiqotchi V.V.Orlovaning "Глобальный телесети новостей на информационном рынке" (Informatsiya bozorida yangiliklar global tarmoqlari) risolasida axborot va uning jamiyatimiz hayotida tutgan o'rni to'g'risida bir qancha fikrlar aytilgan va quyidagi jadval keltirilgan:

Dunyo axborot bozoridagi global television yangiliklar tarmog'i

Teletarmoq	Yangililar uzatish ko'lami	Tili	Auditoriyasi	Tashkilotchisi yoki rahbari
CNN	212 mamlakat	Ingliz, Ispan, Turk Nemis	200 mln.dan ortiq obunachilari bor	AOL-Taym Uorner Ted Turner
BBC Uorld	200 mamlakat	Ingliz	270 mln. Obunachi	BBC
Blumberg	126 mamlakat	Ingliz, Fransuz, Nemis,		Blumberg El-Pi asoschisi va

TV		Italyan, Yapon, Portugal, Ispan	200 mln. Obunachi	egasi Maykl Blumberg
CNBC	84 mamlakat	Ingliz	180 mln. obunachi	CNBC

Zamonaviy radio va telekanallar ham yanada kengroq auditoriyaga yetib borishi uchun o'z mahsulotlarini tez sur'atlarda o'sayotgan texnika va texnologiya bilan barobar olib borishga harakat qilyaptilar. Onlayn televideniya ham ortib boryapti. www.webtvlist.com sayti orqali 300dan ortiq onlayn kanallarni to'g'ridan - to'g'ri tomosha qilish mumkin.

O'zbekistonda television ko'rsatuvlar rasman 1956 yil 5noyabrda Toshkentda boshlandi. Shu yili Toshkent televideniya studiasi tashkil etildi. Bu studia o'z ko'rsatuvlarini 180m balandlikdagi Toshkent television minorasi (1956 yili foydalanishga topshirilgan) orqali ko'rsatdi. Shu tarzda muntazam ko'rsatuvlar boshlandi. 1958 yili ko'chma television stansiya (KTS) orqali birinchi marta studiya tashqarisidan ko'rsatuv olib borildi.

Axborot dasturlarining bugungi holati , axborot tayyorlash, qayta ishlash va uzatish borasidagi tajribalarni oshirish ustida harakat davom ettirilyapti. Bular:

Birinchiidan , O'zMTRK tarixida ilk bor raisning axborot siyosati bo'yicha o'rinbosari lavozimi joriy etildi.

Ikkinchidan , jonli efir masalasiga e'tibor kuchaymoqda. Bu haqda dia.uz electron nashri "O'zbekiston telekanalining "Axborot" dasturi 14:00 da jonli efirda namoyish etildi. Tanqid toshlaridan so'ng "Axborot" dasturi jonli efirda chiqa boshlagani katta o'zgarishdir" , deb yozadi.

Uchinchidan, ko'rsatuvlarda stend-aplarga alohida e'tibor qaratilib, tanqidiy-tahliliy chiqishlarga e'tibor kuchaydi. Joylardagi turli sohalarga taalluqli muammolar jurnalistlar tomonidan olib chiqilmoqda.

To'rtinchidan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 30 mart kungi videoselektor davomida televideniya faoliyatini tanqid qilib, "ura –urachilik zamoni o'tdi" deb aytgan gapidan so'ng mahalliy telekanallar, xususan "O'zbekiston" telekanali xususida tanqidiy fikrlar chop etilgan edi. Jurnalist Fozil Farhod ijtimoiy

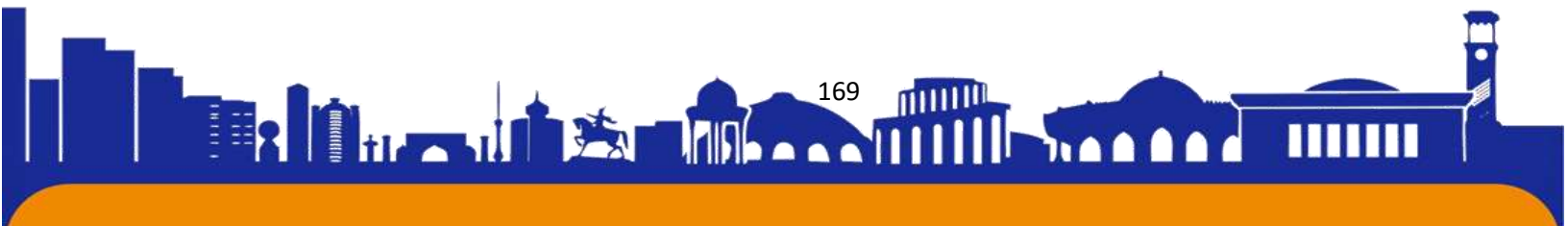

tarmoqdagi sahifasida “Tahlilnoma”dagi o’zgarishlar xususida fikrlarini quyidagicha yozib qoldirgan: “16 aprel kuni kech soat 9:00da efirga uzatilgan dasturning yangi formati, ayrica qiyofasi 9 aprel kungi ruscha-o’zbekcha sonlaridagiday ko’nglimni ko’tardi: sahifalash davomida nuqtai nazar, tahlil va baholash mezonlariga urg’u berildi. Demak, ko’rsatuv yangi formatda efir yuzini ko’rmoqda”.

Beshinchidan, shu paytga qadar “Uzreport TV” 24 soat mobaynida efirga chiqishi, informatsion kanal sifatida namoyon bo’layotgandi. Endilikda O’zbekiston Milliy teleradiokompaniyasi tarkibidagi yangi formatdagi “O’zbekiston 24” deb ataluvchi milliy axborot-tahliliy teleradiokanal tashkil etildi. U xorijiy mamlakatlarda faoliyat yurituvchi o’z muxbirlar tarmog’iga ham ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Кузнецов Г.В., Цвик В.Л., Юровский А.Я. Телевизионная журналистика. 4-е изд. М.: Изд-во МГУ, 2004-С.36-52.
2. <http://uza.uz/oz/politics/tan-idiy-ta-lil-atiy-tartib-intizom-va-shakhsiy-zhavobgarlik-16-01-2017>,11.05.2017.
3. <http://kun.uz/news/2017/04/04/uzmtrk-raisiga-urinbosar-tajinlandi>,11.05.2017
4. <http://dia.uz/uz/yangiliklar/ozbekiston/2017/04/04/prezident-tanqididan-song-jonlanish-axborot-jonli-efirda>,11.05.2017.
5. <http://sputniknews-uz.com/news/20170417/5211239/Tahlilnomadagi-nouxau-ozbekistonliklarni-hayratlantirdi.html>,11.05.2017.
6. <http://kun.uz/news/2017/05/04/uzbekistonda-angi-uzbekiston-24-ahborot-talilij-telekanali-taskil-etiladi>,11.05.2017.

DZYUDO-QUROLSIZ KURASH
Xurramov Jasur Rahmatullo o'g'li
xurramovjasurbek1gmail.com
Tel:+998990322817

TDPIning pedagogika va san'at fakulteti 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada DZYUDO sporting tarixi va hozirgi kunda tutgan o'rni haqida hamda Vatanimiz ravnaqidagi ahamiyati haqida so'z boradi. DZYUDO sport turining ayni damda rivojlanganlikdagi tarixi va unga kim asoschi bo'lganligi, qanday o'yinlar aynan DZYUDO sporti uchunligi haqida ma'lumotlar. DZYUDO sport turi ayni damda rivojlanish bosqichida erishilayotgan g'alaba va yutuqlar ostonasida.

Kalit so'zlar: DZYUDO, Sport, Tokio, Jigaro Kano, Yaponiya, Toshkent, Davlat Bobonov, Muzaffarbek To'raboyev, prezident Shavkat Miromonovich Mirziyoyev, dzyudo qoidalari, "coco", Dzyudo bo'yicha musobaqalar.

Bilamizki, sport sog'lik garovi. Faqatgina sport sog'likni emas, balki inson ruhini ham chiniqtiradi. Kishi o'zi yoqtirgan mashg'ulot bilan, sport bilan shug'ullansa asablari, ruhiyati hordiq oladi. Va albatta, bu o'zi egallagan sport turi bo'yicha ham yuksak yutuqlarga erishishi mumkin.

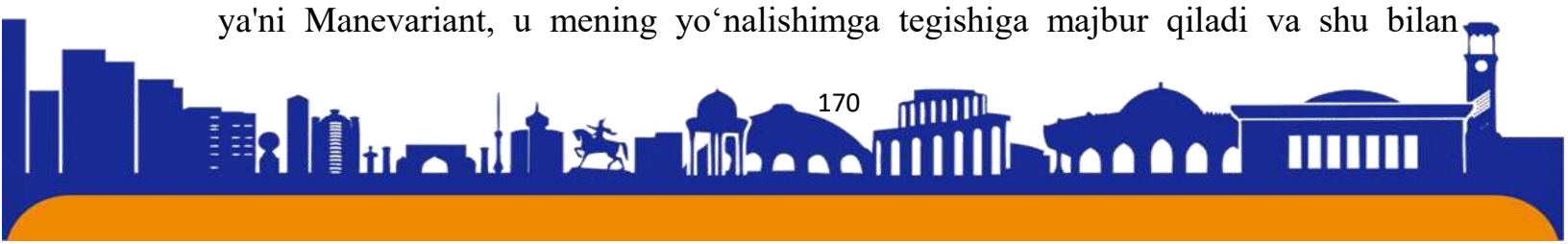
Kurash, dzyudo, boks, suzish, yengil atletika, tennis, gimnastika kabi sport turlarini misol qiladigan bo'lsak, har birining o'z qirradi, o'z xususiyati bor. Bunda biz dzyudo sport turini oladigan bo'lsak, dzyudo insonda qat'iyatlilikni, jasurlikni, tezkorlikni shakllantiradi. Dzyudo paydo bo'lgan sana 1882- yilgi deb hisoblanadi. 21 yoshli yaponiyalik Tokioda Tokio Buddist ma'budidagi "Tokio Buddist" ma'bad. Uning ismi Jigoro Kano Dzyudo Ju-Juutsudan ("Jiu-jitsu" dan sodir bo'ldi, ular o'z navbatida, "Suo" kurashining qadimiy shaklining kelib chiqishidir.)

"DZU-DZUTO"-Qurolsiz kurash"-tarjimada "yumshoqlik san'ati" ma'noni anglatadi. Bu chiroyli afsona.

"Bir kuni doktor "Sumobi Aksiyalar bog'ning atrofida yurar va kechagi qor yog'ayotganiga katta daraxtlarning novdalari buzilganligini payqadi. Va faqat kichkina daraxt nihoyatda yer yuzida ekanligi, shoxlari jiddiylikni pasaytirdi va to'g'irladi. Shundan keyin Akima:-dedi"G'alaba engashing!"

"Ju-Dzitus" magistrleri unchalik kuchli emas edi, shovqin-suron, ayyor va padia tili, shunidek raqibni aldashlari va unga qarshi kuch ishlatishlari kerak edi.

Bu kino formulasidan olingan KANO:"Aytaylik, bitta odamning kuchi birlikda o'lchanadi, bu 10 birlikda teng kuchga ega. Menimcha, biz bundan juda kam va kuchsizman, 7 donaga teng kuch. Agar u o'z kuchim bilan maydalansa, tabiiyki, men ham yiqilib tushaman. Ammo agar men bir xil kuchga tushib qolsam, uning ishlashini ya'ni Manevariant, u mening yo'nalishimga tegishiga majbur qiladi va shu bilan

muvozanatni yo'qotadi. Albatta, uning kuchi bu yerda qoladi, lekin uni shu lahzada ishlatishga qodir emas. Va u qo'llab-quvvatlash nuqtasini yo'qotadi. Va endi u 10birlik tashqarida qoladi. Men muvozanatni yo'qotmasdan, men ham barcha kuch birlikni saqlayman. Ba'zilarida men raqibimdan kuchliroq bo'laman va bu juda zo'r harakat qilmasdan g'alaba qozonmayman."

Yaponiyada qabul qilingan tasnifga ko'ra dzyudo zamonaviy jang san'atlarini anglatadi. Dzyudo kurashi professor Jigaro Kano tomonidan yaratilgan. 1882-yilda Kano Tokio shahridagi "Kodokan" birinchi "Kadokan" maktabini ochdi. Bir yo'l o'tgach, ular ishdan bo'shatilish tizimini yaratdilar va 1887-yilda dzyudo texnikasi nihoyat tashkil etildi. Birinchi jahon chempionati 1956-yilda Tokioda bo'lib o'tdi, shundan so'ng musobaqa nafaqat Yaponiyada bo'lib o'tdi.

Hozirgi kunda yurtimizda ham dzyudo sporti bo'yicha juda ko'p yangiliklar bo'lib o'tdi. Masalan, shu kecha-yu kunduzda yurtimizning poytaxti Toshkent shahrida bo'lib o'tgan Jahon chempionatida ikki hamyurtimiz Davlat Bobonov hamda Muzaffarbek To'raboyev Oltin medal bilan taqdirlandilar. Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning shaxsan o'zlari bu oltin medalni Davlat Bobonovga topshirdilar. Bu hamyurtimiz uchun juda katta faxr va iftixordir. Bundan ko'rinib turibdiki, yurtimizda har qanday sport turi bo'lishidan qat'i nazar o'z sohasining professional ustalari bor desak, adashmagan bo'lamiz.

DZYUDO QOIDALARI

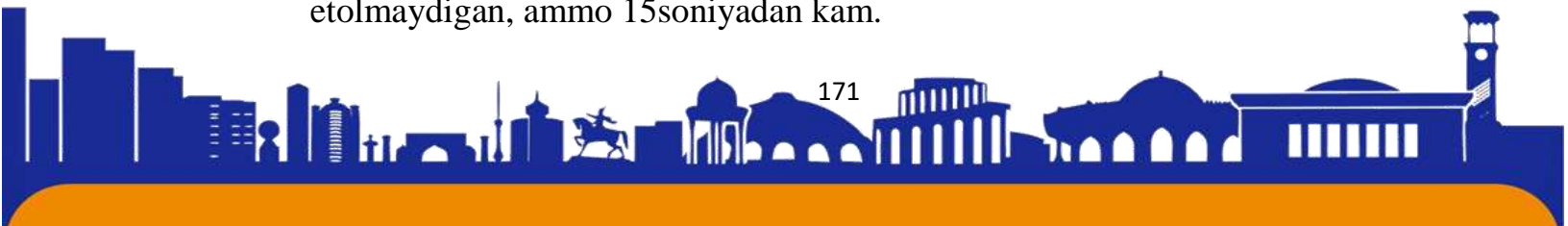
- Yoshlik davri-12yoshgacha o'g'il-qiz o'g'il bolalar va qizlar.
- O'rta yosh -14yoshgacha bo'lgan yigit-qizlar
- Kadetlar-17yoshgacha bo'lgan bolalar va qizlar
- 20yoshgacha o'sorlar va o'smirlar
- Yoshlik-20yoshgacha
- Erkaklar va ayollar. Faxriylar -30yoshdan keyin.

Dzyudodagi duel, "HADJEFE" jamoasida boshlanadi. Agar siz duelni to'xtashingiz kerak bo'lsa, "Mee" jamoasi e'lon qilinadi. Jangni tugatish Soro-ishlab chiqarilgan buyruqni signal beradi.

Deludda g'alaba qozonish uchun hujumkor qiluvchi raqibni orqa tomonda va yotgan joyida -og'riq yoki siqilishni ushlab turish yoki tutashish uchun.

"Coco"-quyidagi texnik tadbirlarni amalga oshirish uchun beriladi:

- Dzyudochiga hujum qilib, nazoratni amalga oshirib, dushmanni bir yelkama-yelka yoki songacha (kestirib) yoki dumba tashlaydi;
- Hujumchi dzyudist raqibni 10soniya va undan ko'p bo'lgan holatni tark etolmaydigan, ammo 15soniyadan kam.

Dzyudo bo'yicha sinflar shakli deb nomlanadi- dzyud, uch qismdan iborat: ko'ylagi, shimlar va kamar. Odatda, dzyudodan paxtadan qilingan va ikkinchi sportchidan birinchi va oq rangda bo'lgan sportchida ko'k rangda bo'lishi kerak.

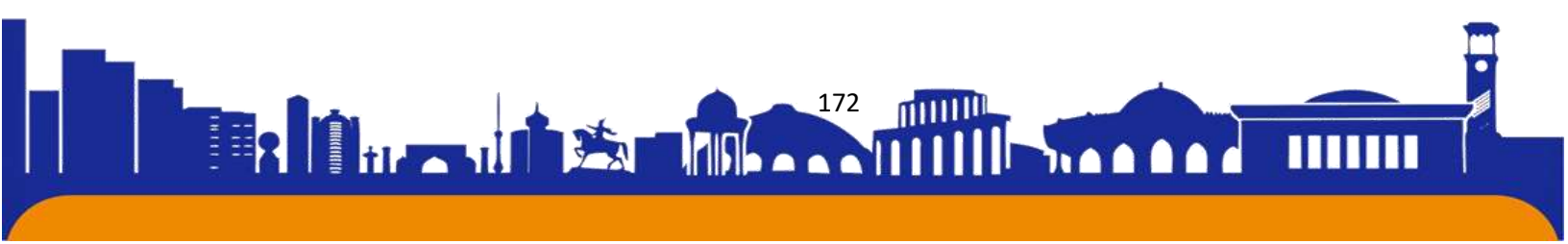
DZYUDO BO'YICHA MUSOBAQALAR

- Olimpiya o'yinlari
- Jahon chempionati
- "Magistr"
- "Grand Slam"
- "Grand prisi"
- Qit'a chempionati
- Qit'a ochiq

Ajablanarlisi shundaki, dzyudoni mashhur sport turi sifatida tan olish, uning ruhiy va falsafiy komponenti, shuningdek, ta'lim roliga mos kelmadi. Jang san'ati uslubini olib, intizom, qat'iyat, hurmat kabi fazilatlarga ega. Dzyudo-murakkab aqliy salohiyat namoyondasi va tanani chiniqtiruvchi sport turidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xamidullo Saliyev "Jismoniy tarbiya va sport"
2. T. S. Usmonxo'jayev "Jismoniy tarbiya"
3. S. Mamurov "Sport tibbiyoti"
4. S. R. Madrimov "Sport biomexanikasi"
5. jdpu.uz
6. zyouz.com
7. Kitobxon.com

SEMANTIK ELEKTRON KUTUBXONANING AXBOROT MODELI

Ziyodullayeva Gulchiroy Erkinovna

Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

gulchiroy.ziyadullayeva.81@bk.ru

Annotasiya: Texnologiyaning rivojlanishi kutubxona va uning resurslaridan foydalanish imkoniyatini kengaytirishni taqozo qiladi. Bu resurslarni nafaqat bibliografik yozuvlar va ularni elektron shaklda taqdim etish, balki ularni internet texnologiyasiga asoslanib shakllantirish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Texnologiyalar yutuqlari taqdim etayotgan yangi imkoniyatlarga asoslanib, kutubxona foydalanuvchisi lug'atlar, tezauruslar va ontologiyalar standartlariga asoslanib, o'z qiziqishlari doirasida axborotni to'liq olish imkoniyatiga ega bo'ladi. Maqolada bunday kutubxonalarga qo'yiladigan asosiy talablar ko'rib chiqiladi va tizimning axborot modeli tavsiflanadi.

Kalit so'zlar: semantik kutubxona, ma'lumotlar integratsiyasi, axborot modeli.

INFORMATION MODEL OF THE SEMANTIC ELECTRONIC LIBRARY

Annotation: In this article, libraries are considered as information systems that provide the basic functionality for working with library data. The development of technologies and capabilities of the network redefines the concept of both the libraries themselves and its resources, which today are not limited to bibliographic records and their electronic representation, but bring to the fore the semantics of these resources. Thanks to the development of technologies, the library user gets additional opportunities to work with the resources of digital libraries by describing their area of interest in terms of the subject area based on standards, using dictionaries, thesauri and ontologies. This allows him to organize and describe both his own collections and his own resources, detailing both the descriptions of the resources, if necessary, and his area of interest by clarifying its terms. The paper discusses the basic requirements for such libraries and describes the information model of the system being developed, a feature of which is the ability to integrate data from sources integrated into the LOD cloud.

Keywords: semantic libraries, LOD, information model, data integration.

Zamonaviy elektron kutubxonaning rivojlanishi turli fanlar va sohalardagi texnologiyalarning kombinatsiyasidan foydalanishni o'z ichiga oladi, jumladan ma'lumotlarni boshqarish, axborot qidirish, kutubxonachilik ishi, elektron hujjat aylanishini boshqarish, axborot tizimlari, veb tarmoq, tasvirlarni qayta ishlash, sun'iy intellekt va inson- mashinaning o'zaro ta'siri.

Elektron kutubxonani yaratishning mavjud muammolari, masalan: turli xil ma'lumotlarning integratsiyasi, elektron kutubxonalar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, qidiruv natijalarining ishonchliligi va toifalarga ajratishning aniqligi, yangi axborot texnologiyalaridan, shu jumladan semantik veb-texnologiyalardan (semantik texnologiyalar) foydalanishga asoslangan yangi turdagi elektron kutubxonalarni ishlab chiqishni talab qiladi. Bunday elektron kutubxonalar odatda semantik yelektron kutubxonalar (SemEK) deb ataladi.

Bir tomondan, semantik kutubxonalarning konseptual tuzilishi yaxshi tashkil etilmagan va aniq amalga oshirishga qarab farq qiladi. Boshqa tomondan, ushbu sohadagi tadqiqotlarning samaradorligi bunday kutubxonalar resurslarining haqiqiy tavsiflarini va ularni taqdim etish jarayonlarini standartlashtirish va rasmiylashtirishga bog'liq.

Rasmiy ravishda elektron kutubxona - bu $\langle F, C, A \rangle$ obyektlarning uchligi, bu yerda F – qidirish va saqlash funksiyasi to'plami, C - to'plamining obyektlarini qayta ishlash uchun axborot tizimi ta'minoti. C dan obyektlar belgilangan atributlar to'plamiga ega. (a_1, \dots, a_k) , $a_i \in A$. Bu to'plam C to'plamining tavsifi yoki C to'plamining metama'lumotlari deb ataladi.

S to'plam kutubxonaning kontenti deb atalib, har qanday obyekt $s \in S$ axborot objekti bo'ladi. Keyin alohida axborot obyektining tavsifini $c(a_1, \dots, a_k)$ deb belgilaymiz. Bu holda a_i ning qiymatlari faqat L alifbosidagi belgilar to'plami bo'lishi mumkin.

a_i atributining qiymatlari $c(a_i)$ bilan belgilanadi, ko'pincha L^* , bu yerda L^* to'plam- bu L ga kiritilgan belgilardan tashkil topgan barcha satrlar to'plami (shu jumladan, bo'sh satr): $(a_1, \dots, a_j) \rightarrow In, In \subset C, j-1$ dan k gacha qiymatlarni oladi.

$c \in C$ objekti uchun atributlar to'plami va ushbu atributlarning belgili qiymatlari ushbu obyektning metama'lumotlaridir.

a_i atributining qiymatlarini $c(a_i) \in L^*$ bilan belgilasak, bu erda L^* - bu L ga kiritilgan belgilardan tashkil topgan barcha satrlar (shu jumladan bo'sh satr) to'plamidir.

F to'plami f ko'rinishdagi funksiyalardan iborat: $(a_1, \dots, a_j) \rightarrow In, In \subset C, j-1$ dan k gacha qiymatlarni oladi.

Aslida, elektron kutubxonalar mazmuni haqiqiy klassik kutubxona obyektlarining bibliografik yozuvlari to'plamidir.

Semantik raqamli kutubxonalar kutubxonalar evolyutsiyasining navbatdagi bosqichi bo'lib, ularning mashhurligi semantik texnologiyalar bilan bog'liq bo'lib, ular kutubxona kontenti tushunchasini qayta ko'rib chiqishga katta ta'sir ko'rsatdi va

kutubxonalar funktsional imkoniyatlarini kengaytirish va takomillashtirishga turtki bo'ldi. Bunday kutubxonalarda ma'lumotlar yaxshi strukturalangan, ular orasidagi alofalar ajratilgan, bu esa qidiruvni yaxshilaydi va har xil turdagi ma'lumotlarni integratsiyalashga imkon beradi. Kutubxonalar bilan emas, balki boshqa tizimlar bilan o'zaro ishlash ta'minlanadi, chunki semantik texnologiyalarning asosiy vazifasi metama'lumotlarni mashinada o'qiladigan formatda taqdim etishdir.

Rasmiy ravishda semantik elektron kutubxona $\langle F, C, A, \Phi, T \rangle$ bo'lib, bu erda F va A elektron kutubxonalardagi kabi aniqlanadi. Kutubxonaning kontenti $C = C_1 \cup C_2 \cup \dots \cup C_s$ – har biri o'ziga xos atributlar majmuasiga (a_{i1}, \dots, a_{ik}) ega bo'lgan tizimning axborot resurslari turlari to'plamini taqdim etadi.

Bunday ta'rif multimediya obyektlarini istisno qilishni anglatmaydi, balki semantik kutubxonalarda multimedia obyektlarining odatdagi, ya'ni $M \in C$ ekanini ta'kidlaydi va kutubxonaga o'ziga xos "multimedia obyekti" yangi kontent atributlar va munosabatlar to'plami turini qo'shish deb tushunish kerak., ularning har bir ob'ekti M to'plamidan mavhum tasvirlangan real obyektidir.

Atribut qiymatlari $c(a_{ij}) \in (M \cup L^* \cup C)$; L^* , avvalgidek, A dan satr atributlari qiymatlarini o'z ichiga oladi. Φ , masalan, $c(a_{ij})$ qiymatlari formatlari bo'yicha cheklolarni o'z ichiga olishi mumkin bo'lgan kontentni taqdim etish uchun qo'yiladigan shartlar to'plamini belgilaydi. T – bu C to'plamining axborot resurslari nusxalarini tavsiflashda terminologik qo'llab-quvvatlash uchun mo'ljallangan predmet sohasi to'plami. T obyekti L^* elementlarning to'plam osti yoki L^* dan to'plam ostilar to'plami bo'lishi mumkin.

T to'plamining elementlari bir-biriga turli munosabatlar orqali bog'lanib, oddiy taksonomiyalarni (chiziqli lug'at, ierarxik bog'lanishli klassifikator) yoki murakkab taksonomiyalarni (gorizontal bog'lanishli taksonomiyalar) hosil qiladi, shuningdek, C to'plamdagi ob'ektlar bilan munosabatlar orqali ham bog'lanishi mumkin.

Ontologiyalar semantik kutubxonalarni aniqlashda va uning kontentini tavsiflashda muhim rol o'ynaydi.

Kontentning ontologik modeli aslida $\langle C, A, \Phi, T \rangle$ bilan belgilanadi, bu erda C to'plami ontologik tushunchalar to'plami sifatida ishlaydi, A atributlar to'plami tushunchalar o'rtasidagi munosabatlarning kichik to'plamini ham o'z ichiga oladi va Φ esa tushunchalar va munosabatlarda berilgan funktsiyalar to'plamini izohlaydi. Shunday qilib, C, A, Φ to'plamlari kutubxona kontentining tuzilishini tavsiflaydi, T to'plamining ob'ektlari kutubxona kontentining predmet sohasini terminologik jihatdan cheklaydi.

Semantik kutubxonalarining asosiy xususiyati ularning xilma-xil kontentini strukturalash va turli manbalardan ma'lumotlarni bog'lash qobiliyatidir, bu esa, o'z navbatida, kontent ma'lumotlarining sifatiga ta'sir qiladi.

Semantik kutubxonaning asosiy xususiyatlari:

-semantik kutubxona turli ma'lumotlar manbalari uchun integratsiya tuguni bo'lib, uning ma'lumotlar majmuasini boyitadi va to'ldiradi;

-kutubxona kontenti semantik darajada tavsiflanadi, bu ma'lumotlar manbalari o'rtasida o'zaro aloqaga erishish imkonini beradi;

-kontentning semantik tavsifi va uning graunlyatsiya darajasi kutubxona axborot tizimini joriy etishning texnik xususiyatlariga bog'liq emas;

-kutubxona kontentining tushunarli tavsifi uning tezaurusi bilan qo'llab-quvvatlanadi, bu kutubxona resurslarining predmet sohasini terminologik jihatdan cheklaydi.

Semantik texnologiyalardan foydalangan holda elektron kutubxonani amalga oshirishning ko'rib chiqilayotgan variantlari elektron kutubxonani boshqarish uchun axborot tizimlari hisoblanadi. Bunday tizimlarda semantik texnologiyalardan foydalanish raqamli kutubxonalar sifatini yaxshilash uchun RDF, RDFS yoki OWL kabi tillardan foydalangan holda elektron resurslarni tavsiflash imkonini beradi.

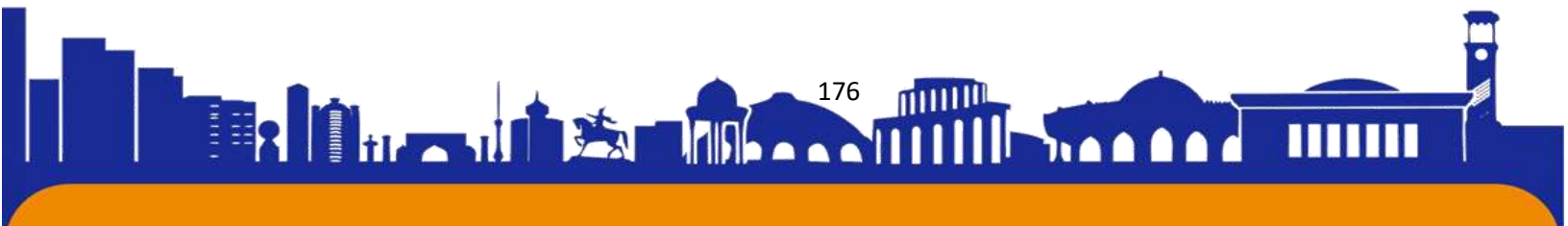
Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Серебряков В.А. Что такое семантическая цифровая библиотека // Электронные библиотеки: перспективные методы и технологии, электронные коллекции (RCDL): тр. 16-й Всерос. науч. конф. Дубна: Изд-во ОИЯИ, 2014. С. 21–25.

2. Kruk S.R., Synak M., Zimmermann K. Marc Ont-Integration ontology for bibliographic description formats. Proc. Intern. Conf. on Dublin Core and Metadata Applications, 2005, pp. 231–234.

3. Атаева О.М., Серебряков В.А. Основные понятия формальной модели семантических библиотек и формализация процессов интеграции в ней // Программные продукты и системы. 2015. № 4 (112). С. 180–187.

4. Castro L., Giraldo O.X., Castro A.G. Using the Annotation Ontology in semantic digital libraries. Proc. ISWC 2010. Posters & Demonstrations Track. Collected abstracts. Shanghai, China, Nov. 9, 2010, vol. 658, pp. 153–156. URL: <http://ceur-ws.org/Vol-658/>.

Problems of individualization and differentiation of education at different stages of training.

Zukhra Safarova Qurbon qizi

Karshi 1-son IMI

E-mail: Zuhkras22@gmail.ru

Abstract

Nowadays one of the most important methods of encouraging students during class is the implementation of appropriate differentiating and individualizing measures. This article addresses the core aspects of this technique and gives clear examples of successfully conducted lessons.

Keywords: aspirations, inclinations, social-reproduction, devoted to, hospitalization

Introduction

Fostering the students' optimal development primarily takes place by implementing the principle of individualization, which requires schools and teachers to plan and implement the educational process in a way that allows each student to acquire knowledge and develop their abilities and personality traits as best they can. Doing so relies not only on the individual student's learning ability but also on their interests and needs (Dixon et al., 2014; Gregory & Chapman, 2002; Strmčnik, 2001; Subban, 2006; Tomlinson, 2001; Wang, 1984). Individualization is a didactic principle that requires schools and teachers to adapt classroom teaching and learning to the individual educational and learning characteristics, needs, aspirations, and inclinations of each student, allowing them to learn independently.

Although they are two different concepts, individualization and differentiation are closely related because putting individualization into practice always presupposes some form of differentiation. Generally speaking, a distinction can be made between organizational and formal differentiation (Le Tender et al., 2003), which refers to differentiation among different types of schools, i.e., between vocational and academic upper secondary schools, and curriculum differentiation, which takes place at the school level. Curriculum differentiation denotes "a process whereby students are divided into categories so that they can be assigned in groups to various kinds of classes. [... Students are often] placed into fast, average, or slow classes" (Oakes, 2005, p. 3). Organizational and curriculum differentiation have long been targets of severe criticism due to their unfavorable effects: early studies indicated their unfavorable effects on learning achievements, while contemporary studies focus primarily on their negative

impact on equity of education (Cankar et al., 2017; Dupriez, 2010; Field et al., 2007; Oakes, 2005; Slavin, 1987, 1990; Willms, 2006). As early as 1987, Slavin concluded, “The use of ability grouping may serve to increase divisions along class, race, and ethnic group lines” (1987, p. 297). Differentiation has been criticized as a key mechanism that strengthens the system’s social-reproduction role, yet it can also serve to lessen this role and improve education equity if it is organized as a flexible mechanism (Dupriez, 2010).

It is not a secret that our country’s education development is much slower than in other nations. As such, schools face major professional challenges in their day-to-day work, as they have to carry out educational programs in a different climate. This can be less favorable to learning and for students who have not only poor prior knowledge, underdeveloped learning strategies, and low motivation (Bren et al., 2017), but also several personal, family-related, and financial hardships (Belasić & Čop, 2020; Poročilo o spremljanju, 2008).

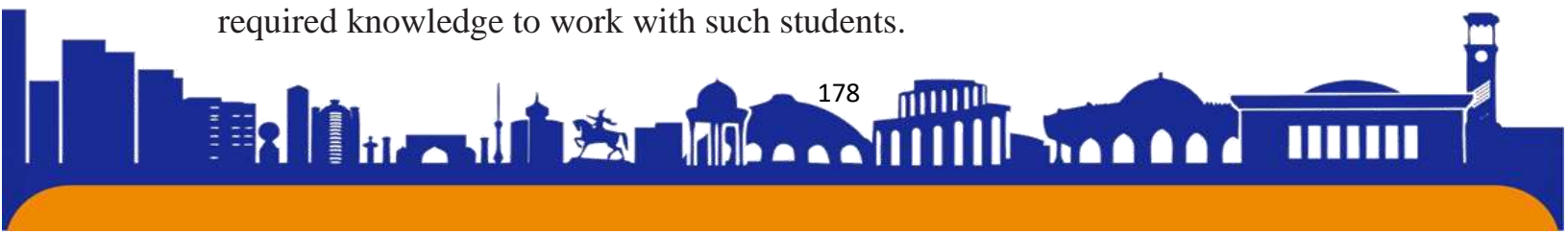
The Role of School Management in the Implementation of Individualization

When asked about the way they encourage teachers to implement individualization and how it could be strengthened even further, the HT explained that special attention is devoted to supporting class teachers³. Being a class teacher is considered a great challenge, and class teachers are therefore encouraged to organize “*themed class meetings because they strengthen the class teacher’s interaction with students. We have workshops on strengthening social skills, etc.*” (HT). Some class teachers conduct individual student consultations; some keep individual records. The HT pointed out:

“Our school is a vocational school and the students have it anything but easy. They have to be employed and attend school at the same time. The fact is that we adapt the program to these students.” (HT)

The school also encourages peer support so that, for instance, students with immigrant experience help newly immigrated students. However, the school also wants to devote more attention to more able and highly motivated students.

The school encourages teacher teamwork so that teachers share knowledge and experience. Teachers share knowledge using shared online classrooms, and thematic conferences, where teachers can present examples of good practice, are also organized occasionally. The school works with companies where students do compulsory work experience; however, they work more closely with companies that are willing to take on students with special educational needs because mentors in companies often lack the required knowledge to work with such students.

Regarding how many students in individual programs have a personal education plan (PEP) and the most common reasons for having one, no exact figures were obtained because the school does not keep any comprehensive records. However, the reasons PEPs were prepared were listed in the preliminary questionnaire. The most common reason is a statement of special educational needs—if a student has one, a PEP is a statutory requirement. In addition, PEPs are prepared for students who have many failing marks, for immigrant students (according to the law, they are entitled to assessment accommodations for two years after immigrating to Slovenia), when a student transfers from another school or program, and when instructional accommodations are needed for students after a lengthy hospitalization. Of the students who were asked if they had a PEP—a quarter answered in the affirmative—which corresponds with the school's assessment.

References

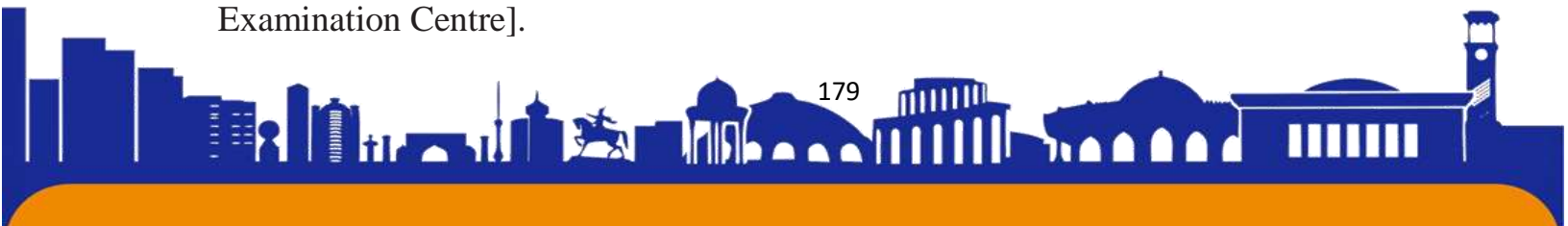
Arduin, S. (2015). A review of the values that underpin the structure of an education system and its approach to disability and inclusion. *Oxford Review of Education*, 41(1), 105–121. <https://doi.org/10.1080/03054985.2015.1006614>

Belasić, I., & Čop, J. (2020). *Individualizacija v programih srednjega poklicnega izobraževanja. Prvo poročilo o rezultatih empirične raziskave na pilotnih šolah v projektu MIND+* [Individualization in secondary vocational education programs. The first report on the results of empirical research in the MIND + project pilot schools.] Center RS za poklicno izobraževanje. [Institute of the Republic of Slovenia for Vocational Education and Training].

Brancati, D. (2018). *Social scientific research*. Sage.

Bushie, C. (2015). Literature review: Differentiation in education. *Journal of Graduate Studies in Education*, 7(2), 35–42. <https://www.brandonu.ca/master-education/files/2010/07/BU-Journal-of-Graduate-Studies-in-Education-2015-vol-7-issue-2.pdf>

Cankar, G., Bren, M., & Zupanc, D. (2017). *Za večjo pravičnost šolskega sistema v Sloveniji. Analize povezav dosežkov učenk in učencev s socialnimi, kulturnimi, ekonomskimi in regionalnimi značilnostmi učenk in učencev, pridobljenimi prek podatkov Statističnega urada RS*. [For greater justice of the school system in Slovenia. Analyses of the connections of students' achievements with the social, cultural, economic and regional characteristics of students obtained through data from the Statistical Office of the Republic of Slovenia.] Državni izpitni center [National Examination Centre].

MUSTAQILLIK – ENG BUYUK NE‘MAT

O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi

Islomshunoslik yo‘nalishi talabasi

Lapasov Muxammadsodiq Akromjon o‘g‘li

Annotatsiya: Mamlakatimizdagi bunyodkorlik, jo‘shqinlikning asosiy sababi, eng avvalo, mustaqillik bergan huquq va erkinlikdir.

Kalit so‘zlar: stiqlol, g‘oya, an‘ana, dunyoqarash, davlat arbobi, millat, mehnat, Harakatlar strategiyasi, mulohaza.

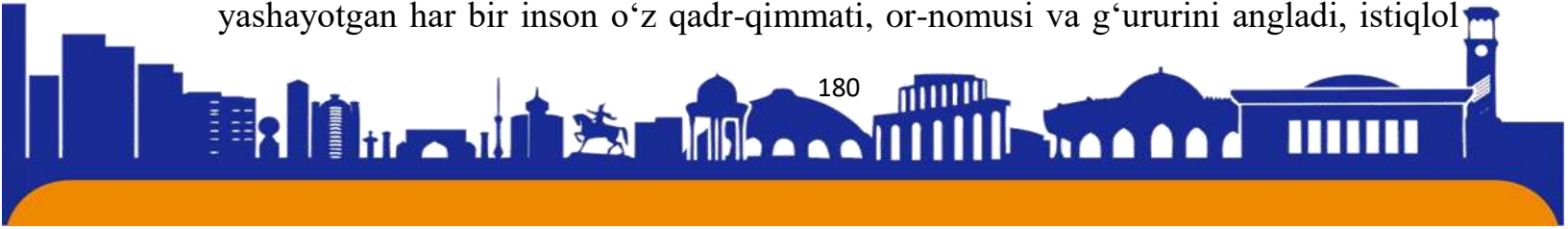
Mustaqillik yillarida ko‘hna tariximiz, boy merosimiz, milliy davlatchiligimiz, muqaddas dinimiz, urf-odat va an‘analarimiz qayta tiklandi. Bugungi kunda mehr-oqibat, bag‘rikenglik, hamjihatlik kabi olijanob fazilatlar, milliy va umumbashariy qadriyatlarga hurmat, Vatan taqdiri va kelajagiga daxldorlik tuyg‘usi yuragimizning tub-tubidan o‘rin oldi.

Jonajon Vatanimiz – O‘zbekiston Respublikasi o‘zining davlat mustaqilligini qo‘lga kiritgani va mustaqil taraqqiyot yo‘lini boshlaganiga 31- yil to‘ldi. Istiqlol el-yurtimiz uchun o‘z taqdirining haqiqiy egasi bo‘lib, qadr-qimmatini anglab, munosib hayot kechirish, yurtimizda huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyatini barpo etish imkoniyatini yaratdi. Ayni paytda u har bir odamning iqtisodiy, ijtimoiy sohalarda iste‘dod va qobiliyatini to‘la namoyon etishi, huquq va erkinliklarini ro‘yobga chiqarishining mustahkam zaminidir.

1991- yilning 31- avgust kuni tariximiz solnomasida xuddi shunday mo‘‘tabar kun sifatida muhrlanib qoldi. Shu kuni qabul qilingan tarixiy qarorga binoan, 1-sentyabr yurtimizda Mustaqillik kuni, umumxalq bayrami deb e‘lon qilindi. Xalqimizning asriy orzularini ro‘yobga chiqarish, har bir fuqaroga o‘z orzu-umidlariga mos ravishda hayot kechirish uchun tegishli shart-sharoitlarni yaratib berish, yangi mustaqil Vatanni butun choralar bilan mustahkamlash, uni turli xurujlardan himoya qilish istiqlolimizning bosh g‘oyasi, asosiy maqsadi deb belgilandi.

Darhaqiqat, dunyoda mamlakatlar, davlatlar ko‘p. Lekin shu aziz zaminning farzandlari, salkam 35 millionlik xalqimiz uchun muqaddas O‘zbekistonimiz yagona. Uning zamini aziz va qadrli. Vatan mustaqilligi – bu qadr-qimmatini hech narsa bilan o‘lchab bo‘lmaydigan, bebaho ne‘mat. Shu bois ham biz uchun eng ulug‘, eng aziz ayyom bo‘lmish Mustaqillik bayramini har tomonlama chuqur tayyorgarlik bilan kutib olish mamlakatimizda ezgu an‘anaga aylanib qolgan.

Mustaqillik – bu eng avvalo huquq demakdir. Faqat mustaqillik orqaligina yurtimizda yashayotgan har bir inson o‘z qadr-qimmatini, or-nomusi va g‘ururini angladi, istiqlol

yurtimizda yashayotgan, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsiy va ijtimoiy mavqeidan qat'i nazar, barcha fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta'minlashning asosiy omili bo'ldi.

Xalqning ma'naviy ruhi mustahkamlandi, ijtimoiy faolligi oshdi, ogohligi ta'minlandi. Yanada muhimi — bugun mamlakatimizda istiqomat qilayotgan har bir fuqaro, jinsi, irqi, millati, tili, dini, e'tiqodi va mavqeidan qat'i nazar, O'zbekistonni o'zining aziz Vatani, oltin beshigi deb hisoblaydi. Bu beshikning tinch-totuvligi, yanada gullab-yashnashi uchun o'zini mas'ul deb biladi. O'zbekistonning xalqaro maydondagi obro'-e'tibori kun sayin oshib borayotganidan, nufuzi mustahkamlanayotganidan cheksiz faxrlanadi.

Yurtimizda hukm surayotgan tinchlik-totuvlikka, ahil-inoqlikka hammaning havasi keladi. Mamlakatimizning tarixan qisqa davrda o'zini o'zi boqishga qurbi yetmagan nochor o'lkadan o'z kuchi va salohiyatiga tayangan, o'z sarhadlari, o'zining tinch va osuda hayotini himoyalashga qodir bo'lgan, bugun izchil va barqaror sur'atlar bilan rivojlanib borayotgan zamonaviy, mustaqil va suveren davlatga aylangani barchamizga g'urur-iftixor bag'ishlamoqda.

Bu yutuqlarga mustaqillik bois erishildi, davlatimiz rahbarining qat'iyatli, shijoatli xalqchil siyosati, xalqimizning sabr-bardoshi, g'ayrat-shijoati, ulug' kelajakka bo'lgan qat'iy ishonchi, oliyjanob fazilatlarini bois, mustaqil taraqqiyot yo'lida uchrayotgan turli sun'iy to'siqlar yengib o'tilmoqda. Dunyoning turli mamlakatlari millatlararo majarolar, eksterimizm, terrorizm, narkotrafik, odam savdosi kabi balolardan ozor chekib turgan bir paytda, yurtimizda xalqimizning moddiy farovonligi tobora yaxshilanib, yangi ishchi o'rinlari barpo etilayotgani, oziq-ovqat xavfsizligi ta'minlanib, daromad manbalari ko'payayotgani havas qilishga arziydi. Xalqimiz chindan ham, bugungi dunyoqarashi, ongu tafakkuri, hayotga, mehnatga, yon-atrofdan kechayotgan voqea-hodisalarga munosabati, ijtimoiy-siyosiy qarashlari bilan o'tgan asrning 90-yillari odamlaridan keskin farq qiladi. Zamonaviy bilimlarni puxta egallagan, jismonan chiniqqan, xalqaro fan olimpiadalari va sport musobaqalarida oltin, kumush va bronza medallarini qo'lga kiritib, g'oliblik shahsupalarini birin-ketin zabt etayotgan yoshlar esa buyuk istiqolimizning umidbaxsh mevalari, xalqimizning ishonchi va tayanchidirlar.[1]¹

Dunyo mamlakatlari tarixidan yaxshi ma'lumki, mustaqil fikrlay oladigan, har jihatdan malakali va bilimdon, barkamol yoshlar millat oldida turgan har qanday murakkab,

1. ¹ <https://zarnews.uz>

mas'uliyatli vazifani hal etishga qodir bo'ladilar. Biz bugun bosib o'tilgan o'ttiz yillik tarixan qisqa, ammo zalvorli davr ichida erishgan yutuqlarimiz haqida o'ylar ekanmiz, davlatimizning bu borada tutgan yo'li naqadar to'g'ri ekanligiga yana bir bor ishonch hosil qilamiz.

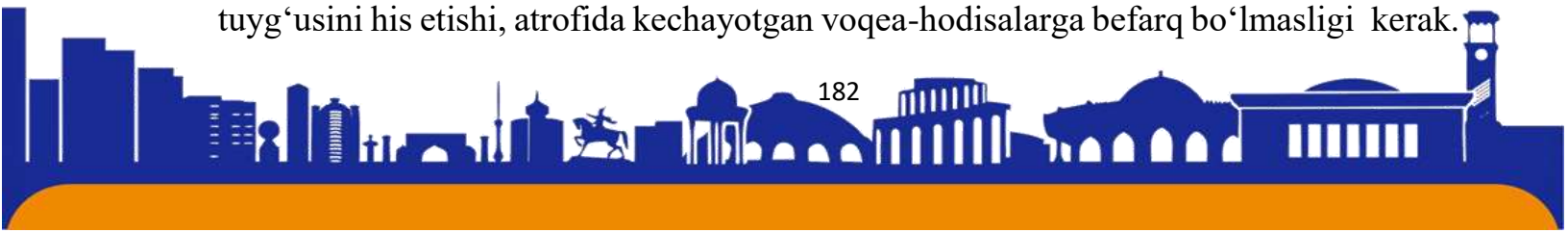
Tarixda jangu jadallar bilan mustaqillikka erishgan, ammo beparvolikka yo'l qo'yib, hamjihat bo'lmay, yagona maqsad yo'lida birlashmay, uni qo'ldan boy bergan mamlakatlar, xalqlar ko'p bo'lgan. Ne baxtki, xalqimiz tarixning bu achchiq saboqlaridan to'g'ri xulosa chiqarib, mustaqillikni, mamlakatdagi tinch-totuv hayotni, millatlararo ahil-inoqlikni saqlab qoldi. Milliy mahdudlikka berilmadi, jahon hamjamiyati bilan ikki va ko'p tomonlama manfaatli hamkorlik aloqalarni keng miqyosda yo'lga qo'ydi. Turmush tarzimizda, ong-shuurimizda milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligi o'z ifodasini topdi.

Istiqlolni qo'lga kiritish millat uchun katta bir yutuq bo'lsa, uni asrab-avaylash, mustahkamlash, ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy asoslarini yaratish, jamiyat hayotini tamomila yangitdan izga solish va rivojlantirish, yangi jamiyatning yangi a'zolarini tarbiyalashdek muhim vazifalarni xuddi shunday buyuk g'alabaga tenglash mumkin.

Istiqlolimizning har kuni, har oyi, ta'bir joiz bo'lsa, har daqiqasi tinimsiz kurashlar, izlanishlar bilan o'tmoqda. Hamma sohani isloh qilishga, mustaqillik imoratini poydevoridan boshlab qayta qurishga, mamlakat iqtisodini yanada sog'lomlashtirishga, iqtisodiy uzilishlarning oldini olishga, ya'nikim omilkorlik va tadbirkorlik bilan ish tutishga to'g'ri kelmoqda.

Donishmand bobolarimiz pandu o'gitlarida, davlat arboblarning siyosiy-huquqiy qarashlarida har qanday millat ahil va inoq bo'lmasa, o'zi ko'zlagan maqsad sari intilishida bir yoqadan bosh chiqarib, sog'lom fikr asosida bahamjihat harakat qilmasa, mas'uliyat va hushyorligini yo'qotadigan bo'lsa, oxir-oqibatda o'zining eng katta, tengsiz boyligi bo'lmish mustaqilligi va ozodligidan judo bo'lishi mumkinligi takror-takror uqtirilgan. Bundan anglashiladiki, "ommaviy madaniyat" va boshqa turli jozibali niqoblarga burkalib, ong-shuurimizga oshkora-pinhona yopirilib kelayotgan, hayotiy tajribasi hali yetarli bo'lmagan o'smirlarni nishonga olayotgan, asl maqsadi buzg'unchilik, yoshlarni to'g'ri yo'ldan chalg'itish, dunyoqarashini egallash bo'lgan xatti-harakatlarga aslo befarq bo'lmaslik kerak.

Istiqlol daraxtining har novdasi, har bir bargini begona shamollardan asrash lozim. Bu ish bilan har bir kishi, yoshi va kasbidan qat'i nazar, muttasil shug'ullanishi, mehnat faoliyatida, oila va mahallada millat taqdiriga, mamlakat kelajagiga daxldorlik tuyg'usini his etishi, atrofida kechayotgan voqea-hodisalarga befarq bo'lmasligi kerak.

Bir kishining befarqligidan bora-bora bir necha kishining befarq va loqaydligi kelib chiqadi. Bu illat juda tez urchiydi. Har bir kishining ogohligi, kuyunchakligi va fidoyiligi esa keyinchalik umumiy ogohlik va xushyorlikka aylanadi.

Olib borilayotgan islohotlar samarasini yanada oshirish, davlat va jamiyat rivojini yangi bosqichga ko'tarish, hayotning barcha sohalarini liberallashtirish, mamlakatimizni modernizatsiya qilish bo'yicha eng muhim ustuvor yo'nalishlarni amalga oshirish maqsadida hamda butun xalqimiz, ayniqsa, uning eng faol qatlamiga aylanib borayotgan tadbirkorlarni o'ylantirayotgan dolzarb masalalarni har tomonlama o'rganish, amaldagi qonunchilik, huquqni qo'llash va ilg'or xorijiy tajribani tahlil qilish asosida ishlab chiqilgan va quyidagilarni nazarda tutadigan 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi ishlab chiqildi va O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan imzolandi.

Har qanday g'oya, agar u kelajakka bo'lgan ishonchni mustahkamlasa, jamiyatning kuchi va resurslarini jalb qila olsagina, muvaffaqiyatga erishishi mumkin. Shuni g'urur bilan aytish joizki, aholi turli qatlamlari bildirayotgan fikr-mulohazalar, takliflar Harakatlar strategiyasi loyihasi xalqimizning yaratuvchanlik salohiyatini yanada keng ro'yobga chiqarib, odamlarimizni shijoat bilan ezgu maqsadlar yo'lida birlashtirishga qodirligini ko'rsatdi.

Biz bugun, hayotimizda eng ulug' va eng aziz bo'lib qolgan bayramimizning o'ttizinchi yilida shu to'g'risida o'ylar ekanmiz, nechog'li qiyin va murakkab yo'lni bosib o'tganimizni, xalqimizning peshonasiga mustaqillik nuri tekkanida mamlakatda, mintaqa hududida, dunyoda qanday qaltis vaziyat mavjudligini doimo yodda tutishimiz zarurligini his etamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. SH.M.M Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent "O'zbekiston", 2016
2. Karimov.I.A "Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori", - T: O'zbekiston, 1997.
3. Internet: <https://www.gazeta.uz>
4. Internet: <https://zarnews.uz>

Zaripov Shahriyor Qaryag‘di o‘g‘li

TERMIZ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI talabasi

zaripovshahriyorbek@gmail.com +998 91 451 08 17

Annotatsiya: Masofaviy ta‘lim bu Texnologiyalar davriga kelib ommalashgan dars o‘tish bo‘limi bo‘lib bunda Talabalar xohlagan davlatidan bo‘la turib darslarda qatnashishi mumkin bunda talaba o‘z kundalik turmushidan kelib chiqib darsga qatnashish vaqtini belgilashi mumkin bunda talabalar asosan mustaqil darsda qatnashib o‘qishni yakunlashi mumkin o‘qishni yakunlash talabaning o‘zi darslarda qatnashishiga bo‘g‘liq bo‘lib bunda talaba 2 yildan 8 yilgacha bo‘lgan vaqtda darsni yakunlashi mumkin bu muddat bundanda uzoqqa cho‘zilishiham mumkin bu albatta talabaning o‘zlashtirishiga bog‘liq masofaviy ta‘limning qulayliklari juda ko‘p masalan bizning yurtimiz O‘zbekistonda ham epidemiya vaqtida an‘anaviy ta‘limdan masofaviy ta‘limga o‘tishga majbur bo‘ldik ya‘ni kasallik hamma joyga tarqab ketganligi sababdan masofaviy ta‘lim karantin qoidalariga roya qilgan holatda hamma o‘z uyidan chiqmagan holatda darslarda online qatnashishdi bizning yurtimizda hozircha bu ta‘lim yo‘li ommalashgani yo‘q bunga asosiy sabablardan biri bu O‘zbekistonning turli joylarida internet aloqasi kamligidandir.

Kalit so‘zlar: Masofaviy ta‘lim, ta‘lim, taxnologiya, online, an‘anaviy, internet, raqamli texnologiya, pedagogika, axborot, axborot texnologiyalari, O‘zbekiston, shakillari, texnika, texnik vositalar

Masofaviy ta‘lim bu turli ta‘lim muassasalariga, xususan ijtimoiy, iqtisodiy, huquqiy sohalarga tatbiqi o‘quvchi-talaba va o‘qituvchi (pedagog)larning dunyoning ilg‘or ilmiy maktablarining yuqori sifatli o‘quv uslubiy ishlanmalari, zamonaviy va so‘ngi axborotlaridan, qayerda bo‘lishidan qat‘iy nazar, to‘g‘ridan-to‘g‘ri foydalanish imkoniyatini beradi. Bularning barchasini e‘tiborga olgan holda oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi «Ustoz» fondi qiyofasida jahon institutlari bilan oliy ta‘limda masofaviy o‘qitish usuli komponentlarini tatbiq qilish haqida kelishuv tuzildi.

Bu nafaqat O‘zbekiston uchun balki O‘rta Osiyoning barcha hududlari va Qozog‘iston hamda MDH davlatlari uchun masofaviy o‘qitish sohasida jahon banki institutining ilg‘or loyihalaridandir.

Jahon banki loyihasi masofaviy o'qitish tizimini rivojlantirish uchun boshlang'ich maydon bo'ladigan masofaviy o'qitish tarmoqlari infratuzilmasi baza elementlarini yaratish masofaviy o'qitish usullarini qo'llash sohasini kengaytirish va masofaviy o'qitishni amalga oshiruvchi zamonaviy texnologiyalarni rivojlantirishni ko'zda tutadi. Toshkent shahrida joylashgan universitetlarda Jahon banki loyihasining muvaffaqiyatli qo'llanilishi uning hayotiyligi va yuqori ko'rsatkichga erishilganligini tasdiqladi.

Masofaviy o'qitishning an'anaviy o'qitish shakllaridan quyidagi xususiyatlarini farqlash mumkin:

Egiluvchanlik. O'ziga qulay vaqtda, Istalgan joyda va Istalgan sharoitda o'qitish imkoniyatini beradi;

Modullik. O'quv kursiga bog'liq bo'lmagan holatda shaxsiy hamda guruh talabiga javob beradigan o'quv rejasini amalga oshiradi;

Qurshov. Bir vaqtda ko'p ishtirokchilarga o'quv axboroti bo'yicha murojaat qilish. Tarmoq yordamida o'zaro axborot almashinuvini to'g'ri tashkil qilish;

Tejamkorlik. O'quv maydonlari, texnik vositalari, transport vositalaridan unumli foydalanish, o'quv axborotlarini to'plangan va bir xillikka keltirilgan holda ifodalash hamda ularga erishilgan mutaxassislarni tayyorlash xarajatlarni kamaytiradi;

Texnologiyalilik. Ta'lim berish jarayonida insonni jahon industrial fazoga kiritishga imkon beradigan yangi erishilgan axborot va telekommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish;

Ijtimoiy teng huquqlik. O'qituvchining turar joyidan, salomatligi, moddiy ta'minlanganligidan kelib chiqib mustaqil ta'lim uchun teng imkoniyat yaratiladi;

Baynalminallik. Ta'lim xizmatlari bozorida erishilgan yutuqlarning eksporti va importi ta'minlanadi.

Bu o'quv modulimizda masofaviy ta'lim jarayonini tashkillashtirish imkoniyatini beruvchi erkin va ochiq kodli dasturlar majmuasining tahlili keltiriladi. O'quv modulida keltirilgan dasturiy majmualar tahlili ko'p yillar davomida olib borilgan ilmiy-tadqiqotlar natijasidir. Bugungi kunda taraqqiyot juda tez rivojlanmoqda va juda tez o'zgarimoqda. Deyarli har daqiqada sayyoramizning turli burchaklarida o'zgarishlar, yangilanishlar va kutilmagan voqea hodisalar sodir bo'moqda. Har bir kunimiz kuchli informatsiya oqimi ostida kechmoqda. Informatsiya oqimi bizni uyda,

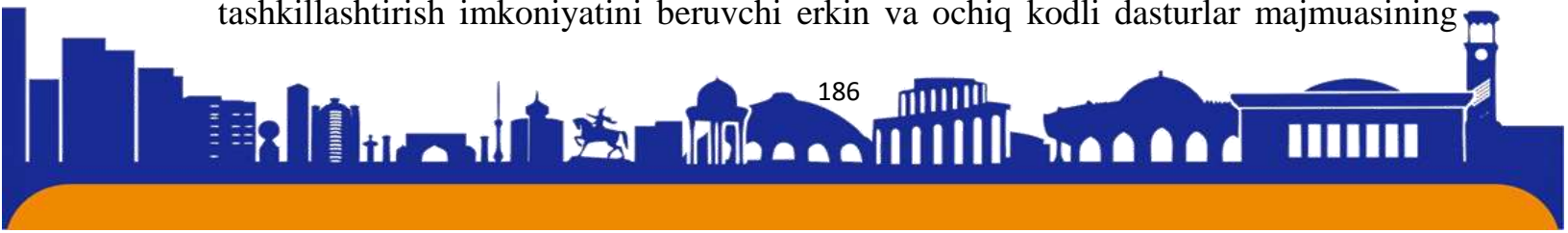

ishxona va ta'tilda ta'qib etadi. Inson informatsiya ta'siridan xoli normal faoliyat yurita olmaydi. Hayotni anglash, uni o'rganish informatsiyalarni yig'ish va o'zlashtirishi orqali kechadi. Insonning bilimlilik darajasi ham ma'lum davr ichida shaxs tomonidan o'zlashtirilgan informatsiyalarga bog'liq.

Quyida masofaviy ta'lim jarayonini tashkillashtirish imkoniyatini beruvchi erkin va ochiq kodli LMS dasturiy majmualarning nomlari va ularning asosiy imkoniyatlari bo'yicha ma'lumotlarni bayon qilamiz. Atutor — Ochiq kodli ta'lim jarayonini boshqaruvchi LMS tizimi hisoblanadi. Tizimda mavjud o'qitish modullari: Forums, Materials, Messenger, Chat, Exercises, Group work, Student tracking va boshqa modullari mavjud. Tizim bir necha standartlarni qo'llab-quvvatlaganligi sababli, internet orqali jismoniy nuqsonga ega bo'lgan o'quvchi-talabalar tizim orqali o'quv resurslardan foydalanishlari mumkin. Xususan, ko'zi ojiz talabalar maxsus veb-ilovalar orqali tizimga bog'langan holda o'quv kontentdagi so'zlarni audio formatga o'tkazgan holda tinglashi mumkin. Shu bilan birga LAMS IMS Learning Design standarti asosida 2003-yilda yaratilgan. JAVA dasturlash tilida yozilgan. Kross-platformali, 32ta tilga dastur interfeysi tarjima qilingan va GPLv2 asosida bepul foydalanish mumkin. LAMS dasturiy majmuasining boshqa LMS'lardan farqi shundaki, o'qituvchilarga o'quv jarayonini strukturalashda vizual vositalardan foydalanish imkoniyatini beradi, bu vositalar o'quv jarayonida o'quv resurslarini (elektron o'quv resurslarni, chat, so'rovnomalar, topshiriqlar) va nazorat turlarini qanday ketma-ketlikda bo'lishning vizual ko'rinishini ta'minlaydi. Bunda o'qituvchi «sinchqoncha» orqali bu ketma-ketliklarni hech qanday qiyinchiliksiz joylarini o'zgartirishi mumkin bo'ladi. LAMS — elektron o'quv resursini vizual ravishda o'quv kontentlarni o'zgartirish, boshqarish va yaratishdagi imkoniyatlarining mavjudligi sababli yangi revolyusion ilova hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida» gi qonuni ham zimmamizga shu ma'suliyatni yuklaydi. Ma'lumki, har bir universitet yoki ta'lim muassasasi o'z ta'lim jarayonini boshqarish uchun zamonaviy texnologiyalardan kelib chiqqan holda, o'zining virtual axborot ta'lim muhitini yaratishga harakat qiladi. Hozirgi vaqtga kelib, virtual axborot ta'lim muhitini yaratishning hojati qolmagan, chunki Web muhitiga moslashgan har xil turdagi dasturiy majmualar jonkuyar dasturchi va ta'lim sohasida ishlab kelayotgan xodimlarning hamkorlikda ishlashlari, shuningdek, ta'limga yo'naltirilgan fondlar tomonidan qo'llab-quvvatlanishi natijasida, erkin va ochiq kodli dasturiy ta'minotlar yaratilgan. Bu o'quv modulimizda masofaviy ta'lim jarayonini tashkillashtirish imkoniyatini beruvchi erkin va ochiq kodli dasturlar majmuasining

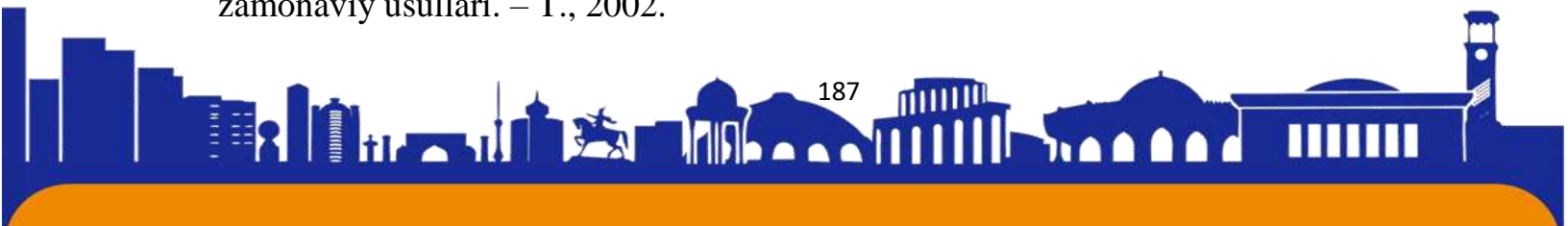

tahlili keltiriladi. O‘quv modulida keltirilgan dasturiy majmualar tahlili ko‘p yillar davomida o‘ylangan va dasturchilar tomonidan olib borilgan ilmiy-tadqiqotlar natijasidir. Baholamki bu dastur o‘ylangan natijani berdi ya‘ni oliy talimda barcha talabalar ananaviy o‘qisa oliy tal‘im muassasalarida va turar joylarda talabalar soni ko‘pligi sababli joy muammosi bo‘ladi bunga yechim esa albatta masofaviy o‘qitish tizidir bugungi kunda masofaviy talim butun jaxon hamjayita kutilgan natijani bera oldi.

Xulosa: Masofaviy ta‘lim tizimi biz yoshlarga yana bir imkoniyat bo‘lib bunda o‘quvchilar an‘anaviy ta‘limda o‘qishga oilaviy sharoiti yetmasligi mumkin bunday hollarda masofaviy ta‘lim juda qo‘l keladi bunda har bir o‘quvchi va talabalar o‘zi mustaqil ta‘lim olish imkoniga ega bo‘ladi, masofaviy ta‘lim tizimi ta‘lim tizimiga qo‘shilganiga ko‘p bo‘lmagan bo‘lsada ta‘lim tizimida sezilarli o‘zgarishlarga sababchi bo‘ldi bunga sabab bu tizimda talaba va o‘quvchilarga uy sharoitidan chiqmagan holatda o‘qish imkonini beradi bu nogironligi bor bo‘lgan yoshlargaham keng ochilgan imkoniyat desak mubolag‘a bo‘lmaydi masofaviy ta‘lim axborot texnologiyalari bilan o‘zaro bog‘liq bo‘lganligi sababli bugungi kunda axborot texnologiyalari bo‘yicha mutaxasislarga talab ortmoqda bu degani oliy ta‘limda birgina qo‘shilgan masofaviy ta‘lim tizimi bilan birgalikda boshqa fan resulslariham onlayn bazalariham boyitib boriladi bunga asosiy sabab talabalar masofaviy o‘qiyotganda faqat gina o‘zi harakat qiladi bunda ularga kerakli malumotlarni topin berish uchun albatta axborot resulslari yordamga keladi bu rasulslar bilan ularni taminlashda IT boyicha mutaxasislar yordamga keladi chunki bazani dasturchilar yaratadi bularni barchasini jamlasak hozirgi kunda IT yani bugungi texnologiyalar davrida insoniyatga foyda uchun qulayliklar yaratilib borilmoqda bu soxaga bevosita aloqador bo‘gan yani yuqorida yoritib bergan Masofaviy ta‘lim tizimidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. - Qarshi: Nasaf, 2000.
2. Og‘ayev S. Yangi pedagogik texnologiya-hayotiy ehtiyoj. «Xalq ta‘limi» jurnali, 2001, №3, 69-71 b.
3. Farberman B.L. Ilg‘or pedagogik texnologiyalar. – T.: Fan, 2000.
4. Farberman B.L. Musina R.T. Jumaboyeva F.A. Oliy o‘quv yurtlarida o‘qitishning zamonaviy usullari. – T., 2002.

Haydarov Shukurjon Rustam o'g'li

+998933041302haydarovshukurjon95@gmail.com

**Termiz agratexnologiyalar va innovatsion rivojlanish instituti Agrabiologiya
fakulteti Agranomiya (dehqonchilik mahsulotlari turlari) yo'nalishi
2-bosqich talabasi**

Olishev Izzatbek Baxrom og'li

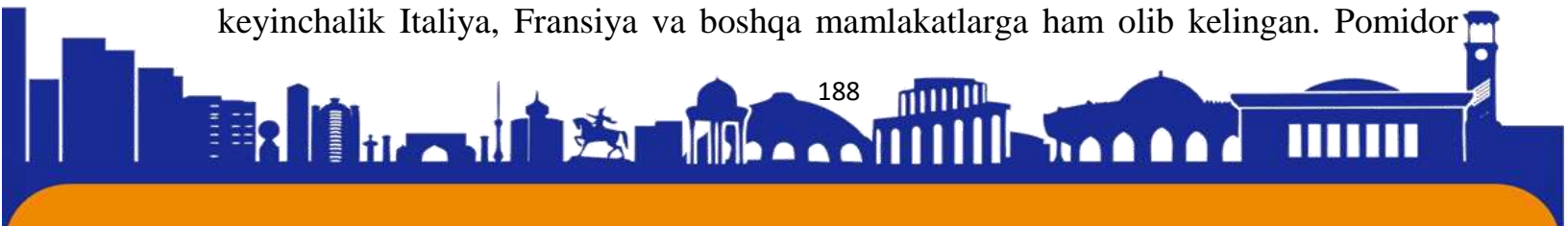
+98931010242olishovizzatbek@gmail.com

**Termiz agratexnologiyalar va innovatsion rivojlanish instituti Agrabiologiya
fakulteti Tuproq banitirovka va yer resurslaridan foydalanish yo'nalishi
1-bosqich talabasi**

Annotatsiya: Pomidor (lotincha: *Solanum lycopersicum*) bir yillik, tropik iqlimlarda ko'p yillik o't o'simlikdir. Sabzavot ekini sifatida keng ekiladi. Ilmiy terminologiyada tomat nomi ishlatilsa-da, O'zbekistonda o'simligi ham, mevasi ham pomidor yoki „pamildori“ (xalq orasida) deb yuritiladi. Pomidor italyanча pomo d'oro so'zidan olingan bo'lib, „oltin olma“ degan ma'noni anglatadi. Ingliz, yapon, koreys tillarida tomato, xitoy tilida shu fan qie, fransuz tilida arbe a tomates, tomate arbustive, nemis tilida tomatobaum, zbaumtomate, baumtomatenstrauch, ispan tilida esa tomate deb nomlanadi. Mazkur maqolada pomidor va uning yangi navlariga to'liq tarif berilgan.

Kalit so'zlar: Pomidor, kelib chiqish ta'rixi, biologik xususiyatlari, yetishtirish, agrotexnika, kimyoviy tarkib, kasallik, zararkunandalar, namlik va yangi navlar.

Kelib chiqish ta'rixi: Pomidorning vatani Janubiy Amerika qit'asining Peru, Ekvador va Chili mamlakatlari hududlari hisoblanadi.[1] Hozirda yetishtiriladigan pomidorga o'xshash bo'lgan o'simlik turlari Galapagos orollarida ham topilgan. Birinchi bo'lib Meksikada madaniy holda yetishtirila boshlangan. U Yevropaga ispan kolonizatorlari va yevropalik savdogarlar tomonidan dastlab Ispaniya, Portugaliya, keyinchalik Italiya, Fransiya va boshqa mamlakatlarga ham olib kelingan. Pomidor

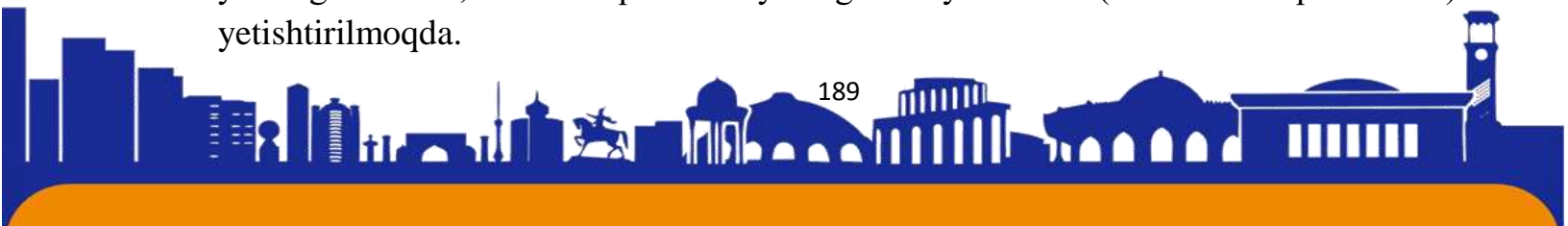

avvaliga zaharli o'simlik hisoblanib, bog'bonlar tomonidan faqat dekorativ o'simlik sifatida yetishtirilgan. 18-asr o'rtalarida esa Rossiyada ham keng yetishtirila boshlangan. O'rta Osiyoga, shu jumladan O'zbekistonga ham pomidor Rossiya orqali kirib kelgan.

Biologik xususiyatlari: Pomidorning ildiz tizimi nihoyatda tarmoqlangan bo'lib, tuproqning chuqur (150 santimetrgacha) qatlamlariga kirib boradi va eniga 1,5-2,5 metr diametrgacha o'sishi mumkin. Namlik yetarli bo'lganda poyaning barcha qismlaridan ildiz yengil paydo bo'ladi, shuning uchun pomidorni nafaqat urug'i bilan balki vegetativ usulda ham ko'paytirsa bo'ladi.

Pomidorning poyasi o'tsimon, tik yoki yotib o'sadi, kuchli yoki kuchsiz shoxlanuvchan bo'lib, poya turiga qarab 30 santimetrdan 2-3 metrgacha o'sadi. Poyasini va barglarini tuzilishiga qarab pomidor 3 xilga bo'linadi: shtambli — poyasi yo'g'on, kam shoxlanuvchan, hatto mevalari bilan ham tik turuvchi; shtamsiz — poyasi ingichka, kuchli shoxlanuvchan, mevasi og'irligi ta'sirida yotib qoladigan; kartoshkasimon — yirik bargli. Shuningdek pomidor poyasi determinant (asosiy poya va yon shoxlari mo'tadil o'sib, to'pgul hosil qilish bilan tugaydi) va indeterminate (asosiy poya kuchli o'sishi bilan farqlanadi, yon shoxlari olib turilganda 2-3 metrgacha o'sishi mumkin) turlarga bo'linadi. Mevasi ikki, uch va ko'p kamerali, sersuv, rezavor. Mevalarining og'irligi 50 dan 1000 grammgacha; rangi qizil, pushti, sariq, binafsha, oq va hatto qora bo'lishi mumkin; shakli yumaloq, yumaloq-yassi, noksimon, olxo'risimon bo'lishi mumkin. Urug'lari kichkina, yassi, uchi o'tkirlashgan, tukli, sariq-kul rangda, 1000 ta urug' vazni 2,5-4,0 grammgacha bo'lib, unuvchanligi 4-6 yilgacha saqlaydi. Pomidor issiqsevar o'simlikdir. Uning normal o'sib rivojlanishi uchun harorat 20-25 °C, havoning nisbiy namligi 40-65 % bo'lishi maqbul hisoblanadi. Harorat 15 °C dan pasayganda o'sishi sustlashadi, 0-1 °C da esa umuman o'sishdan to'xtaydi, -1--2 °C da o'simligi nobud bo'ladi. O'ta yuqori harorat ham (35 °C < t) pomidor o'simligining o'sish va rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek pomidor yorug'lik sevar o'simlik bo'lib, soya joyda yetishtirilganda poyasi nimjon va uzun bo'lib o'sadi, meva hosil qilmaydi.

Yetishtirish: Pomidor hozirgi kunga kelib o'zining qimmatli va dietik xususiyatlari sababli butun jahonda eng keng yetishtiriladigan sabzavot ekinlaridan biri hisoblanadi. Hozirgi kunga kelib pomidorning 1000 dan ortiq turli-tuman navlari yaratilgan bo'lib, ular ochiq va himoyalangan maydonlarda (masalan issiqxonalarda) yetishtirilmoqda.

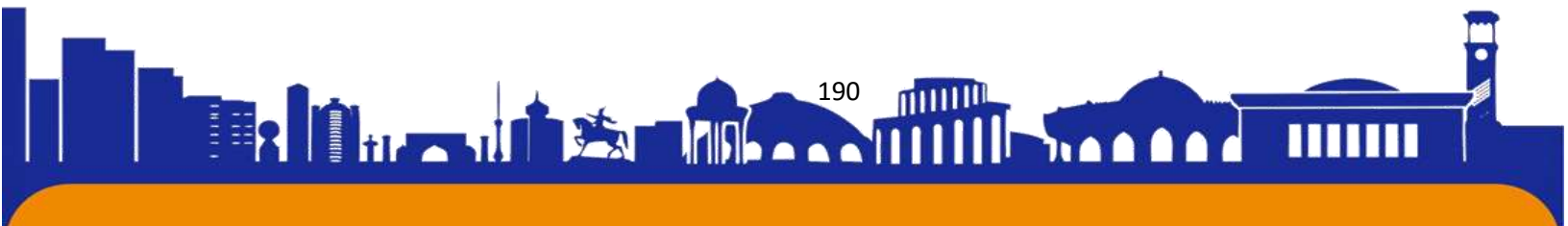
Agrotexnika: Pishish darajasiga qarab har 3-5 kunda jami 10-15 martagacha qoʻlda teriladi. Mevalari bir vaqtda pishadigan, texnikaga mos navlar hosili SKT-2 markali kombayn yordamida bir marta yigʻishtirib olinadi. Pomidor mevasi turlicha pishgan davrida terib olinadi. Isteʼmol va qayta ishlash uchun mevalar qip-qizil boʻlib, toʻla pishganda terib olinadi. Yaqin joylarga joʻnatish va tuzlash maqsadlari uchun sargʻaygan mevalari teriladi. Pomidor terish iyundan boshlanib oktabrgacha davom etadi.

Kimiyoviy tarkibi: Pomidor mevalari oʻzining qimmatli ozuqaviy hamda tam koʻrsatkichlari bilan ajralib turadi. Pishib yetilgan mevasinig kaloriyasi (energetik qiymati) — 19 kkal. Tarkibida 4-8% quruq modda tutib, ularning asosiy qismini uglevodlar (glukoza va fruktoza) tashkil qiladi. Shuningdek mevalarida oqsillar (0,6-1,1%), organik kislotalar (0,5%), biriktiruvchi toʻqima (0,84%), pektin moddalar (0,3% gacha), kraxmal (0,07-0,3%), mineral moddalar (0,6%) mavjud.

Eʼtiborli tarafi shundaki, pomidor mevalarida likopin moddasi, turli xil vitaminlar (B1, B2, B3, B5, C vitamini, provitamin A) koʻp miqdorda mavjud. Tarkibidagi xolin moddasi qon tarkibidagi xolesterin moddasi miqdorini kamaytiradi, immun tizimiga va gemoglobin xosil boʻlishiga ijobiy taʼsir koʻrsatadi.

Kasallik va zararkunandalar: Pomidor dalada va issiqxonalarda yetishtirilganda bir qancha kasalliklardan zarar koʻrishi mumkin. Pomidorda pastki barglarining sargʻayishi ushbu kasallikning dastlabki belgilaridandir. Viltning keyingi rivojlanishi ildiz tizimi oʻtkazuvchi toʻqimalarining qoʻngʻir tusga kirishi, pomidor oʻsimligining tiklanmas soʻlishi na natijada uning nobud boʻlishiga olib keladi. Bu oʻsimlikni yetishtirishda agrotexnik tadbirlar oʻtkazish muddatlariga qarab oynaband issiq xonalarda va ochiq joylarda amalga oshiriladi. Pomidor dalada va issiqxonalarda yetishtirilganda bir qancha kasalliklardan zarar koʻrishi mumkin. Bu oʻsimliklarni ochiq joylarda yetishtirilganda fitoftorioz, makrosparioz, septarioz, ildiz chrishi, fuzariozli vilt, bakterial vilt, qora bakterial dogʻlanish (kladosparioz) kabi zamburugʻli kasalliklar, hamda mozaika, strik va stolbur kabi virusli kasalliklar bilan kasallanadi.

Bakterial vilt bilan zararlangan pomodor tezda soʻliydi, ammo barglari yashilligicha qoladi, poya kesib koʻrilganida asosiy oʻzakning qoʻngʻir rangga kirganligini kuzatish mumkin. Issiqxona pomidorlari esa asosan kul rang chirish (*Botrytis cinerea*), fitoftora (*Phytophthora infestans*), barglarnig goʻngir dogʻlanishi

(*Fulvia fulva*, *Cladosporium*), un shudring (*Oidium neolycopersici*) kabi zamburug‘li kasalliklardan aziyat chekadi.

Namlik: Havo harorati 12 °C darajadan past va nisbiy namligi yuqori bo‘lganda gul changlanmaydi. Havo harorati 35 °C darajadan yuqori va nisbiy namligi juda past (20-25 %) bo‘lganda ham gulning changlanishi kuzatilmaydi. Pomidor aslida tropik mamlakatlarda kashf qilingan bo‘lib, issiqqa ancha talabchan. Tajribalardan shu narsa aniqlanganki, harorat 15 °C dan past bo‘lganda, o‘simlik gullamaydi, 10 °C dan past bo‘lganda esa o‘sishtan to‘xtaydi. Shuningdek, harorat 30 °C dan ortganda butunlay o‘sishtan to‘xtaydi. Pomidorning o‘sish va rivojlanishi uchun eng maqbul harorat 20-25 °C darajadir.

1-rasm

Yangi navlari: 1. Fairies sovg‘asi. Yurak shaklida apelsin mevalari bilan erta o‘rta kattalikdagi (1 m gacha) urug‘. Pulpa shirin, zich. *Fusarium*, tamaki mozaikasi vertikillozga chidamli. Buning uchun boqish, boqish va uchta jarohatlanish kerak. Issiqxonalarda va to‘shaklarda mo‘l-ko‘l meva. 1-rasm.

va

2. **Pushti farishta.** Yilni shaklning yana bir erta paydo bo‘lishi. U deyarli o‘z-o‘zidan o‘sadi, chimchilashni talab qilmaydi. Og‘irligi 80 g gacha bo‘lgan mevalar shirin, shakli yumaloq, to‘q pushti rangga bo‘yalgan, butada ko‘plab tuxumdonlar bor. Pulpa shirin, zich, kuchli teriga ega, shuning uchun u tashishga toqat qiladi va yangi shaklda ham, tuzlangan ham yaxshi. 2-rasm.

2-rasm

3-rasm

3. **Pushti marvarid.** Butalar past, ammo vazni 110 g gacha bo'lgan ko'plab kichik mevalarni beradi (bitta o'simlikdan taxminan 4 kg hosilni olib tashlash mumkin). To'liq klasterlar tufayli o'simliklar hosilga muhtoj, chunki ular hosilning og'irligi ostida parchalanishi mumkin. Pomidorning o'zi yumaloq, pushti, shirin. Xilma-xillikning o'ziga xos xususiyati, hatto eng ibtidoiy, isitilmaydigan havaskor issiqxonalarda ham mo'l-ko'l meva berish qobiliyatidir. Kechki zarbadan deyarli ta'sirlanmagan, yorug'lik etishmasligiga yaxshi toqat qiladi. 3-rasm

4-Geysa. Poytaxtidagi sarg'ish-yashil dog'lar bilan yumshoq pushti katta pomidorning og'irligi 200 g gacha, pulpa shirin va suvli, salatlar uchun ideal va boshqalar. Xilma-xillik mavsumning o'rtasiga to'g'ri keladi, buta balandligi 70 sm dan oshmaydi, lekin kuchli va osonlikcha 3-5 ta meva bilan cho'tkalarga bardosh bera oladi. Deyarli hech blight va fusariozdan aziyat chekmaydi. 4-rasm.

4-rasm

5.F-ni qidirish. 1 m gacha uzun bo'yli buta zich teriga ega bo'lgan ko'plab dumaloq qizg'ish pomidorlarni beradi. Xilma pomidorning asosiy kasalliklariga yaxshi qarshilik ko'rsatadi, issiqxonada ham, bog'dagi to'shaklarda ham o'sishi mumkin. Hosil mo'l, ammo buta hosil qilmasdan uning miqdori kamayadi. 5-rasm.

5-rasm

6.Andromeda. Yaxshi lazzat va hosildorlik xususiyatiga ega gibril erta nav. Mevalar katta cho'tkalar bilan bog'langan, shakli dumaloq, biroz tekislangan. Turiga qarab, ular qizil yoki sariq bo'lishi mumkin (sariq pomidor ikki baravar katta). Issiqxonadagi buta balandligi 1 m gacha o'sadi, yarim yoyilib, garterni talab qiladi.

7. **Amana to'q sariq rangda.** Suvli pulpa bilan to'q sariq rangdagi go'shtli mevalar o'rtacha har biri 0,3 kg gacha o'sadi. Xilma-xilligi o'rta mavsumda, uzun bo'yli, 2 ta magistral shakllanishi va chimchilashni talab qiladi, ammo shu tarzda siz 1 kg gacha bo'lgan pomidorni o'stirishingiz mumkin. Ochiq erga qo'nishi mumkin. 7-rasm.

7-rasm

Saqlash uchun yuqori rentabellikdagi pomidor navlari

Issiqxonalarda nafaqat salat pomidorlari ekilgan. Shimoliy hududlar aholisi uchun bu qishki yig'im-terim uchun mustaqil ravishda o'zlarini sabzavotlar bilan ta'minlash uchun yaxshi imkoniyatdir. Issiqxonada saqlanadigan pomidorning eng samarali navlaridan biri quyidagilar:

1. **Auriya.** Uzun bo'yli lianoidli buta 100 dan 200 g gacha bo'lgan juda katta pomidorlarni mamnun qiladi, ularning har biri 8 tadan cho'tkada o'sadi, jami 15 tagacha cho'tkalar bog'lanadi. Qizil mevalar uzun, to'laqonli, uchida ozgina vilkalar, pulpa zich, go'shtli. Pomidorlar butun tiklanish uchun ideal. Xilma-xillik mavsumning o'rtasidadir, kasallikka chidamli.

2. **De Barao qirollik.** Issiqxonalarda uzunligi 2 m gacha bo'lgan baland buta eng yuqori hosil beradi - bitta tupdan 20 kg gacha meva olib tashlanishi mumkin, eng yaxshi kiyinish sharti bilan. Pomidorlar mayda cho'zinchoq, pushti-qizil, vazni 150 dan 170 g gacha. Pulpa suvli, ammo zich. Xilma-xillik kasalliklarga qarshi yaxshi immunitetga ega bo'lgan saqlash va tuzlash uchun javob beradi, ammo podalarni boqish va qo'llab-quvvatlashni talab qiladi.

3. **Banan oyoqlari.** Issiqxonadagi buta balandligi 1,5 gacha o'sadi, 3 ta jarohatlangan joyda hosil mo'l hosil beradi. Juda zich xamiri va tsitrus lazzatiga ega uzun sariq pomidor tuzlamoq va butunlikni saqlab qolish uchun javob beradi.

4. **Pushti mayiz.** Buta ancha baland, balandligi 1,5 m dan oshadi. Oval kichkina pomidorli murakkab mevali cho'tkalar, 50 donagacha bitta cho'tkada bo'lishi mumkin. Mevalar shirin, pushti rangga ega, zich teriga va pulpa, butun saqlanib qolganda mukammal ishlaydi (yorilib ketmang).

Tashqi makon uchun pomidorning salat navlari

1. **Anastasiya.** O'rta-erta aniqlanmagan xilma-xillik, asosan, unumdorligi maksimal bo'lgan janubiy mintaqalarda qo'llaniladi. 1 m balandlikdagi butalar yangi, ham terib terishda ishlatiladigan ozgina kislotaligi bor o'rta dumaloq qizil mevalarni mamnun qiladi. 1 kv. Bilan m. siz 10 kg dan ortiq pomidor olishingiz mumkin, shu bilan birga o'simliklar tuproqqa talab qilmaydi.

2. **Malina giganti.** Butalar o'zlari juda katta emas (1 m gacha), ammo katta pushti mevalar bilan mamnun bo'ladi. Bir go'shtli va suvli pomidorning vazni 0,5 kg gacha, bittagina tupdan 6 kg hosil olinishi mumkin. Xilma-xillik erta, chimchilashni talab qilmaydi, kech blightga chidamli.

3. **Gigant yashil.** U katta (0,3 dan 0,6 kg gacha) yashil mevalarda ozgina sariq rangga ega. Pulpa yumshoq va shirin, qovun kabi hidlanadi. Bitta o'simlikdan siz 5 kg gacha meva olishingiz mumkin. Bush baland bo'yli, balandligi 1,5 m dan oshiq, o'gay farzandli bo'lishi kerak.

Prolific ochiq konservalangan pomidor

Salat pomidorlari juda mazali bo'lishiga qaramay, ularning barchasini qishda yig'ib olish uchun ishlatib bo'lmaydi. Masalan, katta mevali mevalar tuzlash va to'liq yumshatish uchun mos bo'lmaydi (ular shunchaki kavanozga tushmaydi), boshqa turlari esa juda yumshoq go'sht va ingichka teriga ega. Bunday navlar ochiq maydonlar uchun eng samarali va mazali konservalangan pomidor hisoblanadi:

1. **Rim.** Barqaror, past, ammo kuchli gibril mayda, 100 g gacha, egiluvchan go'shtli pomidor-qaymoqni xushnud etadi. Bitta cho'tka 20 ta bunday kremlardan iborat.

2. **Gazpacho.** Yaxshi hosilni 45 sm gacha bo'lgan kichik butadan olish mumkin - zich pulpa bilan silindr shaklida 5 kg gacha qizil pomidor. Xilma-xilligi - mavsumning o'rtasi, yolg'on, harorat va haddan tashqari haroratga chidamli.

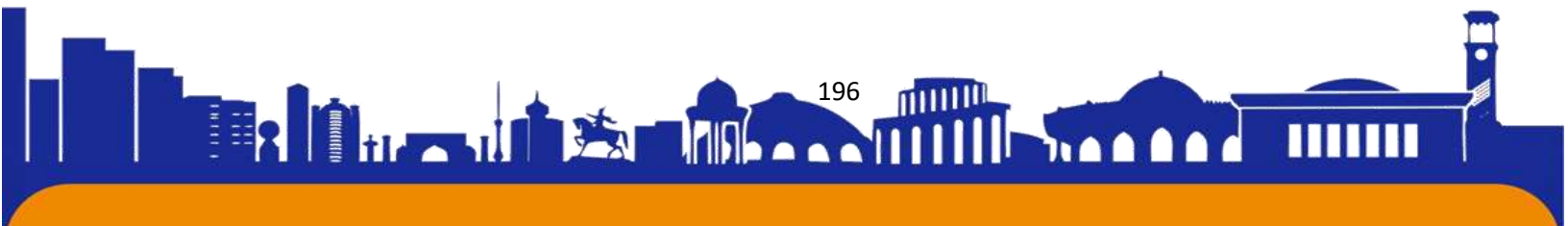

3. **Diabolik.** Balandligi 1,5 m gacha bo'lgan kuchli buta qo'llab-quvvatlash va o'gay o'g'liga muhtoj, ammo u cho'zilgan kremga o'xshash 10 ta qizil pomidorning qattiq cho'tkalarini bog'laydi. Mevalar zich xamiri tufayli tuzlash va yaxlitlash uchun juda mos keladi. Xilma yuqori yoki past haroratga qaramay (1 kv. M uchun 20 kg gacha) yuqori mahsuldorlik, shuningdek, tungi ekinlarning ko'p kasalliklariga, shu jumladan ildiz nematodasiga chidamliligi bilan ajralib turadi.

Uzoq vaqt davomida yuqori hosil beradigan pomidor navlarini sanab o'tishingiz mumkin, ammo hosilning sifati va miqdori pomidor etishtirish va ularga g'amxo'rlik qilishning o'ziga xos shartlariga bog'liqligini tushunishingiz kerak. Agar o'simliklar mo'l-ko'l mazali mevalar bilan sizga minnatdorchilik bildirishni istasangiz, ularga ozgina e'tibor bering, ammo ixtisoslashgan navlarga e'tibor qaratish hali ham zarar qilmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. П.П.Колмаков, А.М.Нестеренко. Минимальная обработка почвы. М колос., 1981-240 стр. <https://www.twirpx.com/file/1858723/>
2. Khudoyberdiev, T. S., Boltaboev, B. R., & Kholdarov, M. S. Improved Design of Universalcombined Cultivator-fertilizer. International Journal on Orange Technologies, 2(10), 83-85. <https://www.neliti.com/publications/333419/improved-design-of-universal-combinedcultivator-fertilizer>
3. T.S.Khudoyberdiev B.N.Tursunov A.M.Abdumannopov M.Sh.Kholdarov. "Improving Soil Softening Work Bodies Structures". //Efflatounia// ISSN: 1110-8703 Pages: 131 – 135 Volume: 5 Issue 3. 2021. <https://efflatounia.com/index.php/journal/article/view/576>
4. Khudoyberdiev T. S. Tursunov B. N. Kholdarov.M.Sh. "Reserves for reducing fuel and energy costs for cultivation of cotton in the conditions of the republic of Uzbekistan".//Innovative Technologica. Methodical research journal// ISSN: 2776-0987 Volume 2, Issue 5, May, 2021 <https://it.academiascience.org/index.php/it/article/view/59>
5. TS Xudoyberdiev, BR Boltaboev, BA Razzakov, MS Kholdarov. "to the fertilizer knife determination of resistance". // Asian Journal of Multidimensional Research.// Vol 9, Issue 8, August, 2020. Pages: 65...71. <https://www.indianjournals.com/ijor.aspx?target=ijor:ajmr&volume=9&issue=8&article=011>

BOLALARNI KITOB O'QISHGA QIZIQTIRISH.

Nafisa Kamolova Turg'unbayevna

“Yangi asr” Universiteti Pedagogika kafedrası o'qituvchisi

ANNOTATSIYA Ushbu maqola bolalarni kitob o'qishga qiziqtirish vazifasini muhokama qilishga qaratilgan bo'lib, mazkur vazifani hal qilishda psixologiyaning o'rni qanchalik muhim ekanligi qator tajriba va ma'lumotlar asosida isbotlab berilgan.

Kalit so'zlar:, qobiliyat, psixologiya, metod, kuzatish, suhbat, tadqiqot, kitobxonlik.

O'qish-ma'lumot olish jarayonidir. O'qish paytida miyamiz filmlarni tomosha qilishdan ko'ra ancha faolroq ishlaydi. Kinoda hamma narsa allaqachon namoyish etilgan bo'ladi, faqat tomosha qilish qoladi. O'qish jarayonida esa miyamiz doimiy ravishda yangi suratlar va yangi dunyolarni tasavvur qilaveradi. O'qish – bu odamning shaxsini rivojlantiradigan aql sportidir.

Kitob o'qish odamning eng yaxshi odatlaridan biri bo'lib, xotirani va fikrlash qobiliyatini yaxshilaydi. Har safar kitob o'qilganida miya faol ishlaydi. U olinayotgan ma'lumotlarni saqlash uchun yangi tolalarni yaratadi. Tadqiqotlarda aniqlanishicha, doimiy ravishda kitob o'qiydigan insonlarda fikrlash qobiliyati boshqalarga nisbatan sekinroq pasayar ekan. Kitob o'qish moliyaviy qiyinchiliklarni bartaraf etishda ham yordam beradi. Statistika ma'lumotlariga ko'ra, umuman kitob o'qimaydigan insonlarning 43 foizi qashshoqlikda yashaydi. Savodli insonlar orasida esa qashshoqlikda yashaydiganlar 4 foizni tashkil etadi.

Ko'p kitob o'qiydigan bolalar darslarni yaxshi o'zlashtirishadi. Tadqiqotlarda aniqlanishicha kitob o'qishni xush ko'radigan bolalar maktabda ham yaxshi o'qishadi. Ular grammatikani ham, matematikani ham yaxshi o'zlashtirishadi.

Kitob o'qishning shuncha afzallik tomonlari bor ekan, biz bugungi kunda buni qay darajada anglab yetyapmiz? Yoki farzandlarimizning kitob o'qishga bo'lgan qiziqishlari qay ahvolda?

Bugungi kun bolalarini ,ya'ni internet asri bolalarini kitob o'qishga bo'lgan qiziqishlari juda achinarli. O'ylab ko'radigan bo'lsak bunga arzigulik sabablar bir talay. Birinchi o'rinda oilada bolalarga o'rnak bo'luvchi ota-onaning o'zi kitob o'qimasligi bo'lsa, bu o'z navbatida keyingi sabablarni keltirib chiqaradi. Oilada kitob o'qish muhiti yaratilmagan: ya'ni kitob sotib olish, kitob sovg'a qilish, kitob javoni tashkil qilish, mutolaa vaqti degan tushunchalar umuman yo'q bo'lishi mumkin. Navbatdagi sabab esa shiddat bilan rivojlanayotgan internet oqimi bo'lib, bolalar kitob

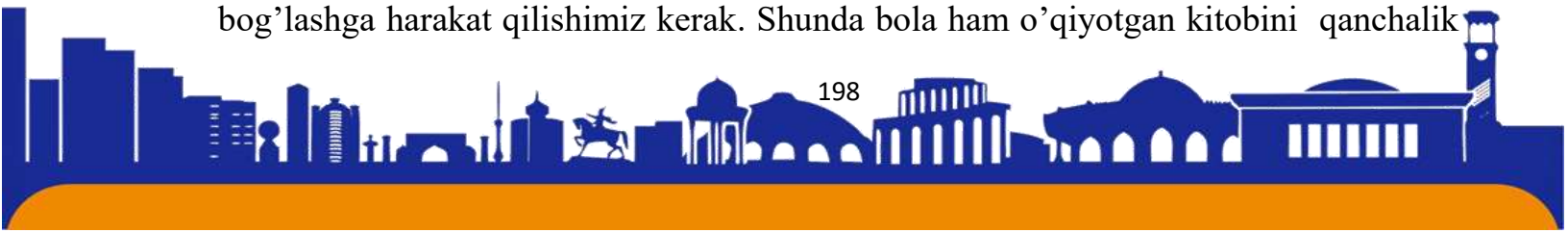
o'qishdan ko'ra shu oqimda suzishni afzal ko'rishmoqda. Buning oqibati qanday yakun topishi hammamizga oyday ravshan.

Hozirgi kunda o'qib o'rganish uchun sharoitlar yetarli darajada. Kutubxona deysizmi, kitob do'kon deysizmi, internet orqali o'rganaman deysizmi – istalgan kitob yoki ma'lumotni bir zumda topish muammo emas. Eng muhimi, istak va imkoniyat bo'lsa bas. Kitob do'konidagi rang-barang kitoblar do'kon peshtaxtasini to'ldirib turish uchun yoki ko'rib zavq olish uchun chiqarilmagan albatta. Bitta kitob chiqarish uchun qancha vaqt, sarf-harajat ketgani muhim emas, asosiysi uni olib o'qishdir.

Bugungi kun hayot tashvishlari, yelib-yugurib pul topishimiz kitob o'qimasligimiz uchun sabab bo'la olmaydi. Bu bir bahona xolos. Lotin xalqida shunday maqol bor: "Hayoti davomida birgina kitob o'qigan odamdan qo'rqing." Maqoldan kelib chiqib o'zimizdan xulosa qilsak, bugungi kunda aksariyatimiz bir-birimizdan qo'rqishimizga to'g'ri kelmoqda.

Xo'sh bolalarimizni qanday qilib kitob o'qishga qiziqтира olamiz? Birinchi navbatda, bolalarimizni yoshlikdan ya'ni maktabgacha bo'lgan davrlaridanoq kitobga bo'lgan qiziqishlariga ko'nikma hosil qila olishimiz kerak. Bu jarayonda asosiy rol ota-onada bo'ladi. Oilada ota-ona muntazam kitob o'qishi, oila davrasida o'qigan kitoblari haqida suhbat qurishi, kitob o'qish o'zgacha zavq berishini ta'kidlab turishi bilan bolaga o'rnak ko'rsatishi mumkin. Vaqtlarini ayamasdan har kuni oz-ozdan bolalarga kitob o'qib berishni odatga aylantirishlari kerak. Bolalar bilan tez-tez kitob do'konlari yoki kutubxolarga borib kitob tanlashni o'ragatish ham muhim masala. Bunda farzandlarimizni qiziqishlarini ham inobatga olishimiz kerak. Ular ko'proq hayvonot olamiga yoki ko'rgan multfilm qahramonlariga qiziqishi mumkin. Shundan kelib chiqib kitoblar tanlasak maqsadga muvofiq bo'ladi. Bolalarga ko'proq rasmi kitoblar tanlashimiz kerak. Ular rasmlar orqali tez tushunadilar va rasmga qarab mustaqil fikrlashga o'rganadilar. Farzandimiz uchun kitob tanlab, sotib ham oldik. Endi navbat xonadonimizda kitob o'qish uchun bolaga sharoit yaratishimiz kerak. O'zi uchun tinchgina xona, stol, stul qo'yingki mo'jazgina darsxona hozirlab berishimiz ham bolani kitob o'qishga qiziqtirishimizga bir turtki hisoblanadi. Xonasida kitoblari uchun kitob javon bo'lishi ham maqsadga muvofiqdir. Bu narsalar ahamiyatsizdek tuyulsada, lekin farzandingizni bora-bora kitobxon bo'lishiga, kitoblar uni doimiy hamrohiga aylanishiga yordam beradi.

Farzandimiz uchun olib bergan kitoblarimizni ham oila davrasida muhokama qilishimiz, unda aks etgan voqealikni hayotda sodir bo'lgan haqiqiy voqealar bilan bog'lashga harakat qilishimiz kerak. Shunda bola ham o'qiyotgan kitobini qanchalik

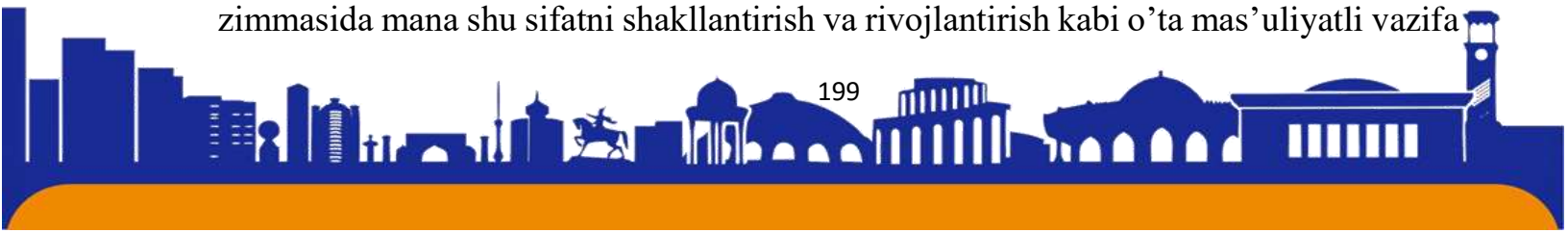
ahamiyatga ega ekanligini his qiladi. Kitobni birgalikda o'qishni ham odatga aylantirishimiz kerak. Birgalikda kitob o'qish jarayonida ota-onalar va bolalarning o'zaro munosabatlarini yaxshilaydi. Psixologlar birgalikda kitob o'qish jarayonida ota-onalar va bolalar o'rtasida o'ziga xos munosabat o'rnatiladi deb hisoblashadi. Ularning aytishlaricha, bunday munosabat birgalikda televizor ko'rganda aslo paydo bo'lmaydi. Shunday ekan farzandlarimiz bilan birga kitob o'qishni kanda qilmasligimiz kerak. Ana shundagina biz farzandimizni kitob o'qishga bo'lgan qiziqishini shakllantirish uchun birinchi qadamni qo'ygan bo'lamiz. Bu aytishga oson ish, lekin bunga sabr, toqat va vaqt kerak albatta.

Taniqli rus pedagogi A.S.Makarenko fikricha bolalarni juda kichik davridan boshlab tarbiyalash zarurligi haqida gapirib, tarbiyaning eng muhim asoslari bolaning besh yoshgacha bo'lgan davri mobaynida yuzaga keltiriladi. Mana shu davrda qilingan butun tarbiya, tarbiya jarayoning 90% ni tashkil etadi degan edi. Demak bolaning kitobga bo'lgan qiziqishini orttirish ham bir tarbiya hisoblanadi. Ana shu davrgacha buni uddalay olsak maqsadga muvofiq bo'lar edi.

Biz oilaviy o'qishni tashkil qila oldik. Endigi navbat ta'lim muassasalarida davom etadi. Bu jarayon maktabgacha ta'lim muassasasida qanday tashkil etilishi kerak? Tarbiyachi kunlik mashg'ulotlarida bolalarning kitobga bo'lgan qiziqishlariga alohida e'tibor qaratishi zarur. Maktabgacha yoshdagi bolalarga kitob o'qib berilgach, rasm ko'rsatish usuli muhimdir. Chunki ular o'quv texnikasini bilishmaydi, shuning uchun kitobdagi rasmlar ularni shu kitobga qiziqtiruvchi kuch hisoblanadi. O'qilgan ertak yoki hikoya asosida rasmlar chizdirish ham samaralidir. Bolalar eshitgan asar qahramonlarini qanday tasavvur qilishdi, buni rasm orqali ifodalashlari, asarga bo'lgan munosabatlarini va tushunchalarini anglatadi. Keyingi usul eshitgan asarlari yuzasidan sahna ko'rinishlari tayyorlashdir. Bu yana ham esda qolarli va qiziqarli kechadi. Mashg'ulotlar davomida kitoblar haqida tayyor videoroliklardan foydalanilsa ham bo'ladi. Ta'lim muassasasida kitob yarmarkalari tashkil qilinishi ham yaxshi natija beradi.

O'qish ko'nikmasi albatta maktabda shakllanadi. Bolalarni to'g'ri, ravon va ifodali o'qishga o'rgatish bu oson kechadigan jarayon emas. Bunda boshlang'ich sinf o'qituvchisidan katta chidam va mahorat talab qilinadi. Bolalar harflarni o'qilishi va yozilishini o'rgandi. Endi so'zlar, gaplar va matnlarni tushunib o'qish kerak.

O'qish-bu insonning hayotdagi asosiy qobiliyati bo'lib, atrofidagi dunyoni idrok eta olishidagi muhim sifat hisoblanadi. Demak, boshlang'ich sinf o'qituvchisi zimmasida mana shu sifatni shakllantirish va rivojlantirish kabi o'ta mas'uliyatli vazifa

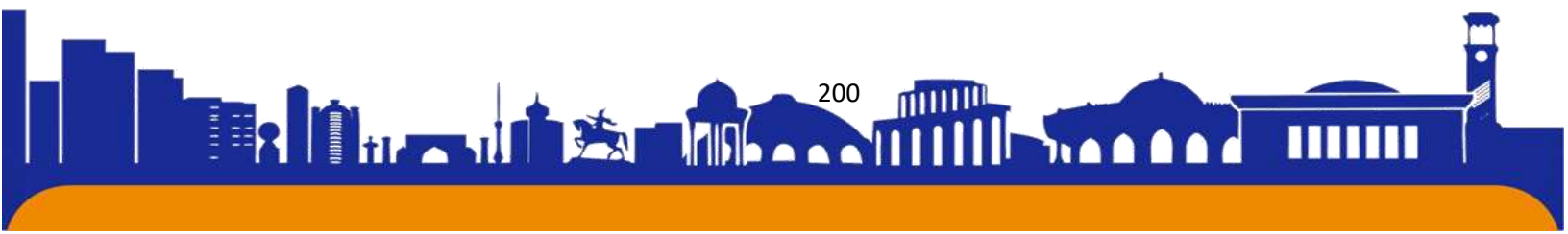

turibdi. Xo'sh, hozirgi kunda boshlang'ich sinf o'qituvchilari bu vazifani qanday uddalay olishyapti? Aksariyat boshlang'ich sinf o'quvchilari tushunib o'qish emas, tez o'qish malakasini ko'proq egallashyaptilar. O'quvchi matnni qanchalik tez o'qisa, undagi voqealikka tushunishi shunchalik kamayadi. Chunki bola bor e'tiborini so'z mazmunini tushunishga emas, so'zni to'g'ri va tez o'qishga qaratadi. Matn mazmunini tushunish uchun qayta o'qishga to'g'ri keladi. Qanchalik o'qish tezligini o'sishiga majbur qilinsa, bolada o'qishga bo'lgan qiziqish, ya'ni o'qish istagi yo'qolib boradi. O'qishga qiziqish o'quvchi qachonki ongli o'qishni o'rganib uddalagandagina namoyon bo'ladi. Ya'ni nimani o'qiyotganini tushunib yetadi, voqealikka fikr bildiradi, olgan axborotini tahlil qila oladi. Chunki kitob o'qish axborot olish va o'zlashtirishning murakkab jarayoni bo'lib, bola kitobdan maksimal darajada bilim va yangi fikrlarni o'zlashtirib olishi kerak. Buning uchun e'tiborli bo'lib, begona fikr va harakatlarga chalg'imasligi kerak.

Kitob o'qish jarayonida o'quvchi qahramonlar bilan birga bo'ladi. Ularning quvonch va tashvishlariga sherik bo'ladi. Hayotda ham boshqalarning his-tuyg'ularini yaxshi tushunadi. Umuman olganda bola qalbini yumshatadi. Kitob o'qish bolada tinglash qobiliyatini ham oshiradi, boshqalarni oson tushunishga yordam beradi. Bu ayniqsa, kitobni ovoz chiqarib o'qiganda yanada samarali bo'ladi.

Ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirishda ham kitoblarning ahamiyati katta. "Obafemi Awolowo" Universiteti pedagoglari boshlang'ich sinf o'quvchilarining mashg'ulotlariga mavzuli komikslarni kiritishganida, suratlar va so'zlar aralashmasi bolalarning ijodkorlik qobiliyatlarini oshirishini aniqlashdi. Kitoblar kattalarga ham ana shunday ta'sir ko'rsatadi. Bolalar kitobni qancha ko'p o'qisa, hikoya qilish qobiliyati shunchalik oshadi. Keraksiz gaplarni kamroq gapirib, keraklilarini yaxshiroq yetkazadigan bo'ladilar.

Demak, farzandlarimizga kitob o'qish- internetdan yoki televideniya dagi ma'lumotlarni olishdan ko'ra ko'proq foyda keltirishini tushuntira olsak va ular buni anglab yetgandagina maqsadimizga erishgan bo'lamiz.

Adabiyotlar

1. Oyisha Kuchkarova (2021). МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARNI KITOB O'QISHGA QIZIQTIRISHDA PSIXOLOGIYANING O'RNI. Academic research in educational sciences, 2 (4), 41-52. doi: 10.24411/2181-1385-2021-00558
2. Hasanboyeva O.U. va boshqalar. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. T.: Ilm,ziyo,2006
3. M.G.Davletshin., Sh.Do'stmuxamedova, M.Mavlonov, S.To'ychiyev. —Yosh davrlari va pedagogi psixologiyall. O'quv qo'llanma. T., 2004-y. 8.2. b.t.
4. N.M.Kayumova "Maktabgacha pedagogika". "TDPU" nashriyoti, T.: 2013-y.
5. J.G'.Yo'ldashev —Interfaol ta'lim sifat kafolatil O'MOI T-2007
6. R.A. Mavlonova va boshqalar —Pedagogik texnologiyall Fan 2008-y.
7. Махсумов, М. Д., Юлдашева, Ф. У., Муяссарова, М. М., Абдурашитова, Ш. А., Мирхамидова, С. М., & Салимова, М. Р. (2020). Impact of COVID-19 on education system in the world and in Uzbekistan. In *Образование: прошлое, настоящее и будущее* (pp. 94-95).
8. Муяссарова, М. М. (2018). Изучение уровня медицинской активности сельского населения. *Молодой ученый*, (5), 64-66.
9. Асадов, Х. Д., Рустамова, Х. Е., Нурмаматова, К. Ч., & Муяссарова, М. М. (2021). Some aspects of the prevalence of the coronavirus Covid-19.
10. Karakhonova, S. A., & Ishanhodjaeva, G. T. (2016). Cognitive disorders in Parkinsonism. *Parkinsonism & Related Disorders*, 22, e59.
11. Karakhonova, S. A. (2022). The Significance of the Application of Psycho-Correction Methods in the Treatment of Psycho-Emotional Disorder. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 2(12), 59-64.
12. Алишеровна, Қ. С., Сейткаримова, Г. С., & Юнусходжаева, Х. С. (2022). ЭФФЕКТИВНАЯ ПСИХОКОРРЕКЦИЯ ПРИ НЕВРОТИЧЕСКОМ РАССТРОЙСТВЕ. *ЖУРНАЛ НЕВРОЛОГИИ И НЕЙРОХИРУРГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ*, 3(1).
13. Аликулова, Д. Я., Маматкулов, Б. М., Разикова, И. С., & Авезова, Г. С. (2015). Выявление особенностей иммунного статуса у подростков при атопической бронхиальной астме. *Вестник Совета молодых учёных и специалистов Челябинской области*, (3 (10)), 9-14.
14. Разикова, И. С., Аликулова, Д. Я., & Уразалиева, И. Р. (2015). Особенности иммунного статуса подростков с атопической бронхиальной астмой. *Молодой ученый*, (19), 297-299.

ANOR YETISHTIRISHNING YANGI FOYDALI YO'LLARI

Haydarov Shukurjon Rustam o'g'li

[+998933041302 haydarovshukurjon95@gmail.com](mailto:haydarovshukurjon95@gmail.com)

**Termiz agratexnologiyalar va innavatsion rivojlanish instituti Agrabiologiya fakulteti Agranomiya (dehqonchilik mahsulotlari turlari) yo'nalishi
2-bosqich talabasi**

Olishev Izzatbek Baxrom og'li

[+98931010242 olishovizzatbek@gmail.com](mailto:olishovizzatbek@gmail.com)

Termiz agratexnologiyalar va innavatsion rivojlanish instituti Agrabiologiya fakulteti Tuproq banitirovka va yer resurslaridan foydalanish yo'nalishi

1-bosqich talabasi

Annotatsiya: So'nggi yillarda O'zbekistonda anor yetishtirishga alohida e'tibor qaratilyapti. Respublikada yaqin kelajakda ishlab chiqarishning yillik hajmi kamida 600 ming tonnadan oshishi prognoz qilinmoqda. Shuningdek, 2026 yilda global bozorda anor mahsulotlariga bo'lgan talab 23,14 milliard dollarga yetishi mumkin.

Kalit so'zlar: BAA, East Fruit,

O'zbekistonda anor plantatsiyalari maydoni faol ravishda kengaytirilmoqda. O'tgan yilning sentabr oyida Farg'ona viloyatidagi anor bog'larining umumiy maydonini 2025 yilga qadar 20 ming gektarga yetkazish va ulardan yiliga 200 ming tonnadan ziyod hosil yig'ib olinishi rejalashtirilayotgani ma'lum qilingan. Xususan, Rishton va Oltiariq tumanlarida 1400 gektar maydonda yangi anor bog'lari yaratilgan. Shuningdek,

Qishloq xo'jaligi vazirligi Qashqadaryoda anor plantatsiyalari yana 2 ming gektarga ko'payganini e'lon qildi.

Bundan tashqari, O'ZA ma'lumotlariga ko'ra, 2021-2022 yillarda Surxondaryoda 9 ming 432 gektar yerda anorzorlar barpo etilishi va yillik hosil hajmini yaqin kelajakda 300 ming tonnaga yetkazish ko'zda tutilgan.

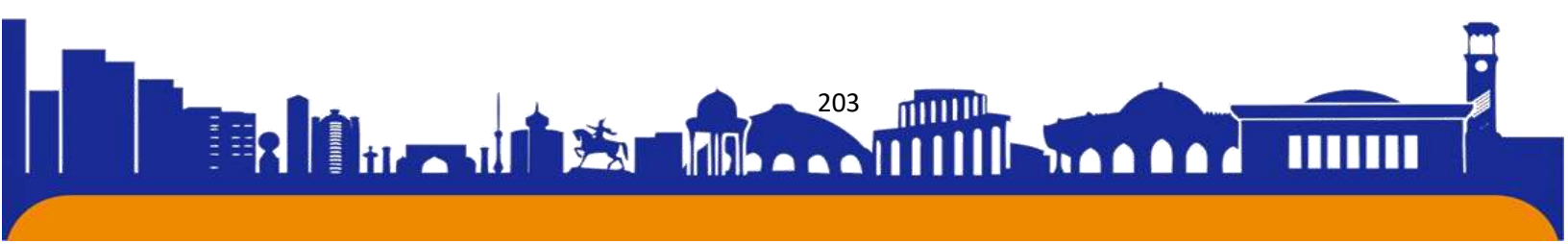
Farg'ona, Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlaridagi rejalar, shuningdek, mamlakatning boshqa mintaqalaridagi mavjud plantatsiyalar hisobga olinsa, yaqin 5-10 yil ichida respublikada anor ishlab chiqarishning yillik hajmi kamida 600 ming tonnadan oshishi prognoz qilinadi.

EastFruit bu rejalar amalga oshishida bir qancha omil xalaqit berishi mumkinligi haqida material e'lon qildi.

Birinchidan, bu anor yetishtirish uchun juda mos bo'lmagan O'zbekistonning iqlimi. Hatto mamlakatning janubiy mintaqalarida ham yer qishda vaqti-vaqti bilan muzlaydi. Bu esa hatto bir gektar maydonda anor yetishtirishni murakkab jarayonga aylantirib qo'yadi. Agar o'nlab va yuz minglab gektar maydonlarda ishlar yo'lga qo'yilsa, unda bu hududlardagi anor butalarini qishki sovuqdan qanday himoya qilish mumkinligini tasavvur qilish qiyin.

Ikkinchidan, bu biznesni rejalashtirishda qo'yiladigan ulkan hosil ko'rsatkichlari. Haqiqat rejalarga qaraganda kamroq optimizmga ega bo'ladi. Uchinchidan, jahon anor bozori tobora o'sib bormoqda, ammo unga ma'lum navlarning yuqori sifatli mevalari kerak, O'zbekistonda esa jahon bozorida unchalik qimmat bo'lmagan va talab pastroq mahalliy seleksiyaga e'tibor qaratilmoqda.

Agar ishlab chiqarish shu qadar tez o'ssa va an'anaviy mahalliy navlar yetishtirishda davom etilsa, O'zbekiston anorni sanoat usulida qayta ishlash haqida o'ylashi maqsadga muvofiq bo'ladi. Anor nafaqat yangi uzilgan mevalar bozori, balki qayta ishlash, oziq-ovqat, kosmetika, hatto farmatsevtika sanoati uchun ham qiziqarli va foydali meva hisoblanadi. E'tiborli jihati, O'zbekiston haligacha xalqaro anor bozorida asosiy ishtirokchi emas, shuning uchun yangi mahsulotlarni sotishda eksport qiyinchiliklariga duch kelishi muqarrar. Mamlakat yiliga o'rtacha 10 mingdan 15 ming tonnagacha anor eksport qiladi va bularning deyarli barchasi sobiq sovet mamlakatlariga to'g'ri keladi. Janubiy Koreya va BAA bozorlariga anor yetkazib berilishi tobora ko'payib borayotgani respublika uchun biroz umid baxsh etishi mumkin.

Jahon bozorida anorga bo‘lgan talab qanday?

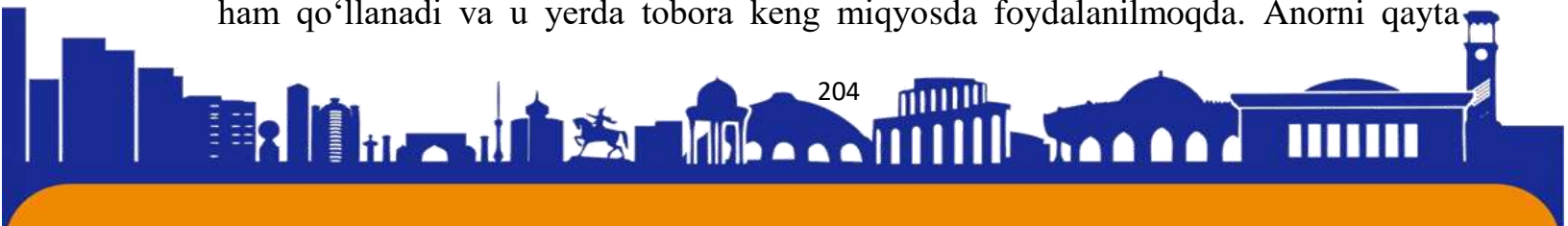
O‘zbekiston bu mevani yetishtirish bo‘yicha dunyoda yetakchi va Markaziy Osiyo mintaqasidagi eng yirik yetishtirib beruvchilardan biri bo‘lishi mumkin. Dunyoda anor meva va sabzavotlarning umumiy aylanmasida juda oz ulushga ega bo‘lishiga qaramay, ularni iste‘mol qilish tez sur‘atlar bilan o‘shib bormoqda. 2014 yildan 2018 yilgacha global anor importining umumiy hajmi 24 foizga o‘tdi.

Ko‘plab bozor mutaxassislari ham global anor bozori juda tez o‘sayotganini ta‘kidlashmoqda. Pandemiya davrida immunitetni kuchaytirish xususiyati sabab talab yanada oshgan.

Anordan kosmetika va farmatsevtika sanoatida foydalanish

Anorning salomatlik uchun juda foydali deb hisoblanadigan ikki noyob botanik xususiyati mavjud. Punikalagin anorning urug‘i va terisida joylashgan kuchli antioksidant bo‘lib, uning faolligi qizil sharob yoki yashil choynikiga qaraganda deyarli uch baravar yuqori. Shuningdek, anor urug‘idan olingan punitsid kislotalari kuchli biologik ta‘sirga ega.

O‘ziga xos xususiyatlari tufayli dunyo bozorida anor doimiy ravishda yuqori talabga ega va dunyoning ko‘plab mamlakatlarida anor bog‘lari maydonining o‘shishiga qaramay, anorning jahon bozoridagi narxlari o‘shishda davom etmoqda. Hindiston Savdo va sanoat vazirligi tadqiqotlariga ko‘ra, anor va urug‘larining umumiy global bozori 2018 yilda 8,2 milliard dollarga baholangan va prognozlariga ko‘ra, 2026 yilga borib bu ko‘rsatkich deyarli uch martaga ko‘payib, 23,14 milliard dollarga yetadi. Ushbu prognoz asosida yotgan asosiy omil — bu anor xomashyosidan tayyorlanadigan mahsulotlarga bo‘lgan talabning o‘shishi. Anor kukunidan sharbat va turli ichimliklar tayyorlanadi. Bundan tashqari, anor nafaqat oziq-ovqatda, balki kosmetika sanoatida ham qo‘llanadi va u yerda tobora keng miqyosda foydalanilmoqda. Anorni qayta

ishlash bozorining eng katta segmenti anor kukuni ko‘rinishidagi iste‘mol hisoblanadi. Keyingi 5 yil ichida ushbu segmentning o‘rtacha yillik o‘shir sur‘ati 4,8 foiz darajasida prognoz qilinmoqda. Bozor ulushi bo‘yicha ikkinchi o‘rinni anor sharbatlari, siroplar va souslar tayyorlash uchun ishlatiladigan konsentratlar egallaydi. Bundan tashqari, anor sharbatlari va anor (don, urug‘lar, po‘stlar va boshqalar ekstraktlari) yordamida tayyorlangan kosmetika mahsulotlaridan foydalanish ommalashib bormoqda.

Eng yirik anor import va eksport qiluvchi davlatlar.

Dunyoning eng yirik anor iste‘molchilari Osiyo-Tinch okeani mintaqasi aholisi hisoblanadi. Bu global iste‘molning taxminan yarmini (45-50 foiz) tashkil qiladi. Keyingi o‘rinlarni Yevropa (20 foiz), Shimoliy Amerika (15 foiz), Yaqin Sharq va Afrika (10 foiz) hamda Lotin Amerikasi (5 foiz) egallaydi. Hindiston, Eron va Xitoy dunyoda anor yetishtirish bo‘yicha yetakchi mamlakatlar hisoblanadi. Shuningdek, Xitoyda anorga bo‘lgan talab mahalliy ishlab chiqarish hajmidan ancha yuqori, shuning uchun Xitoy anorning yirik importchisi ham hisoblanadi. Ma‘lumot uchun, 2019 yilning 1-2 noyabr kunlari Xitoy Davlat Kengashi Bosh vaziri Li Ketsyaning O‘zbekistonga tashrifi davomida **anor mevasini Xitoyga eksport qilish bo‘yicha kelishuv imzolangan. Bungacha Xitoy bozoriga anor olib kirishga O‘zbekistonda ruxsatnoma bo‘lmagan.** Dunyoda anor iste‘moli tarkibida umumiy hajmning taxminan 65 foizi oziq-ovqat sanoatiga to‘g‘ri keladi. Qolgan 35 foizi kosmetika va farmatsevtika sanoati uchun foydalaniladi. Dunyodagi boshqa yirik anor ishlab chiqaruvchilar: Turkiya, Eron, Tunis, Peru, Isroil va Ozarboyjon geografik joylashuvi tufayli Yevropa mintaqasi mamlakatlari va Rossiyada O‘zbekistonning asosiy raqobatchilari hisoblanadi. Bundan tashqari, ushbu mamlakatlarning aksariyatida anor yig‘ish davri O‘zbekistondagi davrga to‘g‘ri keladi. Rossiya anorni asosan Turkiyadan import qiladi. Yirik yetkazib beruvchilar qatoriga Eron, Ozarboyjon, Misr va Peru ham kiradi. So‘nggi yillarda O‘zbekiston va Gruziya Rossiyaga anor yetkazib berishni faol ravishda ko‘paytirayotgan mamlakatlar qatoriga qo‘shilgan. O‘zbekistonda anorni keng miqyosda yetishtirish tendensiyasi shubhasiz juda qiziq. Ammo ushbu biznesning istiqbollari ishlab chiqaruvchilar tomonidan qabul qilingan qarorlar va mahsulotlarni yetishtirish va qayta ishlash texnologiyalari darajasining muhokama qilinishiga bog‘liq bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://assz.ru/uz/granatove-derevo-granat-vyrashchivanie-uhod-za-rasteniem-v/>
2. <https://uz.pobedidijabetes.org/4970-useful-properties-of-pomegranate-harm-and-contraindi.html>

IMPORTANT ISSUES OF COOPERATION WITH PARENTS IN THE ORGANIZATION OF PRESCHOOL EDUCATION

Normuradova Dilshoda Alisherovna
student of Termez State Pedagogical Institute

Annotation: In this article, there are a number of interruptions in cooperation with parents in preschool education organizations, the opinions of our channel scholars, and general conclusions from foreign systems are highlighted in this article.

Keywords: Educator, China, Korea, cooperation with parents in preschool education organization, idea, family upbringing.

INTRODUCTION

It is possible to achieve positive results in the education of children thanks to skillfully combining the forms of working with parents in the preschool education organization in a team style and individually, and organizing pedagogical campaign work among the general population. Some of the most common forms of in preschool educational organizations staff's work in partnership with parents and families can be cited:

- one-on-one work with parents. Advanced pedagogical experiences show that this type of work is of great importance. In this case, the educator studies the personal characteristics of the family and the child and takes them into account in his educational work. In the experience of our pre-school education organizations, various forms of one-on-one work with parents have been identified; visit of the tutor to the family, conducting a conversation for the parents, giving them advice, familiarizing the parents with the life of in preschool educational organizations.

-work organized with parents as a team. These are group and general meeting of parents, school of parents, conferences, Saturdays, question-and-answer evenings.

- instructional works. This type of work is demonstrative, showing children's work, open house, pedagogical information stands, library for parents, a folder with materials on all issues of family education. - can show parents pedagogical training and others. In preschool educational organizations Cooperation with parents.

In order to ensure the comprehensive development of the child, the preschool educational organization can organize the following forms of interaction with parents:

- *taking into account parents' opinions about preschool education;
- *providing knowledge to parents on issues of early development;
- * involving parents to actively participate in the educational process;
- *it is possible to support the initiatives of parents to participate in the life of the institution.

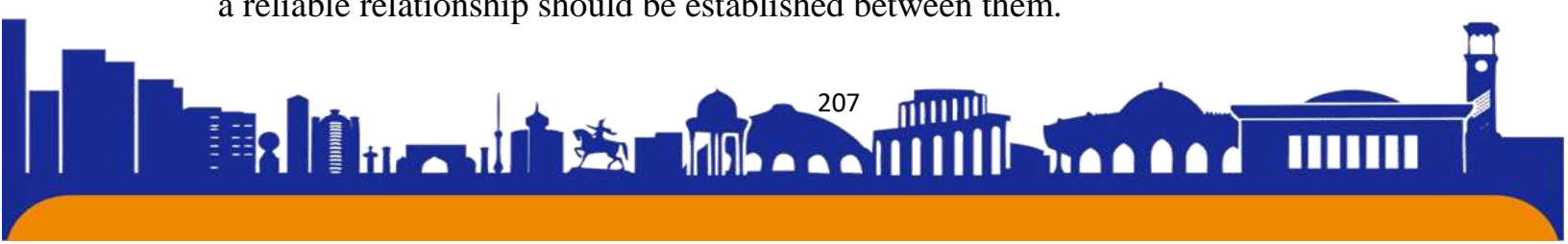
The ancient Greek philosophers Plato and Aristotle put forward the idea that the society should take over the education of children, and the state should perform all the necessary work in the education process. They put forward the idea that the state should mainly deal with child education. But Eastern thinkers came to the conclusion that parents should be mainly involved in child education. With this, they paid great attention to the role of family education.

Before the children come to the preschool educational institution, the child learns the first signs of important culture and the most necessary skills in the family. Currently, some parents think that the attention to the child is strong, but the child does not reflect the strong attention in their imagination.

The fact that parents do not work together with in preschool educational organizations and neglect of their little children is one of the most pressing problems of today. Parents should be in constant contact with the educator, be interested in their children's abilities, needs and interests, and their readiness for school. Involvement of parents in preschool educational organizations is beneficial for the educator, the child and for themselves. Mutual respect, communication, culture and the importance of the child's interests are the basis for effective cooperation.

In foreign countries, the interest of their children is more important than their work. In Japan, motherhood is always the first priority for women.

In Korean preschool education, there are constant discussions with parents. At such meetings, the child's actions, his achievements, and teachers gave insights on how to organize effective education at home. Before going to each family, the educator should set a clear goal for himself, decide in advance what topic he will talk about. Questions to parents should be carefully thought out. The conversation should be structured in such a way that the educator and parents understand each other well, and a reliable relationship should be established between them.

Before visiting a family, the educator should have certain ideas about this family (character of parents, family relations, child's level of development). In order to gain the respect and trust of the parents, the educator first expresses his opinions and comments to the parents about the positive qualities of the child and how to organize the child's life at home, what to read and tell him stories, the child's daily routine, makes recommendations on the content and methods of educational work, such as involving him in family work, raising him in respect for adults. Of course, in the educator's work with the family, the child's age, capabilities, and characteristics are taken into account.

The following special forms of work are used in working with parents: interviews, consultations, visiting families, inviting some parents to kindergarten, using special memorabilia and mobile folders. The purpose of visiting the child's home is to get to know the family conditions, the child's behavior and interests, parents and family members, as well as to introduce parents to effective methods of child education and to study and publicize the family's positive experiences in child education.

The educator should go to the child's house not as an inspector, but as a friend, a helper in the difficult task of raising a child, and should treat family members with kindness and courtesy.

Parents or other family members are invited to the preschool educational institution in order for the teacher's recommendations and advice to the parents to be reliable. In this case, parents see how the child is doing his duty or how he is playing before going for a walk, they are sure of the children's learning and capabilities.

The purpose and content of the visit to the family should be reflected in the educator's plan and report, as well as in his diary. The tutor must visit each child's family at least twice a year.

The content of work with parents is diverse, and it is necessary to discuss some issues together. For example:

- the role of the family in raising children, laws on the duties of parents, preparing children for school;
- on the annual work plan of pre-school education institutions;
- issues related to the work of the parents' community are among them.

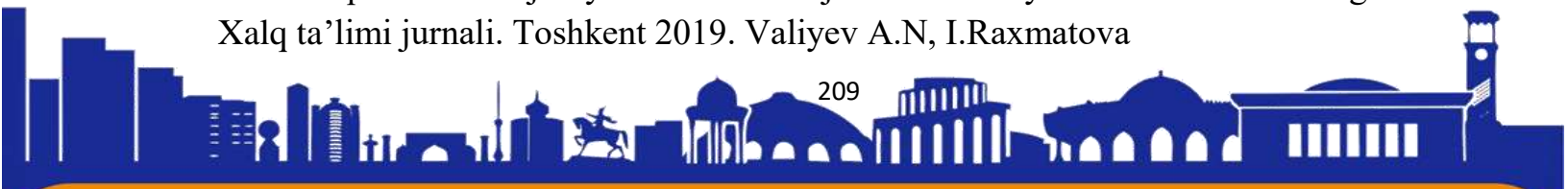
Forms of work such as groups of parents and general meetings, consultations, conferences, parents' evenings for discussing these issues as a team are included in the forms of team work.

CONCLUSION

In conclusion, it is worth noting that parents' neglect of their children's education in preschool educational organizations leads to the child's interest, what direction he will go in the future, not knowing what love is, and putting the educator in the place of his mother. That is why he is in constant contact with in preschool educational organizations. should be. Parents should not neglect their children.

REFERENCES

- 1." Ilk qadam "o'quv dasturi.T-2019.
2. Maktabgacha pedagogika [Matn] darslik / F.R.Qodirova -Xalqaro pedagogika Akademiyasining akademigi, professor, p.f.d.,Sh.Q-Toshpulatova - dotsent, N.M.Kayumova - dotsent, M.NA'zamova - Toshkent: Tafakkur nashriyoti, 2019. - 688 b.
3. Krutetskiy V.A. Pedagogik psixologiya asoslari
4. Zunnunov A. Oilada bola shaxsini shakllantirish. T.: O`zbekiston, 2006 yil
5. COMPETENSE APPROACH IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM TM, Rakhmatova I. Образование и наука в XXI веке (A3-20211130-420)
6. Причины, повышающие творческие способности студентов на занятиях по созданию портрета. И.И. Рахматова - Учёный XXI века, 2016
7. Место и значение игры в процессе художественного воспитания. И.И. Рахматова - Ученый XXI века, 2016
8. EDUCATING PRESCHOOL CHILDREN IN THE SPIRIT OF NATIONAL TRADITIONS. «Лучший молодой ученый-2021 г.Нур-Султан.. Казахстан.2021.5-7 ст. I.Rakhmatova,S.Sattorova
9. CREATIVE OPPORTUNITIES TO TEACH CHILDREN THE ART OF DRAWING WITH THE HELP OF NON-TRADITIONAL OBJECTS AND TECHNIQUES IN THE FIELD OF ART. Journal of Ethics and Diversity in International Communication/Volume:1 Issue: 1.,19-22 p. I.Rakhmatova
10. Practical Application of Prospekt Rules in Drawing. /Eastern European Scientific Journal Dusseldorrf-Germany/AURIS.2018. 82-86 page. Valiyev A.N, I.Raxmatova
11. O' quvchilarda ijodiy fikrlashni rivojlantirishda loyihalash masalalarining o'rni. Xalq ta'limi jurnali. Toshkent 2019. Valiyev A.N, I.Raxmatova

12. CREATIVE OPPORTUNITIES TO TEACH CHILDREN THE ART OF DRAWING WITH THE HELP OF NONTRADITIONAL OBJECTS AND TECHNIQUES IN THE FIELD OF ART FOR ITS ORGANIZATION. Journal of Ethics and Diversity in International Communication. Volume:1.Issue.1. I.Rakhmatova,S.Sattorova
13. THE GREAT SILK ROAD.CULTURAL LIFE. Issue: Researchjet journal of Analysis and Inventions. Volume:1February.2021.Page 1-4. I.Rakhmatova
14. PUCULIARITIES OF THE VISUAL ACTIVITIES OF PRESCHOOL CHILDREN. "Polish Science journal".PL.1921621.Warsaw*Poland.WYDAWNICTWO NAUKOME "ISCIENCE".2020.Page 162-164. I.Rakhmatova
15. LEVELS AND OPPORTUNITIES FOR THE DEVELOPMENT OF PERSONAL AND CREATIVE COMPETENCES IN STUDENTS. PEDAGOGS.international research journal.VOLUME:7 ISSUE-1. SJIF: 4.995..2022.59-64 bet.. I.Rakhmatova. G.Radjabova.
16. INTERACTIV GAMES IN THE PROCESS OF THE TEACHING ENGLISH IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS. Journal of new century innovations. AREAS.VOLUME:2..202270-73p. I.Rakhmatova. Begimova.M
17. FINE ACTIVITIES ARE THE MAIN TOOL OF AESTHETIC EDUCATION OF CHILDREN AND THE RELATIONSHIP WITH OTHER ACTIVITIES. "World scientific research journal" international interdisciplinary research journal.VOLUME:2.ISSUE-1.2022.25-28p. I.Rakhmatova.,G.Tursoatova.
18. EDUCATIONAL GAMES AND THEIR IMPORTANCE IN THE ORGANIZATION OF PRESCHOOL EDUCATION. ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI БЕКЕ.ISSN 2658-7998. Выпуск№ 20.Том 4..2021. I.Rakhmatova, G.Tursoatova.

Successes in virtual income

Norkugova Sojida Khushbak's daughter
Pedagogical Institute of Termiz State University
Faculty of preschool and technological education

Annotation: In this article, successes in virtual income and ways to find them, types of income, monetary and material forms of sustainable economic growths such as providing, increasing production efficiency are given.

Keywords: Income salary, profit, interest, rent, dividend, Virtual income, achievements.

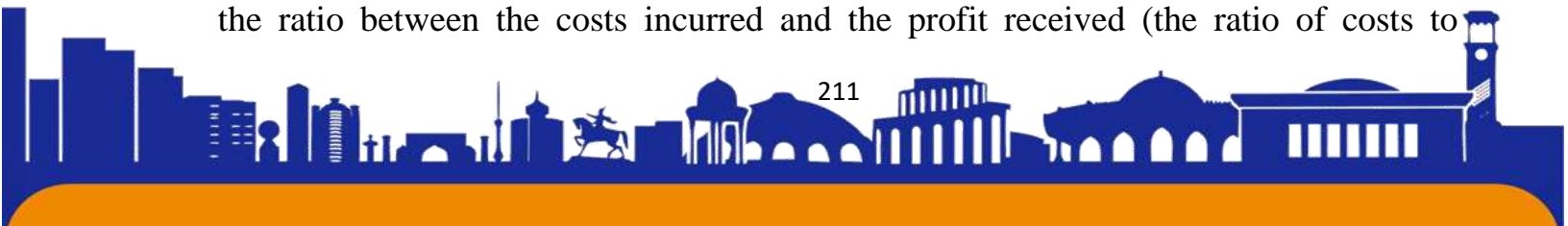
Enter

Income is income in a broad sense, any money or material assets with monetary value, money and goods that an economic entity can receive as a result of its activity, material income is income. It has a monetary and tangible form, and their sum makes up the total income. From the point of view of ownership, it is divided into personal income, enterprise (corporate) income and state income. Income per capita has the form of salary, profit, interest, rent, dividend.

The market economy depends on the profession of each person. Regardless, economic observation and conclusions based on this requires learning to release. One of the future economists analysis of realities, economic processes and the appropriate conclusion from them sustainable growth of the economy, not limited to output to provide, increase production efficiency, the most of the selection implementation of optimal options, measures for this the need to have the ability to develop and apply what they know does.

Importance of the topic:

It is impossible to analyze the efficiency of the organization without taking into account the indicators of income. The indicator that describes the profitability of the activity, or in other words economic efficiency, is the concept of profitability. This parameter shows how effectively the company uses the available economic, labor, money and natural resources. For non-profit organizations, profitability is the main indicator of work efficiency, while for commercial units, precisely calculated quantitative indicators are important. Therefore, there are many types of profitability: production profitability, product profitability, asset profitability, etc. The question of how to calculate income cannot be answered precisely, because there are formulas for each type. But, in general, these indicators can be compared with efficiency indicators, the ratio between the costs incurred and the profit received (the ratio of costs to

revenues). An enterprise that makes a profit according to the results of the reporting periods makes a profit.

Profitability indicators are necessary for financial analysis of activities, identification of its weaknesses, planning and implementation of measures to increase production efficiency. Types of income are divided into types based on the cost approach, resource approach, or sales profitability approach. Different types of profitability calculations perform their tasks and use different accounting indicators (net profit, production cost, business or management expenses, profit from sales, etc.).

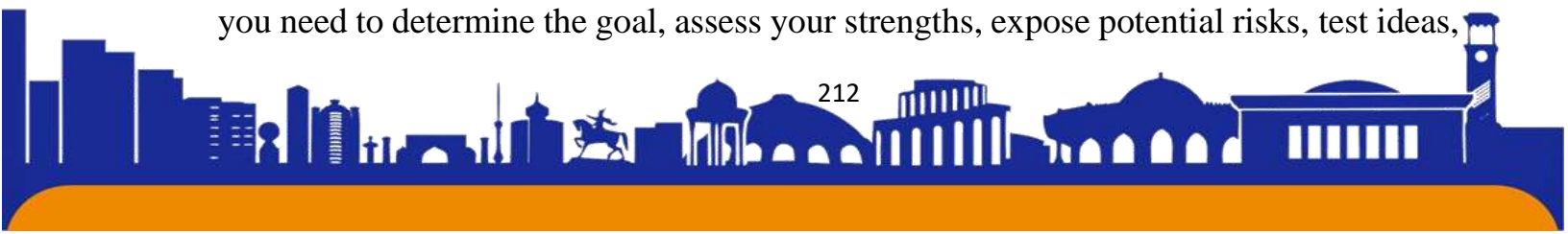
Many people (before I was one of them) do not understand where such money is made on the Internet! It's actually quite simple - you need to have a certain value that other people can pay you! For example, you can earn income on the Internet in the following main ways:

- perform certain tasks (from the simplest to the most difficult);
- work through exchanges or directly with clients;
- post ads (links) and earn money;
- work with affiliate programs;
- investing money;
- create useful YouTube channels, communities, sites and services;
- open your own business on the Internet.

Many sites for making money on the Internet offer small rewards that are enough to pay for the Internet, a cell phone and to buy nice things. Usually these are boxes, questionnaires and similar resources.

Summary

A special virtual currency that is accepted for one unit of a coin is called cryptocurrency. Since the data is only encrypted data, it cannot be tampered with. Many people are interested in what is necessary for cryptocurrency, since it was initially launched as a universal tool for computing on the network. Currently, computer computing power is used to pay for the production of complex mathematical calculations. There are several retail sites that are willing to sell products for cryptocurrency. Most modern companies have already appreciated the opportunities to expand their activities opened by virtual business. However, for the average user, the implementation of their own ideas and ambition through network technology is very affordable. Starting a business on the Internet is within the reach of anyone who knows how to use a computer at the level of a confident user. To start your Internet business, you need to determine the goal, assess your strengths, expose potential risks, test ideas,

and create an action plan. In general, doing everything that is in a normal business, only taking into account the features and means of advertising on the Internet. This includes success in virtual income.

References:

1. Vahobov A. V. Many in the stage of transition to market relations sleep economy and its repeated formation. - T.: "Finance", 2002.
2. Jorayev T. Economic theory (Example manuals and test questions) Part 1 Tashkent, 2004.
3. Jorayev T. Theory of economics (Demonstration manuals and test questions) Part 2 Tashkent: "Science and Technology" 2005.
4. Jorayev T.T. Circular circulation of economic resources theoretical foundations and factors of increasing efficiency. - T.: "ECONOMICS", 2006.
5. Economic theory course. Izd. 4-o. Pod obshch. ed. Chepurina M. A., Kiselevoy E. A. Kirov, "ASA", 1999.

ҚАЙТА ТИКЛАНУВЧИ ЭНЕРГИЯ МАНБАЛАРИ, ҚУЁШ ЭНЕРГИЯСИНИ ЎЗГАРТИРИШ. ФОТО ЭЛЕКТРИК ТИЗИМЛАР. ҚУЁШ БАТАРЕЯЛАРИ

Ислом Каримов номидаги

Тошкент давлат техника университети

катта ўқитувчиси Т.С.Баходировна

талаба Д. Обиджонова

талаба М.Абдулхаев

Аннотация. Мақолада ҳозирги кундаги электр энергияси олишнинг ноанъанавий турларидан фойдаланиш, қайта тикланувчи энергия манбалари, қуёш энергиясини ўзгартириш, қуёш батареяларидан фойдаланиш, уларнинг кам ҳаражатли ва деярли экологик тоза электр энергияси манбалиги, аморф моддалар, Қуёш фотоэлектрик тизимлари (ҚФТ), содда фотоэлектрик тизимлар, қуёш насослари, аккумуляторли ФЭТлар, уларнинг ишлаш принсплари ва фойдаланишнинг самарадорлиги кенг ёритилган.

Калит сўзлар. Электр энергияси, термоядро реакцияси, аморф моддалар, Қуёш фотоэлектрик тизимлари, қуёш насослари, қуёш батареялари.

Инсоният тараққиётининг ҳозирги даврида энергия таъминотининг тез суратлар билан ўсиши кузатилмоқда. Электр энергияси энергия турларининг ичида энг мукамал, истеъмолчига етказиб беришнинг осонлиги, энергиянинг бошқа турларига ўзгартиришнинг қулайлиги билан ажралиб туради. Электр энергияси олишнинг анъанавий турлари – ёқилғиларни иссиқлик ва атом электростанцияларида ишлаб чиқариш атропо муҳитнинг кимёвий ва радиацион элементлар билан зарарланишига олиб келади. Бошқариладиган термоядро синтези масалалари ҳал қилингани тақдирида инсониятга чексиз энергия манбаларига эга бўлиши мумкин, аммо юқорида келтирилган муаммолар бу энергия турига ҳам тааллуқдир. Бу муаммолар ҳозирги пайтда электр энергияси олишнинг ноанъанавий турларидан фойдаланишни тақозо қилмоқда.

Бу нуктаи назардан қайта тикланувчи энергия манбаларини, биринчи навбатда қуёш энергиясини ўзгартириш ва қайта ишлаш энг мақбул усуллардан бири ҳисобланади. Қуёш энергиясининг манбаи бўлиб термоядро реакцияси ҳисобланади. Ҳар секундда тахминан 6×10^{11} кг H_2 ва He га айланади. Бу вақтда масса дефекти 4×10^{20} Ж ни ташкил этади. Бу энергиянинг асосий қисми ультрафиолетдан то инфрақизил диапазондаги электромагнит нурланишдан

иборат. Қуёш нурланиши битмас-туганмас энергия манбаси ҳисобланади. Қуёш энергиясини ўзгартиргичлар термодинамик ФИКи назарий чегараси бирга яқин бўлади. Яна бир яхши томони бу энергия манбаи нисбатан экологик тоза, энергетик потенциали юқори ҳисобланади.

Ҳозирги пайтда қуёш батареялари космик кемаларнинг энг муҳим элементи ҳисобланади, улар ерда ҳам муваффақиятли ишлатилмоқда. Қуёш батареялари қуёш энергиясининг асосий ташувчиси бўлиб қолади, чунки улар ўзгартириш коэффициенти юқори даражада бўлган, ишлатилишида кам харажатли ва деярли экологик тоза электр энергияси манбаларидир.

Охирги пайтларда юпқа панелли, ҳамда юпқа плёнкали қуёш батареялари, концентраторлар тизимлари ва бошқа қизиқарли режаларни тадқиқ қилиш амалга оширилмоқда. Тахмин қилиш мумкинки, яқин пайтларда қуёш элементлари ва улар асосида жамланган катта қуёш батареялари таннархи шунчалик камайдикки, уларни кенг қўламда ишлатиш иқтисодий томондан фойдали бўлиб қолади. Олимларнинг ҳисобларига кўра қуёш энергияси 10^{10} йилгача етиши керак.

Аморф моддалар (юнон тилида- “шаклсиз”) атом структураси яқин тартибга эга (кристалл моддалар узок тартибга эга) моддалардир. Уларни қотиб қолган суюқлик деса ҳам бўлади. Тартибсиз шаклга эга қаттиқ жисмлар назарияси ва тажрибасида кейинги пайтларда сезиларли ютуқларга эришилди. Бу ютуқларга технологияларда юқори вакуум қурилмалари, ЭҲМ ва ўлчов қурилмаларини қўллаш орқали эришилди. Бунинг самараси ўлароқ, аморф металллар, магнит моддалар ва ярим ўтказгичлар (ЯЎ)лар ҳилма хил технологик ечимларда ўз ўринларини топмоқда. Бу моддаларнинг ичида аморф ЯЎ моддаларнинг электрик ва оптик хусусиятлари структур сезгирлиги билан ажралиб туради. 1976 йилда аморф кремний(a-Si)ни ёғдусиз(нурсиз) зарядсизланиш (тлеюший разряд) ҳодисаси ёрдамида легирлаш имкони пайдо бўлгандан кейин унинг ажойиб фотоўтказувчанлик хусусияти кенг қўлланила бошлади.

Легирланган аморф кремний спектрнинг кўриш қисмида юқори ютувчанлик хусусиятига эга. Ўз навбатида бу хусусият арзон фото элементлар(ФЭ)лар технологияларини ишлаб чиқиш имконини берди.

Қуёш фотоэлектрик тизимлари (ҚФТ) муомалада содда, ҳаракатланувчи механизмларга эга эмас, лекин элементларнинг ўзи мураккаб интеграл схемаларга ўхшаш ЯЎ қурилмаларга бойдир. Бу тизимлар гальваник батареялардан ишлайдиган кўп асбобларда ишлатилади. Содда қурилмаларда

ҚФТини бевосита ишлатса бўлади. Аксарият қурилма ва асбобларда ўзгарувчан ток ишлатилади, шу сабабли ҚФТи ўзгармас манбасини инвертор қурилмаси орқали ўзгарувчан токка айлантирилади.

Яқин ўн йилларда инсоният фотоэлектрик тизимлар билан бевосита танишади. Масалан

Юқорида қайд қилганимиздек, ФЭлар таннархи камайган сари улар бозорининг бир нечта потенциал харидорлари пайдо бўлади.

Масалан, қурилиш материаллари ичида ФЭлар ишлатила бошлайди, улар биноларда вентиляцияни амалга оширади ва биноларни ёритади.

Истеъмол ва уй-рўзғор буюмлари фотоэлектрик компонентлар билан тўлдирилади, уларнинг сифати яхшиланади. ФЭлар кенг кўламда коммунал хўжалик корхоналарида қўлланила бошлайди.

Содда фотоэлектрик тизимлар(ФЭТ)га қуйидагиларни киргизиш мумкин:

- қуёш насослари – фотоэлектрик насос қурилмалари дизель ва қўл насослари альтернативи бўлади. Улар сувни энг керак пайтда, яъни кундузи етказиб беради. Кичкина насосни бир киши икки соат ичида махсус анжомларсиз бир ўзи ўрната олади;
- аккумуляторли ФЭТлар - аккумулятор қуёш генераторидан зарядланади, энергияни ўзида тўплайди ва ихтиёрий вақтда уни ишлатса бўлади. Хатто энг ноқулай шароитларда ва узоқда жойлашган манзилларда ҳам зарур қурилмаларни аккумуляторларда сақланаётган энергия билан таъминласа бўлади. Бутун дунёда аккумуляторлар билан таъминланган ФЭТлар ёритиш асбобларини, сенсорларни, овоз ёзиб олувчи қурилмаларни, уй жиҳозларини, телефонларни, телевизорларни, электр асбобларини электр қуввати билан таъминлайди.
- генераторли ФЭТлар электр қуввати узлуксиз ишлатилиши лозим бўлганда ёки бу қувват фотобатареяниқидан кўпроқ керак пайтида ФЭТни генератор эффе́ктив равишда тўлдиради. Кундуз кунлари ФЭТлар эҳтиёжга керак таъминотни қоплайди ва аккумуляторни зарядлайди. Аккумулятор разрядланганда генератор ишга тушади ва аккумуляторни зарядлай бошлайди, аккумулятор тўла зарядланиб бўлгач, генератор ишини тўхтатади. Генератор сутканинг ихтиёрий вақтида ишлаши мумкин. Узлуксиз электр таъминотининг муҳим элементи бўлиб хизмат қилади. ФЭТлар шовқинсиз ишлайди, атмосферага зарарли чиқитларни чиқармайди, уларни ишлатиш кўп меҳнат талаб қилмайди.

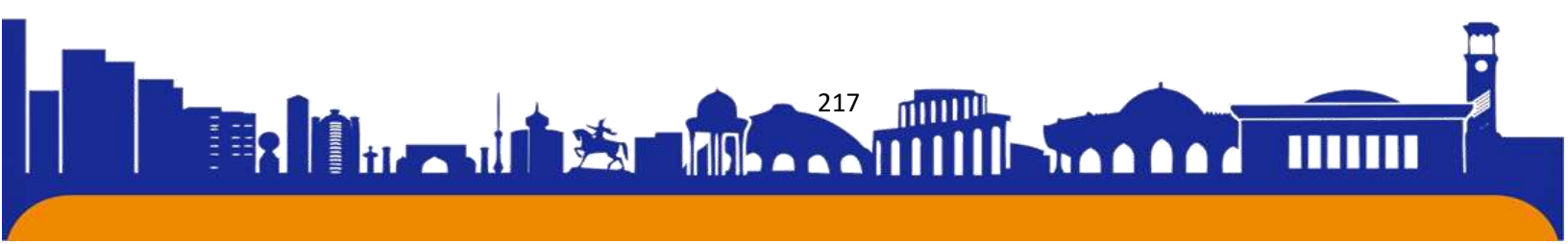

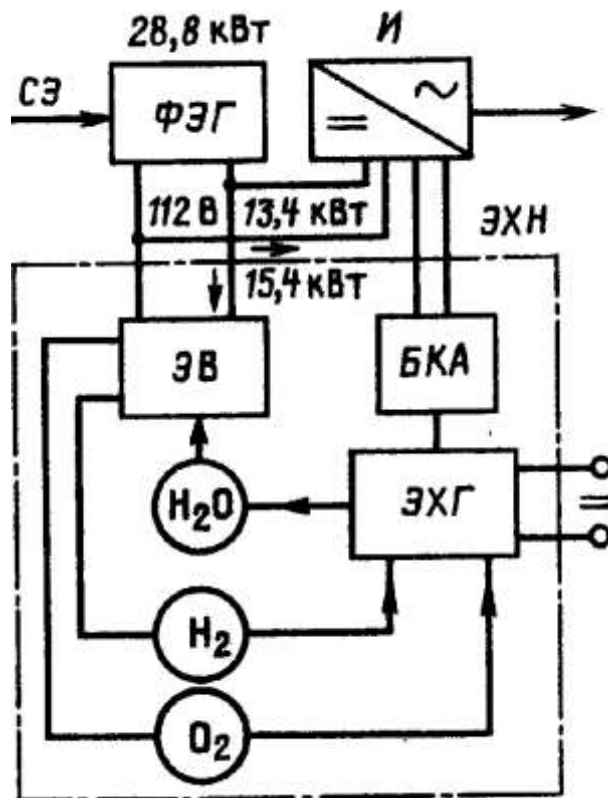
ФЭлар ва генераторларни биргаликда ишлатиш умумий ФЭТнинг таннархини камайтиради. Лекин заҳира қурилма бўлмаса, ФЭ модуллар ва аккумуляторлар тунда таъминотни етказиб беришлари учун етарли даражада катта бўлишлари керак.

- тармоққа уланган ФЭТлар, марказлашган электр таъминотида ФЭТлар юкламанинг маълум бир қисмини қоплаши мумкин. Бу вақтда аккумуляторлар ишлатилмайди. Ер юзида минглаб истеъмолчилар шундай тизимлар билан таъмиланганлар. ФЭлар энергияси бевосита истеъмолчиларга етказиб берилиши мумкин ёки тармоққа берилиши мумкин. Агар истеъмолчига кечки пайтлар кўпроқ энергия керак бўлса, у тармоққа мурожаат қилади, бу мурожаат автоматик равишда қониқтирилади. ФЭТ истеъмолчи эҳтиёжидан кўп энергия ишлаб чиқарса, ортиқча энергия тармоққа ўтказилади (сотилади). Шундай қилиб, коммунал тармоқ ФЭТ учун заҳира хизматини ўтайди, аккумулятор эса автоном қурилма учун заҳира вазифасини ўтаганидек.

- саноат ФЭ қурилмалари. Бу қурилмалар қазиб олинадиган ёнилғиларни ишлатмайди, экологик тоза, шовқинсиз ишлайди. Лекин улар коммунал тармоқлар арсеналига динамик равишда киришиб кетмаган, чунки ФЭТлардан олинаётган электр энергияси анъанавий манбалардан олинаётган энергиядан қиммат, бунинг устига улар кундузги вақтларда ишлайди холос., истеъмолчи об-хавога боғлиқ бўлиб қолади.

- автоном истеъмолчилар (космик кемалар, электромобиллар ва ҳ.кх)да ФЭТлар вазифаси биринчи ўринда туради. Қуйидаги расмда “Спейс Шаттл” космик кемасининг электр таъминот қурилмаси келтирилган.

Бу ерда СЭ – қуёш энергияси, И – инвертор, ФЭГ – фотоэлектрик генератор, ЭВ – сувни электролиз қилиш қурилмаси, ЭХГ – электрохимик генератор, ЭХН – электрохимик жамлагич, БКА – контроль ва автоматика блоки.

Кўриб турганимиздек, ФЭТнинг аҳамияти автоном истеъмолчилар учун беқиёс ва зарурийдир, уларга альтернатива йўқдир.

1957 йили учирилган Ернинг сунъий космик кемасида ҚБ қўлланилди. Кейинги космик кемаларнинг учирлиши ва уларда ҚЭларининг қўлланилиши геостационар орбиталарда ҳаракат қилаётган сунъий йўлдошларда уларнинг ягона ва етарли энергия таъминловчи воситалар эканлигини қўрсатди. Бу ҳолат жуда муҳим эди, сабаби кўп мамлакатлар ҚБ технологиялари учун улкан инвестицион маблағлар ажратишди.

Қуёш батареялари (ҚБ) учун ФЭлар тайёрлаш технологияси кўп миқдордаги технологик амалиётларни ўз ичига олади, уларнинг асосийлари қуйидагилардир:

- кремнийли пластиналарни тайёрлаш;
- уларда р-п ўтишни ҳосил қилиш;
- контактлар тушириш;
- ойдинлаштириш (просветление).

Тайёр ФЭлар вазифасига қараб турли қуёш батареяларини йиғишда ишлатилади.

Кўриб турганимиздек hozirgi вақтда қуёш элементлари, қуёш батареялари орқали, қуёш нурунинг энергиясини иссиқлик энергиясига ўзгартириб, фойдаланиш технологияси нисбатан кўп ривожланган ва шу сабабли hozirgi ҳаётда анча кенг фойдаланиб борилмоқда.

Адабиётлар

1. *Авезов Р.Р., Орлов А.Ю.* Солнечные системы отопления и горячего водоснабжения Ташкент: Фан 1988 г
2. *Базаров Б.А., Заддэ В.В., Стебков Д.С.* и др. Новые способы получения кремния солнечного качества. Сб. "Солнечная фотоэлектрическая энергетика". Ашхабад, 1983

PSIXOLOGIK TRENINGLARNI TASHKIL ETISH VA O‘TKAZISH JARAYONI

Yo‘ldasheva Maftuna Jura qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti talabasi

Saydaliyeva Madina Saydislom qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti talabasi

Kaldibayeva Fariza Muhamad qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada psixologik treninglarni tashkil etish va o‘tkazish jarayonining nazariy tadqiqi haqida qarashlar va ma‘lumotlar keltirilgan.*

Kalit so‘zlar: *trening, metod, so‘rovnoma, hissiyot, tarbiya, shaxs, emotsiya, xotira, idrok, ijtimoiylashuv, stress, kognitiv, Z.Freyd, “hissiy portlash”, refleks.*

Ta‘lim-tarbiya jarayonida ijtimoiy-psixologik trening muhim ahamiyatga ega bo‘lib, darsda o‘qituvchi va o‘quvchi orasidagi munosabat, darsni o‘zlashtirish, fikr yuritish, bilimga bo‘lgan qiziqishi va shaxsning faolligini oshiradi. Trening o‘quvchining o‘zlashtirishini yaxshilaydi. Bilish jarayonini mukammallashtiradi, o‘qituvchi bilan o‘quvchining muomala jarayonida muammoli vaziyatlarni yechishni yengilashtiradi hamda o‘zaro munosabatlarning yaxshilanishiga olib keladi. Uni o‘tkazish orqali shaxslarning bir-birini tushunish, muomala madaniyatini oshirish, ichki muammolarni hal etish imkoniyati tug‘iladi. Psixologik treningni muvaffaqiyatli o‘tishi o‘qituvchi bilan o‘quvchilar hamkorligining faol harakatlarini talab etadi. Natijada ishtirokchilar o‘zining bilimi, salbiy yoki ijobiy emotsiyalarni qabul qilishga tayyorligi va o‘z navbatida psixologik himoya va xulq-atvorni shakllantirib borish zarurligini tushunadi. Shuningdek, mashg‘ulotlarni mazmunli o‘tkazish darsda o‘qituvchi va o‘quvchi qarashlarini tenglashtiradi. Mashg‘ulotning maqsadi va vazifasiga asoslanib murakkablashtirish yoki soddalashtirish mumkin. Tuzilishiga ko‘ra, rolli o‘yinlar mazmuni, munozarali, bahslashuvni kiritish mumkin.

Trening mashg‘uloti jarayonida ma‘lum qoidalarga rioya qilinadi.

- bir biriga samimiylik va hayrihoxlik;
- bir- biriga ishonish;
- qatnashuvchining faoliyatiga va muloqot usullariga baho berish;
- o‘z taassurotlarini treningda ya‘ni boshqaruvchiga ma‘lum qila olishi;
- topshiriqlarni bajarishda faqat ijodiy farazga mo‘ljall bo‘lishi;

- jismoniy nuqsonlarga e'tibor bermaslik;
- mashg'ulot jarayonida hech kimga hech qanday maslahat bermaslik;
- albatta "bu yerda va hozir" degan shartni bajarishi, ya'ni trening paytida ro'y bergan hodisa yoki narsa tashqariga chiqmasligi zarur;
- qatnashuvchilar guruhlarining barcha a'zolarini roziligi bilan ishtirok etishlari kerak bo'ladi. Mashg'ulot jarayonida ro'y berib turadigan qiyinchiliklarni nazarda tutish zarur bo'ladi.

Ijtimoiy psixologik trening turli formalarda, shakl va modellarda o'tkazilishi mumkin. Yuqorida aytilganidek, ularning orasida insonning xulq - atvor munosabati treningi muhim o'rin egallaydi. Chunki inson doimo atrofdagi kishilar bilan bevosita munosabatda bo'ladi, uni idrok etadi, axborot yetkazadi va oladi, ularni tushunishga harakat qiladi, perseptiv munosabatda bo'ladi. U doimo guruh bilan bog'langan bo'ladi. Muloqot jarayonida turli kelishmovchiliklar, qiyinchiliklar vujudga kelishi va ularning oldini olishda trening muhim o'rinni egallaydi.

Psixologik trening o'tkazish uchun quyidagi tamoyillarga amal qilinadi.

1. Og'zaki yoki yozma mashg'ulotlarda, rolli o'yinlarda, to'liq faol bo'lish tamoyili. Bu treningda guruh qatnashuvchilari rolli vaziyatlarga taqsimlanadi va o'yinda qatnashuvchilarni berilgan mezon asosida o'rganilib boriladi.

2. Faoliyat jarayoni izlanilgan tamoyili. Bu treningda shunday muammolar yartilishi zarurki, barcha qatnashuvchilar bosh qotirishlari talab qilinadi.

3. Qatnashuvchilarning xatti-harakatlarini obyektivlashtirish tamoyili. Bunda, o'yin jarayoni, mazmuni va qatnashuvchilarning munosabati obyektivlik darajasiga yetishi zarur. Mashq oxirigacha olib boriladi va natijaga erishiladi.

4. O'yin jarayonida (muomalada) sheriklik tamoyili. Qatnashuvchilar sherigining shaxsiy xususiyatlarini tan olishi fikr yuritishni, hukm va xulosa chiqarishni, idrok eta olishni, qiziqish, intilish va ehtiyojlarni hisobga olishi zarur bo'ladi.

Har qanday psixologik treninglarni tashkil etish quyidagi bosqichlardan tashkil topadi.

1. Guruhni tashkil etish yoki yig'ish bosqichi.
2. Boshlang'ich bosqich.
3. Ishni olib borish bosqichi.
4. Yakunlash bosqichi.

Eng muhimi guruhni tashkil qilish bosqichi bo'lib, bunda quyidagi jihatlarga e'tibor berish kerak:

Mashg'ulotlarni tashkil etish shakliga kelsak, u maqsad va mazmunga mos holda dumaloq stol atrofida, to'rtburchak stol atrofida, gilam ustida, amalga oshirilishi mumkin.

Erkin, demokratik tarzda fikr almashinish imkoniyatining yaratilishi muhokama qilinayotgan muammo bo'yicha guruh azolaridagi fikrlash jarayonini tezlashtiradi, ularning ijtimoiy mavqelarini yanada faollashtiradi.

Ilmiy nuqtai nazardan olib qaraganda, munozaralarning mohiyati va ahamiyati izohlanadi. Fikrlar to'qnashuvini taqozo qiluvchi munozarada esa qarama-qarshi yoki momand fikrlarning borligini anglash ham shaxsda ushbu fikrlarga nisbatan ancha faol mavqeni shakllantiradi.

Munozaraning qanday yakunlanishidan qat'iy nazar, yani unda fikrlar kesishmasligi ham mumkin yoki ularda malum uyg'unlik bo'lishi kuzatiladi, bunda nima bo'lganda ham bahsning mazmuni shaxsning ijtimoiy tasavvurlari va qarashlarida mustaxkam o'rnashadi hamda xotirada qoladi.

Bahsli munozaraning predmeti yoki obykti sifatida maxsus tarzda tanlab olingan muammo yoki amaliy faoliyatda uchraydigan turli hodisalar va qarama- qarshi g'oyalar qabul qilinishi mumkin Munozara metodlarining ijtimoiy psixologik ahamiyati shundaki, ular har bir shaxsning o'z nuqtai nazarini ma'qullashga imkon yaratib, undagi tashabbuskorlik, muloqotdagi bilimdonlik hamda o'z aqliy salohiyatidan to'liq foydalanish imkoniyatini beradi. YA'ni ushbu turkum metodlarining vazifalari ham uning ahamiyatli maqsadlaridan kelib chiqadi:

a) munozara qatnashchilarini real vaziyatlarni tahlil qilishga, asosiy, muhim narsani nomuhim narsadan ajratishga va muammoni anglashga o'rgatadi;

b) o'zgarlar fikri, gapirish mahoratini kuzatish va shu asosda shular bilan hamkorlikda ishlashga undaydi;

v) muammoga taalluqli rang-barang qirralarni ajratish, ular mohiyatini anglash imkoniyatini yaratadi;

g) muammoning turli muqobil yechimlari bo'lishi mumkinligini namoyish qiladi.

Ayniqsa, axloqiy-ma'naviy mavzulardagi muammolarni hal qilishda bahslashuvchilarning yetuklik darajalari, katta ahamiyatga egadir. Axloqiy- ma'naviy masalalar yuzasidan munozarani tashkil etuvchi shaxsga alohida talablar qo'yilishini ta'kidlash kerak. Chunki u bahslashuvchilarga hech qanday tazyiq ko'rsatmasligi, har bir shaxsning erkin fikr bayon etishiga yo'l qo'ygan holda ularning fikrlarini tamoman zidlashib ketishiga yo'l qo'ymasligi, munozaradan kelib chiqadigan xulosani va qarorni guruhning o'ziga havola qilish lozimligini unutmasligi zarur. Bu usul uzluksiz

ta'lim tizimida, mahalla qo'mitalari ish faoliyatida, turli maslahat shohobchalari, o'spirinlar tarbiyasi borasida keng qo'llanishi mumkin.

Mavzuning mohiyatidan kelib chiqqan holda trening mashg'ulotlarini ta'lim tizimida pedagogik texnologiyalarni qo'llashda bevosita faollikni oshirishga qaratilgan pedagogning kreativlik faoliyatini shakllantirishga qaratilgan usullardan biri e'tirof etishimiz mumkin. Trening mashg'ulotlari ham talabalarni faollikka chorlaydi, masalan, darsning boshlanishida, zerikish holatlarida, diqqatni to'plashda, qo'qqisdan fikr yuritish kabi faoliyatga undovchi qisqa muddatli (3-5daqiqalik) trening o'yinlardan foydanish mumkin. (Keyingi sahifalarda qisqacha dastur keltirilgan).

Mavzu yuzasidan muloqot treninggi mashg'ulotiga e'tibor qaratilganda bu ko'proq muammoli ma'ruza mashg'ulotlarida o'tkaziladi. Buning uchun talabalarga oldindan mavzuga oid materiallar tarqatilib, mashg'ulotning borishi haqida tushunchalar beriladi. Seminar mashg'ulotlarida esa mavzu rejasi bo'yicha umumiy va kichik guruhlarda ishlash tartibi bilan olib boriladi. Har bir mashg'ulotni o'tkazish uchun asosiy qoidalar qabul qilinadi. Darsni muloqot treninggi asosida tashkil qiladigan o'qituvchi treningning maqsadini anglagan bo'lishi lozim.

Trening mashg'ulotida shaxsning rivojlanishi uchun umumiy maqsad qatori yana bir nechta quyidagi maqsadlar ham mavjud:

A) trening qatnashchilarining bir-biriga ijtimoiy-psixologik jihatdan mosligiga e'tiborini qaratish, ularni atrofidagilar bilan o'zaro munosabatlarini mustahkamlash.

B) trening qatnashchilarini faol ijtimoiy pozitsiyalarini shakllantirish atrofidagilar va o'zining qarashlarini sezilarli darajada o'zgartirishlariga erishtira olishdan iboratdir;

Ta'lim-tarbiya jarayonida ijtimoiy-psixologik trening muhim ahamiyatga ega bo'lib, darsda o'qituvchi va o'quvchi orasidagi munosabat, darsni o'zlashtirish, fikr yuritish, bilimga bo'lgan qiziqishi va shaxsning faolligini oshiradi. Trening o'quvchining o'zlashtirishini yaxshilaydi. Bilish jarayonini mukammallashtiradi, o'qituvchi bilan o'quvchining muomala jarayonida muammoli vaziyatlarni yechishni yengilashtiradi hamda o'zaro munosabatlarning yaxshilanishiga olib keladi. Uni o'tkazish orqali shaxslarning bir-birini tushunish, muomala madaniyatini oshirish, ichki muammolarni hal etish imkoniyati tug'iladi. Psixologik treningni muvaffaqiyatli o'tishi o'qituvchi bilan o'quvchilar hamkorligining faol harakatlarini talab etadi. Natijada ishtirokchilar o'zining bilimi, salbiy yoki ijobiy emotsiyalarni qabul qilishga tayyorligi va o'z navbatida psixologik himoya va xulq-atvorni shakllantirib borish zarurligini tushunadi. Shuningdek, mashg'ulotlarni mazmunli o'tkazish darsda o'qituvchi va o'quvchi qarashlarini tenglashtiradi. Mashg'ulotning maqsadi va

vazifasiga asoslanib murakkablashtirish yoki soddalashtirish mumkin. Tuzilishiga ko‘ra, rolli o‘yinlar mazmuni, munozarali, bahslashuvni kiritish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Шоумаров Ш., Шоумаров Г. Б. Муҳаббат ва оилавий ҳаёт.- Т.: Ибн Сино нашриёти.- 1990.- 92 б.
2. Тернер Дж. Социальное влияние.- СПб.: Питер, 2003 – 256 стр.
3. Тренинг лидерства.- М.: Ось-89, 2005 – 144 стр.
4. Стефаненко Т.Г., Шлягина Е.И., Ениколопов С.Н. Методы этнопсихологического исследования . – М.: МГУ, 1993.-65стр.
5. Каримова В.М. Психология. Ўқув қўлланма. – Т.: А. Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 2002 – 205 б.
6. Каримова В., Бердиев Г. Муроса қилиш одоби ёки конфликтларни бартараф этиш мумкинми? – Т., 2003 – 44 б.
7. Батаршев А.В. Психодиагностика в управлении: Практическое руководство: Учебно-практич. Пособие.- М.: Дело, 2005- 496 стр..

ZANJABIL O'SIMLIGINING DORIVORLIK XUSUSIYATLARI TARQALISHI VA YETISHTIRISH TEXNALOGIYASI.

Qulsoatova Munisa Eshmurod qizi

Termiz agrotexnologiyalar va innovatsion rivojlantirish instituti talabasi.

Annatsiya: Ushbu maqola dorivor zanjabil o'simligining dorivorlik xususiyatlari, morfologiyasi va yetishtirish texnologiyasi bo'yicha kerakli tavsiyalar berilgan. Zanjabil o'simligi asosan tabobatda ildizidan keng foydalaniladi.

Kalit so'zlar: Zanjabil (*Zingiber officinale*) zanjabil choyi, Gengerol zanjabili, qandli diabet, artrit, artroz, osteoartrit.

ZANJABIL (*Zingiber officinale*) – bir pallalilar sinfiga, zanjabildoshlar oilasiga mansub, yo'g'on ildiz-poyali ko'p yillik o't o'simlik. Asosan, tropik va subtropiklarda tarqalgan. Janubiy va Janubiy-Sharqiy Osiyoda o'stiriladi.

Hindiston va Janubi-Sharqiy Osiyo zanjabilning vatani hisoblanadi, u erdan gul butun dunyo bo'ylab tarqaladi. Evropada O'rta asrlarda paydo bo'lgan. Qadimgi Osiyoda yashovchilar uni ziravorlar va dori-darmonlar sifatida ishlatishgan. Tantalarda ishlatiladigan Xitoyda o'simlik yovuz ruhlarni qo'rqitadi, deb ishonishgan. Zanjabil yer osti tanasining hamma qismida efir moyi bor. Qurigan ildizi xushbo'y hidli va mazali bo'lib, efir moyiga boy. Maydalanmagan zanjabilning xushbo'y hidi maydalanganiga nisbatan uzoq saqlanadi. Tuyib elaklangan talqoni tabobatda jigar, yurak, me'da xastaligini davolashda ishlatiladi (asal bilan birga choynakka damlab ichiladi). Oziq-ovqat sanoatida konditer mahsulotlari ishlab chiqarishda va pazandachilikda ba'zi ovqatlarga (pishish oldidan) maydalangan holda ziravor sifatida solib ishlatiladi.

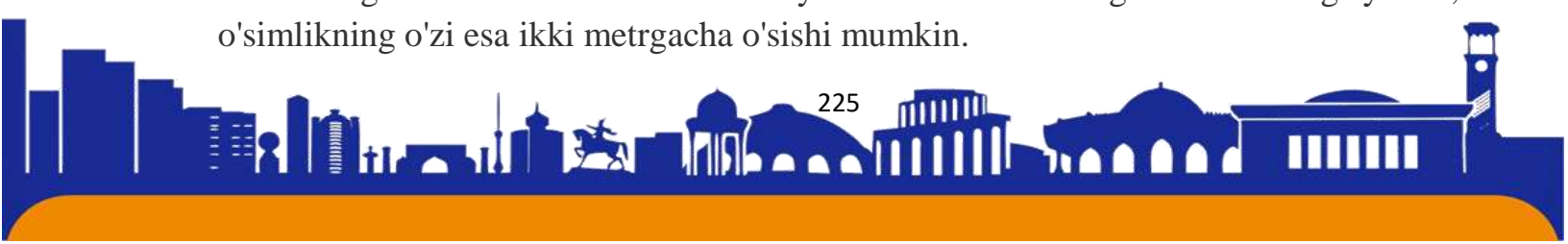
Tashqi ko'rinish

Gullash

Zanjabil bahor va yozda gullaydi va uyda bu juda kam uchraydigan holat. To'g'ri g'amxo'rlik va qulay sharoitlar bilan gullar hayotning uchinchi yilida paydo bo'ladi. Rang floraning ekzotik vakili turiga bog'liq. **Eng keng tarqalgan turlari:**

- jigarrang;
- to'q sariq, sariq;
- qizil ranglar.

Barglar ildiz ostida o'sishni boshlaydi. Ular tor va uzunligi 20 santimetrga yetadi, o'simlikning o'zi esa ikki metrgacha o'sishi mumkin.

Ildiz

O'simlikning ildizi deyarli yuzada, tuproqning yuqori qatlamida. Barglari bilan qoplangan er osti sopi ko'pincha uni chalkashtirib yuboradi. Uning ichida sariq va go'shtli. Rizom yer usti novdalarini rivojlantiradi va chiqaradi. Ildizi o'tkir ta'mga ega.

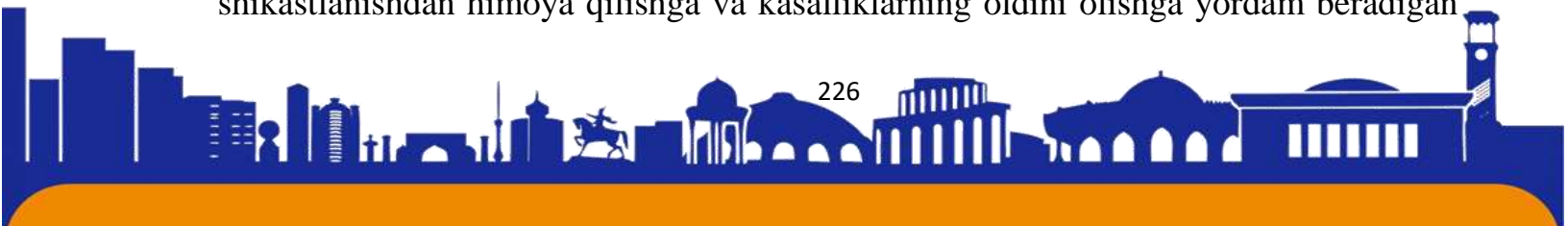
Xususiyatlari:

U yallig'lanishga qarshi, antispazmodik, og'riq qoldiruvchi, so'rilishi mumkin bo'lgan, karminativ, diaforetik, shifobaxsh va tonik ta'sirga ega. Shuningdek, zanjabil kuchli antioksidant va zanjabil ildizining achchiq va xushbo'yligi undagi efir moyi tufayli seziladi, bu asosan ildizpoyada to'plangan. Zanjabilning asosiy tarkibiy qismlari: zingiberen (zingiberen) - 70% gacha, kraxmal - 4%, gingerol - 1,5%, kamfen, linalool, gingerin, fellandren, bisabolen, borneol, sitral, sineol, shakar va yog'.

Shuningdek, zanjabil tarkibida C, B1, B2, A vitaminlari, mikro va makro elementlar (natriy, kaliy, temir, magniy tuzlari, fosfor, kaltsiy) va muhim aminokislotalar: valin, leysin, metionin, treonin, triptofan va fenilalanin mavjud.

Zanjabil sog'liq uchun foydali ziravordir. U ko'ngil aynish bilan kurashish, og'riqni yo'qotish, xolesterin va qon glyukoza darajasini nazorat qilish va vazn yo'qotish uchun ishlatiladi.

Zanjabilning qanday foydalari bor? Zanjabil ildizi *Zingiber officinale* o'simlikidan olinadi. U Xitoy va Hindiston tibbiyotida ming yillar davomida ishlatilgan. Zanjabil tarkibida ko'p vitamin va minerallar mavjud emas, lekin u hujayralarni shikastlanishdan himoya qilishga va kasalliklarning oldini olishga yordam beradigan

antioksidantlarga to'la. Zanjabilning noyob birikmalari uning sog'liq uchun foydalarining asosiy manbaiga aylandi. Bularga gingerol, shogaol, zingiberen va zingeron kiradi. Zanjabilning qanday foydalari bor? Ko'ngil aynishini bartaraf etish. Zanjabilni har kuni qabul qilish, ayniqsa homilador ayollarda va kimyoterapiya o'tayotgan odamlarda ko'ngil aynishini engillashtiradi. Qon shakarini nazorat qilish. Zanjabil uzoq vaqt davomida muntazam ravishda iste'mol qilinsa, qandli diabet bilan og'riq odamlarga qon shakarini nazorat qilishda yordam beradi. Menstruel qon ketishini kamaytirish. Zanjabilni muntazam iste'mol qilish hayz paytida chiqarilgan qon miqdorini kamaytiradi. Natijada, zanjabil og'ir hayzdan aziyat chekadigan ayollarga yordam beradi. Og'riqni kamaytirish. Zanjabilni iste'mol qilish ba'zi turdagi og'riqlarni engillashtiradi. Zanjabil ferment faolligini yaxshilash va semirish bilan bog'liq kasalliklarni nazorat qilish orqali antioksidant va yallig'lanishga qarshi ta'sir ko'rsatadi.

Zanjabil choyi shamollashning oldini olish, immunitetni mustahkamlash uchun ham ishlatilishi mumkin. Zanjabil antioksidant va mikroblarga qarshi xususiyatlarga ega, vazn yo'qotishga yordam beradi va immunitet tizimini mustahkamlaydi. Zanjabil choyi vazn yo'qotish uchun ham, shamollashni davolash uchun ham foydalidir. Kichik dozalarda deyarli har bir kishi tomonidan iste'mol qilinishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Carol DerSarkissian. Ginger // WebMD. — 2022. — 07 November. — Режим доступа: <https://www.webmd.com/vitamins-and-supplements/ginger-uses-and-risks>
Читайте больше: <https://www.nur.kz/food/healthy-eating/1736867-imbir-protivopokazania-i-polza/>
2. Natalia Dos Santos Tramontin, Thais F Luciano, Scherolin de Oliveira Marques, Claudio T de Souza, Alexandre P Muller. Ginger and avocado as nutraceuticals for obesity and its comorbidities // PubMed. — 2020. — 27 January. — Режим доступа: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/31989713/>
Читайте больше: <https://www.nur.kz/food/healthy-eating/1736867-imbir-protivopokazania-i-polza/>

**PIYOZDOSHLAR OILASINING BOTANIK TASNIFI, ALLIUM L TURKUM
TURLARINING AHAMIYATI**

Ilmiy rahbar: Mirzayev Dilshod O'rolovich

Baxtiyorov Shaxzod Shavkat o'g'li

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Biologiya o'qitish metodikasi yo'nalishi talabasi

tel: +998995508090

e-mail: shakhzodbekbakhtiyorov12@gmail.com

Annotatsiya: Aholining Piyozdoshlar oilasi o'simliklariga nisbatan talabi yildan yilga oshib borayotganligi ayni paytda piyozdoshlar oilasi, Allium L tukumiga mansub o'simliklarining tarkibi, biologik xususiyatlari va kimyoviy tarkibi, muhofaza molik turlarni o'rganish va ularning elektron ma'lumotlar bazasini ishlab chiqish haqidagi ma'lumotlarni aniqlash va ilmiy asoslash uning ilmiyligidan dalolat beradi.

Kalit so'zlar: Piyozdoshlar oilasi, Amaryllidaceae, Misr, Gretsiya, Rim imperiyasi va Yaqin Sharq

Piyozlar (Amaryllidaceae) oilasi 30 turkum, 650 turdan iborat bo'lib, Avstraliyadan tashqari barcha qit'alarda tarqalgan. Bu turning vakillari Arktikagacha yetib borib (*Allium schoenoprasum*) shimoliy yarimsharda asosan, Amerika va Afrika qit'alarida uchraydi. Piyozlarning ekologik sharoitga moslashuvchanligi yuqori bo'lib, dengiz qirg'oqlaridan yaylovlargacha bo'lgan balandliklarda uchraydi. Ular qurg'oqchilikda, namgarchilikda, o'tloqzorlarda, ba'zan begona o't sifatida o'tloqlarda uchraydi. O'rmonzorlarda, gumusga boy tuproqlarda Ayyiq piyozi (*Allium ursinum*) uchrab, u alohida hidga ega. Piyozlar orasida yirik, oq gulli turlari uchrab (*Allium paradoxum*) ko'proq gulsafsarga o'xshaydi.

Piyozdoshlar ko'p yillik, piyozboshli, ba'zan ildizpoya hosil qiladigan o'simliklardir. Ildizlari nozik, ipsimon, ba'zilari yo'g'onlashgan. Ularning piyozlari turli shaklda, bittadan yoki ko'p bo'lishi mumkin. Barglari navbat bilan joylashgan, oddiy, naysimon, ba'zan yassi, ipsimon, uzunchoq, ellips shaklida (*A.funkiifolium*). Naysimon barglar ichi bo'sh bo'lib, xlorofillsiz, parenximalardan hosil bo'lgan. Gullari poyaning yuqori qismida soyabon shaklida joylashgan. Gul to'plamidagi gullar soni 1-500 gacha bo'lishi mumkin. Soyabongullarini gullash fazasigacha gulbargchalar o'rab olgan bo'ladi. Gullari 10 mm dan 2,5 sm gacha, 2 jinsli, ko'proq aktinomorf. Changchisi 6 ta bo'lib, 2 ta doirada joylashgan. Urug'i sharsimon, qirrali va qalin qobiqdan iborat bo'lib, ular silliq diametri 3,5 mm gacha borib, ular qora rangda.

Ularning piyozboshlari qobiqlarida va yashil barglarida sut yo'llari mavjud. Ko'pchiligi sarimsoq hidiga ega bo'lib, buning sababi ular tarkibida diallel trisulfid moyi bor.

Piyozdoshlar oilasi vakillari chetdan, asosan, hasharotlar yordamida, ba'zilar kolibrilar orqali changlanadi. Gullarining rangi oq, to'q qizg'ish, qoramtir tusda. Turlari nektar saqlovchi o'simliklar hisoblanib, hasharotlarni o'ziga jalb qiladi. O'simliklar o'z-o'zidan changlanish xususiyatiga ham ega. Ba'zi piyozdoshlarda gul asosida piyozchalar hosil bo'ladi. Vegetativ ko'payish ustunlik qiladi. Ularning vegetativ kurtaklaridan yangi piyozlar hosil bo'ladi. O'simliklar juda ko'p urug' hosil qiladi va asosan urug'i bilan ko'payadi. Urug' shamol yordamida, chumoli va boshqa hasharotlar yordamida ham tarqaladi.

Piyozlarning ko'pchilik turlari oziq-ovqat sifatida va manzarali o'simlik sifatida qadrlanadi. Bu oila vakillarining ko'pchiligi oziq-ovqat, dorivor va manzarali o'simliklar hisoblanadi. Hozirda eng ko'p tarqalgan tur - oddiy piyoz (*Allium cepa*). Uning kelib chiqish markazi O'rta Osiyodir. Piyozning madaniy holda o'suvchi bir necha tur xillari bo'lib, bular (*A. ascalonicum*), sarimsoq piyozi (*A. sativum*) ning ham kelib chiqishi O'rta Osiyoda, u ham muhim ahamiyatga ega. Porey piyozi (*A. porrum*) markazi O'rta Yer dengizi hisoblanadi. Batun yoki tatarika piyozi (*A. fistulosum*), ko'p yarusli piyoz (*A. fistulosum* var. *viviparum*), xushbo'y piyoz (*A. odorum*)lar sharqiy Osiyo, ayniqsa Xitoyda ekiladi va yovvoyi holdagisi ham uchraydi.

Piyozning ozuqa va dorivorlik xususiyati borgan sari ommalashib Yevropa, Portugaliya, Angliyada mashhur bo'la boshladi va ozuqa sifatida qo'llanildi. Sarimsoq piyoz eramizdan 2000 yil oldin madaniylashtirilib ularning navlari hozir 30 ga yaqin. Piyozlar dastlab ishtaha ochuvchi sifatida ishlatilgan bo'lsa hozirda murabbo sifatida, qovurma sifatida ishlatiladi. Sarimsoq piyoz sabzavotlarni konserva qilishda, xasiplarni tayyorlashda ishlatiladi. O'rta Osiyo va Kavkaz aholisi yil davomida 24-17 kg gacha piyoz mahsulotlari iste'mol qilishiadi, chunki uning tarkibida vitamin C piyozda 12-30 gr, 100 gr quruq massada barglarida 25-90 mgr piyozning yashil qismida B1, B2, PP vitaminlari karotinlar mavjud. Hozirgi tibbiyotda bakteriyalarni o'ldirish uchun Allelchep va allelglitser qo'llanilib u yuqumli kasalliklarni davolashda qo'llaniladi. Qandli diabet kasalliklari uchun mannit 1957-yilda piyozdan olingan. Piyozlar ichida ko'plab chiroyli gullaydigan manzarali turlar ham mavjud bo'lib ular hozirgi kunda ekiladi. O'simlikning mevasi qo'y va boshqa hayvonlarga ozuqa hisoblanadi.

Bu oila 6 ta tribaga bo'linadi:

1. Agopantolilar (*Agapantheae*)
2. Piyozdoshlar (*Allieae*)

3. Gisperokallissimonlar (Hesperocallideae)
4. Gelisiyeylar (Gilliesieae)
5. Milliyey (Millieae)
6. Brodiyeylar (Brodiaeeae)

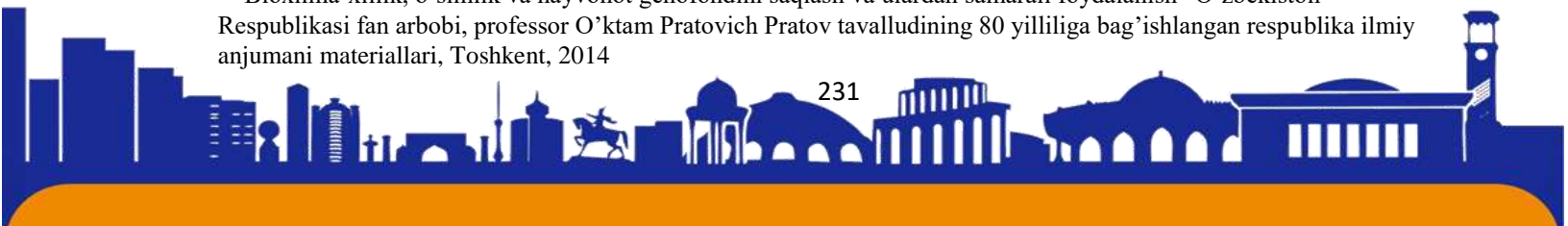
Piyozlar (Allieae) tribasi oilaning ichida eng ko'p vakillarga ega bo'lib, 8 turkum va 500 turdan iborat. Shundan piyoz (Allium) turkumi 500 dan ortiq bo'lib, dunyoning ko'pchilik qismida tarqalgan. Bu turkum 6 ta kenja tur, 30 seksiyadan iborat. Ko'pchilik yovvoyi holdagilari mahalliy aholi tomonidan ozuqa sifatida ishlatiladi. Bular g'ilay piyoz(A.obliquum), oltoy(A.altaicum), piskom(A.pskemense), sutlama piyoz(A.galanthum) bular oziq-ovqat sanoatida ishlatilsa, mo'g'ul piyozi, 2 tishli piyoz, xushbo'y piyoz yaylov o'simliklaridir. Ulardan chorvadorlar tuzlangan briketlar tayyorlashadi.

Piyozlar juda qadimdan ekinga kiritilgan. Dastlabki paydo bo'lgan insonlar uning achchiq ta'mi tufayli oziqda ishlatib keyin ko'paytirishgan. Masalan, piyozning rasmi eramizdan 3200-2700 yillar ilgari chizilgan, eramizdan 4000 yil oldin ekila boshlagan. Ular qadimgi Misr, Gretsiya, Rim imperiyasi va Yaqin Sharq davlatlarida dorivor va ozuqa sifatida ishlatilgan. Diniy marosimlarda, mumifikatsiyalashda ishlatishgan. Qadimgi Misrliklar piyoz va sarimsoqni ilohiy o'simliklar hisoblagan. Qadimgi greklarda ham piyoz va sarimsoq turli diniy marosimlarda foydalanilgan. Masalan, yangi oila quruvchilarni piyoz bilan tabriklab, piyoz sog'liq garovi ekanligi e'tiborga olingan. Afina sarkardasi Efikrad uylanishiga bir bochka piyoz sovg'a qilishgan. O'sha paytlarda askarlarning ovqatlariga piyoz qo'shib berish rasm-rusm hisoblangan. Lekin ba'zilar bu piyozni inson uchun xavfli, uning noqulay hidi yomoon ruhlarni chaqirgan deb o'ylashgan. Hindistonliklar undan faqat dori sifatida foydalanishgan.¹

Allium L turkumi turlarining biologiyasi² O'zbekiston florasida Allium L turkumining 127 turi ma'lum bo'lib, shundan 37 turi Jizzax viloyatida uchraydi. Molguzar tog' tizmasi florasida 28 turi tarqalganligi aniqlandi. Bu floraning (2,39 %) ini tashkil qiladi. Janubiy-G'arbiy Tyon-SHonning O'zbekiston qismida 2056 turlarning 54 tasi (2,6%) ushbu turkumga tegishli. Nurota qo'riqxonasi florasida 786 ta turning 18 tasi (2,2%) tashkil etadi. Sirdaryo Qoratog'i uchun R.V Kamelin 35 turni

¹ Академик А.Л. Тахтаджян “Жизнь растений” 6- том, Москва, “Просвещение” 1982 год, 94-102 стр.

² “Bioxilma-xillik, o'simlik va hayvonot genofondini saqlash va ulardan samarali foydalanish” O'zbekiston Respublikasi fan arbobi, professor O'ktam Pratoich Pratoich tavalludining 80 yilligiga bag'ishlangan respublika ilmiy anjumani materiallari, Toshkent, 2014

keltirgan. Bu flora 1666 turdan iboratligini hisobga olsak, *Allium* turkumi vakillari floraning 2,1% ni tashkil etadi. Zomin qo'riqxonasining florasida 1192 tur bo'lib, shundan 23 tasi (1,9%) ushbu turga mansub. Molguzar tizmasi florasidagi turlardan *Allium* isakulli R.M. Fritsch et F.O. Khas, (Molguzar tog' tizmasi (Temurlang darvozasining yoni). Qo'ytosh tizmasi (Sarimsaqli va Tutli qishloq o'rtasi) *Allium praemixtum* Vved., (Nurota tizmasi (Gurdara). Qo'ytosh tizmasi (Piyozli sh.) Molguzar tizmasi (Peshag'arsoy). O'zbekiston "Qizil kitobi"ga kiritilgan.

Allium L turkumi turlari ko'p yillik, ba'zan 2 yillik, piyozboshli yoki uncha rivojlanmagan bir yoki bir nechta piyozchalar hosil qiluvchi, kuchli piyoz yoki sarimsoq hidini beruvchi, soyabon to'pgulli o'simliklardir. Bu o'simliklarning gulkosachasi 6 ta, gullagandan keyin tushib ketmaydigan bargchalardan iborat. Urug'chisi 6 ta o'zaro birlashgan, tugunchasi 3 uyali, 6 yoki ko'p murtakdan iborat, urug'i burchaksimon.

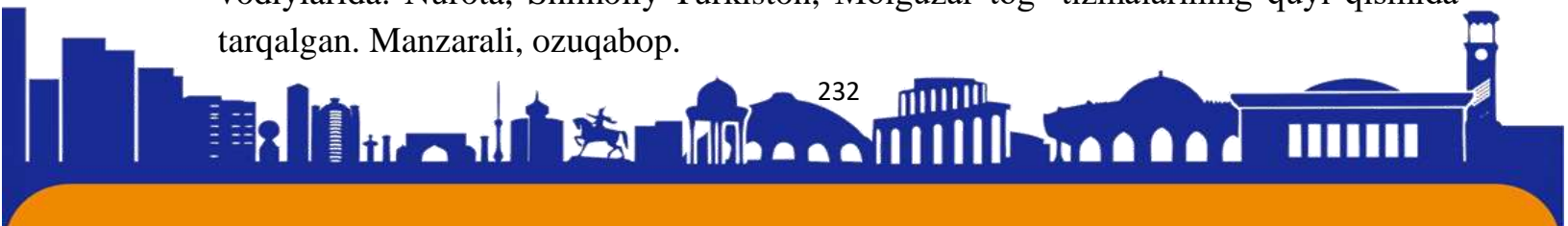
Xo'jalikdagi ahamiyati. Ko'pchilik yovvoyi holdagi turlari oziq-ovqat sifatida ishlatilib, urug'chilik manbaidir. *Molium* seksiyasi vakillari (*A. oschaninii*, *A. longicuspis*, *A. sabulosum*, *A. monadelphum* va boshqalar) manzarali o'simliklardir. Turkum vakillari orasida nafaqat oziq-ovqat, manzarali turlar balki, o'zining dorivorlik xususiyati bilan ajralib turuvchi ajoyib turlar ham mavjud. Quyida bu turkumning ba'zi turlariga xos bo'lgan morfo-biologik xususiyatlariga tasnif berilgan.

Allium alexeianum Regel – лук Алексея – Aleksey piyozi

Bu piyozning piyozboshi deyarli yumaloq, 1,5-2 sm kenglikda, qoramtir qog'ozsimon qobiqli, poyasi yo'g'on, 10-30 sm balandlikda, barglaridan bo'yi qisqa bo'lib, poyasining yarmi tuproq ichida o'sadi. Barglari 1-2 yoki 3 ta bo'lishi mumkin. Lansetsimon, uzunchoq yoki ellipssimon, 2-5 sm kenglikda, qobig'i soyabonidan 2-3 marotaba qisqa, uchlik. Soyaboni yarimsharsimon yoki sharsimon, ko'p gulli. Gulbandi gulkosachasiga qaraganda 3-5 barobar uzun bo'lib, ular yonbargchasiz, bargchalari pushti qizg'ish tomirli 7-8 mm uzunlikda ipsimon, lansetsimon, o'tkir, gullaganda tepaga qarab dag'allashadi. Changchi ipi gulkosachasidan 1,5 marta qisqa bo'lib, asosida ular o'zaro birlashgan. Ko'sakchasi gulkosachasidan 2 barobar qisqa.

Mayning oxiri iyulda gullab, iyun-avgustda meva beradi. Tog'ning yuqori va o'rta qismida, shag'alli toshli mintaqalarida uchraydi. O'zbekistonning Jizzax, Samarqand, Buxoro viloyatlarida o'sadi. Bu o'simlik O'rta Osiyo, ya'ni Pomir Oloy tizmasining endem turidir.

Allium altissimum Regel – лук высочайший – Anzur piyozi. Ko'p yillik. Daryo vodiylarida. Nurota, Shimoliy-Turkiston, Molguzar tog' tizmalarining quyi qismida tarqalgan. Manzarali, ozuqabop.

Allium caesium Schrenk – лук синеголубой – Ко'kmoviy piyoz.

Piyozboshi tuxumsimon, eni 1-1,5 sm. Tashqi qobig'i deyarli pardadek yupqa, kulrang bilinmas tomirli. Piyozboshi kurang-qo'ng'ir, bo'ylama tomirlari ko'rinmas och siyohrang. Poyasi 15-65 sm uzunlikda, ba'zida yarmi dag'al, kamdan-kam hollarda tekis barg navi bilan o'ralgan. Barglari 2-3 tadan o'rnashgan, yarim silindrsimon, notekis, 1-3 mm kenglikda, shishgan, dag'al, kamdan-kam hollarda tekis, poyaga nisbatan biroz uzun yoki nisbatan qisqa. Qobig'i soyabonidan 2 marta qisqa, o'tkir qirrali. Soyaboni ko'p hollarda ko'sakchasimon, ba'zida piyozsimon, yarimsharsimon yoki sharsimon, ko'p gulli. Gulbandi bir tekis, 2-3-5 marta gulkosachabarglaridan uzun, asosida ostki gulkosachabarg joylashgan. Gulkosachabarglarining qo'ng'iroqsimon bargchalari ko'kish-havorang, 4-6 mm uzunlikda, bir tekis, uzun yoki uzun lansetsimon, to'mtoq, ichki qismi nisbatan kengroq. Changchi iplari gulkosachabarglaridan biroz qisqa. Ustunchasi gulkosachabargidan biroz ko'rinib turadi. Ko'sakchasi gulkosachabarglaridan 1,5 marta qisqa.

May-iyun oylarida gullab, iyun-iyul oylarida meva beradi.

Allium cupuliferum Regel – лук чашеносный – Kosabargli piyoz.

Piyozboshi sharsimon, eni 1,5-2 sm kenglikda, qoramtir, qog'ozsimon qobiqli, hamisha o'ralgan, sarg'imtir, yaltiroq, ingichka tomirli piyoz. Poyasi 30-50 sm uzunlikda. Barglari 1-3 tadan, uzun lansetsimon yoki lansetsimon, 5-30 mm kenglikda, chetki qismlari dag'al yoki tekis, sezilarli darajada 2 marta qisqargan. Qobig'i qisqa o'tkir uchli, soyabonidan bir necha marotaba qisqa. Soyaboni shingil yoki yarimsharsimon, biroz gulli, juda g'ovak. Gulbandi bir xil tekislikda emas, gulkosachabargidan 2-6 marotaba uzun, asosida ostki gulkosachabargi yo'q. Gulkosachabarglarining qisqa qo'ng'iroqsimon bargchalari pushti-siyohrang, tomiri biroz to'qroq, 10-15 mm uzunlikda, uzun-cho'ziq, to'mtoq. Changchi ipi gulkosachabarglaridan 2 marta qisqa. Ko'sakchasi deyarli sharsimon, 7 mm kenglikda.

Mayda gullaydi, iyunda meva beradi. Tog'ning quyi qismidagi toshli yonbag'irlarda o'sadi. Samarqand, Jizzax viloyatlarida tarqalgan, kamyob.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki ma'lumotlar bazasi (MB) har xil foydalanuvchilar uchun axborot yetishmovchiligini ta'minlash uchun mo'ljallangan. Shu sababdan, *Allium L* turkumi turlarining elektron ma'lumotlar bazasini yaratish, saqlash, uzatish va qayta ishlash va undan keng foydalanishni yo'lga qo'yish mavzuning dolzarbligini bildiradi. *Allium L* turkumi turlarining biologiyasi, ularning tarqalishi, kamyob turlari va ularni muhofaza etish, ahamiyati va mazkur ma'lumotlarning elektron ma'lumotlar bazasini yartish hamda undan

foydalanuvchilarga keng imkoniyat yaratish maqsadida enternet tarmog'iga joylashtirish ushbu bitiruv malakaviy ishida o'rganildi.

O'zbekistonda uchraydigan "Allium L" turkum turlarining umumiy tasnifi bo'lib bunda piyozdoshlar oilasining qisqacha botanik tavsifi, Allium L turkum turlari ahamiyati, biologiyasi yoritib berilgan

Piyozlar (Amaryllidaceae) oilasi 30 turkum, 650 turdan iborat bo'lib, Avstraliyadan tashqari barcha qit'alarda tarqalgan. Bu turning vakillari Arktikagacha yetib borib (Allium schoenoprasum) shimoliy yarimsharda asosan, Amerika va Afrika qit'alarida uchraydi. O'zbekiston florasida Allium L turkumining 127 turi ma'lum. Piyozlarning ekologik sharoitga moslashuvchanligi yuqori bo'lib, dengiz qirg'oqlaridan yaylovlargacha bo'lgan balandliklarda uchraydi. Ular qurg'oqchilikda, namgarchilikda, o'tloqzorlarda, ba'zan begona o't sifatida o'tloqlarda uchraydi

O'zbekiston florasidagi "Allium L" turkumi turlarini elektron ma'lumotlar bazasining yaratilishini o'rganish deb nomlanib bunda "Allium L" turkum turlarining umumiy ro'yxati, tik mintaqalar bo'yicha tarqalishi, O'zbekiston Respublikasining "Qizil kitobi"ga kiritilgan turlari va muhofazasi, xo'jalikdagi ahamiyati ma'lumotlar jadvaliga joylashtirilgan.

O'zbekiston Respublikasi "Qizil kitobi"ning 1984 yilgi nashriga floramizdagi yo'qolib ketish xavfi ostida turgan 163 ta tur kiritilgan va ushbu turlarning taqdiri bilan Respublika mutaxassislari, olimlari mutassil shug'ullanib kelmoqdalar. O'tgan yillar mobaynida olib borilgan kuzatishlar ayrim o'simlik turlarining soni va maydoni ancha kengayganligini ko'rsatdi. Masalan Anzur va Suvorov piyozlari oldingi holatiga kelmagan bo'lsada, ma'lum darajada ko'paydi. Ayni vaqtda ayrim o'simlik turlarining soni keskin qisqarib ketgan. Shu o'simliklar orasida Piskom piyozi (Allium pskemense) ham uchraydi. O'zbekiston Respublikasi "Qizil kitobi"ga Allium. L turkumining 10 ta turi kiritilgan. Allium L turkumi turlari haqidagi barcha to'plangan ma'lumotlar <http://www.flora.uz> saytiga joylashtirildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. "Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz". 2016-yil. 8-bet.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-son "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni

3. Академик А.Л. Тахтаджян “Жизнь растений” 6- том, Москва, “Просвещение” 1982 год, 94-102 стр.
4. Академик А.Л. Тахтаджян “Цветковые растения”, 6-том, Москва, “Просвещение” 1982 год
5. “Bioxilma-xillik, o’simlik va hayvonot genofondini saqlash va ulardan samarali foydalanish” O’zbekiston Respublikasi fan arbobi, professor O’ktam Pratoovich Prato tavalludining 80 yilliliga bag’ishlangan respublika ilmiy anjumani materiallari, Toshkent, 2014
6. “Флора Узбекистана” 1-том, 1941 год, 427-468-стр.
7. M.I. Ikromov, X.N. Normurodov, A.S. Yo’ldoshev “Botanika” O’simliklar morfologiyasi va anatomiyasi” Toshkent “O’zbekiston”, 2002
8. Q. Hojimatov “O’zbekistonning vitaminli o’simliklari”, O’zbekiston SSR “Fan” nashriyoti, Toshkent-1973
9. Q. Hojimatov “O’zbekistonning ziravor o’simliklari”, O’zbekiston SSR “Fan” nashriyoti, Toshkent-1982
10. Q. Haydarov, Q. Hojimatov “O’zbekiston o’simliklari”, Toshkent, “O’qituvchi” 1992
11. R. O. Oripov, N.X. Xalilov “O’simlikshunoslik”, O’zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, Toshkent-2007
12. S. Meliboyev, M. Isroilov, Z. Isomiddinov, X. Abdunazarov, Sh. Tursunova “O’zbekiston Florasida uchraydigan dorivor o’simliklar” “Farg’ona” nashriyoti, 2018 yil.
13. S.S. Sahobiddinov “O’simliklar sistematikasi”, “O’qituvchi” nashriyoti, T., 1976
14. Тожибаев К.Ш., Бешко Н.Ю., Эсанкулов А.С., Батошов А.Р., Азимова Д.Э. Кадастр флоры Узбекистана: Джизакская область X.X. Xolmatov, A.I. Qosimov. Dorivor o’simliklar lug’ati. Toshkent 1992-yil. 102-bet
15. O’zbekiston Bioxilma-xilligini o’rganish va uni saqlashning biologik hamda strukturaviy-funksional asoslari” professor Antonina Anatolyevna Butnik tavalludining 80 yilligiga bag’ishlangan Respublika ilmiy anjumani materiallari. Toshkent, 2015
16. O’zbekiston Respublikasi “Qizil kitob”i 1-jild, O’simliklar va Zamburug’lar, 2009-yil. 170-179-bet.

Yozish ko'nikmasini shakllantirish maktabga tayyorlov guruhi misolida

JDPU, maktabgacha ta'lim 2-kurs

talabasi Umarova M.

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotining maktabga tayyorlov guruhi bolalariga yozish qoidalarini o'rgatishda mashq va usullardan foydalanish ahamiyati haqida yoritilgan. Yozishning murakkab jarayon ekanligi va unda tarbiyachining vazifasi bayon etilgan bo'lib yozish jarayonining hissiy qulayligi va maktabga o'tish davrining xususiyatlari bo'yicha fikr va mulohazalar berilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, yozish ko'nikmasi, malaka, bilim, mashq maktabga tayyorlov, maktabgacha yosh.

O'zbekiston Respublikamiz prezidenti Sh.Mirziyoyev tomonidan maktabgacha ta'lim sohada islohotlar izchil davom ettirilib, maktabgacha ta'lim hozirgi zamon talablari va standartlari asosida rivojlantirish ishlari jadal ravishda olib borildi. Maqsadlarimizda kelajagimiz egalarining hech kimdan kam bo'lmay ulg'ayishlari hamda buyuk ajdodlarga munosib voris bo'lib yetishlarini ta'minlashdek ezgu niyat mujassam. Ayni shu omillarni inobatga olgan holda qarorda maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagog tarbiyachilarini zamonaviy pedagogik texnologiya va metodlarni inobatga olgan ta'limiy faoliyatlarni tashkil etish vazifasi dolzarb hisoblanadi. Bolalarni maktabga tayyorlash masalasida o'qish malakalari bilan birgalikda yozish ko'nikmasini shakllantirish muhim hisoblanadi. Maktabga tayyorlov guruhida maktabga tayyorlash bo'yicha amaliy ishlar olib borilib, tarbiyalanuvchilarni har tomonlama tayyorgarlik funksiyalarini amalga oshirish ishlari bajariladi. Savodga tayyorgarlik mashg'ulotida turli mashqlardan foydalangan holda yozishga o'rgatiladi. Yozish¹ - bu muloqotning muhim shakli va ta'limning asosiy qismidir. Ammo bugungi texnologiya dunyosida bolalarga mashq qilish va yozish qobiliyatini oshirish uchun ko'p imkoniyatlar berilmaydi. Yozuvdan oldingi ko'nikmalar - bu bolalar yozishdan oldin rivojlanishi kerak bo'lgan asosiy ko'nikmalar. Ushbu ko'nikmalar bolaning qalamni ushlab turish va ishlatish qobiliyatiga, chizish, yozish, nusxa ko'chirish va rang berish qobiliyatiga hissa qo'shadi. Ushbu qobiliyatlar 'Ilk qadam' o'quv dasturi asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar mazmunini tashkil etib chiroyli va muvaffaqiyatli yozish malakasini egallashida muhim ro'l o'ynaydi. Yozishdan oldingi ko'nikmalarning asosiy komponenti - bu yozma shakllar. Bu ko'pchilik harflar, raqamlar va dastlabki chizmalardan iborat bo'lgan qalam zarbalari. Ular odatda ketma-ketlikda va yoshga xos darajada o'zlashtiriladi. Bu chiziqlarga quyidagi chiziqlar kiradi: |, —, /, +, /, kvadrat, \,

¹ Sodiqova Sh. Maktabgacha pedagogika. Toshkent. "Tafakkur bo'stoni". Toshkent. 2013 yil.

- .=va hk.Bu ishlar albatta induvidual tarzda olib borilishi lozim. Yozishga tayyorlik (yozishdan oldin) nima uchun muhim?

Ushbu guruhga kelmasdan avvalroq yozish bo'yicha tushunchalar hosil bo'lgan bo'lishi tabiiy.Oldindan yozish ko'nikmalari bolaning qalamni ravon va samarali ushlab turish va harakatlantirish qobiliyatini rivojlantirish va shuning uchun tushunarli yozish qobiliyatini rivojlantirish uchun juda muhimdir. Agar bu ko'nikmalar rivojlanmagan bo'lsa, bolaning tushunarli yoza olmasligi yoki charchoq tufayli darsda "davom eta olmasligi" tufayli umidsizlik va qarshilikka olib kelishi mumkin. Bu o'z-o'zini hurmat qilishning yomonlashishiga va akademik ko'rsatkichlarga olib kelishi mumkin. Yozishga tayyorlikni (oldindan yozish) rivojlantirish uchun qanday qurilish bloklari zarur?

Qo'l va barmoqlarning kuchi: qo'llar va barmoqlar yordamida qarshilikka qarshi kuch ishlatish qobiliyati, qalamning boshqariladigan harakati uchun kerakli mushak kuchini ta'minlaydi.Qalamni ushlab turish: Qalamni qanday ushlab turish samaradorligi, bu yoshga mos qalam harakatini yaratishga imkon beradi. Bu ko'plab ota-onalarni farzandining yozish ko'nikmalarini qanday yaxshilash kerakligi haqida savol tug'diradi.Kuchli yozish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun vaqt kerak va buni amalga oshirish qiyin vazifa bo'lishi mumkin. Yaxshiyamki, ota-onalar uyda bolalarning yozish ko'nikmalarini yaxshilashga yordam beradigan ko'p narsalarni qilishlari mumkin.Qiziqarli mashg'ulotlardan tortib kundalik o'qish va yozish mashg'ulotlarigacha, bolalarning yozish ko'nikmalarini qanday yaxshilash bo'yicha ushbu maslahatlar farzandingizga qisqa vaqt ichida o'z mahoratini oshirishga yordam beradi.Yozish ko'nikmalarini mustahkamlashga yordam beradi. Bu bolalarning so'z boyligini Doimiy o'qish - bu yaxshiroq yozish uchun qadam bo'lib, bolalarning kengaytirishga yordam beradi va ularga so'zlardan foydalanishning turli usullarini ko'rsatadi. Bu shuningdek, bu so'zlarni o'z yozuvlarida ishlatishni osonlashtiradi.Kichikroq bolalar bilan har kuni birga o'qiyotganingizga ishonch hosil qiling va ular o'sib ulg'ayganlarida o'qishga bo'lgan muhabbatlarini rag'batlantiring. O'qishni erta boshlang - kitoblarni yutib yuboradigan ko'plab bolalar o'sib, kuchli yozuvchi bo'lishadi. Yozish muhim amaliy hayotiy ko'nikma hisoblanadi. Ajoyib yozish ko'nikmalarini rivojlantirish ko'p vaqt va sabr-toqatni talab qilsa-da, siz bolalar uchun oddiy yozish mashqlari bilan bolangizga yordam berishingiz mumkin. Ko'p o'qish, maxsus yozish maydonida tez-tez yozish vaqti va qiziqarli yozish mashg'ulotlari va o'yinlarni o'z ichiga olish uzoq davom etadi.

Xulosa qilib aytganda yozishdek murakkab jarayonda bolalarga munosabat va ularning psixologik xususiyatlarini hisobga olish ahamiyatlidir. Tarbiyachi pedagog tarbiyalanuvchilarning yozish qobiliyatini oshirishning usullarini amalda qo'llash va bolalarda o'zlashtirish tarbiyachidan sabr va mehnat talab etadi. Yozish ko'nikmasini shakllantirish jarayoni uzoq vaqt davom etganligi uchun qunt bilan yondashish muhim hisoblanadi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR

1. Sodiqova Sh. Maktabgacha pedagogika. Toshkent. "Tafakkur bo'stoni". Toshkent. 2013 yil.
2. Eshbekova G. Maktabgacha yoshdagi bolalarga yozishni o'rgatish vazifasini amalga oshirishda o'yinlardan foydalanish. journal of innovations in social sciences.: 01 | Jan - 2023 ISSN: 2181- Volume: 03 Issue 2594
3. Eshbekova G. Bolalarni maktabga tayyorlashning yozishga o'rgatish bosqichida psixofiziologik xususiyatlarini inobatga olish masalasi.
4. Eshbekova G. Tarbiyachining ma'naviy qiyofasi hamda kasbiy mahoratining bolalar bilan muloqotni tashkil etish shakllariga ta'siri. Journal of innovations in social sciences Volume: 02 Issue: 01 | 2022 ISSN: 2181-2594
5. Eshbekova G. Bolalarni maktabga tayyorlashning yozishga o'rgatish bosqichida psixofiziologik xususiyatlarini inobatga olish masalasi Международный научный журнал № 6 (100), часть
6. Maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari
7. Takomillashtirilgan 'Ilk qadam' o'quv dasturi.
8. Teplov B.M. psixologiya va individual farqlar psixofiziologiyasi: tanlangan psixologik ishlar - m.: amaliy psixologiya instituti. voronej: npo "modek", 1998.
9. Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risidagi davlat standarti VM qaror.2020
10. Bobokalonov, M. K., & Khamdamova, D. (2022). USING ARCGIS SOFTWARE TO CREATE A LAND RECLAMATION MAP. BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI, 2(11), 385-388.

Tabiat bilan tanishtirish bolalarni estetik tarbiyalashning asosiy vositasi sifatida

Jizzax davlat pedagogika Universiteti
maktabgacha ta'lim yo'nalishi
2-kurs talabasi Mansurova Zebo

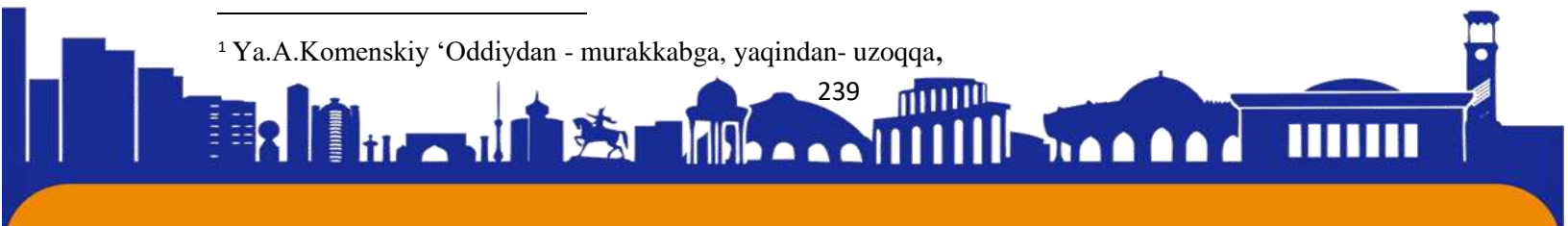
Annotatsiya; Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarga tabiat bilan tanishtirishning dolzarbligi, ahamiyati hamda, tabiatga to'g'ri munosabatni tarbiyalash va hissiy tajribaga asoslangan, atrof-muhit haqidagi real bilimlarni anglashning ta'limiy vositasi ekanligi haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: tabiat, maktabgacha ta'lim, metod, usul bolalar, atrof muhit, estetik tarbiya, ta'lim, bilim, mashg'ulot, ahloq, aqliy,

Maktabgacha ta'limning asosiy maqsadi bolalarni har tomonlama yetuk inson qilib tarbiyalashdir. Maktabgacha ta'lim tashkilotining tarbiyalanuvchilari aqlan rivojlanishida tabiat bo'g'liq savollarga javob berish, tabiat hodisalarini to'g'ri idrok etishlari uchun ularning tabiatni idrok etish jarayonini yo'naltirish zarur. Bolalarni tabiat bilan tanishtirishning ta'limiy-tarbiyaviy vazifalarini amalga oshirish muhim hisoblanadi. Ya.A.Komenskiy shunday degan¹: "Avval sezgilarda bo'lmagan narsa, intellektda ham bulmaydi". Bolalarning tabiat haqidagi bilimlarni egallashlari ularning bilish qobiliyatlari - sensor apparati, mantiqiy fikrlashi, diqqat, nutq, kuzatuv-chanlik, bilishga qiziqishi kabilar bilan mustahkam bog'langan bo'lishi kerak. Fikrlashni rivojlantirish va ilmiy dunyoqarashni shakllantirish uchun bolalarning tabiat predmet-hodisalari bilan tanishtirish, ularni kuzatilayotgan predmet-hodisalarni tushunishga o'rgatish va ular orasidagi aloqa va munosabatlarni anglashlariga olib kelish kerak. Anglash jarayonidagi tabiat hodisalari orasidagi sababiy aloqalar va munosabatlar fikrlashni rivojlantiradi.

Bolalarning tabiat haqidagi bilimlarni egallashlari ularning bilish qobiliyatlari - sensor apparati, mantiqiy fikrlashi, diqqat, nutq, kuzatuvchanlik, bilishga qiziqishi kabilar bilan mustahkam bog'langan bo'lishi kerak. Fikrlashni rivojlantirish va ilmiy dunyoqarashni shakllantirish uchun bolalarning tabiat predmet-hodisalari bilan tanishtirish, ularni kuzatilayotgan predmet-hodisalarni tushunishga o'rgatish va ular orasidagi aloqa va munosabatlarni anglashlariga olib kelish kerak. Anglash

¹ Ya.A.Komenskiy 'Oddiydan - murakkabga, yaqindan- uzoqqa,

jarayonidagi tabiat hodisalari orasidagi sababiy aloqalar va munosabatlar fikrlashni rivojlantiradi. Kuzatishlarning tasdiqlashicha, bolalarning atrof-muhitdagi faoliyati asosan o'z-o'zidan, kutilmagan tarzda kechadi va buni ulardagi tabiatga bo'lgan bunday munosabatning asosiy sababi deb hisoblash to'g'ri bo'ladi.

Bola o'zini o'rab turgan atrof-muhit va tabiatning muayyan xossalarini: havoning issiq-sovuqligini terisi bilan, suyuqliklarning ta'mini tili bilan, havodagi hidni burni bilan, tabiatdagi xilma-xil ob'ektlarning rangini ko'zi bilan, tovushlarni qulog'i bilan sezib, ya'ni mazkur xossalar bolaning besh turli sezgisiga ta'sir etib, shu a'zolarida joylashgan asab hujayralari ²orqali bosh miyasiga borib yetib, natijada miyada tabiatning ayrim xossalari to'g'risida bilim paydo bo'ladi, ularning ko'rinishlari, qiyofalari, tasvirlari, manzaralari vujudga keladi..

Bolalarni tabiat bilan tanishtirish jarayonida ahloqiy, jismoniy, mehnat va estetik tarbiyani amalga oshirish zarur.

Bolaning ahloqiy rivojlanishida unda Ona tabiatga muhabbat va tabiatga ehtiyotkorona munosabatda bo'lish asosiy o'rin tutadi. Bolalarga bu borada eng yaqin yo'l ular o'sib ulg'ayotgan joydir. Maktabgacha ta'lim tashkilotida tarbiyachi bolalar bilan hayvon va o'simliklarni kuzatadilar va parvarishlaydilar. Natijada ularda tabiatga ehtiyotkorona munosabat, mehnatni sevish va mehnat qilishga odatlanish, topshirilgan ishga mas'uliyat o'z-o'zidan shakllanadi.

Bolalarda mehnatsevarlik, tabiatga ehtiyotkorona munosabatni tarbiyalash uchun ularni o'simliklarni sug'orish va hayvonlarni ovqatlantirishning oddiy usullarini o'rgatish zarur. Eng muhimi, bolalarning o'zlari bajarayotgan ish jarayoni va natijalaridan zavq olishlariga erishish lozim. Mehnatsevarlik sifatini shakllantirish uchun bolalarni kattalarning tabiatdagi mehnati bilan tanishtirish, ularning faoliyatiga hurmatni tarbiyalash zarur.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni ma'naviy yetuk, axloqli, pok insonlar qilib voyaga yetkazishda tabiat bilan tanishtirish metodikasi fani muhim ahamiyat kasb etadi. Uning maqsadi, maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni maktabga tayyorlash, tabiat bilan tanishtirish jarayonida tabiatga ehtiyotkorona munosabatda bo'lish, Vatanga mehri bo'lish, ekologik ta'lim-tarbiyani amalga oshirish, tabiat haqida mukammal bilimga ega bo'lgan yoshlarni tarbiyalashdir.

Bolalarning jonsiz tabiat hodisalari, o'simliklar va hayvonlar, inson mehnati haqidagi tushuncha va tasavvurlarini kengaytirish haqida boyitish, shuningdek,

² M. Umarova /Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarda atrof-muhitga mas'uliyatli munosabatni shakllantirish. - T.: 2008

o‘simliklar o‘stirish, hayvonlarni parvarish qilishda bolalarda oddiy ko‘nikmalar hosil qilish ta‘lim berishning asosiy vazifalaridan hisoblanadi. Bunda bolalarda kuzatuvchanlik, bilimga qiziqish, tafakkur va mantiqiy nutq rivojlanadi, so‘z boyligi ortadi, yangi tushunchalar hosil bo‘ladi.

Xulosa qil aytganda tarbiyachi raxbarligida o‘tadigan mashg‘ulotlarda guruxlarning barcha bolalarida dastur talablariga muvofiq oddiy ilmiy bilimlar shakllanadi, asosiy bilishiy bilimlari qo‘yib boriladi. Mashg‘ulotdar ularni aniqlash, tizimga solish imkonini beradi. Bolalarni mashg‘ulotlarda o‘qitish turli metodlarda amalga oshiriladi. Uslub mashg‘ulotning turiga, uning maqsadiga ko‘ra aniklanadi. Ayrim mashg‘ulotlarda boshlang‘ich bilimlar shakllantiriladi. Shu maqsadda tarbiyachi kuzatish, rasmlarni ko‘rsatish, badiiy asarlarni o‘qish, diafilm, kinofilmlarni kursatishdan foydalanadi

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Nig‘matov A.N. Ekologiya / Asosiy atama va iboralarning izoxli lugati. - T.: «Bioekosan» nashriyoti, 2001.
2. Ziyomuhamedov B. /Ekologiya va ma‘naviyat.- T.: «Mehnat» nashriyoti,1997.
3. To‘xtaev A.S. Ekologiya / Pedagogika institutlarining talabalari uchun o‘quv qo‘llanma. - T.: «O‘qituvchi» nashriyoti, 2001.
4. O.Xasanboeva va boshqalar/ Pedagogika tarixi. Qo‘llanma-T.: “O‘qituvchi” 1997.
5. M. Umarova /Maktabgacha ta‘lim yoshidagi bolalarda atrof-muhitga mas‘uliyatli munosabatni shakllantirish. - T.: 2008.
6. Sh.A.Sodiqova, M.A.Rasulxo‘jaeva /Bolalarni tabiat bilan tanishtirish metodikasi.-T.: “Fan va texnologiyalar” 2013.

ЦИФРОВИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ ИЛИ ИНДУКАТИВНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА

Абдурауфов Насим Аминович

Студент группы ИК-222

Научный руководитель: Камилова Наргиза Абдукахоровна
Самаркандский институт экономики и сервиса

Аннотация. *Выделены особенности и предпосылки развития цифровой экономики. Определены факторы ее значимости для экономического роста. Основопологающим элементом цифровой платформы является открытость ее архитектуры. Создание единой цифровой платформы позволит вовлечь общество в управление государством. Особенностью является реализация свободы перемещения товаров, услуг, капитала и рабочей силы, а также проведение государством единой политики в отраслях экономики.*

Ключевые слова: *цифровая экономика, информационные технологии, новые экономические технологии, риски цифровой экономики.*

Тема цифрового сегмента экономики стала актуальной в силу произошедших качественных изменений в экономике и обществе. Новые технологии и платформы позволяют менеджменту предприятий и физическим лицам сокращать транзакционные издержки взаимодействия во все больших масштабах и осуществлять более тесный контакт с хозяйствующими объектами и государственными структурами. В результате формируется экономика, основанная на сетевых сервисах, то есть цифровая, или электронная. Само понятие «цифровизация» свидетельствует о новой стадии совершенствования управления производством товаров и услуг и самого производства на основе «сквозного» применения современных информационных технологий, начиная от Интернета вещей и заканчивая технологиями электронного правительства.¹

Усилия по цифровизации приводят к созданию нового общества, где активно развивается человеческий капитал, повышаются эффективность и скорость работы бизнеса за счет автоматизации и других новых технологий, а диалог граждан с государством становится прозрачным. Процесс цифровизации сегодня затрагивает практически все страны мира. В то же время, каждая страна сама определяет приоритеты цифрового развития. Более 15 стран мира реализуют

¹ Маймина Э. В., Пузыня Т. А. Особенности и тенденции развития цифровой экономики // Вестник Белгородского университета кооперации, экономики и права. 2017. №6. С. 37-45.

на текущий момент национальные программы цифровизации. Передовыми странами по цифровизации национальных экономик являются Китай, Сингапур, Новая Зеландия, Южная Корея и Дания. Китай в своей программе «интернет плюс» интегрирует цифровые индустрии с традиционными отраслями экономики, Канада создает ИКТ-хаб в Торонто, Сингапур формирует «умную экономику», драйвером которой становится информационно-коммуникационные технологии, Южная Корея в программе «Креативная экономика» ориентируется на развитие человеческого капитала, предпринимательство и распространение достижений информационно-коммуникационных технологий, а Дания фокусируется на цифровизации госсектора.

Вопрос развития цифрового сектора национальной экономики в Узбекистане поднимается до государственного уровня, и в этом направлении реализуются широкомасштабные меры. В частности, внедряются системы электронного документооборота, развиваются электронные платежи и совершенствуется нормативно-правовая база, созданная в области электронной торговли. В то же время цифровая экономика, работающая на информационно-технологических платформах, ускоренно развивается. Это требует необходимости создания новых моделей таких платформ.

Базовой причиной расширения цифрового сегмента экономики является рост трансакционного сектора, который в развитых странах составляет свыше 70% национального ВВП. К этому сектору относят: государственное управление, консалтинг и информационное обслуживание, финансы, оптовую и розничную торговлю, а также предоставление различных коммунальных, персональных и социальных услуг. Чем больше степень диверсификации и динамики экономики, тем больший объем уникальных данных циркулирует внутри страны и вне ее и, соответственно, тем больше информационного трафика порождается внутри национальных экономик. По постановлению Президента о развитии цифровой экономики и е-правительства долю цифровой экономики в ВВП Узбекистана планируется увеличить в 2 раза к 2023 году, а долю электронных госуслуг — довести до 60% к 2022-му. Во всех регионах страны откроются центры обучения цифровым знаниям. Документом предусмотрено ускоренное формирование цифровой экономики с увеличением ее доли в валовом внутреннем продукте страны к 2023 году в два раза. Все учреждения здравоохранения, школы, организации дошкольного образования, села и махалли должны быть подключены в 2020-2021 годах к высокоскоростному интернету. Долю

электронных государственных услуг к 2022 году планируется довести до 60%. Постановление также предусматривает развитие «цифрового предпринимательства» с увеличением объема услуг в этой сфере к 2023 году в три раза и доведением их экспорта до 100 млн долларов.

В технологичном аспекте цифровую экономику определяют четыре тренда: мобильные технологии, бизнес-аналитика, облачные вычисления и социальные медиа; в глобальном плане — социальные сети, такие как Facebook, YouTube, Twitter, LinkedIn, Instagram и пр. Это означает, что при формировании национального сегмента важно использовать их возможности. В то же время для эффективной отдачи инвестиций в национальную цифровую экономику и получения от нее дивидендов необходимо развивать не только ИКТ-инфраструктуру в контексте глобальных сетей, но и «аналоговые дополнения»: благоприятный деловой климат, весомый человеческий капитал, надлежащее управление.²

Предполагается, что в 2018-2020 гг. закончится индустриальная фаза роста мировой экономики, и ее дальнейшее развитие будет осуществляться под все большим воздействием когнитивных факторов и производств, основанных на принципах «lean production», аддитивных, нано и биотехнологиях. Соответственно возрастут объемы информации, требуемой для выработки и принятия управленческих решений; переформатируется структура управления производствами по выпуску товаров и услуг; произойдут изменения в системе взаимодействия населения и бизнеса с государственными органами.³

Основными факторами для фазового перехода на позитивную траекторию социального и экономического развития являются следующие:

- реализация концепции электронного правительства;
- воплощение идеи «цифрового города», что обусловлено комплексной информатизацией транспорта, ЖКХ и др.;
- массовое появление на рынке товаров нового технологического поколения (например, выпуск беспилотных автомобилей и т.д.);
- повышенное применение 3D-принтеров;

² 2. Sujatha V., Pavani N., Radhika P. Analysis Of Spam Detection On Social Networks // Jardcs. 2020. V. 12. №02. P. 896-903.

³ Саидов Д. Р., Алланазаров Б. Д., Алимов А. К. Некоторые вопросы и особенности развития сферы услуг // Бюллетень науки и практики. 2016. №4 (5). С. 422-431.

-воплощение идеи строительства «умного» и предельно экологичного дома, что потребует большого объема новых отделочных и строительных материалов;

-рост спроса на инновационные фармпрепараты, связанные с омоложением организма, лечением;

-распространение разного рода альтернативных и свободных форм занятости, в том числе аутсорсинга (бухгалтерские услуги, программирование, творческая деятельность и др.);

-создание многочисленных профессиональных сетей, где потенциальный работодатель размещает заказы.

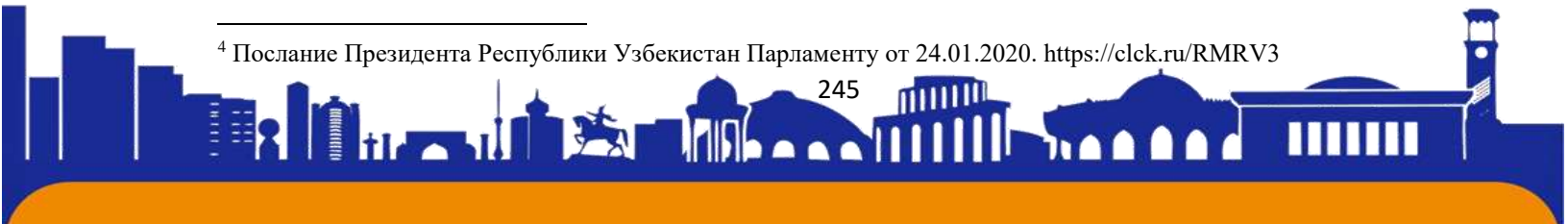
Перечисленные факторы связаны с сокращением издержек в производстве и управлении путем применения платформ цифровой экономики, которые можно рассматривать как совокупность товара и электронной услуги. В первую очередь речь идет о таких платформах, как заказ услуг, совместное использование ресурсов, подбор контрагентов, e- торговля, платежи и т. д.

Технологически цифровая экономика представляет собой среду, в которой юридические и физические лица могут контактировать между собой по поводу совместной деятельности. Благодаря ИТ современному производству все более становятся присущи высокие скорости и разнообразие оказания услуг и выпуска товаров. Для последних характерны быстрая разработка и появление новых продуктов и все более короткий срок их жизни.

В современном обществе цифровая информация о пространственных данных превратилась в важный стратегический ресурс государственного управления и стала ключом его устойчивого социально-экономического развития. Однако большой объем и не структурированность накопленной совокупности данных создают информационный барьер, а иногда препятствуют процессам обмена информацией и управлению на основе этой информации. Новые требования рынка, предъявляемые к информации о местности, и развитие информационных технологий обуславливают необходимость поиска новых решений. Выход из сложившейся ситуации видится в создании условий, обеспечивающих доступ потребителей к пространственным данным в электронном виде и их эффективное использование.⁴

Ключевым аспектом цифровизации является принцип "Digital by default", предусматривающий планирование и последующее оказание государственных

⁴ Послание Президента Республики Узбекистан Парламенту от 24.01.2020. <https://clek.ru/RMRV3>

услуг исключительно в электронной форме на базе «цифровой платформы», с расширением возможности самообслуживания.

Понятие «цифровые платформы» подразумевает разнообразные варианты применения комплекса технологий для различных видов деятельности: от поисково-информационных систем (Google, Yandex, Bing), площадок электронной торговли (eBay, AliExpress) и до социальных сетей (Facebook, VK, Snapchat), от поставщиков «облачных» услуг (сервисов) IaaS и PaaS, промышленных и бизнес-систем управления (по принципу интеллектуальный, «умный» объект) до глобальных цифровых технологических (онлайн) платформ (GoogleAlphabet, Amazon).

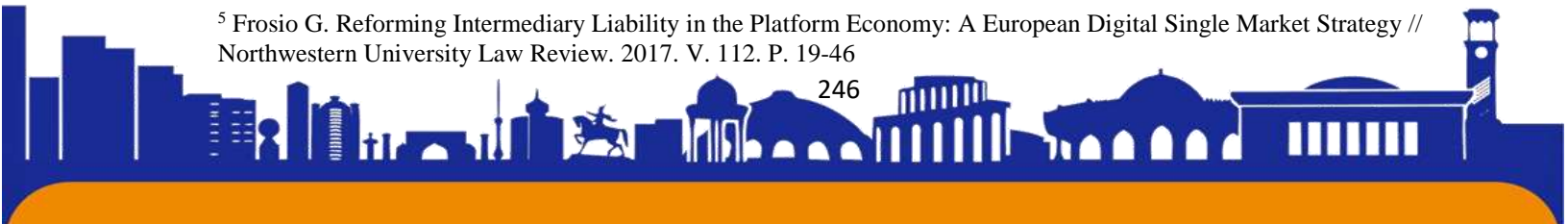
В частности, Высший Евразийский экономический совет в своем решении рассматривает цифровую платформу как систему средств, поддерживающую использование цифровых процессов, ресурсов и сервисов значительным количеством субъектов цифровой экосистемы и обеспечивающую возможность их бесшовного взаимодействия.

В свою очередь, Европейская комиссия характеризует цифровую платформу как предприятие, работающее на двухсторонних или многосторонних рынках и использующее Интернет для обеспечения взаимодействия между двумя или более отдельными, но взаимозависимыми группами пользователей (потребителей).⁵

Каждый из этих терминов отражает тот или иной аспект революции цифровой платформы, демонстрирует сдвиги в том, как мы производим, потребляем, работаем, финансируем и учимся. Примерами таких глобальных платформ служат Uber, eBay, Alibaba, Airbnb, Google, Amazon и пр. Самые известные временные платформы пришли из сферы B2C-контрактов, из сферы услуг. В ряде отраслей (в том числе энергетике, банковском секторе и др.) новые цифровые компании заняли доминирующие позиции, значительно влияя на реальный сектор экономики.

В частности, цифровые платформы США по обороту в 6 раз превосходят аналогичные площадки азиатского региона и в 10 — европейского. Как отмечается в журнале "The Economist", новый сырьевой товар порождает привлекательную, быстрорастущую отрасль, наводя антимонопольных регуляторов на мысль вступить в игру и ограничить тех, кто контролирует его

⁵ Frosio G. Reforming Intermediary Liability in the Platform Economy: A European Digital Single Market Strategy // Northwestern University Law Review. 2017. V. 112. P. 19-46

потоки. Ранее таким товаром была нефть. Теперь подобные опасения вызывают гиганты, занимающиеся данными, — «нефтью цифровой эпохи» — Alphabet (материнская компания Google), Amazon, Apple, Facebook и Microsoft. Если в 2011 году список крупнейших компаний возглавляли 4 компании сырьевого сектора, то в 2018 году все 5 лидеров по капитализации — цифровые компании. Ежегодный рост капитализации цифровых гигантов составляет от 28% у Facebook до 58% у Alibaba Group (DogsoftheDow.com).

По различным оценкам, цифровая экономика несет в себе огромные изменения для более чем 50% разных отраслей. Это вызвано тем, что информационные технологии и платформы кардинально меняют бизнес-модели, повышая их эффективность за счет устранения посредников и оптимизации. Как выяснили специалисты Всемирного банка, увеличение числа пользователей высокоскоростного Интернета на 10% может повысить ежегодный прирост ВВП от 0,4% до 1,4%.

Признанием значимости роли е-экономики является ежегодное увеличение ее доли в ВВП государств почти на 20%, в развитых странах эта цифра в среднем оставляет 7%. В 2010 г. компания Boston Consulting Group оценила размер цифровизации в 2,3 трлн долл. Для группы 20 стран, или около 4,1% их ВВП. При сохраняющихся темпах роста через 10-15 лет доля такой экономики в мировом ВВП достигнет, по различным прогнозам, 30-40%.

В развивающихся странах на сектор ИКТ приходится около 1% работающих, непосредственно в нем создается сравнительно небольшое количество рабочих мест, однако возрастет число занятых в других секторах, развитию которых способствуют высокие технологии (4,9 рабочих места на 1 в сфере ИКТ).⁶

В цифровой экономике быстро расширяются и новые возможности для предпринимательской деятельности и самостоятельной занятости. Во многих случаях инвестиции в развитие информационных технологий позволили получить дивиденды в виде экономического роста, создания новых рабочих мест, появления новых видов услуг [6] для населения и бизнеса, сокращение издержек на госуправление в рамках проектов электронного правительства.

Однако в ряде стран совокупный эффект от их использования оказался слабее ожидаемого и распределяется неравномерно. Чтобы получить максимум цифровых дивидендов, необходимо глубже понять характер взаимодействия

⁶ Постановление Президента Республики Узбекистан от 28 апреля 2020 года №ПП- 4699.

технологий с другими важными для развития факторами, которые называются в Докладе группы Всемирного банка «аналоговыми дополнениями».

К ним относятся следующие составляющие:

-нормативно-правовая база, создающая динамичную деловую среду и позволяющая предприятиям и домохозяйствам в полной мере использовать цифровые технологии для конкуренции и инноваций, снижения различных издержек, повышения комфортности среды обитания;

-навыки, позволяющие бизнесу и государственным служащим использовать возможности ИТ;

-институты (государственные агентства и частные компании), помогающие использовать информационные технологии.

Однако оценить экономический эффект цифровой экономики проблематично из-за трудностей, связанных с подсчетом тех связей, которые становятся возможными для экономических объектов посредством электронных сервисов и доступа к метаданным. Вследствие этого непросто обосновать целесообразность инвестиций в различные проекты информатизации, особенно на государственном уровне. Очевидно, что не всегда возможно подсчитать стоимость созданного гигабайта данных в той или иной сфере деятельности. Оценки могут быть самые различные.

Переход к цифровой экономике — шаг к улучшению экономического состояния государства. Некоторые элементы ее уже успешно функционируют в Узбекистане. На сегодня, учитывая оцифровку документов и коммуникаций, разрешение электронной подписи, общение с государством также переходит на виртуальную платформу.

Необходимо именно сейчас включаться в общий информационный и технологический поток обновлений и стараться эффективно их внедрять в практику всех социальных и экономических сфер. Есть все возможности для совершения технологического прогресса — приличный уровень образования, многочисленные кадры молодежи, которая при должной подготовке составит конкуренцию любому «цифровому гиганту». В связи с этим в Послании Президент Узбекистана ставит задачу совершить коренной поворот в развитии «цифровой экономики», а именно: сформировать электронную платформу научных достижений, базу отечественных и зарубежных научных разработок, полностью цифровизировать сферы строительства, энергетики, сельского и водного хозяйства, транспорта, геологии, здравоохранения, образования,

кадастрового и архивного дела. Взять под особый контроль проект внедрения цифровой маркировки и онлайн-касс. Завершить разработку программы «Цифровой Узбекистан-2030».⁷

Глобальный переход к цифровизации неминуемо приведет к неузнаваемости многих секторов экономики. В настоящее время в Узбекистане этот процесс расширяется, что, несомненно, повлечет за собой изменение технологического уклада и производственных цепочек. В недалеком будущем наша жизнь изменится до неузнаваемости, а задача каждого, кто причастен к этому процессу, — не пропустить этот технологический виток, важно выстроить собственные приоритетные ниши для цифровых инноваций, где с наименьшими затратами можно не только добиться самостоятельности на внутреннем рынке, но и стать признанным в мировом сообществе. Только так государство сможет укрепить свое положение на мировом рынке услуг по обработке и хранению данных.

Список литературы:

1. Маймина Э. В., Пузыня Т. А. Особенности и тенденции развития цифровой экономики // Вестник Белгородского университета кооперации, экономики и права. 2017. №6. С. 37-45.
2. Sujatha V., Pavani N., Radhika P. Analysis Of Spam Detection On Social Networks // Jardcs. 2020. V. 12. №02. P. 896-903.
3. Постановление Президента Республики Узбекистан от 28 апреля 2020 года №ПП- 4699.
4. Frosio G. Reforming Intermediary Liability in the Platform Economy: A European Digital Single Market Strategy // Northwestern University Law Review. 2017. V. 112. P. 19-46
5. Цифровые дивиденды. Доклад о мировом развитии.
6. Саидов Д. Р., Алланазаров Б. Д., Алимов А. К. Некоторые вопросы и особенности развития сферы услуг // Бюллетень науки и практики. 2016. №4 (5). С. 422-431.
7. Послание Президента Республики Узбекистан Парламенту от 24.01.2020. <https://clck.ru/RMRV3>

⁷ Цифровые дивиденды. Доклад о мировом развитии.

Bozor tushunchasi, uning mohiyati va vazifalari

*Kim bozorni tark qilsa, muruvvati ketib, xulqi
yomonlashadi. Abdullo Ibn Muborak*

**Ilmiy rahbar: Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti Tadbirkorlik va
boshqaruv fakulteti Moliya va bank ishi kafedrası o'qituvchisi**

Ostonoqulov Alisher

tell: +998932222217

Mualliflar:

Fakultet: Tadbirorlok va boshqaruv

Yo'nalish: Buxgalteriya hisobi va audit

Kurs: 3

I F Sh:Shavkatova Sitora Rustam qizi

Tel: +998 88-809-99-48

Fakultet: Tadbirorlok va boshqaruv

Yo'nalish: Buxgalteriya hisobi va audit

Kurs: 3

I F Sh:Sharipova Nilufar Mansurjon qizi

Email: mansurovnaa02@gmail.com

Tel: 998902267654

Fakultet: Tadbirorlok va boshqaruv

Yo'nalish: Iqtisodiyot (tarmoq va sohalar)

Kurs: 2

I F Sh:Ikrom O'rolovich Baxtiyorov.

Email: baxtiyorovikrom00@gmail.com

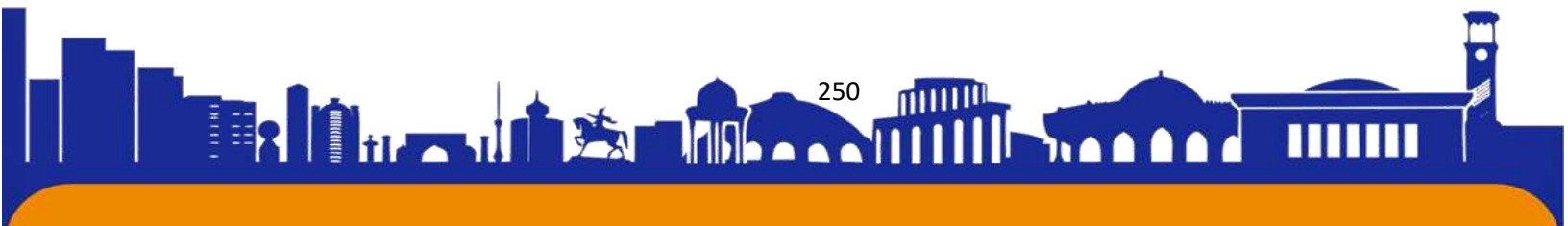
Tel: +998915770425

Annotatsiya

Hozirgi zamonaviy dunyoda mamlakatlar yuksalishiga asosiy sababchi bo'lib xizmat qiladigan mamlakat iqtisodiyotidir. Vaholanki, rivojlangan mamlakatlar ham o'z iqtisodiyotini yuksaltirish orqali cho'qqiga chiqadi. Bu maqolada mamlakat iqtisodiyotini qanday qilib yuksaltirish yoritiladi.

Kalit so'zlar: Iqtisodiyot, raqamlashtirish, raqamli iqtisodiyot, robotexnika, elektron bozor, raqamli axborot texnologiya, mamlakat iqtisodiyoti, iqtisodiy yuksalish.

KIRISH

Bozor tushunchasi bozor iqtisodiyotining markaziy kategoriyasi bo'lib, Iqtisodiyot nazariyasida ham, xo'jalik yuritish amaliyotida ham, barcha mamlakatlar tajribasida ham, qullaniladigan ilmiy-amaliy tushunchadir. Bu tushuncha yuzaki qaraganda oddiy tushunchaga o'xshab ko'rinadi, ayrimlar bozorni tovarlar sotiladigan va xarid qilinadigan joy deb o'ylashadi. Lekin uning ichki mazmuniga e'tibor berilsa, u ko'p qirrali bo'lib, mazmuni o'zgaruvchan ekanligini turli davrlarda turli ma'noni anglatishini bilib olish mumkin. Bozor tushunchasi tovar ayirboshlashning kelib chiqishi va rivojlanishi bilan bogliq bo'lib, u ibtidoiy jamoa tuzumining oxirlarida kelib chiqqan va dastlab tovar almashuv, tovar ayirboshlash joyi yoki maydoni degan mazmuni anglatgan. Shuni aytib utish kerakki, bozor tovar ishlab chiqarishning ajralmas qismidir. Tovar ishlab chiqarish bo'lmasa bozor ham bo'lmaydi, bozor bo'lmasa ishlab chiqarish ham bo'lmaydi. Bozor vujudga kelishida mehnat shakli, tashki savdo orqali jahon iqtisodiyoti bilan yakindan aloqada bo'lish, jahon iqtisodiy doirasigacha chiqish masalalari katta o'rin egallaydi. Bozor – bu iqtisodiy kategoriya sifatida xaridorlar va sotuvchilar hamda tovarlar va pul xarakati bo'yicha savdo vositalari o'rtasidagi muayyan iqtisodiy munosabatlar majmuyi bo'lib, u bozor munosabatlari subektlarining iqtisodiy manfaatlarini aks ettiradi va mehnat maxsulotlari ayirboshlanishini ta'minlaydi. Bozorning tuzilishi – bu bozor unsurlarining ichki qurilishi, joylashishi va tartibi, ularning bozor umumiy hajmidagi ulushi. Bozor tushunchasi nihoyatda ko'p qirrali tushuncha. Ishlab chiqarish taraqqiyoti va kishilar orasidagi iqtisodiy muomalalar rivojlana borishi tufayli bozor tushunchasi bir necha bor o'zgarib bordi. Dastlab bozor chakana savdo-sotiq jarayonlari amalga oshiriladigan oddiy bozor, savdo maydoni sifatida qarab kelingan. Buning sababi shundaki, bozorda ibtidoiy jamiyat parchalangan davrda, jamoalar orasida amalga oshiriladigan tovar almashuvlar muntazam tus ola boshlagan va ma'lum bir joy va ma'lum bir vaqtda olib borilar edi. Xunarmandchilik va shaharlar taraqqiy topishi bilan savdo-sotiq keng tus olib va bozor uchun alohida joylar ajratiladigan bo'ldi. Bozor to'g'risidagi ana shunday tushunchalar uz mohiyatiga ko'ra bizning davrimizgacha davom etib keldi. Ijtimoiy mehnat taqsimoti chuqurlasha borishi va tovar ishlab chiqarish rivojlanishi tufayli bozor tug'risidagi tushuncha ancha murakkab shakl ola boshladi. Bu tushuncha xozir mavjud bo'lgan iqtisodiy adabiyotlarda ham o'z aksini topgan. Masalan, frantsuz iqtisodchimatematik Kurno «bozor» deganda ma'lum bir savdo maydonini tushunmay, balki sotuvchi va xaridor orasidagi erkin tarzda olib boriladigan va narx-navo tez tenglashib turadigan butun xududni tushunish kerak, degan fikrni olg'a suradi. Keyinchalik, tovar ayirboshlash jarayoni rivoj topishi, pul-tovar-pul munosabatlari

vujudga kelishi tufayli savdo-sotiq vaqti va joylarini boshqa shaklga keltirish mumkin bo'lib qoladi, natijada bozor savdo-sotiq maydoni degan tushuncha uning tom ma'nosini ifodalamay qoladi. Chunki bu vaqtga kelib ijtimoiy ishlab chiqarishning yangi tarkibi - muomala sohasi tashkil topadi. Natijada bozor terminining yangi ifodasi, tovar-pul almashishi jarayoni kelib chiqadi. Hozirgi kunda bozor xo'jalik sub'ektlari orasidagi xo'jalik aloqalari amalga oshiriladigan soha deb qaraladi. Bozor tushunchasi to'g'risida yuqorida aytib o'tilgan fikrlar tarixiy bosqichlar nuqtai nazaridan iqtisodiy hodisa deb qaraladigan bo'lsa, uning turli tomonlarini ifodalab beradi. Bozor iqtisodiy kategoriya sifatida ayriboshlash, savdo-sotiq kabi boshqa qator kategoriyalar bilan yaqindan bog'langan. Bozor-tsvivilizatsiya maxsulidir. Siyosiy iqtisod nuqtai-nazaridan olib qaraydigan bo'lsak bozor tovar xo'jaligi kategoriyasidir. Bozor turlari Bozor turli tuman kurinishga ega bo'lib, uning eng oddiy turlari tijorat do'konlari, avtomobillarga yog' quyish shaxobchalari, qishloq xo'jalik maxsulotlari bozori kabilar bo'lsa, yuqori darajada tashkil qilingan hamda ancha murakkab shakllari birjalar, auktsionlar va chet el valutalari bozori hisoblanadi. Bozor obekti — bozorda sotiladigan tovarlar va xizmatlar, jumladan oziq – ovqat, kiyim – kechak, ishlab chiqarish vositalari, ishchi kuchi va boshqalar tushuniladi, yani nima sotilsa hammasi bozor obektlariga kiradi. Hozirgi davrda rivojlangan mamlakatlar bozorlarida 25 mln. turdan ko'p narsalar sotiladi. ***Bozor obektlari bo'yicha, yani sotiladigan narsalarning turiga qarab quyidagi bozorlarga bo'linadi:***

- Xalq istemoli tovarlari va xizmatlar bozori.
- Ishlab chiqarish vositalari yoki resurslar bozori.
- Mehnat (ish kuchi) bozori.
- Moliya (qimmatli qog'ozlar) bozori.
- Intellektual tovarlar bozori.
- Axborotlar bozori.

Xalk iste'mol tovarlari va xizmatlar bozori iste'molchilar bozori bo'lib, aholi uchun zarur bo'lgan tovarlar va xizmatlarning oldi-sotdisini bildiradi. Iste'mol bozorida aholi o'z iste'moli uchun tovarlar va tovar sifatidagi pulli xizmatlarni xarid qiladi. Ishlab chiqarish resurslari (vositalari) bozori ishlab chiqarishni yuritish uchun zarur bo'lgan va tovarga aylangan mehnat vositalari, hom ashyo materiallarining to'g'ridan-to'g'ri yoki vositachilar orqali oldi-sotdi qilinishi. Bu bozorda mashina, uskuna, asboblari, bino, yer, xom ashyo, yoqilg'i va materiallar oldi-sotdi qilinadi. Tovarlar bozori aniq shakllarda tashkil topadi. Bu shakllarga yarmarkalar, tovar birjalari, savdo uylari, ulgurji va chakana savdo firmalari, Har xil magazinlar, do'konlar, katalog

savdosini uyushtiruvchi tashkilotlar, eksport va import tashkilotlari kiradi. Bozorda firmalardan tashqari agent (vakil) va brokerlar (dallollar) ham borki, ular ham xaridor, ham sotuvchi nomidan ish yuritadilar, lekin ular tovarlar egasiga aylanmaydilar, o'zganing mulki bo'lgan tovarlarni ayirboshlanishiga xizmat qiladilar. Tovar xarakterini chakana savdo faoliyati yakunlaydi. Bu faoliyat bilan ham, savdo (firmalari shug'ullanadi, ular tovarni bevosita iste'molchiga sotadilar. Chakana savdo qiluvchilar ko'pchilik bo'ladi. Mehnat bozori — ish kuchini oldi-sotdi qilish munosabatini bildiradi. Mehnat bozorining bir tomonida ish kuchi egasi tursa, ikkinchisida ish kuchiga muhtoj korxonalar, firma turadi. Mehnat bozori aniq shakllarda yuz beradi, ulardan eng muhimi — mehnat birjasidir. Birjada ish kuchiga talab va ish kuchi taklifi bir-biri bilan bog'lanadi. Birja bir vaqtning o'zida ham ish kuchini sotuvchi, ham uning xaridori nomidan ish ko'radi. Mehnat bozorida birjalardan tashqari ishga yollash bilan shug'ullanuvchi xususiy firmalar ham mavjud. Moliya bozori. Bu bozor tizimining g'oyat muhim unsuri bo'lib, moliya resurslari (pul va pulga tenglashtirilgan qog'ozlar) bozoridir. SHu boisdan moliya bozori ikkiga ajraladi: iste'molni qondiradigan pul bozori va kapital bozori. Qimmatbaho qog'ozlar bozorida aktsiya, obligatsiya, veksel, chek, depozit, sertifikatlar oldi-sotdi qilinadi va bozor amalda fond birjalari, auksionlar va banklardan iborat bo'ladi. Moliya bozorining yana bir unsuri valuta bozoridir. Bu erda turli mamlakatlar valutasini oldi-sotdi qilinadi. Bozorda korxonalar, firma, davlat idoralari va fuqarolar qatnashadi. Moliya bozori pulni va qimmatbaho qog'ozlarni turli sohalar o'rtasida keragicha taqsimlab, iqtisodiyot o'sishigiga faol ta'sir etadi. Intellektual tovarlar bozori bozorining maxsus turi bo'lib aqliy mehnat mahsuli bo'lmish tovarlar va xizmatlarning ayirboshlanishini bildiradi. Bu erda sotuvchilar va xaridorlar maxsus tovar hisoblangan ilmiy g'oyalar, texnikaviy yangiliklar, san'at va adabiyot asarlari, xilma-xil axborotlarni oldi-sotdi etish yuzasidan munosabatda bo'ladilar. Intellektual tovarlar bozorida ilmiy-texnikaviy ishlanmalar oldi-sotdisi katta o'rin tutadi. U amalda patent litsenziya va nou-xau sotishdan iboratdir. Sotuvchilar va xaridorlarning birgalikdagi sa'y harakatlari bozorni keltirib chiqaradi, bozor esa ularni birlashtiruvchi mexanizm bo'ladi. Bozordagi oldi-sotdi ular tarkibiga iste'mol tovarlari, ishlab chiqarish vositalari bo'lgan tovarlar, ya'ni moddiy resurslar, ish qog'ozlar, aqliy mehnat mahsuli bo'lgan tovarlar, har xil ishlab chiqarish uchun va iste'molchiga ko'rsatiladigan xizmatlar kiradi. Ishlab chiqarish qanchalik rivojlangan bo'lsa, bozor ob'ektlari shunchalik ko'p va xilma-xil bo'ladi. Hozirgi rivojlangan mamlakatlarda bozor oborotiga deyarli 25 mln. xil tovar va xizmatlar kelib turadi. Bozorning sub'ektlari - ishtirokchilari ham bir xil emas. Ular ikki guruhga bo'linadi:

sotuvchilar va xaridorlar. Ular bozor munosabatlarida turli vazifani bajaradilar. Sotuvchilar – bozordagi tovar va xizmatlarni taklif etuvchi firma, korxonona yoki ayrim ishlab chiqaruvchi, ish kuchi, ersuv, mashina-uskuna, bino-inshoot egasi, pul kapitali, qimmatbaho qog'ozlar va valuta sohiblaridan iborat bo'lib, ular o'z tovarlarini sotadilar yoki ijaraga beradilar. Xaridorlar keng qatlam iste'molchilardan iborat bo'lib, ular bozorga o'z talab-ehtiyoji va puli bilan chiqadilar. Xaridorlar oddiy iste'molchi fuqarolar, resurslar oluvchi va ish kuchini yollovchi tadbirkorlar, davlat idoralari, jamoat tashkilotlaridan iborat bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Экономическая теория. Учеб. для студ.высш. учеб. заведений. Под. Ред. В. Д. Камаева.-7-е изд, перераб и доп. - М.:. «Гуманитарное издательство центр ВЛАДОС», 2000.
2. F.Egamberdiyev, S. Topildiyev, J. Hamroqulov. Iqtisodiyot nazariyasi. –Т.: “Iqtisodiyot- Moliya”, 2014.
3. M. Yo'ldoshev, Sh.Mamatqulov, F. Yo'ldoshev Iqtisodiyot nazariyasi. –Т.: “Ilm Ziyο”, 2014.
4. www.gov.uz
5. www.stat.uz
6. www.tdiu.uz
7. www.urdu.uz

Agrar va oziq-ovqat bozorlarida muvozanat holati va narxlarni davlat tomonidan tartibga solish

Ilmiy rahbar:

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti Tadbirkorlik va boshqaruv fakulteti
Moliya va bank ishi kafedrası o'qituvchisi

Ostonoqulov Alisher

tell: +998932222217

Mualliflar:

Fakultet: Tadbirorlok va boshqaruv
Yo'nalish: Buxgalteriya hisobi va audit
Kurs: 3

I F Sh:Shavkatova Sitora Rustam qizi
Tel: +998 88-809-99-48

Fakultet: Tadbirorlok va boshqaruv
Yo'nalish: Buxgalteriya hisobi va audit
Kurs: 3

I F Sh:Sharipova Nilufar Mansurjon qizi
Email: mansurovnaa02@gmail.com
Tel: 998902267654

Fakultet: Tadbirorlok va boshqaruv
Yo'nalish: Iqtisodiyot (tarmoq va sohalar)
Kurs: 2

I F Sh:Ikrom O'rolovich Baxtiyorov.
Email: baxtiyorovikrom00@gmail.com
Tel: +998915770425

Annotatsiya

Hozirgi zamonaviy dunyoda mamlakatlar yuksalishiga asosiy sababchi bo'lib xizmat qiladigan mamlakat iqtisodiyotidir. Vaholanki, rivojlangan mamlakatlar ham o'z iqtisodiyotini yuksaltirish orqali cho'qqiga chiqadi. Moliyaviy munosabatlar va moliyalashtirish qoidalariga amal qilgan holda amalga oshirish va shuningdek soliqlar haqida ham alohida to'xtalamiz. Bu maqolada quyidagilarni yoritib beriladi.

Kalit so'zlar: Iqtisodiyot, tarmoqlar iqtisodiyoti, mamlakat iqtisodiyoti, iqtisodiy yuksalish, moliyaviy munosabat, moliyalashtirish, soliq tushunchasi.

KIRISH

Agrar sektorda tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish sharoitlarining tavakkalchilikka o'ta moyilligi, tarmoqda daromadlar shakllanishining ob-havo va tabiiy-iqlim shart-sharoitlariga bevosita bog'liqligi qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilarining daromadlari va turmush farovonligi darajasiga hamda bandlikka kuchli ta'sir ko'rsatadi. Tabiiy omillarning bir qismini (ob-havo, tabiiy-iqlim sharoitlari, suv ta'minoti va boshq.) boshqarish qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilarining imkoniyatlar doirasidan tashqarida bo'lib, ularni oldindan rejalashtirib bo'lmaydi. Ammo bu omillarning qulay yoki noqulay kelishi ishlab chiqarish rentabelligiga kuchli ta'sir ko'rsatadi va xo'jalik yuritishning o'ta tavakkalchilikka moyilligini yuzaga keltiradi. Fermer va dehqonlar manfaati tomonidan yondoshsak, yil davomida mahsulot yetishtirish uchun sarflangan xarajatlar tabiiy ofatlar (sel, jala, do'l, suv toshqini, qurg'oqchilik, keskin sovuq tushishi, turli kasalliklar va zararkunandalar) tufayli bekorga sovurilishi mumkin. Bunday hollarda ularning ko'rgan zararini qisman bo'lsa-da qoplamaslik, kelgusi yildagi takror ishlab chiqarish jarayonini amalga oshirishga ham qiyinchilik tug'dirishi mumkin. Ob-havoning noqulay kelishi nafaqat qishloq xo'jaligi, balki qayta ishlash sanoati, eksport va mamlakat miqyosida oziqovqat ta'minotiga xavf solishi mumkin. Oziq-ovqat tanqisligi vujudga kelmasligi uchun davlat zahiralari bo'lishi maqsadga muvofiq. Agrar ishlab chiqarishining tabiiy-iqlim shart-sharoitlariga bog'liqligi tarmoqda narxlar va daromadlarning barqarorligiga ham salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Talab noelastik sharoitda qishloq xo'jaligi mahsulotlari hajmining qisqarishiga nisbatan narxlarning oshishi ko'proq nisbatda bo'lishidan fermerlarning daromadi oshishi mumkin. Ammo bunday holatda iste'molchilar kam miqdordagi mahsulotni o'ta qimmat narxda xarid qilishga majbur bo'ladi. Bu holat, bir tomondan, iste'mol narxlari indeksiga ta'sir ko'rsatib inflyatsiyani kuchaytirsam, ikkinchi tomondan aholi daromadlari xarid quvvatini pasaytirib, turmush darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday holatlarda davlat iste'molchilarni himoya qilish maqsadida narxlarning maksimal darajasini, ya'ni —maksimal narxlarni kiritishi maqsadga muvofiq.

—Maksimal narx

– bu qonuniy asosda muvozanatli narxdan pastda o'rnatilgan narx bo'lib, u orqali sotuvchilarga mahsulotlarini belgilangan narxdan qimmatga sotish ta'qiqlab qo'yiladi. Maksimal narxlarning kiritilishi bozorda taqchilikni yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin. Buning oldini olish uchun davlat o'zining bufer zaxirasidan bozorga mahsulot chiqarishi yoki iste'molni me'yorlashi (kartochka orqali) talab qilinadi.

Muvozanli narxdan yuqori o`rnatilgan har qanday narxda vaqt o`tishi bilan taklif hajmi talab hajmidan oshib ketadi va ortiqcha taklif vujudga keladi. Bu esa narxlarni yana pasayishiga sabab bo`lishi mumkin. Agar hukumat —minimal narxllarni saqlab turishga intilsa, bozordagi ortiqcha taklif hajmini o`z bufer zaxirasiga xarid qilishi yoki talabni rag`batlantirishi lozim bo`ladi. Masalan, bozordagi ortiqcha taklifni qisqartirish uchun, AQSH hukumati fermerlardan mahsulotlarni xarid qilib, maktab bolalariga bepul nonushta joriy etgan. Ma`lumki, qishloq xo`jaligi mahsulotlari biologik jarayonlar bilan bog`liqligi tufayli ularni uzoq muddatda saqlash yoki olis masofalarga tashish imkoniyatlari cheklangan. Qishloq xo`jaligidan farqli ravishda sanoat, savdo yoki xizmat ko`rsatish korxonalarini o`z mahsulotlariga narx belgilashda ancha qulay mavqega ega. Chunki ularni bozor narxi qoniqtirmasa, toki bozorda qulay vaziyat vujudga kelgunga qadar tovarlarini sotmay saqlab turish mumkin. Qishloq xo`jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari esa sabzavot, meva yoki sut kabi tez buziluvchan mahsulotlarni bozorda qulay vaziyat kelishini kutib, uzoq vaqt saqlab tura olmaydi. Bu xil mahsulotlar ma`lum muddat o`tgandan so`ng o`zining iste`mol qiymatini yo`qotishi sababli fermerlar bozorda tashkil topgan narxlar darajasi bilan qanoatlanishga majbur bo`ladilar. Shuningdek, qishloq xo`jaligi mahsulotlariga bo`lgan talabning narxga nisbatan elastikligi ham past darajada. Ma`lumotlarga ko`ra, qishloq xo`jaligi mahsulotlariga talabning narxga nisbatan elastiklik koeffitsienti taxminan 0,20–0,25 ga teng, ya`ni mahsulot sotish hajmini 10 %ga oshirish uchun, qishloq xo`jaligi mahsulotlari narxlarini 40-50 %ga pasaytirishga to`g`ri keladi⁶. Qishloq xo`jaligi mahsulotlariga bo`lgan talabning daromadga nisbatan elastikligi ham past darajada, ya`ni aholi real daromadlarining oshib borishiga nisbatan qishloq xo`jaligi mahsulotlariga talabning oshishi sezilarli darajada ortda qoladi. Agrar tarmoqqa moddiy-texnika resurslari yetkazib beruvchi, turli xizmatlar ko`rsatuvchi va qishloq xo`jaligi mahsulotlarini qayta ishlovchi sanoat korxonalarini, shuningdek, mahsulotlarni fermer va dehqonlardan ulgurji narxlarda sotib oluvchi savdo-tayyorlov korxonalarini hududlarda kamchilikni tashkil etib, ko`pincha monopol mavqega egaligi bilan tavsiflanadi. Natijada, bir tomondan, qishloq xo`jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari moddiy-texnika resurslari va xizmatlar uchun qimmat narxlarda haq to`lashga majbur bo`lsa, ikkinchi tomondan qishloq xo`jaligi mahsulotlarini qayta ishlash korxonalarini va ulgurji savdo-tayyorlov tashkilotlariga arzon narxlarda topshirishga majbur bo`ladi. Oqibatda qishloq xo`jaligi mahsulotlari narxlari bilan tarmoqda ishlatiladigan moddiy-texnika resurslari va xizmatlar narxlari o`rtasida —yirik disparitetl vujudga keladi.

Qisqacha xulosa

Xulosa qilib aytganda, yuqorida keltirilgan va boshqa qishloq xo`jaligiga xos bo`lgan omillar agrar va oziq-ovqat bozorlarini turli usul, mexanizm va dastaklar orqali davlat tomonidan tartibga solish va qo`llabquvvatlashni ob`ektiv zaruratga aylantiradi. Albatta, agrar sektorni tartibga solib turish to`g`risida fikr yuritganda, davlatning agrar ishlab chiqarish faoliyatiga to`g`ridan-to`g`ri aralashuvi emas, balki turli mexanizmlar va dastaklar orqali tovar ishlab chiqaruvchilar faoliyatiga bevosita yoki bilvosita ta`sir o`tkazishi haqida gap borayotganini unutmaslik lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati:

1. Campbell R. McConnel, Stanley L. Brue, Sean M. Flynn. Microeconomics: Principles, Problems and Policies. -19th ed. – New York. The McGraw-Hill Companies, Inc., 2015. P. 604.
2. Pindyck, Robert S. Microeconomics. – Copyright 2013, Macmillan Publishing Company, a division of Macmillan, Inc.
3. Аддреу ас-Колелл и др. икромэкономическая теория. Учебник. – .: Дело и Сервис, 2016. - 630 стр. 4. Тарануха .В. икромэкономика. Учебник. – .: Дело и Сервис, 2011. - 580 стр.
5. Salimov B.T., Muxitdinova U.S., Mustafakulov Sh.I., Salimov B.B. Mikroiqtisodiyot. Darslik. –T.: TDIU, 2005. - 230 b.
6. Salimov B.T., Mustafakulov Sh.I., Yuldashev G‘.T., Sultanov B.T. Mikroiqtisodiyot. Masalalar to‘plami. –T.: TDIU, 2018. - 210 b.
7. Фуломов С.С., АЛИМОВ Р.Х., САЛИМОВ Б.Т., ХОДИЕВ Б. ., ИШНАЗАРОВ.А.И. икромиктисодиёт. Дарслик – Т.: —ШАРҚ| нашриёти, 2001. - 320 б.

**TIBBIYOT OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA "MOZAIK 3D
INTERACTIVE" INNOVATSION ELEKTRON DASTURIDAN
FOYDALANISH VA UNING ISTIQBOLLARI**

Yodgorova Nodira Turgunbayevna, tibbiyot fanlari nomzodi, dotsent

Mirvaliyeva Nafisa Regametovna, assistent

Abdullayev Ulug'bek Meylik o'g'li, assistent

Toshkent tibbiyot akademiyasi

Аннотация

Ushbu maqola mamlakatimising tibbiyot oliygohlarida mikrobiologiya, virusologiya va immunologiya bo'yicha ta'lim tizimida innovation yangilik Mozaik 3D Interactive internet dasturiga bag'ishlangan bo'lib Toshkent tibbiyot akademiyasida shu dasturdan foylanish natijalari bayon etilgan bo'lib, bu texnologiyaning qulayligi 1200 nafardan ortiq mavzu bo'yicha interaktiv ta'lim dasturlari mavjud bo'lib, internet tarmog'i orqali yuklab olinishi va talaba o'z bilimini oshirishda qo'llay olishi mumkin va mavzularini o'zlashtirishni yaxshilash uchun qo'llash maqsadga muvofiqdir.

Kalit sozlar: talim, talim zharayoni, oliy talim tizimi, innovation, innovation dastur, ilg'or technologylar, Mozaik 3D Interactive

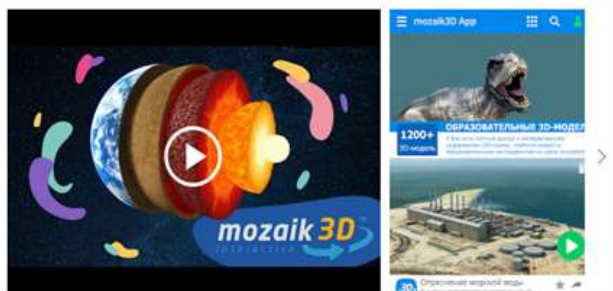
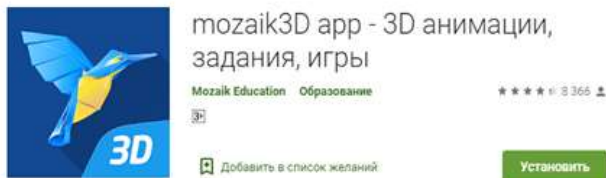
Ilm — narsalarning inson aqli yordami bilan o'rganilishidir

Abu Ali inb Sino

Har bir mamlakatning, jamiyatning taraqqiyoti u yerda ilmu fanning naqadar rivoj topgani bilan uzviy bog'liqdir. Ilmga va uni o'rganishga qaratilayotgan e'tibor o'sha davlatning ertangi kunini belgilab beradi. Ilm — aql nuridir. U insonlarni borliqni his etish, voqelikni idrok etish, ma'naviy va moddiy olamni anglashga, tafakkurini shakllantirishga undaydi. Ilm yashash chirog'idir. U insonlarga baxt keltiradi, yorug'likka chorlaydi, jaholatdan yiroqlashtiradi. Ziyoli insonlar jamiyatning yetakchilari hisoblanadi (1,2).

Yurtimizda bilimli bo'lish uchun barcha sharoitlar yetarli. Biz ilm sirlarini mukammal o'rganish yo'lida jahon kezgan, hayotini irfonga bag'ishlagan buyuk allomalarning avlodi ekanligimizni unutmasligimiz lozim. Biz ajdodlarimizdan faxrlanamiz, shuning barobarida zimmamizga yuklagan mas'uliyat zalvorini ham his etamiz. Shu jihatdan, bugungi kunda yoshlarni dunyoviy ilmlar egasi va kasb hunarli bo'lishlari muhim vazifalar sirasiga kiradi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20 apreldagi PQ-2909-sonli «Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qaroriga muvofiq uzluksiz ta'lim tizimini rivojlantirish,

mamlakatimizning izchil rivojlanib borayotgan iqtisodiyotini yuqori malakali kadrlar bilan ta'minlash, barcha hududlar va tarmoqlarni strategik jihatdan kompleks rivojlantirish masalalarini hal qilish borasida oliy ta'lim tizimi ishtirokini kengaytirish yo'lidagi yana bir muhim amaliy qadamdir (3).

Xozirgi kunda Oliy ta'lim muassasalarida talabalar bilan mashg'ulot olib borishda innovatsion

texnologiyalarni qo'llash zamon talabidir. Toshkent tibbiyot akademiyasi ham shunday oliygoxlar katoriga kiradi va bu yo'lda yetakchi hisoblanadi. Tibbiyotda, jumladan men ta'lim beradigan mikrobiologiya, virusologiya, immunologiya sohasida erishilgan ilm-fan yutuqlariga qaramasdan, aholi o'rtasida ba'zi bir yuqumli kasalliklar qo'zg'atuvchilarning tashxisi va davosi muammoligicha qolmoqda. Respublikamizda malakali umumiy amaliyot shifokorlarini tayyorlashga katta e'tibor qaratilmoqda. Shu sababli ham, mikrobiologiya, virusologiya, immunologiya fanidan o'zlashtirilishi lozim bo'lgan o'quv modul dasturidagi har bir mavzuda aniq va qat'iy maqsad, vazifalar belgilab qo'yilgan. Tez-tez uchrab turadigan va zudlik bilan diagnoz qo'yishni talab qiladigan kasalliklarga asosiy e'tiborni qaratgan xolda, kasalliklarini etiologiyasiga (mikrob yoki viruslar) ham alohida ahamiyat berish kerak.

Xozirgi vaqtda ta'lim jarayonida o'qitishning zamonaviy metodlari keng qo'llanilmoqda. Amaliy mashg'ulotlar va ma'ruzalarni tashkil etishning metodik asoslarini ishlab chiqish, talabalar ta'lim olish jarayonida amaliy mashg'ulotlarni, ma'ruzalarni faollashtirish, interfaol usullarni tadbiiq etish zamon talablari asosida amalga oshirilishini taqazo etadi. O'qitishning zamonaviy metodlarini qo'llash o'qitish jarayonida yuqori samaradorlikka erishishga olib keladi. Ta'lim metodlarini tanlashda har bir darsning didaktik vazifasidan kelib chiqib tanlash maqsadga muvofiq hisoblanaladi(4).

«Mozaik 3D Interactive» innovatsion elektron dasturi

Toshkent tibbiyot akademiyasida mikrobiologiya, virusologiya va immunologiya kafedrasida shu fanlar bo'yicha barcha fakultet(6) talabalariga ta'lim beriladi. Ushbu yo'nalishda yetuk mutaxassislarni tayyorlash yuzasidan seminar

mashg'ulotlarda, ma'ruzalarda bir qancha innovatsion texnologiyalar qo'llaniladi. Talabalar bilan seminar mashg'ulotlarini qiziqarli va samarali olib borishda fanga doir yangi ma'lumotlar bazasidan foydalanib, zamonaviy "Mozaik 3D interaktiv" (rasm 1.) innovatsion elektron dasturidan foydalanilmoqda. Unda mikrobiologiya, virusologiya va immunologiya bo'yicha loyihalashtirilgan, ya'ni mikroorganizmlarning morfologik, struktur tuzilishi (bakteriya hujayrasining tashqi qobig'i, xivchinlari, kapsulasi,

Rasm 1. Mozaik 3D interaktiv" innovatsion elektron dasturining internet sahifasi plazmidlari, sitoplazmasi, hujayra organellari), ularning harakatlanishi, ko'payishi, tashqi muhit omillariga chidamliligi va keltirib chiqaruvchi kasalliklar ro'yxati bo'yicha ma'lumotlar zamonaviy o'quv ta'lim tizimida tadbiiq etilmoqda. Virusologiya yo'nalishi bo'yicha esa viruslar va bakteriofaglarning struktur, molekulyar-genetik darajada tuzilishi, ko'payishi, tashqi muhitlarga chidamliligi, keltirib chiqaruvchi kasalliklar ro'yxati bo'yicha ma'lumotlar o'quv jarayonida qo'llanilmoqda. Bu texnologiyaning qulayligi 1200 nafardan ortiq mavzu bo'yicha interaktiv ta'lim dasturlari mavjud bo'lib, internet tarmog'i orqali yuklab olinishi va talaba o'z bilimini oshirishda qo'llay olishi mumkin. Ushbu texnologiyada sensorli ekranda qo'l barmoqlari orqali shu mikroorganizmning ichki tuzilishlarini topib, tayyor istalgan tildagi matnda(15 tildan ortiq), 360° darajada, turli hajmda va bosqichda o'rganish imkonini beradi. Bundan tashqari, ushbu elektron dasturda har bir mavzu bo'yicha alohida test savollari va animatsion videofilmlar matni bilan taqdim etilgan. "Mozaik 3D interaktiv" innovatsion elektron dasturning mikrobiologiya, virusologiya va immunologiya fanlarida ma'ruza va amaliy mashg'ulotlarda qo'llanilishi o'quv jarayonining sifat darajasini oshirmoqda. Shu dastur yordamida ma'ruzalarini faollashtirish maqsadida mavzularga mos tarzda ma'ruza turini tanlash imkoni tug'iladi. An'anaviy dars shaklni saqlab qolgan holda, unga turli – tuman ta'lim oluvchilar faoliyatini faollashtiradigan usullar bilan boyitish ta'lim oluvchilarning o'zlashtirish darajasining ko'tarilishiga olib keladi(5,6). Buning uchun dars jarayoni oqilona rejalashtirilishi, tashkil qilinishi, ta'lim beruvchi tomonidan ta'lim oluvchilarning qiziqishini orttirib, ularning ta'lim jarayonida faolligi muttasil rag'batlantirilib turilishi, o'quv materialini kichik – kichik bo'laklarga bo'lib, ularning mazmunini ochishda "Mozaik 3D interaktiv" kabi dasturlarni qo'llash va ta'lim oluvchilarni amaliy mashqlarni mustaqil bajarishga ishonch paydo bo'ladi.

Ma'ruzalarda Vizual –innovatsion va suxbat ma'ruza turlarni birgalikda taqdim etish

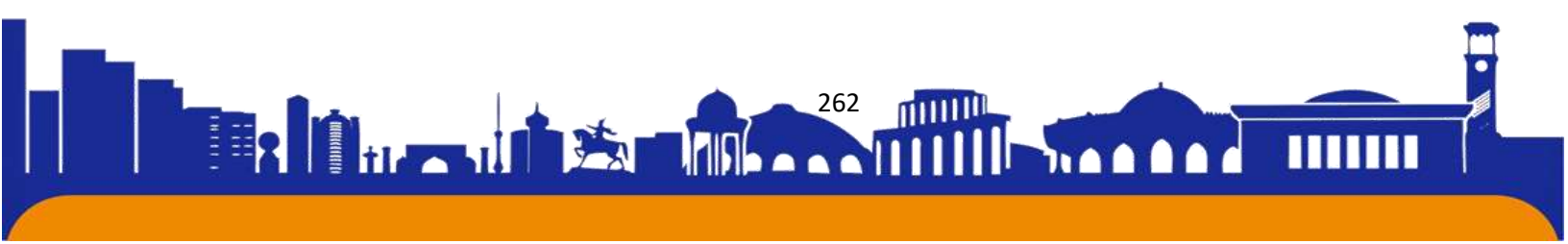

Ma'ruza boshida mavzuga oid "Mozaik 3D interaktiv" innovatsion elektron dasturini qo'llab talabalarga 3D animatsiyalarni o'z qo'llari bilan bajarish taklif etiladi. Masalan, bakteriyalar morfologiyasi tuliq qismlarga ajratilgan holda taqdim etiladi bir vaqtning o'zida turli tillarda amalga oshirish mumkin. Bundan tashqari, mikrobiologiya virusologiya va immunologiya fanlarining barcha bo'limlarida turli videolavhalar namoyish qilinadi va vaziyatli masalalar yechish vazifasi berilib, ham yakka ham guruh bilan ishlash uchun imkon beriladi. Bunda talabalar vaziyat bilan tanishgandan so'ng muammoni aniqlash, axborotlarni umumlashtirish va tahlil qilishadi. Talabalar hohishlaridan kelib chiqib haqiqiy vaziyatni o'yin qilib ko'rish (simulyatsiya), ya'ni talabalar o'yin davomida o'ziga xos rollarni bajarishga sharoit yaratiladi. O'z guruhidagi talabalarni yaqindan o'rganish, ta'lim va tarbiyani birgalikda olib borish uchun bir qancha usullar qo'llaniladi. Bu usullar talabalar va pedagog uchun qiziqarli va o'zaro muloqotga tez kirishishni ta'minlaydi, hatto guruhdagi eng kamgap, tortinchoq talaba ham birday bu jarayonlarda faol ishtirok etadi.

O'qitish jarayonini zamon talab darajasiga ko'tarish, bu innovatsion ta'lim texnologiyalari oliy ta'limni modernizatsiyalashning asosiy omilidir(4).

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, tibbiyot oliy ta'lim muassasalarida "Mozaik 3D Interactive" innovatsion elektron dasturidan foydalanish Mikrobiologiya, virusologiya va immunologiya fanidan amaliy mashg'ulotlar va ma'ruzalarni mavzularini o'zlashtirishni yaxshilash uchun qo'llash maqsadga muvofiqdir. Bu dastur talabalarining shu fanlarga yanada qiziqishiga va o'zlashtirishning onsonlashuviga, natijada mustahkam bilimga ega bo'lib, kelajakda o'z bilimlarini bemorlar xayotini asrashga, vaqtida tashxis qo'yishga, to'g'ri hamda samarali davolashga zamin yaratadi degan umiddamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

O‘zbekiston Respublikasining Qonun, Farmon va Qarorlari

1. O‘zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. T. 1997;
2. O‘zbekiston Respublikasi "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi ".T. 1997;
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 2017 yil 20 apreль, PQ-2909-son qarori.

O‘quv-uslubiy adabiyotlar:

4. Ishmuxamedov R. Yuldashev M. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. T.2013
5. Sergeyev I.S. Основы педагогической деятельности: Уч. пособиye. Piter, 2004.
6. Tolipov U., M. Pedagogik texnologiyalarning tadbqiqiy asoslari. - T.: 2006.

Internet saytlari:

www.medscae.com

- www.medicine.ru.
- www.medinks.ru.
- www.Muslim.uz.

РАБОТА БЕСКОНТАКТНЫХ ЭЛЕКТРОННЫХ УСТРОЙСТВ В СИСТЕМЕ АВТОМАТИЗИРОВАННОГО УПРАВЛЕНИЯ НАСОСНОГО АГРЕГАТА

Ниғматов Азизжон Махкамович - старший преподаватель.

Юнусова Сайёра Тошкенбоевна - доцент.

Ондамуродов Ибрatбек Абдижабборович - студент

Национальный исследовательский университет «ТИИИМСХ»

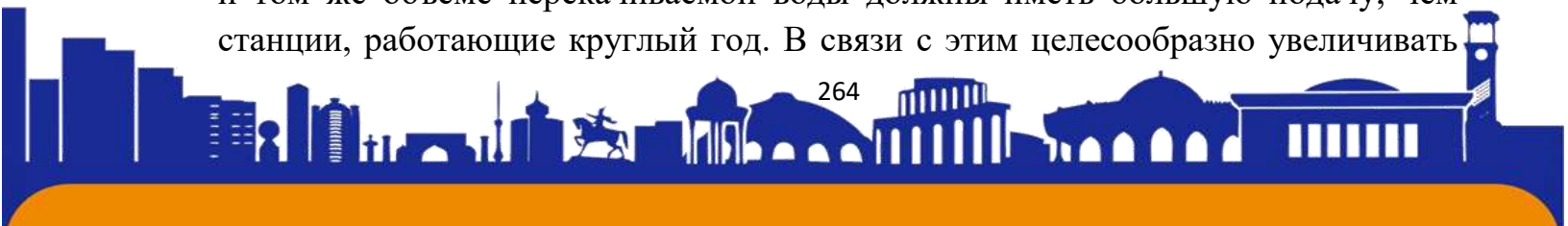
Ташкентский государственный технический университет

Аннотация

В данной работе были изучены вопросы о состоянии насосных станции, вопросы о защите сооружения. В работе были рекомендованы применение технических средств автоматики. Так же рассмотрены технические требования в эксплуатации насосной станции. В статье были рассмотрены методы защиты машинного зала от затопления. Была составлена принципиальная схема управления на тиристорах.

Ключевые слова: Орошение, транзистор, конденсатор, датчик, насос, дренаж, авария, тиристор, резистор, насыщенный ток, реле, сигнал, диаграмма.

Введение. В период эксплуатации насосных станций на практике установлено, что для заглубленных зданий насосных станций, оборудованных насосами с подачей до 3 м³/с, принимают совмещенные дренажно-осушительные системы, а при более крупных насосах - отдельные системы дренажа и осушения. Если есть специальное обоснование, то для осушения проточной части насосов допускается использовать переносные самовсасывающие и погружные насосы. Оросительные насосные станции работают в оросительный период, допускают перерывы в работе. Работают такие станции лишь в теплое время, поэтому требования к теплостойкости ограждающих конструкций зданий снижены; требуется меньшая площадь служебных помещений; напорные трубопроводы можно прокладывать на небольшой глубине, а иногда и открыто; мероприятия по борьбе с шугой и против обмерзания соросодерживающих решеток не требуются. Однако при сезонной работе насосные станции при одном и том же объеме перекачиваемой воды должны иметь большую подачу, чем станции, работающие круглый год. В связи с этим целесообразно увеличивать

продолжительность работы оросительных насосных станций. Возможность кратковременных перерывов в работе насосных станций позволяет уменьшить число резервных агрегатов [1].

Постановка задачи. Дренажно-осушительные системы, как правило, состоят из приемных колодцев, сбросных и напорных трубопроводов, насосов, запорной трубопроводной арматуры и контрольно-измерительных приборов. Приемные колодцы дренажно-осушительной системы размещают на самых низких отметках здания, чтобы обеспечить самотечный слив воды из всех помещений. При этом колодец осушительной системы должен быть запроектирован так, чтобы исключить возможность затопления здания станции при непредвиденной остановке насосов откачки. Рабочая емкость приемных колодцев V , л, и подача дренажных насосов

$$Q_d, \text{ л/с,}$$

$$V = \Sigma q T_1;$$

$$Q_d = (1,5 \dots 2) \Sigma q,$$

где Σq - суммарный фильтрационный расход, л/с, $\Sigma q = q_1 + q_2 + q_3$; T_1 - время наполнения колодца (не менее 600 с для камерных станций и 1200 с для блочных насосных станций). Для объединенной дренажно-осушительной системы подача насосов откачки должна быть не менее $Q = Q_d + \Sigma Q_0$. Систему дренажа обычно обслуживают не менее двух насосов (один резервный), систему осушения - не менее двух насосов (без резервного), а объединенную дренажно-осушительную систему не менее трех насосов (один резервный). Для дренажных и осушительных систем желательно применять самовсасывающие или обычные насосы типа К или Д при гарантированном их заливе. При специальном обосновании на уникальных насосных станциях могут быть применены артезианские насосы. Дренажные и осушительные насосы устанавливают на незатопляемых отметках, если это невозможно - то в специальных незатопляемых отсеках или на высоких фундаментах. Включение и отключение насосов дренажной системы должно быть автоматическим в зависимости от уровня воды в дренажном колодце.

Сооружения и оборудование насосных станций должны быть снабжены контрольно-измерительными приборами (КИП), способными зафиксировать и подать сигнал о неисправности при отклонении от нормальной работы как оборудования, так и отдельных сооружений, а в случае опасных перегрузок, которые могут вызвать аварию, отключить неисправные агрегаты или всю

станцию. Сигнал о неисправности следует подавать: при понижении или повышении уровня воды больше допустимого в нижнем и верхнем бьефах насосной станции, а также в дренажном колодце; повышенном засорении сороудерживающих решеток и фильтров системы технического водоснабжения; ненормальном уровне масла в ваннах электродвигателей; прекращении подачи воды в системы охлаждения; перегреве подшипников насосов с подачей более $0,5\text{ м}^3/\text{с}$ или электродвигателей мощностью более 320 кВт; неисправности цепей управления (обрыв, короткое замыкание и др.) на насосных станциях любой мощности [2]. Автоматическое отключение агрегатов предусматривают в следующих случаях: при аварийном перегреве подшипников насосов подачей более $0,5\text{ м}^3/\text{с}$ или электродвигателей мощностью более 320 кВт и при прекращении подачи воды на охлаждение или смазку; незавершенном пуске или остановке одного из агрегатов (отключаются все агрегаты, работающие на тот же трубопровод, что и аварийный); обратном токе воды или обратном вращении агрегата; аварийном понижении давления в системе регулирования; аварийном повышении уровня воды в верхнем бьефе; снижении уровня воды в нижнем бьефе ниже допустимого или при засорении сороудерживающих решеток, что может привести к работе агрегатов в предаварийном режиме; затоплении машинного зала (подается импульс на отключение всех агрегатов и закрытие всех основных затворов); сработке электрических защит. Работа бесконтактных электронных и полупроводниковых реле основана на введении положительной обратной связи в соответствующие усилители. Особенно широко применяются подобные реле в счетно-решающей технике в качестве логических элементов. В этом случае особо важную роль играет не только повышенная надежность элементов, но и их быстродействие. Число включений в секунду достигает здесь сотен тысяч, что недостижимо для обычных электромагнитных реле [3]. В качестве примера на рис. 1 (а), приведена упрощенная схема реле на транзисторах. Реле представляет собой двухкаскадный усилитель постоянного тока с положительной обратной связью, т. е. выходное напряжение с коллектора транзистора Т2 подается через резистор R2 на вход транзистора Т1. Реле имеет только два устойчивых состояния: либо транзистор Т1 закрыт, тогда транзистор Т2 открыт, либо наоборот [4]. Если входной (управляющий) сигнал U_y , отсутствует, то под действием напряжения смещения $U_{см}$ транзистор Т1 окажется в состоянии отсечки (закрытым), а транзистор Т2 перейдет в состояние насыщения, т. е. откроется, так как коллекторное напряжение транзистора Т1

через резистор R1 попадет на базу T2. Напряжение на выходе $U_{\text{вых}}$ будет близко к нулю. При подаче достаточного отрицательного напряжения U_y на вход транзистора T1 последний начнет открываться, его коллекторное напряжение снизится, что приведет к запиранию транзистора T2 напряжением смещения $U_{\text{см}}$.

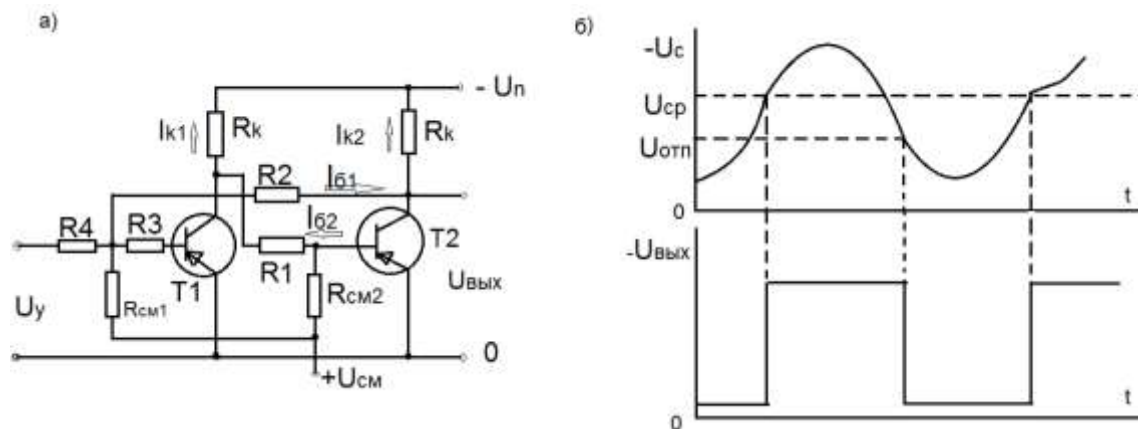

Рис.1. Схема (а) и диаграмма работы (б) реле на транзисторах.

А это повлечет за собой скачкообразное увеличение коллекторного напряжения транзистора T2, которое через резистор R2 попадет на базу T1 и обеспечит переход T1 в насыщенное состояние [5]. На выходе появится напряжение $U_{\text{вых}}$. Параметры схемы рассчитаны так, что одного только коллекторного напряжения транзистора T2 недостаточно для удержания транзистора T1 в насыщенном состоянии. Поэтому, как только входной сигнал уменьшится до значения U_o , транзистор T1 выйдет из состояния насыщения, напряжение коллектора попадет через резистор R1 на базу транзистора T2 и откроет его. Реле вернется в исходное состояние с нулевым напряжением на выходе [6]. Таким образом, это реле преобразует плавно изменяющийся входной сигнал в дискретный выходной сигнал установленного уровня. Диаграмма работы реле представлена на рис.1 (б).

Решение задачи. Бесконтактные схемы, обладающие релейными свойствами, могут быть построены также и на тиристорах. На рис. 2. приведена схема тиристорного реле, состоящая из двух тиристоров Д1 и Д2, аноды которых связаны через конденсатор С.

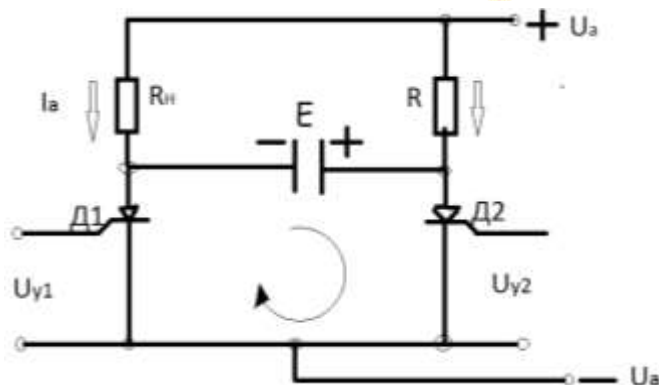
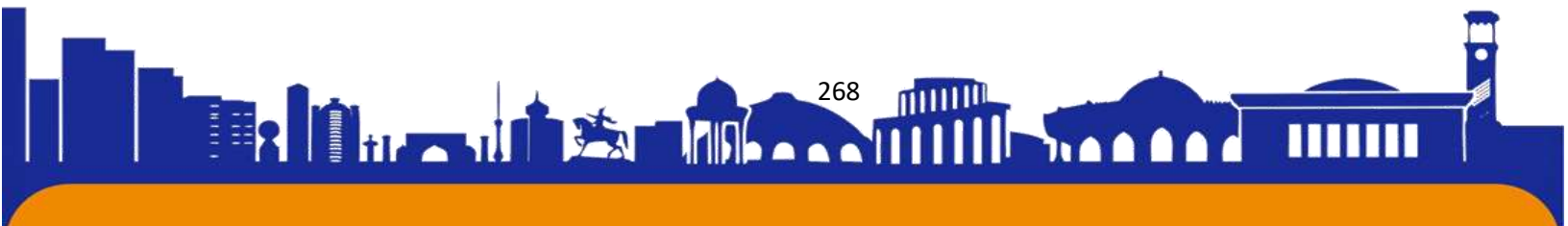

Рис. 2. Схема тиристорного реле.

Сопротивление нагрузки R , включено в анодную цепь первого тиристора, а в анодную цепь второго включено балластное сопротивление R . При подаче отпирающего сигнала U_y на управляющий электрод тиристора $D1$ последний открывается и в нагрузке появляется ток.

Снятие управляющего сигнала и даже подача отрицательного напряжения на управляющий электрод не приводят к выключению тиристора $D1$, так как включенный тиристор теряет управляемость. Для его выключения служит второй тиристор ($D2$). При подаче на тиристор $D2$ отпирающего сигнала $U2$ он включается, а конденсатор C , зарядившийся во время проводимости тиристора $D1$ до напряжения источника с полярностью, указанной на рис. 2, разряжается через тиристор $D1$. Ток разряда конденсатора имеет направление, противоположное направлению анодного тока тиристора $D1$, а значение его практически ничем не ограничено при условии, конечно, что проводимость разрядного контура не изменяется. Поэтому при достижении током разряда конденсатора значения анодного тока проводящего тиристора $D1$ последний выключается, так как результирующий ток через него становится равным нулю, а, обратный ток невозможен из-за вентильных свойств тиристора.

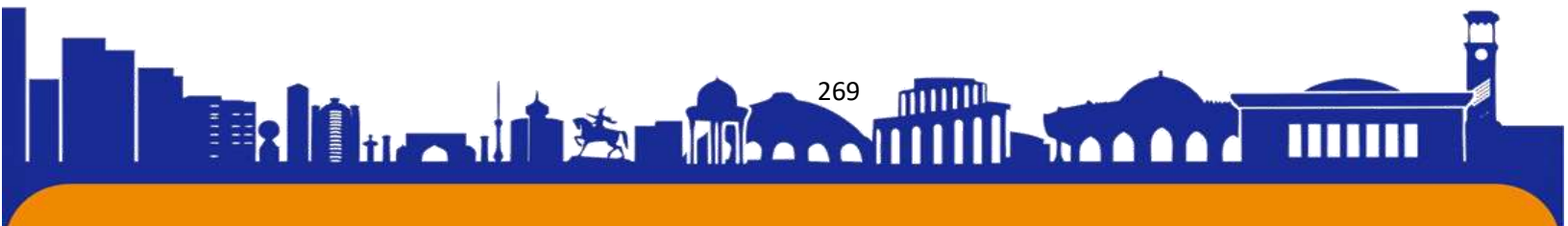
Вывод. Во многих автоматизированных системах управления существует релейная защита и контактная автоматика. Упрощение схемы контактной автоматики с помощью полупроводниковых элементов обеспечивает устойчивость работы системы. Упрощённая схема бесконтактной автоматики занимает мало места, удобна в эксплуатации и повышает надёжность системы управления.

Использованная литература:

1. М.З.Ганкин, Комплексная автоматизация и АСУТП водохозяйственных систем. 1991г.
2. Автоматизация технологических процессов., И.Ф.Бородин., Ю.А.Судник., Москва 2004г.
3. Мир электроники.. , Джексон Р.Г. Москва 2007г.337с.
4. А.М.Водовозов, Цифровые элементы в системе автоматики. ВГТУ-Вологда-2002г. 290с.
5. Б.Ф.Лаврентьев, Схематехника электронных средств Москва 2010г. 278с.
6. А.В. Голомедова, Полупроводниковые приборы, справочник. Москва 2002г.387с.

[BMIM][Cl] MUHITIDA SHOLI SOMONIGA ULTRATOVUSHLI ISSIQLIK BILAN ISHLOV BERISH.

Aliqulova D.A., Urozov M.K., Durmanova S.S.

Аннотация: Olingan ma'lumotlarga ko'ra, ultratovushdan foydalanish SOS ning oshishiga yordam beradi va davolanish muddatini qisqartiradi. Shunday qilib, somonni 100 °C da 15 daqiqa davomida 10 Vt quvvatga ega ultratovush bilan davolashda, ultratovushsiz bir xil haroratda 60 daqiqa davomida (43,1%) ishlov berishdan ko'ra yuqori SOC (44,6%) ga erishildi. Quvvatning 50 Vt ga oshishi bilan SOS 53,1% gacha ko'tariladi va bu 30 Vt dan ortiq nurlanish kuchida eng sezilarli bo'ladi.

Калит сўз: TS fraksiyasi, GS fraksiyasi, SOS, [BMIM][Cl], ultratovush ion suyuqligi, sholi somoni, xlorid 1-butil-3-metilimidazol, termik ishlov berilgan somon.

KIRISH

Tadqiqot maqsadi: [BMIM][Cl] muhitida termik ishlov berishda somon biomassasining komponentlarini kimyoviy aylanishlarini va kislotali va fermentli gidroliz jarayonida somon polisaxaridlarining reaksiya qobiliyatiga ta'sirini o'rganish.

IS muhitida somon biomassasiga termik ishlov berishdan olingan mahsulotlarni fraksiyalashning sxemasi tavsiya qilingan bo'lib, u tarkibida 75 % gacha sellyuloza bo'lgan TS (texnik sellyuloza) fraksiyasini, 81 % gacha bo'lgan gemitsellyuloza fraksiyasini va aromatik fragmentlari yuqori tarkibli lignin fraksiyasini ajratish imkonini beradi. Olingan mahsulotlar ilmiy tadqiqotning ob'ektlari hamda kimyoviy va biokimyoviy jarayonlar uchun xom ashyo sifatida foydalanilishi mumkin. [BMIM][Cl] dan qayta foydalanishda samaradorligini yo'qotmasdan undan butunlay aralashmalarni chiqarilishini ta'minlaydigan yuqori kritik SO₂ - ekstraksiyasi va adsorbsiyasi jarayonlarining sharoitlari aniqlandi.

Mavzuning dolzarbligi: Ultratovushning ta'sirida quyidagi jarayonlarning jadalligi ortadi;

- 80 dan 150°C haroratlari intervalida sellyulozani amorflashish jarayonlari amalga oshib, bu IS bilan o'zaro ta'sirlashganda molekular ichidagi va molekulararo vodorod bog'larining buzilishi bilan yuzaga keladi;
- 120°C dan yuqori bo'lgan ishlov berish haroratlarida bo'yovchi moddalarni ajralishi bilan amalga oshadigan uglevodlarning degidratatsiyasi va efir bog'larining gidrolizi va demetoksillash reaksiyasini o'z ichiga oladigan ligninning depolimerizatsiyasi boshlanadi.

Ma'lum bo'lishicha, [BMIM][Cl] muhitida sholi somoni polisaxaridlariga termik ishlov berilishidan keyin kislotali va fermentli gidroliz sharoitlarida ularning reaksiya qobiliyati mos tarzda 1,5 va 5,3 marta ortadi. IS dan somon biomassasiga termik ishlov berish orqali quyi molekular mahsulotlarini ilk bor olish uchun yuqori kritik SO₂ - ekstraksiyasi va faollashtirilgan ko'mir adsorbsiyasi metodlari qo'llanilgan. Ma'lum bo'lishicha, IS dan mahsulotlarni ajralishi va regeneratsiyasi uchun taklif qilingan metodlarning yuqori samaradorligi aniqlandi.

EKSPERIMENT QISMI

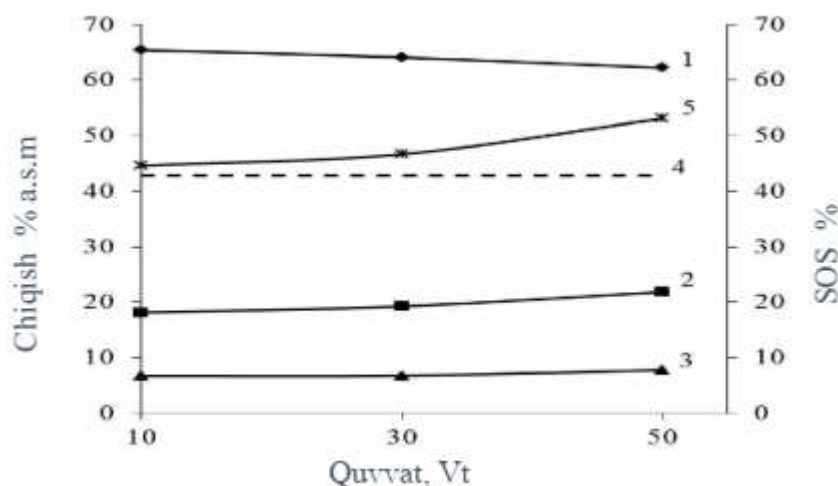
[BMIM][Cl] muhitida sholi somoniga ultratovushli issiqlik bilan ishlov berish.

Bug'doy somoni [BMIM][Cl] muhitida 5, 10 va 15 daqiqa davomida 80-140 °C harorat oralig'ida 10, 30 va 50 Vt ultratovushli nurlanish bilan ishlov berildi.

Olingan ma'lumotlarga ko'ra, ultratovushdan foydalanish SOS ning oshishiga yordam beradi va davolanish muddatini qisqartiradi. Shunday qilib, somonni 100 °C da 15 daqiqa davomida 10 Vt quvvatga ega ultratovush bilan davolashda, ultratovushsiz bir xil haroratda 60 daqiqa davomida (43,1%) ishlov berishdan ko'ra yuqori SOS (44,6%) ga erishildi. Quvvatning 50 Vt ga oshishi bilan SOS 53,1% gacha ko'tariladi va bu 30 Vt dan ortiq nurlanish kuchida eng sezilarli bo'ladi.

Ultratovushsiz somonni qayta ishlashda, xuddi shunday tozalash darajasi

120 °C da 7 soat davomida olingan. Gemitsellyulozaning taxminan 60 % va undan ko'p emas.

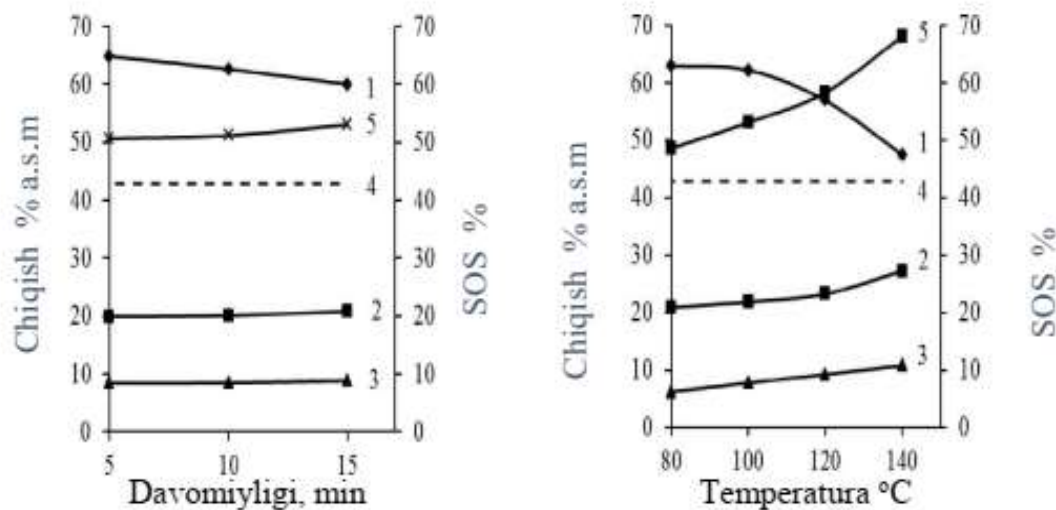
1 - TS fraksiyasi; 2 - GS fraksiyasi; 3 - lignin fraksiyasi; 4 - asl somondagi selluloza miqdori; 5 - SOS

1 - rasm. 100 °C (15 daqiqa)ni ultratovush quvvatidagi fraksiyalar chiqishining qaramligi

30% lignin asl somonda ularning tarkibidan mos ravishda. Quvvatning 50 Vt ga oshishi bilan GS fraksiyasining chiqishi 4% ga, lignin fraksiyasi esa atigi 1% ga oshadi. Somondan gemitsellyulozaning 90% dan ortig'i 140 °C da 15 daqiqa ichida olinadi.

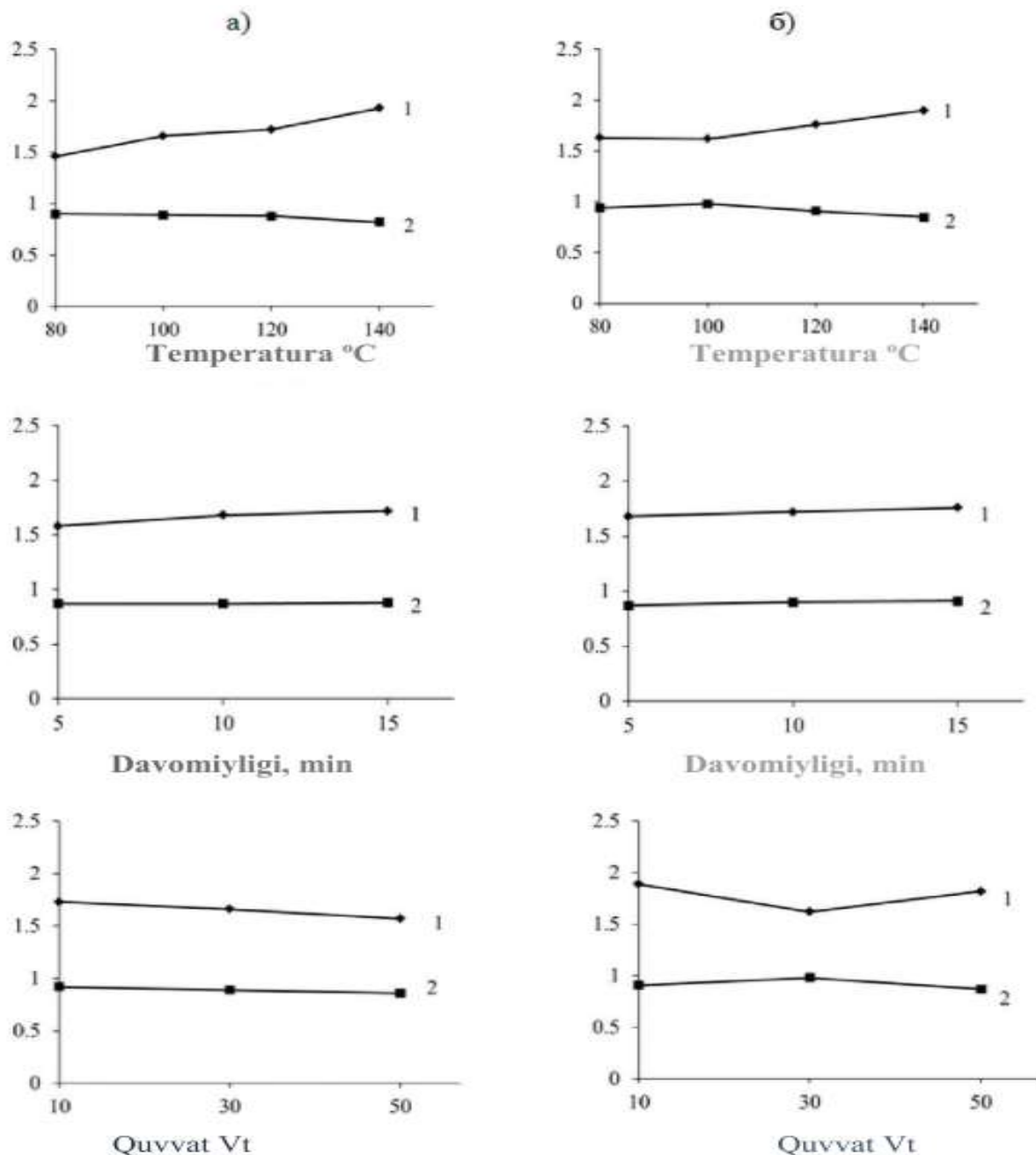

1 - TS fraksiyasi; 2 - GS fraksiyasi; 3 - lignin fraksiyasi; 4 - asl somondagi sellyuloza miqdori; 5 – SOS

2 – rasm. Fraksiyalarning rentabelligining davomiyligi ($120\text{ }^{\circ}\text{C}$, 30 Vt) (a) va ishlov berish harorati (15 min , 50 Vt) (b) ga bog'liqligi. Ultratovush bilan ishlov berishda GS fraksiyasi hosildorligining oshishi lignin va gemitsellyuloza o'rtasidagi ester aloqalarining yanada samarali yo'q qilinishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin,

ularning sholi somonida mavjudligi ish natijalari bilan tasdiqlanadi.

1 - (H/C) da;

2 - (O/C) da

3-rasm. TS (a) va GS (b) fraksiyalarining (H/C)at va (O/C)atning haroratga (30 Vt , 15 min), davomiylikka ($120\text{ }^{\circ}\text{C}$, 30 Vt) va quvvatga bog'liqligi.

ultratovush (100 °C, 15 min)

Natijada, agar somonni ultratovushsiz 100 °C da 1 soat davomida davolash paytida lignin fraktsiyasining rentabelligi 5,9% bo'lsa, 10 Vt quvvatga ega ultratovushdan foydalanilganda, uning hosildorligi 15 daqiqada allaqachon 6,7% gacha oshadi va quvvat 50 Vt gacha ko'tarilganda - 7,8 % gacha. O'rganilgan sharoitda lignin fraktsiyasining maksimal rentabelligi 10,8% ni tashkil qiladi, 140 °C da (15 min, 50 Vt) olingan.

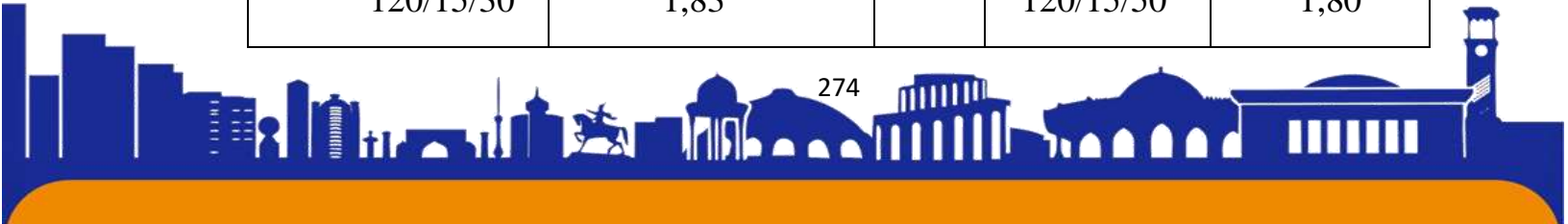
Harorat SOS ga aniqroq ta'sir qiladi. Ta'kidlanishicha 80-120 °C (30 Vt) harorat oralig'ida SOS ning oshishi bir xil darajada gemitsellyuloza va ligninni olib tashlashga bog'liq va 140 °C da bu birinchi navbatda gemitsellyulozani olib tashlash bilan bog'liq. Qayta ishlash haroratining SOSga ta'siri TS fraktsiyasining elementar tarkibini qiyosiy tahlil qilishda ham namoyon bo'ladi. Haroratning oshishi bilan fraktsiyaning vodorod bilan to'yinganlik darajasining oshishi va uning oksidlanish darajasining pasayishi kuzatiladi, bu qoldiq ligninning aromatik birikmalarini olib tashlash natijasida yuzaga kelishi mumkin. $(H/C)_{at}$ va $(O/C)_{at}$ qiymatlarida shunga o'xshash o'zgarishlar davolanish davomiyligining oshishi bilan ham kuzatiladi, ammo ular kamroq aniqlanadi.

Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, ultratovush kuchining oshishi gemitsellyulozalarni olib tashlashga yordam beradi, bu esa TS fraktsiyasining vodorod bilan to'yinganlik darajasining biroz pasayishiga olib keldi.

Ultratovush bilan issiqlik bilan ishlov berishda gemitsellyuloza va ligninni olib tashlash dastlabki somon va TS fraktsiyalarining IQ spektrlarini qiyosiy tahlil qilishdan dalolat beradi. Xususan, TS fraktsiyasining IQ spektrida maksimal 1724 cm^{-1} bo'lgan intensiv yutilish zonasining yo'qligi somonning bir qismi bo'lgan gemitsellyulozalarga xos bo'lgan karbonil guruhlarini olib tashlashdan dalolat beradi.

1-jadval - Texnik sellyuloza fraksiyalarining yutilish intensivligi nisbatining o'zgarishi

Shartlar, °C/min/ Vt	A_{3400}/A_{2900}		Shartlar, °C/min /Vt	A_{3400}/A_{2900}
80/15/30	1,94		80/15/50	1,84
100/15/30	1,85		100/15/50	1,77
120/15/30	1,83		120/15/50	1,80

140/15/30	1,88		140/15/50	1,89
-----------	------	--	-----------	------

1-jadvaldagi ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, [BMIM][Cl] muhitida 80-140 °C harorat oralig'ida ultratovush bilan ishlov berilgan texnik sellyuloza vodorod aloqalarining zaiflashgan tarmog'i bilan tavsiflanadi, bu uning xususiyatlariga ta'sir qilishi mumkin, xususan: kislota va fermentativ gidrolizda uning reaktivligi. Darhaqiqat, 100 °C (15 min, 50 Vt) da nisbatan yumshoq sharoitda somonni ultratovush bilan davolashdan so'ng ajratilgan TS fraktsiyasining trifloroatsetik kislota bilan kislotali gidrolizi paytida, shakarning 38,1% a.s.m . Shunga o'xshash sharoitlarda ajratilgan GS fraktsiyasini hisobga olgan holda, qandlarning umumiy hosildorligi 55% dan oshdi, asl somonni gidrolizlash paytida u 34% dan oshmadi.

2 - 100 °C (15 min, 50 Vt) ultratovushli issiqlik bilan ishlov berishdan so'ng ajratilgan polisaxarid fraksiyalarining gidrolizatlari monosaxaridlarining tarkibi.

Fraksiya	Fraksiya rentabelligi, % a.s.m.	Monosaxaridlar, % og'irlik.				
		Ara	Xyl	Man	Gal	Glc
Fraksiya TS	63.6	5,90	27,30	0,44	2,09	24,10
Fraksiya GS	20.7	7,10	67,80	0,19	1,65	4,80

Trifloroasetik kislota eritmasi bilan gidrolizlanishi mumkin bo'lgan polisaxaridlarning ulushi TS fraktsiyasi tarkibidagi massaning taxminan 60% ni tashkil qiladi. Fraksiya gidrolizatining monosaxaridlari tarkibida glyukoza bilan bir qatorda ksiloza va arabinozaning nisbatan yuqori miqdori qayd etilgan, bu fraksiyada gemitsellyulozalar mavjudligidan dalolat beradi. GS fraktsiyasida ikkinchisi asosiy monosaxaridlardir, chunki gidrolizat fraksiyasidagi glyukoza miqdori 5% dan oshmaydi. GS fraktsiyasi tarkibida massaning 80% dan ko'prog'i. arabinoza, ksiloza, glyukoza, mannoz va galaktoza hosil bo'lishi bilan trifloroasetik kislota eritmasi bilan gidrolizlanishi mumkin bo'lgan polisaxaridlarga tushadi. TS fraksiyasini gemitsellyuloza va lignindan (68,1%) tozalashning maksimal darajasi 15 daqiqa davomida 140 °C da 50 Vt quvvatga ega ultratovush bilan nurlanish orqali olingan. Shu bilan birga, fraksiyaning hosildorligi 47,5% ni tashkil etdi va dastlabki somon tarkibidagi tsellyuloza miqdoriga yaqin edi. Bunday sharoitlarda 25% dan ortiq a.m. GS fraktsiyasi va taxminan 10% a.s.m. lignin fraksiyalari. Elementar tarkibi bo'yicha ajratilgan GS fraksiyalari amalda TS fraktsiyasidan farq qilmaydi. Ularning vodorod

bilan to'yinganlik darajasi va oksidlanish darajasidagi o'zgarishlarning ultratovushning harorati, davomiyligi va kuchiga bog'liqligi TS fraksiyasi uchun olinganlarga o'xshashdir.

3 - Fraksiyalarning elementar tarkibi (100 °C, 15 min, 50 Vt)

Fraksiya	Element tarkibi, %			(O/C)at	(H/C)at	Strukturaviy birlik
	C	H	Qd			
TS fraksiyasi	43,8	6,5	49,4	0,85	1,79	C ₆ H ₇ O _{5,1}
GS fraksiyasi	42,9	6,2	50,2	0,88	1,74	C ₅ H _{8,7} O _{4,4}
Lignin fraksiyasi	58,1	6,6	34,9	0,45	1,37	C ₉ H _{12,4} O _{4,1}

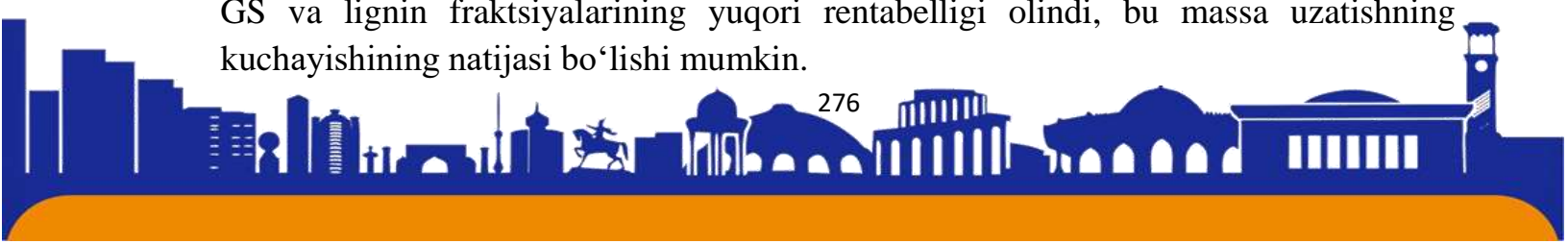
Ultratovush yordamida ajratilgan lignin fraksiyalarining elementar tarkibi issiqlik bilan ishlov berish natijasida olingan fraksiyalardan farq qilmaydi. Ular (H/C)at va (O/C)at ning shunga o'xshash sharoitlarda ajratilgan polisaxarid fraksiyalariga nisbatan pastroq qiymatlari bilan tavsiflanadi.

(H/C) ning 80-140 °C oralig'ida kuzatilgan o'sishi fraksiya tarkibida alkilaromatik tuzilmalarning to'planishi va (O/C) qiymatlari bilan bog'liq bo'lishi mumkin. - oksidlanish reaksiyalarining yuzaga kelishi. Bu ko'rsatkichlardagi shunga o'xshash o'zgarishlar nurlanish quvvatining oshishi bilan sodir bo'ladi.

Funksional tahlilga ko'ra, 100 °C da (50 Vt, 15 min) ishlov berishdan so'ng ajratilgan lignin fraksiyasi kislorodning muhim qismi fraksiyaning 14,3% ni tashkil etadigan metoksi guruhlarga to'g'ri keladi. Ular bilan birga fenolik OH guruhlari (5,7%) va karboksil guruhlari (1,5%) mavjud.

Lignin fraksiyasining aromatikligi ishqoriy muhitda nitrobenzol bilan oksidlanishi bilan tasdiqlandi. Oksidlanish mahsulotlarining tarkibi H-, G- va S tipidagi fenollarning vakillarini o'z ichiga oladi: 4-gidroksi-3-metilasetofenon, vanilin, vanil kislotali, atsetovanilon, atsetosiringon. Sifat jihatdan guayatsil fenollar eng ko'p vakili, miqdoriy jihatdan asetovanil siringil fenollarning vakili. U aniqlangan aromatik birikmalarning umumiy tarkibining 60% dan ortig'ini tashkil qiladi.

Shunday qilib, 1-butil-3-metilimidazolin xlorid muhitida somonni issiqlik bilan ishlov berishda ultratovushdan foydalanish SOS ning ko'payishiga, haroratning pasayishiga va jarayonning davomiyligiga yordam berishi aniqlandi. Haroratdan qat'i nazar, ultratovushsiz ishlov berishning shunga o'xshash harorat sharoitlariga nisbatan GS va lignin fraksiyalarining yuqori rentabelligi olindi, bu massa uzatishning kuchayishining natijasi bo'lishi mumkin.

Ultratovush kuchini ko‘proq darajada oshirish GS fraktsiyasi tarkibidagi somon biomassasidan va kamroq darajada lignin fraktsiyasi tarkibidagi aralashmalarni olib tashlashga yordam beradi. Maksimal SOS (68,1%) 15 daqiqa davomida 140 °C da 50 Vt quvvatga ega ultratovush bilan nurlanish orqali olingan. Bunday sharoitda gemitsellyulozalarning 90% dan ortig‘i somondan olinadi.

IQ spektroskopiyasi va elementar tahlillarga ko‘ra, ultratovushdan foydalanish fraksiyalarning kimyoviy tarkibiga deyarli ta‘sir qilmaydi, bu ularning hosildorligini oshirish yuqori molekulyar og‘irlikdagi tarkibiy qismlarni olish bilan bog‘liq bo‘lsa. Vodород bilan to‘yinganlik darajasi va polisaxaridlar fraksiyalarida oksidlanish darajasining qayta ishlash haroratining oshishi bilan lignin qoldiqlarining aromatik birikmalarini olib tashlash bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin.

XULOSA

[BMIM][Cl] muhitida somonni issiqlik bilan ishlov berishda ultratovushdan foydalanish tsellyulozani aralashmalardan tozalash darajasini oshirish bilan birga jarayonning harorati va davomiyligini kamaytirishga yordam berishi aniqlandi. Shunday qilib, somonni 100 °C haroratda 15 daqiqa davomida 10 Vt quvvatga ega ultratovush bilan davolashda SOS 44,6% ga erishildi, bu ultratovushsiz bir xil haroratda 60 daqiqa davomida (43,1%) ishlov berishdan ko‘proqdir. Quvvatning 50 Vt ga oshishi bilan SOS 53,1% gacha ko‘tariladi. Ultratovushsiz somonni qayta ishlashda 7 soat davomida 120 °C da shunga o‘xshash SOS olingan.

Ultrasonik issiqlik bilan ishlov berish somon tarkibiy qismlarining kimyoviy tarkibida sezilarli o‘zgarishlarni aniqlamadi. Haroratdan qat‘iy nazar, ultratovushsiz ishlov berish bilan solishtirganda, gemisellyuloza va lignin fraksiyalarining yuqori rentabelligi olindi, bu massa o‘tkazuvchanligining kuchayishining natijasi bo‘lishi mumkin.

Adabiyotlar.

1. Aliqulova D.A., Normamatov.N.D., Raximov M.S., Bobomurotov N.N. Sholi poyasidan olingan selluloza asosidagi gidrogel kompozitsiyasining amaliy ahamiyati. International Scientific Journal “Science and innovation” Series Volume 1 Issue 7 October 2022 Impact Factor: 8.2 (UIF-2022) ISSN: 2181-3337 Scientists.uz. 156-160.
2. Aliqulova D.A. Sholi poyasidan ishqoriy usulda olingan selluloza asosidagi superabsorbent gidrogel kompozitsiyasining amaliy ahamiyati. “Respublikamizning janubiy hududlarida qishloq va suv xo‘jaligiga innovatsion texnika va texnologiyalarni

- joriy etish istiqbollari” ” Respublika miqyosida ilmiy- texnik anjuman materiallari tўplami.-Termiz: “Surxon-Nashr”, 18.11.2022. 331-338 b
3. Aliqulova D.A., Musurmonova A.I. Sholi poyasi asosida organik moddalar olish texnologiyasini takomillashtirish. Toshkent. Международная научная конференция Молодых учёных НАУКА И ИННОВАЦИИ 20.10. 2022.188 b.
4. Aliqulova D.A. Guruch po'stlog'i asosida olingan superabsorbent gidrogel kompozitsiyasini qo'llash usullarini o'rganish. “MUHANDISLIK-TEKNOLOGIYA FAN SOHALARIDAGI MUAMMOLAR: YECHIM VA TAKLIFLAR” mavzusidagi professor-o'qituvchilari va talabalarining ilmiy izlanishlari natijalariga bag'ishlangan I-ilmiy-texnik anjumani. Termiz. 2022 3-may. 176 bet.
5. Aliqulova D.A., Mamayusupov Sh.A. Study of the Effect of Nutrition-Rich Products on the Human Body. Eurasian Medical Research Periodical www.geniusjournals.org 22.04.2022, 137-141
6. D.A. Alikulova., M.K. UrozoV., O.X. Qulmuminov, S.A. Xolmurodova. DETERMINATION OF THE SORPTION INDEX OF POLYACRYLONITRILE FIBERS. European Journal of Humanities and Educational Advancements (EJHEA) Available Online at: <https://www.scholarzest.com> Vol. 2 No. 9, September 2021 ISSN: 2660-5589
7. M.K. Урозов, Л.Э. Чулиев, М.М. Муродов. Д.А. Аликулова. Павлония дарахти асосида кимёвий қайта ишлашга яроқли бўлган целлюлоза олиш технологияси. «Тенденции развития текстильной промышленности:проблемы и пути решения»МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНО – ПРАКТИЧЕСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ 23 –24 апреля 2021 год
8. M.K. Урозов., Л.Э. Чулиев., М.М. Муродов. Д.А. Аликулова. Маҳаллий хомашёлар асосида целлюлозанинг бир неча маркаларини олиш жараёнларини тадқиқ этиш. «Тенденции развития текстильной промышленности:проблемы и пути решения»МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНО – ПРАКТИЧЕСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ 23 –24 апреля 2021 год.
9. Н.Ф. Юсупова., Р.М. Артикова., М.М. Муродов., Д.А. Аликулова. Тўқимачилик корхоналарининг толали чиқиндилари асосида композит органик материаллар олиш учун яроқли бўлган целлюлоза синтези тадқиқи. «Тенденции развития текстильной промышленности:проблемы и пути решения»МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНО – ПРАКТИЧЕСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ 23 –24 апреля 2021 год.
10. Аликулова Д.А, Исломбекова Н.М, Эрматов.Ш.Қ, Очилдиев Б.Б. To Improve the Quality of Cocoon Which Was Made In Different Season and Ways by Using Innovative Ideas and Technologies. IJARSET. International Journal of Advanced Research in Science, Engineering and Technology. Vol. 6, Issue 11 , November 2019.

11. Д.А. Алиқулова, С. А. Холмуродова, Г.Х. Тоирова, М.Қ.Урозов. Калийли рудаларини бойитиш технологияларини такомиллаштириш. Композитцион материаллар. Илмий-техникавий ва амалий журнал. Сентябрь. № 3(73). 2019. 123-125 б.
12. Алиқулова Д.А, Рахматова Г.Б. ФИЗИЧЕСКАЯ АБСОРБЦИЯ. НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ: ПРОБЛЕМЫ, ИДЕИ, ИННОВАЦИИ Междисциплинарный научный журнал. Уфа, 29-30 декабря 2019 г.
13. Д.А. Алиқулова, С. А. Холмуродова, Н.Ж. Хамзаев, М.Қ.Урозов. Калий хлоридли ўғитларни флотация усулида ажратиш олиш технологиясини такомиллаштириш. Композитцион материаллар. Илмий-техникавий ва амалий журнал. Декабрь. № 4(77). 2019. 60-61 б.
14. Алиқулова Д.А., Тожиев П.Ж., Тўраев Х.Х., Жалилов А.Т. Влияние наполнителей на теплофизические свойства полиэтилена. UNIVERSUM: ХИМИЯ И БИОЛОГИЯ. Научный журнал. Москва. Август 2020. 45-49 с.
15. Алиқулова Д.А., Тожиев П.Ж., Тўраев Х.Х., Дусанов Р.Х. Влияние модификаторов на физико-механические свойства композиционных материалов на основе полиамида-6. UNIVERSUM: ХИМИЯ И БИОЛОГИЯ. Научный журнал. Москва. Август 2020. 40-45 с.
16. Алиқулова Д.А., Тожиев П.Ж., Тўраев Х.Х., Умирова Г.А. Полиэтилен асосидаги наноккомпозитларнинг структурасини ўрганиш. Академик А.Ғ.Ғаниевнинг 90 йиллигига бағишланган “Аналитик кимё фанининг долзарб муаммолари” мавзусидаги VI Республика илмий-амалий анжумани. 24-26 апрель 2020 йил. 186-188 б.

BOSMA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARI MATBUOTDAGI O‘RNI

Yaxshiboyeva Fardona Nodir qizi

TDSHU 3-kurs talabasi

Tel: +998906062270

e-mail: yaxshiboyevafardona@gmail.com

Annotatsiya: Bugungi kunda zamonaviy texnologiyalar rivojlanagn XXI asrda bosma OAV raqobatdosh holati, yutuq va kamchiliklari haqida raqbotlashish jarayonida uning mavqeini oshirish bo‘yicha maqolada batafsil yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Axborot, qonun, Reuters, France Press, matbuot.

Keyingi yillarda O‘zbekistonda so‘z va matbuot erkinligini ta‘minlash uchun ochiq maydon yaratildi. Bunday imkoniyatdan foydalanish yo‘lidagi turli g‘ovlar: ma‘muriy, norasmiy cheklovlar deyarli olib tashlandi. Jamiyatda har kim o‘z fikrini bemalol bildirishi, murojaat va e‘tirozlari, taklif hamda shikoyatlarini erkin ifoda etishi uchun zarur huquqiy baza yaratildi va u takomillashtirilmoqda. Fuqarolar, jurnalistlar, blogerlarga katta minbarlar berildi. Bular internet, undagi ijtimoiy tarmoqlar, portallar, gazeta-jurnallar, TV va radio, xullas, axborot yetkazishning barcha vositasini, onlayn va oflayn, an‘anaviy va noan‘anaviy instrumentlarni qamrab oldi. Shunga yarasha insonning so‘z va axborot olish erkinligi, jurnalistik faoliyat erkinligi kafolatlari tubdan mustahkamlandi, bunday huquqlarga daxl yoki qarshilik qilganlarga nisbatan tegishli javobgarlik choralari kuchaytirildi. Bugungi kunda OAV jamiyat hayotida asosiy rol ni o‘ynamoqda. Shu jumladan, OAV ning O‘zbekiston ijtimoiy-siyosiy hayotidagi o‘rni ham tezlik bilan mustahkamlanib bormoqda. Ommaviy axborot vositalarining mamlakatimizdagi faoliyatining tarixiga nazar tashlaydigan bo‘lsak, 1991-yili mamlakatimizda bor yo‘gi 395 ta OAV faoliyat yuritgan. 2016- yilga kelib ularning soni 1437 taga yetgan bo‘lsa, bugun ularning soni 2 mingga yaqinlashdi va ularning aksariyati xususiydir.

O‘zbekistondagi ommaviy axborot vositalari uchun zamonaviy mutaxassislarni tayyorlash tizimini takomillashtirish maqsadida Jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti tashkil etildi. O‘zbekiston Jurnalistlari ijodiy uyushmasi, Milliy matbuot markazi, Elektron ommaviy axborot vositalari milliy assotsiatsiyasi, Mustaqil bosma ommaviy axborot vositalari va axborot agentliklarini qo‘llab-quvvatlash va rivojlantirish jamoat fondi va Xalqaro press klub kabi tashkilotlar muvaffaqiyatli faoliyat yuritmoqda. O‘zbekistonda yetakchi xorijiy OAV vakillari, jumladan Reuters, France Press, BBC, The Economist, Xinhua, «Amerika Ovozi», «Fergana.Ru», Eurasianet muxbirlari erkin ishlamoqdalar.

Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirishda OAV alohida o‘rin tutadi. Chunki aynan OAV globallashtirish sharoitida yurtimizda kechayotgan eng muhim voqealar, amalga oshirilayotgan yangilanishlar, qabul qilinayotgan normativ-huquqiy hujjatlarni keng yoritish orqali davlat va jamiyat o‘rtasida o‘ziga xos ko‘prik vazifasini bajarmoqda. Mazkur qonun axborotdan foydalanish erkinligini, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari mansabdor shaxslarining jurnalistga zarur axborotni, qonunda belgilanganidek, 7 kunlik muddatda taqdim etish majburiyatini ta‘minlash orqali ushbu kafolatlarni yanada mustahkamlaydi. Bu axborot olishdagi ba‘zi paysalga solish holatlarini bartaraf qiladi, shuningdek, jurnalist materialining tezkorligini, ishonchligini hamda sifatli bo‘lishini ta‘minlaydi. Bosma OAVlari hali ham raqamli ommaviy axborot vositalariga qaraganda o‘zining afzalliklariga ega. Jumladan, nashriyotlar o‘quvchilarga o‘qishni o‘rganish va savodxonlik ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Matbuotning mazmunini yozma so‘z orqali ifodalovchi o‘ziga xosligi, birinchi navbatda, radio va televideniye qaraganda matnlarning ko‘proq tahliliyligidadir. Shuningdek, mavzular va yangiliklarni raqamli media mualliflariga nisbatan chuqurroq yoritishi mumkin. Bosma OAVlarning eng qadimgi shakli kitoblar bo‘lib, ular aloqa va axborot vositasi sifatida ishlatiladi. Ular yozuvchilarning ma‘lum bir mavzu bo‘yicha bilimlarini oshiribgina qolmay, balki bizni qiziqtiradigan adabiyot, tarix, badiiy hikoyalar va boshqa ko‘plab mavzularni o‘z ichiga oladigan turli xil platformadir. Dunyoda kuzatilayotgan axborotlashtirish jarayonining global tabiati, shuningdek, axborot texnologiyalari va yangi ommaviy axborot vositalarining jadal rivojlanishi odamlar uchun maxsus axborot tayyorlash zarurligini ko‘rsatadi. Aholining talab va ehtiyojlaridan kelib chiqib, nashriyotlar bosma OAVlar yuksalishiga alohida e‘tibor qaratyabdi. Chunki, bugungi kunda O‘zbekiston Milliy kutubxonasida jami vaqtlilik matbuot nashrlariga buyurtmalar (gazeta va jurnallar) 613045 nusxani tashkil etadi.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, Bosma ommaviy axborot vositalari hanuzgacha muhim ma‘lumot manbai bo‘lib qolmoqda. Jahon gazetalar assotsiatsiyasi ta‘kidlaganidek, dunyoda bir milliard odam har kuni gazeta o‘qiydi. Bosma ommaviy axborot vositalarining rivojlanishi, davlat va nodavlat davriy bosma nashrlar, tahririyat-matbaa komplekslarining miqdor va sifat jihatidan o‘sishi, fuqarolik jamiyati institutlari, shakllanishiga sabab bo‘ladi. Ma‘lumotlarni o‘tirgan joyingizda internet orqali bilish yaxshi lekin, kunlik, haftalik, yoki oylik gazetalarga obuna bo‘lib, olib o‘qishingiz savodxonligingizni oshiradi, u yerdagi krasvordlar miya faoliyatining charxlanishiga sabab bo‘ladi yoki turli reklamalardan xabardor bo‘lishingiz mumkin.

Ijtimoiy tarmoqlarda kunlik yangiliklar e'lon qilinadi ammo, aniq ma'lumot ekanligiga ishonish va ishonmaslik holatlari yuz beradi. Nashriyotlar esa chuqur tahlil va keng yoritishi bilan ahamiyatlidir.

Hozirgi kunga kelib O'zbekistonda ko'pchilikning e'tiborini o'ziga jalb qiluvchi muammoning yoki voqeaning xabari matbuotda chiqqanidan so'ng omma ichida qanday ijtimoiy rezonans yaratganini talqin qilish jarayoni jurnalistlarimizdan ulkan kasbiy mahorat talab qiladigan eng muhim ishlardan biri bo'la boshladi. O'zbekistonlik jurnalistlar tomonidan mustaqil jurnalistik tadqiqotlar olib borilib, jamiyatimizdagi mavjud muammolarning tafsiloti mutasaddilar oldiga ko'ndalang qo'yish ishlari qanday amalga oshirilishini ommaga yoritish evaziga aholi orasida huquqiy savodxonlik rivojlanishi turgan gap. Natijada jamiyatimizdagi vaziyat hozirgidan mutlaqo boshqacha ijobiy tus olishi aniq.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xudoyqulov, M (2005) Jurnalistikaga kirish : O'quv qo'llanma: Toshkent:
2. Xudoyqulov, M. Qozoqboyev, T. (2008) Jurnalistikaga kirish: Toshkent: Iqtisod-moliya.
3. O'zbekiston Respublikasining —Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to'g'risidagi qonuni. /Axborot va axborotlashtirishga oid normativ-huquqiy hujjatlar to'plami. —T.: Adolat, 2008.
4. O'zbekiston Respublikasining —Ommaviy axborot vositalari to'g'risidagi (yangi tahriri) qonuni. /Axborot va axborotlashtirishga oid normativ-huquqiy hujjatlar to'plami. —T.: Adolat, 2008.
5. To'liqin Eshbekov. Axborot xizmatlari. O'quv qo'llanma. Toshkent-2019.

ASTRONOMIYA MASHG'ULOTLARINI AXBOROT TEXNOLOGIYALARI VA INNOVATSION TA'LIM DASTURLARI ASOSIDA O'QITISHNING DOLZARBLIGI

Mirzaqandova Sohibjamol Navoiy davlat pedagogika instituti talabasi
Qurbonova Surayyo Navoiy davlat pedagogika instituti talabasi
Sayfullayeva Gulhayo Ixtiyor qizi- Navoiy davlat pedagogika instituti dotsenti

Kalit so'zlar: *Innovatsiya, Axborot texnologiya, rivojlanish, astronomiya, samara, tadqiqot*

Annotatsiya: *Ma'lumki, hozirgi kunda astronomiya fani umumiy o'rta ta'lim maktablarida fizika fani bilan qo'shib o'qitiladi. Astronomiya fanini o'qitishga ajratilgan soatlarning kamligi esa o'ziga xos qiyinchiliklarni vujudga keltiradi. Hozirda ayrim o'quv predmetlari bo'yicha berilayotgan bilimlar eskirib fan yutuqlari bilan boyitilmaganligi, zamonaviy bilim olishdagi o'quv materiallarini ko'pligi, axborot texnologiyalarini intensiv rivojlanib borishi va yuqoridagi talablar o'quv ta'lim tizimida o'qitishni samarali usullarini qo'llashni taqozo etmoqda.*

Zamon talablariga mos mutaxassislarni shakllantirishda kam samarali an'anaviy o'qitish metodlari o'rniga ta'lim jarayonida axborot kommunikatsiya texnologiyalari va telekommunikatsiya imkoniyatlariga tayanadigan hamda o'quvchi talabalarni o'quv jarayonida faol ishtirokini ta'minlashga qaratilgan yangi axborot texnologiyalari, innovatsion pedagogik va interaktiv metodlardan foydalanib o'qitishni tashkil etishga katta e'tibor qaratilmoqda. Bunda o'qitish maqsadi va usullarini o'zgarishiga qarab fan predmetlarini mavjud o'qitish metodlarini zamonaviy talablar asosida qayta takomillashtirish zarurati yuzaga keladi.

Ta'kidlash kerakki, hozirda ko'plab fanlarni o'qitishda turli innovatsion metodlarni amaliyotda joriy etilib samarali natijalarga erishilayotgan bo'lsada, bu holatni astronomiya fani uchun aytish qiyin. Gap shundaki, astronomiya fani oldinlari alohida fan sifatida o'qitilgan, keyinchalik uni fizika fani bilan integratsiyalab o'qitila boshlandi, 2017 yildan yana alohida fan sifatida o'qitilmoqda va unga juda oz soat ajratilgan.

Hozirda o'qitilayotgan astronomiya ta'limi tahlilini ko'rsatishicha o'rta maktablarda astronomiyani o'qitish sifati o'ta past. O'quv materiallari va o'qitish metodlari zamon talablari bo'yicha boyitilmagan. Bu fan o'qituvchilarida hali ham

an'anaviy holdagi nimani o'qitish kerak tushunchasidan qanday o'qitish orqali samarador natijaga erishish mumkin tushunchasi to'la shakllanmagan.

Aytish kerakki, yoshlarni olam manzarasini idrok etishida, ilmiy dunyoqarashini shakllantirishda, olam strukturasi va undagi fizik jarayonlar haqida zamonaviy tasavvurga ega bo'lib rivojlanishida astronomik bilimlarning ahamiyati juda katta. Chunki, astronomiya fani yoshlar salohiyatini rivojlantirib, koinot haqidagi ilmiy tasavvurlarni hosil qilishda, tabiiy bilimlarni uzluksiz o'rganishga undaydi va eng muhimi hozirda keng tarqalgan xurofot va jaholatli qorong'ilikka qarshi immunitetni kuchaytiradi. Shu ma'noda astronomiyani inson dunyoqarashini yuksaltirishdagi o'rni beqiyos.

Astronomiya fani inson ilmiy dunyoqarashini shakllanishida o'ta muhim ahamiyatga ega bo'lib, koinot va unda ro'y beradigan fizik jarayonlar, Quyosh tizimi, Koinot va yulduzlar evolyusiyasi kabi ko'plab hammani qiziqtiradigan bilimlar manbai hisoblanadi. Ayniqsa kosmik texnikalar yutuqlari astronomiya fani rivojiga katta hissa qo'shib Quyosh tizimi va koinot haqidagi tasavvurni kengayishiga va inson bilimlarini boyitishga xizmat qilmoqda. Dunyoda koinotni kuzatishga eng qulay geografik nuqtalaridan biri respublikamizdagi Maydanoq observatoriyasida ham sayyoralar haqida tasavvurni kengayishiga oid ilmiy natijalar olinmoqda. Samarqand nomli yulduzni kashf qilinishi bunga misol. Shunday bo'lishiga qaramay astronomiya bo'yicha eng muhim va zarur minimum bilimlarni o'quvchi talabalarga etkazish bugungi kunda juda achinarli holatda, ya'ni fanni o'zlashtirishdagi faollikni shakllantirishga yo'naltirilgan innovatsion o'quv texnologiyalar metodlari yetarlicha ishlab chiqilmagan.

Mavjud o'quv metodlari ta'lim ning bugungi maqsadlariga javob bermaydi. Ta'lim jarayoniga astronomiya fani bo'yicha zamonaviy axborot va telekommunikatsiya imkoniyatlaridan foydalanish usullarini tatbiq etish anchayin orqada qolmokda. Bunday holatlar ta'lim jarayonida samarali ta'lim texnologiyalari, astronomiya uchun xos bo'lgan tomonlarni ko'rsata oladigan axborot kompyuter dasturlari va modellaridan keng foydalanishni taqozo etadi

Ma'lumki, astronomiya fani boshqalardan farqli o'laroq o'ziga xos tomonlarga egaki, unda qo'llanilayotgan an'anaviy ta'lim tizimi eng sodda astronomik kuzatishlarni ham istagan vaqtda, kerakli ketma-ketlikda va ko'p marta amalga oshirishga imkon bermaydi, shuningdek, koinotdagi ko'plab obyektlar va ularda ro'y beradigan hodisalarni bevosita sezish organlari orqali kuzatib aniq tasavvurga ega bo'lish qiyin.

Masalan Yerni doimo kuzatilayotgan harakati bilan haqiqiy harakatini mos kelmasligi, sayyoralar yulduzlar osmonida siljib yurganliklari uchun biror sayyora bir necha oy kechda ko‘rinib yursa, bir necha oy ko‘rinmasligi sababli bir marta uyushtirilgan kechki kuzatish darsida sayyorani siljib yurishini kuzatib bo‘lmasligi kabi ko‘plab holatlar insonni ijodiy fikrlash orqali real tasavvurga ega bo‘lishga undaydi.

O‘quvchi talabalarni ilmiy dunyoqarashi va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan innovatsion o‘qitish metodlarini yetarlicha ishlab chiqilmagani, kam vaqt davomida ko‘plab o‘quv materiallarini o‘rganish lozimligi va bu fanni amaliyot darslari uchun kerakli uskunalarni etishmasligi o‘quv sifatini ko‘tarishda jiddiy muammolar tug‘diradi.

Hozirgi kunda bunday muammolarni ta‘lim jarayoniga zamonaviy innovatsion, pedagogik, yangi axborot kommunikatsiyasi va interfaol texnologiyalarini kiritmasdan hal etib bo‘lmaydi. Shuning uchun astronomik hodisa va jarayonlarni o‘qitishda dasturlangan kompyuter modellari, multimediali va telekommunikatsion texnologiyalar, interfaol modellar yordamida laboratoriyalarni bajarish kabi usullardan keng foydalanish astronomiyadek abstraksiyaga boy fanni o‘qitishda samarali natijalarga olib kelishi mumkin va bunga ilg‘or xorijiy mamlakatlarda astronomiyani interfaol kompyuter modellari yordamida o‘qitishdagi yutuqlar misol bo‘la oladi.

Zamonaviy ta‘limni intensiv kompyuterlashtirish jarayonida ko‘plab tabiiy fanlar uchun animatsiyalar, elektron darsliklar, multimedialar, turli modellar va dasturlar yaratilgan. Lekin mamlakatimizda astronomiya uchun turli modellar kompyuter dasturlarini yaratish muammosi hozircha yechimini topmagan. Shuning uchun bugungi kunda astronomiya kursini yangi texnologik resurslar bilan ta‘minlash maqsadida interfaol kompyuter modellari va nazariy-amaliy ishlanmalarini afzal tomonlaridan astronomiya darslari mashg‘ulotlarida foydalanish katta ahamiyatga ega.

Shu ma‘noda ulardan foydalanishda davlat ta‘lim standartlari va zamonaviy ta‘lim talablariga moslashtirilgan, hamda ta‘limda samarali natijalarga erishish metodlarini ishlab chiqish o‘ta dolzarb ishlardan sanaladi.

Hozirgi astronomiya sohasida ulkan yangiliklar kashf qilinib, ular quyosh tizimi va olam haqidagi tasavvurni yanada boyitib borayotgan bir paytda, astronomiya fanini an‘anaviy usulda zamonaviy bilimlar bilan boyitilmay o‘qitilmoqda, va o‘quvchilar bilimi zamonaviy tasavvurlardan chetda qolib ketmoqda. Bunday holat fizika va astronomiya fanlari bo‘yicha o‘qituvchilarni keng qamrovli zamonaviy bilimlarga ega bo‘lishlari zaruriyatini taqozo etadi, ya‘ni zamonaviy o‘qitish texnologiyalarini,

zamonaviy informatsion texnologiyalarni va bu texnologiyalardan foydalanishni bilishlari lozim.

Dunyoning rivojlangan mamlakatlarida astronomiya fanini o‘qitishning o‘ziga xosligini e‘tiborga olgan holda, astronomiya fani mashg‘ulotlarini axborot texnologiyalari va innovatsion ta‘lim dasturlari asosida o‘qitish orqali talabning mantiqiy fikrlash, texnik - ijodkorlik, eksperimental qobiliyatini rivojlantirishga alohida ahamiyat berilmoqda.

Hozirgi zamonaviy ta‘limni axborotlashtirish sharoitida interfaol kompyuter modellari asosida astronomiyadan yaratiladigan o‘quv uslubiy majmualar fizika o‘qituvchilarini mutaxassislikka tayyorgarlik darajasini ko‘tarishda muhim omil ekani va, bunda osmon manzarasini obrazli ko‘rinishda ifodalash, astronomiyani yanada chuqurroq o‘zlashtirishga, talabalar faolligini va bilimga qiziqishini ortishiga olib kelishini har tomonlama oshishiga olib Haqiqatdan ham o‘qitishning didaktik tamoyillaridan biri bu namoyishli o‘qitishdir. Shuning uchun informatsion kommutativ texnologiyalardan foydalanish astronomiya darslarida o‘quv jarayoniga qo‘yilgan birinchi darajali ahamiyatga ega bo‘lgan talablardan sanalishi lozim.

Jahon ta‘lim tizimida astronomiya o‘qitishning tashkiliy-metodik asoslarini tadqiq etishda axborot texnologiyalari va innovatsion ta‘lim dasturlari asosida o‘qitishni joriy etishga qaratilgan ilmiy izlanishlar olib borilmoqda

Xalqaro astronomiya ittifoqi (IAU) ning 2020-2030 yillar uchun mo‘ljallangan strategik harakatlar rejasiga 8 ta ustuvor maqsad belgilangan bo‘lib, astronomik bilimlarni o‘zaro almashishni rag‘batlantirish va osonlashtirish, astronomik bilimlarni oshirish va astronomiya fani rivojida inklyuzivlikni rivojlantirish, kasbiy vazifalarni muvofiqlashtirish va boshqa sohalar bilan professional darajada munosabat o‘rnatish, astronomlar va olimlarning keyingi avlodining rivojlanishiga ko‘maklashish, astronomiya bo‘yicha axborot agentligini, astronomiya ta‘limi uchun astronomiya ta‘lim idorasini tashkil etish kabi maqsadlarni o‘z ichiga olgan.¹

Xususan, strategik harakatning beshinchi va sakkizinchi maqsadi, “Astronomlarning keyingi avlodi taraqqiyotiga olimlarning ko‘maklashishi” va “Maktab bosqichida o‘qitish va tarbiyani rag‘batlantirish uchun astronomiyadan foydalanish” deb nomlanib, ularda astronomiya fanini boshlang‘ich sinflarda, maktabda va universitetlarda yagona STEM fanlari tizimida o‘qitish, ta‘lim sohasiga axborot texnologiyalari va innovatsion ta‘lim dasturlarini tatbiq etish, o‘zlashtirish va

¹ International Astronomical Union (IAU) // Strategic Plan 2020-2030. – Paris, France, 2019. – 36 p

tarqatish asosida ochiq, moslashuvchan, individuallashtirilgan, zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Jumladan, murakkab mavzularni shuningdek, tajriba o'tkazishda yuz berayotgan jarayonlarning sabablarini, mazmun - mohiyatini anglash, amaliy mashg'ulotlarni olib borish shakl va metodlarini takomillashtirishga xizmat qilmoqda.

Mamlakatimizda ta'limga qaratilgan islohotlar natijasida ta'lim muassasalarining moddiy texnik bazasi va axborot almashinish tizimlarini rivojlantirish, o'quv jarayoniga axborot texnologiyalari hamda dasturiy pedagogik vositalarini integratsiya qilish, o'quv-metodik ta'minotni yaxshilash bo'yicha imkoniyatlar yaratilmoqda. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasida "Uzluksiz ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, sifatli ta'lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga mos yuqori malakali kadrlar tayyorlash, ta'lim va o'qitish sifatini baholashning xalqaro standartlarini joriy etish"² kabi ustuvor vazifalar belgilangan. Bu esa talabalarda astronomiya kursiga oid bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirishda o'qitishning zamonaviy usullaridan foydalangan holda ilmiy tadqiqot natijalarini astronomiya kursiga integratsiya qilish bo'yicha o'qitish modellarini ishlab chiqish asosida o'qitishning metodik tizimini takomillashtirishni taqozo etadi.

Jamiyat taraqqiyoti, mamlakatimizda ta'lim sohasida o'tkazilayotgan islohotlar jahon andozasiga mos yetuk va yuqori darajada fikrlaydigan kadrlarni tayyorlashni taqozo etadi. Bu esa o'qitishni ham mazmun, ham uslub jihatdan yuqori pog'onaga ko'tarilishiga olib keladi. Astronomiya kursi mashg'ulotlarini axborot- texnologiyalari va innovatsion ta'lim dasturlari asosida o'qitish orqali o'qituvchi mavjud sharoitlar va ish tajribasiga asoslanib ijodiy yondashgan holda ish faoliyatini olib borishi hamda talabalar texnika taraqqiyoti bo'yicha zaruriy bilimlarni egallashlari uchun zamonaviy axborot- kommunikatsiya muhitidan faol foydalanishi lozim.

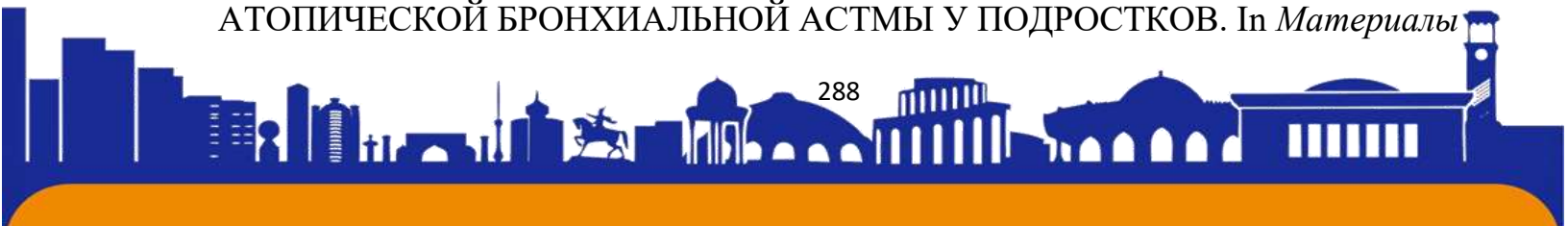
Foydalanilgan adabiyotlar

1. International Astronomical Union (IAU) // Strategic Plan 2020-2030. – Paris, France, 2019. – 36 p.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-sonli Farmoni. – O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017 y., 6-son, 70-modda; 20-son, 354-modda; 23-son, 448-modda

3. Махмудова, Д. А., & Қарахонова СА, Х. К. (2015). Неврозларда фобия ва кўрқув. *Психиатрия журналы*, (1-Б), 82.
4. Karakhonova, S. A., & Ishanhodjaeva, G. T. (2016). Cognitive disorders in Parkinsonism. *Parkinsonism & Related Disorders*, 22, e59.
5. Karakhonova, S. A. (2022). The Significance of the Application of Psycho-Correction Methods in the Treatment of Psycho-Emotional Disorder. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 2(12), 59-64.
6. Ибодуллаев, З. (2022). EFFECTIVE PSYCHOCORRECTION IN NEUROTIC DISORDER.
7. Ибодуллаев, З. Р., Карахонова, С. А., & Сейткаримова, Г. С. (2021). Значение использования методов психокоррекции при лечении тревожно-фобического синдрома. *ЖУРНАЛ НЕВРОЛОГИИ И НЕЙРОХИРУРГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ*, (SPECIAL 1).
8. Tursynbaevich, A. B., Kizi, U. A. S., & Kizi, A. G. B. (2022). Wind Mill and Solar Energy. *Texas Journal of Engineering and Technology*, 15, 178-180.
9. Аметов, Б. Т. (2021). Возникновение И Распространение Ударной Волны В Твёрдом Теле. *ИТМОИЙ ФАНЛАРДА ИННОВАСИЯ ОНЛАЙН ИЛМИЙ ЖУРНАЛИ*, 1(6), 42-44.
10. Аметов, Б. Т., Султанбаев, А. П., & Жангабаев, А. К. (2021). ВОЗМОЖНОСТИ И ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВОЗОБНОВЛЯЕМЫХ ИСТОЧНИКОВ ЭНЕРГИИ. In *КОНКУРС МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ* (pp. 72-74).
11. Аликулова, Д. Я., Маматкулов, Б. М., Разикова, И. С., & Авезова, Г. С. (2015). Выявление особенностей иммунного статуса у подростков при atopической бронхиальной астме. *Вестник Совета молодых учёных и специалистов Челябинской области*, (3 (10)), 9-14.
12. Разикова, И. С., Айдарова, Н. П., Байбекова, В. Ф., Дустбабаева, Н. Д., Ишмухамедова, Ш. Б., & Шорустамова, С. С. (2023). Сенсibilизация К Грибковым Аллергенам У Пациентов С Респираторной Аллергией. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 4(1), 31-37.
13. РАЗИКОВА, И., АЙДАРОВА, Н., БАЙБЕКОВА, В., & ДУСТБАБАЕВА, Н. (2022). Сывороточноподобный Синдром Как Осложнение Вакцинации. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 3(2), 176-183.
14. Разикова, И. С., & Аликулова, Д. Я. (2016). ИММУНОЛОГИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ ПРИ РАЗЛИЧНЫХ КЛИНИЧЕСКИХ ВАРИАНТАХ АТОПИЧЕСКОЙ БРОНХИАЛЬНОЙ АСТМЫ У ПОДРОСТКОВ. In *Материалы*

VII международной (XIV итоговой) научно-практической конференции молодых ученых (pp. 67-70).

15. Аликулова, Д. Я., Разикова, И. С., Уразалиева, И. Р., Мирпайзиева, М. А., & Джураева, Н. К. (2015). Организация работы «Астма школы» в Республике Узбекистан. *Современная медицина: актуальные вопросы*, (10-11 (43)), 88-92.

16. Sobirova, D. R., & Shamansurova, K. S. (2016). Features of influence of the new product obtained by new technologies on animal organism in the experiment. In *The Eleventh European Conference on Biology and Medical Sciences* (pp. 44-46).

17. Abdullaevich, N. N., Ravshanovna, S. D., & Klara, B. (2017). Effect of genetically modified product on reproduction function, biochemical and hematology indexes in experimental study. *European science review*, (1-2), 94-95.

18. Собирова, Д. Р., Нуралиев, Н. А., & Усманов, Р. Д. (2018). Оценка медико-биологической безопасности генно-модифицированного продукта. *Методические рекомендации*.

19. RAVSHANOVNA, S. D., ABDULLAYEVICH, N. N., & FURKATOVNA, T. S. Assessment of the Influence of the Food Product of Gmo on the Sexual Function and Are Biochemical Research White Laboratory Outbreed Rats. *JournalNX*, 6(05), 38-40.

20. Собирова, Д., Нуралиев, Н., & Гинатуллина, Е. (2017). Результаты экспериментальных исследований по изучению и оценке мутагенной активности генно-модифицированного продукта. *Журнал проблемы биологии и медицины*, (1 (93)), 182-185.

21. Sobirova, D. R., Azizova, F. X., Ishandjanova, S. X., Otajanova, A. N., & Utepova, N. B. (2021). Study of changes in pulmonary alveolar epithelium and aerogematic barrier in diabetes mellitus.

22. Собирова, Д., & Нуралиев, Н. (2017). Гинатуллина Е. Результаты экспериментальных исследований по изучению и оценке мутагенной активности генномодифицированного продукта. *Журнал проблемы биологии и медицины*, (1), 93.

23. Sobirova, D. R., Nuraliev, N. A., Nosirova, A. R., & Ginatullina, E. N. (2017). Study of the effect of a genetically modified product on mammalian reproduction in experiments on laboratory animals. *Infection, immunity and pharmacology.-Tashkent*, (2), 195-200.

24. Собирова, Д. Р., Нуралиев, Н. А., Носирова, А. Р., & Гинатуллина, Е. Н. (2017). Изучение влияния генномодифицированного продукта на репродукцию

млекопитающих в экспериментах на лабораторных животных. *Инфекция, иммунитет и фармакология*, (2-С), 195-200.

25. Отажонов, И. О. (2011). Заболеваемость студентов по материалам углубленного медосмотра студентов, обучающихся в высших учебных заведениях. *Тошкент тиббиёт академияси Ахборотномаси.–Тошкент*, (2), 122-126.

26. Islamovna, S. G., Komildjanovich, Z. A., Otaboevich, O. I., & Fatihovich, Z. J. (2016). Characteristics of social and living conditions, the incidence of patients with CRF. *European science review*, (3-4), 142-144.

27. Отажонов, И. О. (2020). Кам оксилли пархез самарадорлигини баҳолаш.

4. Отажонов, И. О., & Шайхова, Г. И. (2020). Фактическое питание больных с хронической болезнью почек. *Медицинские новости*, (5 (308)), 52-54.

28. Отажонов, И. О. (2020). Оценка психологического состояния больных с хронической болезнью почек. *Главный редактор–ЖА РИЗАЕВ*, 145.

29. Отажонов, И. О. (2021). Сурункали буйрак касаллиги бўлган беморлар ҳаёт сифати кўрсаткичлари.

30. Отажонов, И. О. (2010). Характеристика фактического питания и качественный анализ нутриентов в рационе питания студентов высших учебных заведений. *Врач-аспирант*, 43(6.2), 278-285.

31. Otajonov, I., Shaykhova, G., Salomova, F., Kurbanova, K., Malokhat, N., & Kurbonov, K. (2020). Effectiveness of diet in experimental chronic kidney disease. *European Journal of Molecular & Clinical Medicine*, 7(2), 1097-1109.

32. Отажонов, И. (2011). *Ҳозирги тараққиёт даврида талабалар овқатланишини гигиеник асослаш* (Doctoral dissertation, Тошкент тиббиёт академияси).

33. Akhmadaliev, N. O., Salomova, F. I., Sadullaeva, K. A., Abdukadirova, L. K., Toshmatova, G. A., & Otajonov, I. O. (2021). Health State Of Teaching Staff Of Different Universities In The Republic Of Uzbekistan. *NVEO-NATURAL VOLATILES & ESSENTIAL OILS Journal/ NVEO*, 15954-15967.

34. Мухамедова, Н. С., Расулова, Н. Ф., Эшдавлатов, Б. М., & Мамедова, Г. Б. (2014). Анализ и совершенствование существующих методов мотивации в медицинских учреждениях. *Молодой ученый*, (3), 213-215.

35. Nazarova, S. K., Jalilova, G. A., Mukhamedova, N. S., & Rasulova, N. F. (2021). Features of distance learning organization. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 339-347.

36. Расулова, Н. Ф., Акрамова, Л. Ю., & Рахимова, Д. У. (2017). Таксономия учебных целей Блума в 21 веке. *Теория и практика современной науки*, (1), 828-832.
37. Расулова, Н. Ф. (2016). Совершенствование методов этического воспитания медицинских сестёр лечебно-профилактических учреждений. *Молодой ученый*, (7), 409-412.
38. Усманов, И. А., Джалилова, Г. А., & Расулова, Н. Ф. (2016). К вопросу охраны водных объектов бассейна Амударьи на примере Кашкадарьинской области. *Вестник науки и образования*, (2 (14)), 95-98.
39. Искандарова, Ш. Т., Расулова, Н. Ф., Хасанова, М. И., & Юсупалиева, К. Б. (2019). Современные проблемы гигиены почвы в условиях Узбекистана почвы в условиях Узбекистана Ташкент:" Фан".
40. Мирзаева, М. А., & Расулова, Н. Ф. (2014). Компьютеризация рабочего места медицинских сестер стационара. *Сборник статей и тезисов, 2014 г. Посвященный "Году Здорового ребенка", 2014 г. 15 ноябрь, г. Ургенч*, (208), 209.
41. Расулова, Н. Ф. (2011). Ўзбекистонда педиатриянинг ривожланиш тарихи.
42. Solidjonov, D., & Arzikulov, F. (2021). WHAT IS THE MOBILE LEARNING? AND HOW CAN WE CREATE IT IN OUR STUDYING?. *Интернаука*, (22-4), 19-21.
43. Arziqulov, F., & Majidov, O. (2021). O 'ZBEKISTONDA OCHIQ MA'LUMOTLARDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI VA XALQARO TAJRIBA. *Science and Education*, 2(1), 153-157.
44. Арзикулов, Ф. Ф., & Мустафакулов, А. А. (2020). Возможности использования возобновляемых источников энергии в узбекистане. *НИЦ Вестник науки*.
45. Мустафакулов, А. А., Джуманов, А. Н., & Арзикулов, Ф. (2021). Альтернативные источники энергии. *Academic research in educational sciences*, 2(5), 1227-1232.

MASOFAVIY TA'LIMDA TA'LIMNING INTEGRATIV VA
DIFFERENSIAL YONDASHUVNING AHAMIYATI

Qurbonova Surayyo Navoiy davlat pedagogika instituti talabasi

Namozova Nilufar Navoiy davlat pedagogika instituti talabasi

Sayfullayeva Gulhayo Ixtiyor qizi Navoiy davlat pedagogika instituti dotsenti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada integrativyondashuv mazmunan tutash, aloqador, mantiqiy bir-birini taqozo etuvchi va bir-biriga singib chuqurlashtiruvchi va kengaytiruvchi o'quv fanlarini integratsiyalash uchun qo'llanilishi, yaxlit mantiqiy mukammal bilim, ish-harakat usullari va shaxsiy sifatlarni tarkib toptirishni ko'zda tutishi, shuningdek, o'quvchilarning iqtidori, qiziqishi, o'zlashtirishiga ko'ra differensial tayyorgarlikni kuchaytirish va murakkablashtirish – zamonaviy maktabning global yo'nalishiga aylanishi to'g'risida ma'lumotlar aks etgan.*

Kalit so'zlar: *masofaviy ta'lim, fragment, integratsiya, kichik guruh, bilim, ko'nikma, malaka, differensial ta'lim, ijtimoiy tanlov.*

Dunyo miqyosidagi o'zgarishlar pedagog-o'qituvchilarning mahoratini yanada namoyon etish, davr talabiga mos fidoiylarcha harakat kilishini taqozo etmoqda. Mohir o'qituvchi tajribasiz o'qituvchiga nisbatan oz mehnat va vaqt sarf qilib ko'zlangan maqsadga erishadi, chunki o'quvchilarni doimo mustaqil bilim olishga o'rgatib boradilar. Ular «agar mavzuni o'zlashtirishga o'quvchilarning kuchi yetmasa mustaqil o'zlashtira olmasa, aks holda materialni o'qituvchining o'zi tushuntirib berish kerak», degan qoidaga amal qiladilar. Ko'p sonli manbalar,

Xususan pedagogik amaliyot sohalarining tahlili ta'lim-tarbiya jarayonining rivojlanishiga to'siq bo'layotgan muammolar mavjudligidan guvohlik beradi. Bular asosan, bizning fikrimizcha, o'rganilayotgan ob'ektlarning ba'zi bir jihat va xususiyatlarini lavhalar (fragment) shaklida o'rganish natijasida yuzaga kelib, mantiqan bog'lanmagan va tizimlashmaganligidadir. Amaliyotdagi bunday holatlarni bartaraf etishda integrativ yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi.

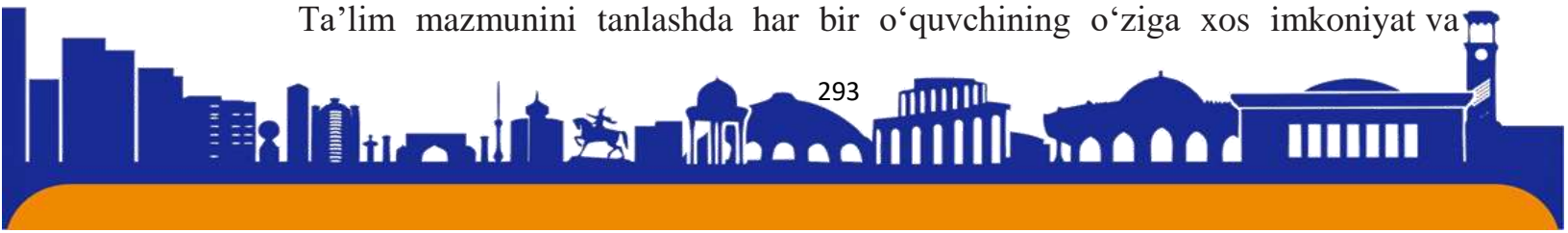
Prezident Shavkat Mirziyoev ta'kidlaganlaridek, “Hayotimizning eng muhim jabhalari uchun yuksak texnologiyalar, ilmiy ishlanmalar yaratish, malakali mutaxassislar tayyorlash, jahon axborot texnologiyalari bozorida munosib o'rin egallash masalasiga ustuvor ahamiyatga ega vazifa sifatida qarashimiz zarur.”⁶ . Integratsion tizim – xar tomonlama rivojlangan shaxsni tarbiyalash va o'qitishdagi

tabaqalashtirish yaxlit dunyoqarashga ega, mavjud bilimlarni mustaqil ravishda bir tizimga soluvchi, turli muammolarni noan'anaviy yondoshgan xolda xal etuvchi kishilarni tarbiyalashdan iborat. Integratsiyaning maqsadi dastlabki qadamlardan oq dunyoni yaxlit bir tizim deb, undagi barcha tarkibiy qismlar bir- biri bilan o'zaro bog'langan deb tasavvur qilishga o'rgatishdan iborat. Integratsiya – an'anaviy fanlarga xos bilimlar oralig'ida yangi tasavvurlar xosil qilish vositasi mavjud bilimlarni yangi bilimlar bilan bo'ldirish, ular o'rtasida bog'lanish hosil qilish, o'quvchilardagi izlanuvchanlikni rivojlantirish, ta'limdagi ixtisoslashuvni takomillashtirishdan iborat. Har bir ta'lim oluvchining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda ularni pedagogik qo'llab quvvatlash, qobiliyat va iqtidorlarini ro'yobga chiqarish, muayyan sharoitga moslashuvchanligini qaror toptirishga yo'naltirilgan maxsus o'quv faoliyatida o'quvchining maqbul rivojlanishini ta'minlash muhimdir. Yangi sharoitda maqbul rivojlanish deganda biz o'quvchining o'ziga xosligini pedagogik jihatdan qo'llab-quvvatlash, uning rivojlanishiga boshqa yangicha bir o'quv modeli ta'sir qilishini ko'zda (Sh.Mirziyoyev "Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib yangi bosqichga ko'taramiz T. "O'zbekiston" 2017 86-bet) tutadi. Agar o'quvchiga ta'lim berish va rivojlanish muammosi uyg'unlashtirilsa, uning o'ziga xosligini pedagogik-qo'llab-quvvatlash, birinchi darajali ahamiyat kasb etadi. Integratsiyalashgan mashg'ulotlarda didaktik va psixologik talablarni hisobga olgan holda muayyan o'quv predmeti doirasida maxsus tashkil etilgan individual hamda alohida guruhlarda jamoa bo'lib olib boriladigan ishlar orqali hamda turlicha murakkablik darajasida bo'lgan topshiriqlarning har tomonlama o'ylab ishlab chiqilgan tizimi har bir mavzuning o'zlashtirilishi muayyan pedagogik shart-sharoitlarni talab qiladi. Bunday sharoitda ta'lim rivojlanishiga nisbata ilgarilab boradi. Ta'lim oluvchi odatda mustaqil bejariladigan topshiriqni kichik guruhda o'zaro yordam, hamfikirlik natijasida tez bajaradi. Kichik guruh uchun murakkablik qiladigan mashq va masalalarni o'quvchilar jamoa bo'lib, oson va sifatli bajarishlari mumkin. Savol va topshiriqlarni tabaqalashganlik darajasidan kelib chiqqan holda hamda bir mavzu bo'yicha belglab beriladigan topshiriqlar ularning sifati, har bir o'quvchining o'zligini namoyon qilishini talab qiladi. Shu bilan birga bunday topshiriqlarni bajarish jarayonida ta'lim oluvchi o'z rivojlanishi va bilim sifatining darajasi va individual xatti-harakatlarini ham belgilab oladi. Ta'lim oluvchi shaxsining o'ziga xos rivojlanish jarayoni quyidagilarda namoyon bo'ladi: ya'ni o'z o'quv predmetini o'zlashtirishga moyilligida.

Ta'lim mazmunini tanlashda har bir o'quvchining o'ziga xos imkoniyat va

qobiliyat darajasi, aloxida hisobga olinishi kerak. Har bir bolani uzluksiz rivojlanish tamoyili o'quv materiallarini integratsiyalashni, integratsiyalashgan o'quv materiallarini qamrab olgan darsliklar yaratishni taqozo qiladi. Taqdim etiladigan bilimlarning mustahkamligi, o'quvchining umumiy rivojlantirish darajasi dastlab maqsadga asoslanadi. Shuning uchun o'quv materiallari tarkibida turli ranglar, ramzlar, ularning ma'nosi, hajmi bilan tanishtiriladi. Buning natijasida o'quvchida kuzatuvchanlik faoliyati tarkib topadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Муяссарова, М. М. (2018). Изучение уровня медицинской активности сельского населения. *Молодой ученый*, (5), 64-66.
2. Muysarova, M. M. Some Aspects of the Prevalence of the Coronavirus Covid-19. *JournalNX*, 651-657.
3. Махмудова, Д. А., & Қарахонова СА, Х. К. (2015). Неврозларда фобия ва кўркүв. *Психиатрия журналы*, (1-Б), 82.
4. Karakhonova, S. A., & Ishanhodjaeva, G. T. (2016). Cognitive disorders in Parkinsonism. *Parkinsonism & Related Disorders*, 22, e59.
5. Karakhonova, S. A. (2022). The Significance of the Application of Psycho-Correction Methods in the Treatment of Psycho-Emotional Disorder. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 2(12), 59-64.
6. Ибодуллаев, З. (2022). EFFECTIVE PSYCHOCORRECTION IN NEUROTIC DISORDER.
7. Ибодуллаев, З. Р., Карахонова, С. А., & Сейткаримова, Г. С. (2021). Значение использования методов психокоррекции при лечении тревожно-фобического синдрома. *ЖУРНАЛ НЕВРОЛОГИИ И НЕЙРОХИРУРГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ*, (SPECIAL 1).
8. Tursynbaevich, A. B., Kizi, U. A. S., & Kizi, A. G. B. (2022). Wind Mill and Solar Energy. *Texas Journal of Engineering and Technology*, 15, 178-180.
9. Аметов, Б. Т. (2021). Возникновение И Распространение Ударной Волны В Твердом Теле. *IJTIMOIIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIIY JURNALI*, 1(6), 42-44.
10. Аметов, Б. Т., Султанбаев, А. П., & Жангабаев, А. К. (2021). ВОЗМОЖНОСТИ И ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВОЗОБНОВЛЯЕМЫХ ИСТОЧНИКОВ ЭНЕРГИИ. In *КОНКУРС МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ* (pp. 72-74).
11. Аликулова, Д. Я., Маматкулов, Б. М., Разикова, И. С., & Авезова, Г. С. (2015). Выявление особенностей иммунного статуса у подростков при atopической бронхиальной астме. *Вестник Совета молодых учёных и специалистов Челябинской области*, (3 (10)), 9-14.

12. Разикова, И. С., Айдарова, Н. П., Байбекова, В. Ф., Дустбабаева, Н. Д., Ишмухамедова, Ш. Б., & Шорустамова, С. С. (2023). Сенсбилизация К Грибковым Аллергенам У Пациентов С Респираторной Аллергией. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 4(1), 31-37.

13. РАЗИКОВА, И., АЙДАРОВА, Н., БАЙБЕКОВА, В., & ДУСТБАБАЕВА, Н. (2022). Сывороточноподобный Синдром Как Осложнение Вакцинации. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 3(2), 176-183.

14. Разикова, И. С., & Аликулова, Д. Я. (2016). ИММУНОЛОГИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ ПРИ РАЗЛИЧНЫХ КЛИНИЧЕСКИХ ВАРИАНТАХ АТОПИЧЕСКОЙ БРОНХИАЛЬНОЙ АСТМЫ У ПОДРОСТКОВ. In *Материалы VII международной (XIV итоговой) научно-практической конференции молодых ученых* (pp. 67-70).

15. Аликулова, Д. Я., Разикова, И. С., Уразалиева, И. Р., Мирпайзиева, М. А., & Джураева, Н. К. (2015). Организация работы «Астма школы» в Республике Узбекистан. *Современная медицина: актуальные вопросы*, (10-11 (43)), 88-92.

16. Sobirova, D. R., & Shamansurova, K. S. (2016). Features of influence of the new product obtained by new technologies on animal organism in the experiment. In *The Eleventh European Conference on Biology and Medical Sciences* (pp. 44-46).

17. Abdullaevich, N. N., Ravshanovna, S. D., & Klara, B. (2017). Effect of genetically modified product on reproduction function, biochemical and hematology indexes in experimantal study. *European science review*, (1-2), 94-95.

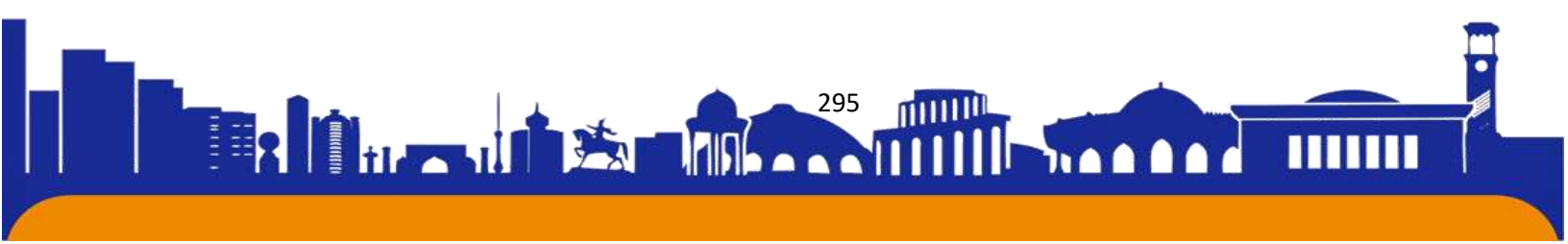
18. Собирова, Д. Р., Нуралиев, Н. А., & Усманов, Р. Д. (2018). Оценка медико-биологической безопасности генно-модифицированного продукта. *Методические рекомендации*.

19. RAVSHANOVNA, S. D., ABDULLAYEVICH, N. N., & FURKATOVNA, T. S. Assessment of the Influence of the Food Product of Gmo on the Sexual Function and Are Biochemical Research White Laboratory Outbreed Rats. *JournalNX*, 6(05), 38-40.

20. Собирова, Д., Нуралиев, Н., & Гинатуллина, Е. (2017). Результаты экспериментальных исследований по изучению и оценке мутагенной активности генно-модифицированного продукта. *Журнал проблемы биологии и медицины*, (1 (93)), 182-185.

21. Sobirova, D. R., Azizova, F. X., Ishandjanova, S. X., Otajanova, A. N., & Uterova, N. B. (2021). Study of changes in pulmonary alveolar epithelium and aerogematic barrier in diabetes mellitus.

22. Собирова, Д., & Нуралиев, Н. (2017). Гинатуллина Е. Результаты экспериментальных исследований по изучению и оценке мутагенной активности генномодифицированного продукта. *Журнал проблемы биологии и медицины*, (1), 93.

23. Sobirova, D. R., Nuraliev, N. A., Nosirova, A. R., & Ginatullina, E. N. (2017). Study of the effect of a genetically modified product on mammalian reproduction in experiments on laboratory animals. *Infection, immunity and pharmacology.-Tashkent*, (2), 195-200.

24. Собирова, Д. Р., Нуралиев, Н. А., Носирова, А. Р., & Гинатуллина, Е. Н. (2017). Изучение влияния генномодифицированного продукта на репродукцию млекопитающих в экспериментах на лабораторных животных. *Инфекция, иммунитет и фармакология*, (2-С), 195-200.

25. Отажонов, И. О. (2011). Заболеваемость студентов по материалам углубленного медосмотра студентов, обучающихся в высших учебных заведениях. *Тошкент тиббиёт академияси Ахборотномаси.–Тошкент*, (2), 122-126.

26. Islamovna, S. G., Komildjanovich, Z. A., Otaboevich, O. I., & Fatihovich, Z. J. (2016). Characteristics of social and living conditions, the incidence of patients with CRF. *European science review*, (3-4), 142-144.

27. Отажонов, И. О. (2020). Кам оксилли парҳез самарадорлигини баҳолаш.

4. Отажонов, И. О., & Шайхова, Г. И. (2020). Фактическое питание больных с хронической болезнью почек. *Медицинские новости*, (5 (308)), 52-54.

28. Отажонов, И. О. (2020). Оценка психологического состояния больных с хронической болезнью почек. *Главный редактор–ЖА РИЗАЕВ*, 145.

29. Отажонов, И. О. (2021). Сурункали буйрак касаллиги бўлган беморлар хаёт сифати кўрсаткичлари.

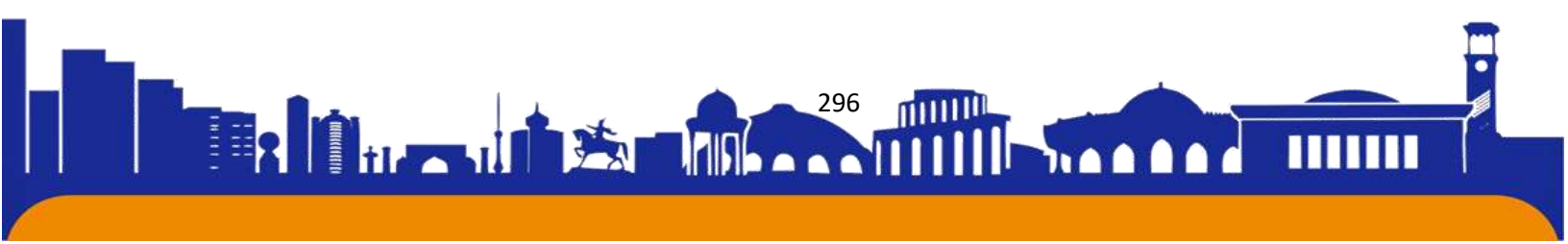
30. Отажонов, И. О. (2010). Характеристика фактического питания и качественный анализ нутриентов в рационе питания студентов высших учебных заведений. *Врач-аспирант*, 43(6.2), 278-285.

31. Otajonov, I., Shaykhova, G., Salomova, F., Kurbanova, K., Malokhat, N., & Kurbonov, K. (2020). Effectiveness of diet in experimental chronic kidney disease. *European Journal of Molecular & Clinical Medicine*, 7(2), 1097-1109.

32. Отажонов, И. (2011). *Ҳозирги тараққиёт даврида талабалар овқатланишини гигиеник асослаш* (Doctoral dissertation, Тошкент тиббиёт академияси).

33. Akhmadaliev, N. O., Salomova, F. I., Sadullaeva, K. A., Abdukadirova, L. K., Toshmatova, G. A., & Otajonov, I. O. (2021). Health State Of Teaching Staff Of Different Universities In The Republic Of Uzbekistan. *NVEO-NATURAL VOLATILES & ESSENTIAL OILS Journal/ NVEO*, 15954-15967.

34. Мухамедова, Н. С., Расулова, Н. Ф., Эшдавлатов, Б. М., & Мамедова, Г. Б. (2014). Анализ и совершенствование существующих методов мотивации в медицинских учреждениях. *Молодой ученый*, (3), 213-215.

35. Nazarova, S. K., Jalilova, G. A., Mukhamedova, N. S., & Rasulova, N. F. (2021). Features of distance learning organization. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 339-347.

36. Расулова, Н. Ф., Акрамова, Л. Ю., & Рахимова, Д. У. (2017). Таксономия учебных целей Блума в 21 веке. *Теория и практика современной науки*, (1), 828-832.

37. Расулова, Н. Ф. (2016). Совершенствование методов этического воспитания медицинских сестёр лечебно-профилактических учреждений. *Молодой ученый*, (7), 409-412.

38. Усманов, И. А., Джалилова, Г. А., & Расулова, Н. Ф. (2016). К вопросу охраны водных объектов бассейна Амударьи на примере Кашкадарьинской области. *Вестник науки и образования*, (2 (14)), 95-98.

39. Искандарова, Ш. Т., Расулова, Н. Ф., Хасанова, М. И., & Юсупалиева, К. Б. (2019). Современные проблемы гигиены почвы в условиях Узбекистана почвы в условиях Узбекистана Ташкент: "Фан".

40. Мирзаева, М. А., & Расулова, Н. Ф. (2014). Компьютеризация рабочего места медицинских сестер стационара. *Сборник статей и тезисов, 2014 г. Посвященный "Году Здорового ребенка", 2014 г. 15 ноябрь, г. Ургенч*, (208), 209.

41. Расулова, Н. Ф. (2011). Ўзбекистонда педиатриянинг ривожланиш тарихи.

42. Solidjonov, D., & Arzikulov, F. (2021). WHAT IS THE MOBILE LEARNING? AND HOW CAN WE CREATE IT IN OUR STUDYING?. *Интернаука*, (22-4), 19-21.

43. Arziqulov, F., & Majidov, O. (2021). O 'ZBEKISTONDA OCHIQ MA'LUMOTLARDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI VA XALQARO TAJRIBA. *Science and Education*, 2(1), 153-157.

44. Арзикулов, Ф. Ф., & Мустафакулов, А. А. (2020). Возможности использования возобновляемых источников энергии в узбекистане. *НИЦ Вестник науки*.

45. Мустафакулов, А. А., Джуманов, А. Н., & Арзикулов, Ф. (2021). Альтернативные источники энергии. *Academic research in educational sciences*, 2(5), 1227-1232.

CHET TILLARINI BILISH BIZGA NIMA UCHUN KERAK?

Turizm fakulteti XTA 21/6(nemis)

Rahmonova Ominaxon Bahodirjon qizi

Email:ominaxonrahmonova97@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maolada chet tillarni o'qish va o'qitishda ko'zlangan maqsadlarga erishish uchun xizmat qiladigan ta'limning asosiy tamoyillari va yo'llari to'g'risida yozilgan.

Kalit so'zlar: ielts, til, o'quv yurtlari, chet tili ta'limi, hikoya, o'yinli situatsiya/jarayon, muloqotga chorlovchi situatsiyalar.

Til bilgan el biladi. Bugungi kunga kelib, "Ielts" oldingmi? "Ielts" bahoying nechchi? "Ielts"ga qachon topshirasan... kabi savollar kundalik turmushimizda deyarli har kuni uchraydi. Bu so'z bizning hayotimizga juda tezkorlik bilan kirib keldi. "Ielts" nima o'zi? Bizga uni nima keragi bor? "Ielts" bu xalqaro til bilish darajasi. Yanyam soddaroq aytadigan bo'lsak tilni qay darajada bilishimiz haqidagi bir xujjat. Ta'lim tizimidagi o'zgarishlarni ko'rib hayron qolasan kishi. Bog'chadan boshlab chet tili, aniqroq aytadigan bo'lsak ingliz tili o' tiladi. Bu bola uchun qay darajada muhim? 4-5 yoshli bola o'ynab g'am tashvishsiz yuradigan bir vaqtda uni qo'lidan yetaklab repititorma repititor sudurab yurish noto'g'ri menimcha. Oliy o'quv yurtlariniku umuman gapirmasa ham bo'laveradi. Butunlay boshqa soha talabasi bo'lishiga qaramasdan Universitetni tamomlagunga qadar qo'lida kamida 5.5 Ieltsi bo'lishi shart. Aks holda Magistraturani "tushida ko'rishiga" to'g'ri keladi. To'g'ri bu kulguli, ammo aslini olganda achchiq haqiqat. Ieltsni olish oson bo'lsa ham mayli ekan. Uni olish uchun juda katta mablag' kerak. Oldin tayyorlanish keyin esa unga topshirish bularning hammasi mablag'ga borib taqaladi. Bu bilan endi kam ta'minlangan oila farzandlari nima qiladi? O'qishni judayam xohlayotgan, lekin o'qish uchun mablag' topa olmayotganlar xolini kim o'ylaydi? Xo'p mayli, Ielts oldi ham deylik, keyin nima bo'ladi? Chetga chiqadi. Ha albatta chetga chiqadi-da. O'zbekiston o'zining yoshlaridan mahrum bo'ladi. Bunday bo'lgandan so'ng yuksalishni orzu qilmasa ham bo'laveradi! Nega aynan chet tili, ingliz tiliga yopishib olganmiz. Kimyo, fizika, matematika haqida biron marta gapirmaganmiz. O'ylab ham ko'rmaganmiz. To'g'ri bu fanlardan maktablarda fan olimpiadalari o'tkaziladi. Ammo buning o'zi kamlik qildida. Agar shu sohalarni rivojlantirganimizda edi elektr toki, gaz va shunga o'xshash energiyalar o'zimizdan chiqar edi. Katta mablag' evaziga qo'shni davlatlardan sotib olmasdik. So'z ustalarimiz ham aytishganku: "Shitni oldiga borib inglizcha gapirganimiz bilan tok yonib qolmaydi" deb. Mayli bu mavzuni ham chetga surib turaylik. Nima uchun

Amerika yoki Germaniya aholisi qo'shimcha tilni Xitoy yoki Yapon yoki Rus yoki o'zbek tillarini o'rganishmaydi? Nega? Chunki ular o'z tillarini mukammal bilishadi. Shuni o'zi yetarli. Ular o'z mamlakatini rivojlantirish uchun chet tilini o'rganmaydilar. Aksimcha, o'zlarida nima kam qanday muammolar bor shuni biladilar va buni yechimini qidiradilar. Mana xaqiqiy rivojlangan davlar qanday bo'ladi. Ijtimoiy tarmoqlardan ham ma'lumki, O'zbekistonning juda ko'p aholisi chet elda. Achinarlisi eng ko'p aholi chetga ishlash maqsadida ketgan. Ular ham xohlaydi o'z uyida ota-onasi farzandlari bag'rida yurishni va yaxshi joyda ishlashni xohlashadi. Ammo ming afsuski, bizda bunday ekanligini bilib, ko'rib turib yana shu yo'lda davom etaveramiz. Qachon biz ham faqat o'zimiznigina o'ylamay qolganlarni ham butun bir xalqni o'ylaymiz? Shu joyida bir hikoya yodimga tushdi. Bir davlat podshohi oq marmardan chiroyli hashamdor qilib hovuz qurdiribdi va atrofiga odamlarni yig'ib shunday buyruq beribdi: "Har kim mana shu hovuzga bir piyoladan sut olib kelib quysin, faqat bu ishni qorong'u tushgandan keyin qilinglar" - debdi. Bir kishi uyiga boribdida, o'ylab qolibdi. Men sut o'rniga suv olib borsam ham bo'laveradi. Baribir hammaning olib kelgan suti oldida men olib kelgan suv ahamiyatsizku. Qorong'uda sutmi, suvmi kim sezadi. Shunday gaplarni hayolidan o'tkazibdi. Keyin bu ishni amalga oshiribdi. Sut o'rniga suv olib borib quyibdi. Ertasi kuni podshoh hovuzni ko'rish uchun kelganda, hovuz to'la suv ekan. Bu qadimgi zamonda aytilgan hikoya bo'lsada, voqealar bugungi kunimiz bilan uzviy bog'liq. Qani endi odamlar o'zlarinigina emas atrofda qilganlarni ham o'ylasa. Bir yoqadan bosh chiqarib, hamjihatlikda ish ko'rishsa deyman. Bu savollar mana necha yildirki, o'z javobini topa olmaydi. Prezidentimiz aytganlaridek ta'lim tizimini boshidan yangitdan qurishimiz kerak.

To'g'ri boshida qiyin bo'ladi, ammo natijasi... Mana oddiy meditsina sohasini olaylik. Har yili qanchadan qancha o'quvchi yoshlar Tibbiyot oliygohlariga o'qishga kiradilar. Lekin biron marta dorini yoki inson hayotiga bog'liq biron nima yaratishganlarini eshitmaganmiz. Qandaydir qattiqroq kasal bo'lsa darrov chet elga olib borish kerak deyishadi. Nega shunday-a? Yoki shu yerga chet ellik falonchi doktorni faloncha pulga olib kelib qaratamiz. Nega bizning kadrlarni chet elliklar chaqirishmaydi? Agar bu soha bizda yaxshi bo'lganida edi, chetdan dori ham sotib olmas edik. Bechora norasida hayotdan erta ko'z yumgan bolalar ham hozir ota-onasini bag'rida bo'lar edi. Mayli bo'lar ish o'tdi ketdi. Bundan buyog'iga ham shunday voqealar bo'lmasligi uchun ham harakat qilishimiz lozim. Faqatgina meditsina sohasigina emas boshqa sohalar ham matatika fizika mana shu eng asosiy fanlarimiz ham bir ahvolga kelib qolgan. Mana Mustaqil davlat bo'lganimizga 30 yildan oshdi. Nahotki shu yillar

oralig'ida biron bir yangilik yoki inavatsiya yaratmagan ekanmiz. Bizdan oldin yashab o'tgan allomalarimiz ham ilm bilim to'g'risida juda ko'plab aytishgan. Hozir hamma narsa bilimga kelib taqalyapti. Bilim bilim va yana bilim.

Agar davlatimizga chet elliklar mehmon bo'lib kelsa ularni ko'klarga ko'tarib qadrlab yana qayta jo'natamiz. Agar bizni yurtdan kimdir chetga borsa ular ham bizni shunday qarshi olarmikan. Shunday qadrlarmikan?... Hozirgi kunda qadrlash, taqsirlash, rag'batlantirish degan tushunchalar yo'qolib ketyapti. Bu gaplar achchiq haqiqat...

Bolalar kattalarnikidan farqli ravishda kelajakni, ertani o'ylab o'rganishmaydi. Ingliz tilidagi dars «shu yerda va aynan hozir» ma'nosida o'tkazilishi, bo'lishi kerak. Bolalar chet tilni hikoyalarni tushunish yoki o'yinlarda g'alaba qozonish xohlagan holda, ularda o'zlari ham ishtirok etib yaxshi o'rganishadi. Bir tomondan, til bilan ifodalangan kontent bolalar hayoti, kundaligi bilan bog'liq bo'lishi kerak, boshqa tomondan, bolalarni muloqotga chorlaydigan faoliyat yoki vazifalar ular uchun qiziqarli va muhim bo'lishi kerak. O'quvchilar dars davomida o'zlarini darsning bir qismi sifatida tushunishadi va dars jarayonida xuddi asar qahramonidek o'zlarini tutishadi, harakat qilishadi. Boshlang'ich sinflarda, odatda, chet tillarni o'rganish hayotiy situatsiya va o'yinlarga asoslangan harakat usullaridan foydalangan tarzda o'rganilganda juda samarali hamda muvaffaqiyatli bo'ladi. Agar o'yinli-syujetli situatsiyalar orqali chet tili o'rgatilsa, barcha bolalar bajonu-dil ishtirok etishadi, sababi ular shu tarzda o'sha situatsiyaning bir bo'lagi ekanligini his etishadi. O'quvchilar chet tili bilan, birinchi navbatda, o'z sinf xonalarida birga "yashaydilar". Shuning uchun sinfda muloqot imkoni bo'lsa, o'sha chet tilida bo'lishi kerak. Bolalar nafaqat yo'riqnomalarni tushunish bilan cheklanmasdan, balki chet tilida o'z ehtiyojlarini ifodalashlari ham mumkin. Shu nuqtai nazardan, ingliz tilida gaplashadigan odam(ona ili ingliz tili bo'lgan)lar bilan muloqot, sinfga taklif etish ham foydali. Konstruktiv yondashuvga ko'ra, bolalar imkon qadar ko'proq tilda o'zlari so'zlar mazmunini, qoidalarni bilib olishlari kerak. Bu shuningdek, ularning asosiy fikrlash qobiliyatini rivojlanishiga yordam beradi. Barcha o'quvchilar singari, bolalar ham turli xil ta'lim uslublariga ega. Bolalar uchun mo'ljallangan ta'lim barcha ta'lim uslublarini hisobga oladi. Taktik va kinestetik o'quvchi turlari alohida e'tibor talab qiladi. Boshlang'ich maktablarda o'quvchilarning iqtidorlari, malakalari, bilimlari va qiziqishlari kengroq bo'ladi. Chet tilini o'rganish, shuningdek, o'rganuvchilarning yaxshi tushuna olish qobiliyatiga bog'liqdir. Ularni har bir bolada boshdan boshlab rag'batlantirish kerak. Ularda akustik, kinestetik, ritmik va vizual farqlashni rivojlantirish kerak. Bolalar tez

o'rganishadi, lekin tezda unutishadi. Shuning uchun, nutq doimo takrorlanadi va yana bir kontekstda qayta ishlatiladi. Kurslar spiral bo'lib, muntazam takrorlashlar ajralmas qismdir. Xorijiy tillarni muvaffaqiyatli o'rganish keng qamrovli usullarni talab qiladi. Muloqotga kirishishning miqdori va sifati tilni tezroq o'rganishning asosiy sabablari hisoblanadi. Dars jarayonida o'quvchilarning e'tibori asosan tilning mazmuniga, ahamiyatiga qaratilishi kerak. O'quvchilar e'tiborini birinchi navbatda tilning kontent mazmuniga qaratishi kerak. Xorijiy tillarni muvaffaqiyatli o'rganish yana o'rganganlarni qo'llash uchun imkoniyat bor-yo'qligiga ham bog'liqdir. O'quvchilarga shunday vazifalar berish kerakki, toki ular o'rgangan bilimlarini dars jarayonida amaga oshirish, qo'llashga majbur bo'lishsin. O'zaro muloqot qilish imkoniyatlari til ko'nikmalarining rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy munosabat, ayniqsa o'quvchilar tilning ma'nosini amalda qo'llay olishsa, tilni o'rganish muvaffaqiyatli o'rganishga imkon yaratadi. O'qituvchi tomonidan ushbu jarayon uchun ma'no va muzokaralar o'tkazish imkoniyati muvaffaqiyatli o'qitishning asosiy shartlari hisoblanadi. Chet tili ta'limi, birinchi navbatda, chet tilidagi kundalik uchraydigan, real bilim va ko'nikmalrni o'rganishga chorlashi kerak, lekin aniq bilimlarni ham rivojlanishiga beparvo qaramaslik kerak. Agar biz chet tili ta'limida qo'llaniladigan metodik-didaktik qarashlarga to'xtaladigan bo'lsak, quyidagilarni ta'kidlab o'tishimiz talab etiladi: Dars jarayoni bu nafaqat kommunikativ, balki kelajakda o'rgangan bilimlarni qo'llay olish imkoniyatini beradigan kompetensiyalarni qamrab olishi zarur. Bolalning ko'pchiligi chet tillarni o'rganishga qishiqishadi. Ularning qishiqishlari, albatta, dars jarayonini tashkil etilishi va bolalarning bu dars jarayonida ma'lum muvaffaqiyatga erisha olishi bilan bog'liqdir. Bu qiziqish yillar davomida birdek saqlanib qoladi deb zikr qilish- bu noto'g'ri, shu sababdan, pedagoglar bu haqida qayg'urishlari, ya'ni o'rgnuvchilar darsda quvonchga to'lib, muvaffaqiyatlarga erishib qatnashishlarini ta'minlashi zarur. O'rganilayotgan mavzular ham, shu bilan birga savol-topshiriqlar ham o'rganuvchilar uchun ahamiyatli, qiziqarli va aktual bo'lsagina, dasrning mazmuni hamda maqsadi o'rganuvchilarga tushunarli va esda qolarli bo'ladi. Chet tili o'rganuvchilari chet tili ta'limida o'zga bir til, ma'daniyat bilan to'qnash keladilar. Shu sababdan, mashg'ulotlarda aynan o'sha chet tilga xos bo'lgan autentik materiallardan, o'sha madaniyatni yetkazib bera oladigan matn va dabiyotlardan foydalanish tavsiya etiladi.

Adabiyotlar:

1. Мустафоева, С. С. Chet tillarni o'rganish va o'qitish: bolalar tillarni qanday o'rganishadi? / С. С. Мустафоева. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2019. — № 22 (260). — С. 685-686. — URL: <https://moluch.ru/archive/260/59757/> (дата обращения: 17.02.2023).
2. Kanton Aargou. Fremdsprachen Lernen und Lehren. Englisch an der Primarschule. Leipzig-2017. S.238–239.
3. Eine neue Aufgaben- und Leistungsbewertungskultur, U.Gibitz in:Neue Wege im Fremdsprachenunterricht am Beispiel des Rahmenplans für den Englischunterricht in der Orientierungsstufe, L. I. S. A. Schwerin 2001.

Hayvonlar sistematikasi tarixiy rivojlanishi va xilma xillikning o'zgarishi.

Turopova Shahnoza Olim qizi

Termiz agratexnologiyalari va innovatsion rivojlanish intituti talabasi.

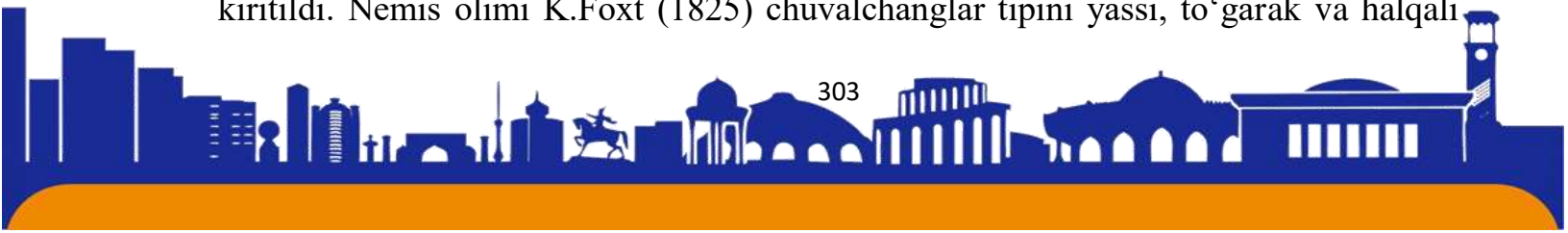
Qobilova Gulchiroy Bobaqul qizi

Termiz agratexnologiyalari va innovatsion rivojlanish intituti talabasi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada hayvonlar sistematikasi rivojlanish tarixini va kelib chiqishini o'rganish mumkin.

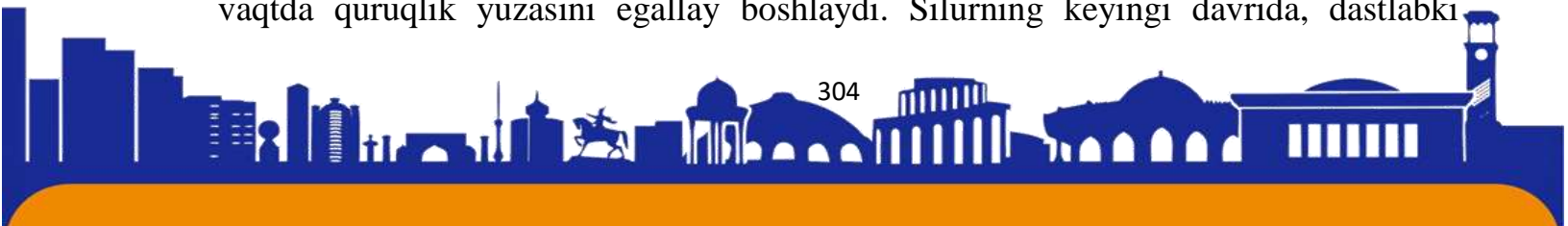
Kalit so'z: Hayvonlar sistematikasi, hayvonot dunyosi, tur, urug' binar (nomenklatura) zoofitlar.

Hayvonlar sistematikasi -sistematikasi bir bo'limi. Hayvonlar sistemikasini ilk bor Aristotel (miloddan avvalgi 4-asr) ishlab chiqqan. U hayvonlarning 252 turiga tavsif berib, ularni 2 ta katta guruh: qonlilar (hozirgi umurtqalilar) va qonsizlar (hozirgi umurtqasizlar)ga va 8 ta kichik guruhlarga ajratgan. Aristoteldan so'ng 2 ming yil davomida Hayvonlar sistemikasida deyarli hech qanday o'zgarish bo'lmadi. Faqat ingliz biolog J.Rey (1693) sistemikaning asosiy birligi — tur tushunchasini fanga kiritadi. Hayvonot dunyosining zamonaviy sistemasini shved olimi K.Linney yaratgan. Uni "Tabiat sistemasi" deb atashimiz mumkin va (1735) asarida 4200 turdan ortiqroq (jumladan 1222 tur umurtqali va 1936 tur umurtqasiz) hayvonlarga tavsif bergan. K.Linney hayvonlarni o'zaro kategoriyalar: tur, urug', turkum va sinfga bo'lishni, turni 2 nom: urug' va tur nomi bilan atash (binar nomenklatura)ni taklif etdi. Lekin Linney ishlab chiqqan sistema mukammal emas edi. Masalan sodda hayvonlar, bo'shliqichlilar, iborat bir-biridan uzoq hayvonlarni zoofitlar — hayvon-o'simliklar guruhiga birlashtirgan. Fransuz olimlari J.Kyuvye va J.Lamark K. Linney sistemasini takomillashtirishdi. J. Lamark "Umurtqasizlar sistemasi" (1801) va "Zoologiya falsafasi" (1809) asarlarida hayvonlarni umurtqasizlar va umurtqalilarga, umurtqasizlarni infuzoriyalar, poliplar, nurlilar, chugalchanglar, hasharotlar, o'rgimchaksimonlar, qisqichbaqasimonlar, halqalilar, mo'ylovoyoqlilar va mollyuskalar sinflariga ajratgan. J.Kyuvye "Hayvonot dunyosi va uning klassifikatsiyasi" (1817) asarida hayvonlarni 4 ta asosiy shoxga ajratgan. Keyinchalik bu shoxlarga fransuz zoologi A.Blenvil (1825) tip (nurlilar, bo'gimlilar, mollyuskalar, umurtqalilar) nomini bergan. J.Lamark va J. Kyuvye sistemasini ingliz zoologi R.Grant (1826) yanada takomillashtirib, nurlilar tipidan g'ovaktanlilar tipini ajratib chiqardi. Nemis zoologi K.Zibold esa nurlilar tipini 3 ta mustaqil: eng sodda hayvonlar, zoofitlar va chugalchanglar tiplariga ajratadi. U zoofitlarga ko'pchilik nurlilarni, chugalchanglarga halqalilarni kiritadi. Boshqa halqalilar esa bo'g'imoyoqlilar tipiga kiritildi. Nemis olimi K.Foxt (1825) chugalchanglar tipini yassi, to'garak va halqali

chuvalchanglarga ajratadi. Ingliz anatomi E.Rey Lankester (1877) bu guruhlarini tip nomi bilan atashni taklif etadi. Nemis zoologi K.Klaus (1874) hayvonlarni 9 tipga bo'ldi. Bu sistema ancha uzoq vaqt saqlanib qoldi. Vaqt o'tishi bilan olimlarning faqat tiplar soniga emas, balkiularning tarkibiy qismiga nisbatan ham tushunchasi o'zgarib bordi. Masalanumurtqalilar (keyinchalik xordalilar) tipiga qobiqlilar (19-asr oxirigacha mollyuskalarning bir xili sifatida qaralgan) va ichak bilan nafas oluvchilar kiritilgan. Hayvonot dunyosi o'rganilgan sari faqat yangi turlar, urug'lar, oilalar emas, hatto ancha yuqori taksonomik darajadagi guruhlar (turkum, sinf, hatto tip)lar ham kashf etildi. Mas, 1955-yilda rus olimi A.V.Ivanov pogo-noforalar tipini kashf etdi.Hayvonot dunyosi, odatda, 2 kenja olam: bir hujayralilar va ko'p hujayralilarga; ko'p hujayralilar esa parazoylar va haqiqiy ko'p hujayralilarga ajratiladi. Parazoylarga g'ovaktanlilar, haqiqiy ko'p hujayralilarga boshqa barcha tiplar kiritiladi. Haqiqiy ko'p hujayralilar o'z navbatida nurlilar (bo'shliqichlilar, taroqlilar) va ikki tomonlama simmetriyalilar hamda birlamchi og'izlilar (chuvalchanglar, mollyuskalar, exiuridlar, bo'g'imoyoqlilar, sipunkulidlar, paypaslagichlar) va ikkilamchi og'izlilar (chalaxordalilar, ignaterililar, xordalilar)ga bo'linadi. Ayrim zoologlar parazoylar va haqiqiy ko'p hujayralilar bilan birga ularga teng mavqega ega bo'lgan fagotsitellasimonlar guruhini ham taklif etishadi. Oxirgi guruh eng tuban tuzilgan ko'p hujayralilar — plastinkasimonlar tipini o'z ichiga oladi.Hayvonot dunyosining turli xil sistemasida tiplar soni 10 dan 33 tagacha, hatto undan ham ko'proq ko'rsatiladi. Ko'pchilik zoologlar ma'qul-lagan va o'quv adabiyotlarida keltiriladigan sistematikaga asosan bir hujayralilar kenja dunyosi 5 tip: sarkomastigoforalar, mikrosporidiyalar, miksosporidlar, sporalilar, infuzoriyalarga bo'linadi. Qolgan hayvonlar plastinkasimonlar, g'ovaktanlilar, bo'shliqichlilar, taroqlilar, yassi chuvalchanglar, to'garak chuvalchanglar, nemertinalar, tikanboshlilar, halqali chuvalchanglar, mollyuskalar, bo'g'imoyoqlilar, ignaterililar, chalaxordalilar, pogonoforalilar va xordalilar tiplariga bo'linadi. Hayvonot dunyosi o'rganilgan sayin ko'plab yangi turlar kashf qilinmoqda. Yer yuzida hayvonlarning 1,5 mln. (ayrim ma'lumotlarga ko'ra 3,0—3,5 mln.)ga yaqin turi ma'lum.Bugungi kunda hayvonot dunyosi — organik olam sistemasidagi yirik bo'lim. Hayvonlarning bundan 1,5 milliard yil ilgari . Hayvonlarning eng qadimgi qazilma qoldiq yoshi 0,8 milliard yildan oshmaydi. Kembriy davri boshlarida (miloddan 570—490 million yil avval) tashqi mineral skeletli (chig'anoqli yoki xitinli) dengiz umurtqasizlarining ko'pchilik guruxlari (trilobitalar, jabraoyoqlilar, mollyuskalar, arxeotsiatlar) rivojlangan. Kembriyning oxirida tashqi skeletga ega bo'lgan umurtqasizlar (to'garak og'izlilartsht qadimgi ajdodlari) kelib chiqqan. Silurda (miloddan 445—400 million yil avval) hayvonlar o'simliklar bilan bir vaqtda quruqlik yuzasini egallay boshlaydi. Silurning keyingi davrida, dastlabki

chayonlar, devon oxiridan boshlab (miloddan 400—345 million yil avval) dastlabki quruqlikda yashovchi umurtqalilar — suvda hamda quruqlikda yashovchilar rivojlangan. Karbon davrida (miloddan 345—280 million yil avval) quruqlikda umurtqasizlardan hasharotlar, umurtqalilardan tuban tuzilishga ega boʻlgan sudralib yuruvchilar va suvda hamda quruqlikda yashovchilar, Mezozoyning trias, yura va boʻr davrlarida (miloddan 230—66 million yil avval) sudralib yuruvchilar hukmronlik qilgan. Trias oʻrtalarida (mil.dan 230—195 million yil avval) dinozavrlar, bu davr oxirida sut emizuvchilar kelib chiqqan. Qushlar yura davrining oxiridan (miloddan 195—136 million yil avval) maʼlum. Boʻr davrining oxiriga kelib (miloddan 136—66 million yil avval) koʻpchilik dengiz umurtqasizlari, dengiz va quruqlikda yashovchi sudralib yuruvchilar, jumladan. dinozavrlar qirilib ketadi; ular oʻrmini qushlar va sut emizuvchilar egallaydilar. Hayvonlar — geterotrof organizmlar, yaʼni ular tayyor organik moddalar bilan oziqlanadi. Hayvonlarda metabolizm faol kechishi tufayli ularning oʻsishi cheklangan. Evolyutsiya jarayonida har xil organlar funksional sistemasi: muskul, ayirish, nafas olish, qon aylanish, jinsiy va nerv sistemalarining shakllanishi hayvonlar uchun xos boʻlgan eng muhim xususiyatlardan hisoblanadi. Hayvonlar hujayrasi qattiq selluloza qobiqning boʻlishi bilan oʻsimliklardan farq qiladi. Biroq hayvonlar bilan oʻsimliklar oʻrtasidagi farq nisbiy. Masalan, bir hujayrali hayvonlarning muskul, nerv va boshqa sistemalari boʻlmaydi; koʻp hujayrali hayvonlar orasida ham oʻtroq yashaydiganlari koʻp (masalan, gʻovaktanlilar, boʻshliqichlilar, mshankalar, assidiyalar, koʻp tukli chuvalchanglar). Ayrim organizmlarni oziqlanish usuli fotosintez va harakatlanishiga binoan bir vaqtning oʻzida hayvonlarga ham, oʻsimliklarga ham kiritish mumkin (masalan, evglenasimonlar, volvokslar va boshqalar). Hayvonlar va oʻsimliklarning hujayralardan tuzilganligi, ular tanasida boradigan moddalar almashinuvi jarayonining umumiyligi, irsiyat va oʻzgaruvchanlik qonuniyatlarining oʻxshashligi va boshqa ana shundan dalolat beradi. Hayvonlar hujayraviy tuzilishga binoan bir hujayra (bir hujayralilar) va koʻp hujayralilarga ajratiladi. Bir hujayralilarda bitta hujayraning Hujayra oʻzi tirik organizm uchun xos boʻlgan deyarli barcha xususiyatlarga ega. Tuban koʻp hujayralilar plastinkasimonlar tanasi bir necha funksiyani (harakatlanish, qoplash, oziqlanish) bajaradigan, kam ixtisoslashgan hujayralardan iborat.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Movlonov.O, Xurramov Sh, Umurtqasizlar zoologiyasi, Toshkent 1998.
2. T. X Ikromov “Chorvachilik asoslari” Darslik 1996.
3. Doʻstqulov S, I.M Maqsudov “Chorvachilik asoslari” fanidan amaliy mashgʻulotlar oʻtgazish uchun uslubiy qoʻllanma Toshkent 2013.

SURXONDARYONING MADANIY MEROSI VA MADANIYATI

Eshmo'minov Javohir

Termiz davlat pedagogika instituti Pedagogika va san'at fakulteti 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Surxondaryo o'zining boy madaniy merosi bilan alohida ajralib turadi Ushbu maqolada Surxondaryo viloyatining tarixiy madaniy merosi va uning go'zal madaniyati haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: Madaniy meros, madaniyat, tarixiy obidlar, buddaviylik majmualari, arxeolog, qal'a.

Surxondaryo – O'zbekistonning eng janubiy mintaqasi, yarim asrdan ko'proq vaqt davomida dunyoning ko'plab arxeologlari va sayyohlarini o'ziga jalb qilib kelmoqda. Va bu tasodif emas. Yaqinda o'zining 2700 yilligini nishonlagan ko'hna Termiz shahri qadimiy tarixiy obidalar, jumladan, Fayoztepa, Kampirtepa, Dalvarzintepa, Qoratepa va Ayritom shaharlari bilan o'ralgan.

Buddaviylik majmualari

1968- yilda qadimgi Termiz hududida Buddha haykali topildi va o'sha vaqtdan buyon bu yer ko'plab arxeologlar tomonidan o'rganiladigan asosiy obyektga aylanib, buning natijasida keyinchalik qadimgi buddaviylik ibodatxonalari majmualari kashf etildi, shu jumladan Fayoztepa (mil. av. 1-asr – milodiy 3-asr), Kampirtepa, Qoratepa. Qadimgi musiqachilarning tasviri tushirilgan mashhur Ayritom frizining kashf etilishi ushbu mintaqa bir vaqtlar buddaviylik targ'ib qilinganligining dalili bo'lib xizmat qildi va ellinistik madaniyat unsurlari aniqlandi. Hozirda frizning terrakota-barelyeflari Sankt-Peterburgdagi Davlat Ermitajida saqlanmoqda.

Fayoztepa buddaviylik ibodatxona majmuasi o'zbek olimi, mahalliy o'lkashunoslik muzeyi direktori R.F.Fayozov sharafiga nomlangan. U ushbu obyektни o'rganish tashabbuskori va hatto bu ibodatxonani kashf etganlardan biridir. R.F.Fayozov dunyo ilm-fanining e'tiborini qadimiy obyektga jalb qilish uchun ko'p harakat qilgan. Fayoztepaning kashf etilishi qadimgi buddaviylik obyektlarining yangilarini kashf etish uchun birinchi turtki bo'ldi.

Dalvarzintepa - Kushon podshohlarining qarorgohi

Kushon imperiyasi davridagi (eramizning I-IV asrlari) yodgorliklar orasida Termizdan 60 km uzoqlikda, Surxondaryo viloyatining Sho'rchi tumanida joylashgan qadimgi Dalvarzintepa shaharchasi alohida o'rin egallaydi.

Ushbu obyektни batafsil o'rganish 1967 yilda tarixchilar Galina Pugachenkova va M.E. Masson tomonidan boshlangan. Qadimgi shaharning shimoliy qismida Baqtriya ma'budi ibodatxonasi va noyob rasmlar topilgan. Miloddan avvalgi I asrning

boshlarida barpo etilgan budda ibodatxonasining xarobalari topilgan, bu O'zbekistondagi eng qadimgi buddaviylar binosi hisoblanadi. Kushon imperiyasi davrida bu yerda shaharlar, tumanlar va turar-joylar gullab-yashnagan.

1972 yilda ko'hna shaharchaning qadimgi mavzolari o'rganilayotganda, uy deb taxmin qilinayotgan binolardan birida, og'irligi 36 kg bo'lgan oltin buyumlar xazinasini topilgan. O'zining ilmiy ahamiyatiga ko'ra Dalvarzin xazinasini Britaniya muzeyida saqlanayotgan mashhur Amudaryo xazinasidan qolishmaydi.

Yaqinda Toshkentda mashhur Dalvarzin xazinasini to'plamiga taalluqli buyumlar ko'rgazmasi bo'lib o'tdi.

Ushbu joyda olib borilgan qazish ishlari davomida turli xil fil suyaklaridan yasalgan osori-atiqalar, alohida ahamiyat kasb etadigan dunyodagi eng qadimgi shaxmat donalari (mil. avv. 1-2 asr), qadimgi Yunon-Baqtriya davriga oid qimmatbaho toshlar, tangalar, mayda sopol buyumlar topilgan.

Yo'qotilgan shahar

Amudaryo sohilida Termizdan 30 km uzoqlikda qadimiy Kampirtepa shahrining xarobalari joylashgan. 2018-yilda arxeolog olimlar Iskandar Zulqarnaynning qarorgohi bo'lmish Oksdagi (Amudaryoning qadimgi nomi) Iskandariya qadimgi shahri aynan shu yerda joylashganligini isbotladilar. Buyuk sarkardaning kelishi davriga oid yangi ob'yektlar va madaniy qatlamlarning kashf etilgani bunga dalil bo'lgan. Kampirtepa shahri – xandak bilan o'ralgan ark bo'lib, ichki shahri minorali mustahkam qal'a devori bilan o'ralgan. Qadimgi shaharning qal'asida odamlar miloddan avvalgi IV asr oxirlarida yashab boshlashgan. Ichki shahar esa milodiy I asrning boshlarida qurilgan bo'lib, milodiy II asrda bu hududda Kushon podsholigi tashkil topgunga qadar mavjud bo'lgan.

Antik davridagi shahar-bandargohning hududida olimlar ob'ektlarni saqlab qolish uchun noyob ishlarini olib borishdi. Hozirda Kampirtepa qal'asi YUNESKO ning butunjahon madaniy merosi ro'yxatiga kiritilgan.

Ayritom frizi

Termizdan 18 kilometr sharqda qadimiy Ayritom qal'asi joylashgan. Buddaviylik dinining eramizning boshlarida O'rta Osiyoga kirib kelishi bilan bu yerda buddaviylik diniy yodgorliklarning qurilishi boshlanadi. Aslida, buddaviy din yodgorliklari Yunon-Baqtriya binolari xarobalarida barpo etilgan.

Kushon podsholigi davrida bu yerda Amudaryo sohilidagi qariyb 3 km uzunlikdagi katta buddaviylik ibodatxonasi va monastir markazi qurilgan. III asrning ikkinchi yarmida Ayritom parchalanib ketadi va qayta tiklanmaydi.

Akademik M.E. Masson rahbarligida 1932 yilda Amudaryoning tubidan odamlar tasviri tushirilgan friz parchalari topilgan. Bir yil o'tgach, yana 7 ta frizning parchasi va buddaviylik ibodatxonasining xarobalari topildi. Tasvirlar bizning eramizning 1-2 asrlariga tegishli bo'lib, ularda musiqiy asboblarni chalayotgan musiqachilar, shuningdek qo'llarida mevali idishlarni ushlab turgan, boshlarida gulchambar taqib olgan o'g'il va qizlar aks ettirilgan. Ayritom frizlarida Buddha bilan xayrlashish sahnasi (Paranirvana Jataka) aks etgan. Hind afsonalariga ko'ra, "marhum Buddani besh musiqa asbobining yoqimli ohanglari ostida kuzatilishi, donatrislar esa uni oxirgi safarga xushbo'y gullar bilan birga olib borishi kerak".

Qirq-Qiz qal'asi

Eski Termizdan 3 kilometr g'arbda qadimiy qal'a joylashgan. Arxeologlar qal'a qurilishining taxminiy sanasini belgilab berishgan: 9-10 asrlar, ammo XIV asrga qadar qasr bir necha bor qayta qurilgan. XX asr boshlarida boshlangan qazishmalar va tadqiqotlar davomida bu yerda ko'plab osori-atiqalar topildi: uy anjomlari parchalari, tangalar, gipsli haykallar va boshqalar.

Qirq-qiz qal'asi bilan qadimgi afsona bog'liq. Bir vaqtlar bu qal'ada jasur malika Guloyim 40 nafar dovyurak jangovar hur qizlardan iborat kanizaklari bilan birga yashagan. Qadimiy qal'aning nomi mazkur qizlar nomidan kelib chiqqan. Jasur hur qizlar o'zlarining qal'alarini va bekalarini qattiq himoya qilganlar, dushmanlarning hujumlarini qaytarib, erkaklarning yaqin kelishiga yo'l qo'ymaganlar.

Ammo bir kuni Kokildor-ota ismli yigit qal'aga kirishga muvaffaq bo'ldi. U sochlarini uzun qilib o'stirdi va shu tufayli qal'aga kirishga muvaffaq bo'ldi. Yigitning ayyor rejasi tezlikda oshkor bo'ldi, malika esa unga oshiq bo'lib, ular ajoyib to'y o'tkazdi.

Balkim shuning uchun Qirq-Qiz qal'asining xarobalari yengib bo'lmaydigan qal'aga o'xshaydi. Lekin aslida bino keng yo'lakli va ko'p sonli xonalari bo'lgan katta saroylardan biri edi. Agar siz qadimiy qal'ani ziyorat qilsangiz, ilgari mahalliy chillaxona vazifasini o'tagan g'ayrioddiy xonaning qoldiqlarini ko'rishingiz mumkin. U yerda hanuzgacha shoxlariga mayda matochalar bog'lab qo'yilgan eski daraxt bor. Afsonaga ko'ra, onalik baxtiga erishish istagida bo'lgan farzandsiz ayollar bu yerga kelib, zurriyot uchun ibodat qilib, bo'lg'usi bolalarning ismlari yozilgan kichik matochalarni daraxt shoxiga bog'lab qo'yadilar.

O'zbekiston madaniyati Sharqning eng yorqin va o'ziga xos madaniyatlaridan biridir. U ming yillar davomida shakllanib, zamonaviy O'zbekiston hududida turli vaqtlarda yashagan xalqlarning urf-odatlarini o'zida mujassamlashtirgan. Buyuk ipak

yo'li xalqlar madaniyati, ularning urf-odatları va san'atining birlashuviga hissa qo'shgan.

Foydalanilgan adbiyotlar

1. Jakbarov M., Soatov G'. «Vatan madaniyati tarixi» Namangan,1995
2. Abdullaev M. «Madaniyatshunoslik asoslari» Farg'ona, «Farg'ona» 1998
3. Gulmetov E va boshqalar «Madaniyatshunoslik» (ma'ruzalar matni) Toshkent 2000
4. Ahmedov A.va boshqalar «Madaniyatshunoslik» (ma'ruzalar matni) Namangan,1999
5. Abdullaev M. idrugie«Kulturologiya» Tashkent, 2005

Texnologiya fanining hayotdagi o'рни

Yakubova Xulkar Maxmudovna

Toshkent viloyati Yuqori Chirchiq tumani 25-UO'T maktabi texnologiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Texnologiya fanining hayotdagi va maktab o'quvchilarining hayotdagi o'рни va rolini topishda fanning qanchalar muhim ekanligi va bundan tashqari fanning bugungi kundagi dolzarbligi aytib o'tilgan.

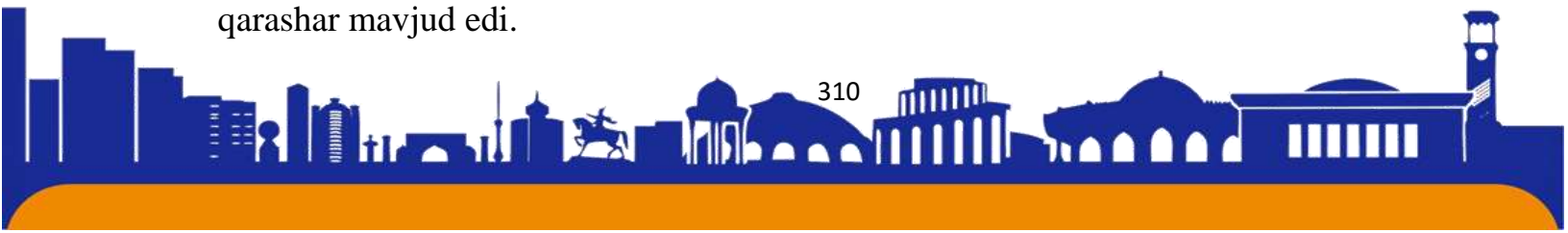
Kalit so'zlar: Zamonaviy maktablar, geografiya, texnologiya, matematika, ona tili, duradgorlik, kashtachilik, pazandachilik.

Hozirgi zamonaviy maktablarga qo'yilayotgan asosiy talablardan biri yosh avlodlarga nafaqat ta'lim-tarbiya berish unga qo'shimcha ravishda ularni to'g'ri kasb tanlashga yo'naltirish ham muhim hisoblanadi. Maktablarda o'quvchi yoshlarning hayotda o'z kasblarini egallashida matematika, ona tili, geografiya, tarix kabi fanlar bilan bir qatorda texnologiya fani muhim hisoblanadi. Hosh shu o'rinda bir savol tug'uladi, texnologiya fani o'zi qanday fan va uning yoshlarni kasb tanlashlarida qanday o'рни bor?

Har bir inson uchun keajak uchun kasb yoki hunar tanlash hayoti davomida qiishi kerak bo'lgan eng muhim qarorlardan biri hisoblanadi. Chunki o'quvchilarni tanlangan kasblari ularning kelajagi bilan bog'liq hamda yashash tarziga ham ta'sir qiladi. Inson o'zi tanlagan kasb yoki hunaridan zavq olsagina, qilgan ishidan ko'ngli to'ladi, kasb-koriga mehr uyg'onadi va o'z kasbining chin manoda ustasiga aylanadi. Barchamizga ma'lumki, asosan bolalarda kasbga bo'lgan muhabbat va qiziqish maktab davrlarida uyg'onadi.

Barcha o'quvchilar ularga o'taonasi yoki ustozlari tomonidan berilayotgan maslahat va o'gitlardan kelib chiqib o'ziga kasb yoki hunar tanlaydilar. Ba'zi o'quvchi yoshlar fizika, matematika, kimyo, biologiya kabi aniq va tabiiy fanlariga qiziqsa, boshqalari ona tili, adabiyot, tarix, yoki huquq faniga qiziqadi. Masalan, matematika faniga qiziqqanlar kelajakda bankir yoki matematika o'qituvchisi bo'lishi mumkin.

Huquq faniga qiziqadigan o'quvchilar huquqshunos, advokat, prokuror, sudya bo'lishi mumkin. Fizika faniga qiziqadigan o'quvchilar muhandis, chet tillarga qiziqadigan o'quvchilar tarjimon, elchi, gid bo'lib ishlashi mumkin. Ilgari davrlarda mehnat darsiga 2-3-darajali fan sifatida qaralardi va ko'pchilik ota-onalarning nazarida bu fan farzandiga naf keltirmaydigandek tuyulardi va ularning nazarida bu fan farzandiga qog'oz va qalam yordamida gul yasashni o'rgatishdan iborat degan noto'g'ri qarashar mavjud edi.

Endilikda bu fan “Texnologiya” deb nomlanib, darslar oliy malakali o‘qituvchilar tomonidan o‘tiladigan bo‘ldi. Bu fan asosan boshlang‘ich sinfni bitirgandan so‘ng 5-sinfdan boshlab 9-sinfgacha, o‘g‘il bola va qiz bolalarga ajratigan holda o‘qitiladi va asosan hayotda har bir kishi uchun zarur bo‘ladigan hunarlar haqida o‘quvchilarni tanishtiradi. Misol uchun o‘g‘il bolalarga duradgorlik, yog‘ochdan biror bir buyum yasash bo‘sa, qizlar uchun kashtachilik, pazandachilik kabi uy ro‘zg‘orda kerak bo‘ladigan mashg‘ulotlar haqida ko‘nikmalar beriladi va shu bilan birgalikda o‘quvchilar dars jarayonida olgan ko‘nikmalarini ishlab chiqarish amaliyotida ham qo‘llab ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘ladilar, ya’ni bir so‘z bilan aytganda berilgan nazariy bilimlar amaliy darslar bilan mustahkamlanadi.

Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida texnologiya o‘quv fanini o‘qitishning asosiy vazifalari:

- ✓ materiallar va ularning xossalari, xususiyatlari hamda texnik obyekt va texnologik jarayonlarga oid ma’lumotlarni o‘rganish;
- ✓ texnik obyekt hamda texnologik jarayonlarda maxsus va umummehnat operatsiyalarini bilish;
- ✓ texnologik jarayonlarni boshqarish, maxsus va umummehnat operatsiyalarini amaliyotda qo‘llay olish;
- ✓ texnik va kreativ fikrlashni, intellektual qobiliyatlarini shakllantirish;
- ✓ texnologik jarayon va tayyorlangan mahsulotlarni bajarish ketma-ketligi hamda mahsulot sifatini tahlil qila olish;
- ✓ buyum va jarayonlarni bajarishga oid xulosalar chiqarish hamda mehnat operatsiyalarini, mahsulot sifatini baholay olish;
- ✓ ongli ravishda kasb tanlashga tayyorlash ishlarini amalga oshirishda tayanch va texnologiya faniga oid kompetensiyalarni shakllantirish hamda rivojlantirishdan iborat.

Texnologiya fani predmeti boshqa fanlardan umuman farq qiladi. Masalan, fizika yoki matematika fanlari o‘n yillar davomida yangi bilimlar bilan boyitilib boriladi. Texnologiya fani bo‘yicha esa kundan kunga yangiliklar ko‘paymoqda. Ishlab chiqarish sohasiga ko‘plab yangi texnologiyalar joriy etiladi. Shuning uchun bu fan o‘quvchilarni zamonaviy kasblarga o‘qitish bilan uyg‘unlashtirilgan holda olib borilishi kerak deb hisoblayman.

Xalq ta’limi vazirligi tomonidan yaqin kelajakda o‘quvchilarni kasbiy ta’limga yo‘naltirish maqsadida superustaxonalar, bolalar texnoparklari ochish ko‘zda tutilgan. Bundan tashqari texnologiya deganda biz faqat yog‘och yoki kashtachilikni tushunmasligimiz kerak.

O'sib kelayotgan yosh avlodni kasbga yo'naltirish hamisha davlatimiz, siyosatimiz oldida turgan ustivor masalalardan sanalib kelingan. Mazkur jarayonni amalga oshirish uchun farzandlarimizning ota-onalari hamda ta'lim muassasalarining o'rnini va u yerda faoliyat olib borayotgan o'qituvchilar hamda amaliyotchi psixologlarining faoliyati katta ahamiyatga ega. Ushbu maqolada o'quvchilarni kasbga to'g'ri yo'naltirishdagi mavjud muammolar, amaliyotdagi kamchiliklar ularni bartaraf etish yo'llari haqida qisqacha fikr yuritilgan. Yaqindagina O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi huzuridagi Respublika ta'lim markazi, Maktabgacha ta'lim vazirligi, Oliy talim vazirligi, ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi bilan hamkorlikda Uzluksiz ta'limda texnologiya fanini takomillashtirish va o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish orqali hayotga tayyorlash" mavzusida Respublika online ilmiy amaliy konferensiyasi o'tkazildi. Konferensiyaning asosiy yo'nalishlaridan biri "O'quvchilarni kasb hunarga yo'naltirishda texnologiyalarning ahamiyati va o'rnini" mavzusidir. Darhaqiqat, o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishda texnologiya fanining o'rnini juda katta. Masalan: 1- sinfdan texnologiya darslarida oddiy uy-ro'zg'or asboblari bilan tanishtirish, turli o'yinchoqlar yasash jarayonida o'quvchilarda dizaynerlik, quruvchilik, tikuvchilik, naqqoshlik kasblariga qiziqish uyg'ona boradi va keying sinflarda bu kasblar soni yanada ortib boradi. Turli kasblarga bo'lgan havas esa 8-9 sinflarda kasblarni tanlashga aniq yo'nalishga ega bo'ladi. O'quvchilar texnologiya fanlarida turli kasblar to'g'risida ularni egallash yo'llari, ma'suliyati, muvaffaqiyati to'g'risida, kasblarni turmushdagi ahamiyati to'g'risidagi ma'lumotlarni oladilar. Joriy yil Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev Farg'onaga tashrif chog'ida Xalq ta'limi vazirligiga alohida ko'rsatmalar berdi. Prezident yoshlarni ish bilan ta'minlash, ularni kasb-hunarga yo'naltirish masalalariga alohida to'xtalib o'tib, yangi o'quv yilidan 7 sinfdan boshlab o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish lozimligini ta'kidlab o'tdi. Prezidentning Xalq ta'limi vaziri Sh.Shermatovga bergan ko'rsatmasiga ko'ra 2020-2021 o'quv yilidan 7 sinfdan boshlab o'quvchilar kasb-hunarga yo'naltirilib, ular aynan qanday kasb egasi bo'lishi aniqlanadi. 8, 9, 10 sinfga qadar ular o'zlari tanlangan kasb-hunar bo'yicha o'qitilib boriladi. 10 sinfdan ularga ishlash huquqini beruvchi guvohnomalar beriladi.

Inson bolasi kamolga yetgani sari ilmga, ma'rifatga talpinadi. Dastlabki saboqni ham u maktabdan oladi. Ammo kelajagimiz egalari bo'lgan yoshlarga ta'lim berish ularni o'qitish bilan bog'liq ayrim muammolar bugungi kunda kishini o'yantirib qo'yayotgani tabiiy. Chunki zamonaviy shiddatkor jamiyat esa yetuk bilimdon mutaxassis kadrlarga muxtoj bo'lib boraveradi.

O'quvchilar kompyuter va vibrostendlar bilan jihozlangan bu maskanlarda kasbiy ko'nikmalarga ega bo'lish bilan birga robo, kosmo, nano, bio yo'nalishlarida ta'lim olish imkoniga ega bo'ladi. Chunki robot texnika ekan nima uchun uni yasashni usulari va yo'l yo'riqlari texnologiya fanida o'tilmasligi kerak ekan. Texnologiya bu keng tushuncha va bu fanning o'qitish davomida murabiy o'zining fantaziyasini va o'quvchilarni qiziqishlarini hisobga olgan holda ta'lim bershlariga dardkor. Bu fanning yaxshi o'zlashtirgan o'quvchidan eng zo'r duradgor usta ham, yoki o'z davrining buyuk ixtirochisi, qizlardan esa buyuk dizayner, yoki qo'li shirin qandolatchi ham chiqishi mumkin. Asosiysi bu bolaning o'z qiziqishiga bog'liq.

Xulosa o'rnida shuni aytmoqchimanki, hurmatli ota-onalardan fanzandlaringizni eng ko'p pul ketiradigan sohaga emas balki o'zi qiziqadigan sohaga yo'naltirishlaringizni iltimos qilib qolaman. Farzandingizni o'zi qiziqmasa ham sen bankir yoki huquqshunos bo'lishing kerak deb majburlash bu nazarimda nato'g'ri balki undan zo'r mebel ustasi yoki ixtirochi olim chiqar. Bir o'ylab ko'ringga Alber Enshteynning ham ota-onasi farzandini bankir qilmoqchi bo'lganida dunyo bita zo'r olimdan ayrilgan bo'lmasmidi. Demoqchimanki bola o'z qiziqqan sohasi bo'yicha bilim olsa yaxshi natijaga erishadi. Farzandingiz ixtirochilikka qiziqsa unga fizikani emas huquqni o'qi deb majburlashiningiz nato'g'ri deb o'ylayman. Texnologiya fani esa o'quvchilarning yaxshirin istedotlarini ochib beradigan fandır va yosh avlod hayotidagi roli va ahamiyatini hisobga olgan holda fan darsariga yanada ilg'or axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish masalalariga alohida e'tibor qaratilishi kerak deb hisoblayman.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. R.A.Mavlonova, O.T.To'raeva, K.M.Xoliqberdiev "Pedagogika" T., "O'qituvchi" 1998 yil
2. X.Sanaqulov, M.Haydarov "Boshlang'ich sinflarda qog'ozdan amaliy ishlar" 1996 yil
3. R.A.Mavlonova, Goroxova, Ogluzdina O, "Mehnat tahlim metodikasi" Toshkent
4. Shohruh, N. (2022). IQTISODIYOTNI RAQAMLASHTIRISH JARAYONIDA INVESTITSION MUHIT JOZIBADORLIGINI OSHIRISH. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 341-344.
5. Shohruh, N. (2022). O'ZBEKISTONNING QULAY INVESTITSIYA MUHITNI YARATISH MASALALARI. AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIY JURNALI, 1(1), 44-47.

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QISH DARSLARI JARAYONIDA PEDAGOGIK
TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH USULLARI**

NAZAROVA MAFTUNA FARHODOVNA

TERMIZ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

**BOSHLANG'ICH TA'LIM FAKULTETI BOSHLANG'ICH
TA'LIM YO'NALISHI 111-GURUH TALABASI**

ANOTATSIYA: Yurtimizda ta'lim mazmuniga alohida e'tibor qaratilib, DTS o'quv dasturlarining yangi tahrirdagi variantlari tajriba sinovdan o'tkazilmoqda, pedagogik texnologiyalar asosida o'quv jarayoniningsamaradorligi oshirish maqsadida pedagogik texnologiyalardan, axborot kommunikatsiya vositalaridan foydalanilmoqda. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'qitishda o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytirish, bilimlarni keng va oson o'zlashtirish maqsadida pedagogik texnologiyalarning usul, vosita va shakllarini to'g'ri tanlab, ulardan foydalanish muhim sanaladi. O'qish darslarini tashkil etishda pedagogik texnologiyalarning ko'pgina metodlaridan foydalaniladi.

Kalit so'zi: metod, vosita, shakl, usul.

Bola hayotida bog'chadan so'ng maktabning dastlabki davrlari muhim o'rin tutadi. Shu bois boshlang'ich ta'lim davri ta'lim jarayonidagi eng mas'uliyatli davrdir. Bu paytda bolaning savodi chiqishi bilan birga, uning dunyoqarashi shakllanadi, tafakkur qilish malakasi rivojlanadi.

Bu davrda bolaning zehni o'stirishga qaratilgan har bir mashg'ulot bola aqlining tarkib topishi va rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun ham bu davrda, avvalo, ta'lim jarayonini qiziqarli, ta'sirli qilib tashkil etishga, motiv hosil qilish va uni rivojlantirishga e'tibor qaratish lozim. Chunki bu muddat bolaning o'yin faoliyatidan aqliy faoliyatga, ya'ni o'quv faoliyatiga o'tganligi bilan xarakterlanadi.

Bolaning o'quv faoliyatini rivojlantirishda turli o'yinlardan foydalanish katta ahamiyat kasb etadi. Bolalar o'yin orqali o'z bilimlarini mukammallash-tiradilar va uni chuqur o'zlashtiradilar. Shu jihatdan qaraganda, talim jarayonida qo'lanadigan didaktik o'yinlarning roli beqiyosdir. Didaktik o'yinlar ta'lim jarayoni samaradorligini oshiradi, ta'lim jarayonida o'quvchilar faolligini, o'qish motivlarini rivojlantiradi. O'qish motivlari ta'lim jarayonini pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etishda ham muhim o'rin tutadi.

Darsni tashkil etish:

Birinchidan, o'qituvchi o'quvchilarga darsga qiziqish uyg'otishi zarur. Yani, Motiv hosil qilish: Buni darsning o'tgan darsni mustahkamlash qismida va yangi darsni

o'tishga tayyorgarlik qismida, butun dars davomida ham amalga oshiriladi. Motiv hosil qilishda turli didaktik o'yinlar, topshiriqlar, musobaqalar va boshqa ish usullaridan foydalaniladi.

O'quv elementi. Matnni o'qishga tayyorgarlik: yozuvchi haqida ma'lumot beriladi. Matn mazmuni haqida tushuntirilib, o'quvchilarning matn- ga qiziqishlari oshiriladi. Ba'zan matn mazmuni haqida gap boshlab, qolganini kitobdan o'qib, o'rganamiz, deb, o'qituvchi bolalarning matnga qiziqishini oshiradi. Tarbiyaviy ta'sirini kuchaytiradi.

2-O'quv elementi. Matnni o'qish va mazmunini so'zlash. Bunda o'qituvchi matnni o'zi o'qib beradi va mazmunini tushuntiradi yoki bu ishni tashkil etishda o'quvchilar faolyatidan ham foydalanishi mumkin.

3-O'quv elementi. Quvnoq daqiqa.

4-O'quv elementi. Lug'at ustida ishlash. Notanish so'zlarga izo' berilib, o'quvchilarning so'z boyliklari oshiriladi (bunda ko'proq o'quvchilar faoliyatini ishga solish lozim), dunyoqarashlarining rivojlanishiga ta'sir ko'rsatiladi.

5-O'quv elementi. O'quvchilar matnni o'qiydilar. Bunda ham motivni rivojlantirish uchun o'quvchilar guruhlashtirilishi mumkin. 2 ta, 3 ta 4 tadan o'quvchilar guruhi matnni navbat bilan o'qiydilar. To'g'ri, ravon va ifodali o'qishga alohida diqqat qaratiladi.

Shu talablarga rioya qilgan o'quvchilar rag'batlantiriladi.

6-O'quv elementi. Topshiriq bilan o'qish. O'qituvchi o'quvchilarning o'qish malakalarini rivojlantirish, o'qiganini tushunib olishga o'rgatish uchun turli mashq usullaridan foydalanadi. Matn mantiqiy qismlarga bo'linib, har bir qismining mazmunini so'zlash topshirig'i, qismlarga alohida sarlav'a topish, reja tuzish kabi topshiriqlar berilishi mumkin. Bu o'quvchilarning dunyoqarashlarining rivojlanishi, mantiqiy fikrlashga o'rganishiga yordam beradi.

7-O'quv elementi. Quvnoq daqiqa.

8-O'quv elementi. Matn mazmuni ustida ishlash. O'quvchilar matn mazmunini so'zlab berishlari yoki turli didaktik o'yinlar vositasida mazmuni o'zlashtirishi mumkin. Masalan, «Davom ettir» o'yini: O'qituvchi matn mazmunini hikoya qilishni boshlaydi, bir o'quvchi uni davom ettiradi. Shu taxlitda barcha o'quvchilarni matn hikoyasiga qatnashtirish mumkin.

«Zanjir» o'yini: matndagi bir necha so'zlar vositasida bu o'yinni o'ynash mumkin. O'qituvchi boshlab bir so'z aytadi, so'zning tugagan harfidan boshlanadigan

soʻzni bir oʻquvchi aytadi, shu taxlitda hamma oʻquvchilarni oʻyinga qatnashtirish mumkin.

«Tez javob»: Oʻqituvchi yoki boshlovchi oʻquvchilar qatori oralab yurib, oʻquvchilardan birini turgʻizadi va biror tur nomini aytadi. Oʻquvchi shu turga kimvchi soʻz topib aytishi lozim. Javob uchgacha sanaguncha aytilishi kerak. Javob berolmagan oʻquvchi oʻyindan chiqadi. Oʻyin toki bir oʻquvchi qolguncha davom ettiriladi. Bunday oʻyin davomida oʻquvchilarda hozirjavoblik, mustaqil fikrlash malakasi rivojlanib, atrof-muhitni sinchkovlik bilan kuzatishga oʻrganadi, atrofdagi sodir boʻladigan voqea va hodisalarga qiziqishi ortadi.

Bu oʻyindan dars davomida oʻtilgan mavzuga bogʻlab, darsning mustahkamlash qismida yoki dam olish daqiqalarida foydalanish mumkin. Oʻqituvchi: «Hayvon». Oʻquvchi: «It».

Oʻqituvchi: «Oʻquv quroli». Oʻquvchi: «Daftar».

Oʻqituvchi: «Sinf jihozi». Oʻquvchi: «Xantaxta».

Oʻqituvchi: «Ertaklar».

Oʻquvchi: «Zumrad va Qimmat» va hakoza.

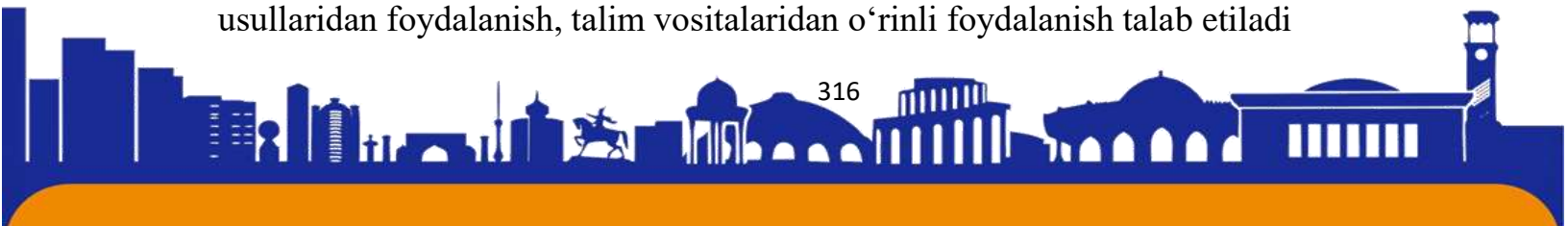
Shu kabi oʻyinlardan foydalanish orqali oʻqituvchi oʻquvchilarning oʻqish motivini rivojlantiradi va ularning dunyoqarashlarining rivojlanishiga taʼsir koʻrsatadi, oʻquvchilarda topqirlik, chaqqonlik, bilimdonlik kabi sifatlarni rivojlantiradi, xulqiga taʼsir koʻrsatadi.

10- Oʻquv elementi. Oʻquvchilar bilimni nazorat qilish. Nazoratni yoʻqoridagi didaktik oʻyinlar vositasida va testlardan foydalanib oʻtkazish mumkin.

Agar tekshirish davomida dars maqsadiga erishilgan boʻlsa, demak dars texnologiyasi toʻgʻri ishlangan va uni takomillashtirish muntikin. Agar maqsadga erishilganlik darajasi past boʻlsa, demak loyihani korrrektirovka qilish (oʻzgartirishlar kiritish) kerak. Oʻqituvchi qaerda xato qilganini bilib, xatolarini tuzatadi.

Bu dars yangi bilim berish darsining algoritmi boʻlib, uni boshqacha tarzda ham tashkil qilish mumkin.

Buning uchun dars jarayoni oqilona tashkil qilinishi, oʻqituvchi tomonidan oʻquvchilarning qiziqishini orttirib, ularning talim jarayonida faolligi muttasil ragʻbatlantirilib turilishi, oʻquv materialini kichik-kichik boʻlaklarga boʻlib, ularning mazmunini ochishda bahs, munozara, aqliy hujum, kichik guruhlarda ishlash, tadqiqot rolli oʻyinlar metodlarini qoʻllash, rang-barang qiziqtiruvchi misollarning keltirilishi, oʻquvchilarni amaliy mashqlarni mustaqil bajarishga undash, rang-barang baholash usullaridan foydalanish, talim vositalaridan oʻrinli foydalanish talab etiladi

O‘zbek xalqining ulug‘ allomalaridan biri Abu Rayhon Beruniy asarlarida yosh avlodga bilim berishning turli yo‘llari va vositalari haqida tushunchalar berilgan bo‘lib, ularni mustaqil fikrlaydigan, yangilik yarata oladigan qilib tarbiyalash xususida to‘xtalib o‘tgan. «Qadimiy xalqlardan qolgan yodgorliklar» asarida Beruniy sxolastik metodlardan voz kechish, dars samaradorligini oshirish yo‘llarini izlash bolalarning xotirasini rivojlantirishga, fikrlashga o‘rgatishini ta’kidlab o‘tgan. «Maqsad gapni cho‘zish emas, balki o‘quvchini zeriktirmaslik, chunki doimo bir xil narsaga qaray berish malollik va sabrsizlikka olib keladi. O‘quvchi fandan-fanga o‘tib tursa, turli bog‘larda yurganga o‘xshaydi. Birini ko‘rib ulgurmasdan boshqasi boshlanadi va u kishi har bir narsada o‘ziga yarasha lazzat bor deyilganidek ularni ko‘rishga qiziqadi va ko‘zdan kechirishni istaydi. Bir xil narsa charchatadi, xotiraga malol keltiradi» Ta’lim berish oqituvchidan izlanishni, pedagogik mahoratni talab qiladi. Ilmiy salohiyatga boy bolgan ustozgina mavzuni pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda o‘quvchilarga mahorat bilan etkazib beradi. Mavzuning maqsadiga qarab, ta’lim metodlarini tanlay biladi, kerakli vositalardan oz ornida foydalanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

1. Ziyomhammadov B., Tojiev M. Pedagogik texnologiya. T:, 2009-yil
2. Tolipov O‘, M.Usmonboyeva. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. T. 2005-yil
3. Sayidaxmedov N.S. Yangi pedagogik texnologiyalar: Nazariya va amaliyot – Toshkent, «Moliya», 2003-yil

YONG'OQ O'SIMLIGINING TURLARI, ISTIQBOLLI NAVLARINI YARATISH.

G'afforov Sherali Boltayevich

To'rayev Sanjar

Qobilov Sarvar

Sayfullayev Abbas

Termiz agrotexnologiyalar va innovatsion rivojlanish instituti

Annotatsiya: Dunyo mamlakatlarida yong'oqning istiqbolli nav va shakllarini yaratish bo'yicha ilmiy tadqiqot ishlari keng rivojlangan. Ushbu maqolada yong'oq o'simligini istiqbolli navlari, shakllarini yaratish bo'yicha va ularning tarkibi bo'yicha ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Yong'oq, kalloriya, modernizatsiya, istiqbolli nav, ekologik turizm, Juglans regia.

Xozirgi vaqtda axolining jadal so'ratlar bilan ko'payishi bir qator muammolarni yuzaga keltirmoqda. SHunday muamolardan biri bu axolini to'yimli oziq-ovqat maxsulotlariga bo'lgan talabni qondirishdir. Bu muamoni bartaraf etish uchun esa mavjud yer maydonlaridan unumli foydalanish va yuqori to'yimlilik darajasiga ega bo'lgan o'simliklar maydonini ko'paytirish zarur [5].

Insonning hayot faoliyatida yong'oqning ahamiyati juda katta. Yong'oq mevasi boshqa mevalardan oziqaviy xususiyatlariga ko'ra yuqori kalloriyaligi bilan ajralib turadi. Yong'oq mag'zi kalloriyaliligi jihatidan mol go'shtidan 7 barobar ustun turadi. Yong'oq mag'zida temir, fosfor, mis, serotin moddalari, 58–77 % yog', 12–25 % oqsil va 5–25 % uglevodlar mavjud. Uni iste'mol qilgan kishi quvvatini oshirib, asab tizimining faoliyatini me'yorlashtiradi. Yong'oq moyi qondagi xolesterinni kamaytirib, yurak-qon tomirlarida tiqinlar, buyrak va o't pufagida tosh paydo bo'lishini bartaraf etadi. Yong'oqni mamlakatimiz tuproq-iqlim sharoitida tog' va tog' oldi hududlarida, daryo va soylar bo'ylarida, qir-adirliklaru tekisliklarda, aholi tomorqalarida ko'plab yetishtirish mumkin. Qolaversa, yong'oq daraxtlari 300–400 yilgacha yashab, hosil berishini inobatga olsak, uning hosilidan bir necha avlodlar bahramand bo'ladi. Daraxti–o'rmon melioratsiya ishlarida katta ahamiyatiga ega. Plantatsiyalari asosan tekisliklarda sug'oriladigan maydonlarda barpo etiladi. SHuningdek, yong'oqni yog'insochin miqdori 750–800 mm, dan kam bo'lmagan tog'li hududlarda lalmikor sharoitda ham yetishtirish mumkin.

O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning 2017-2021 yillarga mo'ljallangan Harakatlar strategiyasida "Qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish va jadal

rivojlantirish” bo’yicha bir qator tadbirlarni amalga oshirish vazifalari belgilab berilgan [1; 25-28-b.].

Yuqoridagi maqsadlarga erishish uchun o’rmonchilarning oldiga bir qancha vazifalar qo’yilishi kerak.

Xususan, «O’rmon to’g’risida» gi (2018 yil 16 aprel) Qonun [2, 6]

Respublikamiz o’rmon resurslarining boy salohiyatidan to’la-to’kis va oqilona foydalanishni ta’minlash, o’rmon xo’jaligi boshqaruv tizimini yanada takomillashtirish, o’rmon fondi yerlaridan foydalanish samaradorligini oshirish, sohaga ilg’or ilmiy-texnika yutuqlarini joriy etish, o’rmon xo’jaliklarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash va modernizatsiya qilish, shuningdek, xorijiy investitsiyalarni yanada faol jalb etish va ekologik turizmni rivojlantirish maqsadida:

O’zbekiston Respublikasi prezidentining 2017 yil 11 mayda qabul qilgan “O’zbekiston Respublikasi O’rmon xo’jaligi davlat qo’mitasi faoliyatini tashkil etish to’g’risida” PQ-2966-son qarori sohaning moddiy-texnika bazasi jismonan va ma’nan eskirgani va yetarli darajada modernizatsiya qilinmayotgani, xalqaro moliya institutlari va donor tashkilotlarning grantlarini sohaga jalb qilish ishlarining sustligi, ushbu tarmoqda yuqori malakali mutaxassislar yetishmasligi, o’rmon qonunchiligidagi ayrim me’yorlarning amaliy ahamiyati va ularni amalga oshirish mexanizmi yo’qligi soha faoliyatini rivojlantirish, o’rmonlarni ko’paytirish, muhofaza qilish va ulardan samarali foydalanishga alohida e’tibor qaratilgan [3; 25-28-b.].

O’zbekiston Respublikasining O’rmon xo’jaligiga tegishli maydonlari 2018-yil dekabr oyi holatiga nisbatan 11 mln 500 ming gektarni tashkil qiladi [7].

Lalmi yerlardan foydalanishni rag’batlantirish va samaradorligini yanada oshirish, ichki va tashqi bozorlarda raqobatdosh bo’lgan yong’oq ishlab chiqarish hajmini ko’paytirish, xorijiy investitsiyalarni keng jalb qilish hisobiga zamonaviy yong’oq plantatsiyalarini barpo qilish hamda yong’oq yetishtirish bo’yicha ilmiy asoslangan usullar va intensiv texnologiyalarni keng joriy etish maqsadida, Yong’oq ishlab chiqaruvchilar va eksport qiluvchilar uyushmasini tuzish va uning faoliyatini tashkil etish to’g’risida O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 1-iyun PQ-3025-son qarori.

O’zbekiston Respublikasi Qishloq va suv xo’jaligi vazirligi, Iqtisodiyot vazirligi, Moliya vazirligi, O’rmon xo’jaligi davlat qo’mitasi, «Sag agro» va «Sam antep gilam» mas’uliyati cheklangan jamiyatlarining: Yong’oq ishlab chiqaruvchilar va eksport qiluvchilar uyushmasini Uyushma tarkibida mas’uliyati cheklangan jamiyat shaklida yong’oqchilik ilmiy-tadqiqot markazi, yong’oq logistika markazi, «Sag agro

mtp» MCHJ, Jizzax, Qashqadaryo, Surxondaryo, Namangan va Toshkent viloyatlarida hududiy «Yong'oq agro» MCHJ tashkil etish to'g'risidagi taklifiga rozilik berilsin. Hozirgi vaqtda qandolat sanoatining yong'oqqa bo'lgan ehtiyoji ortib bormoqda, ammo bizda yong'oq mevasi yetishtirish masalasi talab darajasida emas. SHu sababga ko'ra, yong'oqqa bo'lgan sanoat va aholi talablarini to'la qondirish uchun tog'li hududlarimizda sanoat asosida yangi yong'oqzorlar barpo qilishga imkoniyatlarimiz yetarli.

Bu oilaning vakillari daraxt o'simliklardir. Ularning tanasi baland bo'yli, sershox, keng shox-shabbali bo'ladi. Barglari yirik, toq patsimon murakkab tuzilgan bo'lib, ma'lum bezchalaridan hidli efir moyi chiqadi. Ular navbat bilan joylashadi, kuzda to'kiladi, yon bargchalari yo'q. Bular bir uyli, ayrim jinsli o'simlik, erkak gullari kuchala hosil qiladi. Kuchalalari barglar qo'ltig'ida vujudga keladi. Urg'ochi gullari shingilchalar shaklida bo'lib, sergbarg novdalar uchida bittadan yoki bir nechtdan joylashadi. Gulyon bargchalari bor. Gulqo'rg'oni oddiy bo'lib, gulyon bargcha bilan qo'shilib o'sib, meva po'stini hosil qiladi. Mevasi danakli soxta meva. Mag'zi burishgan, yirik urug'pallali. Urug'i endospermasiz. Yog'ochi qattiq, chiroyli bo'lganidan undan turli buyumlar ishlanadi. Ayrim turlarining mevasi, ya'ni yong'og'i iste'mol qilinadi.

Oilaning 8 turkumi va 50 ga yaqin turi bor. Ular shimoliy yarim sharning mo'tadil iqlimli zonalarida tarqalgan. Yong'oqdoshlar oilasida keng tarqalga turkumlar yong'oq, gikori (kariya) va lapina (pterokariya) dir.

Yong'oq (Juglans) turkumi. Bu turkumning vakillari katta daraxt bo'lib, tanasi yo'g'on, shox-shabbasi yoyiq. Yon novdalari qirrali. Barglari yirik, toq patsimon bo'lib, spirals shaklida joylashadi. Qo'ltiq kurtaklari 2-3 tadan qalin joylashadi. Barglari to'kilgach, o'rnida yuraksimon iz qoladi. Bir uyli, ayrim jinsli o'simlik. Barg yozish bilan bir vaqtda gullaydi, shamol vositasida changlanadi. Kuzda vujudga kelgan kuchalaning guldorpoysi gullash vaqtida nihoyatda uzuyadi va kuchala pastga osilib qoladi. Urg'ochi guli siyrak shingilcha hosil qiladi va novdaning uchki qismida joylashadi. Urg'ochi va erkak gullari turli muddatda ochiladi. Bu hodisa odatda, dixogamiya deb ataladi.

Gulko'rg'onning tugunchasi va yon barglari o'zaro qo'shilib o'sishi natijasida tashqi yashil rangli et-po'st hosil bo'ladi. Mevasi kuzda yetiladi, ayrim turlarida yetilganida yorilib, yong'og'i po'stidan ajraladi. Yong'og'i ikki pallali, yog'ochlangan qobiqli, bir urug'li bo'lib, tarkibida moy va oqsil moddalar ko'p. Yong'oq daraxtlarining yog'ochi qattiq, chiroyli, mevasining mag'zi juda mazali bo'ladi.

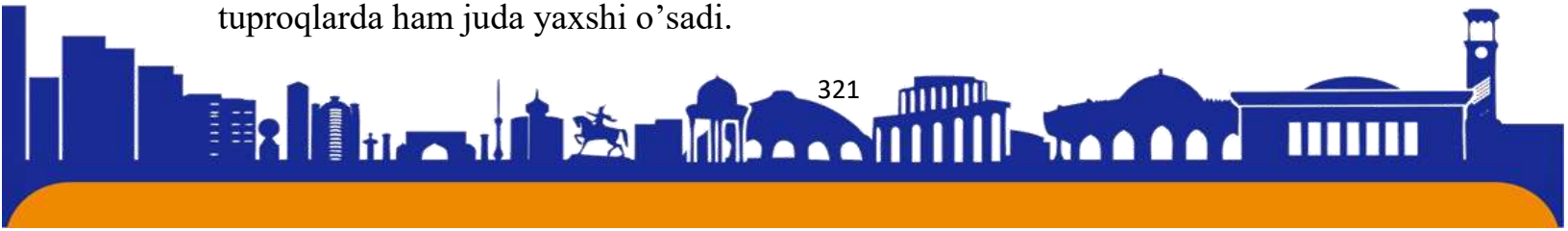
Quyida ularning ayrimlari haqida to'xtalib o'tamiz.

Grek yong'og'i (*Juglans regia L.*) bo'yi 25-30 m ga, diametri 1-2 m ga yetadigan daraxt. SHox-shabbasi keng, sharsimon. SHox va novdalarining po'stlog'i silliq, oqish po'st tashlab turadi. Barglari toq patsimon, bo'yi 40 sm gacha yetadi, 7-9 ta bargchalari bor, uchidagisi eng yirik, tubidagisi ancha mayda bo'ladi. Barglari hidli efir moyi chiqarib turadi. Gullari ayrim jinsli, bir uyli. Barg yozish bilan bir vaqtda (aprel oyida) gullaydi. SHamol vositasida chetdan changlanadi. Mevasi bitta yoki bir nechtdan to'da bo'lib joylashadi. Ular sentyabr oyida yetiladi, qo'ng'ir-yashil, oval shaklda ustki seret po'sti mevasi yetilganda yoriladi. Undan yong'oq osonlik bilan ajraladi, yong'oqning qobig'i qalin, ustki tomoni cho'tir, och-g'isht rangda. Ayrim navlarining qobig'i yupqa bo'lib, ularni chaqish ancha oson, bunday navlar ayniqsa diqqatga sazovor. Mag'zi to'siqlar bilan qismlarga ajraladi. Uning tarkibida 60-70 % moy bor, S vitamiga nihoyatda boy. Mag'zi iste'mol qilinadi va texnikaviy xususiyatlari yuqori.

O'zbekistonda mahalliy xalq yong'oq deb ataydigan yong'oqmevali daraxtning nomi (*Juglans regia orex gretskiy*) bo'lib, u yong'oqdoshlar (*Juglandaceae*) oilasiga mansubdir. Yong'oq daraxti 20 m balandlikka va 1-1,5 m diametrga ega bo'lib, 100-150 yilgacha o'sib hosil beradi. Sernam, unumdor tuproq sharoitlarida 300-400 yilgacha yashashi mumkin. Yong'oq 70 yoshigacha mo'l hosil beradi, ayrim tuplaridan 300-350 kg gacha hosil yig'ib olingan. O'rtacha 150-200 kg hosil beradi.

Mevasi – yolg'on danak, po'sti yog'ochsimon, qobiq va urug'i ikki pallali, mazali. O'zbekistonda yong'oq mevasi odatda sentyabrning oxiri-oktyabr boshlarida pishib yetiladi. Erkak gullari erta bahorda barg yozishdan oldin paydo bo'ladi va 15-25 kun rivojlanadi. Urg'ochi gullari ham erta bahorda hosil bo'ladi va changlanib rivojlanadi. Gullari sarg'ish- yashil rangli bo'ladi. Mevasi kuz oyida sentyabr oktyabrda yetiladi va suv hamda kushlar yordamida tarqaladi. Urug'lari yong'oqcha, ovalsimon, och-jigar rangda, uzunligi 3-5sm. gacha yetadi. 1000 dona urug' og'irligi 6500-15000 gr., ni tashkil etadi.

Grek yong'oqlari O'rta Osiyoda - Kirg'iziston, Tojikiston, Kozog'iston O'zbekistonda va Kavkaz mamlakatlarida tarqalgan. O'rta Osiyo va Kavkaz mamlakatlarida keng madaniylashtirilgan hamda ekib o'stiriladi. Janubiy o'lkalarda yaxshi o'sadi. Bulardan tashqari Ukraina, Yevropa mamlakatlari, SHimoliy Amerikagacha yong'oq turlari tarqalgan. U yaproqli va aralash o'rmonlarda boshka daraxtlar bilan birga o'sadi. U sovuqqa chidamli. Tuproqqa unchalik talabchan emas, baquvvat yengil tuproqlarda yaxshi o'sadi, qurg'oqchilikka chidamli, sernam tuproqlarda ham juda yaxshi o'sadi.

O'rmon melioratsiyasi ishlarida xam muxim o'rinni egallaydi. Tog' o'rmon melioratsiya ishlarida terassali katorlarga ekish tavsiya kilinadi. Keng bargli o'rmonlar esa 2 kg organik moddalarni chiqarishadi. Masalan, efir moyli daraxtlar (yong'oq, tuya, biota, archa, va boshqalar) mikroblarni 67 % gacha kamaytiradilar. Bu o'simliklar oddiy mikroorganizimlarni 3,5 - 5 daqiqalarda o'ldiradilar. SHuning uchun tog' yon bag'irlariga ko'proq ekilsa, havodagi mikroblar kamayadi, kislorod, ozot ko'payadi.

Qora yong'oq - (*Juglans nigra*). O'rta Osiyoda-Kirg'iziston, Tojikiston, Kozog'iston va O'zbekistonda va Kavkaz mamlakatlariga introduksiya qilingan. O'zR FA Botanika bog'iga 1950 - yillardan boshlab introduksiya qilingan va hozirgacha o'sadi. U sovuqqa chidamli. Tuproqqa unchalik talabchan emas, qurg'oqchilikka chidamli.

Kaliforniya yong'og'i - (*Juglans californica*). Yong'oqdoshlar (*Juglandaceae*) oilasiga mansub ko'p yillik daraxt o'simligidir, vatani Amerikaning Kaliforniya shtati. Uning bo'yi vatanida 25 m bo'lgan daraxtdir. Tanasining rangi och-kulrangda, pastki qismi chiziq bo'lib yorilgan, shoxlari och yoki to'q yashil ranli bo'ladi.

Mevasi kuz oyida yetiladi. Mevasi mayda, po'stlog'i qalin. Urug'lari yong'oqcha, ovalsimon, qora rangda, og'irligi 3 - 12 gr. ni tashkil etadi.

Kaliforniya yong'oq O'zR FA Botanika bog'iga 1952 yillardan boshlab introduksiya qilingan va hozirgacha o'sadi. U sovuqqa chidamli. Tuproqqa unchalik talabchan emas, qurg'oqchilikka chidamli.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida" gi 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli farmoni O'zbekiston Respublikasi qonun xujjatlari to'plami, 2017 y., 6-son, 70-modda. B. 25-28.
2. O'zbekiston Respublikasining "O'rmon to'g'risida" gi qonuni. O'zbekiston Respublikasi Oliy majlisning 2018 yil 16 apreldagi sessiyasi. – Toshkent, 2018.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. O'zbekiston Respublikasi O'rmon xo'jaligi davlat qo'mitasini tashkil yetish to'g'risida PQ-2966 qarori. O'zbekiston Respublikasi qonun xujjatlari to'plami, 2017 y., 20-con, 358-modda. B. 36-40
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 1-iyun PQ-3025-son qarori
5. Karimov I.A. asosiy vazifamiz – vatanimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligini yanada oshirish. Toshkent: O'zbekiston, 2010.
6. O'rmon to'g'risida" gi qonun. O'z. Res. Oliy majlisining xv-sessiyasi materiallari.
7. O'zbekiston o'rmonlari. Toshkent: Abu matbuot konsalt, 2009. - 5-13 bet.
8. Ablayev S.M., Yuldashov Ya.X. Madaniy o'rmonlar. – Toshkent, 2008.

GREK YONG'OG'INI XALQ XO'JALIGIDA NAV VA SHAKLLARI XAMDA ULARNI URUG'IDAN VA VEGETATIV KO'PAYTIRISH.

G'afforov Sherali Boltayevich

Qayumova Risolat

Eshbo'riyeva Umida

Termiz agrotexnologiyalar va innovatsion rivojlanish instituti

Annotatsiya: Dunyo mamlakatlarida yong'oqning istiqbolli nav va shakllarini yaratish bo'yicha ilmiy tadqiqot ishlari keng rivojlangan. Ushbu maqolada yong'oq o'simligini istiqbolli navlari, shakllarini yaratish, ularning tarkibi bo'yicha va ularni vegetativ ko'paytirish usullari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Yong'oq, kalloriya, modernizatsiya, istiqbolli nav, oziq – ovqat sanoati, ekologik turizm, Juglans regia.

Grek yong'og'ining mevasi qandolatchilikda va oziq – ovqat sanoatida har xil shirinlik mahsulotlarini tayyorlash uchun qo'llaniladi. I.V. Michurin yong'oqlarni "kelajak noni" deb bejiz atamagan. Uning to'yimliliği bilan inson oziqlanadigan asosiy mahsulotlarga, non, go'sht, sut, baliqdan yuqori va sariyog'ga yaqin turadi. Yong'oq mag'zi tarkibida 52-78 % yog', bo'lib, u eng qimmat o'simlik yog'laridan biridir, ajoyib mazasi, oziqaviy va texnik sifatlari bilan ajralib turadi. Ushbu yog' meditsinada, parfyumeriyada, tasviriy san'atda va poligrafiyada ishlatiladi.

Yog'i siqib olingandan so'ng qoladigan yong'oqning yuqori to'yimli kunjarasi holva tayyorlashda foydalaniladi. Demak grek yong'og'ining butun dunyoda keng miqyosda o'stirilishga sabab – uning qimmatli yong'oq mevasidir. Yong'oq mevasi 10-23 g og'irlikda bo'lib uning 50-75 % ni mag'zi tashkil etadi. Yong'oqning vegetatsiya davri 165-210 kun. Aprel – may oylarida gullaydi, mevasi – sentyabr - oktyabrda pishib yetiladi.

Tabiiy yong'oqzorlardan 30 - 50 ts/ga hosil olish mumkin. Yong'oq mevasi mag'zida yog'dan tashqari 17-19 % oqsil 10 % shakar, 0,3 mg % V, vitamini 30-50 mg % S vitamini hamda A va V₂ vitaminlari mavjud. Yong'oq mag'izi kaloriyasiga ko'ra bug'doy nonidan 3 marta, kartoshkadan 7 marta, sutdan 11 marta kuchlidir. 1 kg yong'oq mag'izi to'yimliliği taxminan 1 kg go'sht, 1 kg baliq, 1 kg kartoshka, 1 l sutni birgalikdagi to'yimlilik darajasiga teng.

1 kg yong' oq mag' zida 550-650 gr. yog', 210 g oqsil, 4,05 fosfor, 1 l kaltsiy, 23,75 mg temir moddasi borligi aniqlangan. Yong' oq po' stlog' i tarkibida oshlovchi, buyoq moddalar, bargi tarkibida gidroyuglonlar va ularning glikozidlar, flavonoidlari (kvertsetin va kempferol glikozidlari) bundan tashqari uning yosh mevasi po' stlog' ida 3 % S vitamini, gidroyuglonlar, 25 % gacha oshlovchi moddalar uchraydi.

Bargidan tayyorlangan damlama xalq tabobatida, me' da – ichak yallig' lanishi, ich ketish, diabet va boshqa kasalliklarni davolashda ishlatiladi. SHu damlama bilan teri sili va boshqa teri kasalliklarini, bolalarda uchraydigan raxit va shirincha kasalliklari davolanadi. Bargi shirasi temiratki kasalini tuzatishda qo' llaniladi. Bargidan olingan yuglon preparati (surtma, eritma va suspenziyalar) ilmiy tibbiyotda teri sili, ekzema surunkali epidermofitiya, temiratki, terining yuqumli yiringli davolashda qo' llaniladi.

Yong' oq mag' zining bu qadar serhosiyatligidan u konditer sanoati uchun qimmatli xom ashyoga aylantirgan. Uning asosida holva, pechen' e, shokoladlar tayyorlanadi. Hali pishib yetilmagan (gilosday bo' lganida) yong' oq mevalari A va S vitaminlari hamda yod moddasiga boy bo' lganligi sababli ulardan shakar qo' shilib dorivor murabbo tayyorlanadi. Yong' oq mevasi eng kuchli antioksidantlardan biri hisoblanadi, ya' ni uni doimiy kam miqdorida (kuniga 4-5 ta yong' oq) iste' mol qilish qarish jarayonini sekinlashtiradi va organizmda modda admashinuvini yaxshilaydi.

Yong' oqning turli kasalliklarga ta' sir etuvchi shifobaxsh xususiyatlari to' g' risida buyuk alloma Abu Ali Ibn Sino o' zining "Tib qonunlari" nomli kitobining ikkinchi jildida alohida to' xtalib o' tgan.

Yong' oq barglari, yosh novdalarida fitontsid moddaning borligi qurt – qumursqalarni yo' qotadi, kiyimlarga kuya tushishdan saqlaydi, agarda bug' doy arpa kabi donli o' simliklar doni orasiga yong' oq bargi tashlab qo' yilsa, g' alla doniga zararkunanda (mita) yo' lamaydi deb aytib o' tgan.

G' udda yog' ochning chiroyli naqshli rasmi (qush ko' zi) dunyo bozorida alohida baholanadi. Yong' oq-chiroyli, yirik, uzoq yashaydigan daraxt, yong' oqdoshlar oilasining eng yirik mevali vakili. Qulay iqlim va tuproq sharoitlarida 20-25 m balandlikka (ba' zan 30 m gacha yetadi) tana diametri 1,5-2 m ga yetadi. Quyuq o' rmonzorda yong' oqning shox – shabbalari anchagina kichik va yuqori kutarilgan, tanasi esa uncha shoxlanmagan bo' ladi.

Insonning hayot faoliyatida yong' oqning ahamiyati juda katta, yong' oq mevasi boshqa mevalardan oziqaviy xususiyatlariga ko' ra yuqori kalloriyaligi bilan ajralib

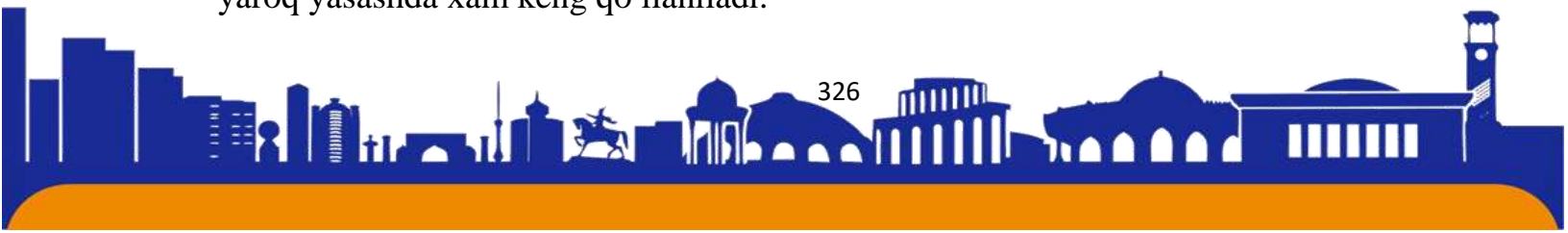
turadi. Yong'oq mag'zi kalloriyaliligi jihatidan mol go'shtidan 7 barobar ustun turadi. Yong'oq mag'zida temir, fosfor, mis, serotin moddalari, 58–77 % yog', 12–25 % oqsil va 5–25 % uglevodlar mavjud. Uni iste'mol qilgan kishi quvvatini oshirib, asab tizimining faoliyatini me'yorlashtiradi. Yong'oq moyi qondagi xolesterinni kamaytirib, yurak-qon tomirlarida tiqinlar, buyrak va o't pufagida tosh paydo bo'lishini bartaraf etadi. Yongoq bargidan olingan efir moyi turli kasalliklarni davolashda qo'llaniladi. Mevasi oziq ovqat sanoatida, konditer mahsulotlarini ishlab chiqishda ham ishlatiladi

Yong'oqni mamlakatimiz tuproq-iqlim sharoitida tog' va tog' oldi hududlarida, daryo va soylar bo'ylarida, qir-adirliklari tekisliklarda, aholi tomorqalarida ko'plab yetishtirish mumkin. Qolaversa, yong'oq daraxtlari 300–400 yilgacha yashab, hosil berishini inobatga olsak, uning hosilidan bir necha avlodlar bahramand bo'ladi. Daraxti – o'rmon melioratsiya ishlarida katta ahamiyatiga ega. Plantatsiyalari asosan tekisliklarda sug'oriladigan maydonlarda barpo etiladi. SHuningdek, yong'oqni yog'in - sochin miqdori 750 – 800 mm, dan kam bo'lmagan tog'li hududlarda lalmikor sharoitda ham yetishtirish mumkin.

Yong'oq po'stlog'i tarkibida oshlovchi, buyoq moddalar, bargi tarkibida gidroyuglonlar va ularning glikozidlar, flavonoidlari (kvertsetin va kempferol glikozidlari) bundan tashqari uning yosh mevasi po'stlog'ida 3 % S vitamini, gidroyuglonlar, 25 % gacha oshlovchi moddalar uchraydi. Bargidan tayyorlangan damlama xalq tabobatida, me'da – ichak yallig'lanishi, ich ketish, diabet va boshqa kasalliklarni davolashda ishlatiladi.

Yong'oq yog'ochidan sanoatda foydalanish: durodgorlikda, o'yma naqshlar tayyorlashda mebel sanoatida eng yaxshi yog'ochlarning yuqori sinfiga kiradi. Uni xatto yirik samolyot va avtomobil zavodlarida juda keng foydalaniladi. O'zbekistonda yong'oqni yog'ochi uchun etishtirish ikkinchi darajali xisoblanadi shuning uchun bozorda yong'oq yog'ochi zaxiralari juda kamdir. Yong'oq yog'ochi kesilganda va oqlangan to'qimalarida juda chiroyli bezakli naqshlar paydo bo'ladi. Bunday yog'och, kontrplak, parket va qoplama ishlab chiqarishga, qimmatbaho mebellar, tayyorlashda kup foydalaniladi.

Yog'ochini kesib olishda yong'oq daraxtlari ko'pincha ildiz bilan birga qazib olinadi, chunki daraxt tanasining pastki qismi erga tushishi va yumshoq yog'ochi egiluvchan mebellar tayyorlashda juda qulay xisoblanadi. Ildiz qatlamidan xatto qirol yaroq yasashda xam keng qo'llaniladi.

Yong'oq urug'idan va payvand qilish yo'li bilan ko'paytiriladi. Yong'oq chetdan changlanganligi sababli, urug'idan yetishtirilgan daraxt o'zining xususiyatlari bilan aslidan farq qilishi mumkin. Sifatli va istiqbolli navlarning xususiyatlarini to'la saqlab qolish maqsadida yong'oqni payvandlash yo'li bilan ko'paytiriladi.

Ko'p yillik tajribalar natijasiga ko'ra, urug'idan yetishitirilgan qimmatli navlarning nasli, garchan ma'lum darajada o'zgarsada, oxir-oqibatda xo'jalik sifatini uncha yo'qotmaydi, ayrim ko'chatlar hattoki, o'zining asliga nisbatan sifatliroq hosil beradi.

Payvandlash usuli ancha murakkab bo'lib, kamdan-kam hollarda, asl sifatini saqlab qolish lozim bo'lgan navlarni yetishtirish maqsadida qo'llaniladi, eng muhimi ekish uchun urug' tanlashga katta e'tibor berilishi lozim. Yirik, mag'zi to'q, po'chog'i qalinroq urug'lardan yetishitirilgan ko'chatlar maqsadga muvofiq bo'ladi.

Ko'paytirish uchun yong'oqni kuzda, oktyabrning oxirlari-noyabrning boshlarida yoki erta bahorda stratifikatsiya qilinib (bo'rttirib) ekiladi. Bo'rttirish qum solingan yashik yoki ariqlardan amalga oshiriladi. Stratifikatsiya yashigining balandligi yoki ariqning chuqurligi 0,5 m dan ortiq bo'lmasligi kerak.

Stratifikatsiyalash muddati urug'li yong'oqning po'chog'ini qalinligiga bog'liq bo'lib, harorat 1-8°S darajada bo'lsa, 1,5 oydan 3 oygacha 18-20°S darajali haroratda 20-25 kundan keyin una boshlaydi. Po'chog'i yupqa urug'larni yoki stratifikatsiya qilinmay qolgan urug'liklarni erta bahorda ekish oldidan 4-5 kun oqar suvda ivitib ekiladi.

Ko'chatzor uchun ajratilgan maydon kamida 45-50 sm chuqurlikda haydaladi va tekislanadi. Urug' ekish uchun 70 sm qator oralatib egatlar olinadi. Yong'oqlar qirradi bilan yotqizilib yoki uchini yuqoriga qaratib 10 sm oraliqda qadaladi. Urug'lik kuzda 9-10 sm, bahorda 7-8 sm chuqurlikda ko'miladi. Bunday hollarda gektariga 1,4-1,6 tonna urug' sarflanadi.

Yong'oq boshqa mevali o'simliklarga nisbatan namga talabchan bo'ladi. SHu sababdan, 1 yil davomida ko'chatzorlar 10-12 marta sug'oriladi, tuprog'i yumshatiladi va begona o'tlardan tozalanadi. Bir yillik ko'chatning bo'yi 30-40 sm ga yetadi. Ko'chatzorlarda ikkinchi yili ham xuddi shunday o'tkaziladi va yil davomida ko'chatlarning bo'yi 1 metrgacha o'sadi.

Unumsiz yerlarda ko'chatlar yaxshi o'sishi uchun gektariga 100-120kg azot va 60-70 kg sof fosfor hisobidan o'g'itlash lozim. Sug'orishdan oldin o'g'it egat tagiga 12-

15 sm chuqurlikda solinadi. Agarda xo'jalikda go'ng bo'lsa, uni gektariga 25-30 tonna hisobidan, yer haydash vaqtida solish tavsiya qilinadi.

Etishitirilgan ko'chatlarni suv bilan ta'minlangan yerlarga 2 yoshligida, lalmikor, ya'ni sug'orilmaydigan yerlarda esa 1 yoshligida ekish yaxshi natija beradi.

Ko'chirib olingan ko'chatlarning ildizi o'tkir pichoq bilan tozalanadi va joyiga o'tkazilguncha nam tuproqqa ko'mib saqlanadi. Ko'chatni o'tkaziladigan joyga tashib keltirilgan vaqtida ildizi qurib qolishiga yo'l qo'ymaslik kerak. Buning uchun ildiziga loy yopishtirib, ustidan ho'l poxol o'raladi. Yong'oq ko'chati, ayniqsa lalmikor yerlarda kuzda o'tkazilsa, yaxshi natija beradi.

Erta bahorda imkoni boricha ko'chatni ertaroq o'tkazish lozim. Respublikamizning tekislik va tog' etaklaridagi hududlarda yong'oq ko'chati o'tkazish uchun yumshoq qatlami chuqur, sho'rlanmagan va suv yaxshi chiqadigan maydonlarni tanlash kerak. Yong'oqni tog'lardan balandligi dengiz sathidan 1400-1500 m bo'lgan shimoliy yon-bag'rlardagi nam yaxshi saqlanadigan yerlarda (Bo'stonliq tumani), Respublikaning janubiy rayonlarida esa undan ham balandroq joylarda sug'ormasdan o'stirish mumkin. Sug'oriladigan yerlarda yong'oq ko'chatlari orasi 12-16 m dan (1 gektarda 40-70 tup) qilib o'tkaziladi. Qator oralaridagi maydondan yaxshiroq foydalanish maqsadida vaqtincha boshqa mevali ko'chatlarni o'tkazish ham mumkin. Yong'oq 12×12 m lik sxemada o'tkazilganda uning qator oralariga meva daraxtlaridan olxo'ri, olcha yoki past bo'yli olma daraxtlarini ekish mumkin. 1 gektar maydonga 280 tup ko'chat joylashtirilsa shundan 70 tup yong'oq, 210 tup mevali daraxtlar ko'chatlari joylashadi.

Yong'oq xiyobonlarga, yo'l yoqalari va ariq bo'ylariga bir qator, orasi 8-10 m dan qilib o'tkaziladi. Dalalarni ixota qilishda yong'oq boshqa daraxtlar bilan (terak, akatsiya, meva daraxtlari) aralashtirilib, 5×5 m oraliqda o'tkaziladi. Yong'oqni sifatli haydalgan yerda 60×60 sm kenglikda qazilgan chuqurlikka o'tkaziladi.

Lalmikor yerlarda yong'oq ancha zichroq – orasi 10×10 m kenglikda o'tkaziladi. Qator orasidan olcha va olxo'ri o'tkazish uchun foydalaniladi. 1 gektar maydonga 100 tup yong'oq va 300 tup boshqa ko'chat joylashtiriladi.

Yong'oq sug'orilmaydigan tog' yonbag'rlarda tuproqqa yaxshi nam to'plash va mashinalardan foydalanish imkonini beradigan terrasalarga yoki suv to'planib qolmaydigan, hajmi 1×1,5 m dan kam bo'lmagan maydonchalarga o'tkaziladi. Terrasa yoki maydonchalar, shuningdek ko'chat o'tkaziladigan chuqurlar oldindan, ya'ni kuzda

ko'chat o'tkazish uchun bahor-yoz paytida, bahorgi ko'chat o'tkazish uchun kuzda tayyorlab qo'yiladi. Ekish vaqti chuqur, maydoncha yoki terrasalar bir oz tuzatiladi, xolos.

Yong'oqning ildizi juda nozik bo'ladi, u hatto bir yoshligida ham joydan-joyga ko'chirib o'tkazilganda zaiflanib o'sadi. Bundan tashqari, ko'chat ko'chatzorlardan olinib, quyosh yaxshi tushib turadigan ochiq joyga o'tkazilsa, tanasining pastki qismini oftob urishi mumkin. SHuning uchun lalmikor yerlardan ko'chat o'tkazib o'tirmay, biryo'la yong'oqni urug'idan yetishtirish ham mumkin. O'z joyida o'stirilgan o'simlik chuqur ildiz otib, qurg'oqchilikka chidamli bo'ladi. Bu esa lalmikor yerlarda katta ahamiyatga ega. Bunday yong'oq urug'i kuzda yoki erta bahorda oldindan tayyorlangan terrasalarda yoki maydonlarda hajmi 40x40 sm lik uyaga ekiladi.

Ko'klamda urug'larni undirib ekish kerak. Tanlab olingan urug'lardan har bir uyaga 3-4 tadan 20-30 sm oraliqda 10-20 sm chuqurlikda ekiladi. Ustidan tuproq bosib qo'yiladi. Agar urug' yaxshi ko'karib chiqsa, kuzda har bir uyaga 1 tadan o'simlik qoldiriladi, qolganlari esa boshqa yerlarga ko'chat qilinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida" gi 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli farmoni O'zbekiston Respublikasi qonun xujjatlari to'plami, 2017 y., 6-son, 70-modda. B. 25-28.
2. O'zbekiston Respublikasining "O'rmon to'g'risida" gi qonuni. O'zbekiston Respublikasi Oliy majlisning 2018 yil 16 apreldagi sessiyasi. – Toshkent, 2018.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. O'zbekiston Respublikasi O'rmon xo'jaligi davlat qo'mitasini tashkil yetish to'g'risida PQ-2966 qarori. O'zbekiston Respublikasi qonun xujjatlari to'plami, 2017 y., 20-con, 358-modda. B. 36-40
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 1-iyun PQ-3025-son qarori
5. Karimov I.A. asosiy vazifamiz – vatanimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligini yanada oshirish. Toshkent: O'zbekiston, 2010.
6. O'rmon to'g'risida" gi qonun. O'z. Res. Oliy majlisining xv-sessiyasi materiallari.
7. O'zbekiston o'rmonlari. Toshkent: Abu matbuot konsalt, 2009. - 5-13 bet.
8. Ablayev S.M., Yuldashov Ya.X. Madaniy o'rmonlar. – Toshkent, 2008.

FROM THE HISTORY OF THE CITIZEN'S MEETINGS OF THE NEIGHBORHOOD OF KARSHI CITY

Roziyeva Dilafruz

Independent researcher of Karshi State University

Annotation: This article describes the activities of the chairmen and deputy chairmen of the existing neighborhoods in Karshi, as well as the issues of providing social services in the neighborhoods and raising the service of helping families in need of social protection to a new level, and further accelerating the work of training women for professions.

Key words: Organazation of self-government of citizens, prevention inspector, neighborhood, Citizens' meetings, Independence, Navo, Navroz, Nasaf, entrepreneurship, landowners.

As of April 1, 2015, there were 62 neighborhoods in the city of Karshi, the total number of residents was 277,904, the total number of families was 61,796, the number of low-income families was 1,529, and the total number of households was 47,664.

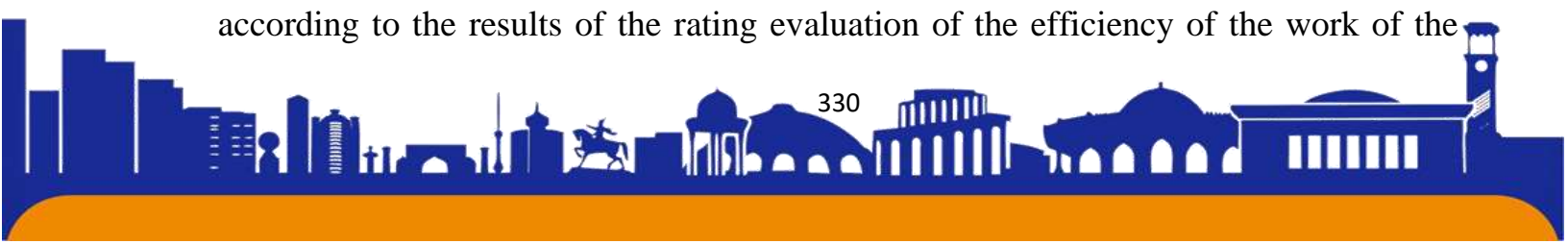
In 2012-2015, 14 of the existing 62 neighborhoods were considered exemplary Organazation of self-government of citizens.

44 of the existing 62 neighborhoods in the city of Karshi[1] are located in the buildings that are included in the balance sheet, 18 are non-listed Organazation of self-government of citizens, and the number of OSGC located in the same building with the prevention inspector is 12 , the number of counseling centers was 62.

The number of Organazations of self-government of citizens provided with a computer set[2:1492-1495] was 29, and the number of them that needed to be provided with new mobile equipment was 33.

In the elections of Organazation of self-government of citizens chairmen held in 2019, 8 out of 62 neighborhoods were dismissed from the Organazation of self-government of citizens chair after the election, of which 5 according to their application, 2 due to health, 1 4 chairpersons were re-elected as one moved to another job.

The order of the Republican Council on Coordination of the Activities of Citizens' Self-Management Bodies[3:135-138] dated July 18, 2017 "Rating the efficiency of the work of citizens' assembly workers[4:1-6] and activists" On the basis of the regulation approved by the statement No. 2 "On the activities" at the end of 2019, according to the results of the rating evaluation of the efficiency of the work of the

employees and activists of the citizens' meetings, the activities of the existing 62 neighborhoods in the city of Karshi [5:96-100] are "exemplary" (71-100 points) – A.Navoi, Arabkhana, Aralovul, Bogishamol, Boston, Buyuk Turan, Gafur Ghulam, Gulshan, Zahokimaron, Zogza, Komandi, Qarliqbogot, Qarliqkhana, Karshi, Kat, Qilichbek Kurgancha, Kurgancha, Maghan, Mahallot, Maksimabad, Independence, Navo, Navro'z, Nasaf, Oktepa, Pakhtazar, Ravak, Roguzar, Samarkand, Temiryolchi, Kharamjoi, Khontep, Shaikhali, Shokhbekat, Shortangaz (total 35), the activity is "good" evaluated citizens' assemblies (up to 51-70 points) - Amir Temur, Aral, Batosh, Beglar, Geologist, Darvozatutak, Istiklal, Kunchikar, Nakhlahz [7:128-131], Neftchi, Otchopar, Pakhtazor-1, Khojakhyol, Chakar, Charmgar, Cholkuvar, Shaikhali town (total 17), citizens' gatherings rated as "average" (up to 50 points) - Gungon, Qavali, Kamilon, Nuristan, Aydin, Tabassum, Khudoyzod, Shodlik, Eski Pomegranate, New Marriage (total 10) (rated on 25 criteria).

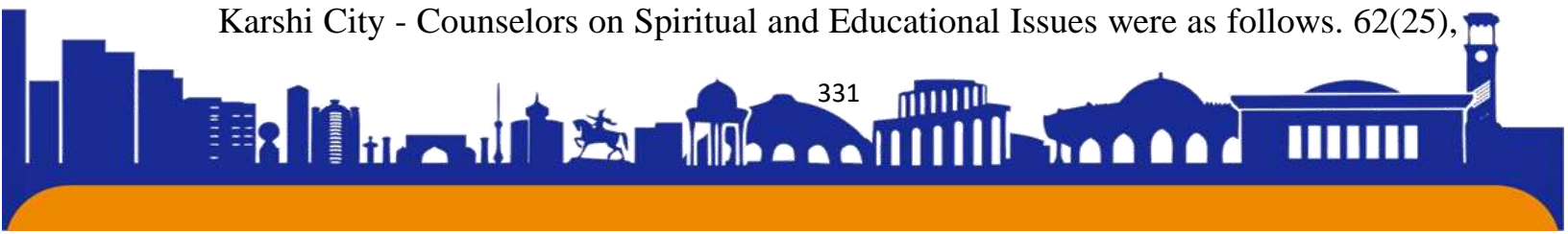
As of December 23, 2019[8:128-132] the age of the chairpersons of the ANC of the opposite city is 8 30-40-year-olds, 20 40-50-year-olds, 24 50-60-year-olds (including 6 women), over 60 young people made up 10 (including 2 women), according to the information of the chairpersons, 59 of the 62 chairpersons had a higher education, and 3 had a secondary education.

The age and education of the responsible secretaries of citizens' meetings of Karshi city are as follows: 62 (including 49 women), 11(7) under 30, 19(14) 30-40-year-olds, 40-50-year-olds 21(20), 50-60-year-olds 11(8), according to the information of responsible secretaries, 23 have higher education, 39 have secondary special education.

The age and education of the deputy chairman of the citizens' meetings of Karshi city - advisers on youth issues were as follows: 62 (including 11 women), 29(2) under 30, 17 30-40-year-olds. (3), 40-50-year-olds 11(3), 50-60-year-olds 5(3), and according to their education, 12 had a higher education, 48 had a special secondary education, and 2 had a secondary education.

The age and education of the deputy chairman of the citizens' meetings of Karshi city - advisers on the affairs of the elderly and veterans [9:73-76] were as follows. 62 (including 3 women), 44(2) 50-60 year olds, 6(1) over 60 years old, and according to education, 27 of them had higher education, 25 had secondary special education, and 2 had secondary education.

The age[10] and education of the Deputy Chairman of the Citizens' Meetings of Karshi City - Counselors on Spiritual and Educational Issues were as follows. 62(25),

under 30 1(1), 30-40-year-old 6(3), 40-50-year-old 22(10), 50-60-year-old 16(7), over 60 17(4)), 40 with higher education, 22 with secondary specialized education.

The age and education of the deputy chairman of the citizens' meetings of the city of Karshi - support for the activities of entrepreneurship, homestead landowners [11:59-63] and beautification works were as follows. 62 (25 women), 11(2) under 30, 25(11) 30-40-year-olds, 12(6) 40-50-year-olds, 10(4) 50-60-year-olds, 4 over 60 (2) made up 31 higher education, 25 secondary education, 6 secondary education.

Crimes committed by employees working in the citizens' assembly of the opposite city[12:86-90] 1 "Beglar" assembly of neighborhood citizens (ANC) chairman Arabova Bakharoy Kholmominovna for committing the crime provided for in Article 210, Part 2, Clause v of the Civil Code found guilty and brought to justice.

District on ensuring the implementation of the decision of the President of the Republic of Uzbekistan dated September 21, 2022 "On additional measures to increase the employment of women [13:386-391] and strengthen their health" Establishment of women's employment and health promotion centers in the neighborhoods of (city)s.

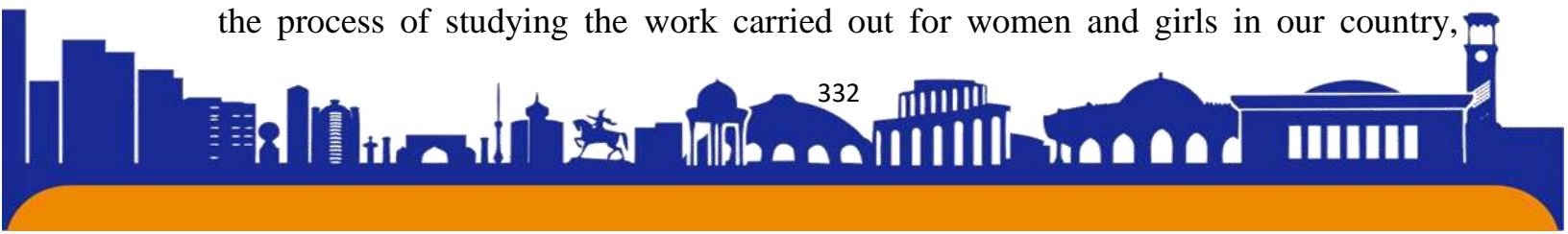
In order to ensure the implementation of this decision, the center for ensuring the employment and health promotion of women has started working at the "Ravak" ANC in Karshi.

The Deputy Prime Minister of the Republic of Uzbekistan Zulayho Mahkamova, the head of the Regional Department of Family and Women Komila Karomova got acquainted with the activity of the center[2].

A meeting was held with members of the regional "Smart Women" movement and family women's problem at the "Ishga Marhamat" monocenter in the city of Karshi. Komila Karomova, the deputy governor of the region, spoke at the event and said that each of the 1,718,737 women in the region is always under consideration.

On June 29, 2022, the President of the Republic of Uzbekistan "On measures to raise the provision of social services in neighborhoods and help families in need of social protection to a new level, and to further accelerate the work of training women for professions" The work carried out in Kashkadarya region was analyzed in connection with the implementation of the decision. Y. Ergasheva, the chairman of Vtloyat Olima women's association, G. Uzokova, head of the regional "Aqila women" movement, were heard. Deputy Prime Minister of the Republic of Uzbekistan Zulayho Mahkamova spoke at the event.

- Continuous monitoring of the timely and quality provision of social services in the process of studying the work carried out for women and girls in our country,

studying the condition of each household, determining the real situation of families and their need for social services, studying the implementation of the social protection plan - Deputy Prime Minister of the Republic of Uzbekistan Zulayho Mahkamova said.

If a girl has a higher education, the more knowledge she acquires, she will pass it on to her children in the future. Therefore, each of us is responsible for this. Exhibition of inventions of women scientists and products made by women artisan entrepreneurs in our region was organized in the monocenter.

As of January 1, 2022, there are 62 neighborhoods in the city of Karshi, 1 town assembly, 61 neighborhood assemblies, 3 with a population of 1,000-2,000, and 2,000-4,000. 29 with a population of 4,000-6,000, 23 with a population of 6,000-8,000, 2 with a population of 8,000-10,000, and 2 with a population of 10,000-12,000 2 of them, and 2 of those with a population of more than 12,000 people. According to the number of families, 33 ANCs have families up to 1,000, and 29 have families from 1,000 to 2,000. The number of ANCs with the number of households up to 1000 is 36, the number of ANCs with the number of households from 1000 to 2000 is 24, and the number of ANCs with the number of households from 2001 to 3000 is 2.

There are 7 deputies of the chairman of the citizens' meetings of Karshi city for family, women's and social, spiritual [14:292-296] issues from 30 to 40 years old, 45 from 40 to 60 years old, and those over 60 years old. 10, 30 with higher education, and 31 with secondary specialized education.

53 out of 61 deputies of the chairman of citizens' gatherings on improvement, real estate and business issues [15:26-28] are women, 7 are under 30 years old, 13 are 30-40 years old, 40 to 60 years old 40, 1 over 60 years old, 12 with higher education, 46 with special secondary education, 3 with secondary education. The number of deputy chairmen who resigned in 2022 was 1 person.

REFERENCES

1. As of April 1, 2015.
2. Hasanov, A. (2020). Kesh-Shakhrisabz oasis in the middle ages. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(5), 1492-1495.
3. Khudaykulovich, E. A. (2022). Guzar's etymology in Historical Sources. *International Journal of Development and Public Policy*, 2(3), 135-138.
4. Muminovich, H. A. (2022). TERRITORIAL AND GEOGRAPHICAL LOCATION OF THE CITIES OF THE TERMIZ OASIS IN THE EARLY MIDDLE AGES. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 6, 1-6.

5. Khasanov, A. M. (2021). Historical and Geographical Regions of Chaghaniyan. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(4), 96-100
6. Karimov, B. (2021). Historical Geography of Yakkabog District. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(4), 121-123.
7. Hudaykulovich, E. A. (2022). Handicraft and Trade in Guzar District. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(8), 128-131.
8. Eshov, B. J., & Hasanov, A. M. (2016). CERTAIN REASONINGS ABOUT ANCIENT LOCAL POPULATION AND THE NOMADIC OF CENTRAL ASIA. *Education Transformation Issues*, (1), 128-132.
9. Muminov, U. (2021). Historical Gates of Karshi. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(6), 73-76.
10. Khudoykulovich, B. K. D. E. A. (2021). HISTORICAL GEOGRAPHICAL CLASSIFICATION AND ECONOMIC, SOCIO-POLITICAL CLASSIFICATION OF THE GUZAR DEPARTMENT IN THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government Vol*, 27(5).
11. Bahram, K. (2022). SOCIO-ECONOMIC LIFE AND ADMINISTRATIVE TERRITORY OF SHAKHRISABZ PRINCIPALITY IN THE 19TH CENTURY. *Academicia Globe: Interscience Research*, 3(09), 59-63.
12. Bahram, K. (2022). Political-Administrative Territory of The City of Karshi in The Second Half of The 19th Century-The Beginning of The 20th Century. *International Journal of Scientific Trends*, 1(2), 86-90.
13. Mominov, U. (2023). THE ROLE OF THE CITY OF KARSHI IN FOREIGN TRADE. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH*, 2(14), 386-391.
14. Khudoykulovich, E. A. (2023). ISSUES OF THE HISTORICAL-GEOGRAPHICAL LOCATION OF GUZAR DISTRICT. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH*, 2(14), 292-296.
15. Matluba, R. (2022). THE ROLE OF THE HISTORICAL MONUMENTS OF THE KASHKADARYA OASIS IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 6, 26-28.
16. Current archive of Kashkadarya Regional Department of Family and Women.

FROM THE HISTORY OF THE ART OF GIVING

М.Махамов

ҚДУ магистри

Key words: advice, manners, kindness, child, yor, horse, word and word, dombira, bakhshi, aqin, Navroz, "Tulip", "Red flower".

Annotation: In this article, the history, formation and development of baksheek, which is a priceless treasure of the Uzbek people, its place in the history of our material culture, and the national enrichment of baksheek over the centuries are analyzed.

Bakhshi and Dostan, which are considered the priceless treasure of the Uzbek nation, complement each other's ethnotoponyms, complementing each other in their content and enriching their content and meaning nationally for centuries.

"The word Bakhshi (Bakhsi, Bakhsi) is a Turkic word in the dictionaries, it means coach and teacher, and in general, the interpretations such as educator, leader, guide are embodied in it [1:100]. Alisher Navoi, who is the national pride of the Uzbek people, in fact, used the medium of words to express his creativity to the people around him. He gave strength to the people to understand that he will definitely give a positive result. In his works, human beings, intelligence, manners, work, duty, responsibility, keeping one's word, giving inspiration to science, making people believe in tomorrow, kulfat, ignorance, unbelief, betrayal will surely retreat or be defeated tomorrow are legendary, comparative images and folk dreams in the epics. - he was able to instill in the heroes that he could achieve them with honor and loyalty to his people. For example, pay attention to the title of the eleventh chapter of Alisher Navoi's "Saba'i Sayyor" epic: "You are going to start the epic of Shah Bahram with a few words, and in the epic[2:47-48] you will be sorry for what happened...". Alisher Navoi uses the term "epic" in the same place as "Epic of Shah Bahram...", "Story of Shah Bahram...", that is, a story related to an epic, and there is also a reference to the meanings of narration and legend. Therefore, the terms bakhshi and dostan or bakhshik and dostanchik interpret the meanings [3:1492-1495].

In the national oral creativity of the Uzbek people, the spiritual values of bakhshi and epic stories are directly related to ethnography, and every word in the bakhshi's work should be expressed in any direction [4:135-138], regardless of which field of folk customs, traditions, values and ceremonies it should be interpreted. related to ethnological analysis.

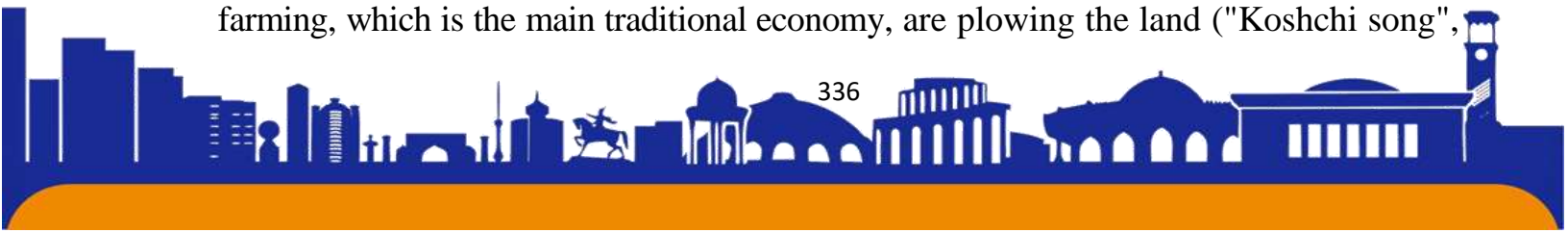

In the course of ethnographic research, it became known that the epics put bakhshis to the test, being a bakhshi and medical ability were directly related to hard work, and the power of words and drums complemented each other to convince the people. Otherwise, he did not accept those who wanted to become public servants. Our people are poets, composers, musicians, soki, enumerators, centurions, khalfa, jiro, jirchi, okin, akhun, etc., according to their own interpretation of Bakhsh, who performed songs that reflect the epics, terms and sayings of the national folk oral creativity. From that, they were called Jolmon Bakhshi, Jossaq poet, Yoldosh poet, Bibi poet, Sherna yuzbashi, Khonimjon halfa, Kurban musician, Qadir musician, Haibat soqi and other names. "Alpomish", "Go'rogli", "Kuntug'mish", "Rustamkhan", "Murodkhan", "Misqol Pari", "Hasankhan", "Avazkhan", "Ravshan", "Intizor", "Erali", "Oysuluv" performed by Bakhshis. and many other similar epics were awarded the national award. Epics are the history of the nation, the narrative of the nation's past, the history of dreams, [5:1-6] in a word, the song of the nation's history, the melody of its fate, the sad music of its fate, and the joyful yalla of the future.

The closeness of "Alpomish" to the social life of the Turkic peoples is even more interesting, and the fact that the epic is spread over a vast land such as Uzbek [6:96-100], Kyrgyz, Kazakh, Karakalpak, Tatar, Bashkir and Altai regions fully confirms this. The same phenomenon also applies to "Gorogli" series of epics, which in terms of scale spread from Central Asia and the Caucasus to Azerbaijan, Armenia, Georgia, and even Turkey and Iran.

The art of Bakhshchilik was formed for the first time in the southern regions of our country, and it is based on the white frieze of musicians found in the Ayritom archeological site in the ancient Termiz district, which depicts oud, harp and chiltar [7:121-123]. Because this work of art is ancient, unique, original, and it is said that the spiritual ability of the musicians, who use all their skills, is connected with music. It is noted that this process was the foundation of the first music in our country, and that the people's dreams, vigilance, alertness, hard work, courage and bravery, loyalty to love, etc. were embodied in its soil. In the process of field observations, the Bakhshi style of music in the southern regions is determined by the uniqueness of this style, the ethnic composition, origin, and conditions of the people living in this region [8:128-131]. "Milking songs" ("Khosh-khosh", "Turey-turey", "Churey-churey"), which are rare in other regions of our country, are widely used for the purpose of soothing, caressing and teasing the milking animals. Also, the songs performed by the Bakhshis related to farming, which is the main traditional economy, are plowing the land ("Koshchi song",

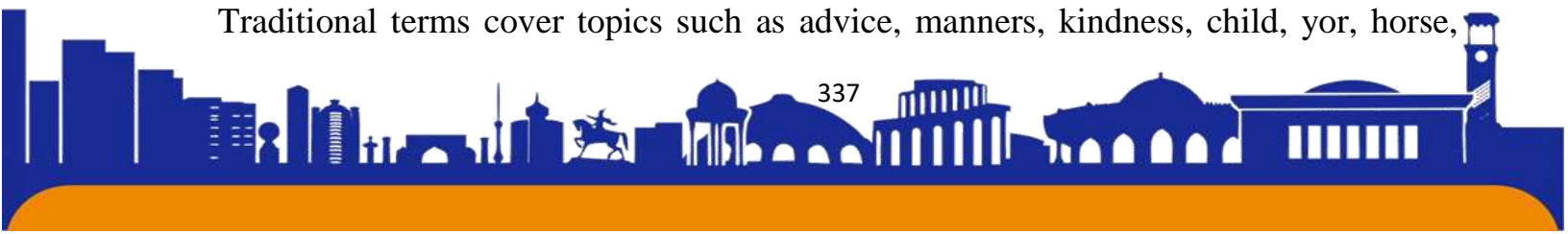
"Shokh molash", "Kosh zhuri", reaping the harvest ("Yozi"), threshing wheat or barley in the threshing floor ("Mayda").), sung during the coming of spring ("Navroz" and others) Traditional musical instruments are mainly limited to the sibiz ga typical of Bakhshi shepherds , the gajir flute, the chang kobiz widely used by lapar women [10:73-76] , and the dombira (in the recent past - kobiz) accompanying the Bakhshis . Music life also comes from other regions . on the contrary, in the southern regions, the main place is played by bakshi-poets and drumming bakshis . In the southern regions , the instrumental melodies related to the work of shepherds, which reflect the life of the livestock farm, which is widespread in the southern regions ("Shepherd", "Sheep Dragging", "Sheep Gathering", " Shepherd such as "calling"), epic tunes ("Bakh shi kuy") are widespread.

According to his historical and ethnographic studies, the first religious ideas are related to mythology[11] and have been preserved in various genres of folk art, especially in legends and narratives, fairy tales and epics, even in folk games and dances[12:59-63]. For example, the elements of sorcery and totemistic imagination are vividly displayed in the tunes and dances performed during the seasonal festivals celebrated by the Uzbeks, during Navruz, "Lola" and "Red Rose" folk holidays. For example, the entertainments of the Khorezm festivities are associated with totemistic and sorcerous imaginations, songs, folk dramas of a minor genre, "chagalloq" and "sulgin" games, and even the famous "lazgi" dance[13:86-90] elements are clearly felt. Especially in the pantomime of the game "chagallok", the dancer expresses the actions of the kingfisher while catching fish, stretching his neck around a ball or bowl, flapping his arms, making bird-like sounds, movements and gestures, reminiscent of primitive-totemistic dances.

In the process of analyzing the religious beliefs of the ancient Turks and their reflection in the examples of folk art [14:386-391], the following conclusions can be reached:

Ancient Turkic peoples believed in many religious beliefs and teachings in their long historical past. For this reason, their pre-Islamic religious beliefs [15:292-296] cannot be imagined only under the influence or shell of one religion. The important thing is that every religious belief and [16:26-28] rituals of the Turkic peoples found expression in their oral and later written literature.

Bakhshis did not limit themselves to the performance of traditional epics and terms learned from their teachers, but often created new works, terms, by putting their own experiences, events that happened around them, in short, life reality into poetry. Traditional terms cover topics such as advice, manners, kindness, child, yor, horse,

sound and word, dombira, bakhshi life. Creative Bakhshis create their own versions of epics based on the oral epic tradition, and even create new epics based on them.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Турсунов С, Парадаев Т, Турсунова Н, Муртазаев Б. Ўзбекистонда бахшичилик санъатнинг шаклланиши ва тараққиёти тарихи. Тошкент.; 2015. “Tafakkur”. Б 100.
2. Муртазоев Б. Алишер Навоий “Сабъаи сайёр” ва Хусрав Дехлавий “Ҳашт беҳишт” дostonларининг қиёсий таҳлили. Номзодлик диссертацияси. –Тошкент, 1991. –Б.47-48.
3. Hasanov, A. (2020). Kesh-Shakhrisabz oasis in the middle ages. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(5), 1492-1495.
4. Khudaykulovich, E. A. (2022). Guzar’s ethymology in Historical Sources. *International Journal of Development and Public Policy*, 2(3), 135-138.
5. Muminovich, H. A. (2022). TERRITORIAL AND GEOGRAPHICAL LOCATION OF THE CITIES OF THE TERMIZ OASIS IN THE EARLY MIDDLE AGES. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 6, 1-6.
6. Khasanov, A. M. (2021). Historical and Geographical Regions of Chaghaniyan. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(4), 96-100
7. Karimov, B. (2021). Historical Geography of Yakkabog District. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(4), 121-123.
8. Xudaykulovich, E. A. (2022). Handicraft and Trade in Guzar District. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(8), 128-131.
9. Eshov, B. J., & Hasanov, A. M. (2016). CERTAIN REASONINGS ABOUT ANCIENT LOCAL POPULATION AND THE NOMADIC OF CENTRAL ASIA. *Education Transformation Issues*, (1), 128-132.
10. Muminov, U. (2021). Historical Gates of Karshi. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(6), 73-76.
11. Xudoyqulovich, B. K. D. E. A. (2021). HISTORICAL GEOGRAPHICAL CLASSIFICATION AND ECONOMIC, SOCIO-POLITICAL CLASSIFICATION OF THE GUZAR DEPARTMENT IN THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY CONDITION. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government Vol*, 27(5).
12. Bahrom, K. (2022). SOCIO-ECONOMIC LIFE AND ADMINISTRATIVE TERRITORY OF SHAKHRISABZ PRINCIPALITY IN THE 19TH CENTURY. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 3(09), 59-63.

13. Bahrom, K. (2022). Political-Administrative Territory of The City of Karshi in The Second Half of The 19th Century-The Beginning of The 20th Century. *International Journal of Scientific Trends*, 1(2), 86-90.
14. Мўминов, У. (2023). THE ROLE OF THE CITY OF KARSHI IN FOREIGN TRADE. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 2(14), 386-391.
15. Khudoykulovich, E. A. (2023). ISSUES OF THE HISTORICAL-GEOGRAPHICAL LOCATION OF GUZAR DISTRICT. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH*, 2(14), 292-296.
16. Matluba, R. (2022). THE ROLE OF THE HISTORICAL MONUMENTS OF THE KASHKADARYA OASIS IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 6, 26-28.

The history of Shahrizabz city neighborhood assemblies during the years of independence.

Komilov Sobit

Independent researcher of KarSU

Annotation: In this article, the activities of the existing 40 neighborhood chairmen and deputies, the evaluation of the effectiveness of the work of the employees and activists of the citizens' assemblies, the results of the evaluation of the effectiveness of the employees and activists of the citizens' assemblies were reviewed.

Key words: Citizens' gatherings, "Kulolchilik", "Zargarli", "Koshhovuz", "Kaziguzar", Spiritual and educational issues, law enforcement, business issues, exemplary, higher, secondary special.

Today, Shahrizabz city operates 40 neighborhoods. It should be noted that not all community assemblies are functioning at an exemplary [2:1492-1495] level. By the end of 2019, on the basis of the regulation approved by the statement No. 2 of the Republican Council for the Coordination of the Activities of Citizens' Self-Government Bodies dated July 18, 2017 "On Measures for Rating the Performance of Citizens' Assemblies' Employees and Activists"[3:135-138] The results of the evaluation of the efficiency of the work of the employees and activists of citizens' meetings [4:1-6] were as follows: Shahrizabz cities "Sinabog", "Faizabad", "Buston" MFY activities (71-100 points) were recognized as "exemplary". Activities of "Choshtepa" MFY (51-70 points), "good", "Orda", "Zingaron", "Pottery", "Zargarlik", "Koshkhovuz", "Kaziguzar", "Ziyokor", "K.Bakhshi", "Kunchiqar", "Kushkhana", "Uychilik", "Noozgo", "Aksaroy", "Khabarlik", "Navroz", "Sariosiyo", "Galaba", "Silk Road", "Bunyodkor", "Kesh", "Dostlik", "Turon", "Pillakashlik", "Tutzor", "Kamalat", "Boghibahor", "Teparlik", "Marifat", "Yangi Hayot", "Korasuv", "Yashil Dayar", "K.Novat", "Ammoghan", "Namaton", "Guliston", "Uyamovut" MFY activities (up to 50 points) were evaluated as "average"[1].

The age and education of the chairpersons of Shahrizabz city citizens' meetings [5:96-100] were as follows. Out of 40 existing MFY chairmen, 4 were women, 4 were 30-40 years old, 19 (4) were 50-60 years old, and 2 were over 60 years old. The education of the chairpersons is 33 with higher education, 7 with secondary education.

The age and education of the secretaries in charge of the Shahrizabz City Citizens' Meeting [6:121-123] are as follows: 40 MFY (34) women, 3(3) under 30 years old, 8(2) 30-40-year-olds, 40-50-year-olds 25(23), 50-60-year-olds 4(2), according to the

information of responsible secretaries, 2 with higher education, 38 with secondary special education.

The age and education of the deputy chairman of Shahrissabz city citizens' meetings - advisers on youth issues [7:128-131] were as follows. 13 out of 40 MFY are women, 23(3) under 30, 7(4) 30-40-year-olds, 7(5) 40-50-year-olds, 3(1) 50-60-year-olds, and 20 with higher education. 20 with secondary education.

The age and education of the deputy chairman of Shahrissabz City Citizens' Meetings - Elderly and Veterans [8:128-132] affairs were as follows. 6 out of 40 MFY are women, 40-50 years old, 1 woman, 50-60 years old, 30(5), 25 have higher education, 15 have secondary specialized education.

The age and education of the advisers on spiritual and educational issues[9:73-76] were as follows. 40(15), 1 under 30, 4(2) 30-40-year-olds, 14(6) 40-50-year-olds, 10(5) 50-60-year-olds, 11(3) over 60, according to education, 26 higher [10], 14 with secondary special education.

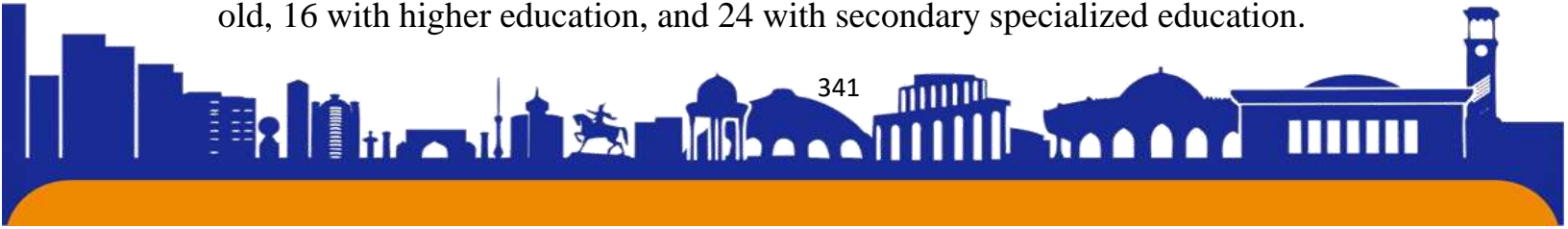
The age and education of the advisers of Shahrissabz city on entrepreneurship, assistance to the activities of estate landowners and improvement works [11:59-63] were as follows. 40 (17 women), 7(3) under 30, 16(7) 30-40-year-olds, 8(4) 40-50-year-olds, 6(3) 50-60-year-olds, 2(1) over 60) made [12:86-90], 20 with higher education, 16 with secondary special education.

As of January 1, 2022, there are 40 MFY in Shahrissabz city, 28 with a population of 1,000-2,000 [13:386-391], 9 with a population of 2,000-4,000, and 3 with a population of 4,000-6,000. In terms of the number of families, the number of families up to 1000 is 30 MFY, and the number of families from 1000 to 2000 is 10. There are 37 MFYs with a household size of up to 1,000 and 3 MFYs with a household size of 1,000 to 2,000.

There are 40 chairmen of citizens' meetings, 1 vacant chairmen of citizen's meetings [14:292-296], 39 (8) active chairmen of citizen's meetings, 4(2) from 35 to 45 years old, 19(1) from 45 to 55 years old.), 16(5) over 55 years old, 16(7) retired chairmen, including 2 military service pensioners, 31 with higher education, 8 with secondary specialized education.

17 people under the age of 30, 19 30-40-year-olds, 4 40-60-year-olds, and according to their education, 40 have higher education.

There are 4 deputy heads of citizens' meetings for family, women's and social and spiritual issues, 4 from 30 to 40 years old, 32 from 40 to 60 years old, 4 over 60 years old, 16 with higher education, and 24 with secondary specialized education.

32 out of 40 deputies of the chairman of citizens' meetings on improvement, real estate and business issues are women, 1 under 30 years old, 10 under 30-40 years old, 29 between 40 and 60 years old, according to education, 12 have higher education, 26 have secondary education. special education. The number of deputy chairmen who resigned in 2022 was 1 person.

All-round development of the activities of citizens' self-government bodies, ensuring the stability of the social and spiritual environment in their neighborhoods [15:26-28], raising the political consciousness and thinking of citizens, working with young people and women, helping them to find work, helping the needy segments of the population In order to further improve the work carried out in areas such as support, work is being continued rapidly.

References:

1. As of December 23, 2019 y.
2. Hasanov, A. (2020). Kesh-Shakhrisabz oasis in the middle ages. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(5), 1492-1495.
3. Khudaykulovich, E. A. (2022). Guzar's ethymology in Historical Sources. *International Journal of Development and Public Policy*, 2(3), 135-138.
4. Muminovich, H. A. (2022). TERRITORIAL AND GEOGRAPHICAL LOCATION OF THE CITIES OF THE TERMIZ OASIS IN THE EARLY MIDDLE AGES. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 6, 1-6.
5. Khasanov, A. M. (2021). Historical and Geographical Regions of Chaghaniyan. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(4), 96-100
6. Karimov, B. (2021). Historical Geography of Yakkabog District. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(4), 121-123.
7. Xudaykulovich, E. A. (2022). Handicraft and Trade in Guzar District. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(8), 128-131.
8. Eshov, B. J., & Hasanov, A. M. (2016). CERTAIN REASONINGS ABOUT ANCIENT LOCAL POPULATION AND THE NOMADIC OF CENTRAL ASIA. *Education Transformation Issues*, (1), 128-132.
9. Muminov, U. (2021). Historical Gates of Karshi. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(6), 73-76.
10. Xudoyqulovich, B. K. D. E. A. (2021). HISTORICAL GEOGRAPHICAL CLASSIFICATION AND ECONOMIC, SOCIO-POLITICAL CLASSIFICATION OF THE GUZAR DEPARTMENT IN THE SECOND HALF OF THE XIX

CENTURY CONDITION. Journal of Contemporary Issues in Business and Government Vol, 27(5).

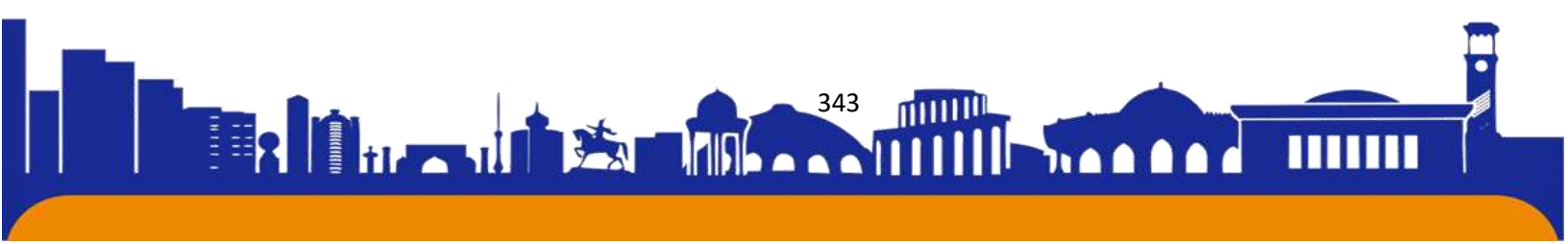
11. Bahrom, K. (2022). SOCIO-ECONOMIC LIFE AND ADMINISTRATIVE TERRITORY OF SHAKHRISABZ PRINCIPALITY IN THE 19TH CENTURY. *Academica Globe: Inderscience Research*, 3(09), 59-63.

12. Bahrom, K. (2022). Political-Administrative Territory of The City of Karshi in The Second Half of The 19th Century-The Beginning of The 20th Century. *International Journal of Scientific Trends*, 1(2), 86-90.

13. Мўминов, У. (2023). THE ROLE OF THE CITY OF KARSHI IN FOREIGN TRADE. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 2(14), 386-391.

14. Khudoykulovich, E. A. (2023). ISSUES OF THE HISTORICAL-GEOGRAPHICAL LOCATION OF GUZAR DISTRICT. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH*, 2(14), 292-296.

15. Matluba, R. (2022). THE ROLE OF THE HISTORICAL MONUMENTS OF THE KASHKADARYA OASIS IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 6, 26-28.

**The specific problems of the recovery of
Historical architectural monuments of Kashkadarya region
Juraev Ilkhom.**

Master of Karshi state university.

Abstract: In the article shows that It was found that there were several problems in the field of urban development practices aimed at preserving historical-architectural objects in the region in the first years of independence, that the master plans of the historical centers of ancient cities were not up to the required level, which caused distortions in their compositional-architectural appearance, and that the practice of eliminating these mistakes in the first years of independence was also not perfect, it is stated that practical works are being carried out in this field today.

Key words: Architectural monument, monument, object, palace, mosque, madrasa, caravanserai, toq, tim, chorsu, modern trade enterprises, shopping centers, shops, stalls.

Each architectural monument aims to enrich our understanding of the development of the culture of the peoples of a certain region, the construction method, and the intelligence of our ancestors [1:1492-1495]. Preservation of architectural monuments as they are depends not only on renovating them so that they are suitable for viewing, but also on reviving human contact with them, that is, adapting them to the types of services specific to the times.

Adaptation of architectural monuments to modern use primarily aims to preserve the monument and its spiritual essence almost unchanged must be kept [2:135-138]. Here, on the one hand, the main attention should be focused on preserving the original artistic expression, volume-spatial and plan structure (harmony) of the architectural monument, and on the other hand, it is necessary to focus on creating all the necessary conditions for the use of the monument as a "new" object. The main problem in this regard is to repair the monument, to correctly determine which type of the monument is suitable for modern services and which specific service it is suitable for. In this field, the scientific and practical experiences gained by the open joint-stock company "Uzbek timirshunoslik" for the repair and adaptation of architectural monuments of Uzbekistan in our Republic are especially worthy of attention. In it, several architectural monuments repair and adaptation projects in historical cities such as Ko'kan and Nurota were developed and implemented [3:1-6]. A number of recommendations related to the

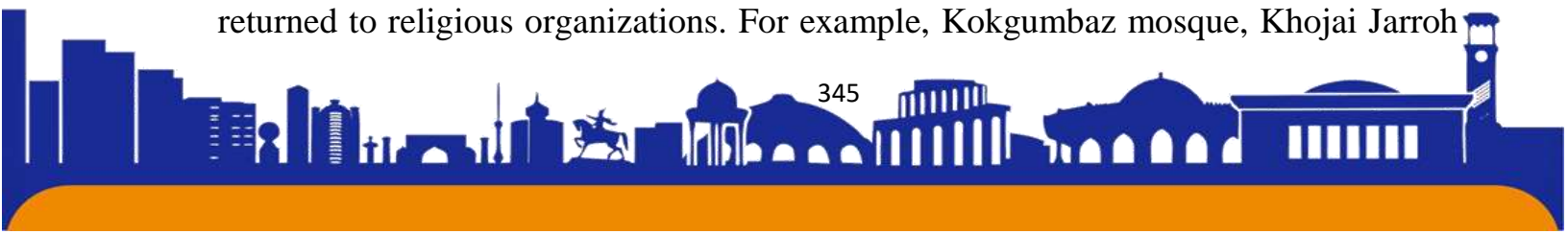

repair, preservation and use of architectural monuments for modern purposes were developed and implemented at the institute.

In order to use the existing historical buildings for modern purposes, first of all, a project of adaptation of the historical monument to a new modern function should be developed. It is recommended that the adaptation of the obida to the new service function should be taken into account. First of all, it is necessary to determine what types of life services need to be organized in the environment where the architectural monument is located [4:96-100]. Then, thinking about which of these needs the primary functional essence of the monument, i.e. the building, the size plan compositional structure, and the architectural possibilities are most suitable for, which of these functions will be effective both for the monument and for urban planning and social life must be seen. In this case, the planning structure, design, style and interior appearance of the monument, the condition of preservation of the main devices serve as the determining conditions. The newly selected function should not have a negative impact on the architectural-planning structure of the building, it should be effective in maintaining the building in all aspects [5:121-123]. The new function should not harm the devices, artistic and historical social essence of the monument, internal and external environment of the building. Based on these requirements, the classification of adaptation of architectural monuments to modern purposes can be recommended as follows:

- hotels, company houses, dormitories, motels, campsites, tourist and adaptation to excursion destinations;
- trade facilities (toq, tim in turn modern trade) own business centers, stores, shops, stalls adaptation;
- adaptation of prayer buildings (mosques, minarets, mausoleums, shrines) to exhibition and exposition halls [7:128-132], houses of folk handicrafts, museums, and, if necessary, to return mosques and minarets to their functions;
- adaptation of palaces and fortifications, in turn, to tourist complexes, large museums, restaurants, kitchens, coffee houses, tea houses and similar institutions;
- adaptation of citezen buildings (bathrooms and other architectural and monuments) to separate service and health care institutions, baths, domestic service houses, exhibitions, sanatoriums

The proposed customization classification can be as broad as desired. Currently, many of the former mosques and mausoleums in the possession of the state have been returned to religious organizations. For example, Kokgumbaz mosque, Khojai Jarroh

mausoleum, Langar ata mosque and mausoleum in Qamashi, Sultan Mir Haydar complex in Kasbi, Shrine of Hazrat Bashir in Kitab [8] and others were returned to religious organizations. Perhaps the return of many monuments to the disposal of religious organizations will contribute to the preservation of architectural monuments. But architectural monuments with a high level of artistic and social significance, such as the Odina Mosque, Dor ut-Tilovat and Dor us-Saadat complex monuments, madrasahs are mainly used for spiritual purposes: national museums, residences, exhibitions or architectural spectacles, if they are used as open-air national theaters.

During the years of independence, many good deeds were done in Kashkadarya region in terms of preservation, repair and restoration of material cultural heritage objects and promotion of our great heritage, which proves our historical and cultural development of thousands of years, to our people, especially the young generation, as well as foreign guests, tourists, and the whole world. done. The 660th anniversary of Amir Temur and the 2700th anniversary of the cities of Karshi and Shahrisabz were widely celebrated internationally [9:59-63]. In the past years, Aksaroy, Doruttilovat, Dorussaodat complexes in Shahrisabz, Blue Dome, Kunduzak Mosque, Chubin Madrasa, Chorsu Trade Dome, Koba Caravanserai, Fortress Wall, Hazrat Imam, Abdishukur Ogalik, Khoja Murad Bakhshi, Khoja Isparos, Kunchiqar and Uychili Mosques, Gumbazi Sayyidon Tomb, Khoja Ilm Mining House, Odina in Karshi, Blue Dome Complexes , Sardoba, Abdulazizkhan, Bekmir madrasahs, Kashkadarya bridge, etc., large-scale repair, restoration and beautification works were carried out.

There is a passport of objects of material cultural heritage, which includes information on the content of protection of objects of material cultural heritage and a description of the object. However, most of the archeological objects have not been marked with a protection sign or a protection tag. According to the analysis, the conservation status of almost 15 percent of the tangible cultural heritage objects in the region is not documented. There is no single approach to protection signs installed on architectural objects. There are problems with the inclusion of tangible cultural heritage objects in the state cadastre.

During the years of independence, special attention was paid to restoration, study [10:73-76] and promotion of national and spiritual values in our country, preservation of cultural monuments, holy places, their restoration and repair based on established architectural requirements in accordance with their original appearance. extensive work was done. Many architectural monuments that were once abandoned have been restored.

However, our historical monuments are still waiting for the attention of the authorities, and are approaching the danger of collapse every year due to neglect and neglect [11:86-90]. One of them is from Guzor [14:292-296] district. It is an architectural monument of a tavern and a tower located in Khojaguzar neighborhood, on the Guzor-Dehkhanabad highway.

Today's demand is to restore and repair it in accordance with its original appearance, based on the established architectural requirements.

Based on this, the decision of the government dated November 11, 2013 "On the program for the development of the tourism industry in Kashkadarya region [12:386-391] in the period of 2013-2015" provides for the renovation of this architectural complex by September 2014, and the work in this regard is covered by the state budget. It was determined to be financed on the basis of funds[13:73-76]. But the planned work remained on paper. In this regard, the decision of the Cabinet of Ministers of the republic was adopted, not of the district or regional governor, and special programs were drawn up, even though it was determined from where and how much money would be allocated, who was responsible, but its implementation was not ensured. So, the current state of most of the objects of material cultural heritage in Kashkadarya region is not commendable.

Used literature

1. Hasanov, A. (2020). Kesh-Shakhrisabz oasis in the middle ages. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(5), 1492-1495.
2. Khudaykulovich, E. A. (2022). Guzar's ethymology in Historical Sources. *International Journal of Development and Public Policy*, 2(3), 135-138.
3. Muminovich, H. A. (2022). TERRITORIAL AND GEOGRAPHICAL LOCATION OF THE CITIES OF THE TERMIZ OASIS IN THE EARLY MIDDLE AGES. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 6, 1-6.
4. Khasanov, A. M. (2021). Historical and Geographical Regions of Chaghaniyan. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(4), 96-100
5. Karimov, B. (2021). Historical Geography of Yakkabog District. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(4), 121-123.
6. Xudaykulovich, E. A. (2022). Handicraft and Trade in Guzar District. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(8), 128-131.

7. Eshov, B. J., & Hasanov, A. M. (2016). CERTAIN REASONINGS ABOUT ANCIENT LOCAL POPULATION AND THE NOMADIC OF CENTRAL ASIA. *Education Transformation Issues*, (1), 128-132.
8. Xudoyqulovich, B. K. D. E. A. (2021). HISTORICAL GEOGRAPHICAL CLASSIFICATION AND ECONOMIC, SOCIO-POLITICAL CLASSIFICATION OF THE GUZAR DEPARTMENT IN THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY CONDITION. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government* Vol, 27(5).
9. Bahrom, K. (2022). SOCIO-ECONOMIC LIFE AND ADMINISTRATIVE TERRITORY OF SHAKHRISABZ PRINCIPALITY IN THE 19TH CENTURY. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 3(09), 59-63.
10. Muminov, U. (2021). Historical Gates of Karshi. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(6), 73-76.
11. Bahrom, K. (2022). Political-Administrative Territory of The City of Karshi in The Second Half of The 19th Century-The Beginning of The 20th Century. *International Journal of Scientific Trends*, 1(2), 86-90.
12. Мўминов, У. (2023). THE ROLE OF THE CITY OF KARSHI IN FOREIGN TRADE. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH*, 2(14), 386-391.
13. Muminov, U. (2021). Historical Gates of Karshi. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(6), 73-76.
14. Khudoykulovich, E. A. (2023). ISSUES OF THE HISTORICAL-GEOGRAPHICAL LOCATION OF GUZAR DISTRICT. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH*, 2(14), 292-296.

HISTORICAL GEOGRAPHY CLASSIFICATION OF KITAB'S BEKLIK, AN OASIS OF EASTERN KASHKADARYA

Karimov Bakhrom Djalolovich Teacher, Karshi State University Uzbekistan

ABSTRACT

The Kashkadarya oasis is was important part of the Bukhara Emirate, and the cities of the oasis played an important role in the socio-political, economic and cultural life of the emirate. One of such important areas is the last medieval Kitab principality, which is covered in this article about its historical-geography, history, socio-economic and political history, on the basis of scientific sources and memoirs and diaries of Russian tourists.

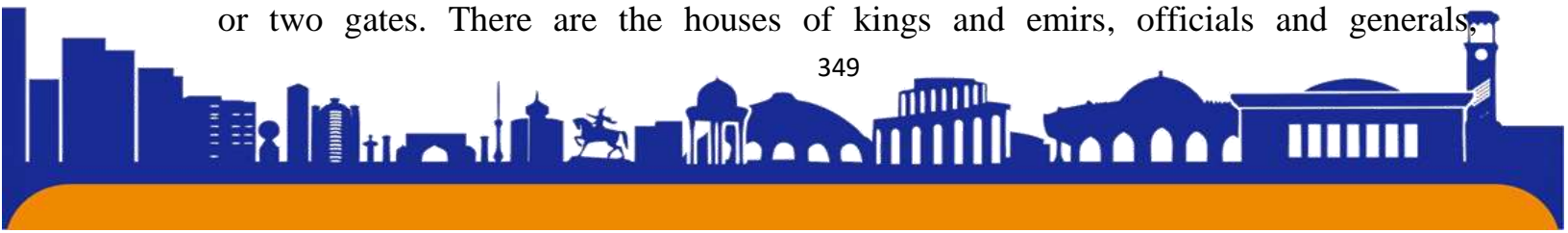
Key words: Kifti-ab, palace, registan, tower, Sagdiana, stream of Kashaf, Kitab's fortress, Orda, neighbourhood, kenagas.

Present-day region of Kashkadarya of Uzbekistan occupies a fertile agricultural area of the ancient Sogd oasis and is located in the heart of Movarounnahr, between the Zarafshan and Kashkadarya rivers, which in ancient times flowed into the Amu Darya. All stages of historical development of our country are closely connected with this region and its cities. In particular, among the cities of the Kashkadarya oasis in the late Middle Ages, the city of Kitab, located on the upper reaches of the Kashkadarya, on its left bank, is one of such important cities.

The city of Kitab is one of the youngest cities of our country. Kifti-Ob means or a city between two rivers. The territory of Kitab district is surrounded on three sides by high mountains - Ziyovuddin, Qurghontepa (continuation of Zarafshan mountain range) and TakhtaKaracha (continuation of Gissar mountain range). Geographically, the city is bordered on the north by Samarkand region, on the east by the neighboring Republic of Tajikistan, on the south by Shakhrisabz, on the west by Chirakchi districts. Two rivers, the Kashkadarya and the Akdarya, flow on both sides of the city.

If wetake a look at the history of this city, we can see that it has existed since time immemorial. According to sources, in ancient and early medieval times, the center of the Kesh oasis was located on the site of the city of Kitab[1:286].

Traces of the ancient city in this area date back to antiquity. About 2,000 years ago, a large city with a fortified arch (citadel) with an area of 40 hectares appeared here. The Ark is a fortress in the center of the city; in ancient times the ruler of the city[2:27]. In written sources it is mentioned by the names of kohandiz, koh, castle. It was built on a natural ridge or a specially designed high platform, surrounded by a solid wall, with one or two gates. There are the houses of kings and emirs, officials and generals,

administration, a mint and a dungeon inside the arch. In the early Middle Ages, the city was called Kesh and for some time became the capital of Sogdiana[3:1492-1495].

As Colonel Belyavsky crossed the Takhtakoracha Pass from Samarkand, he notes that the beginning of a wide, flat valley with the principalities of Kitab, Shakhrisabz, Yakkabog, and Chirakchi, which were 40 versts from northeast to southwest and 25 versts perpendicularly, more than 1,000 square versts of fertile land. Captain Pokotilo discovered that the city of Kitab was 2,150 feet, 703 mm above sea level[4:73-76].

In the 18th century, the Kitab Fortress was built on the site of the first medieval city ruins. As a result of the large influx of settlers around it, a new city was founded and the city gradually developed. Kashkadarya, an important water source of the oasis, supplied water to 600,000 desiatins of Kitab, Shakhrisabz, Yakkabag, Chirakchi, Guzar and Karshi principalities. The lands totaled 79,988 tanobs in the Kitab principality[5:59-63].

On the threshold of the Kitab Walls, Kashkadarya flowed rapidly through a rock-filled valley as a mountain-like river.

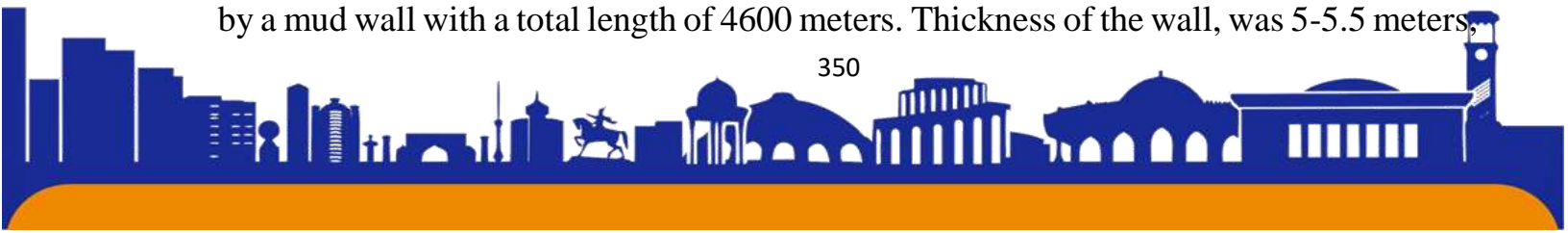
According to historians, there are the following ideas about the meaning of the term "Kitab". A group of researchers connects the name of the city with the name of the Kashaf valley in the upper reaches of the Kashkadarya.

Another group says that the Tajik word "kift" is derived from the word "kiftob", which means "shoulder", and "ob" is water, meaning "city by the water". Other researchers have suggested that it is derived from the Sogdian word kat, which means place, and the Tajik word ob, which means water, meaning "city by the water"[6:135-138].

It is known that in the first half of the XVIII century in the eastern part of the Kashkadarya oasis there were fortresses such as Sangfurush, Ulash, Kitab, and later only the Kitab fortress developed and, unlike other fortresses, rose to the level of the city[7:1-6].

According to historical sources, the city had six gates and they were interconnected through the city streets. The northern gate is named after Samarkand, the eastern gate after Kunchikar, the southern gate after Sharbatkhana, the south-western gate after KhojaRushnoi, the western gate after Govkhona, and the north-western gate under DarvazaiCharmgar. According to researchers, the city gates were in good condition until the end of the XIX and the beginning of the XX century.

Located in the center of the city, nobleman's the hexagonal tower stretches 2,000 meters from west to east and 750 meters from north to south. The town area is surrounded by a mud wall with a total length of 4600 meters. Thickness of the wall, was 5-5.5 meters.

2 meters at the top, and 8 feet high, that is, about 7 meters. To the northwest of the fort is a mosque, and in front of it is Registan Square, and from here the roads from the city center to the gates begin. The city's main market is adjacent to Registan Square[8:96-100].

It's not necessary to describe the city. From the Syrdarya to the Hindu Kush, from the Mediterranean to the walls of China, all Asian cities have the same pattern formed over the centuries. Only we focused on the small markets we encountered at every step. Extremely narrow, roundabouts led to the Horde, where the Beck and the Kitab Administration were located. The horde was built at a height not as great as in other Asian cities. The square in front of the Orda Gate (Registan) is crowded on Sundays. Vendors of fruit and anything else can sit there and trade[9:121-123].

Kitab is not much different from other cities in Central Asia. Twisted streets, cotton houses, the same canals of water, and those people. The streets, especially as I walked through the bazaar, were greeted by everyone standing up and greeting me with gestures, which was not only out of respect, but also sincerely[10:128-131].

From this it can be said that these data were given by the above-mentioned Russian tourist N. This confirms Maev's statement.

In the 19th century, Russian travellers wrote that the city had 3 madrasas, several Friday mosques, 3 caravanserais, 1 bathhouse, and many bazaars[11:128-132].

At the end of the XIX - beginning of the XX century the number of caravanserais was found to be six. They are all located around the baazar.

Researchers from NUU(National Univeristy of Uzbekistan) have identified 82 guzar names in the city, 11 of which are second names of guzars, and the number of guzars is 71. In the Kitab, each guzar had its own mosque. These are: Ayronchi, Arabkhona, Baland Masjid, Beklik Mosque, Govxona, JuxutoDegrez, Donglik, Duradgorlik, Dusvoy, EttiUylik I, EttiUylik II, Yorogamil, Zargar, Ipakchilik, Eshonguzar, Kabrohun, Qazikhana, Karapoychalik, Karapoycha, Qorasuv , Small jewelry, Small leather, Kokand fortress, Kotarma, Qushariq, Sword mill, Lulixona, Laklakon, Minglar, Mirzaboy, Mulladarvesh, Miltiqsozlik, Naqshin masjid, Poholguzar, Agalik, Ravotaq, Sarbozon, Rahdon, Rahdon mosque, RegdonSurumcha, TagiQala, Taqchi, Tashkozi, Tegirmonboshi, HalfaShakar, Xonaqo, KhojaSattor, KhojaBukhari, KhojaRushnoi, Chalpak mosque, Khoja village, Chakpidozlik, Leather, Chinarlik, Chitchilik, Chukurchashma, Shavvat, Shodmonkhoja, Shaykhon, Shakoulik, Shaqi, Shohkoprik, Shatut and so on[12].

As can be seen from the names of the guzars mentioned above, most of them reflect the lifestyle of the people of the city of Kitab and the main occupation they are engaged in. In particular, the name of the guzar was identified in a total of 22 related to 3 trades, 19 types of handicrafts. Craftsmanship guzars take into account the natural conditions necessary for a particular type of craft in a particular part of the city, in some cases. For example, butchers, tanners yarn, and related professions that generally need to use large amounts of water are located in the military part of the city, i.e., in the wet part where there are streams and springs.

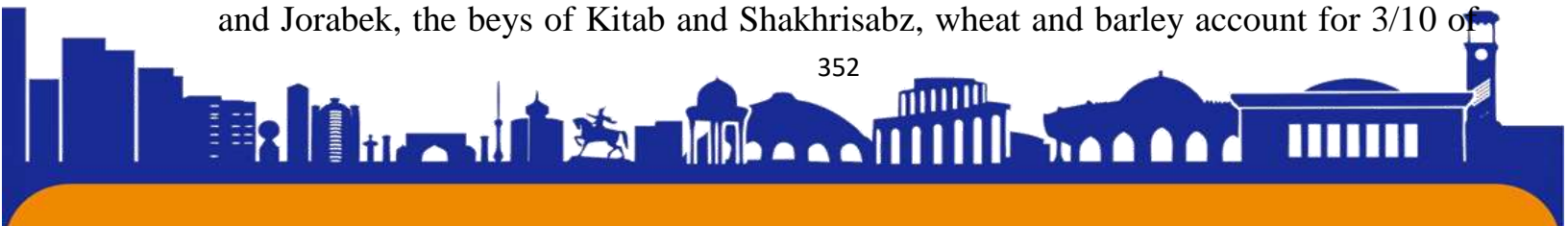
Russian researchers have differing opinions about the population of the Kitabprincipality and the city, and there are some differences in their data. According to A.Kun, the population of the principality of Kitab is 35,000, and the population of the city is 18,500. R. Kanopkahas a population of 15,000, E.C. Skyler 15 thousand, V. I. Masalskiy, Yu. A. TheSukharevas put the number at about 30,000. Based on these data, the population of the city can be estimated at the end of the XVIII - mid XIX centuries, around 15-18 thousand people. According to the sources and historical topographic observations, the total population of the Duchy was about 30-35 thousand people.

In 1960, a study conducted by ATEK to study the historical topography of the city of Kitab revealed that life in many guzars came to an end by the end of the 19th century. Including, A. The Guzars of Govkhana, Dusvoy, Minglar, KhojaRushnoi, Chitgar, Ettiuylik, and Sharbatkhana were abandoned in the late 19th and early 20th centuries, and some of them were replaced by public buildings[13:86-90].

Although the origin of the book is associated with the activities of the principalities of the Kenagas tribe and these descendants, the Tajiks also played an important role in the formation of the city.

In the city of Kitab, as in other cities of the oasis, weaving, embroidery, pottery, tanning, blacksmithing, degreasing, glassmaking and other handicrafts flourished[14:386-391].

In the fields of Kitab principality mainly four varieties of wheat, barley, rice, oats, corn (in small quantities), cotton, millet, sesame, kunach (millet), flax, lentils, beans, alfalfa, mosh, peppers (peas), tobacco (kallachi and surramak varieties), poppy, onion, beet, kadi (squash), cabbage, cucumber, tarrak (long cucumber), turnips, peppers, carrots, melons, watermelons planted are. They are from the beginning of the month of spring, that is, from the 15th day of the month of Hamal, to the 15th day of the month of Sawr; winter wheat and barley are sown from the criterion month. According to Bobobek and Jorabek, the beys of Kitab and Shakhrisabz, wheat and barley account for 3/10 of

the total arable land, rice for 4/10 and other crops for the remaining 3/10. Depending on the time of sowing, the above crops are divided into two types: white (which includes wheat, barley, lentils, flax, moss and peas) and blue (which includes other crops). After the land was harvested twice a year and white crops were harvested, blue crops were planted in its place. According to Russian sources, the Kitabis surrounded by lush gardens and the Kitob'speaches was popular in the Bukhara Emirate.[15:292-296]

The types of wood used in construction included poplar, willow, and elm. The abundance of mulberry trees laid the foundation for the development of silkworm breeding.

Although the fields and flora of Kitabmountains to the city of the Kitab do not attract much attention, the road from Kitab to Shakhrisabz gives a completely different picture. This place is truly the pearl of Central Asia, a fertile and prosperous valley[16:26-28].

Here you can find hundred-year-old mulberry trees with horns on all sides.

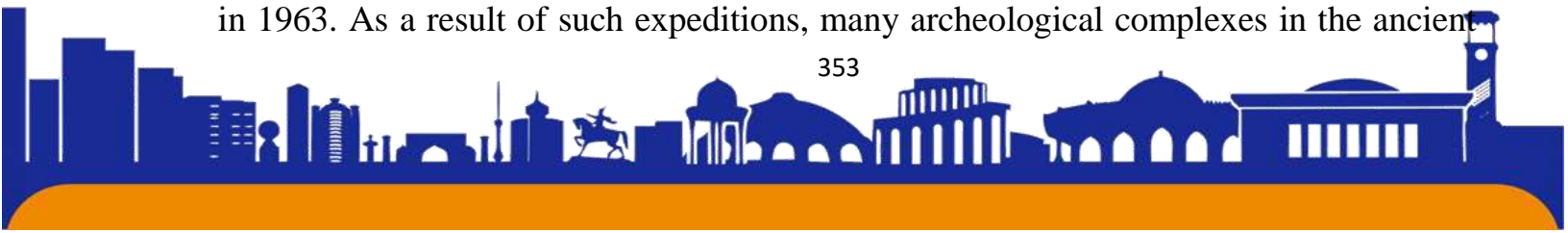
Due to its high productivity and rich water resources, most of the agricultural products grown in the Shakhrisabz, Kitab and Yakkabag economic districts were exported to other principalities for sale.

At the beginning of the XIX-XX centuries the basis of economic life of Kitab principality was agriculture and animal husbandry. During the study period, the mountainous and foothill areas of the principality were specialized in animal husbandry, dry farming, horticulture, and the foothills were settled agriculture, which produced a large number of agricultural products.

Today, the approach to the study of history has reached a new level. One of the most important issues was the study of the history of the oases and cities of the country, the study of archeology. The Kesh oasis, one of the most important oases in Central Asia, has a long history. By the Early Iron Age, the eastern part of the Kashkadarya oasis - the ancient Kitab - Shahrissabz, Yakkabag - began to be rapidly developed.

The research of such researchers as V.V.Bartold, V.L.Viyatkin, B.Denike, A.Yu.Yakubovsky, B.N.Zasipkin, Ya.G.Gulamov, T.M.Mirgiyosov, S.K.Kabanov, S.A.Sudakov, V.L.Varonina, G.N.Gachanov, M.E.Masson, G.A.Pugachenkova, O.A.Sukharevplayed an important role in the detailed coverage of the history of the late Middle Ages in the Kesh oasis, in particular, the city of Kitab.

Large-scale archeological expeditions were carried out. Another such expedition is the archeological-topographic expedition ATEK Kesh (Kashkadarya) by M.E. Masson in 1963. As a result of such expeditions, many archeological complexes in the ancient

Kesh oasis, in particular, the historical and geographical, socio-economic and political life of the city and the principality of the Book were discovered and analyzed.

In general, during the Bukhara Emirate, the Kitab principality and adjacent estates were among the main economic centers of the Kashkadarya oasis. The area consisted of a fortress, a citadel, and a rabad surrounded by a defensive wall. In addition to the beck fortress, the cities are home to a number of public and religious worship facilities, including mosques, markets, shops, baths, caravanserais, and more. In such cities of the Kashkadarya oasis, as well as in Bukhara and Samarkand, there are several dozen handicraft guzars, where the majority of the city's population lived. The main source of income for the people of the city is agriculture, animal husbandry and trade, which is also explained by the fact that it is the economic backbone of the oasis and is located in a convenient geographical area.

References

1. Astanova G. Yu. Documentary sources of the Bukhara Khanate of the 19th and early 20th centuries, about administrative divisions and their sizes // Late feudal city of Central Asia. Actual problems of the historical. science. - Tashkent: Fan, 1990
2. A. Hasanov. Urban planning and architecture of Kashkadarya oasis (XVI-XIX centuries) "Voris" 2019
3. Hasanov, A. (2020). Kesh-Shakhrisabz oasis in the middle ages. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(5), 1492-1495.
4. Muminov, U. (2021). Historical Gates of Karshi. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(6), 73-76.
5. Bahrom, K. (2022). SOCIO-ECONOMIC LIFE AND ADMINISTRATIVE TERRITORY OF SHAKHRISABZ PRINCIPALITY IN THE 19TH CENTURY. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 3(09), 59-63.
6. Khudaykulovich, E. A. (2022). Guzar's ethymology in Historical Sources. *International Journal of Development and Public Policy*, 2(3), 135-138.
7. Muminovich, H. A. (2022). TERRITORIAL AND GEOGRAPHICAL LOCATION OF THE CITIES OF THE TERMIZ OASIS IN THE EARLY MIDDLE AGES. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 6, 1-6
8. Khasanov, A. M. (2021). Historical and Geographical Regions of Chaghaniyan. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(4), 96-100
9. Karimov, B. (2021). Historical Geography of Yakkabog District. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(4), 121-123.

10. Xudaykulovich, E. A. (2022). Handicraft and Trade in Guzar District. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(8), 128-131.
11. Eshov, B. J., & Hasanov, A. M. (2016). CERTAIN REASONINGS ABOUT ANCIENT LOCAL POPULATION AND THE NOMADIC OF CENTRAL ASIA. *Education Transformation Issues*, (1), 128-132.
12. Xudoyqulovich, B. K. D. E. A. (2021). HISTORICAL GEOGRAPHICAL CLASSIFICATION AND ECONOMIC, SOCIO-POLITICAL CLASSIFICATION OF THE GUZAR DEPARTMENT IN THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY CONDITION. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government* Vol, 27(5).
13. Bahrom, K. (2022). Political-Administrative Territory of The City of Karshi in The Second Half of The 19th Century-The Beginning of The 20th Century. *International Journal of Scientific Trends*, 1(2), 86-90.
14. Мўминов, У. (2023). THE ROLE OF THE CITY OF KARSHI IN FOREIGN TRADE. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH*, 2(14), 386-391.
15. Khudoykulovich, E. A. (2023). ISSUES OF THE HISTORICAL-GEOGRAPHICAL LOCATION OF GUZAR DISTRICT. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH*, 2(14), 292-296.
16. Matluba, R. (2022). THE ROLE OF THE HISTORICAL MONUMENTS OF THE KASHKADARYA OASIS IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 6, 26-28.

DEVELOPMENT AND PROBLEMS OF TENNIS IN THE REGION

Karimov Behruz

Master of Karshi State University

Key words: Olympic Games, professional tennis player, sports master, tennis courts, continental championship, Universiade, international competition, sports facilities, international tournament.

Abstract: This article examines the development of tennis in Uzbekistan during the years of independence, including the development of tennis in the Kashkadarya region, the construction of modern tennis courts, the material and technical base and the formation of qualified coaches.

Tennis, which appeared in Europe at the end of the 19th century, quickly spread to the world and was included in the Olympic Games. Tennis was included in the program of the 1896 Olympic Games. In 1912, the International Tennis Federation (ITF) was founded. In 1965, the International Association of Professional Tennis Players (IART) was established, which was transformed into the Association of Professional Tennis Players (ATR) in 1972.

Games similar to tennis have been played in Uzbekistan since ancient times. In particular, the folk game "one stick" has features typical of tennis. Modern tennis entered Uzbekistan at the beginning of the 20th century [3:1492-1495]. Tennis players such as V. Pushkarev, Sh. Chebatarev, S. Obidov, R. Yalalova successfully participated and fulfilled the requirement of master of sports. Tennis in our republic has developed sharply since the last decade of the 20th century. Modern tennis courts were built in almost all cities of Uzbekistan that gained independence [4:135-138]. These sports facilities in the cities of Tashkent, Karshi, Fergana, Samarkand, Namangan, Andijan have all the amenities for tennis players and tennis fans. In 1992, the Tennis Federation of Uzbekistan was established, and in the same year it was accepted as a member of the ITF. Since 1994, Uzbekistan joined Davis Cup competitions, our tennis players began to participate in the Asian Games, continental championships, Olympics and other [5:1-6] international competitions. The "President's Cup" international competition among professional tennis players was held in Tashkent in 1994, which started the period of growth of this sport in Uzbekistan. Later, this competition was included in the ATR tour, and the world's strongest [6:96-100] tennis players visited the capital of Uzbekistan. In 1996, the Challenger competitions among women were founded in Tashkent and took place among the competitions of the WTA series. Futures and Challenger competitions were also held in regional centers. In 1997, the beginning of

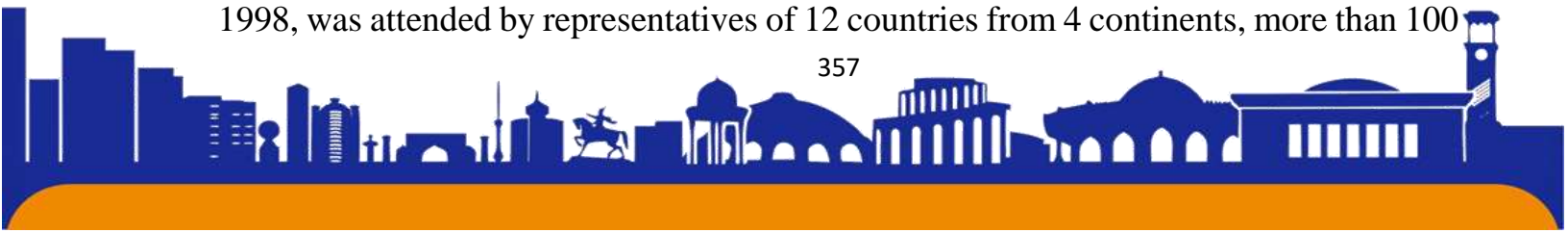

"Havas" competitions among leading amateur tennis players [7:121-123] played an important role in the popularization of tennis. On August 25, 1997, the Cabinet of Ministers "On the establishment of a fund to support the development of tennis in the Republic of Uzbekistan" and on September 11, 1998, "Measures for the further development of tennis in the Republic of Uzbekistan" on" created favorable conditions for the development of tennis. "Tennis" newspaper was published on March 20, 1998. Since 2001, Uzbekistan Cup competitions have been held between regional teams according to the Davis Cup format. International women's tournaments "Tashkent Open", as well as international tournaments such as "Challenger", "Futures" and "Satellite" have been held in the cities of Fergana, Samarkand, Gulistan, Bukhara, Karshi. I. Tolaganova, V. Kutsenko, O. Ogorodov, I. Israilova, O. Omonmurodova became winners and prize-winners at the Asian Games, the Continental Championship, the Universiade, and international competitions. Coaches such as V. Pushkarev, A. Yolkin, F. Sultonbekov, H. Shafikov contributed to the victory of these tennis players. The decision of the First President Islam Karimov on April 29, 2008 "On the establishment of the Tennis School of the Olympic Reserves of the Republic" is aimed at creating the necessary conditions for the education and training of high-level [8:128-131] tennis players, their sports is an important factor in improving skills. During the past time, the necessary modern material and technical base and the composition of qualified coaches were formed in the Tennis School of the Republican Olympic Reserves for the training of high-class tennis players. At this school, 60 young athletes, selected from among the talented young men and women who have undergone initial training in the country's tennis clubs and sports schools, are diligently learning the secrets of tennis.

In the years of independence, activities were also carried out to popularize the sport of tennis. International tennis tournaments were organized several times in a number of cities of Uzbekistan. In 2000, the international tennis tournament "Tashkent Open" was held in Tashkent, in which Okgul Omonmurodova, Iroda Tolaganova took an active part[1].

In 2002, the Uzbekistan Cup in tennis was held in Samarkand [9:128-132] region. In it, the tennis team of our region defeated the team of Samarkand region and took the 3rd place.

In 2005, the next tennis tournament included in the ITF calendar was held at the special tennis stadium in Karshi. The tournament, which has been held regularly since 1998, was attended by representatives of 12 countries from 4 continents, more than 100

athletes, coaches, officials of the International Tennis Federation, and guests. Among our 7 athletes defending the honor of our country in the tournament with an incentive fund of 15,000 US dollars [10:73-76] are tennis players from Russia, Ukraine, Georgia, Belarus, Kazakhstan, India, Latvia, Chinese Taipei, Great Britain, and the Republic of South Africa they fought for the main prize. The most important thing is that tennis players who participated successfully added valuable points to their ratings in the ITF calendar. This served as a unique ticket to other major professional tennis tournaments. According to the draw, 32 athletes participated in individual competitions. Our compatriot Akmal Sharipov, who was the last [11] to join them through the qualifying stage, showed that he is a very talented player. First, he defeated his compatriot Vaja Uzokov in two sets - 6:2. In the second round, he won over Chinese Ti Chen, who is considered the second player of the tournament. Denis Matsukevich from Russia could not withstand his strong "aces" and tactical skills in the quarterfinals - 6:1, 2:6, 6:4[2].

The international "Futures" tennis tournament held in Karshi in 2005 was completely different from others. It is noteworthy that the Uzbek boys Denis Istomin and Murad Inoyatov took part in the doubles final for the first time, and two Uzbek boys Denis Istomin and Akmal Sharipov met in the singles final. This has never happened in the history of Karshi "futures" tournaments. In general [12:59-63], the tournament was full of unexpected results. Many experts predicted that Russian Igor Kunitsin or Chinese Ti Chen would win the tournament. In addition to them, Russian Kiril Ivanov Smolensky (287 places in the ITF calendar), Alexander Markin (297), Great Britain's James Aikland (351) were expected to reach the finals. But none of them lived up to the predictions in individual competitions. The main reason for this was the excellent performance of young Uzbek tennis players. For example, Akmal Sharipov, who joined the main group only after the qualifying round [13:73-76], defeated Ti Chen, the second player of the tournament, in the second round without leaving any chance. Sarvar Ikramov, who is ranked 1113 according to the calendar of the International Tennis Federation, forced James Aikland to surrender in the second round. In the semifinals, another tennis player Denis Istomin defeated experienced Russian Andrey Stolyarov in three sets - 6:4, 6:7, 6:3. It is interesting that Stolyarov, who lost the match in the first set, fought hard to win the second set. In the end, that's what happened. But this victory was very expensive: it seems that he spent a lot of effort in 6 tie-breaks, and in the third set he was almost unable to resist his opponent. In the quarter finals, Sharipov defeated Russian Denis Matsukevich in three sets: - 6:1, 2:6,

6:4. And Istomin beat Ivanov-Smolensky in a very difficult match [14:86-90] - 7:6, (7), 6:7 (0), 6:3.

In the semi-finals, Istomin, who is ranked 707th in the ITF calendar, faced Igor Kunitsin, the first racket player of the tournament (192nd place). Encouraged by his previous victories, Denis spent this competition in a high mood and defeated his opponent in three sets - 6:3, 6:7, 6:4 and qualified for the final. Stolyarov (8), Ivanov-Smolensky (3) and Kunitsinlar (1), who entered the top eight of the tournament, surrendered to Denis. In addition to Ti Chen, the representative of the Russian Federation Alexander Markin (4) also lost to Sharipov - 6:3, 6:1.

Two Uzbek talents who created sensation after sensation competed against each other in the final [15:386-391]. Denis Istomin won the match in a beautiful way - 6:3, 6:2.

No one estimated the capabilities of the Uzbek duets of Denis Istomin and Murad Inoyatov in the doubles competition. But they once again proved that real talents are developing in our country, where sports are conducted at the level of state policy[16:292-296]. First, they defeated the Alexander Markin-Alexander Pavlyuchenko duo - 7:6, 6:1, then the Kasatkin-Kravchuk pair (7:5, 7:6) could not withstand their strong and accurate shots, and in the semifinals, the Matsukevich-Smirnov pair could not withstand them - 6 :3, 6:2. Only in the final match did Murad and Denis lose to the more experienced Kunitsin-Demykhin couple in a fierce fight - 4:6, 7:5, 4:6. Nevertheless, the Uzbek couple made a very good impression. Experts say that their opportunities are huge, but this time they lacked only experience[17].

In August 2005, tennis competitions for the third place of the Cup of Uzbekistan[19:26-28] were held at the central tennis court in Karshi. The sportsmen of our region took on the Bukhara team and won 3-2. Among our tennis players, Alexey Nomozov, Sanjar Shodiyev, Marcel Idrisov, Suhrob Toirov were among the winners of the competition and were awarded with a bronze medal.

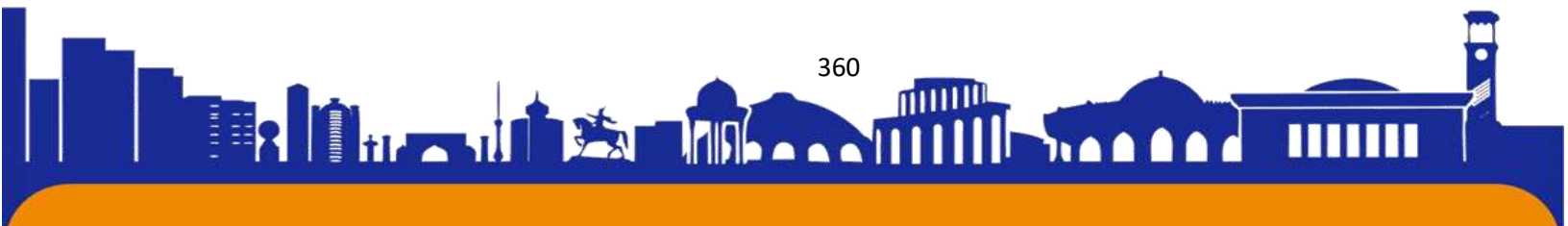
On September 18, 2010, the international women's tournament "Tashkent Open" began in Tashkent. A prize of 220,000 dollars was awarded in the tournament. This international tennis competition was attended by world-class tennis players such as Yelena Dementyeva, Anastasia Myskina, Dinara Safina (Russia), Francesca Schiavone (Italy), Dominika Cibulkova (Slovakia), Lena and Katerina Boldarenko (Ukraine), Sana Mirza (India). [18].

References:

1. Rashidov.Sh. Qarshida katta tennis bayrami // Qashqadaryo yoshlar sporti, 2005-yil 15-aprel.
2. Azam Ramazon. Sensatsiya ortidan sensatsiya. // Qashqadaryo yoshlar sporti, 2005-yil 22-aprel.
3. Hasanov, A. (2020). Kesh-Shakhrisabz oasis in the middle ages. International Journal of Advanced Science and Technology, 29(5), 1492-1495.
4. Khudaykulovich, E. A. (2022). Guzar's ethymology in Historical Sources. International Journal of Development and Public Policy, 2(3), 135-138.
5. Muminovich, H. A. (2022). TERRITORIAL AND GEOGRAPHICAL LOCATION OF THE CITIES OF THE TERMIZ OASIS IN THE EARLY MIDDLE AGES. Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development, 6, 1-6.
6. Khasanov, A. M. (2021). Historical and Geographical Regions of Chaghaniyan. International Journal of Development and Public Policy, 1(4), 96-100
7. Karimov, B. (2021). Historical Geography of Yakkabog District. International Journal of Development and Public Policy, 1(4), 121-123.
8. Xudaykulovich, E. A. (2022). Handicraft and Trade in Guzar District. International Journal of Development and Public Policy, 1(8), 128-131.
9. Eshov, B. J., & Hasanov, A. M. (2016). CERTAIN REASONINGS ABOUT ANCIENT LOCAL POPULATION AND THE NOMADIC OF CENTRAL ASIA. Education Transformation Issues, (1), 128-132.
10. Muminov, U. (2021). Historical Gates of Karshi. International Journal of Development and Public Policy, 1(6), 73-76.
11. Xudoyqulovich, B. K. D. E. A. (2021). HISTORICAL GEOGRAPHICAL CLASSIFICATION AND ECONOMIC, SOCIO-POLITICAL CLASSIFICATION OF THE GUZAR DEPARTMENT IN THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY CONDITION. Journal of Contemporary Issues in Business and Government Vol, 27(5).
12. Bahrom, K. (2022). SOCIO-ECONOMIC LIFE AND ADMINISTRATIVE TERRITORY OF SHAKHRISABZ PRINCIPALITY IN THE 19TH CENTURY. Academia Globe: Inderscience Research, 3(09), 59-63.
13. Muminov, U. (2021). Historical Gates of Karshi. International Journal of Development and Public Policy, 1(6), 73-76.

14. Bahrom, K. (2022). Political-Administrative Territory of The City of Karshi in The Second Half of The 19th Century-The Beginning of The 20th Century. International Journal of Scientific Trends, 1(2), 86-90.
15. Мўминов, У. (2023). THE ROLE OF THE CITY OF KARSHI IN FOREIGN TRADE. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 2(14), 386-391.
16. Khudoykulovich, E. A. (2023). ISSUES OF THE HISTORICAL-GEOGRAPHICAL LOCATION OF GUZAR DISTRICT. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 2(14), 292-296.
17. Низаев Т. Старт в звездий... // Правда Востока, 2010 года 18 сентября.
18. Низаев Т. Старт в зыдний теннисные небосклон // Правда Востока, 2010 года 18 сентября.
19. Matluba, R. (2022). THE ROLE OF THE HISTORICAL MONUMENTS OF THE KASHKADARYA OASIS IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development, 6, 26-28.

Economic life Of Kashkadarya during the period of Amir Temur and Temurids.

Kopaysinova N.

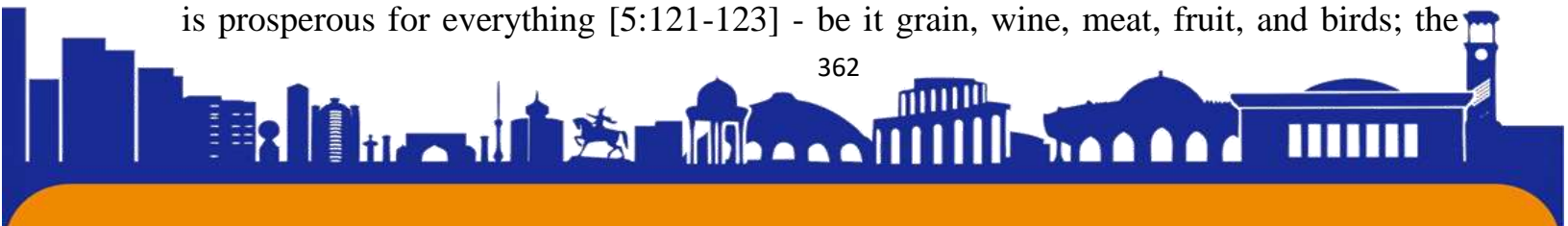
KarSU free researcher

Key words: Kesh, Samarkand, senior, city, wall, tax, price, craft, irrigated land, garden, field, food.

Abstract: This article analyzes the economic life of the Kashkadarya oasis during the time of the Great Master Amir Temur and the Timurids, life style, market prices, taxes and their collection based on historical sources and ambassadors' diaries.

During the lifetime of Amir Temur, the economic situation of Movarounnahr people improved a lot. Claviho, the Spanish ambassador who was in Kesh (Shahrisabz) and Samarkand, says the following: "The next day, Thursday, August twenty-eight [1:1492-1495], at noon, we arrived at a large city called Kesh (Kesh). It was located on a flat land with streams and rivers crossing it on all sides. The city was surrounded by villages and gardens, in the surrounding plains there were many villages, farms, and hayfields, and it was clear that these places would be very beautiful in summer[2:135-138]. Grain on irrigated land. grapes, cotton, melons and tall fruit trees were growing. The city was surrounded by a wall and a deep moat, and there were drawbridges in front of the gates. When the Spanish ambassador was in Samarkand, Amir Temur was surprised that the capital was more prosperous. In the country of Movarounnahr, the thing that tamed him was the abundance of fruits, melons, watermelons, grain and rice in the orchards, and food was plentiful. "In these gardens," he recalls, "many melons and cotton are grown." The melons of this place are abundant and wonderful, until Mavlud (Christmas) they have so many melons and grapes that one can't help but wonder. Every day, so many [3:1-6] melons are brought on camels and sold and eaten that you will be surprised, man. In the villages, they are very clever, like figs, they dry them and save them from year to year. They keep them (melons) in this order: they cut them into slices, peel them, put them in the sun, after they dry [4:96-100], they collect them and put them in bags and use them throughout the year.

Amir Temur strove to create conditions for the prosperity and development of his estates in all aspects. At that time, livestock was over-extended, especially in the Kashkadarya oasis, special importance was attached to the breed of cattle. It is known that the butt of these sheep reached 20-40 kilos. When Claviho was in the country of Amir Temur, he did not ignore such sheep. In general, he said about Movarounnahr, "This place is prosperous for everything [5:121-123] - be it grain, wine, meat, fruit, and birds; the

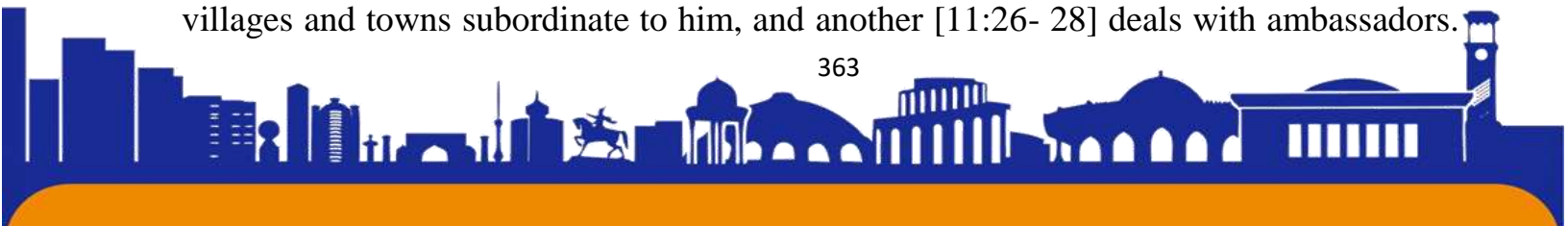

sheep are very large and humpbacked, and some even have tails weighing twenty pounds, so heavy that a man can hardly lift them. Such sheep are extremely abundant and very cheap. When the lord (Sakhirqan) was in this place with his army, two fat sheep were valued at only one ducat. Other goods are also very cheap, even giving one and a half batmans of grain per mir, which is worth half a real. Bread is so cheap that it cannot be cheaper, and rice is unbelievably abundant [6:128-131]," said the ambassador of the Spanish ambassador.

In Movarounnahr at the end of the 14th century, abundance was not only in the food sector, but also in the clothing sector, which did not fail to surprise the foreign ambassador. Claviho, who knows well the life of the luxurious and luxurious royal palace in Europe [7:128-132], tries to compare the palaces of Amir Temur, and in general, everything he saw in this place, and he cannot help but admit that the buildings, fine gifts, and clothes of the country he came to as a guest are unique. He said: "The wealth of this country is not only in the abundance of its food, but also in silk fabrics, satin, bekasam, dukhoba, which are woven in many ways and are lined with wool and silk fabric, leather, gold-plated, and other colors [8: 73-76] can also be seen in clothes".

According to Ibn Arabshah's writings, Amir Temur had the right to rest and have fun in the gardens he created in Samarkand and its surroundings. It is known that Sahibgiron's time spent on a journey is ten times more important than his time in his capital. "If Temur went somewhere, Samarkand was free of his troops and assistants, and those bostons remained empty, the rich and the poor of the city's inhabitants would go to those bostons. For there was no better and more wonderful place of rest, more suitable and quieter for enjoyment than these gardens[9]. And the sweet, delicious fruits in the gardens were free for everyone. Because even a kilo of fruit was not sold, even if it was for a small price. By the way, V. V. Barthold also emphasized that Amir Temur's magnificent buildings were always open to the public and said that "Temur's palaces were not castles with locks for the public."

During the time of Amir Temur, laws were implemented without deviation from the point of view of protecting the interests of citizens. According to the testimony of the same Claviho, "Senor (Amir Temur) used to take with him the judges who served his Urdu and his household. When they come to a place, the inhabitants of that area[10:59-63] follow the word of the judges. These judges are assigned to solve various cases and are divided as follows: some of them deal with important cases and disputes, another manages the financial affairs of the lord (Temur), the third supervises the work of the governors of villages and towns subordinate to him, and another [11:26- 28] deals with ambassadors.

They put up three tents and see and decide the cases of those who come with complaints. Then they will tell Sen'or (Amir Temur) the result and issue a verdict on six or four appeals. Whenever they want to give a label to someone [12:86-90], the scribes in charge at this place write it down without a second thought and mark it in a notebook that is always at hand. The label is then presented to the sealer for review. The sealer wets the silver seal with ink and presses it on the inside of the label. Then someone else takes it, numbers it, and hands it to the head of the cabinet, who also puts his ink seal on it. In this way[13:386-391] after three or four sealers, they stamp the king's seal in the middle with the word "Truth". Rui González de Clavijo's extremely accurate presentation shows that complaints and problems in Amir Temur's office were not delayed, but were resolved quickly. The tyranny of the royal courts was cut off, a strict control procedure, which did not allow for arbitrariness in the granting of privileges, and the method of personal responsibility was implemented. Amir Temur took all measures to protect the interests of the people, to protect them from bandits and thieves.

Amir Temur, who strictly adheres to Sharia rules, regulates the taxes collected from the people. In particular, it cancels the stamp tax imposed on artisans and merchants during the Mongol era, and juzya (capitation tax levied on non-religious people). The cancellation of the stamp tax [14:292-296] will stimulate the rapid development of handicrafts and trade in the country. Amir Temur's capital, Samarkand, and then Shahrisabz, were densely populated, and most of them were craftsmen. Some of the craftsmen were brought from other countries. As in Samarkand, Shahrisabz and Karshi madrasahs were well provided during the time of Amir Temur. This undoubtedly indicates that economic life was good in these cities.

References:

1. Hasanov, A. (2020). Kesh-Shakhrisabz oasis in the middle ages. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(5), 1492-1495.
2. Khudaykulovich, E. A. (2022). Guzar's ethymology in Historical Sources. *International Journal of Development and Public Policy*, 2(3), 135-138.
3. Muminovich, H. A. (2022). TERRITORIAL AND GEOGRAPHICAL LOCATION OF THE CITIES OF THE TERMIZ OASIS IN THE EARLY MIDDLE AGES. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 6, 1-6.
4. Khasanov, A. M. (2021). Historical and Geographical Regions of Chaghaniyan. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(4), 96-100

5. Karimov, B. (2021). Historical Geography of Yakkabog District. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(4), 121-123.
6. Xudaykulovich, E. A. (2022). Handicraft and Trade in Guzar District. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(8), 128-131.
7. Eshov, B. J., & Hasanov, A. M. (2016). CERTAIN REASONINGS ABOUT ANCIENT LOCAL POPULATION AND THE NOMADIC OF CENTRAL ASIA. *Education Transformation Issues*, (1), 128-132.
8. Muminov, U. (2021). Historical Gates of Karshi. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(6), 73-76.
9. Xudoyqulovich, B. K. D. E. A. (2021). HISTORICAL GEOGRAPHICAL CLASSIFICATION AND ECONOMIC, SOCIO-POLITICAL CLASSIFICATION OF THE GUZAR DEPARTMENT IN THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY CONDITION. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government* Vol, 27(5).
10. Bahrom, K. (2022). SOCIO-ECONOMIC LIFE AND ADMINISTRATIVE TERRITORY OF SHAKHRISABZ PRINCIPALITY IN THE 19TH CENTURY. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 3(09), 59-63.
11. Matluba, R. (2022). THE ROLE OF THE HISTORICAL MONUMENTS OF THE KASHKADARYA OASIS IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 6, 26-28.
12. Bahrom, K. (2022). Political-Administrative Territory of The City of Karshi in The Second Half of The 19th Century-The Beginning of The 20th Century. *International Journal of Scientific Trends*, 1(2), 86-90.
13. Мўминов, У. (2023). THE ROLE OF THE CITY OF KARSHI IN FOREIGN TRADE. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH*, 2(14), 386-391.
14. Khudoykulovich, E. A. (2023). ISSUES OF THE HISTORICAL-GEOGRAPHICAL LOCATION OF GUZAR DISTRICT. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH*, 2(14), 292-296.

**Generosity and support fund
Qodirova Mamlakat Mominovna**

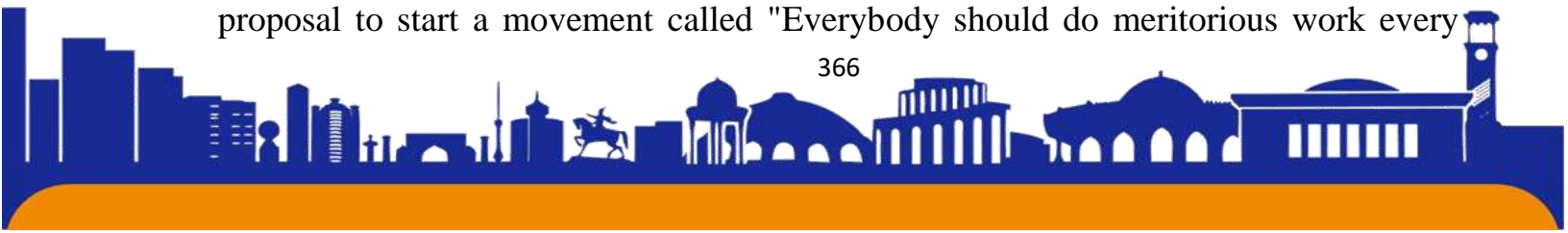
**Karshi State University, Department of History of Uzbekistan, Candidate of
History, Associate Professor**

Key words: generosity, kindness, national traditions, charity, savings, pandemic, humanity.

Annotation: This article explains that generosity, kindness, helping each other is an ancient value for the Uzbek people, and therefore the Foundation "Generosity and Help" was established. Explanations about the purpose of this fund, its tasks, and the public fund are given.

The Uzbek people are a people whose values have been glorified, and the human factor is at the top of the list[1]. National values and nationalism are still alive, no matter how many times and eras have passed. In the traditional Uzbek values, kindness, honesty, Human virtues[2:1492-1495] such as purity, justice, honesty, love of the country, respect for the country, hard work, patience, humility, courage, generosity, patience, hospitality, charity are glorified. It is a priceless wealth created in the process of development and passed down to generations as a sacred heritage. It is the human duty of every Uzbek citizen to preserve spiritual wealth, pass it on to the younger generation, and further refine it. The traditions[3:135-138] that we have been living in our consciousness: greeting, keeping a family, respecting parents, maintaining health, learning, wearing clothes, honoring bread, and doing good to people, each of them is a great school. A person should always do good, help those around him, lighten their burdens, and live by wanting[4:1-6] goodness for himself and others. Many great national traditions of the Uzbek people, including being kind to each other, showing generosity, patting the heads of needy people in difficult and trying days, are ingrained in our blood, and our traditions have passed through the ages. is undergoing tests. Especially, this situation[5:96-100] showed its reality during the pandemic. In this difficult and trying situation, our whole society worked hand in hand and arrived safely[6:121-123] to these bright days. They set an example and became a strong source of confidence and encouragement for our people.

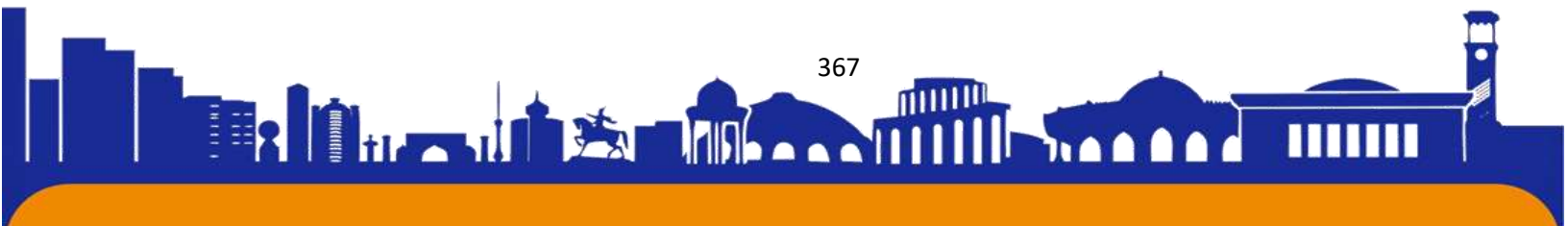
As a proof of this, based on the order[7:128-131] of the head of our state No. 213 dated April 22, 2020, the Foundation "Generosity and Support" and its divisions of the Republic of Karakalpakstan, provinces, Tashkent city and district were established[8:128-132]. On April 20, President Shavkat Mirziyoyev put forward a proposal to start a movement called "Everybody should do meritorious work every

day". The fund and its divisions are opened under the "Mahalla" charitable public fund and its territorial divisions, they are not considered legal entities. Funds can be transferred to the fund in both national and foreign currency. For this purpose, separate soum and currency accounts of the fund are opened in commercial banks.

Therefore, any legal and natural[9:73-76] persons who are residents of Uzbekistan or foreign countries, including entrepreneurs, who wish to sponsor and donate, can direct funds to this fund in national and foreign currency. Helping people's families with love and respect is an example of merit and patriotism for entrepreneurs and farmers, representatives of economic associations, employees of ministries, offices and organizations[10], and in general for any person. The funds received into the "aid" fund are intended to help families with many children, people with disabilities, single elderly people, and individuals who are temporarily unemployed in need of social protection during the coronavirus pandemic and quarantine. The funds of the fund are formed[11:59-63] at the expense of sponsorship and charity funds, other sources not prohibited by law. In addition, Decree No. 346 of July 29, 2020 financial aid was distributed to families in need of social protection[12:73-76] through the "Generosity and Support" fund. State and public control over the use of funds to the "Generosity and Support" fund is established. It was determined that the information about their receipt and use would be announced in the mass media. Such transparency served[13:86-90] to ensure public control. The State Financial Control Offices of the Ministry of Finance constantly monitor the purposeful use of funds. In addition, there is no doubt that law enforcement agencies will ensure control within the scope of their authority. We are sure that "Generosity and help" the activity[14:386-391] of the foundation has remained in history as another example of humanitarianism and generosity of our people. During the Second World War, more than 1 million people of different languages and religions The nation that sheltered many refugees, took most of the 200,000 orphans into their families and brought them up as their own children, today managed to get their compatriots who[15:292-296] need help out of a difficult situation. In total, more than 194 billion 625 million soums of donations have been received. Alisher Usmanov donated 5 million US dollars to the national movement "Generosity and Help" at the briefing held at AOKA. Information was given about ``I. It is noted that these donations will go to 19,009 people in need of social protection, those with many children, the disabled, single elderly people, whose list was submitted by Andijan, Namangan, Tashkent regions[16:26-28] and Tashkent city hokimities. 2.5

million soums - a total of 47,522,500 soums - were distributed to unemployed citizens who temporarily lost their income by transferring them to plastic cards.

393 million 857 thousand soums of various forms of assistance were provided to 824 citizens in need of social protection and difficult family conditions from the funds of the "Generosity and Compassion" fund. In particular, 822 low-income, orphaned, single citizens living in the region were provided with flour products worth 376 million 530 thousand soums and medicines to restore their health. In addition, 17 million 327 thousand soums of material aid was provided for the treatment of 2 citizens living in "Temir Daftar" with health problems.

In particular, in the city of Chirchik, Tashkent region, activities to support the population in need of social protection through the "Generosity and Support"[17] fund are ongoing. More than 1 billion 252 million soums were attracted for social support of the families whose list was formed by Chirchik city division of "Mahalla" charitable public fund. According to the relevant decision of the Chirchik City Council of People's Deputies, up to now 4 thousand Food products were distributed to 188 families. Such charity work was organized by the "Generosity and Support" foundation.

In addition, on April 9, 2022, a meeting on improving the conditions in social institutions was held at the 102nd boarding school for hearing-impaired children in Tashkent. At the beginning of his speech, President Shavkat Mirziyoyev remembered the verse "The reward of goodness is only goodness". Exalting human dignity, supporting people in need of love and help is an important direction of the social policy of our country. Because generosity is the highest example of humanity.

List of used literature

1. A.Madaminov "Saxovat va ko`mak" jamg`armasi haqida. 2020.
2. Hasanov, A. (2020). Kesh-Shakhrisabz oasis in the middle ages. International Journal of Advanced Science and Technology, 29(5), 1492-1495.
3. Khudaykulovich, E. A. (2022). Guzar'sethymology in Historical Sources. International Journal of Development and Public Policy, 2(3), 135-138.
4. Muminovich, H. A. (2022). TERRITORIAL AND GEOGRAPHICAL LOCATION OF THE CITIES OF THE TERMIZ OASIS IN THE EARLY MIDDLE AGES. Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development, 6, 1-6.
5. Khasanov, A. M. (2021). Historical and Geographical Regions of Chaghaniyan. International Journal of Development and Public Policy, 1(4), 96-100
6. Karimov, B. (2021). Historical Geography of Yakkabog District. International Journal of Development and Public Policy, 1(4), 121-123.

7. Xudaykulovich, E. A. (2022). Handicraft and Trade in Guzar District. International Journal of Development and Public Policy, 1(8), 128-131.
8. Eshov, B. J., & Hasanov, A. M. (2016). CERTAIN REASONINGS ABOUT ANCIENT LOCAL POPULATION AND THE NOMADIC OF CENTRAL ASIA. Education Transformation Issues, (1), 128-132.
9. Muminov, U. (2021). Historical Gates of Karshi. International Journal of Development and Public Policy, 1(6), 73-76.
10. Xudoyqulovich, B. K. D. E. A. (2021). HISTORICAL GEOGRAPHICAL CLASSIFICATION AND ECONOMIC, SOCIO-POLITICAL CLASSIFICATION OF THE GUZAR DEPARTMENT IN THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY CONDITION. Journal of Contemporary Issues in Business and Government Vol, 27(5).
11. Bahrom, K. (2022). SOCIO-ECONOMIC LIFE AND ADMINISTRATIVE TERRITORY OF SHAKHRISABZ PRINCIPALITY IN THE 19TH CENTURY. Academia Globe: Inderscience Research, 3(09), 59-63.
12. Muminov, U. (2021). Historical Gates of Karshi. International Journal of Development and Public Policy, 1(6), 73-76.
13. Bahrom, K. (2022). Political-Administrative Territory of The City of Karshi in The Second Half of The 19th Century-The Beginning of The 20th Century. International Journal of Scientific Trends, 1(2), 86-90.
14. Мўминов, У. (2023). THE ROLE OF THE CITY OF KARSHI IN FOREIGN TRADE. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 2(14), 386-391.
15. Khudoykulovich, E. A. (2023). ISSUES OF THE HISTORICAL-GEOGRAPHICAL LOCATION OF GUZAR DISTRICT. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 2(14), 292-296.
16. Matluba, R. (2022). THE ROLE OF THE HISTORICAL MONUMENTS OF THE KASHKADARYA OASIS IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development, 6, 26-28.
17. “Saxovat va ko`mak” jamg`armasini tashkil etish to`g`risida farmoyish: T.-2020.

The role of non-governmental, non-profit organizations in the development of society

Qodirova Mamlakat Mominovna

Karshi State University,

Department of History of Uzbekistan,

Candidate of History, Associate Professor

Abstract: This article provides information about the mission, purpose, features, and capabilities of non-governmental non-commercial organizations. Opinions were expressed about the role of these organizations in the development of society.

Key words: non-governmental non-commercial organizations, legal entities, state, law, action strategy, civil society.

A non-governmental non-profit organization is a self-governing organization established on a voluntary basis by individuals and legal entities, which does not make income the main goal of its activity and does not distribute the received income among its participants [1]. Non-governmental non-profit organization to protect the rights and legal interests of individuals and legal entities, other democratic values[2:1492-1495], to achieve social, cultural and educational goals, to satisfy spiritual and other non-material needs, to carry out charitable activities, and will be created for other socially beneficial purposes. The state ensures compliance with the rights and legal interests of non-governmental non-profit organizations, provides them with equal legal opportunities for participation in social life[3:135-138]. Non-governmental non-profit organizations can be established to achieve social, charitable, cultural-educational, political, scientific and administrative goals in the field of health protection of citizens, development of physical education and sports, satisfaction of spiritual and other intangible needs of citizens. It is created for the protection of the rights and legal interests of citizens and organizations [4:1-6], resolution of disputes and conflicts, provision of legal assistance, as well as other purposes aimed at achieving public interests.

Non-governmental non-profit organizations operating in our country help to protect national values, human rights and freedoms and [5:96-100] legal interests, increase the social and economic activity and legal culture of citizens, and ensure the balance of interests in society. The development of civil society institutions, increasing their social and political activity in the five priority areas of the development of the Republic of Uzbekistan in 2017-2021 is defined as the main direction [6:121-123] of

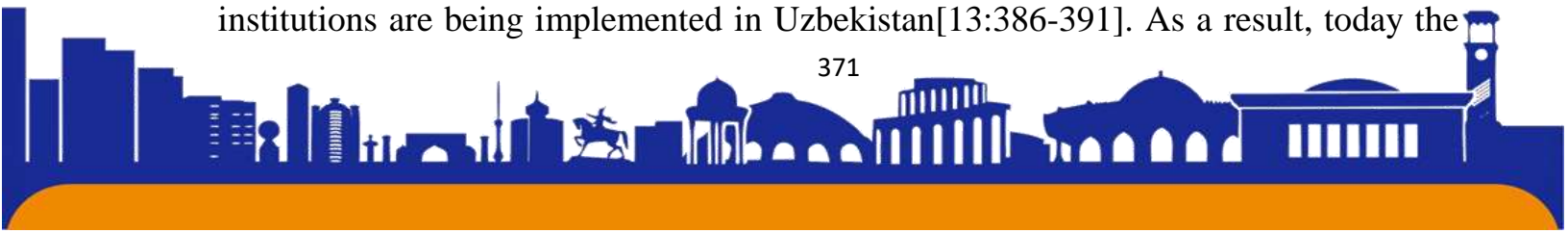

improving the state and society. Today, non-governmental non-commercial organizations and other institutions of civil society are gaining importance in the way of establishing a democratic legal state, ensuring the rule of law in society and increasing the socio-political and economic potential of the country.

In order to further increase the role of non-governmental non-profit organizations as an active participant and partner in the reforms implemented in our republic, to strengthen the protection of their rights and legitimate interests, to expand the scope of state support [7:128-131] and to create favorable conditions for them several things are being done. Today, more than 10,000 non-governmental, non-profit organizations realize the noble idea that society is the initiator of reforms, protect the rights and legal interests of individuals and legal entities, democratic values, social, cultural [8:128-132] and educational reforms. contributing to its implementation. The decision of the President of the Republic of Uzbekistan on March 3, 2021 "On additional measures to support non-governmental non-profit organizations by the state, to ensure the protection of their freedom of activity, rights and legal interests" is being implemented in this regard. It was another important step in expanding the scope of work, raising the status and position of civil society institutions[9:73-76]. The procedure for agreeing to receive funds and property from foreign persons to the NGO, which was later criticized by experts, motivated the organization of work in this direction[10] based on the needs of the times. Now, it is decided to increase the total amount of funds and property from foreign sources in one calendar year from twenty times to one hundred times the amount of the basic calculation by NGOs, after notifying the registration body. This serves to prevent excessive distraction in the work of public organizations, to expand the possibility of free activity and [11:59-63] to increase the potential of civil society institutions. Today, although the procedure for issuing a state social order for the implementation of socially important projects has been established by state administration bodies, this experience is hardly used in practice. Therefore, the public fund for the support of non-governmental non-profit organizations of Uzbekistan was assigned the task of allocating state subsidies for financing programs and projects aimed at the development of local NGOs. This innovation makes it possible to improve the practice of financing socially useful projects such as reducing poverty, creating new jobs[12:86-90] by issuing targeted social orders, and shows that NGOs are of great importance for the development of society.

Comprehensive measures aimed at strengthening the role of civil society institutions are being implemented in Uzbekistan[13:386-391]. As a result, today the

number of NGOs has increased by 16% and has exceeded 9,800, while the number of neighborhoods has reached almost 10,000. In terms of achieving political, social, economic, ecological, cultural and educational goals, as well as the implementation of national goals and tasks in the field of sustainable development, the level of social partnership between state bodies and non-governmental non-profit organizations has risen to a fundamentally new level. "Friendship and NGO House" has been established in 11 regions of our country, and such houses are about to be opened in 3 more regions. In addition, 15 co-working centers have started working. The number of employees working on a permanent [14:292-296] basis in the system of non-governmental non-profit organizations has exceeded 52 thousand people. In the next period, the NGO is the sole source [15:26-28] and the author of People's Laws, and it is noticeable that it shows significant activity in implementing the principles that all important decisions are taken directly on the basis of dialogue with the people and taking into account public opinion.

In particular, more than 100 national and international forums on constitutional reforms were held by non-governmental non-commercial organizations under the leadership of the Constitutional Commission. For the first time, more than 200 national NGOs took an active part in the process of public, gender, child rights, protection of human rights and anti-corruption expertise of the draft Constitutional law. In short, it will serve to further increase the role of non-governmental non-profit organizations as an active participant and partner in the reforms implemented in our country, to expand the scope of their state support [16] and to strengthen their position in society. This is proof that the protection of human dignity, rights, and interests is at the top of the list in our country.

References

1. NNT to'g'risidagi qonun. Toshkent: 1999-yil 14-aprel.
2. Hasanov, A. (2020). Kesh-Shakhrisabz oasis in the middle ages. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(5), 1492-1495.
3. Khudaykulovich, E. A. (2022). Guzar's ethymology in Historical Sources. *International Journal of Development and Public Policy*, 2(3), 135-138.
4. Muminovich, H. A. (2022). TERRITORIAL AND GEOGRAPHICAL LOCATION OF THE CITIES OF THE TERMIZ OASIS IN THE EARLY MIDDLE AGES. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 6, 1-6.

5. Khasanov, A. M. (2021). Historical and Geographical Regions of Chaghaniyan. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(4), 96-100
6. Karimov, B. (2021). Historical Geography of Yakkabog District. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(4), 121-123.
7. Xudaykulovich, E. A. (2022). Handicraft and Trade in Guzar District. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(8), 128-131.
8. Eshov, B. J., & Hasanov, A. M. (2016). CERTAIN REASONINGS ABOUT ANCIENT LOCAL POPULATION AND THE NOMADIC OF CENTRAL ASIA. *Education Transformation Issues*, (1), 128-132.
9. Muminov, U. (2021). Historical Gates of Karshi. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(6), 73-76.
10. Xudoyqulovich, B. K. D. E. A. (2021). HISTORICAL GEOGRAPHICAL CLASSIFICATION AND ECONOMIC, SOCIO-POLITICAL CLASSIFICATION OF THE GUZAR DEPARTMENT IN THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY CONDITION. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government Vol*, 27(5).
11. Bahrom, K. (2022). SOCIO-ECONOMIC LIFE AND ADMINISTRATIVE TERRITORY OF SHAKHRISABZ PRINCIPALITY IN THE 19TH CENTURY. *Academica Globe: Inderscience Research*, 3(09), 59-63.
12. Bahrom, K. (2022). Political-Administrative Territory of The City of Karshi in The Second Half of The 19th Century-The Beginning of The 20th Century. *International Journal of Scientific Trends*, 1(2), 86-90.
13. Мўминов, У. (2023). THE ROLE OF THE CITY OF KARSHI IN FOREIGN TRADE. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH*, 2(14), 386-391.
14. Khudoykulovich, E. A. (2023). ISSUES OF THE HISTORICAL-GEOGRAPHICAL LOCATION OF GUZAR DISTRICT. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH*, 2(14), 292-296.
15. Matluba, R. (2022). THE ROLE OF THE HISTORICAL MONUMENTS OF THE KASHKADARYA OASIS IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 6, 26-28.
16. Jo'rayeva Z.G'. NNTni tugatishning fuqarolik huquqiy muammolari. 2012.

U. Muminov.
KarSU, teacher

***Annotation.** Famous scientists, scholars of hadith and jurists who are famous in the Islamic world created under the pseudonym Nasafi. He was born in the city of Nasaf (Karshi), engaged in science and education in this country, and made the city of Nasaf famous throughout the world.*

***Key words:** Nasaf, Samarkand, Bukhara, Nasafi, Pazdavi, Keshi, muhaddis, jurist, hadith, kalam.*

In the 9th-12th centuries, Nasaf rose to the level of competition with Samarkand and Bukhara in terms of the development of science and culture. Well-known scientists, hadith scholars and jurists have grown up in major settlements such as Ofuron (Oboron), Kojar, Balad (Po'lati), Fudina.

In the 9th-12th centuries, the city of Nasaf was the largest scientific and cultural center in Movarounnahr, after Samarkand and Bukhara, and many scientists worked effectively. According to the orientalist scientist D. Rahimjonov, more than 3000 muhaddis worked in Movarounnahr in the 8th-12th centuries. More than 1000 of them are in Samarkand, more than 600 in Bukhara, more than 400 in Nasaf, more than 70 in Shosh, more than 60 in Fergana, more than that in Kesh, more than 50 in Termiz, more than 40 in Khorezm, and the rest worked in Ustrushona, Dobusiya, Kushania and other regions.[1] These numbers clearly prove the high scientific and cultural potential of the city of Nasaf in Movarounnahr.

Most of the more than 400 scholars from Nasaf belong to the cities of the Nasaf oasis (Pazda, Kasbi and Kesh). Many scholars from Nasaf conducted their scientific activities in the cities of Samarkand and Bukhara.

In Nasaf, like other sciences, the science of hadith developed. The great Muhaddith scientist Abu Abdullah Muhammad ibn Ismail Bukhari (810-870) lived for some time in the Bayan neighborhood of Nasaf city, collected the necessary information for his book "Al Jame' as-sahih" and contributed to the development of hadith science here. made a worthy contribution. Allama also gave lessons to his students in this city, and several well-known scholars such as Abu Zayd Tufail Ibn Zayd (died 892), Abu Ishaq Ibrahim ibn Ma'qil Ibn Nasafi al-Sanjani (9th century) took lessons from him.

One of Allama's closest assistants was Jabra'il ibn Awan al-Ofurani from the village of Ofuron, who was also considered to be an accomplished scholar of his time and one of the leaders of the science of hadith studies. Nasaf scholars welcomed Ismail al-Bukhari with warmth and high respect. The people of Nasaf considered it an honor to have scholars as guests in their homes and to be at the service of scholars.[2].

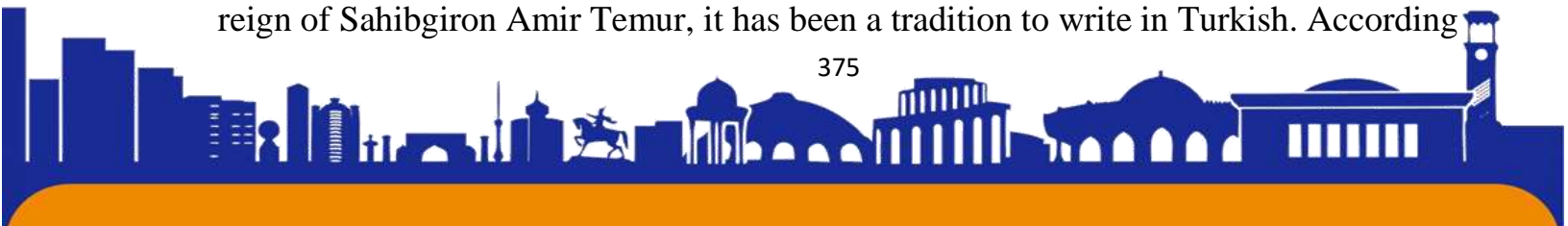
Also, Abu Hafs al-Nasafi (died 1142), who was born in Nasaf and engaged in science in Samarkand, created more than 100 works and was given the title of "al-Hafiz". It is known that in order to reach the level of hafiz, it is necessary to memorize more than 20 thousand hadiths together with their text and commentaries. Abu Hafs commented on Ismail al-Bukhari's "Al-Jame' al-Sahih" and wrote a special work.

In the 8th-12th centuries, Nasaf was recognized as one of the centers of hadith science in Mowarounnahr. Since there are central schools for the students of the entire region in Nasaf, scientists from cities and large villages such as Pazda (Bazda), Kasbi, Koson, Varsin, Yagna, Nowkat, Quraysh, Ofuron, Zodak, Qalosi, Muda, Sanjan, Fijkat, Maymurg' come to this city. they visited to learn. Also, Muhaddi scholars such as al-Kasbavi, al-Kosani, al-Gubdinli, al-Ibsani, al-Pazdavi, al-Maymurghii performed scientific activities in Nasaf oasis.

At the end of the 9th century, the joint scientific activities of the three great scientists who grew up in the Nasaf oasis had an effective effect on the city of Samarkand. Sadrul Islam Abul Yusr Muhammad Ibn Muhammad al-Pazdavi al-Nasafi (died in 1100 in Bukhara), his brother Fakhrul-Islam Abul-Hasan Ali Ibn Abdulkarim al-Pazdavi an-Nasafi (died in Kesh in 1089) and Abul Mu'in an - The migration of famous scholars such as Nasafi (1046-1114) to Samarkand significantly changed the direction of development of Hanafi doctrine in a positive direction. These scholars also contributed to the development of science in Bukhara.[3]

Ibrahim ibn Ma'qal as-Sanjani al-Nasafi, Muhammad ibn Nasr al-Kallasian an-Nasafi, who widely spread the interpretation of the Qur'an, lived in Nasaf in the 9th century.

Samples of written literature began to appear in Nasaf in the 9th-10th centuries. Abu al-Mute' an-Nasafi, who lived and created during this period, created a work in Arabic with a moral and admonition spirit. Shahabiddin Nasafi (Shahabi) (10th century) was one of the famous poets of the Seljuk dynasty. According to the tradition of this period, the scholars of Nasaf wrote in Arabic, and at the end of the 11th century, in the beginning of the 12th century, in Persian. Since the XIV century, especially since the reign of Sahibgiron Amir Timur, it has been a tradition to write in Turkish. According

to Tavernier, a medieval European traveler, in all Eastern countries, Arabic was the language of the Qur'an and science, Persian was the language of poetry and sophistication, and Turkish was the language of politics and war.[4]

At the end of the 8th century - the beginning of the 9th century, students from different countries of the Islamic world studied in schools of hadith studies and jurisprudence in Nasaf. Narshahi, a famous historian and scientist from Bukhara, stated that science and culture flourished in Nasaf in the 10th-12th centuries and mentioned Najmuddin Abu Hafs Umar al-Nasafi as one of the scholars. The name of the encyclopedist Najmiddin al-Nasafi (1068-1142), who lived in Nasaf in the middle of the 12th century, is often mentioned in the sources. He was also given the title of "Moturidi", Alloma wrote more than 100 works devoted to lexicology, history, jurisprudence, 10 of which have reached us. His work "Aqidatun Nasafi" is still taught in madrasahs.

Nasaf scientist Abul-Abbas Ja'far ibn Muhammad al-Mustag'firi an-Nasafi (961-1041) was one of the famous scholars of his time and wrote the work "History of Nasaf and Kesh". Sam'ani effectively used this work of the scientist in his work called "al-Ansab" and divided the people of these two cities into 80 categories. He told about 43 scientists, poets and religious figures who lived in Nasaf and Kesh in X-XI centuries. This work also contains information about the author's 4 teachers and 2 students.

Allama Abul Mu'in al-Nasafi (1046-1114) is described as "a great person who protects the school of Al-Maturidiyyah". Alloma first received his education in his hometown of Nasaf, then moved to Samarkand and then to Bukhara. He was also on a trip to Damascus. He is "Tabsirotul adilla fil usulud-din al-tariqati imaan Abu Mansur al-Moturidi" (Interpretation of the scholars of religion according to the sect of Abu Mansur al-Moturidi with clear evidence), "Bahrul kalam" ("Scholar of the Word). He wrote works such as At-tamhid li-qawait tawhid ("Introduction to the Rules of Monotheism").

Alloma was a famous Mutakallim scholar of his time and a prominent representative of the Hanafi Kalam school in Samarkand. He was considered one of the great figures who gained fame not only as a scholar of theology, but also as a jurist and methodologist of his time. As the Turkish scientist H. Otay wrote; "After Abul Mu'in al-Nasafi, the most famous mutakallim scholar of Maturidiyyah, there has not yet been a person like him in his way and system.

This breed was described by Najmuddin Umar Ibn Muhammad al-Nasafi in his work entitled "Al-Qand fi-zikri ulamoi Samarkand" ("A book like sugar (sweet) in

remembrance of the scholars of Samarkand)" as follows: "The scholars of the East and the West Those who benefited from the sea of knowledge of Abul Mu'in al-Nasafi and applied the rays of light spread to their eyes.[5]

Allama's Najmuddin Omar al-Nasafi, Alauddin al-Samarkandi, Abu Bakr al-Kosani, Abul Muzaffar al-Talaqani, Ahmad al-Pazdavi (Bukhara), Abul Hasan al-Balkhi, Abul Fath al-Hilmi. Abdurashid al Valvoliji, Mahmud al-Sogorji, Ali ibn al-Husayn al-Samarqandi, among others, were creatively active.

Najmuddin al-Nasafi (1069-1142-43), a famous representative and propagator of the Muturidiya kalam school, in his youth, Abul Yusr Muhammad al-Bazdavi, al-Hasan ibn Aida al-Malik al-Nasafi, Ismail ibn Muhammad al-Nuhi an- He took lessons from great scholars such as Nasafi and mentored Burhoniddin al Marginani. Al-Maturidi's nisba was added to it.

Al-Karim al-Pazdavi (died 999) was considered one of the most famous students of Al-Moturidi in the Islamic world[6]. Sheikh Azizuddin Nasafi (1240-1300 AD) was considered the theorist of perfect human science[7]. Qusam Sheikh of Pudina to Bahauddin Naqshband and Mubaraklik Bahauddin Qishlaqilar were tutors.

"Aqeiidi Nasafi" was used as a textbook in Central Asian madrasas. Also, in madrasahs, "Hikmat al-Katibi al-Nasafi" written by Najmiddin Ali ibn Umar al-Qazvini al-Katibi al-Nasafi, a well-known student of Nasir al-Din al-Tusi alias Dabiran, the author of the textbook "Ar-risala ash-shamsiya fi qawaid al-mantiq" Ayn" pamphlet was also used as a textbook in madrasahs. As a necessary textbook in madrasahs, the textbook "Fiqhi Kaidani" was included in the curriculum, and its author was Abdullah al-Nasafi al-Fazil al-Kaidani. Students were also trained based on the book "Matlab al-Salih"[8].

Thus, the scholars who grew up in the city of Nasaf made a significant contribution to Islamic jurisprudence. They gained fame as mature people of their time and made the city of Nasaf known to the world.

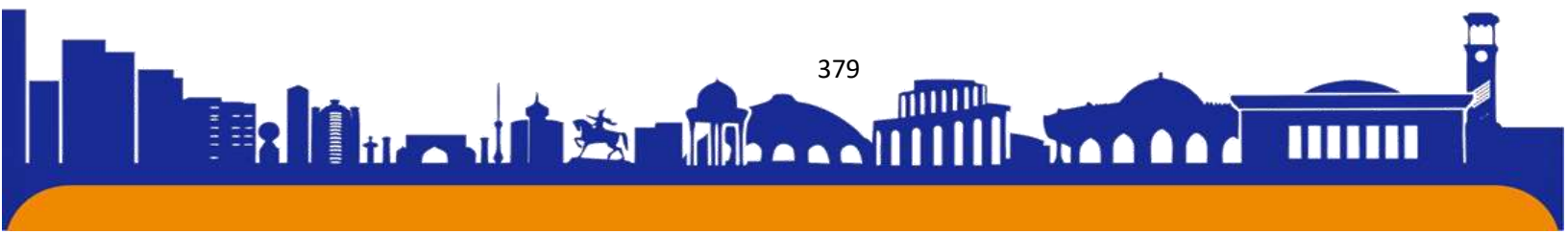
List of references.

1. Rahimjonov D. IX-XII asrlarda Samarqandda hadis ilmi taraqqiyoti. (Abu Hafs an-Nasafiyning “Kitob al-qand fi ma’rifati ulamoi Samarqan” asari asosida) Nomz, diss. B.14.
2. Rahimjonov D. Imom Buxoriy va Nasaf hadis maktabi. –Imom al-Buxoriy saboqlari. 2000yil. 2-son. B.92.
3. Oqilov S. Abu-l-Mu'in an-Nasafiy ilmiy merosi va Moturidiyya ta'limoti. T., 2008. B.23,24.
4. Nosir Muhammad. Nasaf va Kesh allomalari. T., 2001. B.4.
5. Uvatov U. Abul Muin an-Nasafiy, T, 2003 B. 23, 27.; Oqilav S. Abul-Muin an-Nasafiy ilmiy merosi va Moturidiya ta'limoti. T. 2008. B. 231.
6. Ziyodov Sh. Mutakallim Abu Mansur al-Muturidiy va uning kalom ta'limoti // “O’zbekiston tarixi”. B. 173.
7. Komilov N. Tasavvuf. T., “Yozuvchi”, 1996.B.147.
8. Solijonova G. O’rta asrlarda O’rta Osiyo madrasalarida o’quv dasturi haqida // “O’zbekiston tarixi”, 2000 yil 3-son. B.30,31,33.
9. Мўминов, У. (2023). THE ROLE OF THE CITY OF KARSHI IN FOREIGN TRADE. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 2(14), 386-391.
10. Muminov, U. (2021). Historical Gates of Karshi. International Journal of Development and Public Policy, 1(6), 73-76.
11. Hasanov, A. (2020). Kesh-Shakhrisabz oasis in the middle ages. International Journal of Advanced Science and Technology, 29(5), 1492-1495.
12. Muminovich, H. A. (2022). TERRITORIAL AND GEOGRAPHICAL LOCATION OF THE CITIES OF THE TERMIZ OASIS IN THE EARLY MIDDLE AGES. Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development, 6, 1-6.
13. Khasanov, A. M. (2021). Historical and Geographical Regions of Chaghaniyan. International Journal of Development and Public Policy, 1(4), 96-100.
14. Eshov, B. J., & Hasanov, A. M. (2016). CERTAIN REASONINGS ABOUT ANCIENT LOCAL POPULATION AND THE NOMADIC OF CENTRAL ASIA. Education Transformation Issues, (1), 128-132.
15. Khudaykulovich, E. A. (2022). Guzar’sethymology in Historical Sources. International Journal of Development and Public Policy, 2(3), 135-138.

16. Xudaykulovich, E. A. (2022). Handicraft and Trade in Guzar District. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(8), 128-131.
17. Xudoyqulovich, B. K. D. E. A. (2021). HISTORICAL GEOGRAPHICAL CLASSIFICATION AND ECONOMIC, SOCIO-POLITICAL CLASSIFICATION OF THE GUZAR DEPARTMENT IN THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY CONDITION. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government* Vol, 27(5).
18. Bahrom, K. (2022). Political-Administrative Territory of The City of Karshi in The Second Half of The 19th Century-The Beginning of The 20th Century. *International Journal of Scientific Trends*, 1(2), 86-90.
19. Khudoykulovich, E. A. (2023). ISSUES OF THE HISTORICAL-GEOGRAPHICAL LOCATION OF GUZAR DISTRICT. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH*, 2(14), 292-296.
20. Matluba, R. (2022). THE ROLE OF THE HISTORICAL MONUMENTS OF THE KASHKADARYA OASIS IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 6, 26-28.
21. Bahrom, K. (2023). ADMINISTRATIVE TERRITORIAL DIVISION OF THE CITY OF KARSHI IN THE LATE OF THE 19TH CENTURY-THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH*, 2(14), 363-366.

FROM THE HISTORY OF THE LITERARY ENVIRONMENT OF KASHKADARYA OASIS IN THE YEARS OF INDEPENDENCE.

Oripova L

Teacher of KSU

Key words: Independence, literary environment, art, literature, artist, creative artist, Kashkadarya writers, literature development, poet, writer, spiritual growth.

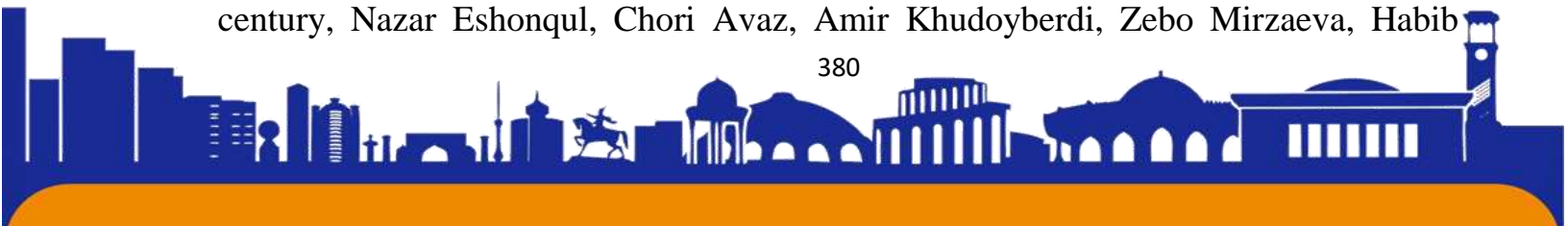
Abstract: This article describes the history of the literary environment of the Kashkadarya oasis and the stages of its development. The literary environment and its trends that emerged after independence are analyzed. A brief analysis of literary and fictional literature on the history of the oasis is also given. It has been considered that during the many thousand years of history of mankind, fiction has always accompanied him, and that this field has developed significantly in the years of independence.

The history of Uzbek literature and its development covers a very long period. If we analyze it from a historical point of view, at the beginning of the 20th century, our national literature entered the stage of extremely strong development.

During the years of independence, as in all fields, some positive work was done to revive the history of historical literature and the literary environment, and this is still going on. There is no doubt that the further development of the literary process in the regions will serve as a good impetus for the development of the literature of Uzbekistan in the future[1:5].

If we look at the history of literature, we can be sure that Kashkadarya also has a unique and large-scale, significant literary environment. It is known that the fate of many nobles and famous poets is closely connected with the soil of Kashkadarya oasis Nasaf and Kesh[2]. Hundreds of poets, scientists, even poets created under the pseudonym Nasafi [1:5]. Kashkadarya has long been a center of knowledge and enlightenment, a place of scientists, poets, and famous scholars.

The second half of the 20th century was the period of the rise of the literary environment of Kashkadarya and the enrichment of new artists: Gulshani, Togay Shoir, Shomurod Bakhshi, Suvon Soqi, Samar Nur, Azim (Bakhshi) Khojaev, Kadir (Bakhshi) Rahimov, Abdulla Oripov, Ikram Otamurodov, The scientific and artistic works of poets, writers and scientists such as Jumanyoz Jabbarov, Normurod Narzullaev, Ismail Tokhtamyshev[3], Khosiyat Lutfullaeva, Muhammad Achil, Jumaqul Qurban, Normurod Norqabil, Poyon Ravshanov, Ubaydulla Uvatov, Yusuf Berdiev made a worthy contribution to the development of literature. In the early 90s of the 20th century, Nazar Eshonqul, Chori Avaz, Amir Khudoyberdi, Zebo Mirzaeva, Habib

Abdunazar, Luqman Borikhan, Salim Ashur, Amirqul Karim, Ghulam Mirza and others were active poets and writers. During the years of independence[4:1492-1495], the literary life in the Kashkadarya oasis developed further. Achievements achieved during this period include Poyon Ravshanov's 4-volume selection on the history of ancient Nakhab and Kesh, Abdulla Oripov's Mirror of Justice, Koztumor, Normurod Narzullaev's Alyor, Ikram Otamurod's Taurus, Amir Khudoyberdi's "Ettinchi Malak", Habib Abdunazar's " [5:135-138] works such as Anjir guli" should be mentioned.

By the 20th century, another great poet - Abdulla Oripov - emerged from the land of Kashkadarya. It should be acknowledged separately[6:1-6] that a poet like Abdulla Oripov is born once in a hundred years. The most beautiful features of the ancient Uzbek poetry were embodied in the unique poems of the sensitive poet's heart. He has rightfully become an artist who is a symbol of Uzbek. He was highly respected as the Hero of Uzbekistan, People's Poet[7:96-100]. Today, in our region, large-scale works aimed at the literaryization of the poet's work are being carried out. An example of this is the measures aimed at the wider explanation of the poet's poetry and creativity to the young generation under the leadership of the head of our state. The decision of the President of the Republic of Uzbekistan dated July 19, 2021 PQ-5188[2] is an example of this. According to this decision, the creative school named after Abdulla Oripov (specialized in native language and literature) started its activity in the center of Karshi city. From the day of establishment [8:121-123], the school has been providing education and training to boys and girls who are fond of literature and poetry.

"I am always proud to be a close friend of our hero poet Abdulla Oripov, who was born and raised in Kashkadarya, and a true admirer of his work[9:128-131]. Our great poet said: "You are a Kashkadaryom who has finished with Ptolemy", and he had endless respect for his native land. Frankly, I miss people like Abdulla Oripov today. He was very proud of Kashkadarya and loved his country. We organized meetings of young artists in Zamin with brother Abdulla, and the school of artists in Zamin became a tradition [10:128-132]. I recently made a proposal to open the Abdulla Oripov Museum in America at a meeting with US congressmen who were guests. They said they would help with that. You know, brother Abdullah died in the USA. Now, if we establish a good museum in that country, it would be a worthy thing for the memory of that person. If we are lucky, we will go to America and open this museum" [3] - said President Shavkat Mirziyoev.

In 2021, a presidential decision was made to widely celebrate the 80th anniversary of the birth of the Hero of Uzbekistan, People's Poet of Uzbekistan Abdulla

Oripov. A working group was established under the leadership of the Prime Minister of the Republic [12] and extensive celebrations of the 80th anniversary of the poet's birth were carried out on a national scale. According to the decision, on the third ten days of March 2021, a solemn literary and artistic memorial evening dedicated to the memory of Abdulla Oripov will be held at the Palace of International Conferences of Uzbekistan;

Preparing and publishing the two-volume "Selected works" of Abdulla Oripov in Uzbek, poetry collections translated into Karakalpak, Russian, English and other [13:59-63] languages, as well as the book "In memory of Abdullah Oripov's contemporaries";

Holding an international scientific-theoretical conference on the topic "The role of Abdullah Oripov's creative heritage in the development of Uzbek and world literary-aesthetic thinking" at the Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi and publishing the materials of the conference as a separate collection [14:86-90];

Installation of a memorial plaque in the house where Abdulla Oripov lived in Arg'in neighborhood, Kibrai district, Tashkent region;

Work such as making a documentary film about the life and creative activity of Abdulla Oripov has been carried out.

Following in the footsteps of Abdulla Oripov, there are hundreds of poets and writers in Kashkadarya who have been and continue to work tirelessly to enrich the treasure of our literature, and the number of creative people [15:386-391] is increasing, and new talents are joining their ranks. During the period of independence, especially in the later period, the attention to the book increased even more, raising the culture of reading, improving the work of book publishing, organizing the avenue of poets in the greenest park of our capital, caring for the creative people [16:292-296], identifying young talents and encouraging them to create. creation of all necessary conditions is under the personal attention of President Shavkat Miromonovich Mirziyoev All these concerns are important for the further development of our fiction.

In the historic decision of the President "On measures to further improve the activities of the Writers' Union of Uzbekistan" [18], it is stated that "to ensure the vital interests of the members of the Writers' Union, to adequately appreciate their hard creative work, which is of incomparable importance for the development of society, to develop the literature and art in all aspects , to strengthen the role and influence of the people of artistic creativity in the life of our society" [19] is not without reason.

The implementation of the tasks defined in the Decree "On the establishment of a commission on the development of the system of printing and distribution of book products, increasing and promoting book reading and reading culture" [20] is also a program for raising the reading culture to a new level. Discovering and introducing to the people the true creators who are advancing tirelessly on the arduous paths of literature, objectively analyzing their works, giving them a proper assessment, and encouraging the people of creativity [17:26-28] to new achievements serve to enrich and elevate our spirituality. This can be clearly seen in the example of the achievements of artists from Kashkadarya. With the initiative of the Writers' Union of Uzbekistan and the support of the Kashkadarya regional administration, the book "Kashkadarya Writers" was prepared for publication by B. Yoldoshev. In this book, the literary environment of Kashkadarya, its ancient history, today and tomorrow are discussed in detail, the works of famous artists are analyzed, and their creative achievements and shortcomings are also discussed. It is distinguished by the methodological and formal researches of the creators, the bold illumination of our historical past and the broad illumination of the processes of deep penetration into the problems of current life.

In conclusion, as the Hero of Uzbekistan, the well-known literary scholar Ozod Sharafiddinov specially noted: "We will not fully understand the national literature of all Uzbeks without deeply analyzing and deeply studying the literary environment of each province of our republic, just like the rivers join together to form a river." There are sufficient conditions for the development of this industry in the Kashkadarya oasis.

Used literature

1. Йўлдошев Б. Thanks for reading(English Dictionary) Year., 2020 Year 5 Year.
2. <https://lex.uz/uz/docs/5520855?WAVE2=15.04.2022&action=compare>
3. Мирзиёв Ш.М Қашқарийё вилояти байлов учрашу0т 1 н0у22.
4. Hasanov, A. (2020). Kesh-Shakhrisabz Oasis in the Middle Ages. International Journal of Advanced Science and Technology, 29(5), 1492-1495.
5. Khudaykulovich, EA (2022). Guzar's Ethymology in Historical Sources. International Journal of Development and Public Policy, 2(3), 135-138.
6. Muminovich, HA (2022). TERRITORIAL AND GEOGRAPHICAL LOCATION OF THE CITIES OF THE TERMIZ OASIS IN THE EARLY MIDDLE AGES. Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development, 6, 1-6.
7. Khasanov, AM (2021). Historical and Geographical Regions of Chaghaniyan. International Journal of Development and Public Policy, 1(4), 96-100
8. Karimov, B. (2021). Historical Geography of Yakkabog District. International Journal of Development and Public Policy, 1(4), 121-123.

9. Xudaykulovich, EA (2022). Handicrafts and Trade in Guzar District. International Journal of Development and Public Policy, 1(8), 128-131.
<http://dx.doi.org/10.1037/0021-843X.101.1.10> Eshov, BJ, & Hasanov, AM. CERTAIN REASONINGS ABOUT ANCIENT LOCAL POPULATION AND THE NOMADIC OF CENTRAL ASIA. Educational Transformation Issues, (1), 128-132.
11. Muminov, U. (2021). Historical Gates of Karshi. International Journal of Development and Public Policy, 1(6), 73-76.
12. Xudoyqulovich, BKDEA (2021). HISTORICAL GEOGRAPHICAL CLASSIFICATION AND ECONOMIC, SOCIO-POLITICAL CLASSIFICATION OF THE GUZAR DEPARTMENT IN THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY CONDITION. Journal of Contemporary Issues in Business and Government Vol, 27(5).
13. Bahrom, K. (2022). SOCIO-ECONOMIC LIFE AND ADMINISTRATIVE TERRITORY OF SHAKHRISABZ PRINCIPALITY IN THE 19TH CENTURY. Academician Globe: Underscience Research, 3(09), 59-63.
14. Bahrom, K. (2022). The Political-Administrative Territory of the City of Karshi in the Second Half of the 19th Century. International Journal of Scientific Trends, 1(2), 86-90.
15. Мўминов, У. (2023). THE ROLE OF THE CITY OF KARSHI IN FOREIGN TRADE. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 2(14), 386-391.
16. Khudoykulovich, EA (2023). ISSUES OF THE HISTORICAL-GEOGRAPHICAL LOCATION OF GUZAR DISTRICT. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 2(14), 292-296.
17. Flowers, R. (2022). THE ROLE OF THE HISTORICAL MONUMENTS OF THE KASHKADARYA OASIS IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development, 6, 26-28.
18. <https://lex.uz/docs/4873069> Decree of the President of the Republic of Uzbekistan, No. PQ-3652 dated 04.05.2018
19. On the measures to further improve the activities of the Association of Crushers of Uzbekistan, "Alabiyoti va Sanati" newspaper, April 16, 2018 No. 15 (4465).
20. <https://lex.uz/docs/3338600> Decision of the President of the Republic of Uzbekistan, No. PQ-3271 dated 13.09.2017

THE ARCHITECTURE OF KASHKADARYA DURING AMIR TEMUR AND ITS ROLE IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM

Rasulova Matluba Abdimo'min kizi

Doctoral student of the 1st stage of Karshi State University

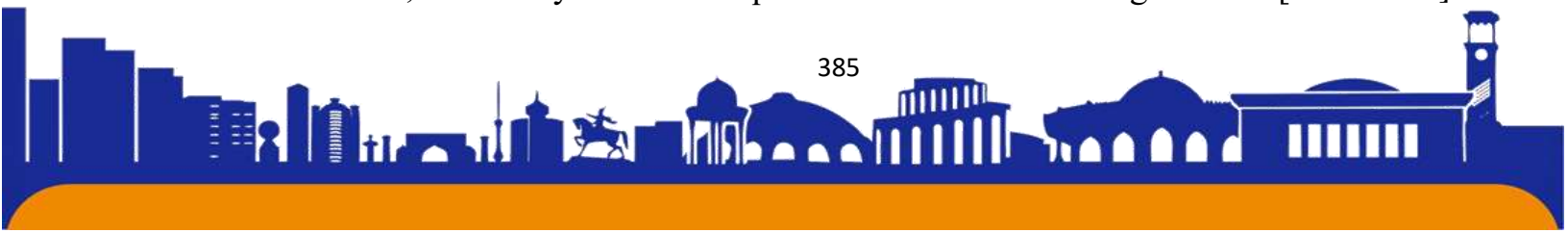
Abstract. This article provides information about the history of the architectural monuments built in the Kashkadarya oasis during the time of Amir Temur, their architecture, their status today and the role of these monuments in the development of tourism.

Key words. Kesh, Aksaray, Darut-tilovat architectural complex, Gumbazi Sayyidon, Dar us-syadat complex, Odina mosque, Abu Ubayda ibn al-Jarroh memorial complex.

Amir Temur attached great importance to the development of science, art, and architecture along with the establishment of a great empire. Kashkadarya oasis, in particular, gave special importance to the development of Kesh. The architectural monuments of the Timurid era in [1:88] Kashkadarya still attract world scholars and tourists. Below we will discuss in detail the history of these architectural monuments, the history of their study and their role in the development of tourism.

Aksaray. It is a monument located in the main square in the northeast of the city of Shahrissabz. It was built by Sahibkiran Amir Temur in 1380-1404. Only a part of the foundation of the palace, the towers at both ends, and the huge facade of this once-magnificent palace [2:111], which has decayed and become a ruin, have been preserved. The current appearance of Aksaray is healthy and beautiful. This strength and beauty is achieved by smoothing the front and north wall surfaces with glazed rivets to ensure the appearance of the bricks as a whole. The width of Peshtok tower is 22.5 meters, its height is 40 meters, and the total height is more than 50 meters. It is ascended through the spiral staircase inside the Peshtok tower [3:1492-1495].

It is possible to think about the previous state of Aksaray only based on written sources. Historian Sharafuddin Ali Yazdi gave the following record about it: "Sichen yilda, torix yetti yuz seksan birda (1380, mart) ul shaharg'a qal'a soldurdi va jahdlab tamom qildurdi. Va andoq shahri bo'ldikim, gardun Muhandisi muncha yoshi bilan olamni kezib, hech bir yerda mundoq shahar va ko'shk ko'rmagan turur" [4:135-138].

Rui González de Clavijo, the ambassador of Spain (Castile), came to Samarkand to visit Temurbek (August 29, 1404), stopped in Shahrisabz and visited Aksaray. At that time, the construction work in Aksaray was mostly completed, but the equipment work was not finished.

According to the ambassador, Oksaroy was a royal residence for Temurbek and his family. In it, Temur's ornate reception halls, living rooms for himself and his family, recreation rooms, now 300 steps, a huge inner courtyard[5:1-6] surrounded by mountains, a large white marble pool, a salable porch and porches, a garden with fruit trees and scenery there were trees. Ambassador Claviho, who was impressed by the decorations of the Aksaray, said: "... the rooms here are so big that I cannot finish describing them at once. All the rooms are decorated with gold and jewels. It is natural that the masters of Paris were surprised when they saw this. Such works are highly valued among them" [6:96-100], he wrote. Babur Mirza writes: "In such a high and strange world, they give few awards. They say, it is higher than the mountain of Kisra" [7:121-123].

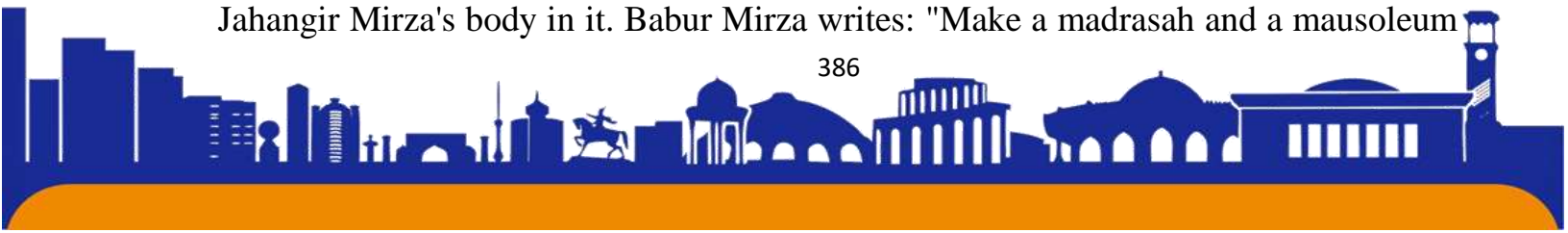
According to historical data, about 30,000 bricklayers, 20,000 tilers and other craftsmen participated in the construction of Aksaray, and about 700 pots were boiled every day to feed them.

So, Aksaray is a great monument in the architecture of Central Asia, and it is an example of the peak of creativity of national architects [8:128-131].

During the years of independence, the part of Aksaray that has survived to us was reconstructed. Every tourist visiting Kashkadarya will not leave without seeing Aksaray.

Darut-tilovat architectural complex. Amir Temur also built several prayer complexes and mausoleums in Shahrisabz. For example, in 1370, he built a mausoleum on the grave of his father, Amir Taragay's (also his) piri Sheikh Shamsuddin Kulol, near the city mosque. In 1374, his father Amir Taragaybek moved the[9:128-132] remains of Bahadir's grave to Shahrisabz, where his pira's leg he built a mausoleum on his grave, which was placed on the side of the foot. These two mausoleums were later combined with the mosque (Kokgumbaz) built by Mirza Ulug'bek instead of the destroyed city mosque, and the city's madrasa with a special courtyard where[10:73-76] the Quran is read. is part of the architectural complex.

After the death of his son Jahangir Mirza, Temurbek built a huge mausoleum for himself and his descendants (1379-1380) near the Doruttilovat complex and buried Jahangir Mirza's body in it. Babur Mirza writes: "Make a madrasah and a mausoleum

again in Kesh." The tomb of Mirza Jahangir and some of his descendants is there [11:]. Later (in the middle of the 19th century), when the Hazrat Imam mosque was built next to this mausoleum, the mausoleum was also named after him, and the building was built by Urganchian architects.

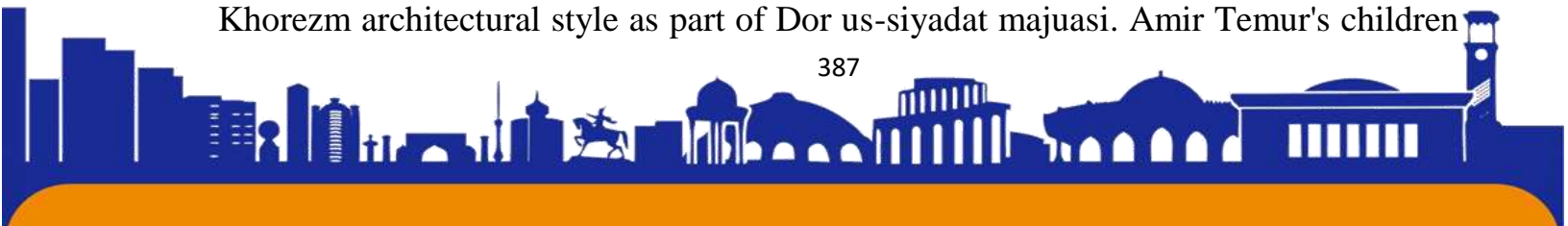
The meaning of the word "Darut-tilovat" means "the place where the Qur'an is recited". The complex includes Shamsuddin Kulol mausoleum, Kokgumbaz mosque and Gumbazi Sayyidon mausoleum. They were mainly built at the end of the 14th century - the first half of the 15th century. "Temurbek's nobleman built a city and a capital for Keshdin with a lot of effort and attention, and built high buildings in Kesh" [12:59-63].

Sheikh Shamsuddin Kulol died in 1370. Amir Temur believed that all his successes were connected with the prayers of the old sheikh. For this reason, Sahibgiron ordered Shamsuddin Kulol to build a mausoleum. According to written sources, the body of Amir Temur's father Taragay Bahadur, who died [13:86-90] in 1360, was buried at the Sheikh's feet in 1374 according to his will.

Gumbazi Sayyidon mausoleum was built in 1437 by Mirza Ulugbek. Gumbazi Sayyidon means "Dome of Sayyids". Until the 14th century, the Sayyids, considered descendants of Muhammad, lived mainly in the city of Termiz and were usually buried in the Mausoleum of Sultan Saadat in Termiz after their death. Amir Temur invited many sayyids to live in other cities and created favorable conditions. Because the sayyids greatly helped Temurbek in the fight against the Mongols in the second half of the 14th century. In particular, Abul Maoli, who was buried in Sabzavor, was such a notable person that he also participated in the celebrations of Amir Temur's accession to the throne in Balkh in April 1370 [14:386-391].

The first tomb in Gumbazi Sayyidan belongs to Abu Malik Sultan Saadat, the second tomb belongs to his son, and the third tombstone belongs to his grandson. The fourth tombstone is called the Blue Stone. The first of the tombs made at the level of a work of art is dedicated to Amir Abul Maoli (died 1455), the second to Amir Hamza (died 1429), the third to Amir Taragai Bugo (died 1429), the fourth to Amir Sevinch Bugo (died 1429), the fifth belongs to Amir ul Azam Ibrahim (died 1434) and the sixth belongs to Amir Dadmulk Barlos. According to written sources, the Kokgumbaz mosque was built by Mirza Ulugbek in the name of his father Shahrukh Mirza. There are historical records with their names and the date of construction.

Dor us-siyadat complex. There are 4 historical architectural structures built in Khorezm architectural style as part of Dor us-siyadat majuasi. Amir Temur's children

Jahangir Mirza, Umarshaikh Mirza and many amirs belonging to the Barlos clan, the great master Amir Temur built for himself the sagana called "Jahangir Dahmasi" and Hazrat Imam jame mosque were formed. The construction of the complex began in the 1380s after the death [15:292-296] of Jahangir Mirza, the eldest son of Amir Temur in 1376. In 1395, Temurbek's second son Umarsheikh died, his body was brought from Tabriz to Kesh and buried. In 1380, Sahibgiron's parents, teachers, children, and many emirs who served in his rise to power were buried in the Dorussiyodat complex.

The stone coffin in the two-part dahma is empty and may have been made by Hazrat Amir Temur for his son. After the death of Jahangir Mirza, the eldest son of Sahibqiran, during the military campaigns in the Middle East, he was brought to Kesh. The construction of the mausoleum took more than 20 years, and the height of the monument is 52 m. is Hazrat Imam Mosque was built in 1868 by Khan Muzaffar Khan of Bukhara and is currently [16:26-28] the largest mosque in Shahrissabz city.

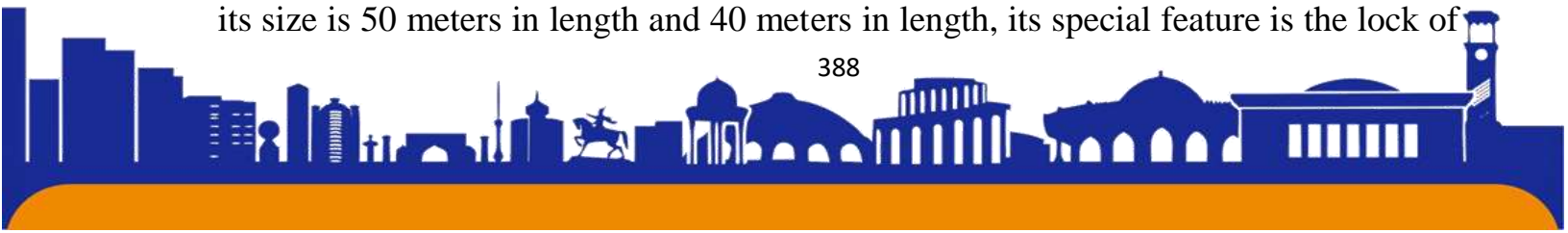
In front of the mausoleum building, there is a mosque with a courtyard, a miyonsoy, several two-story rooms, on the right side of the entrance from the peshtok, a mausoleum for the descendants of Sahibqiron, on the left side, a mausoleum for Jahangir Mirza, and in front of it, there is a shrine (underground cave) named after Temurbek himself. This mausoleum complex is known as "Dor-us-siyadat". Now, from this complex, the mausoleum of Jahangir (Hazrat Imam) and the mosque, and the underground cave - Amir Temur's tomb, have been preserved.

In 2001, this object was included in the UNESCO World Heritage Book.

So, during the reign of Amir Temur, the Darut-Tilovat complex (a mausoleum built over the tomb of Shaykh Shamsuddin Kulol; in 1374, Sahibgiron built a new mausoleum next to it and moved the grave of his father Amir Taragai Bahadir to this place), a mosque, two mosques to the east of it The mausoleum of Hazrat Imam was built and turned into a pilgrimage site in the Mari complex - Darussiadat, in the south-eastern part of the city [17].

Also, the Aksaray complex built by Temurbek is considered a beautiful place of pilgrimage not only in Uzbekistan, but also in the world.

Odina Mosque is one of the historical monuments located in the city of Karshi. According to sources, this building was built by Sahibkiran Amir Temur in 1385-1386 [18:40]. Historian scientist M. Masson described in detail the appearance, dimensions and other noteworthy aspects of the Odina Mosque. This huge building located in Registan together with Abdullakhan madrasa forms a "double" architectural complex, its size is 50 meters in length and 40 meters in length, its special feature is the lock of

the entrance door, and its key noted that the cover of the screw-in part and the two rings of the door were made in the shape of a fish [19:33-62]. According to the elders, the Odina mosque was destroyed by Russian invaders in the 60s of the XIX century. The remains of the dome and towers of the mosque were preserved until 1914. In the same year, Emir Olimkhan repaired several buildings in Karshi, including the Odina Mosque [20].

In 1938, the mosque was surrounded by a high wall and it was turned into a place where prisoners were kept.

During the period of independence, the attitude towards historical monuments changed in our republic. Since the end of 2004, the prison has been moved to another place. Among other monuments in front of it, renovation works were carried out in order to restore the Odina mosque to its original, ancient state [20].

According to the order of the President of the Republic of Uzbekistan "On additional measures to further study the legacy of repression victims and perpetuate their memory" [20], in 2021, the "Memory of repression victims" will be held in the Odina mosque" museum was opened.

Abu Ubayda ibn al-Jarrah memorial complex is located in Gulshan MFY in the south-eastern part of Qarshi city. According to the legends, Amir Temur brought the famous doctor Abu Ubayda ibn al-Jarrah to his burial during his campaigns in Arab countries, especially in Jordan.

Abu Ubaidah was born in Mecca in 583. Abu Ubaidah, one of the followers of Prophet Muhammad (pbuh), was one of the commanders of the Caliphate army during the time of Caliph Umar. Actively participated in the battles of Badr, Uhud, Yarmouk. He was forced to fight against his father in the Battle of Badr (624). He is one of the Companions who made a great contribution to the spread of Islam. During the struggle to spread Islam in Syria, he fell ill with cholera and died in 638 in the territory of present-day Jordan.

In the Abu Ubaid memorial complex, there was a decorative minaret on the northwest side of the grave in the 19th - early 20th centuries. The mosque here was demolished in 1926. To the south of the complex is a large 4-sided pool. The shrine was renovated in 2000, and the surroundings were improved. A mausoleum was built over the grave [21:506]. The complex was restored in 2012.

Today, the Abu Ubayda ibn al-Jarrah memorial complex has become one of the places visited by many pilgrims.

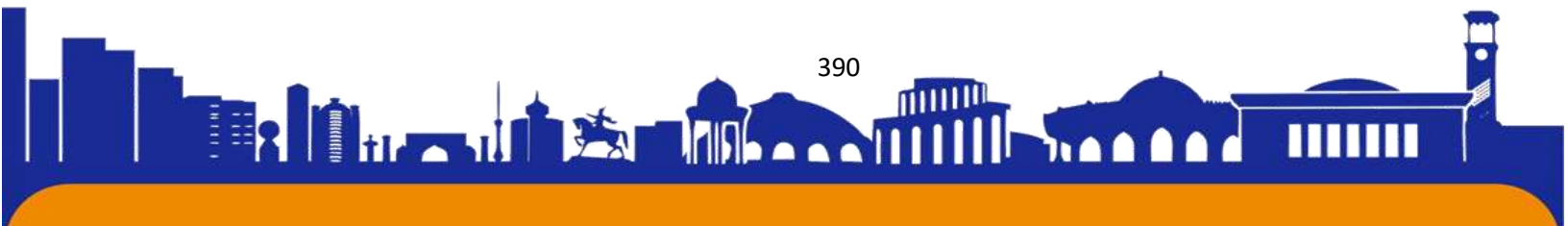

In conclusion, we can say that although many architectural monuments of Amir Timur's era have not been preserved in the Kashkadarya oasis, the above-mentioned shrines are tourism objects that attract the most tourists.

Literatures

1. Sharafuddin Ali Yazdi. Zafarnoma. - T.: "Sharq", 1997, p. 88.
2. Amir Timur at the European ambassadors. - T.: NMIU named after G. Ghulam, 2007. - B.111.
3. Hasanov, A. (2020). Kesh-Shakhrisabz oasis in the middle ages. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(5), 1492-1495.
4. Khudaykulovich, E. A. (2022). Guzar's ethymology in Historical Sources. *International Journal of Development and Public Policy*, 2(3), 135-138.
5. Muminovich, H. A. (2022). TERRITORIAL AND GEOGRAPHICAL LOCATION OF THE CITIES OF THE TERMIZ OASIS IN THE EARLY MIDDLE AGES. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 6, 1-6.
6. Khasanov, A. M. (2021). Historical and Geographical Regions of Chaghaniyan. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(4), 96-100
7. Karimov, B. (2021). Historical Geography of Yakkabog District. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(4), 121-123.
8. Xudaykulovich, E. A. (2022). Handicraft and Trade in Guzar District. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(8), 128-131.
9. Eshov, B. J., & Hasanov, A. M. (2016). CERTAIN REASONINGS ABOUT ANCIENT LOCAL POPULATION AND THE NOMADIC OF CENTRAL ASIA. *Education Transformation Issues*, (1), 128-132.
10. Muminov, U. (2021). Historical Gates of Karshi. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(6), 73-76.
11. Xudoyqulovich, B. K. D. E. A. (2021). HISTORICAL GEOGRAPHICAL CLASSIFICATION AND ECONOMIC, SOCIO-POLITICAL CLASSIFICATION OF THE GUZAR DEPARTMENT IN THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY CONDITION. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government Vol*, 27(5).
12. Bahrom, K. (2022). SOCIO-ECONOMIC LIFE AND ADMINISTRATIVE TERRITORY OF SHAKHRISABZ PRINCIPALITY IN THE 19TH CENTURY. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 3(09), 59-63.

13. Bahrom, K. (2022). Political-Administrative Territory of The City of Karshi in The Second Half of The 19th Century-The Beginning of The 20th Century. *International Journal of Scientific Trends*, 1(2), 86-90.
14. Мўминов, У. (2023). THE ROLE OF THE CITY OF KARSHI IN FOREIGN TRADE. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 2(14), 386-391.
15. Khudoykulovich, E. A. (2023). ISSUES OF THE HISTORICAL-GEOGRAPHICAL LOCATION OF GUZAR DISTRICT. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH*, 2(14), 292-296.
16. Matluba, R. (2022). THE ROLE OF THE HISTORICAL MONUMENTS OF THE KASHKADARYA OASIS IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 6, 26-28.
17. Boriev Omonulla. The owner is Amir Temur. - T.: "Uzbekistan", 2011.
18. Nasriddinov K., Khojayorov O., Architectural monuments of the city of Karshi, T., 2011, p. 40
19. Nasriddinov K. Karshi Castle, 2006, pp. 33-62
20. Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. PF-5598, October 8, 2020.
21. Ravshanov P. History of Karshi. T., 2006, p. 506.

The development of tourism through "Abu-l Mu'in an-Nasafi" scientific research center

Urolov Ghaybulla

Free researcher of Karshi state university

Key words: Cultural monuments, Nasaf-Kaziri, scientific research center, tafsir, hadith, aqeed, fiqh, kalam, philosophy, ancient manuscripts, Islamic studies.

Abstract: In this article, in the years of independence based on the increasing attention to cultural heritage, including the establishment of the Abu-l Mu'in al-Nasafi scientific-research center in Kashkadarya, the goals and tasks of the center and the development of the tourism industry in the region were considered.

The Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated January 28, 2022 "On the Development Strategy of New Uzbekistan for 2022-2026" No. PF-60[1], as well as the Decree of the head of our country dated May 24, 2017 "On further development of the system of preservation, research and promotion of ancient written sources" Resolution PQ-2995 dated May 24, 2017 "On measures to further improve the system of preservation, research and promotion of ancient written sources", dated June 20, 2017 "Regarding Uzbekistan under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan "On the establishment of a center for the study of cultural monuments abroad" dated July 23, 2018 "On measures to establish a center of Islamic civilization in Uzbekistan under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan" dated March 26, 2021 "Measures to radically improve the system of spiritual and educational affairs" "about". In their decisions our ancestors, the idea of scientific spiritual preservation and development left by it is planned to bring its quality to the ranks of the advanced countries of the world. On October 11, 2021, with in a meeting with the voters of Kashkadarya, the President of the Republic of Uzbekistan established the Abu Muin Nasafi Scientific and Research Center (Nasafi Center) under the Karshi State University, and instructed about the task of collecting and in-depth study of the heritage of about 400 mature scholars who were born and raised in the oasis in one place. given Also, Bazdavis who grew up in our yut, in Nasaf-karshi[2] oasis. The heritage of Kasbawis and Subahis is also being researched.

Kashkadarya oasis has an ancient history[3:1492-1495]. Cities and villages were built in this country in the centuries before Christ. In 2002 and 2006, the 2700th anniversaries of the cities of Shahrisabz and Karshi were celebrated. Undoubtedly, the people of science and creativity have contributed to the global expansion of these cities. the contribution of heritage is great [4:135-138], science and social spheres are highly

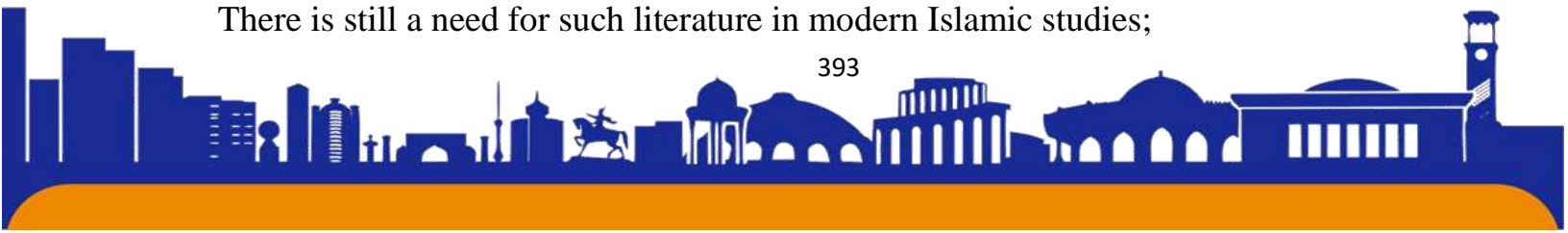
developed in this area. There is a lot of information about this in ancient writings. One of the medieval Arab historians, Abdulkarim Sam'ani, in his work "Genealogy" ("Al-Ansab"), says that resistance scholars and writers also used the nickname "Madani" [5:1-6], the word "Madina" has eight states that it is attributed to the city. They are: Madinai Munawwara, Baghdad, Isfahan, Nishapur, inner fortress in Marv, Bukhara, Samarkand and Nasaf cities. Some Nasaf scholars, including T. Yashilyurt, say that scholars from Muslim countries [6:96-100] came to Nasaf, Samarkand and Bukhara to acquire intellectual knowledge such as tafsir, hadith, aqeed, fiqh, kalam and philosophy. But in ancient Nasaf and Kesh, literature and art also developed at a high level [7:121-123]. There are many evidences [8:128-131] that the scientific conference of jurisprudents - "Majlisi al-Tadris" was held here as early as the 10th century, and the Meccan scholar Abul Qasim Ka'bai participated in it. According to historian Sam'ani, there was a special center of enlightenment built for people of knowledge in Nasaf, and its name was "Al-Qallos" (House of Scholars). This evidence alone shows the role of people of knowledge and culture here. Nevertheless, the sources related to them have not been studied until now;

who is engaged in the collection, study and promotion of oasis scientific [9:128-132] and literary sources at the university, has adequate conditions for conducting scientific and practical research, and translates sources in eastern languages [10:73-76] the lack of a system with mechanisms for creating special works about them;

There is a high level of interest in the scientific and literary [11] sources of the Kashkadarya oasis in the world, and although some of them are used as basic textbooks and manuals in Islamic higher education institutions, their authors have no idea about the country and the people they brought up [12:59-63]. The existence of the need to introduce the country's name and intellectual potential to the world through the names of famous scholars;

Karshi State University and other universities in the republic despite the fact that among the professors and teachers of educational institutions, researches on the heritage of scientists and writers who grew up in the region were carried out to a certain extent, they did not take a systematic form. The group of scientists to be formed in the center, as well as the need to organize the scientific activities of qualified experts interested in the research of a large number of hitherto unexplored sources [13:386-391];

Scientific and methodological foundations of the fight against the ideas of harmful currents have been created in the work of classical scholars [14:292-296]. There is still a need for such literature in modern Islamic studies;

paucity of intellectual centers working on the basis of original sources, which help to arm the specialists working in the history of the country and spiritual and educational structures [15:26-28];

In 2021, under the leadership of the President of the Republic of Uzbekistan, Sh.M. Mirziyoev, based on the interruption of activity in the following [16:86-90] years and the satisfaction of the effort to restore it, regarding the introduction of old manuscripts into scientific use, which remain unused and neglected among the population, as a result of which the quality of reading and the possibility of use are lost. In paragraph 2 of the minutes of the meeting No. 34 held on June 16, a task was given to establish scientific research centers at the departments of each specialty and to create all the conditions for them to earn income. Order No. 314 of July 23 was issued. In order to ensure the execution of this order: "Abu-l Mu'in an-Nasafi" research center of Karshi State University was established.

The purpose of the establishment of the center:

- Spiritual and educational measures implemented in the Republic contribute to the improvement of the effectiveness of activities;
- our ancestors kept in various foundations and private treasures
- to create an opportunity to identify, collect, study and promote the sources of scientific and literary heritage; purely for work in the field of religious enlightenment in the country
- to support the development of scientific and methodical bases of belief, freedom of will;
- It was determined to help the development of intellectual potential at the university.

Used literature

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сон “Янги Ўзбекистоннинг 2022–2026 йилларга мўлжалланган тараққиёт стратегияси тўғрисида” ги Фармони.
2. Хасанов А. Қашқадарё воҳаси шаҳарсозлиги ва меъморчилиги (XVI – XIX асрлар). – Тошкент: Ворис нашриёти, 2019.
3. Hasanov, A. (2020). Kesh-Shakhrisabz oasis in the middle ages. International Journal of Advanced Science and Technology, 29(5), 1492-1495.
4. Khudaykulovich, E. A. (2022). Guzar’s ethymology in Historical Sources. International Journal of Development and Public Policy, 2(3), 135-138.

5. Muminovich, H. A. (2022). TERRITORIAL AND GEOGRAPHICAL LOCATION OF THE CITIES OF THE TERMIZ OASIS IN THE EARLY MIDDLE AGES. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 6, 1-6.
6. Khasanov, A. M. (2021). Historical and Geographical Regions of Chaghaniyan. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(4), 96-100
7. Karimov, B. (2021). Historical Geography of Yakkabog District. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(4), 121-123.
8. Xudaykulovich, E. A. (2022). Handicraft and Trade in Guzar District. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(8), 128-131.
9. Eshov, B. J., & Hasanov, A. M. (2016). CERTAIN REASONINGS ABOUT ANCIENT LOCAL POPULATION AND THE NOMADIC OF CENTRAL ASIA. *Education Transformation Issues*, (1), 128-132.
10. Muminov, U. (2021). Historical Gates of Karshi. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(6), 73-76.
11. Xudoyqulovich, B. K. D. E. A. (2021). HISTORICAL GEOGRAPHICAL CLASSIFICATION AND ECONOMIC, SOCIO-POLITICAL CLASSIFICATION OF THE GUZAR DEPARTMENT IN THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY CONDITION. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government Vol*, 27(5).
12. Bahrom, K. (2022). SOCIO-ECONOMIC LIFE AND ADMINISTRATIVE TERRITORY OF SHAKHRISABZ PRINCIPALITY IN THE 19TH CENTURY. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 3(09), 59-63.
13. Мўминов, У. (2023). THE ROLE OF THE CITY OF KARSHI IN FOREIGN TRADE. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH*, 2(14), 386-391.
14. Khudoykulovich, E. A. (2023). ISSUES OF THE HISTORICAL-GEOGRAPHICAL LOCATION OF GUZAR DISTRICT. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH*, 2(14), 292-296.
15. Matluba, R. (2022). THE ROLE OF THE HISTORICAL MONUMENTS OF THE KASHKADARYA OASIS IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 6, 26-28.
16. Bahrom, K. (2022). Political-Administrative Territory of The City of Karshi in The Second Half of The 19th Century-The Beginning of The 20th Century. *International Journal of Scientific Trends*, 1(2), 86-90.

**ABUL MUIN AN-NASAFI – THE PROMOTER OF TEACHING OF
"MOTURIDIYA".**

Hasanov A.

Karshi state university

T.f.d. professor

Key words: "Moturidiyya school of speech", Ash'ari school, Moturidiyya, mutakallim, grammar, school of Abu Hanifa, Saiful Haqq, work of Tabsira, Ahl al-Sunnah, jurisprudence, "Bahr al-Kalam", "Tamhid".

Annotation: In this article, the scientific and spiritual heritage of Abu-l Mu'in al-Nasafi and the promotion of Moturidiya doctrine through the study and analysis of the works of Nasafi as a reformer of Moturidiya doctrine are highlighted through the sources.

Abu-l Mu'in al-Nasafi, a great representative of the Muturidiya kalam school, is one of the great figures who gained fame not only as a scholar of kalam, but also as a jurist and methodologist of his time.

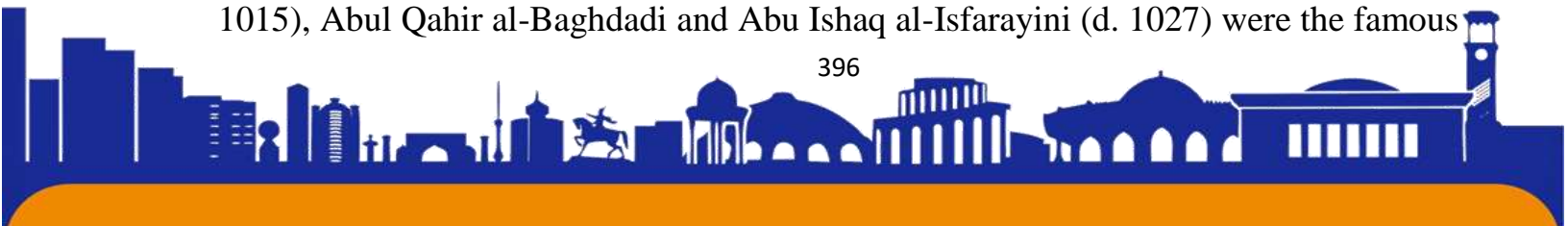
By the time of the Nasafi period, under the influence of the criticism of Moturidiyyah, the Ash'arites had become completely established in Khurasan, and they had occasionally ventured to the point of slandering the Mutakallim of Mowarounnahr [2:1492-1495]. It was during such a period that Nasafi carried out his scientific activities and considered Maturidi as his undoubted teacher, and he developed his teaching by reforming it from the criticisms stated above [3:135-138] and protecting it from the opponents.

It could not be ignored that the positions of the Nasafi Ash'aris in Mowarounnahr were becoming stronger [4:1-6]. Because Juvaini and Fakhr al-Din al-Razi, among the Ash'ari scholars who worked in Khurasan, often visited Mowarounnahr.

They organized trips and held discussions with the Hanafis. It was natural that their travels [5:96-100] would have a sufficient influence on the development of the Moturidiya school in Mowarounnahr.

Abul Mu'in al-Nasafi in his writings regarding the Ash'arites approaches with extreme caution. Some of them [6:121-123] Even if he criticizes Ash'ari in this matter, he is recognized as a scholar of Hadith.

Abu Bakr Muhammad ibn al-Tayyib Bokillani (d. 1013), Abu Bakr ibn Furak (d. 1015), Abul Qahir al-Baghdadi and Abu Ishaq al-Isfarayini (d. 1027) were the famous

scholars of the Nasafi Ash'ari school.) was closely familiar with his works and often referred to them in his works[7:128-131].

But Nasafi mentions the Ash'arites who criticized the doctrine of Maturidyya, despite the friendly relations mentioned above, without mentioning their names, and states that he had a discussion with one of them [1:364-365].

If we look at the description, it is in the first pages of the work Nasafi mainly Mu'tazilites and others[8:128-132] refutes the false sects. Sometimes he is He also supports the views of Ash'ari.

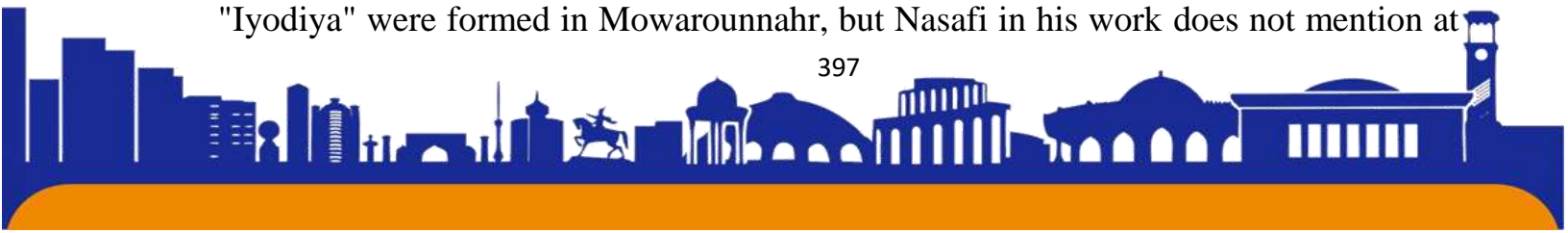
But later Nasafi [9:73-76] goes on to explain the conflicts between the two Ahl al-Sunna theological schools. He clearly and clearly reveals this in <<Tabsira>>. Nasafi sets out to clarify the central points around which the debates and controversies that began with the Ash'aris unfolded. He stated that the three Ash'ari mutakallims started slandering the Hanafis of Mowarounnahr[10].

Of these, two Ash'ari scholars had a brief discussion and the third shows determination and blindness in this work. They begin to slander many Hanafis from the Qur'an, fiqh and grammar. The whole matter is mainly about the quality of "people" (creation). They call the Hanafis blasphemous heretics and point out that not a single influential Hanafi scholar has emphasized what he said about the quality of "people" in the past[11:59-63].

Such sharp reproaches and slanders weigh heavily on Nasafi. Because he had great respect for the Hanafi madhhab and could not be indifferent to any negative attitude towards this madhhab. He tries to provide detailed information about the Hanafi scholars of Movarounnahr in the following pages of Tabsira [17:310-372].

As Nasafi concludes this topic, he apologizes for its length and places special emphasis on Moturidi as the leader of the Hanafi scholars. Nasafi's main and firm opinion was that the doctrine of stoning [12:86-90] is not new, it was followed by all the followers of Abu Hanifa all the time. To prove this, Nasafi referred to history and listed all prominent Hanafi scholars from Mowarounnahr by name.

Such slanders of the Ash'arites against the Hanafis of Mawarounnahr made Nasafi very angry. Nasafi believes that this slander was directed directly at his spiritual teacher and sheikh, Abu Mansur al-Moturidi. Because Abul Mu'in al-Nasafi appreciated Moturidi more than other mutkallims from Movarounnahr. If we turn to "Tabsira" again, we will see that this opinion is justified. In fact, until Moturidi, under the influence of the dogmatic views of Abu Hanifa, the doctrines named "Juzhoniya" and "Iyodiya" were formed in Mowarounnahr, but Nasafi in his work does not mention at

all. Perhaps it will touch on their founders. He only briefly mentions the issues of the ten media organized against the Mu'tazilites [1:357]. So, after the school of Abu Hanifa, Nasafi considered Moturidi's teachings to be the highest compared to the teachings of other scholars. His works "Tafsirat al-adilla", "Bahr al-kalam" and "Tamkhid" are works written in a spirit very close to Moturidi's "Kitab at-tawhid".

It is worth noting that the name of Moturidi was first used by Abul Muin al-Nasafi as a separate school in the name of his work. Some time after the death of Abul Mu'in, his disciple Najmuddin Abu Hafs al-Nasafi created his famous work "Aqeed al-Nasafi" in which he reflected the teachings of Moturidiyyah through the words of Abul Mu'in.

In this way, a new tradition was created, which determines the stages of development of the next period in the science of the word. Although it is still under the name of "Ashob Abi Hanifa", in fact it belonged entirely to a scholar from Samarkand. Therefore, this teaching could be called <<Moturidiyya> without hesitation, and it was. While Moturidi created his own kalam direction with the emergence of the Mu'tazilites [13:386-391] in his time, by the 11th century, Abul Muin al-Nasafi, in return for the "push" given by the Ash'aris, accepted Moturidi's kalam (doctrinal) systems as a separate school. did a great service. Some time after the death of Nasafi, the expression "Maturidiyyah school of speech" appeared in the Muslim world. This can certainly be considered as the result of the incomparable services of Abul Muin al-Nasafi, a mujtahid allama of Nasaf, a Hanafi scholar who deserved the high title of "Sayful Haqqi (Sword of Truth).

We emphasized above that Abul Mu'in was the leader of the Nasaf scholars. The reason for this is his greatest contribution to the preservation of the teachings of Moturidia in the land of Mowarounnahr. Because even after the death of Abul Muin, various slanders and criticisms against the teachings of Maturidia continued. A few centuries [14:292-296] after the death of Abul Mu'in al-Nasafi, the above severe insults to the doctrine of Moturidiyyah took place. Among the scholars of Moturidia, no scholar except Nasafi gave sufficient concern to the progress and development of this doctrine. On the contrary, some of them call their works by their own names. For example, let's take Abu Hafs al-Nasafi's work "Aqeed al-Nasafi". We do not intend to disparage this work. Because this work is considered the index of "Tafsira"[16:357]. But the fact that a scientist puts his name on his work seems to indicate that he has his own direction and doctrine in the science of belief and theology. Although Abu Hafs al-Nasafi's "Aqeed al-Nasafi" has achieved great fame over the centuries [15:26-28], it was actually a small treatise influenced by the dogmatic views of Abu Mansur al-

Moturidi and Abul Mu'in al-Nasafi. only That is why Abul Mu'in al-Nasafi, being saddened by the laziness of his comrades, brought out the image of Moturidi with great emphasis in the name of his masterpiece "Tabsirat al-adilla".

Judging from the above examples, it can be said that Abul Mu'in al-Nasafi is considered the most prominent representative of the representatives of the doctrine of Maturidia. Despite the fact that there were dozens of scholars such as Abul Yusr al-Pazdavi, Alauddin al-Samarkandi, Nuruddin al-Sabuni, Abu Hafis an-Nasafi, these scholars contributed to the development of the doctrine of maturidia. His contributions are not equal to those of Abul Mu'in al-Nasafi. That's why western orientalist who got acquainted with Abul Mu'in's work "Tabsirat al-adilla" expressed their warm opinion that he was "interpreter and reformer (revealer) of the doctrine of Maturidia".

Used literature

1. Табсира. Ж. I. Б. 364-365.
2. Hasanov, A. (2020). Kesh-Shakhrisabz oasis in the middle ages. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(5), 1492-1495.
3. Khudaykulovich, E. A. (2022). Guzar's ethymology in Historical Sources. *International Journal of Development and Public Policy*, 2(3), 135-138.
4. Muminovich, H. A. (2022). TERRITORIAL AND GEOGRAPHICAL LOCATION OF THE CITIES OF THE TERMIZ OASIS IN THE EARLY MIDDLE AGES. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 6, 1-6.
5. Khasanov, A. M. (2021). Historical and Geographical Regions of Chaghaniyan. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(4), 96-100
6. Karimov, B. (2021). Historical Geography of Yakkabog District. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(4), 121-123.
7. Xudaykulovich, E. A. (2022). Handicraft and Trade in Guzar District. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(8), 128-131.
8. Eshov, B. J., & Hasanov, A. M. (2016). CERTAIN REASONINGS ABOUT ANCIENT LOCAL POPULATION AND THE NOMADIC OF CENTRAL ASIA. *Education Transformation Issues*, (1), 128-132.
9. Muminov, U. (2021). Historical Gates of Karshi. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(6), 73-76.
10. Xudoyqulovich, B. K. D. E. A. (2021). HISTORICAL GEOGRAPHICAL CLASSIFICATION AND ECONOMIC, SOCIO-POLITICAL CLASSIFICATION OF THE GUZAR DEPARTMENT IN THE SECOND HALF OF THE XIX

CENTURY CONDITION. Journal of Contemporary Issues in Business and Government Vol, 27(5).

11. Bahrom, K. (2022). SOCIO-ECONOMIC LIFE AND ADMINISTRATIVE TERRITORY OF SHAKHRISABZ PRINCIPALITY IN THE 19TH CENTURY. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 3(09), 59-63.

12. Bahrom, K. (2022). Political-Administrative Territory of The City of Karshi in The Second Half of The 19th Century-The Beginning of The 20th Century. *International Journal of Scientific Trends*, 1(2), 86-90.

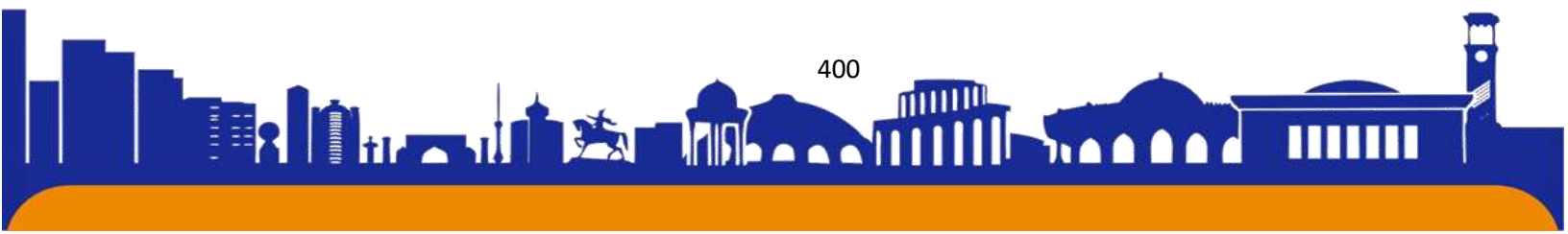
13. Мўминов, У. (2023). THE ROLE OF THE CITY OF KARSHI IN FOREIGN TRADE. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 2(14), 386-391.

14. Khudoykulovich, E. A. (2023). ISSUES OF THE HISTORICAL-GEOGRAPHICAL LOCATION OF GUZAR DISTRICT. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH*, 2(14), 292-296.

15. Matluba, R. (2022). THE ROLE OF THE HISTORICAL MONUMENTS OF THE KASHKADARYA OASIS IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 6, 26-28.

16. Табсира. Ж. I. Б. 357.

17. Табсира. Ж. I. Б. 310-372

THE ANALYSIS OF THE AREAS OF POPULATION GROWTH OF KASHKADARYA REGION

Kholikov Shodiyor

Free researcher of Karshi state university

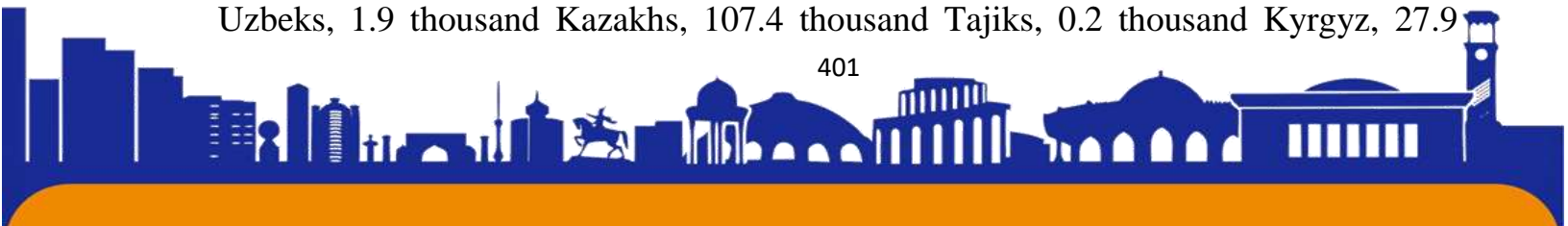
Key words: Kashkadarya demography, population density, migration, life expectancy, birth, natural change, natural increase, permanent population, national structure.

Annotation: In this article, socio-economic, demographic factors, oasis demography, population growth from other regions of the republic in Kashkadarya region for the years 1991-2021, decrease in birth rate and birth rate, changes in population density and location, increase in average life expectancy, growth of urban population in rural areas issues of slowing down of population, activation of migration are analyzed on the basis of archival sources and statistical data.

In 1999, the population of Kashkadarya region was 2166.3 thousand people, of which 1061.5 thousand men and 1104.8 thousand women [1:1492-1495]. Out of that, the urban population was 553.1 thousand people, 265.5 thousand men, 287.6 thousand women, 1613.2 thousand rural residents, 790.4 thousand men, 822.8 thousand women. By the year 2000, there were 2,212,7 people, of which 1,084,2 were men, 1,128,5 were women, of which the population of the city was 561,7, of which 269,6 were men, 292,292 were women. 1 thousand people, the population of the village is 1651.0 thousand people, men 807.3 thousand people. There were 843,7 people. In 2001, there were 2294.7 thousand people, of which 1104.3 thousand were men and 1149.4 thousand were women. Out of that, the urban population was 563,7 people, 270,6 men, 293,100 women, 1690,000 rural people, 828,1, 861,9 women. In 2002, the population was 2294.7 thousand people, of which 1148.9 thousand men and 1145.8 thousand women. Out of this, the urban population is 572.5 thousand, men are 286.9 thousand, women are 285.6 thousand, rural population is 1722.2 thousand, men are 862 thousand, women are 860.2 thousand.

According to the national composition of the population in the region in 1999, there were 1958, 3000 Uzbeks, 2,000 Kazakhs, 122,9000 Tajiks, 0.3000 Kyrgyz, 26,8000Turkmens, 22,8000 Russians, and 33,2000 other nationalities organized.

In 2000, there were 2000.3 thousand Uzbeks, 2.0 thousand Kazakhs, 125.5 thousand Tajiks, 0.3 thousand Kyrgyz, 27.4 thousand Turkmens, 23.3 thousand Russians, and 33.9 thousand other nationalities. In 2002, there were 2129.5 thousand Uzbeks, 1.9 thousand Kazakhs, 107.4 thousand Tajiks, 0.2 thousand Kyrgyz, 27.9

thousand Turkmens, 24.1 thousand Russians, and 42.2 thousand other nationalities. In 1999, there were 75.8 thousand people per 1 sq.km of the province, while in 2002, 80.1 thousand people lived there. So, the population is getting denser year by year.

In 1999, the number of births in the region was 59,573, of which the number of deaths was 9,316, and the natural increase was 50,257. In 2002, there were 54,371 people [2:135-138], the number of deaths was 9,917 people, and the natural increase was 44,909 people.

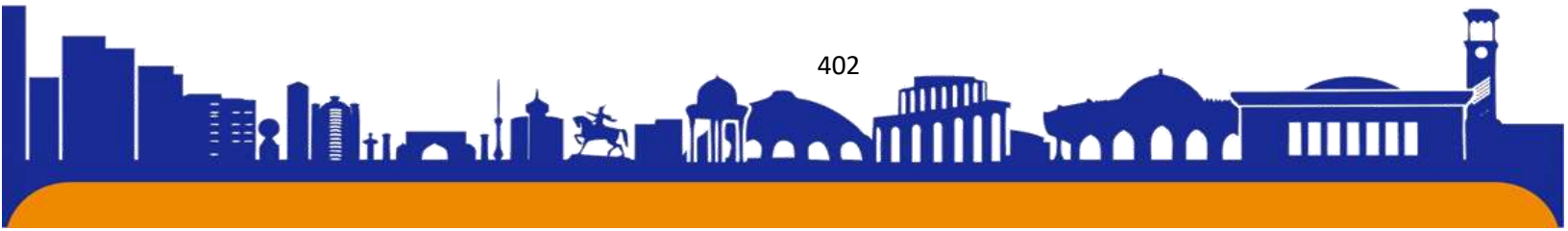
Natural population change was 27.5 per thousand in 1999 and 23.9 per thousand in 2002. The death rate was 4.3 per thousand in 1999 and 4.4 per thousand in 2002. Natural growth was 23.2 per thousand in 1999 and 19.5 per thousand in 2002 [15].

As of January 1, 2008, the population of Kashkadarya region was 2 million 506.2 thousand, of which 613.8 thousand were urban, 1 million 892.4 thousand were rural. Chirakchi district has the largest population of 302,100 people (20,600 urban residents, 281,500 rural residents). There are 288,900 people in Shahrisabz district (out of which, the population of the city [3:1-6] was 100,6 people, and the population of the village was 188,3 people). The population of Dehkanabad district, which is the largest in terms of territory, is 112,400 people, of which 9,300 urban residents and 103,100 rural residents.

It can be seen that the majority of the population in Dehqonabad district lived in villages. 145,800 people lived in Kasbi district, 89,600 people lived in Mirishkor district, and all residents of both districts lived in villages. Among the districts, Mubarak district has the smallest population of 67,100 people, of which 24,700 urban residents and 42,400 rural residents. The population of the opposite city was 228,2 thousand people.

Among the districts that occupy one of the main places economically, the population of Koson district is 215,4000 people, the urban population is 60,300 people, and the rural population is 155,100 people. In 2004, the population of the region was 2 million 378.2 thousand people, in 2005 it was 2 million 419.8 thousand people, in 2006 it was 2 million 462.2 thousand people [4:96-100], of which men in 2004 were 1 million, 191.2 thousand people, women 1 million 187.0 thousand people, in 2005 1 million 211.8 thousand people, women 1 million 208.0 thousand people, in 2006 1 million 233.2 thousand people, women 1 million 229, 0 thousand people [15].

Also, in 2004, the urban population was 587.5 thousand people, the rural population was 1 million 790.7 thousand people, of which 294.0 thousand men lived in

the city, 897.2 thousand people lived in the village, and 293.3 thousand urban women. if he did, the number of women living in the village was 893,500.

In 2006, the urban population was 606.7 thousand people, the rural population was 1 million 855.5 thousand people, of which 303.5 thousand men lived in the city, and 929.7 thousand people lived in the village.], the number of women living in rural areas was 925,8 thousand.

According to the national composition of the population in 2004, the number of Uzbeks in the region was 2 million 170.3 thousand, Tajiks 111.2 thousand, Turkmen 29.0 thousand, Russians 23.9 thousand, Tatars 10.0 thousand, Kazakhs 1.9 thousand, Koreans 1.3 thousand, Kyrgyz 0.2 thousand, other [6:128-131] nationalities made up 30.4 thousand. In 2006, the number of Uzbeks in the region was 2 million 251.5 thousand, Tajiks 113.9 thousand, Turkmen 30.0 thousand, Russians 23.1 thousand, Tatars 9.7 thousand, Kazakhs 2.0 thousand, Koreans 1.2 thousand, Kyrgyz 0. 2 thousand other nationalities made up 30.6 thousand. It can be seen that during 2004-2006, the number of Uzbeks, Kazakhs, Tajiks, and Turkmens increased, while the number of Russians, Tatars, and Koreans decreased. The main reason for this is related to their birth and migration processes.

According to the natural population change, in 2004, 53,239 people were born in the region, 9,294 people died, in 2006, 53,731 people were born and 10,019 people died. Natural population change: births in 2004 were 22.6 per thousand in 2006, 22.0 per thousand in 2006, death was 3.9 per thousand in 2006, 4.1 per thousand in 2006. Natural increase was 18.7 ppm, in 2006 it was 17.9 ppm.

The population of Kashkadarya region in 2011 was 2 million 777.8 people, of which 1390.8 thousand men and 1387.0 thousand women. The urban population is 1203.9, men are 602.7 thousand, women are 601.2 thousand [7:128-132], the rural population is 1573.9 thousand, of which men are 788.1 thousand, women are 785, There were 8 thousand people.

In 2014, the population of the region was 2960.6 thousand people, of which 1487.7 thousand men and 1472.9 thousand women. The population of the city is 1275.2, men are 641.4 thousand, women are 633.8 thousand, rural population is 1685.4 thousand, of which men are 846.3 thousand and women are 839.1 thousand.

According to the national composition of the region's population in 2011, there were 2560.6 thousand Uzbeks, 120.4 thousand Tajiks, 32.1 thousand Turkmens, 21.4 thousand Russians, 9.1 thousand Tatars, others [8:73-76] nations made up 34.2 thousand people. In 2014, the national composition of the population was Uzbeks

2,675,900, Tajiks 122,400, Turkmens 32,600, Russians 21,100, Tatars 8,700, and other nationalities 34,600.

2015 analysis of the population of regional districts 185,300 people in Guzor district[9] the city population was 43.7 thousand people, the rural population was 141.6 thousand people. In Dehghanabad District, there are 131,700 people, 25,200 urban residents, 106,500 rural residents. Qamashi District has 243,200 people, 57,400 urban residents and 185,800 rural residents. The population of Karshi District is 220,700, the urban population is 80,900, and the rural population is 139,800.

In Koson District, there are 255,400 people, 132,300 urban residents and 123,100 rural residents. The permanent population of Kitab District is 239,100 people, 89,800 urban residents and 149,300 rural residents. The number of permanent [10:59-63] residents of Mirishkor District is 108,600 people, of which 40,400 are urban residents, 68.2 thousand are rural residents.

The number of permanent residents of Mubarak District is 79,200 people, of which 62,600 are urban residents and 16,600 are urban residents. The number of permanent residents [11:73-76] in Nishan District is 134,000 people, of which 81,300 are urban residents, 52.7 thousand are rural residents. The permanent resident population of Kasbi District is 177,700[12:86-90], of which 68,100 and 109,600 are urban residents.

The number of permanent residents of Chirakchi District is 360,300 people, of which 87,200 are urban residents, 273,100 are rural residents.

330,800 people in Shahrisabz district, of which urban population was 171.6 thousand people, rural population was 159.2 thousand people. The number of permanent residents of Yakkabog District is 236,400 people, of which 76,500 are urban residents and 159,900 rural residents. The number of permanent residents in Karshi[13:386-391] was 258,200 people. The permanent population of the region is 2 million 960.6 thousand people, the urban population is 1275.2 thousand people, the rural population is 1685.4 thousand people.

Natural population change In 2011, 64,037 people were born, 10,904 people died, natural growth was 53,133 people. In 2012, 64,272 people were born [14:292-296] and 10,863 people died, the natural increase was 53,409 people. In 2014, 77,493 people were born and 12,063 people died, the natural increase was 65,430 people.

The natural population growth in 2011 was 23.3 per thousand births, 4.0 per thousand deaths, and 19.3 per thousand births. In 2014, the birth rate was 26.5 per thousand, the death rate was 4.1 per thousand, and the natural increase was 22.3 per thousand. So, in the period of 1991-2021 in the Kashkadarya region, socio-economic

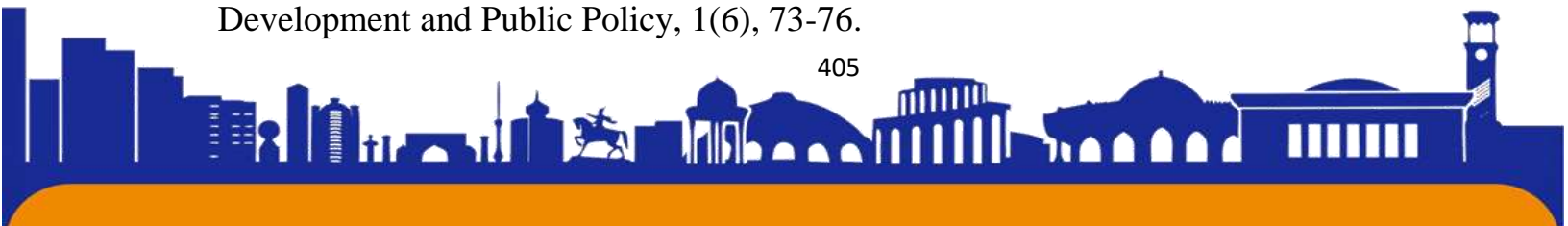

and demographic factors play an important role, the demography of the oasis is different from other regions of the republic, the growth of the population, the decrease in birth and death rates, changes in the population density and location, the increase in the average life expectancy, the city population growth is explained by the slowing down of the rural population, the activation of migration.

Used literature

1. Hasanov, A. (2020). Kesh-Shakhrisabz oasis in the middle ages. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(5), 1492-1495.
2. Khudaykulovich, E. A. (2022). Guzar's ethymology in Historical Sources. *International Journal of Development and Public Policy*, 2(3), 135-138.
3. Muminovich, H. A. (2022). TERRITORIAL AND GEOGRAPHICAL LOCATION OF THE CITIES OF THE TERMIZ OASIS IN THE EARLY MIDDLE AGES. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 6, 1-6.
4. Khasanov, A. M. (2021). Historical and Geographical Regions of Chaghaniyan. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(4), 96-100
5. Karimov, B. (2021). Historical Geography of Yakkabog District. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(4), 121-123.
6. Xudaykulovich, E. A. (2022). Handicraft and Trade in Guzar District. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(8), 128-131.
7. Eshov, B. J., & Hasanov, A. M. (2016). CERTAIN REASONINGS ABOUT ANCIENT LOCAL POPULATION AND THE NOMADIC OF CENTRAL ASIA. *Education Transformation Issues*, (1), 128-132.
8. Muminov, U. (2021). Historical Gates of Karshi. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(6), 73-76.
9. Xudoyqulovich, B. K. D. E. A. (2021). HISTORICAL GEOGRAPHICAL CLASSIFICATION AND ECONOMIC, SOCIO-POLITICAL CLASSIFICATION OF THE GUZAR DEPARTMENT IN THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY CONDITION. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government* Vol, 27(5).
10. Bahrom, K. (2022). SOCIO-ECONOMIC LIFE AND ADMINISTRATIVE TERRITORY OF SHAKHRISABZ PRINCIPALITY IN THE 19TH CENTURY. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 3(09), 59-63.
11. Muminov, U. (2021). Historical Gates of Karshi. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(6), 73-76.

12. Bahrom, K. (2022). Political-Administrative Territory of The City of Karshi in The Second Half of The 19th Century-The Beginning of The 20th Century. *International Journal of Scientific Trends*, 1(2), 86-90.
13. Мўминов, У. (2023). THE ROLE OF THE CITY OF KARSHI IN FOREIGN TRADE. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 2(14), 386-391.
14. Khudoykulovich, E. A. (2023). ISSUES OF THE HISTORICAL-GEOGRAPHICAL LOCATION OF GUZAR DISTRICT. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH*, 2(14), 292-296.
15. Вилюят статистика бошқармаси сайти (qashstat.uz) материаллари.

SUD-TIBBIYOTI TOKSIKOLOGIYASI. KIMYOVIY FAKTORLAR TA'SIRI (ZAHARLANISH) DAN JAROHATLANISH

Rayimnazarov Shaxzot Muxiddin o'g'li

Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali 4-kurs 403 s guruh talabasi.

Annotatsiya: O'zbekiston Respublikasida sud tibbiyoti ekspertizasi ma'lum amaldagi qonuniyatlarga asoslanadi. Ushbu maqolada sud tibbiyoti ekspertizasida toksikologiyasi va kimyoviy faktorlar ta'siri(zaharlanish)dan jarohatlanish haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Toksikologiya, narkotik moddalar, idiosinkraziya, rezorbtiv xususiyat, eyforiya.

Toksikologiya (yunoncha toxikon - zaharli modda, logos- fan, ta'limot) – zaharli moddalar va zaharlanish haqidagi fan bo'lib, 2 turga bo'linadi: umumiy va xususiy. Umumiy toksikologiya organizmga harxil zaharli moddalar ta'sirining umumiy qonuniyatlarini o'rgansa, xususiy tanatologiya esa alohida zaharli moddalarning ta'siri xususiyatlari va ular bilan zaharlanganda davolash usullarini aniqlashda xizmat qiladi. Hozirgi davrda u bir necha mustaqil fanlarga, jumladan: 1) sud toksikologiyasi; 2) sanoat toksikologiyasi; 3) oziq-ovqat toksikologiyasi; 4) harbiy toksikologiyasiga bo'linadi. Sud toksikologiyasi ximiya, fiziologiya va boshqa fanlar sohasida olib borilgan kattagina ishlar hayotda uchraydigan qo'pgina zaharlanishlarni aniqlashga imkoniyat yaratdi.

Ko'pchilik tadqiqotchilar zaharlanishni zaharli moddaning ta'siri tufayli sodir bo'lgan kasallik sifatida baholaydilar. Ammo zaharli modda tushuchasini aniqlashda biroz qiyinchilik tug'iladi. Shuni aytish lozimki, absolyut zaharli modda yo'q, ya'ni istagan sharoitda zaharlanish chaqiruvchi modda yo'q. Faqat bu modda organizmga tushgach, ma'lum sharoitda zaharli xususiyatga ega bo'lishi mumkin. Asosan zaharli moddalar organizmga tushgach, o'zining kimyoviy yoki fiziko-kimyoviy xususiyatlari bilan zaharlanish chaqiradi. Bundan tashqari, organizmga ozgina miqdorda kirganda ham ta'sir qo'rsatishi zarur. Shuning uchun ham sud tibbiyotida zaharli modda deb, bu moddalar organizmga ozgina miqdorda kirsam ham o'zining kimyoviy yoki fiziko-kimyoviy xususiyatlari orqali odamning sog'lig'ining buzilishi yoki o'limga olib kelishiga aytiladi.

Nerv sistemasida o'tkazuvchanlik yoki qo'zg'alish jarayonlarini yengillashtiruvchi moddalarga o'rganib qolish ko'pincha kuzatiladi. Bular sub'ektiv yoqimli sezgi va eyforiya chaqiradi. natijasida patologik mustahkam miya po'stlog'i bilan bog'lanish, dinamik stereotip sodir bo'ladi. Zaharli moddani uzoq muddatda

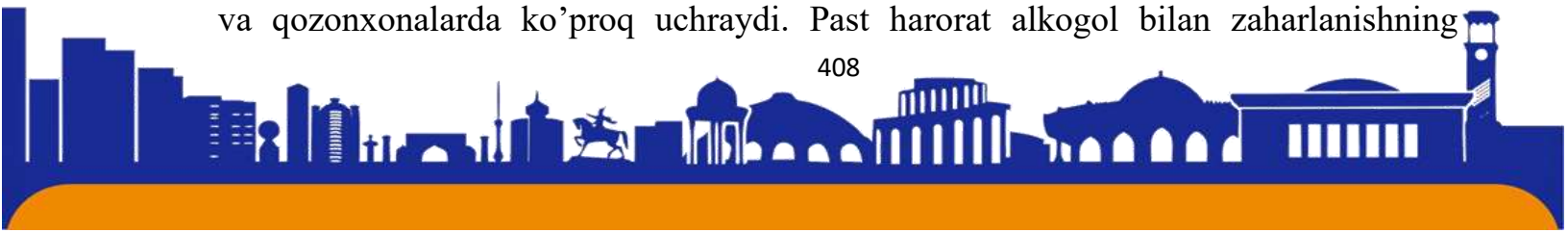

qabul qilish fiziologik ta'sirdan tashqari zaharli modda almashinuv jarayonlarida qatnashib bioximik ta'sir ham ko'rsatadi. Zaharli moddaning fiziologik va bioximik ta'sirining o'ziga xos xususiyatlari shundaki, kerakli ta'siriga erishish uchun har marta narkotik dozasini oshirishga to'g'ri keladi. Masalan, morfinistlar 0,01-0,02 g dozasidan boshlab, sekinlik bilan to 0,3-0,5 g gacha etkazadi. Sekinlik bilan miqdoriy ta'sir sifatiy ta'sirga o'tib boradi. Keyinchalik nerv sistemasining qo'zg'alishi tormozlanish bilan almashinadi. Natijada ish qobiliyatining pasayishi va bosh miya po'stloq xo'jayralarining kuchli darmonsizligiga olib keladi. Narkomanlarda narkotik moddalarni qabul qilmaslik tufayli miya po'stloq qavatida faqat buzilishlar (charchash, siqilish, serjahllik) bilan bog'liq bo'lmasdan, balki butun nerv sistemasining o'zgarishi kuzatiladi. Bu buzilishlar po'stloq osti markaziga ham aloqador bo'lib, buning natijasida ichki organlar (yurak, o'pka va boshqalar) faoliyatida qator patologik o'zgarishlar ko'zga tashlanadi. Bunday holatga abstinentsiya sindromi deyiladi. Bu davrda narkomanlar narkotik moddalarni olish uchun hatto odam o'ldirish yoki antisotsial jinoyatlar sodir qilishga ham qodir. Ayrim shaxslarda narkotik moddalarga o'rganib qolishga qarama qarshi o'laroq sezuvchanligi oshib ketishi (idiosinkraziya) kuzatiladi. Bu holat antibiotiklar, xinin, yod, novokain va boshqalar davolovchi dozalarda qabul qilinganda ham ko'zga tashlanadi. Har bir vrach davolash tayinlaganda dorilarning qo'shimcha ta'sirini oldini olish choralari ko'rihi zarur.

Ko'pgina zaharli moddalar organizmda so'rilib, qonga tushgandan keyin zaharli ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun ham to'g'ridan to'g'ri qon tomiriga yuborilganda ancha tez ta'sir qiladi. Ayrim zaharli moddalar faqat aniq yo'llar orqali kirgandagina o'z ta'sirini namoyon etadi. Masalan, xloroform nafas olganda yaxshi ta'sir ko'rsatsa oshqozonida yomon so'rilib hamda qusish refleksi paydo bo'lib tezda tashqariga chiqarib yuboriladi. Kurare teri tagiga yuborilganda tez ta'sir ko'rsatib birdaniga mushaklar falajlanishini chaqirsa, oshqozon orqali yuborilganda esa hech bir ta'siri kuzatilmaydi. Sud tibbiyoti amaliyotida davolovchi moddalarning qabul qilish yo'llarini qasddan o'zgartirish hollari ham uchraydi. 15 yoshli qizga nembutalning 10-foizli eritmasini teri tagiga yuborilganligi aniqlangan. Eritma to'g'ridan to'g'ri ko'chada tabletkadan tayyorlanilib uning «yoqimli sezgisini» kuzatish maqsadida sterillanmagan shprints orqali yuboriladi. 4 ml eritma yuborilganda jabrlanuvchi qisqa muddatga xushini yo'qotadi va ojiz holatga tushgach, uni zo'rlab nafsiga tegishadi.

Havo harorati va namligining oshib ketishi is gazi bilan zaharlanishga qulay sharoit yaratadi. Shuning uchun ham bu zaharlanish individual hammomlar, vannalar va qozonxonalarda ko'proq uchraydi. Past harorat alkogol bilan zaharlanishning

sababchisi bo'lishi mumkin, chunki bunda organizm haddan tashqari sovib ketishi va uning reaktivligi pasayishi kuzatiladi. Biroq mastlikning ayrim davrlarida sovuq ta'sirida mast odamning tezda xushiga kelish hollari ham ma'lum.

Zaharlanishlar o'zining davomligiga qarab o'tkir, o'rtacha o'tkir va surunkali davrlarga bo'linadi. O'tkir zaharlanish odatda zaharli moddaning toksik yoki o'ldiruvchi dozasi qabul qilinganda kuzatiladi. U bir necha minutgacha davom etib tezlikda o'lim bilan tugaydi. Bunga tsianid kislota, is gazi bilan zaharlanishlar misol bo'la oladi. Biroq zaharli modda ta'sir qilgandan biroz vaqt o'tgach zaharlanish ko'zga tashlanadi. Buning davomligi zaharli moddaning xarakteri va qonga so'rilish Zaharlanishlar o'zining davomligiga qarab o'tkir, o'rtacha o'tkir va surunkali davrlarga bo'linadi. O'tkir zaharlanish odatda zaharli moddaning toksik yoki o'ldiruvchi dozasi qabul qilinganda kuzatiladi. U bir necha minutgacha davom etib tezlikda o'lim bilan tugaydi. Bunga tsianid kislota, is gazi bilan zaharlanishlar misol bo'la oladi. Biroq zaharli modda ta'sir qilgandan biroz vaqt o'tgach zaharlanish ko'zga tashlanadi. Buning davomligi zaharli moddaning xarakteri va qonga so'rilish tezligiga bog'liq. Odatda o'tkir zaharlanishning davomligi bir necha soatdan to bir sutkagacha vaqtni tashkil etadi. O'rtacha o'tkir zaharlanish davri. Xuddi o'tkir davri singari, odatda zaharli moddani bir marta qabul qilgandan keyin anchagina sekinlik bilan boshlanib, to 1-2 haftagacha cho'ziladi. Zaharlanishning bunday o'tishi zaharli moddaning oz miqdorda qabul qilinishi, sekinlik bilan so'rilishi yoki organizmdan chiqib ketishi (simob ikki xloridi) bilan bog'liq. Bunday hollarda alohida ichki organlar (bosh miya, jigar, buyrak va boshqalar) ning jarohatlanishi bilan bog'liq o'zgarishlar birinchi navbatda ko'zga tashlanadi.

Surunkali zaharlanish davri. Uzoq muddatda zaharli moddaning biroz miqdori (tetraetil, qo'rg'oshin, ayrim yadoximikatlari) organizmga qayta-qayta tushishi bilan bog'liq. Zaharlanish manzarasi asta sekinlik bilan rivojlanib, ba'zan markaziy nerv sistemasi ayrim kasalliklariga xos atipik xarakter tusini oladi. Zaharli moddani qabul qilgandan keyin o'lim bir necha haftadan va hatto oylardan keyin ham sodir bo'lishi mumkin.

Zaharli moddaning organizmga ta'siri natijasida hujayralar, organ va to'qimalarning funksiyasini buzilishi tufayli doimo odamning sog'lig'iga ziyon etkazilishi mumkin. Ayrim zaharli moddalar qabul qilingach, to'g'ridan to'g'ri reflektor ta'sir ko'rsatib birdaniga zaharlanish chaqirishi ko'zga tashlanadi. U zaharli modda tushgan joyida sezuvchi nerv tolalarini ta'sirlanishi (shok) tarzida namoyon bo'ladi. Bunday manzara o'yuvchi zaharli moddalar bilan zaharlanganda kuzatiladi.

Ko'pchilik zaharli moddalar rezorbtiv xususiyatga ega bo'lib, asosan qonga so'rilganda ko'rinadi. Odatda rezorbtiv moddalar ko'pincha saralab ta'sir qilish xususiyatiga ega. Masalan, kon gemoglobiniga (qonga ta'sir qiluvchi zaharli moddalar), bosh va orqa miyaga (tserebrospinal zaharli moddalar), yurakka (intrakardial zaharli moddalar) va boshqalarga ta'sir qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Gromov A.P. Kurs lektsiy po sudebnoy meditsine. – M.: Meditsina, 1970, 312 s. 2. Jalolov J.J. Sud tibbiyoti. – Toshkent, 1996.
3. Iskandarov A.I. Murdani topilgan joyida ilk bor ko'zdan kechirish: O'quv-uslubiy qo'llanma. – T., 1993, 46 s.
4. Iskandarov A.I. Sud tibbiyot fanidan test nazarati. I qism: O'quv-uslubiy qo'llanma. – T., 1994, 133 s.
5. Iskandarov A.I. Sud tibbiyot fanidan test nazarati. II qism: O'quv-uslubiy qo'llanma. – T., 1994, 114 s.
6. Iskandarov A.I., Eshmuradov B.A., Iskandarov A.R. To'mtoq va o'tkir jismlardan shikastlanishlarining sud-tibbiy ekspertizasi: O'quv-uslubiy qo'llanma. – T., 1998, 10 s.

МАКСУД ШАЙХЗОДА ХАЁТИ ВА ИЖОДИ ЁЛЛАРИ

Тошкент Государственным Транспортном Унаерситета
Студента Вахобов Каюм

Абстрактный. Большой знаток узбекской классической литературы и шариата, искусный переводчик образцов мировой и русской литературы, Шайхзаде сумел оставить неизгладимый след в истории литературы XX века своим зажигательным шариатом, остросюжетными драмами, множеством письменных статей шариат,

Ключевые слова: творец, поэзия, перевод, художественная литература, поэт, публицист, народ.

Аннотация. Знаток узбекской классической литературы и поэзии, прекрасный переводчик шедевров мировой классики М. Шейхзаде своей зажигательной поэзией, остросюжетными драмами, а также многочисленными статьями оставил неизгладимый след в истории узбекской литературы 20 века.

Ключевые слова: творчество, поэзия, перевод, художественная литература, поэт, публицист, народ.

Один из крупнейших представителей узбекской литературы XX века, сын Максуда Масума, сына двух народов: узбекского и азербайджанского, Шейхзаде родился в 1908 году в городе Агдаш (Акташ) Азербайджана в интеллигентной семье. Его отец Масумбека профессия лекарство быть поэзией _ очень сильно любимым, своим детям слишком к литературе любовь чувство впитал персона был _ Мать Фатимаханым слишком разумный девушка те , кто

Исходный стихи в школе изучать в течение написать начал _ Он читал их на школьных мероприятиях. Его первое стихотворение было опубликовано в 1921 году в газете «Коммунист» в Баку. Большинство стихотворений этого периода, написанных на азербайджанском языке, сохранились в виде рукописей в «Записной книжке Шейхзода».

В 1930-е годы вышли сборники поэта «Десять стихотворений», «Согласные», «Третий Китаб», «Джумхурият». Благодаря этим сборникам Шайхзаде стал известен и признан уникальным поэтом в узбекской литературе. Поэт справедливо писал в «Ташкентноме»:

Родина Низами, земля
Гянджи наполнили мои легкие
воздухом поэзии...

Но тонкая нить поэзии
проросла в бассейнах
Сырдарьи...

Пик творчества поэта пришелся на 1940-е годы, во время Второй мировой войны. Уничтожая угрожающий человечеству фашизм, сохраняя жизнь, честь и мир, призывая народ не падать духом, выстоять. В эти годы вышли такие книги поэта, как «Кураш нечун», «Борьба и песня», «Капитан Гастелло», «Говорит Конгил» была основной темой его сборников. В 1944 году была создана историческая драма «Джелалуддин Мангуберди», еще один классический образец творчества Шейхзаде. В XIII веке, когда войска Чингисхана попытались вторгнуться в нашу страну, Джалалуддин Мангуберди, один из отважных сынов нашего народа, сражался с врагом. Он отважно борется за сохранение независимости своей родины. Именно эта фигура исторической личности и художественная правдивость изображения страниц славного прошлого обеспечили успех написанной в 1944 году драмы «Джелалуддин Мангуберди». При жизни автора это произведение полностью не публиковалось. Впервые она была опубликована на узбекском языке целиком в 1988 году, через 21 год после смерти драматурга. Она была поставлена в Узбекском государственном академическом драматическом театре имени Песы Хамзы (ныне Узбекский национальный академический драматический театр). Великий актер Шукур Бурханов воплотил на сцене образ полководца батыров Джалалуддина.

В послевоенные годы Шайхзаде были изданы сборники стихов, воспевавшие мирную жизнь и радость творчества, такие как «Книга пятнадцати лет», «Мои аплодисменты», «Струны времени», «Шула», «Квартал». Развод века». В 1957 году он написал эпопею «Ташкентнома», полную глубоких философских и страстных переживаний о Ташкенте.

У Шекспира транслятор гуманистических идей, у Байрона — революционный дух романтики; В поэтических творениях Пушкина — широта художественного развития правды и яркость полной народной творческой лирики, в стихах и поэмах Маяковского — умение говорить «всеми голосами», его воинственность одухотворена.

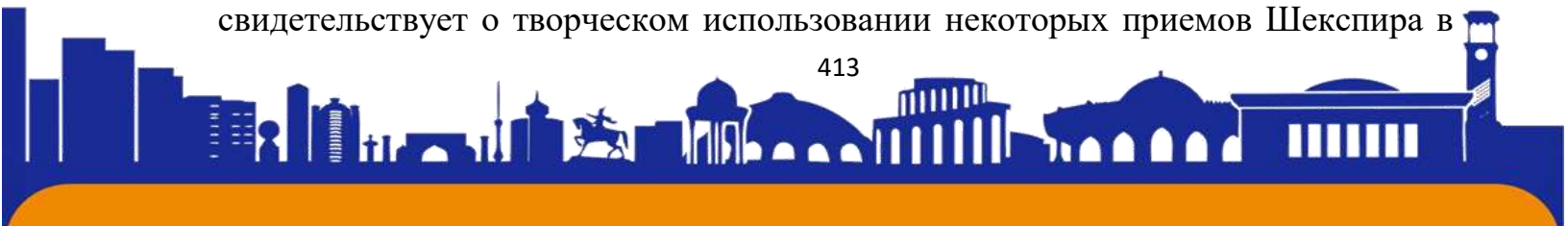

Интересы Шейхзоды к переводу, оставившем поистине богатое наследие в копилке узбекской литературы, неполны. Одним из таких сокровищ является трагедия Шекспира «Гамлет», которая была переработана в тридцатых годах и стала переводиться с блеском поэтического и философского настроения. Произошло это в сороковых годах, когда у переводчика созрели возможности справиться с этой чрезвычайно ответственной задачей. Так, в 1948 году, то есть через 12 лет, появился первый перевод трагедии «Гамлет». Переработанный в 1960 году, он ясно показывает высокую ответственность Шейхзаде к этому бессмертному произведению Шекспира.

Глубокое понимание и правильная оценка оригинальности, а также поэтического богатства перевода «Гамлета» раскрывают его истинное мастерство в творчестве Максуда Шейхзаде, анализ перевода «Гамлета» сопоставляется с интерпретацией характер главного героя трагедии. Такой путь исследования был пройден, и еще одна цель — показать эволюцию этой идеи. Образ главной героини Фохеа очень сложно понять и интерпретировать: он сложен и многогранен. Одной из трудностей является наличие мифологических образов, смысл которых не ясен; вторая — философская глубина характера героя; третья — социально-историческая дистанция изображенной в трагедии правды. Именно эти факторы обуславливают неоднозначность трактовки «Гамлета» интерпретаторами и необходимость интерпретации, толкования и дополнительных объяснений отдельных моментов трагедии. Этими же факторами объясняется и отношение Шейхзоды к архаизмам узбекских словосочетаний. Максуд Шейхзаде – самобытный художник, создавший школу переводов, а позже воспитавший многих молодых переводчиков.

Шейхзода – автор бессмертной трагедии «Мирзо Улугбек». Она была написана под влиянием произведений Шекспира «Гамлет», «Король Лир», «Ромео и Джульетта» Это профессия, сыгравшая очень важную роль в ее развитии . В произведении с любовью и славой изображена фигура нашего прадеда Мирзо Улугбека, получившего признание среди астрономов мира, который представил миру тимуридскую родословную после великого Амира Темура. Шукур Бурханов исполнил этого персонажа с большим мастерством. В 1964 году Шейхзода написал сценарий к фильму «Звезда Улугбека» по мотивам этой трагедии. В пьесе «Мирзо Улугбек» автор описал уникальную реальность правления внука Темура, полную тревог и драматических событий, что свидетельствует о творческом использовании некоторых приемов Шекспира в

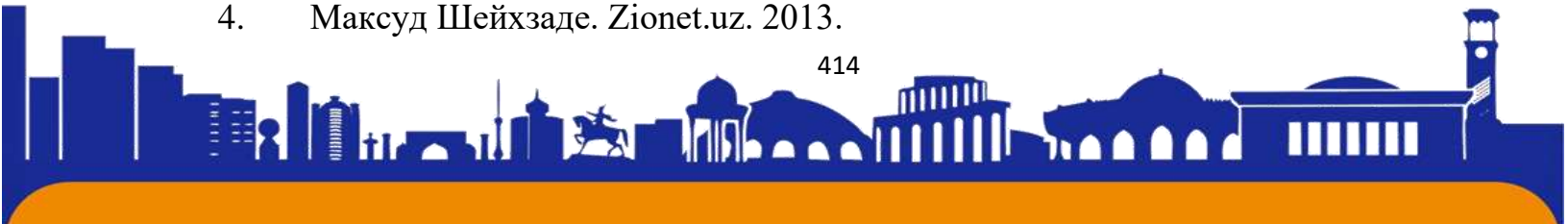
его исследованиях. Однако это не отменяет оригинальности Шейхзаде, его новаторства в развитии сюжета и персонажей «Мирзо Улугбека», наоборот, в высокой степени подчеркивает самостоятельность автора, что, собственно, и определяет его оригинальность. Известно, что Максуд Шейхзаде не знал английского языка. В то же время творчество Шейхзода чисто в глазах узбекских читателей и великих английских драматургов: его переводы читаются с интересом. Переводчик, сумевший сделать переводы произведений Шекспира во многом достойными оригинала, был особым талантом Шейхзаде. И не только это. Здесь важную роль сыграли некоторые неизменные правила Шейхзаде, во многом определяющие качество переводов - восстановление знаков и образов в оригинале, поиск языкового эквивалента, основное отношение к истине, деталям, феномену повествования, композиционная и смысловая адекватность перевода. оригинальная копия. Шейхзоде удалось возродить на родном языке символы и образы трагедий «Гамлет» и «Ромео и Джульетта», художественные средства узбекского языка, социальную среду, дух той эпохи, когда ее подлинность стала предметом изучения. Изображение.

Он ориентируется на произведения прогрессивных, гуманитарных, миролюбивых, уникальных, гуманистических авторов. Такие качества характерны для Шейхзаде. Он ненавидит зло, эксплуатацию народов, неравенство, рабство, колониализм, пиратские войны, бессердечие, эгоизм и тому подобные явления жизни.

Таким образом, М. Шейхзаде переводил то, что было ему близко и созвучно его мировоззрению и творческому образу. Монументальные произведения поэтического искусства - его большой талант. В узбекской поэзии возрождены великие шедевры Востока и Запада, и теперь они обретают полный голос и составляют полное богатство нашей национальной литературы. Поэт, драматург, переводчик, публицист, ученый, педагог Максуд Шайхзаде, сын двух стран, человек, которого навсегда запомнят за его вклад в развитие узбекской культуры.

Использованная литература:

1. Энциклопедия «Ташкент». 2009 г.
2. Закиров М. Максуд Шейхзаде: литературно-танкистский очерк. – Ташкент, 1969.
3. Шомансур Ю. Шейхзаде – творческий поэт. – Ташкент, 1972.
4. Максуд Шейхзаде. Zionet.uz. 2013.

SHAYXZODA HAYOTIGA NAZAR SOLIB

Toshkent Davlat Transport Universiteti talabasi Tursunboyeva Dilshoda
Nazirjonovna

Аннотация: Мақолада Олмос Аҳмедованинг хотиралари асосидаги воқеалар ифодаланган. Шайхзоданинг Гафур Ғулом билан ҳамкорлиги, дўстона муносабатлари, оилавий яқинлиги, адабий алоқалари, аънавийлик ҳамда новатрлик масалалари шунингдек, муаллифнинг шахсий ҳаётида тутган ўрни хотиранавислик асосида баён қилинган.

Калит сўзлар: меҳрибон, бағри кенг, самимий, яқин одам, Сакина хола.

Annotation: The article describes the events based on the memoirs of Olmos Ahmedova. The issues of the prince's cooperation with Ghafur Ghulam, friendly relations, family closeness, literary ties, tradition and innovation, as well as the role of the author in his personal life are described on the basis of memoirs.

Key words: kind, generous, sincere, close person, Aunt Sakina

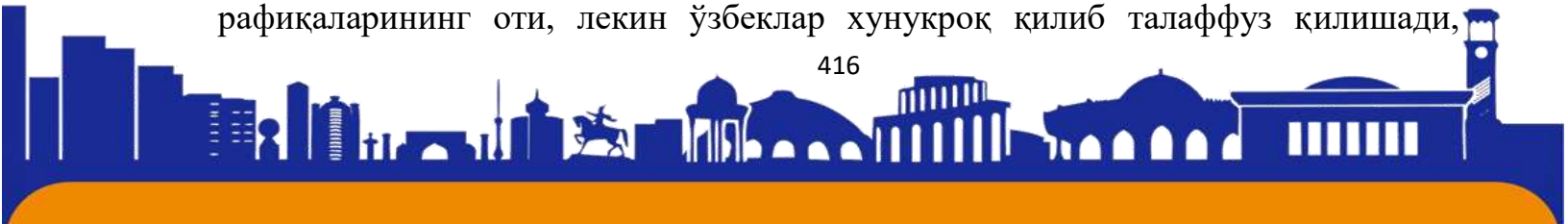
Тошкент давлат транспорт университетида таҳсил олаётган талабалар шоир ва ёзувчилар ҳаёти ва ижодини қизиқиб ўрганишга ҳаракат қилишади. Шу жумладан, Мақсуд Шайхзоданинг ижодини ҳам ҳар томонлама таҳлил қилиб, шеърларини ёд олиб, унинг поэма ва трагедияларини ўқиб ўрганишга ҳаракат қилишади. Бунда “Ўзбек (рус) тили” кафедраси профессор–ўқитувчилари талабаларга ўз ёрдамини бериб келишяпти. Улар талабалар билан бирга турли тадбирлар, семинарлар, иншолар танловлари, китобхонлик кечаларини тез–тез ўтказиб туришади. Фаол талабалар фахрий ёрлик ва совғалар билан тақдирланадилар. Шу жумладан, Мақсуд Шайхзода ижоди бўйича ҳам турли тадбирлар ўтказилди. Унинг шеърий тўпламлари–“Лойиқ соқчи”, “Ўн шеър”, “Ундошларим”, “Учинчи китоб”, “Жумҳурият”, “Ўн икки”, “Янги девон”, “Кураш нечун”, “Кўнгил дейдики...”, “Ўн беш йилнинг дафтари”, “Юрт шеърлари”, “Олқишларим”, “Йиллар ва йўллар”, “Шеърлар” ва бошқа шеърий тўпламларини қизиқиб ўқишади ва ёд олишади. Шайхзода қофиянинг янги бадий имкониятларини кашф этиб, ўзбек шеъриятига янги вазн ва шакл қўринишларини олиб кирган шоирдир. Унинг “Учинчи китоб”, “Жумҳурият” каби Иккинчи жаҳон урушидан олдинги шеърий тўпламлари, шунингдек “Кураш нечун”, “Жанг ва қўшиқ”, “Капитан Гастелло” каби Иккинчи жаҳон урушига бағишланган шеърий тўпламларини талабалар қизиқиб мутолаа қилишади. Иккинчи жаҳон уруши йилларида шоир бутун ижодини душман устидан ғалаба қозонишга сафарбар этади. У шеърий тўпламларида аёвсиз урушга халқимизни ғалаба

қозониши муқаррар эканлигини кўрсатиб, уларни ишонтирди. Айниқса “Жалолиддин Мангуберди” тарихий драмасини талабалар жуда қизиқиб ўқишади ва таҳлил қилишади. “Ўн беш йилнинг дафтари”, “Шуъла”, “Чорак аср” каби шеърӣ тўпламларидаги қаҳрамонлар урушдан кейинги тинч қурилиш йилларида қатағонлик жабрини тортган бўлишса ҳам ўз эл-юртига фидойи инсон эканлиги таъкидланган. Талабалар Шайхзода кўп қиррали истеъдод соҳибӣ эканлиги, унинг шеър ва дostonлар билан бирга, жуда юксак бадий қувватга эга бўлган драмалар яратганлиги ҳақида ҳам маълумотларга эгадирлар. Улар Шайхзода умрининг сўнггида ёзишга киришган лекин тугатиб улгурмаган, “Беруний” асари ҳақида ҳам маълумот олишган. “Жамолиддин Мангуберди” ва “Мирзо Улугбек” драмалари аллақачон талабаларимизни севимли асарларига айланиб қолган. Унинг “Жамолиддин Мангуберди” ва “Мирзо Улугбек” асарлари пойтахтимиз театрларида ҳам саҳналаштирилган бўлиб, талабалар томонидан томоша қилиниб, талабалар жуда катта таъсиротларга эга бўлишяпти. Мақсуд Шайхзода қардош озарбайжон наслидан бўлиб, ҳам ўзбек халқининг тарихини, анъана ва удумларини, алломаларини яхши билган. Ўзбек халқининг садоқатли фарзанди сифатида фаолият кўрсатди. Шайхзодани талабаларимиз буюк таржимон сифатида ҳам билишади. Унинг юксак дид билан амалга оширилган таржималари ҳеч қачон ўз қимматини йўқотмайди. Унинг Пушкиннинг “Мис чавандоз”, “Кавказ асири”, Маяковскийнинг “Жуда соз” поэмалари ва шеърларини, озарбайжон шоирлар асарларини, Шекспирнинг “Рамео ва Жулетта”, “Хамлет” трагедияларини ва кўплаб асарларни моҳирона ўзбек тилига ва қардош халқ тилларига таржима қилган адибдур. У қардош халқлар ва жаҳон адабиёти классикасининг маҳорат мактабидан таълим олди. Илғор анъаналарни ўзида мужассамлаштирган серқирра алломадир.

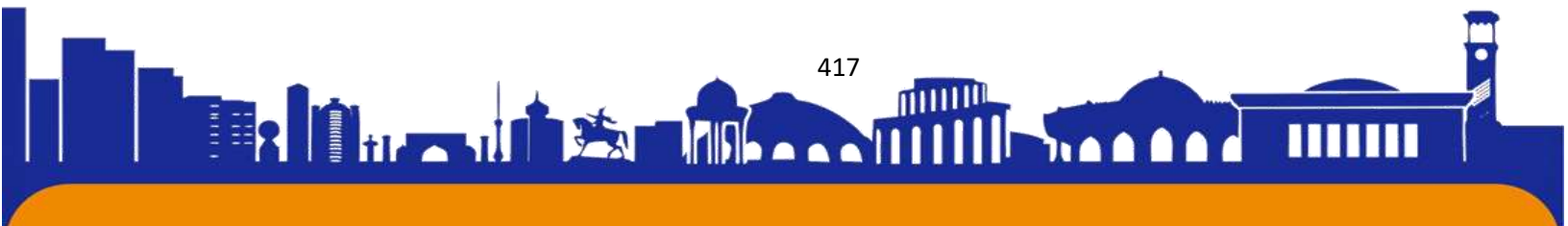
Мақсуд Шайхзода ҳақида ўйлар эканман, менга жуда яқин, овози ёқимли, бағри кенг, меҳрибон, жуда иссиқ чирой, самимий одам кўз олдимда гадаланади. Мақсуд амакини мен туғилганимдан оиламизнинг аъзоси, отамнинг укаларидек яқин одам деб билганман. Айтишларича, туғилганимда дадам билан Шайх амаки менга исм танлаб талашишган. Радий қўямиз ёки Шайх амаки Сакина қўямиз десалар (мен аямнинг қорниларида йиғлаган эканман, бувим, аям айтиб беришган), дадам, онасининг қорнида йиғлаган қизнинг оти қандай қилиб Сакина бўлсин, деб қулишиптилар- да. Сўнг яна ўйлаб, қиз болани Радио деб юборишмасин, дейишибди. Дадамлар Сакина деган от, Шайх амакининг рафиқаларининг оти, лекин ўзбеклар хунукроқ қилиб талаффуз қилишади,

дебдилар. Сўнг менинг исмимни танлашишипти-ю, аямларга, туғруқхонага биргаликда хат ёзиб киргизишибди. Шундан бери Шайх амаки мени “сен менинг кизим эурсан” дердилар. Сакина холам эса то ўлганларича сен менинг Сакинамсан, дердилар. Шайхзода назарида, адабиёт оламида ҳам шундай кудуқлар бор эди. У шундай кудуқларни Эсхилларнинг, Шекспирларнинг, Фитратларнинг кўз ёшлари ва дил нолаларидан пайдо бўлган трагедиядан топди. Театр санъатининг бу кўхни жанри унга бутун поэтик истеъдодини намоёйиш қилиш, замон ва олам сирларининг фалсафий асосларини кашф этиш, билим доирасининг бепоёнлигини, ўтмишда рўй берган тахт учун курашларнинг ҳозир ҳам турли шаклда такрорланиши ва ундан-да дахшатли фожиаларни келтириб чиқариши мумкинлигини башорат қилиш учун, қалбидаги битмас жароҳатлар фақат ўзининг эмас, балки халқи қалбидаги жароҳатларнинг бир қисми эканлигини ошкор қилиш учун керак бўлди.

1928 йилда Тошкентга уч йилга сургун қилинган Шайхзода бир йил-ярим йил ичида ўзбек тилини ўрганиб олиб, 1929 йилда Навоий ва Чўлпон тилидаги “Трактор” деган биринчи шеърини эълон қилди. Газета ва журнал таҳририятларида ишлади. Ўзбек мумтоз ва замонавий адабиётини мукамал ўрганиб, 30-йиллардан бошлаб умрининг охирига қадар Тошкент педагогика институтида доцент лавозимида хизмат қилди. Агар умр вафо этганида у Алишер Навоий ижодига бағишланган докторлик диссертациясини ниҳоялаб, фан доктори даражасига эришган бўларди. Шайхзода айни пайтда шоир сифатида, олим ва танқидчи сифатида, жаҳон адабиёти намуналарининг таржимони сифатида шундай катта ишларни амалга оширдик, агар улар жамлангудек бўлса, 10 – 12 жилддан ортади. Шайхзода шоир бўлиб туғилган эди. У ҳамма нарсага – нафақат ариқларнинг жилдираб оқиши, ариқ бўйидаги гулларнинг сафсар кулоқларини осилтириб туриши, шакароб қилиб сув сепилган ҳовлида оппок капалаклар ва тилла кўнғизларнинг парвоз қилибюриши... сингари табиат манзараларига, балки одамларнинг исм-шарифларидан тортиб кийинишлари, юришлари, кулишлари, қандай шароитда яшаётгани... – ҳамма- ҳаммасига қизиқар ва кўзига ғариброк кўринган талабалар, шоирлар ва бошқа замондошларига беғубор қўлини узатиб, меҳр-оқибат кўрсатиб яшади. Нақл қилишларича, Тошкент шаҳрининг ҳозир “Мустақиллик” метро бекати қад кўтарган жойда озарайжон миллатига мансуб бир киши тиланчилик қилиб турар экан.

Шайхзода одатда ҳозирги Туроб Тўла кўчасидаги уйдан собиқ Пушкин кўчасидаги Ёзувчилар уюшмасига пиёда борар ва ҳар сафар ўша кишини рози қилмасдан ўтмас Кунларнинг бирида ўша ердан ўтаётганида киссасида бир мири ҳам бўлмаган костюмини кийиб чиққаниб билиб қолиб, тиланчи олдидан бошини ҳам қилган ҳолда ўта бошлабди. Тиланчи қараса, Хизр назр ташламасдан кетмоқчи. У бор товуши билан “хов”, деб Шайхзодани чақирибди-да, назр-ниёз ташламасдан кетаётганига ишора қилибди. Бечора Шайхзода икки қўлини икки киссасига солиб ва бу киссаларнинг астарини чиқариб, ёнида бир мири ҳам йўқлигини билдирибди. Шу нохуш ҳолни кўрган тиланчи шоирга қараб: “Ишлаш керак! Ишлаш керак!” деб танбеҳ берибди. Шайхзода бу дунёга шоир ва аллома сифатида ишлаш учун келган эди. Унинг ўз устида қанчалик кўп ишлаганини ёлғиз ўзи ва ёлғиз Оллоҳ билади. Унга замондош бўлган ўзбек ёзувчилари орасида ўзбек тилини бутун бойлиги ва жилвалари билан билишда фақат Ғафур Ғуломгина у билан беллашиши мумкин. Ўзбек халқи тарихининг Улуғбек, Навоий, Жалолоддин, Фурқатлар яшаган даврларини билишда бирорта ўзбек тарихчисининг у билан беллаша олишига кўзим етмайди. Жаҳон ва СССР халқлари адабиёти ҳамда маданиятини билишда ҳам унинг олдига тушадиган одам топилмаса керак. Шайхзоданинг билими шу қадар кенг ва уфқсиз бўлган. Нақл қилишларича, у бир пайтнинг ўзида бир неча илмий, тарихий ва бадиий китобларни мутолаа қилар, улардан олинган ахборот эса унинг олтин бошидаги компьютерга шу заҳоти ёзилиб қолар экан. Иккинчи жаҳон уруши бошланганда Шайхзода “Ўн шеър”, “Ундошларим”, “Учинчи китоб”, “Жумхурият” сингари шеъррий тўпламлар муаллифигина эмас, ўз овозига, ўз поэтик тили ва услубига эга шоир сифатида танилган эди. У урушнинг дастлабки кунлариданок ватанпарварлик ғояси билан суғорилган “Курашнечун?”, “Капитан Гастелло” сингари оташин шеърларни яратдики, бу шеърлар ҳозир ҳам юксак ғоявий ва бадиий қимматини йўқотган эмас. Бу шеърлар уруш йилларида ўзбек халқи ва ўзбек жангчиларини қаҳрамонона курашга илҳомлантирган. Берлиндаги Рейхстаг устида Ғалаба байроғининг ўрнатилишида шу шеърларнинг ҳам камтарона бўлса-да, ҳиссаси бор. Уруш бошланиши билан совет давлати раҳбарлари адабиёт ва санъат аҳлига мурожаат қилиб, уларни ўтмишдаги машҳур саркардалар ҳақида асарлар яратишга даъват этган. Шу даъватга жавобан Ҳамид Олимжон араб босқинчиларига қарши курашган Муқанна, Ойбек мўғул босқинчиларига қарши кўзғолон кўтарган Маҳмуд Горобий, Шайхзода эса мўғул босқинчиларига қарши курашда жасоратва матонат кўрсатган Жалолоддин

ҳақида сахна асарларини ёздилар. Шайхзода жасур саркарда ҳақидаги Шаҳобуддин Муҳаммад Насавийнинг “Сийрат ас-султон Жалолиддин Мангбурни” ва Алоуддин Атомалик Жувайнийнинг “Тарихи жаҳонгушойи Жувайний” каби асарларини ўқиб, шу асарларда тасвирланган тарихий давр воқеалари асосида асар ёзишга киришди. Ҳали қаламини драматургияда синаб кўрмаган шоир Шекспир трагедияларини мутолаа қилиб, улуғ инглиздан трагик образ яратиш, шу образ орқали тарихий давр фожиаларини очиб ташлаш, тарихий давр ва тарихий шахс ҳаётида рўй берган воқеаларни трагик конфликт атрофида уюштириш санъатини ўрганди. Маннон Уйғур сахналаштирган, бош ролларни Шукур Бурҳон, Аброр Ҳидоятлов сингари буюкактерлар ижро этган “Жалолиддин Мангуберди” спектакли томошабинларни ларзага келтирди. Спектаклни катта ҳаяжон билан томоша қилган Ойбек ва Ғафур Ғулом: “Ўзининг фикрий ва бадиий тўлғинлиги, юксаклиги жиҳатидан “Жалолиддин” бизнинг драматургиямизда юқори пояни ишғол этади”, - деб ёздилар. Афсуски, уруш ғалаба билан тугагандан сўнг, халқ ва армияни ғалабага илҳомлантирган бир неча тарихий асарлар қатори, “Жалолиддин Мангуберди” ҳам феодал ўтмишни идеаллаштирган асар сифатидан сахнаданолиб ташланди. Кўп ўтмай, яна ижодий зиёлиларни қатағон қилиш компанияси бошланиб, Шайхзоданинг ҳам бошига Чўлпонлар қисмати тушди. У “феодал даври саркардаси”, “Кавказ халқларининг жаллоди” образини идеаллаштиришда, Маяковскийнинг “В.И. Ленин” достонини бузиб таржима қилишда айбланиб, қатағоннинг қонли гирдобига ташланди. Шайхзоданинг саховати ва меҳр-оқибатидан баҳраманд бўлиб келаётган “дўстлар” ва “шогирдлар” шу жараёнда НКВДдан “ҳолис хизматлари”ни аямадилар. Қамоқхонада НКВД жаллодлари томонидан калтакланган, Сибирдаги лагерлардан бирида эса ҳўрланган ва азобланган шоир ёвуз даҳо лаҳатга тушганидан сўнггина озодликка эришиб, яна оиласи бағрига, ўзбек адабиёти бўстонига қайтди. У ёвуз даврдан, ҳасадгўй душманларидан янги ва юксак асарларни яратиш йўли билан қасос олди. Шу “қасос”нинг самараси сифатида ўнлаб гўзал шеърлар, “Тошкентнома” сингари достон ва “Мирзо Улуғбек” сингари трагедия майдонга келди. Айниқса, шекспирона маҳорат муҳри босилган “Мирзо Улуғбек”нинг яратилиши ва шу асар асосида театр спектакли ҳамда “Улуғбек юлдузи” фильмининг яратилиши Ўзбекистоннинг маданий ҳаётида буюк воқеа бўлди. Бу ҳар иккала асар ва уларнинг муаллифи доврўғи бошқа республикалар ва мамлакатларга ҳам етиб борди. Бундан илҳомланган Шайхзода сиҳат-саломати ёмонлашиб бораётганига қарамай, “Абу Райҳон Беруний”

драмасини ёзишга бел боғлаб киришди. Беруний ҳақидаги тарихий-мемуар адабиётни мукаммал ўрганди, Олим ҳаётининг катта даври кечган Ҳиндистонга бориб, унинг ҳаёти ва илмий фаолиятига доир янги маълумотларни тўплади. Лекин... лекин минг афсуслар бўлсинки, асарнинг 48 вароқли икки дафтардан иборат тугалланган хомаки нусхаси Шайхзода ҳаётининг сўнгги сонияларига гувоҳ бўлган ҳукумат шифохонасида ўғирланиб йўқолди. Хоинлик, сотқинлик, виждонсизликнинг уруғи қуримас уруғлардан экан. Бутун умри бўйи улуғ шоир ва мутафаккир Шайхзода ортидан соя янглиғ эргашибюрған хоин ва сотқинлар ҳатто унинг ўлимидан кейин ҳам тинч турмадилар. Улар Шайхзоданинг сўнгги асарини ўғирлаш билангина кифояланмай, “Беруний”гача яратилган шоҳ асари “Мирзо Улуғбек”нинг пайига тушдилар. Адабиётшунос олимлардан бири трагедиядаги асосий қаҳрамонлардан бири Хўжа Аҳрорнинг Улуғбекдан 10 ёш кичик бўлгани ва Улуғбек ваҳшийларча қатл этилган вақтда Тошкентда яшаганини аниқлаб, Хўжа Аҳрор образининг талқинига қарши чиқди. Унинг бу зийраклигига тасанно ўқийдиганлар пайдо бўлди. Совуқ сувни ҳам пуфлаб ичадиган “Ҳамза” театри “Мирзо Улуғбек” спектаклини секингина репертуардан чиқарди-қўйди. Бир пайтлар “Тобутдан товуш” спектакли ҳақида яхши-ёмон гаплар оралаганда театр “юқори”нинг топшириғи билан Абдулла Қаҳҳор асарини сахнадан олиб ташлаган эди. Бундан аввал “Юрак сирлари” тўғрисида паст-баланд гаплар қўзғолганида, театр эмас, томошабинлар спектаклни сақлаб қолишган эди. Бир чаласавод олимнинг қутқуси билан “Алпомиш” халқ эпоси қораланган ва мактаб дарсликларидан олиб ташланган йилларда махсус илмий конференция ташкил этилиб, ўзбек халқи бадиий тафаккурининг бу ноёб дурдонаси сақлаб қолинган эди. Аммо “Мирзо Улуғбек” устида қора булутлар пайдо бўлганида уни тарқата олувчи куч, уни тарқата олувчи ёзувчи ва олимлар, ҳатто илмий ва ижодий жамоалар ўзларини панага олдилар. Улуғ Шайхзоданинг руҳи ва хотирасига хиёнат қилинди. Бадиий ижоднинг бир хусусияти бор. Бу, ёзувчининг тарихий ҳақиқатдан чекиниш ва ундан бадиий ҳақиқат сифатида фойдаланиш ҳуқуқи. Тарихий мавзудаги қарийб барча асарлар – тарихий драмалар, тарихий қисса ва романларда ёзувчилар Софокл ва Эсхил давридан бошлаб шу ҳуқуқларидан самарали фойдаланиб келадилар. Шайхзода ҳам шу ҳуқуқидан фойдаланган бўлиши мумкин. Бу, масаланинг бир томони. Иккинчи томони шундаки, таниқли театршунос Тохир Исломов ёзганидек, “Мақсуд Шайхзоданинг Хўжа Аҳрор сиймосини фаол бир иштирокчи сифатида асарга киритиши тарихий фактлар нуқтаи назаридан хилофдекқўринади. Зотан, Хўжа

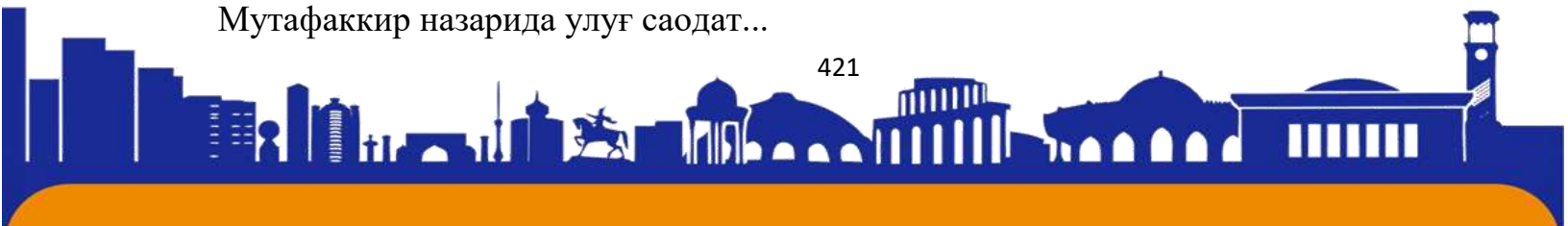

Аҳрор асли Тошкент вилоятидан бўлиб, Улуғбекдан ўн ёш кичик бўлган. Яна шу ҳам ҳақиқатки, Хўжа Аҳрор Улуғбек замонасидаёқ Мовароуннрда жуда катта шухрат топган, сон-саноксиз муридлар эгаси ва мамлакатнинг кўп худудларида беҳад мол-мулк, ер-сув ва чорвага эга йирик феодал эди.

Агар тарихий манбаларга суяниб, Улуғбек даврига чуқурроқ назар ташланса, мамлакатда дунёвий ҳукмрон, қонуний тахт соҳиби темурий Мирзо Улуғбек, диний ҳукмрон эса (таъкид бизники – Н.К.) ўта йирик феодал Хўжа Убайдулло Аҳрор бўлиб, даврининг ҳақиқий таназзул тенденциясини мана шу икки сиймо орасидаги зиддият белгилаганлигини уқиб олиш мумкин” (Т.Исломов. Тарих ва сахна. – Тошкент, 1998. – Б. 82). Таниқли тарихчи Б.Аҳмедовнинг маълумот беришича, “Тарихий китобларда, айниқса, бадийасарларда Улуғбек билан Хўжа Аҳрор ўртасида қандайдир келишмовчилик ва Хўжанинг Мирзо Улуғбекни ўлдиришда қўли борлиги ҳақида фикр айтилган” (Б.Аҳмедов. Тарих сабоқлари. – Тошкент, 1994. – Б. 260). Бу фикр тарихий ҳақиқат ёки унга зид бўлишидан қатъий назар, шундай фикр бўлган ва Шайхзода ўз асарида тарихий-адабий манбалардаги шундай фикрлардан фойдаланган. Каминани ачинтирадиган ва каминага руҳий азоб берадиган нарса шуки, биз ўз халқимизнинг буюк фарзандларини, улар яратган буюк асарларни асраш ва эъзозлаш ўрнига уларни хоин ва сотқинар қўлига икки қўллаб топшириб қўядиган... ожиз бир халқмиз. Шайхзода адабий образини катта ҳурмат ва муҳаббат билан яратган Улуғбек ўзбек халқидан етишиб чиққан подшолар орасида энг маърифатлиси, энг маърифатли кишилар орасида эса подшоси эди. Ана шу

Улуғбек асар дебчасида ойга қараб бундай дейди:

Ууу... Қарагин, манзилларинг қанча серҳашам,
Ҳеч бир шоҳга шунча иззат насиб бўлмаган.
Юлдузларнинг тоифаси шунча меҳрибон,
Бир-бирини олқишлайди чироқлар билан.
Шунча ажиб коинотнинг сирли китоби...
Фалакларнинг ҳар қатида не-не оламлар!..
Гўшанганинг ширин, мужмал дамларин пойлаб,
Қалби ўйнаб талпинувчи куёв сингари
Коинотдан нашъаларни қидирар башар.
Чунки сирлар бетидаги сирларни очмоқ,
Зиддиятлар маъносини англамоқ, ечмоқ
Мутафаккир назарида улуғ саодат...

...Маърифатни ҳукуматга қилиб раҳнамо,
Бу ўлканинг ерида ҳам юлдузлар ёқдим.
Инсонларга айтиб турдим: боққин самога,
Қанча тоза ва мусаффо, фараҳбахш, зебо...

Шайхзоданинг Улуғбеги оддий подшо эмас, коинот сирларини билишга интиланган, ер юзидаги ҳаётга, подшолар ва мамлакатлар ўртасидаги, одамлар ва ғоялар ўртасидаги курашга камида ойдан туриб қараган, катта ҳақиқатларни кашф этган, одамларда ҳам ой ва юлдузларга хос тозалик, мусаффолик, фараҳбахшлик, зеболик фазилатлари бўлишини орзу қилган подшо эди. Улуғбекнинг шундай образида Шайхзоданинг ўзидан ўтган, унинг қалбидан ёғду олган гўзал фазилатлар камалак нурларидек товланиб туради.

Улуғбек:

Эй одамзод, ибрат олгин юлдузлардан сен
Хайрихоҳлик ва баландлик хислатларида.
Шалтоқларда ағнамагин, кўтарил, юксал,
Сўқир бахтдан кўрар кўзли бахтсизлик афзал,
деган васият сўзларини айтганида эса, бу сўзлар Шайхзода тилидан акс-садо бўлиб қайтаётгандек туюлади
менга...

Литература:

1. <https://greylib.align.ru/1334/syn-dvux-narodov-maksud-shejxzade.html>
2. <https://yenicag.ru/poyet-dvukh-narodov-v-svet-vyshla-kniga-o/322421/>
3. <https://mytashkent.uz/2017/01/08/izvestnye-azerbajdzhantsy-v-uzbekistane/>
4. http://www.kultura.uz/view_2_r_12581.html
5. http://turklib.ru/literature/sudba_i_tvorchestvo_maksuda_sheihzade_v_ploskosti_literaturnyh_svyazei_-

Pirimqul Qodirovning frazeologizmlardan foydalanish mahorati
(“Yulduzli tunlar” romani misolida)

Jumayeva Dilafro‘z Orifjon qizi

Termiz davlat universiteti talabasi

Rahimova Zebiniso Shomansur qizi

Termiz davlat universiteti doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada Pirimqul Qodirovning frazeologizmlardan foydalanish mahorati “Yulduzli tunlar” romanidagi misollar yordamida ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: Tarixiy roman, frazeologizm, inson kechinmalari, kontekst, fraza.

Frazeologiya (gr.phrasis-ifoda va logos-ta'limot). Birdan ortiq mustaqil leksema ko‘rinishining birikuvidan tashkil topib, obrazli ma’noviy tabiatga ega bo‘lgan lisoniy birlik frazeologizm deyiladi. Frazeologiya leksikologiya bo‘limining tarkibiy qismidir. Frazeologizm tashkil etuvchisiga ko‘ra qo‘shma leksema kabi til jamiyati ongida tayyor va barqaror holda yashaydi. Frazeologizmning aksariyati badiiy va so‘zlashuv nutqiga xos [2.129]. Shu jumladan, adabiyotlarda ham uchratishimiz mumkin. Deyarli har bir asar o‘zida tilning ma’lum bir jihatlarini aks ettiradi. Sevimli adibimiz Pirimqul Qodirovning asarlarida ham lingvistik belgilar yaqqol ko‘zga tashlanadi. Yozuvchining asarlari aksariyati tarixiy bo‘lib, “Yulduzli tunlar” romani ham shu siraga kiradi. Asarda Zahiriddin Muhammad Bobur hayoti haqida so‘z yuritiladi. Shu o‘rinda Pirimqul Qodirovning kechinmalarni go‘zal shaklda taqdim eta olishi kitobxonlarga qahramonlarni to‘la va to‘g‘ri tushunish, dardi bilan xastalanish, o‘sha voqealar ichida yashash imkonini beradi. Yozuvchining hech narsa qilmasdan turishni “qo‘l qovushtirib turmoq”, ma’yus holatni “yuragi uvushmoq”, qo‘rquv ichida qolishni “yuragi taka-puka bo‘lmoq” shaklida ifodalanishi fikrimiz dalilidir. Asarda bunday o‘xshashi yo‘q frazeologizmlardan yetarlicha qo‘llangan. Quyida “Yulduzli tunlar” romanining “Quva. Qil ustida turgan taqdirlar” bobida keltirilgan frazeologizmlar bilan tanishamiz.

Tohir orqasiga o‘girilib, Quvasoyning quyi tomonlariga ko‘z yugurtirdi. Pastda qamishzor botqoqlik va uning ustidan o‘tgan uzun yog‘och ko‘prik bor edi. Ko‘prikdan chumoliday behisob odamlar, otlar, mollar, aravalar tizilib o‘tib kelayotgani yomg‘ir pardasi orasidan elas-elas ko‘zga chalinardi [1.3]. Ushbu kontekstda “ko‘z yugurtirmoq” va “ko‘zga chalinmoq” iboralari qo‘llangan. O‘zbek tilining izohli lug‘atida quyidagi iboralar shunday tavsiflanadi:

Ko‘z yugurtirmoq. Tezgina ko‘rib (qarab) chiqmoq [4.444].

Ko'zga chalinmoq. Ko'rinmoq.

- Ulusning sho'ri qursin! - dedi Tohir.
- Kasofat podshohlar urushmay turolmasa [1.4].

Sho'ri qursin. Ahvoliga voy, holi xarob [7.12].

Robiya xanjarga qo'rqa-pisa ko'z tashladi-da:

- Qaydam, - dedi [1.4].

Ko'z tashlamoq. Qaramoq, nazar solmoq [4.444].

Ramazon oyi o'tgandan keyin ularning to'ylari bo'lishi kerak. Tohir Robiya bilan hademay bir yostiqaqa bosh qo'yishlariga ishonib, bexavotir yurgan edi [1.4]. Bir yostiqaqa bosh qo'ymoq. Turmush qurmoq [3.335].

- Yomon tushmi? -Aytishga ham tilim bormaydir. Tushga nelar kirmas!.. Ayt!.. Mayli...[1.5].

Tili bormaslik. Biror narsa deyishga botina olmaslik, ko'ngli bo'lmaslik [6.92].

Tohir Yomon bir, falokatni oldindan sezganday yuragi uvushdi:

- Shoshilmay gapir[1.5]!

Yuragi uvushmoq. Ma'yus, ezgin holatni tuymoq. Noxush narsadan o'zini yomon his qilmoq [6.262].

Non yeb, bir kosadan qatiqli osh ichganlaridan keyin Tohir Andijonga ketish haqidagi gapning uchini chiqarishga chog'landi [1.7].

Uchini chiqarmoq. Boshlang'ich, belgilar tarzida ma'lumot bermoq, shipshitmoq [6.306].

Mulla Fazliddin og'zidan chiqib ketgan so'nggi gaplardan xavotirlanib, eshik tomonga qarab qo'ydi. Uning saroy ahliga yaqin yurib, ayg'oqchilardan yurak oldirib qo'rganini Tohir ham sezdi [1.10].

Yurag(i)ni oldirib qo'ymoq. Ma'nodoshi: **yurag(i)ni olib qo'ymoq.** Kim kimning -yurag(i)ni oldirib qo'ymoq kim [o'zining]. Bezillatib qo'ymoq [8.271].

Iztirobli o'ylar tuni bilan mulla Fazliddin ko'ziga uyqu qo'ndirmadi. Urushning alg'ov-dalg'ovida tobora bo'yni yo'g'on bo'lib ketayotgan bebosh beklar esiga tushgani sari ko'ngli bezovta bo'lardi [1.12].

Ko'ngli bezovta bo'lmoq. Odatdagi tinch holatini yo'qotmoq, tashvishlanmoq; tashvish tortmoq, tashvishga tushmoq [7.211].

O'rinlaridan turganda, Yoqubbek mulla Fazliddinga o'qrayib ko'z tikdi: -Lekin men aytgan gap shu yerda qolsin, janob me'mor. Aks holda... [1.13].

Ko'z tikmoq. Tikilib qaramoq, intizor bo'lmoq, qaramoq [4.44].

Mulla Fazliddinning yuragi taka-puka bo‘lib ketdi. Nahotki, bu bek po‘lat sandiqdagi suratdan xabardor bo‘lsa [1.13]!

Yuragi taka-puka bo‘lmoq. Vahima, qo‘rquv, xavotir holatida bo‘lmoq; bezovtalanmoq [7.88].

Qo‘l qovushtirib tikka turgan mulla Fazliddin dorug‘aga yaqinroq keldi [1.15].

Qo‘l(ini) qovushtirmoq. 3) ko‘chma. Ish qilmasdan qaqqayib turmoq [7.321].

- Nachora? Hammamizning ham taqdirimiz qil ustida turibdi [1.18].

Qil ustida turmoq. Jiddiy xavf ostida bo‘lmoq, halokat yoqasida bo‘lmoq [6.199].

- E, bu niyatlar hammasi puchga chiqdi! - deb Tohir unga tog‘asidan eshitganlarini aytib berdi [1.19].

Puchga chiqmoq. Asossiz bo‘lib chiqmoq, amalga oshmay qolmoq, yo‘q bo‘lmoq [5.324].

Podshomiz erta-indin kelib, jonimizga oro kirgay... Mana ko‘rursen !..

Jon(i)ga oro kirmoq. 1) halokatdan yoki biror ko‘ngilsiz voqeadan, tang holatdan saqlab qolmoq. 2) qiyin, mushkul ahvoldan qutqarmoq, og‘ir paytda yordamga kelmoq, yordam qilmoq [4.103].

Toshkent xoni Mahmudxon ham Xo‘jand tomonidan bizga qarshi qo‘shin tortib kelmoqda emish [1.9].

Qo‘shin (yoki lashkar, askar) tortmoq. Qo‘shin (lashkar, askar) bilan yurish qilmoq, bosib bormoq [6.155].

Bu yilgi ro‘za yoz chillasiga to‘g‘ri kelgan, jazirama kunlarda tong sahardan kechqurun qorong‘i tushguncha tuz totmay och yurish ko‘p odamning sillasini quritar, buning ustiga tashnalik azobi qo‘shilardi [1.7].

Yuqoridagi matnda qo‘llangan iboraga zid ravishda tuz totmaslik emas, tuzini totmoq iborasi O‘zbek tilining izohli lug‘atida shunday tarzda uchraydi:

Tuzini totmoq. 1) aynan tuzini ko‘rmoq; 2) mazasini ko‘rmoq, ta‘mini totmoq [6.79] ya‘ni kontekstda tuz totmaslik hech narsa yemasdan, ta‘mini totmasdan yurmoq ko‘rinishida aks etgan.

Yuqorida “Yulduzli tunlar” romanidagi “Quva. Qil ustida turgan taqdirlar” bo‘limidagi frazalarni sharhlab ilmiy yo‘l bilan izlanishga harakat qildik. Biroq asarning o‘zida frazalar juda ko‘p, biz esa dengizdan tomchi keltirdik xolos. Bu esa tarixshunos, O‘zbekistonning badiiy tarixiy o‘tmishi qayta yaralishiga ko‘p kuch va vaqt sarflagan yozuvchi Pirimqul Qodirov ijodining yuksak ekanligini ko‘rsatadi. Adib bu romanda til xususiyatlarini ochishda tarixiy so‘zlar, iboralar, pragmatik unsurlardan

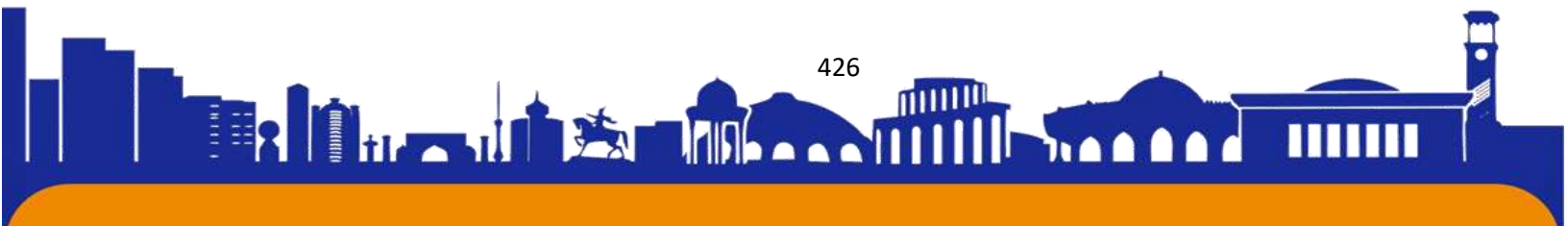

unumli tarzda foydalana olgan. Bu unsurlar o'z o'rnida asarning jozibadorligini oshirgan.

Adabiyotlar:

1. Qodirov P. Yulduzli tunlar. -Toshkent: Adabiyot uchqunlari. 2018.
2. Sayfullayeva R, Mengliyev B, Boqiyeva G, Qurbonova M, Yunusova Z, Abuzalova M. Hozirgi o'zbek adabiy tili. -Toshkent: 2009.
3. O'zbek tilining izohli lug'ati. 1-tom. -Toshkent: O'zbekiston nashriyoti. 2020.
4. O'zbek tilining izohli lug'ati. 2-tom. -Toshkent: O'zbekiston nashriyoti. 2020.
5. O'zbek tilining izohli lug'ati. 3-tom. -Toshkent: O'zbekiston nashriyoti. 2020.
6. O'zbek tilining izohli lug'ati. 4-tom. -Toshkent: O'zbekiston nashriyoti. 2020.
7. O'zbek tilining izohli lug'ati. 5-tom. -Toshkent: O'zbekiston nashriyoti. 2020.
8. O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati. -Toshkent: O'qituvchi. 1978.
9. <https://arboblar.uz>kadyrov-pirimqul>.
10. Umurqulov B. AN ESSENTIAL FEATURE OF ARTISTIK DISCOURSE //Scientific Bulletin of Namangan State University. – 2019. – T. 1. – №. 10. – С. 242-246.
11. Умуркулов, Б. "Бадиий адабиётда суз." (1993).
12. Курбаназарова Н. Ш. ЛИСОНИЙ ТИЗИМДА ЭТНОГРАФИК БИРЛИКЛАРНИНГ ЛИНГВОМАДАНИЙ АСПЕКТИ (СУРХОНДАРЁ ТЎЙ МАРОСИМЛАРИ МИСОЛИДА) //МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА. – 2020. – Т. 3. – №. 4.
13. Эргашева Д. А. ODIL YOQUBOV ASARLARIDA INSON RUHIY HOLATI IFODALANISHINING LISONIY MANZARASI //МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА. – 2020. – Т. 3. – №. 1.
14. Rakhimova Z. S. ARGO AS A SOCIALLY LIMITED LEXICAL UNIT //CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES (2767-3758). – 2021. – Т. 2. – №. 12. – С. 146-150.

O'ZBEK TILIDA JARGON VA UNGA YONDOSH HODISALAR

Rahimova Z. Sh.

TerDU doktoranti

Annotatsiya: Maqolada chegaralangan leksik birlik sanalgan jargonlar, shuningdek, argo va slenglarga ta'rif va tavsif keltirilgan. Misollar vositasida dalillangan. Argo va slenglarning jargonga o'xshash va farqli tomonlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: jargon, argo, sleng, yoshlar jargon, sinfiy dialekt, sotsiolekt.

Аннотация: В статье дается определение и описание жаргона, представляющего собой ограниченные лексические единицы, а также арго и сленга. Доказано примерами. Выделены сходства и различия между жаргоном и аргом, сленгом.

Ключевая слова: жаргон, арго, сленг, молодежный жаргон, сословный диалект, социолект.

Annotation: The article provides a definition and description of jargons, as well as argo and slang, which are limited lexical units. Proved by means of examples. The similarities and differences between jargon and argo, slang are highlighted.

Key words: jargon, argo, slang, youth jargon, class dialect, sociolect.

So'zlovchi va tinglovchi muloqot jarayonida leksik birliklardan unumli foydalansagina ko'zlagan maqsadga erishadi. Bu jarayonda so'zlovchi va tinglovchining yoshi, jinsi, dini, ijtimoiy kelib chiqishi ham muhim rol o'ynaydi. Quyida muloqot ishtirokchilarining ijtimoiy maqomi bilan bog'liq nutqiy birliklar to'g'risida fikr yuritimiz.

Tilning kommunikativ vazifasi bilan birga estetik vazifasi haqida ham to'xtalish lozim. Chunki, so'zlovchi o'z fikrlarini qanday ifodalashni, tinglovchiga aniq yetkazib berishni o'ylaydi va o'ziga xos usul tanlaydi. Aynan shu jarayonda tilning estetik vazifasi yuzaga chiqa boshlaydi. Ishlatilish darajasiga ko'ra tilimizdagi so'zlarni ikkita katta guruhga bo'lish mumkin:

1. **Umumxalq ishlatadigan so'zlar** – kundalik turmushda hammaning nutqida tez-tez qo'llanadigan so'zlardir. Bular faol so'zlar ham deyiladi.

2. **Umumxalq ishlatmaydigan so'zlar** – turli sabablarga ko'ra kundalik turmushda hammaning nutqida ham tez-tez qo'llanavermaydigan so'zlardir. Bunday birliklar nafaol so'zlar ham deyiladi. Atamalar, shevaga xos so'zlar, kasb-hunarga oid so'zlar, eskirib qolgan so'zlar, neologizmlar, jargon so'zlar, dialektal so'zlar va shu kabi barcha uchun birdek tushuncha ifodalamaydigan so'zlar nafaol so'zlardir.

Asosan og‘zaki nutq jarayonida ijtimoiy guruhlar yoki professional guruhlar (ko‘pincha sun‘iy, yashirin yoki shartli) faqat o‘zlari uchun tushunarli bo‘lgan ko‘p sonli so‘zlar va iboralardan foydalanadi. O‘zbek adabiy tilida ularni bir nechta turga bo‘lib o‘rganamiz:

Jargon [fr. jargon - ma‘lum bir guruhga oid so‘z] – biror ijtimoiy va professional guruhlariga xos, faqat ularning o‘zi tushunadigan va adabiy tildan biroz farq qiluvchi til; bundan tashqari, bu guruhlar ishlatadigan so‘zlar kamroq yopiq va oddiy nutqdan to‘liq ajralmagan bo‘ladi. Masalan: oqi “aroq”, qizili “vino”, strelka “uchrashuv”, dodasi “biror narsaning eng zo‘ri” va boshqalar.

O‘zbek tilining izohli lug‘atida jargon quyidagicha izohlanadi: “Jargon [fr. jargone-ma‘lum bir guruhga oid so‘z]. Biror ijtimoiy yoki professional guruhga xos faqatgina ularning o‘zlari tushunadigan va adabiy tildan farq qiladigan so‘z va iboralar jargonlardir” [1, 74]. Jargonlarning eng xarakterli belgisi o‘zaro so‘zlashuv jarayonida tinglovchini o‘zidan past o‘rinda ekanligini ta’kidlash yoki alqash mazmunini ifodalashdir. Shunga ko‘ra jargonlarning yaratilish yo‘llari ham ko‘pincha tilning so‘z yasash sistemasiga to‘g‘ri kelmaydi. Ular o‘ziga xos sun‘iy, shartli so‘zlardir.

Jargonlar (fransuzcha jargon) aslida “yuqori tabaqa” kishilari nutqiga xos bo‘lib, tor doirada qo‘llanadigan “sinfy dialektlar”, ular ommaga tushunarsiz va umumxalq tiliga yotdir [3:42]. Jargonlar kasbiy nuqayi nazardan ham guruhlanishi mumkin. Kasbiy jargonlarning professional so‘zlardan farqli jihati – ular faqatgina shu soha vakillarigagina tushunarli bo‘ladi. Professional terminlar barcha uchun tushunarli, lug‘atlardan o‘rin egallaganligi bilan ulardan farq qiladi. Jargonlar o‘zbek tilidagi lug‘atlarga deyarli kiritilmagan. Ular asosan jonli nutqda “yashaydi”.

Jargonga yaqin hodisa argo haqida Azim Hojiyev quyidagicha fikr beradi: “Argo [fr. Argot – jargon]. Yasama til. Biror ijtimoiy guruh, toifaning (masalan, talabalar, sportchilar, o‘g‘rilar va b.) o‘ziga xos boshqalar tushunmaydigan leksik birliklardan iborat yasama til” [2, 17]. Jargon va argolarni tadqiq qilish orqali har ikkala birlikning umumiy va xususiy jihatlarni tasniflash mumkin. Umumxalq tilidan farq qiladigan, ammo o‘zining fonetikasi va grammatik tizimiga ega bo‘lmagan kichik ijtimoiy yopiq guruh tili. U yasama til ham deb ataladi. Argoni tushunarli qilib talabalar, sportchilar, o‘g‘rilar, otarchilar, mahbuslar va shunga o‘xshash ijtimoiy guruhlarining o‘ziga xos, boshqalar tushunmaydigan lug‘aviy birliklardan iborat tili desak ham adashmagan bo‘lamiz. Masalan: loy, yakan “barchasi pul ma‘nosini bildiradi”, bedana “to‘pponcha”, zamri “qimirlama”, atamri “ishingni davom ettir”, shuxer “qoch” va boshqalar. Argo yopiq ijtimoiy guruhning tilidir va u keng tarqalgan

ishlatiladigan soʻz birikmalarini toʻliq oʻzgartiradi. Argolar jargonga nisbatan oʻzining *yashirinlik* xususiyati bilan ajralib turadi. Shuning uchun ular koʻproq jamiyatning yashirin tabaqalari hisoblangan josuslar, jinoyatchilar, oʻgʻrilar, giyohvandlar, fohishalar va boshqa yopiq ijtimoiy guruhlar nutqida uchraydi. “Argotizmlar jargon va ijtimoiy nutqning bir koʻrinishi sifatida tor ixtisoslik doirasiga yoʻnalganligi, qoʻllanilishda shartlanaganligi, sunʼiy yasalishga egaligi, maxfiyligi, salbiy boʻyoqdorlikka egaligi, umum uchun tushunarsiz ekanligi bilan farq qiladi” [4, 333]. Sanab oʻtilgan guruhlar jamiyatda salbiy baholanadigan ishlar bilan shugʻullanishi va oʻzlarining gʻarazli niyatlari fosh boʻlmasligi uchun kodlashtirilgan til birliklaridan foydalanadilar.

Jargonlar koʻpincha tildagi soʻzlarning tovush tomonini oʻzgarishi, buzib qoʻllash, boshqa tillardan soʻz oʻzlashtirish va tildagi mavjud soʻzlarga maʼno berish yoʻli bilan hosil qilinadi. Yoshlar jargoni dunyoning eng tez va eng keng rivojlangan tili hisoblanadi.

Sleng [eng. Ijtimoiy yoki professional jihatdan mustaqil guruh yozuvi; jargon]. Adabiy til normasiga mos kelmaydigan (odatda ifoda rangli) soʻzlardan foydalanadigan til. Sleng soʻzining qachon paydo boʻlgani aniq emas, lekin u ilk bor yozma ravishda XVIII asrda Angliyada qayd qilingan va oʻsha davrda “haqorat” maʼnosini anglatgan. Masalan: olmaxon “oʻzini oladigan, nozlanadigan odam”, gʻisht “xunuk”, sindirdi “lol qoldirdi” va boshqalar. Bu uch tur ham oʻxshashliklarga va farqlarga ega. Ularning barchasi maʼlum ijtimoiy yoki kasbiy guruhlarining tiliga tegishlidir, ammo soʻzlashuvda va barqarorlik hamda yangilanib turish nuqtayi nazaridan izolyatsiya darajasida farqlanadi. Sleng ham jargon asosida tashkil topgan boʻlsa-da, lekin u jargon va argoga nisbatan keng tarqalgan boʻlib, ijtimoiy va professional guruhlardan tashqariga chiqishi va odatdagi foydalanuvchilar tomonidan nutq sharoitida ishlatilishi mumkin. Bundan tashqari, sleng asosan, yoshlar tilidagi soʻzlar boʻlgani bois uning tarkibi doimiy oʻzgarib turadi va yangilanadi. “Sleng (inglizcha *sling* – otmoq, uloqtirmoq) inlizcha termin hisoblanadi va u ingliz ijtimoiy dialektlari orasida alohida oʻringa ega. Dastlab sleng *slanguage* (*s+language*), *thieves* ning birinchi harfi s tovushiga almashgan *thieves’ language* (*jinoyatchilar tili*) maʼnosini anglatgan. Sleng jargonning bir koʻrinishi sifatida kishilik jamiyatining yoshga doir qatlam vakillarining nutqiy xususiyatlarini namoyon etadi [4, 334]. Sleng Yevropada dastlab salbiy ottenkali soʻzlar sifatida qayd etilgan boʻlsa-da, bugungi kunga kelib uning maʼno maydonida biroz siljish kuzatiladi. Hozirda slenglar nafaqat salbiy, balki ijobiy xarakterda ham boʻlishi mumkin. Uning asosiy xarakterli tomoni, yoshlar oʻzlarini namoyon etish,

“ko‘rsatib qo‘yish”, ajralib turish maqsadida foydalanishlaridir. “Sleng – G‘arb tilshunosligi an‘analariga xos termin sanaladi. “Sleng” terminiga haligacha aniq ta‘rif berilmagan. Turli lug‘atlarda va sotsiolingvistikaga oid adabiyotlarda uning “jargon” (guruh jargon, yoshlar jargoni) terminiga yaqin turishi qayd qilingan” [5, 17]. Muallif Sh. Usmonova slengni ta‘riflay turib “guruh jargon”, “yoshlar jargon” deya o‘rinli ta‘kidab o‘tgan. Sleng jargonning bir ko‘rinishi bo‘lsa-da, u asosan, yoshlar nutqida kuzatiladi.

“Sleng” atamasi leksikologiyada birmuncha kechroq paydo bo‘ldi. Og‘zaki nutqni o‘rganish jarayonida “jargon” va “argo” tushunchalari, tarixiy nuqtayi nazardan, undan foydalanuvchilar guruhining chegaralanganligi va leksik birliklar semantikasining ajratilganligini ko‘ramiz. Shu bilan bir vaqtda og‘zaki nutq til muhiti normalaridan farqli va juda ko‘p sonli kishilarni birlashtiruvchi muhit sifatida mavjudligi ham ma‘lum bo‘ldi. Sleng deganda biz odatda og‘zaki nutq turlaridan birini tushunamiz. U jamiyat tomonidan norasmiy (“maishiy”, “betakalluf”, “ishonchli”) nutq shakli sifatida baholanadi. Sleng o‘z navbatida argo va jargonga xos birliklarni hamda ularning ma‘nolarini metaforik jihatdan o‘zgartirib va kengaytirib o‘zlashtirishi mumkin. Bu yerda nutqning ekspressiv, so‘z o‘yini va zamonaviy neologizmlarga boy sun‘iy shakllantirilgan turi haqida gap bormoqda. O.S. Axmanovanning lug‘atida sleng atamasiga ikkita ta‘rif berilgan: 1. Kasbiy nutqning og‘zaki varianti. 2. Ma‘lum kasbiy yoki ijtimoiy guruhning og‘zaki variant elementlari bo‘lib, ushbu guruhdagi odamlar nutqidan adabiy til yoki umumiy nutqqa to‘g‘ridan-to‘g‘ri, ularga aloqasi bo‘lmagan holatda kiradi. Muallif bu lug‘atida slengga ham jargon nuqtayi nazaridan umumiy xulosa bergan.

Xulosa o‘rinda aytish mumkinki, Jargon, argo va sleng – sotsiolektning turlari hisoblanishi barchamizga ma‘lum. Mazkur til shakllarining har biridagi o‘ziga xos xususiyat u yoki bu guruhlarning kasbiy alohidaligi yoki ularning boshqa jamoalardan ijtimoiy cheklanganligi bilan bog‘liq. Hozirgi vaqtda jargon haqida qandaydir ijtimoiy guruhning yopiq nutqiy muloqot shakli sifati haqida gapirish noto‘g‘ri bo‘lar edi: yoshlar jargoni nutqning pasaytirilgan usuli bo‘lib, tengqurlar orasidagi erkin muloqot vositasidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 2 жилд. –Т., О‘zbekiston milliy ensklopediyasi davlat ilmiy nashriёти. 2020. –В. 671.
2. Hojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug‘ati. – Toshkent: “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” davlat ilmiy nashriyoti, 2002. –В. 168.
3. Iminov M., Nu‘monov T., Boboxonova D. O‘zbek tili uslubiyati masalalari. – Namangan. “Namangan” nashriyoti. 2007. –В. 114.
4. Maxmaraimova Sh. Hozirgi o‘zbek tili. Leksikologiya. –Т., Firdavs-shoh, 2021. –В. 378.
5. Usmonova Sh. va boshqalar. Sotsiologiya. O‘quv qo‘llanma. –Т., Universitet, 2014. –В. 88.
6. Umurqulov B. AN ESSENTIAL FEATURE OF ARTISTIK DISCOURSE //Scientific Bulletin of Namangan State University. – 2019. – Т. 1. – №. 10. – С. 242-246.
7. Умуркулов, Б. "Бадиий адабиётда суз." (1993).
8. Курбаназарова Н. Ш. ЛИСОНИЙ ТИЗИМДА ЭТНОГРАФИК БИРЛИКЛАРНИНГ ЛИНГВОМАДАНИЙ АСПЕКТИ (СУРХОНДАРЁ ТЎЙ МАРОСИМЛАРИ МИСОЛИДА) //МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА. – 2020. – Т. 3. – №. 4.
9. Эргашева Д. А. ODIL YOQUBOV ASARLARIDA INSON RUHIY HOLATI IFODALANISHINING LISONIY MANZARASI //МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА. – 2020. – Т. 3. – №. 1.
10. Rakhimova Z. S. ARGO AS A SOCIALLY LIMITED LEXICAL UNIT //CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES (2767-3758). – 2021. – Т. 2. – №. 12. – С. 146-150.
11. Bakhodir T., Amonturdiyev N. R. LEXICO-SEMANTIC FEATURES OF TRADER SPEECH //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – Т. 3. – №. 5. – С. 2122-2125.

**SANOAT CHIQINDI MAHSULOTLARI VA POLIMER XOM
ASHYOLARDAN FOYDALANGAN HOLDA ZAMONAVIY QURILISH
MATERIALLARI ISHLAB CHIQRISH ISTIQBOLLARI**

Ametov Rasul Nazirbayevich, *assistant,*

Husanov Lazizjon, *talaba*

Djo'rayeva Husniya, *talaba*

Jizzax politexnika instituti, QM vaK kafedrası

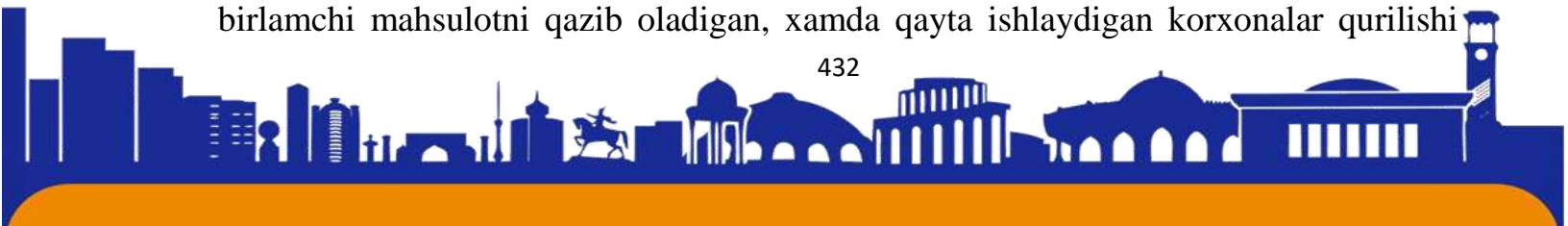
E:mail zavaclash@gmail.com

Annotatsiya: Sanoat chiqindilaridan hamda ikkilamchi mahsulotlardan oqilona foydalangan holda ularni qayta ishash, tarkibni boyitish, yangi zamonaviy energiya tejamkor, ekologik toza va iqtisodiy tomondan maqbul bo'lgan materiallarni yangi texnologiyalar asosida ishlab chiqarish muammolarning samarali yechimiga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Ikkilamchi ishlov beriladigan materiall, Sanoat chiqindilari, Avtomobil shinalari, Maydalangan rezina bo'laklari asosidagi plitkalar, ekologik muoammolar, energiya tejamkor materiallar, Istiqbolli texnologiyalar va boshqalar.

Qurilishda mablag'ni iqtisod qilish eng dolzarb muammolardan xisoblanib, xalq xo'jaligi tarmog'ining yalpi material ishlab chiqarish maxsuloti xajmining uchdan bir qismini iste'mol qiladi. Qurilishdagi bu muammolar texnik, tashkiliy, iqtisodiy omillardan va ilmiy-texnik taraqqiyotining jadallashuvidan kompleks foydalanilgandagina xal qilinishi mumkin.

Qurilishda mablag'ni iqtisod qilishdagi eng muhim yo'nalish bu ikkilamchi ishlov beriladigan material manbalaridan keng foydalanish bo'lib, jumladan ana shu manbalarga fan va texnikaning ma'lum bosqichlarida xalq xo'jaligida foydalanilayotgan chiqindilar kiradi. Sanoatning doimiy o'sish an'anasiga ega ekakligini inobatga olinsa, sanoat maxsulotlari chiqindilari xajmi ham juda yuqori tezkorlik bilan o'sayotganligini anglash mumkun. Yalpi ishlab chiqarilayotgan mahsulotning bahosidan o'rtacha 8-10% faqat ularni olib tashlash va joylashga sarflanmoqda. Sanoat korxonalarida qayta ishlovdan chiqqan va salbiy sifatlarga ega bo'lgan mahsulotlardan foydalanish dolzarb muammo bo'lib, bu muammoning yechimi o'z navbatida ishlab chiqarishni arzon va yarim tayyor xoldagi boy xom ashyo bilan ta'minlaydi va birlamchi mahsulotni qazib oladigan, xamda qayta ishlaydigan korxonalar qurilishi

uchun mo'ljallangan kapital mablag'ni tejashga, sanoatning o'z xarajatini o'zi qoplashi xususiyatni oshishiga olib keladi, yer maydonlarini chiqindilardan tozalash va atrof-muhitni ifloslanish darajasini pasaytiradi. Sanoat chiqindi maxsulotlaridan foydalanish darajasini oshirish davlat ahamiyatidagi asosiy muhim vazifadir. Sanoat chiqindi maxsulotlaridan samarali foydalanish qurilish materiallarini tayyorlashda qo'llash xom-ashyoga bo'lgan talabni 40% gacha qondiradi. Qurilish materiallarini tabiiy xom-ashyodan tayyorlashga nisbatan sanoat chiqindilaridan qurilish materiallariga qilinadigan sarf xarajatning 10-30% ga kamaytirish imkonini beradi, kapital mablag'ning 35-50% ni iqtisod qilish imkoniyatini yaratadi. MDX mamlakatlarida ham dunyodagi taraqqiy etgan mamlakatlar kabi sanoat chiqindilaridan qurilish materiallarini tayyorlashda foydalanish borgan sari keng ko'lamda rivojlanib bormoqda.

Dunyoning bir qancha mamlakatlarida chiqindidan xom ashyo sifatida foydalanish ancha yuqori, masalan, GFRda 80%, Fransiyada 65%, Buyuk Britaniyada 53% Belgiyada 44%, Polshada 34% ni tashkil qiladi.

Hozirgi davrda qurilish materiallarini ishlab chiqarishning takomillashib borishi, taraqqiy etishi va iqtisodiy samarasining oshib borishi ma'lum darajada xom ashyo mablag'laridan unumli foydalanish, har xil tarmoqdagi ishlab chiqarish chiqindilaridan to'liq foydalanish bilan bog'liqdir.

Sanoat chiqindilari muammolarining samarali hal qilinishi turli omillarga bog'liq:

chiqindining moddiy tarkibiga, ularning tarkibiy holatiga, soniga, texnologik mohiyatiga va boshqalar. Sanoat ishlab chiqarishidagi chiqindilardan keladigan zararining pasayishi ishlab chiqarishni tashkil etilishiga, xavfsizlantirib va zararsiz qilib ko'mib tashlashni tashkil etishni taqazo etadi. Xom ashyo materiallaridan kompleks foydalanilganida sanoat chiqindilari yoki tashlandiq keraksiz mahsulotlar boshqa bir sanoat ishlab chiqarishiga xom ashyo bo'lishi mumkin. Shunga o'xshash, xom ashyolardan foydalanilganda hozirgi davr xalq xo'jaligining rivojlanish talablariga mantiqan to'g'ri keladi. Xom-ashyo materiallaridan kompleks foydalanish ahamiyatini bir necha xil yo'nalishlarda ko'rib chiqish mumkin:

-Birinchi, chiqindilarni qayta ishlash atrof-muhitni muhofaza qilish, qimmatli yer maydonlarini chiqindilardan, jumladan, chiqindi yig'iladigan maxsus joylarni, atrof-muhitni chiqindi va buyumlaridan tozalash imkonini beradi.

-Ikkinchidan, sanoat chiqindi mahsulotlari ma'lum darajada qayta ishlov sohasidagilarni ishlab chiqarish jarayonida boshlang'ich texnologik ishlov (maydalash, kuydirish) berilgan yuqori sifatli xom ashyoga bo'lgan talabni qondiradi.

-Uchinchidan, xom ashyodan kompleks foydalanilganda mahsulot xisobiga kapitalxarajat nisbatan pasayadi, xarajatlar sarfini qoplash muddatlari qisqaradi, sanoatda chiqindilarni joylash, ularni saqlaydigan omborxonalar qurilishiga ketadigan sarfni kamaytiradi, issiqlik va elektr energiyalarini yangi mahsulotga qilinadigan sarfi chiqindilarni texnologik tayyorligi sababli kamayadi, jihozlarning ishlab chiqarish quvvati ortadi.

Turli sanoat korxonalarining ikkilamchi chiqindi mahsulotlari iste'molchi tarmog'ining sanoat chiqindilari xisoblanib, ular ko'proq qurilish metallarini ishlab chiqarishda xom ashyo sifatida foydalaniladi. Qurilishdagi metallar uchun ketadigan sarf-xarajat smetaning 55% dan ortig'ini tashkil etishini inobatga olinsa, sanoatdagi ikkilamchi mahsulotlardan foydalanilish qurilish metallarini ishlab chiqarish samaradorligini oshirish yo'llaridan biri ekanligini e'tirof etish mumkin.

Rezina metallari va Polimer (plastmassalar) va boshqa termoplastlar chiqindilarini qayta ishlash yangi zamonaviy qurilish metallari ishlab chiqarishning samarali usullari hisoblanadi. Polimer mahsulotlarini ishlab chiqarish jarayonida turli quyma bo'laklar, sifatsiz tolalar shaklidagi texnologik chiqindilar hosil bo'ladi. Turli hil plastmassa detallar, buyum va konstruksiyalar ishlatilish muddatini o'tab bo'lgach yaroqsiz holga kelib qoladi. Bunday chiqindilar aksariyat holatlarda quyidagi ikki yo'nalish bo'yicha qayta ishlanadi:

-qattiq chiqindi qanday mahsulot ishlab chiqarish jarayonida hosil bo'lgan bo'lsa, shu jarayonda ulardan qaytadan foydalanish;

-boshqa mahsulot ishlab chiqarishda foydalanishdir.

Avtomobil shinalarining maydalangan bo'laklari asosida olingan qoplama plitka materialli:

So'nggi paytlarda ko'proq mamlakatlar chiqindilarni ishlab chiqarishda, shu jumladan, eng ko'p massaga ega bo'lgan polimer chiqindilaridan biri bo'lgan ishlatilgan shinalardan foydalanish muammolariga e'tibor qaratmoqda.

Maydalangan rezina bo'laklari asosidagi plitkalar so'nggi yillardagi nou-xau hisoblanadi. U endigina qurilish bozorini zabt eta boshlayapti, biroq u yaqin kelajakda shahar atrofidagi hududlarni obodonlashtirish bo'yicha birinchi raqamli qoplamaga aylanishi kutilmoqda. Ushbu qurilish materialini ishlab chiqarish yangi, past raqobatbardosh, ammo istiqbolli ishlab chiqarish sohasidir. Biznes muvaffaqiyatining

kafolati - ishlab chiqarilgan mahsulotlarning boshqa qoplama turlariga nisbatan afzalliklaridir. Rezinali maydalangan plitkalar:

- xavfsizlik;
- bardoshli (uning xizmat muddati kamida 20 yil);
- sirpanishga qarshi xususiyatlarga ega.

Bundan tashqari, u past haroratlarda parchalanmaydi va yorilib ketmaydi va materialning egiluvchanligi tufayli muzdan juda oson tozalanadi. Plitka suvni o'zidan o'tkazishga qodir, shuning uchun to'g'ri o'rnatish bilan uning yuzasida ko'lmaklar hosil bo'lmaydi plitkalarining assortimenti keng, chunki u turli xil ranglarda, o'lchamlarda ishlab chiqariladi, qalinligi, shakli va hatto sirtini bezatuvchi naqsh bilan farq qilishi mumkin.

Rezina plitkalar tarkibi va xususiyatlari bilab tanishadigab bo'lsak, xomashyosi yaroqsiz holatga kelgan avtomobil shinalarining maydalangan va komponentlar bilan boyitilgan diametri o'rtacha 1-10mm o'lchamdagi qora rangli bo'lakchalari hisoblanadi. Plitkalar va kauchukdan tayyorlangan plitkalar sifati yaxshi mahsulot bo'lib, juda ko'p afzalliklarga ega. Plitka materialini ishlab chiqarish qimmat xom ashyo va katta miqdordagi mehnatni talab qilmaydi. Maydalangan shina bo'lakchalaridan tayyorlangan plitkalar suvga, kislotalarga, issiq va ishqorli muhitga chidamli bo'ladi.

1-rasm: Avtomobil shinalarining maydalangan bo'laklari rezina plitka to'shalgan zina yuzasi.

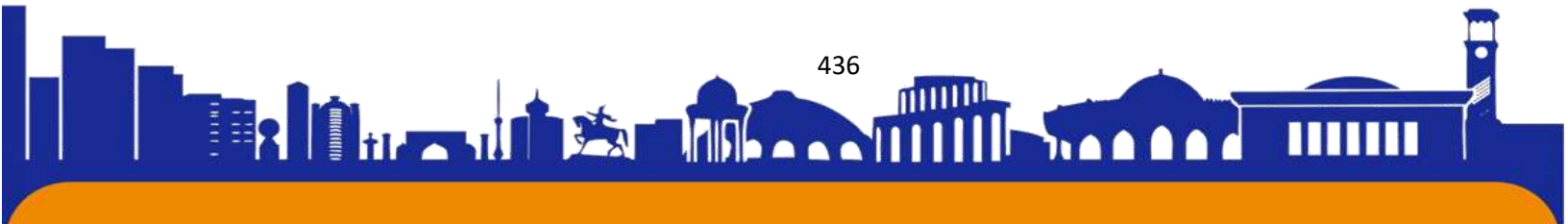

2-rasm: Maydalangan rezina bo'laklari asosida tayyorlangan material.

Chiqindi sifatida tashlab yuboriladigan avtomobil shinalarining maydalangan rezina bo'lakchalari asosida tayyorlangan yo'laklar uchun plitkalarining umumiy tarkibiy komponentlari quyidagi jadvalda keltirilgan:

No	Xossalari:	Foydalaniladigan joyi:
1.	Bardoshli, yuk ta'sirida egilishga ushramaydi;	Ustaxonalarda, garajlarda va yuk tasir etadigan joylarda;
2.	Uzoq muddat, 35-40 yilgacha xizmat qiladi, ta'sir natijasida to'kilib ketmatdi;	Yo'laklarda, harakatlanish joylarida;
4.	Namlikka chidamli, suvni saqlab turmaydi;	Suv parklarida va saunalarda ;
5.	Naroratning keskin o'zgarishlariga bardoshli, qattiq sovuqda (-40C°) yoki issiqlik ta'siriga (+50 C°) bardoshli;	Quyosh nuri to'g'ridan -to'g'ri tushadigan joylar , ochiq yo'llarda,
6.	Yuzasi sirg'aluvchan emas, poyabzal sirg'almaydi;	Sport maydonlari, tennis kortlari, bolalar o'yin maydonchali;
7.	Material agressiv muhitga ham chidamli;	Kimyoviy laboratoriya honalari pol yuzalarini qoplashda;
8.	Plitkani o'rnatish va tozalash osonva arzon;	Savdo markazlari, ko'p harakatlanish kuzatiladigan jamoat joylarida;

Maydalangan rezina asosidagi plitka xossalari ushbu jadvalda aks etgan:
Plitkani ishlab chiqarish uchun maxsus qoliplardan foydalaniladi. Ushbu plitka qoliplari o'lchamlari turlicha bo'ladi. Umumiy qabul qilingan o'lchamlar

No	Maydalangan rezina bo'laklari	Biriktiruvchi sifatida olingan poliuretanli yopishtiruvchi	Tarkibga rang berish uchun qo'shilgan bo'yoq va pigmentlar	Rangli kauchuk granulalar
1.	80-90%	10%	5%	1-3% gacha

550*550*55(45)mm, 1100*1100*55(45)mm bo'ladi. Plitkaning 1m*2 dagi vazni 28kg, plitkaning og'irligi 7kg bo'ladi. Xomashyo va tayyor mahsulotni saqlash uchun katta maydon ham talab etilmaydi. Ustaxona va ombor uchun 120-130m*2 maydon yetarli.

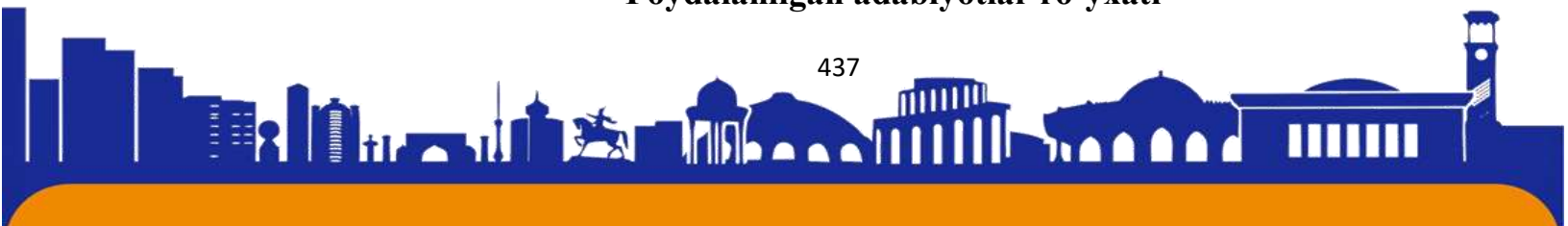
Plitkani ishlab chiqarish bosqichlari quyidagi ketma-ketlikda amalga oshiriladi:

- Aralashmani tayyorlash, mikser yordamida bog'lovchi, maydalangan kauchuk va bo'yoq pigmenti aralashtiriladi;
- Tayyor aralashma qoliplarga solib qo'yiladi;
- Gidravlik pressda presslab so'ngra issiqlik bilan ishlov beriladi;
- Qolipdan bo'shatiladi;

Xulosa qiladigan bo'lsak, bugungi kunda dunyo miqyosida chiqindilar muammosi eng dolzarb ekologik masalaga aylanib ulgurdi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, maishiy va sanoat chiqindilari so'ngi yillarda tez suratda ko'payib bormoqda. Chiqindilarning hajmini o'sib borishi esa ekologik barqarorlikka salbiy ta'sir o'tkaza boshladi.

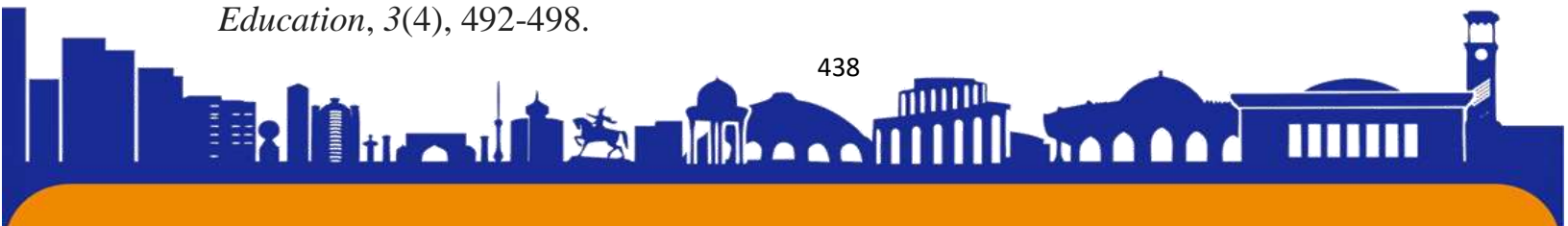
Mamlakatimizda atrof-muhitni muhofaza qilish, aholi salomatligini ta'minlash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, sanitariya va ekologik holatni yaxshilash borasida izchil ishlar olib borilmoqda. Jumladan bu borada amalga oshirilishi kerak bo'lgan istiqbolli izlanishlar O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining Qo'shma qarori bilan tasdiqlangan "To'g'ridan-to'g'ri amal qiluvchi qonunlarda tizimlashtirilishi va unifikatsiya qilinishi lozim bo'lgan qonun hujjatlarini qayta ko'rib chiqish bo'yicha «Yo'l xaritasi»ga kiritilgan yangi tahrirdagi 362-II-sonli 05.04.22002-yilgi "Chiqindilar to'g'risida"gi qonunda o'z aksini topgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Asqarov B.A., Akramov X.N., Nuritdinov X.N. "Beton texnologiyalari" O'quv qo'llanma, 1-2-qism, Toshkent-2005y.
2. Akramov X.N., Nuritdinov X.N. "Beton to'ldiruvchilari ishlab chiqarish texnologiyasi" O'quv qo'llanma, 1-2- qism, Toshkent-2007y.
3. Хакимов, О. М., Курбанов, З. Х., & Мухаммедов, Ф. (2021). Реализация возможностей получения легких наполнителей на основе меньше пластиковых почв в нашей республике. *Science and Education*, 2(5), 176-181.
4. Парсаева, Н. Ж., Курбанов, З. Х., & Бобокулова, Ш. (2021). Исследование физико-механических свойств бетонных изделий используемые промышленные отходы. *Science and Education*, 2(5), 417-423.
5. Курбанов, З. Х. угли Холбоев, СО (2021). Микроарматурализация сухих строительных смесей волластонитом. *Science and Education*, 2(5), 410-416.
6. Курбанов, З. Х., & Сулайманов, Ж. Ж. (2021). Подготовка зданий к отделке местными материалами из натурального камня. *Science and Education*, 2(5), 403-409.
7. Курбанов, З. Х., Мамиров, А. Х., & Махкамов, М. З. У. (2021). Улучшение процесса горения керамической плитки на заводе строительных материалов. *Science and Education*, 2(5), 395-402.
8. Khamidulloevich, K. Z., Begalievich, A. K., & Sanjarbek, K. (2021). TECHNOLOGY OF PRODUCTION OF EARTH WORKS WITH THE APPLICATION OF GEOGRAPHS. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(5), 267-271.
9. Курбанов, З. Х., Ганиев, А., & Усанова, Г. А. (2022). ИССЛЕДОВАНИЕ СОСТАВА СУХОЙ СТРОИТЕЛЬНОЙ СМЕСИ НА ОСНОВЕ МРАМОРНЫХ ОТХОДОВ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(1), 299-304.
10. Парсаева, Н. Ж., Курбанов, З. Х., & Расулова, Н. Б. (2021). Технология производства земляных работ с применением геосеток. *Science and Education*, 2(12), 324-333.
11. Ганиев, А., Курбанов, З. Х., Усанова, Г. А., & Назаров, Ж. Ж. Ё. (2022). Тоғ-кон саноати чиқиндилари асосида олинадиган майда донали бетонлар. *Science and Education*, 3(3), 258-263.
12. Ганиев, А. угли Турсунов, БА, & Курбанов, ЗХ (2022). Особо легких бетонов полученных на основе сельского хозяйственных отходов. *Science and Education*, 3(4), 492-498.

13. Ganiev, A., Tursunov, B. A., & Kurbanov, Z. K. (2022). Prospects for the use of multiple vermiculitis. *Science and Education*, 3(4), 409-414.

14. Kurbanov, Z., & Parsaeva, N. (2022, June). Strong grinding based on local raw materials getting stones. In *AIP Conference Proceedings* (Vol. 2432, No. 1, p. 030104). AIP Publishing LLC.

15. Хакимов, О., & Курбанов, З. (2022). ПЛАСТИКЛИГИ КАМ ТУПРОҚЛАР АСОСИДА ЕНГИЛ ТЎЛДИРУВЧИЛАР ОЛИШ ИМКОНИАТЛАРИНИ ЎРГАНИШ. *Solution of social problems in management and economy*, 1(5), 58-64.

16. Шоқосимов, И. К., & Курбанов, З. Х. (2021). ТЕХНОЛОГИЯ ПРОИЗВОДСТВА ЗЕМЛЯНЫХ РАБОТ С ПРИМЕНЕНИЕМ ГЕОСЕТОК.

17. Расулова, Н., & Бобоқулова, Ш. (2022). ЗАМОНАВИЙ ПЕЧЛАР ЁРДАМИДА СОПОЛ БУЮМЛАР ИШЛАБ ЧИҚАРИШ УСУЛЛАРИ. *Solution of social problems in management and economy*, 1(4), 122-127.

18. Rasulova, N., & Boboqulova, S. (2022). BETONNING SUV O 'TKAZUVCHANLIGINI VA UNING MUSTAХKAMLIGINI YAХSHILASH USULLARI. *Solution of social problems in management and economy*, 1(4), 128-133.

19. Botirqulovna, R. N. (2022). KIMYOVIY QO 'SHIMCHANING YENGIL BETONLARNING FEZIK-MEXANIK XOSSALARIGA TA'SIRINI O 'RGANISH. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(10), 54-56.

20. Баходиров, А. А., & Абдусаматов, К. Б. (2020). перспективы использования асбестоцементных отходов в качестве микрофибры при производстве газобетона. *IEJRD-Международный междисциплинарный журнал*, 5(7), 5.

21. Begalievich, A. K., & Abdulazizovich, B. A. (2022). Efficiency of Obtaining Wall Materials from Industrial Waste. *International Journal of Formal Education*, 1(7), 134-139.

22. Shodmonov, A. Y., & qizi Boboqulova, S. R. (2022). Issiqbardoshli beton tarkibini hisoblash. *Science and Education*, 3(2), 193-197.

23. Boboqulova, S. R., & Zokirova, D. (2022). GRINDING METHODS AND THEIR APPLICATION. COMPARISON BETWEEN JAW CRUSHER AND CONE CRUSHER. *Journal of Integrated Education and Research*, 1(7), 39-42.

24. Jumanov, I., & Botirov, I. (2022). CHAQIQTOSH-MASTIKALI ASFALTBETON QORISHMASI TARKIBIDAGI QO'SHIMCHALARNING

SIQILISHGA BO'LGAN MUSTAHKAMLIGI. *Science and innovation in the education system*, 1(6), 49-55.

25. Jumanov, I., & Botirov, I. (2022). CHAQIQTOSH MASTIKALI ASFALTBETON QORISHMASINING FIZIK-MEXANIK XOSSALARINI ANIQLASH. *Solution of social problems in management and economy*, 1(6), 20-27.

26. АЗИМОВ, Б. С. (2022, September). ИЗВЕСТКОВЫЙ СТРОИТЕЛЬНЫЙ РАСТВОР ДЛЯ ОТДЕЛКИ СТЕН ЗДАНИЙ ИЗ ГАЗОБЕТОНА. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE" INNOVATIVE TRENDS IN SCIENCE, PRACTICE AND EDUCATION"* (Vol. 1, No. 1, pp. 73-79).

27. Rasul, A. (2022). KO'PCHITILGAN VERMIKULITNING YENGIL BETONLARDA QO'LLANILISHI VA BETON KIRISHISHI. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(10), 50-53.

28. Nazirboyevich, A. R. (2022, September). SELECTION OF THE OPTIMAL COMPOSITION OF FIBER CONCRETE BASED ON BASALT FIBERS AND ANALYSIS OF PHYSICAL MECHANICAL PROPERTIES. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE" INNOVATIVE TRENDS IN SCIENCE, PRACTICE AND EDUCATION"* (Vol. 1, No. 1, pp. 57-65).

29. Nurmamatov, N. R. (2022). Bazalt armatura ishlab chiqarishdagi chiqindi asosida fibrabeton tarkibini tanlash va xossalarini o'rganish. *Science and Education*, 3(3), 146-152.

30. Nurmamatov, N. R., & Tilavov, E. N. O. G. L. (2022). Bazalt tolasi asosida fibrabeton optimal tarkibini tanlash va fizik mexanik xossalarini taxlili. *Science and Education*, 3(3), 153-160.

31. Нурмаматов, Н. Р. (2022). Изучение процесса получения пенобетона на основе местного синтетического сырья. *Science and Education*, 3(3), 291-295.

32. Istamov, Y., & O'roqboyev, O. B. (2022). YUQORI MUSTAHKAM BETONLAR OLISHDA KIMYOVIY VA MINERAL QO'SHIMCHALAR YORDAMIDA FIZIK-MEXANIK XOSSALLARINI TADQIQ ETISH. *Journal of Integrated Education and Research*, 1(1), 310-318.

33. Khursanovich, T. F., & Orologli, N. I. (2020). The study of physical and mechanical properties of construction gypsum and its study on the construction. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 10(5), 1990-1995.

34. Tursunov, B. A. (2019). The usage of composite armature in construction.

35. Tursunov, B. A. (2019). ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF COMPOSITE AND STEEL ARMATURE. In *Строительные материалы, конструкции и технологии XXI века* (pp. 87-88).

36. Yusuf, I., & Tursunov, B. A. (2022). SANOAT CHIQINDISI VA MINERAL QO'SHIMCHALAR ASOSIDA OLINGAN SEMENTLARNING FIZIK-MEXANIK XOSSALARINI O'RGANISH. *Journal of Integrated Education and Research*, 1(1), 324-329.

37. Ганиев, А. Г. (2019). Исследование влияния суперпластификатора на свойства бетона. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (12-1), 41-43.

38. Ганиев, А. Г. (2018). О гидратных новообразованиях в цементном бетоне при его циклическом замораживании. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (1-1), 6-11.

39. Ганиев, А. Г. (2017). Исследование структуры, температурной деформации и льдистости цементного камня. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (12-9), 6-8.

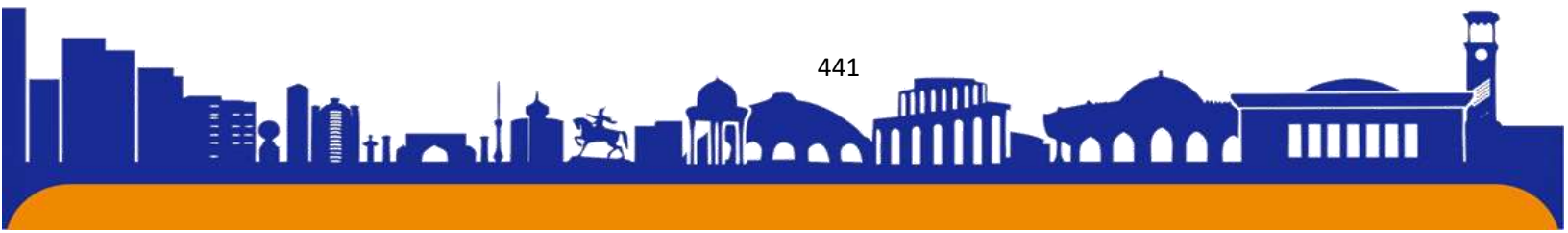
40. Botirova, N., Abdikomilova, M., Botirov, B., & Abdullayev, M. (2022). DEVELOPMENT OF CONCRETE COMPOSITION WITH THE HELP OF CHEMICAL ADDITIVES OF HIGH STRENGTH HEAVY CONCRETE. *Академические исследования в современной науке*, 1(17), 99-106.

41. Botirova, N., Abdikomilova, M., & Botirov, B. (2022). SANOAT BINOLARINI LOYIHALASHNING UMUMIY ASOSLARI. *Models and methods in modern science*, 1(17), 75-81.

42. Xolmirzo o'g'li, T. L., & Farhod o'g'li, B. B. (2022). FIGHT AGAINST NOISE AND VIBRATION IN INDUSTRIAL BUILDINGS. *American Journal of Research in Humanities and Social Sciences*, 7, 79-83.

43. Бердиев, О. Б., Бозоров, И., & Парсаева, Н. Ж. (2016). К оценке напряженно-деформированного состояния конических оболочек. *Молодой ученый*, (7-2), 48-51.

44. Khakimov, O. M. (2022). Issiq-quruq iqlim sharoiti uchun asfaltbeton tarkibini tanlash. *Science and Education*, 3(2), 241-247.

SUFIZMNIŇ YASSAWIYA TARIQATÍNDÁ MÁNAWIYAT MÁSELELERI

Saliyeva Gulbanu Puxarbay qizi

Ájiniyaz atındađı Nókis mámleketlik pedagogikalıq instituti

2-kurs magistranti

Annotaciya: *Maqalada avtor sufizm hám onıń tariqatlarınıń biri Yassawıyanıń tiykarın salıwshısı Xoja Axmet Yassawiy dóretiwshiligine toqtalıp ótken. Sonıń menen birge Xoja Axmet Yassawıydıń ruwxıy kámil insan, bárkamal jaslardı kámalğa keltiriwdegi bahalı pikirlerin de keltirgen.*

Tayanış túsinikler: *Sufizm, tariqat, Yassawıya, kámil insan, tárbiya, milliy tárbiya, Renessans.*

Annotatsiya: *Maqolada muallif tasavvuf va uning toriqatlarınıń biri Yassawıya asoschısı Xo'ja Axmad Yassawiy ijodiga to'xtalib o'tgan. Shuningdek, Xo'ja Axmad Yassawiyning ma'naviy komil inson, bárkamal yoshlarni voyaga yetkazishdagi bebaho fikrlarini ham keltirib o'tkan.*

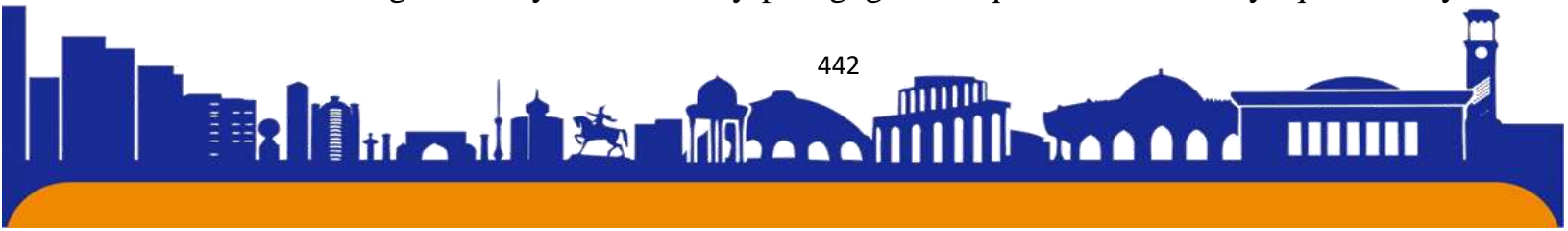
Tayanç tushunchalar: *tasavvuf, toriqat, Yassawıya, komil inson, tarbiya, milliy tarbiya, Renessans.*

Аннотация: *В статье автор остановился на творчестве Ходжи Ахмада Ясави, основателя суфизма и одного из его торикатов-Ясавии. Ходжа Ахмад Ясави также привел бесценные мысли о воспитании духовно совершенного человека, гармоничной молодежи.*

Ключевые слова: *мистика, торикат, Ясавия, совершенный человек, воспитание, национальное воспитание, Ренессанс.*

Elimizdiń keyingi rawajlanıwında ózine tán jolın tańlawı hám barlıq tarawlarda dúnyanıń eń rawajlangan mámleketleri dárejesine jetip alıwı sıyaqlı iygilikli maqsetti ámelge asırıw ushın hár tárepleme jetik insanlardı tárbiyalaw zárúrligi hámmemizge málim. Mánawiy jetik kámil insanlardı tárbiyalaw máselesin unamlı sheshiwde xalqımızdıń tariyxıy qádiriyatları, mánawiy baylıqları, ata-babalarımızdıń bizlerge qaldırған ilimiy miyrasları hám tariyxıy-tárbiyalıq tájriybelerin úyrenip shıǵıw, olardıń jetiskenliklerin turmısqa, tálim-tárbiya islerine engiziwdiń áhmiyeti úlken bolıp tabıladı.

Ata-babalarımız shıǵarmaların úyreniw hám analiz etiw, olardıń ómiri, dóretiwshiligi hám miyrasların ilimiy-pedagogik kóz-qarastan izertlew ayırıqsha ámeliy

áhmiyetke iye. Ótmishte ullı ulamalarımız shaxs mánawiyatın jetilistiriw, ádep-ikramlılıqtıń jetik úlgilerin engiziw, Watan hám xalıq keleshegi, párawan turmıs, hadal miynet penen kún kóriw, ilimdi rawajlandırıw, qorshaǵan ortalıqqa aqılǵa muwapıq, sanalı múnásabette bolıwǵa baylanıslı óz kóz-qarasların kóplep shıǵarmalarında keltirip ótken.

Mámleketimizde gárezsizlik jıllarında “Ullı dóretiwshiler hám oyshıllarımızdıń kemnen-kem ushıraytuǵın miyrasları, ibratlı ómiri hám jámiyetlik iskerligin hár tárepleme tereń úyreniw hám úgit-násiyatlaw, jaslarımızdı ózlikti ańlaw, milliy hám ulıwma insanıy qádiriyatlarǵa húrmet ruxında tárbiyalaw” [1] dáwiridin aktual wazıypalarınan biri ekenligin Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev óz shıǵıp sóylewlerinde bir neshshe ret atap ótedi.

Islam dini hám sufizm filosofiyası da adamlardı iyman, ádep-ikramlıq, diyanat, mádeniyat, mánawiyat hám aǵartıwshılıqqa baslaǵan. Sonlıqtan adamlar sufizm filosofiyası qaǵıydalarına hám onıń úgitlerine ámel qılıp kelmekte.

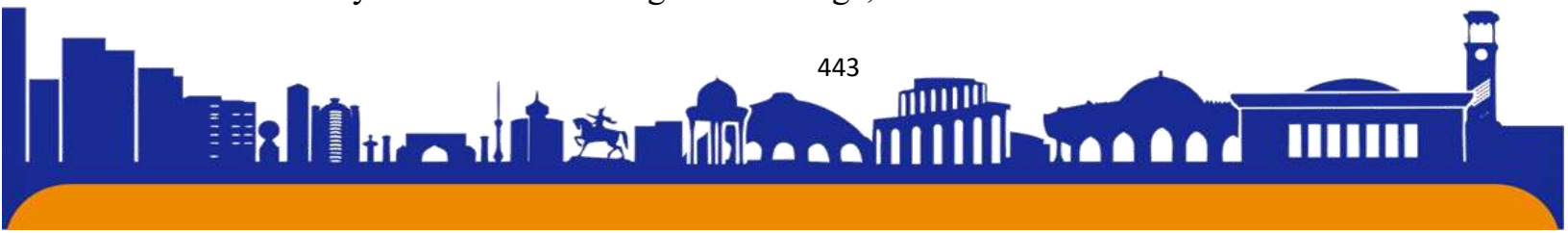
Oraylıq Aziyada payda bolǵan sufizm tariyqatlarınıń biriniń tiykarın salǵan Axmet Yassawiy bolıp, túrk dúnyasınıń eń belgili shaxslarınan bolǵan. Farididdin Attar onı “Turkistan piri” dep ataǵan edi. Ullı shayır Alisher Nawayı bolsa “shayıxlar shayxı” dep ataǵan. Abdurauf Fitrattıń aytıwınsha, Yassawiy “ádebiyatda tutqan jolı ápiwayı xalıq shayırlarımızdıń tutqan jolı bolıp tabıladı... Onıń hikmetleri uyqaslıqta, usılda xalıq ádebiyatı atalǵan qosıqlar menen teńdey” [2].

Axmet Yassawiydin belgili shıǵarmalarınıń biri “Diywanı hikmet”. Shayırdıń shıǵarmalarında ómirdin barlıq basqıshları “shariat”, “tariqat”, “mágrifat” hám “haqıyqat”tan ibarat degen ideya óz kórinisin tapqan [3]. Yassawiy óziniń “Hikmet”lerinde insandı qádirleydi, onı ádalatsızlıqtan, zulımnan qorǵawǵa shaqıradı. Bul haqqında: “... qayda kórseń kewli sınıq, málham bolǵıl, Ondaı mazlum jolda qalsa, hamdam bolǵıl” [4], – deydi.

Ullı oyshıldın tiykarǵı maqseti adamlardı Allanı tanıwǵa shaqıradı, insandı qudaydın eń áziz bendesi sıpatında qádirlew, ádalatsızlıqtı qaralaw, bul dúnyanın daǵların insanǵa juqtırmawdan ibarat.

Jáne ol hikmetlerinde ómirdin qısqaılıǵı, onı mazmunlı ótkeriwge shaqıradı. Shayır mal-dúnyaǵa ósh adamlardı, káypi-sapaǵa berilgenlerdi qaralaydı. Ásirese, ol bay, húkimdarlarǵa qaray:

Dúnya meniń mülkim degen sultanlarǵa,

Álem malın sansız jıyıp alǵanlarǵa,
Ayshu ishrat penen mashǵul bolǵanlarǵa,
Ólim kelse, biri opa qılmas ermiş [5].

Danışpannıń pikirinshe, “Haqtıń sózin emes, ózin biliw” tiykarǵı másele. Sonıń ushın “...bul dúnya ráhátin izlegen suwpı suwpı emes, ibadat qılıp, hadallıq hám páklik haqqında aytıp, dúnya ǵamın shegip, xalıq táshwishi menen jasaǵan insan ǵana haqıyqıy suwpılar”, – deydi.

Shıǵarmanıń basınan aqırına deyin insaniy pazıyletler bolǵan: ápiwayılıq, kishipeyilik, mehir-muhabbat, ıshqı, sadıqlıq, opadarlıq, haqıyqat, ádalat, kóp pikirlik, insandı insannan ayırmaslıq sıyaqlı máseleler filosofiyalıq kóz-qarastan násiyatlanıp, kerisinshe jamanlıq, nadanlıq, adalatsızlıq, ashkózlik, baqıllıq, eki júzlilik, opasızlıq sıyaqlı illetler qaralanadı.

Yassawiy insaplı bolıwǵa shaqıradı. Insapqa keliw, hújdanan jasaw ushın oylap kóriw, haq joldı nahaqtan ajıratıp alıw lazımlıǵın uqtıradı:

Ata-ana, qarındas, qayǵa ketti,pikir qıl,
Tórt ayaqlı aǵash at bir kún saǵanda jeter.

Sonday-aq shayır hikmetlerinde nápsi haqqında aytadı. Nápsi - adam balasınıń eń baslı dushpanı deydi. Adamnıń nápsi ne nárseni kúsemeydi. Eger adam balası óziniń kewlindegi nárseniń bárin isler bolǵanda, bul dúnya qarabaxanaǵa aylanadı. Sonıń ushın nápsiniń dizginin uslaw kerek. Adamnıń nápsi jasırın túrde orınlanatuǵın bolsa bul – urlıq. Sonıń ushında adamlar «meniń urlıǵımdı hesh kim kórmedi dep oylaydı. Biraq Alla bunı kórip esapqa aladı», dep aytadı.

Haqıyqatında sufizm táliymatı pútkil musulman xalıqlarınıń sociallıq hám ruwxıy turmısında úlken áhmiyetke iye bolıp, bul xalıqlarda ilim-pán, mádeniyat hám ádebiyattıń rawajlanıwına júdá úlken tásirin tiygizgen. Shıǵıstıń shayır hám jazıwshıları, oyshıl hám ulamaları sufizm filosofiyasınan ruwxıy azıq alıp onıń insanparwarlıq, haqǵóylik, adatlılıq sıyaqlı ideyalarınan ruwxlangan. Biz búgingi kúnde sufizmdi úyrenbesten ózimizdiń ózligimizdi, yaǵnıy orta ásirler dáwiri tariyxı haqqında, xalqımızdıń ruwxıyatı haqqında, osı dáwir filosofiyalıq hám kórkem pikirlewi haqqında tuwrı túsinikke iye bolıw múmkin emes.

Sufizmdi hár tárepleme hám quramalı analiz etiwdiń aktuallıǵı jáne bir sebep penen baylanıslı. Milliy ǵárezsizlikti qolǵa kirkizgenimizden soń baspa sózde sufizm tariqatları (yassawiya, kubraviya, naqshbandiya....) hám olardıń tiykarın salıwshıları haqqında arnawlı maqalalar járiyalandı [6]. Álbette biz bular menen sheklenip qalmawımız kerek edi.

Juwmaq ornında sonı atap ótiw zárúr, jurtımızda sufizm tariyxı hám ilimiy-áǵartıwshılıq miyraslarına tiyisli kóplegen izertlewler alıp barılmaqta hám búgingi kúnge kelip bul izertlewler óziniń jańa basqıshına kóterildi. Atap aytqanda, jaqın tariyxımızda ámelge asırılǵan izertlew jumısları analizinde de bul jaǵdaydı baqlawımız múmkin. Atap aytqanda,

- Ǵárezsizliktiń dáslepki jıllarındaǵı izertlew jumısları menen búgingi kúndegi ilimiy izertlew jumıslarınıń salıstırmalı analizine itibar qaratsaq unamlı mániste rawajlanǵanlıǵın gúzetemiz;

- ilimiy tutınıwǵa jańa tariyxıy maǵlıwmatlar hám ilimiy ideyalardıń kirip kelgenin de kóriwimiz múmkin;

- ilimiy baǵdarda alıp barılǵan izertlewler analiz etilgende usı nárse málim boldı, yaǵnıy izertlew jumıslarında tiykarınan Yassawiylik tariqatın úyreniw menen sheklenip qalıp atırǵan joq.

Watanımız tariyxında kóplegen ullı ulamalarımız hám úlken ilimiy miyraslarımız bar ekenligi bizge maqtanış sezimin beredi, biraq sonıń menen birge bul maqtanış sezimi bizge úlken juwapkershilikti de júkleydi. Bul juwapkershilik júgi óz gezeginde bizge babalarımızǵa múnásip túrde jasaw, rawajlanıw, bir neshe mın jıllıq tariyxıy miyraslardı úyreniw hám keleshek áwladqa jetkiziw arqalı “Úshinshi renessans” tiykarına ózimizdiń múnásip úlesimizni da qosıwdı talap etedi.

Paydalanılǵan ádebiyatlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk allomalar, adib va mutafakkirlarimiz ijodiy merosini keng o'rganish va targ'ib qilish maqsadida yoshlar o'rtasida Kitobxonlik tanlovlarini tashkil etish to'g'risidagi Qaror, Xalq so'zi, 2018 yil, 15 may
2. Абдурауф Фитрат. Танланган асарлар. 2-жилд: Илмий асарлар - Тошкент., «Маънавият», 2000 - Б. 142.
3. Аҳмад Яссавий. Девони ҳикмат. – Тошкент: Ғ.Ғулом номидаги Нашриёт-матбаа бирлашмаси, 1992. – 20-бет.
4. Бертельс Е.С. Суфизм и суфийская литература. М. 1965 с.39
5. Аҳмад Яссавий. Девони ҳикмат. – Тошкент: Ғ.Ғулом номидаги Нашриёт-матбаа бирлашмаси, 1992. – 33-бет.
6. Во'ранов К.В. Tasavvuf falsafasi xususida. Т. 2000.7-бет
7. Каримов И.А. Оллоҳ қалбимизда, юрагимизда. – Тошкент: “Ўзбекистон”, 1999.

Breadth-first algoritmi va Dijkstra algoritmining farqlari.

Saidmurotov Sulaymon Ollaberganovich, TATU Urganch filiali 2-bosqich talabasi

+998886016030 saidmurotov.sulaymon@mail.ru

Ollaberganov Mirzoxid Ollabergan o'g'li Tatu urganch filiali 2-bosqich talabasi

+998975170917 mirzohidsher1859@gmail.com

Frunzayeva Dilfuza Axmad qizi TATU Urganch filiali 2-bosqich talabasi

+998939291227 dilfuzafrunzayeva@gmail.com

Azizbek Sultonboyev Umarjon o'g'li Tatu urganch filiali 2-bosqich talabasi

+998943198108 azizbee@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada Breadth-first va Dijkstra algoritmining farqlari haqida bayon etilgan. Bu ikkita algoritmi taqqoslash orqali ikkala algoritmi chuqurroq tadqiq etishga harakat qildik.

Kalit so'zlar: algoritim, grafika, navigatsiya, robot.

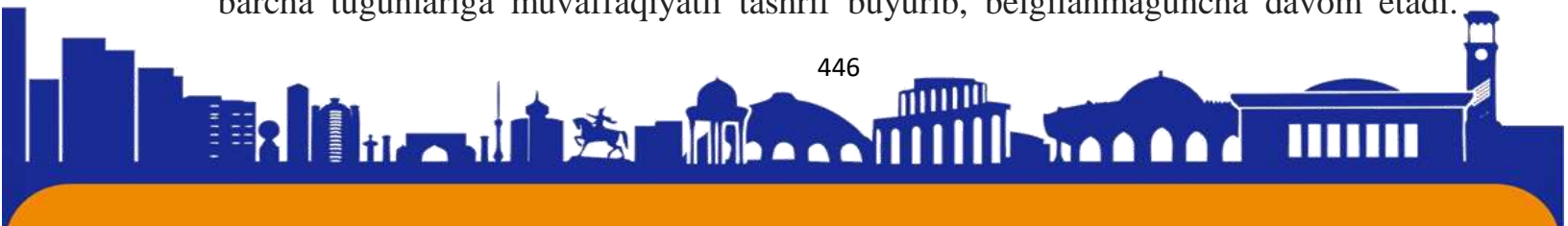
Abstract. This article explains the differences between Breadth-first and Dijkstra's algorithm. By comparing these two algorithms, we tried to explore both algorithms in depth.

Key words: algorithm, graphics, navigation, robot.

Аннотация. В этой статье объясняются различия между алгоритмом в ширину и алгоритмом Дейкстры. Сравнивая эти два алгоритма, мы попытались подробно изучить оба алгоритма.

Ключевые слова: алгоритм, графика, навигация, робот.

Breadth-first algoritmi bu eng qisqa yo'l topish uchun ishlatiladigan algoritim hisoblanadi. Bu qidiruv algoritim bo'lib, u ma'lumotlarning grafisini tuzish yoki daraxt yoki o'tish tuzilmalarini qidirish uchun ishlatiladi. BFS ning to'liq shakli kenglikdagi birinchi qidiruvdir. Algoritim grafikdagi barcha asosiy tugunlarga samarali tashrif buyuradi va to'g'ri kenglik bo'yicha belgilab beradi. Ushbu algoritim grafikdagi bitta tugunni (boshlang'ich yoki manba nuqtasi) tanlaydi va keyin tanlangan tugunga ulashgan barcha tugunlarga tashrif buyuradi. Esingizda bo'lsin, BFS ushbu tugunlarga birma-bir kirishadi. Algoritim boshlang'ich tugunga tashrif buyurib, belgilagandan so'ng, u eng yaqin ko'rilmagan tugunlarga o'tadi va ularni tahlil qiladi. Bir marta tashrif buyurganingizdan so'ng, barcha tugunlar belgilanadi. Ushbu takrorlashlar grafikning barcha tugunlariga muvaffaqiyatli tashrif buyurib, belgilanmaguncha davom etadi.

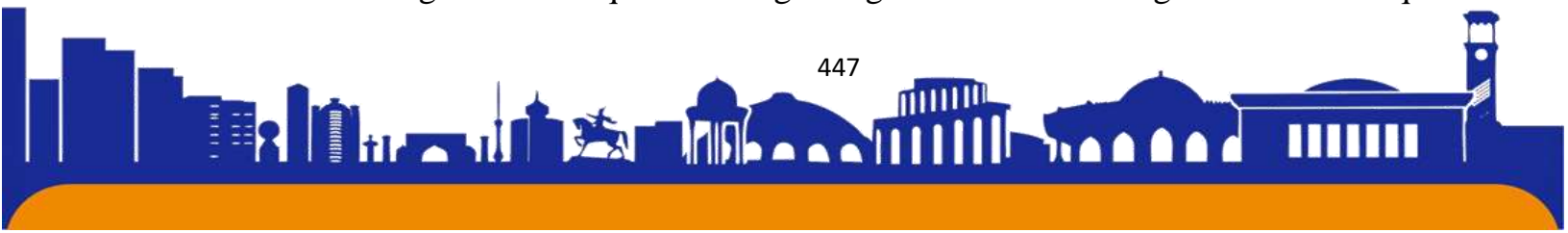

Grafik o'tish algoritmdan daraxtga o'xshash tuzilishdagi har bir tashrif buyurilmagan tugunga tashrif buyurishni, tekshirishni va/yoki yangilashni talab qiladi. Grafik o'tishlari grafikdagi tugunlarga tashrif buyurish tartibiga ko'ra tasniflanadi.

BFS algoritmi operatsiyani grafikning birinchi yoki boshlang'ich tugunidan boshlaydi va uni to'liq bosib o'tadi. Dastlabki tugunni muvaffaqiyatli kesib o'tgandan so'ng, grafikdagi keyingi o'tmagan cho'qqiga tashrif buyuriladi va belgilanadi. BFS algoritmining afzallik tomonlari shundaki berilgan masalaga albatta yechim topadi. Shuningdek, agarda bir nechta yechim mavjud bo'ladigan bo'lsa u minimal qadamlar ya'ni (eng qisqa) yo'lni topadi. Ammo, bu algoritmning kamchilik tomonlari ham mavjud. Xotira cheklovlari, ya'ni u keyingi bosqichga o'tish uchun o'zidagi barcha tugunlarni (ma'lumotlarni) saqlaydi. Agarda yechim uzoqda bo'ladigan bo'lsa u juda ko'p vaqt sarflaydi. Bu algoritmdan bugungi kunda juda ko'p joylarda foydalanishadi

- Navigatsiyada (Google maps, Waze, Yandex maps)
- Aloqa tarmoqlarida
- IP routing
- Ijtimoiy tarmoqlarda siz taniydigan odamlarni topishda
- Robot/dron uchun yo'l topishda

Dijkstra algoritmi yordamida siz grafikdagi tugunlar orasidagi eng qisqa yo'lni topishingiz mumkin. Xususan, siz tugundan ("manba tugun" deb ataladi) grafikdagi barcha boshqa tugunlarga eng qisqa yo'lni topishingiz mumkin, bu esa eng qisqa yo'l daraxtini hosil qiladi. Ushbu algoritm joriy joylashuv va maqsad o'rtasidagi eng qisqa yo'lni topish uchun GPS qurilmalarida qo'llaniladi. U sanoatda, xususan, modellashtirish tarmoqlarini talab qiladigan domenlarda keng qo'llanilishiga ega. Dijkstra algoritmi asosan siz tanlagan tugundan (manba tugun) boshlanadi va u ushbu tugun va grafikdagi barcha boshqa tugunlar orasidagi eng qisqa yo'lni topish uchun grafikni tahlil qiladi. Algoritm har bir tugundan manba tuguniga ma'lum bo'lgan eng qisqa masofani kuzatib boradi va agar u qisqaroq yo'l topsa, bu qiymatlarni yangilaydi. Algoritm manba tugun va boshqa tugun o'rtasidagi eng qisqa yo'lni topgandan so'ng, bu tugun "tashrif buyurilgan" deb belgilanadi va yo'lga qo'shiladi. Jarayon grafikdagi barcha tugunlar yo'lga qo'shilmaguncha davom etadi. Shunday qilib, biz manba tugunini har bir tugunga erishish uchun mumkin bo'lgan eng qisqa yo'l bo'ylab boshqa barcha tugunlarga bog'laydigan yo'lga egamiz. Bu algoritmning afzallik tomonlaridan biri. U bitta tugundan boshqa barcha tugunlarga va bitta manba tugunidan bitta maqsad

tuguniga eng qisqa yo'lni algoritmi to'xtatib, maqsad tugun uchun eng qisqa masofaga erishilgandan so'ng hisoblash uchun ishlatilishi mumkin. Ammo dijkstra algoritmining kamchilliklari ham bor masalan; Qayta ishlash jarayonida ko'p vaqt sarflaydigan noaniq qidiruvni amalga oshiradi.

N-node(tugun)

E- edge (qirra)

Log-logarifm

Breadth-first	Dijkstra
Bosh tugundan oxirgi tugungacha barcha tugunlarni ko'rib chiqadi	Har qadamda eng arzon tugunga o'tadi
Faqatgina vaznsiz (yoki bir hil vaznli) graflar bilan ishlaydi	Musbat vaznli va vaznsiz graflar bilan ishlaydi
Natija: "Eng qisqa" yo'l	Natija: "eng arzon" yo'l
Big O: $O(N+E)$	Big $O(N+E(\log N))$

Foydalanilgan adabiyotlar

1. <https://www.geeksforgeeks.org>
2. <https://medium.com>
3. <https://www.freecodecamp.org>
4. <https://www.guru99.com>
5. <https://en.wikipedia.org>
6. <https://www.analyticssteps.com>

Муқобил энергия, Ўзбекистоннинг тикланувчи энергия манбалари ресурслари

**Ислом Каримов номидаги Тошкент давлат техника университети доценти
Бадалов Абдумалик Абдумуминович
талаба Ражаббоев Феруз Файзи ўғли**

Аннотция.Мақолада ҳозирги кунда Ўзбекистонда электр энергия ишлаб чиқариш,Ўзбекистонда ёқилғи- энергия ресурсларни истеъмол қилиш структураси,Ўзбекистоннинг тикланувчи энергия манбалари ресурслари ҳақида кенг ёритилган.

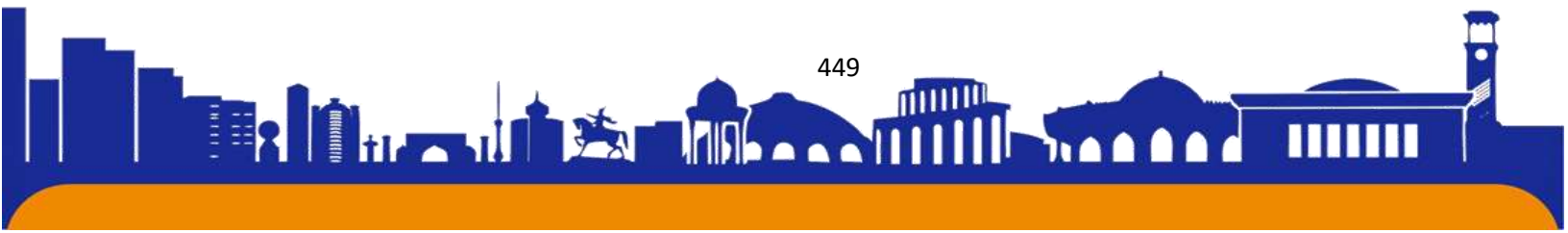
Калит сўзлар.ёқилғи - энергия ресурслари, энергия манбалари manbalari, электр энергия, тикланувчи энергия манбалари, моддалар агрегат ҳолати.

Яқин вақтларгача Ўзбекистоннинг электр энергия тизими собиқ Иттифокнинг ягона электр энергия тизимига бутунлай бириккан бўлиб, унинг ташкил этувчиларидан бири каби кўрилади. Бутун республика еки алоҳида туманларни энергия қувватлари ривожланиши билан боғлиқ бўлган барча ечимлар ягона электр энергия тизимининг ва асосон бош пахта ишлаб чиқарувчи комплекс ва йирик ва йирик товарли ишлаб чиқарувчилар фойдасига қабул қилинади. Ўзбекистон, айниқса, қишлоқларнинг электр энергия тизими мустақил иш бажарувчи тизим сифатида умуман кўриларди.

Шу йиллар ичида Ўзбекистонда электр энергия ишлаб чиқариш бўйича катта қувватлар ишлаб чиқилди, умумий узунлиги 188 минг километрни ташкил этувчи электр узатмаларнинг ҳаво линияларининг етарлича шачобчаланган тармоғи қурилди. Трансформаторли подстанцияларнинг умумий ўрнатилган қуввати 17,4 млн кВт га етади. Кўпгина қишлоқлар ва қишлоқ аҳоли пунктлари электрлаштирилган.

Ўзбекистонда давлат мустақиллиги эълон қилиниши билан электроэнергетика олдида янги вазифилар намоён бўлди- энергия мустақиллигини таъминлаш.

Охириги йилларда энергия маъносидаги истеъмол қилиш структураси кескин ўзгаради.

1994 йилда саноат улушига республикада истеъмол қилинадиган энергия умумий ҳажмининг учдан бири, қишлоқ улушига- 11 % дан биров кўп, коммунал-маиший спекторга ва аҳолига- 42 %, транспортга ва алоқага- тахминан 15% тўғри келади.

Агар авваллари энергияни энергияни асосий истеъмолчиси саноат бўлган бўлса ва унинг умумий энергия балансидаги улуши 35% га етган бўлса, у ҳолда ҳозирги вақтга келиб асосий истеъмолчилар (маиший сектор, хусусий тадбиркорлар) ва қишлоқ хўжалиги бўлиб қолди (1.1-расм). Бу эҳтиёжларни одатий жадал ривожланиш вақтида қондириш, энергия ташувчилар (кўмир, газ, нефт, электр) ни истеъмол қилиш ошиши билан, газ ва электр коммуникациялари тармоқларининг кенгайиши, ката капитал сарф-ҳаражатлар блан боғлиқ.

Республиканинг халқ хўжалиги йилга 45-50 млн. тонна шартли еқилғи, қозон-печ еқилғиси, 50-55 млрд. кВтч электр энергия, 5,0-5,5 млн. тонна оч нефт маҳсулотларини истеъмол қилади. Қозон-печ еқилғисининг умумий истеъмол ҳажмидаги табиий газ тахминан 80%, кўмир- 12%, мазут- 9,2% ни ташкил қилади. Умумий энергия балансидаги нефт маҳсулотларнинг улуши тахминан 25% ни ташкил этади.

Шуни айтиш керакки, қишлоқ хўжалигида энергия балансининг умумий структурасидаги еқилғининг энг кам еб турлари- нефт маҳсулотлари ва табиий газ- энергия ресурсларининг умумий сарфининг 70 % га етади, энергия ресурслари (қиеш, сув, шамол ва биомассанинг) эса- нол атрофида.

Ўзбекистонда еқилғи- энергия ресурсларни истеъмол қилиш структураси

Электр билан таъминлаш марказлаштирилганда қишлоқ хўжалигида электр энергияни истеъмол қилиш структураси қўйдагича келтирилган: электр юритма- 51%, иссиқлик жараёнлари- 29%, еритиш, нурлантириш ва электротехнологик жараёнлар- 20%. [1.1]

Ҳозирги вақтда қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришнинг ривожланиши қишлоқ электр ва иссиқлик таъминотининг етарлича ривожланмаганлиги билан тУхтаб турибти. Шундай қилиб, Ўзбекистоннинг аграр секторидаги меҳнатнинг энергия билан таъминланганлигининг ҳозирги даражаси саноатдагидан 2,0...2,5 га кам, ва дуненинг ривожланган мамлакатларидан ўн марта лаб паст.

Ўзбекистондаги битта қишлоқ одамига тўғри келадиган электр энергияни йиллик истеъмолчи, ривожланган мамлакатларда 3000кВт га яқин бўлган пайтда,

500кВтч дан ошмайди. Бундай орқада қолиш қишлоқ аҳолисининг ижтимоий-маиший яшаш шароитларининг паст даражасига олиб келди.

Бир вақтнинг ўзида фойдаланиладиган технологик жараенларнинг энергия сарфлаш қобилияти бизда ривожланган қишлоқ хўжалик мамлакатларида 4...5 баробар юқори. Бу маҳсулотнинг жуда юқори тамнархига олиб келади ва унинг рақобатбардошлигини камайтиради.

1990-94 йиллар республикада газни истеъмол қилиш республикадаги кўмирни қазиб чиқариш пасайиши ва кўмир ҳамда мазут олиб келиниши камайгани ҳисобига узлуксиз ўсиб борди. Кўрсатилган даврда кўмирни истеъмол қилш 9,2 млн. тоннадан 4,2 млн. тоннагача тушиб кетди. Кўмир етишмовчилиги табиийки газ билан қопланади.

Маълумки, Ўзбекистон углеводород хомашеси захираларига бой: маълум бир муддат еқилғига бўлган эҳтиежларни қондириш учун етарли бўлган табиий газ, нефт, газли конденсат, кўмир (1.2-расм). Маълумотлар сифатида турли еқилғи турлари учун ениш иссиқлигининг қийматларини келтирамиз (1.1-жадвал).

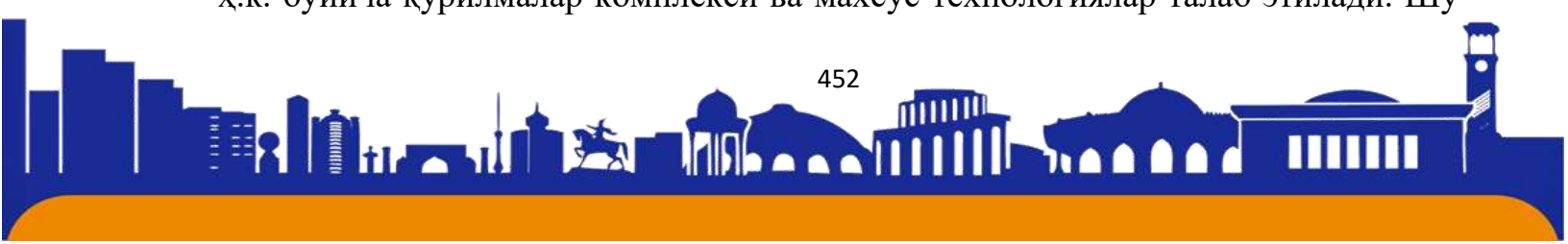
1.1-жадвал

Еқилғи тури	Бирлиги	Ўниш иссиқлиги			
		ГДж	МВт.ч	Т.у.т	Т.н.э
Нефтга эквиваленти	Т	4 1,868	1 1,630	1 ,4285 7	1 .000
Мазут	Т	4 0,61	1 1,281	1 ,3856 5	9 ,970
Дизел ёқилғиси	Т	4 2,50	1 1,806	1 ,4501 4	1 ,0151
Керосин	Т	4 3,12	1 1,978	1 ,4712 9	1 ,0299

Бензин	т	4 3,09	1 1,969	1 ,4702 7	1 ,0292
Суюқлант ирилган газ	т	4 5,61	1 2,669	1 ,5562 5	1 ,0894
Тошкўмир	т	2 5,54	7 ,094	0 ,8714 5	0 ,6100
Кокс	т	2 8,05	7 ,792	0 ,9570 9	0 ,6700
Шарли ёқилғиси	т	2 9,31	8 ,141	1 ,000	0 ,7000
Антрацит	т	3 3,48	9 ,300	1 ,1423 7	0 ,7800
Табий газ	1 000 м ³	3 6,00	1 0,000	1 ,2283 5	0 ,8598
Аралаш турдаги ёқилғи ёғочи	С кл. м ³	4 ,51	1 ,253	0 ,1538 8	0 ,1077

Нефт билан ва мос равишда нефт маҳсулотлари билан узоқ муддатли келажакка таъминланганлигини қониқарли деб бўлмайди. Ўзбекистоннинг нефт конлари асосан олтингугуртли (25% гача), таркибида кўп миқдорда парафин, шунингдек, смолалар ва асфалт бор. Натижада кондан нефт қазиб олиш коэффициентлари атиги 0,4 ни ташкил этади.

Асосий кон (Ангрен)нинг кўнғир кўмири кам калорияли юқори кули, таркибида турли элемент қўшимчалари бор, шунингдек радиоактив. Шунинг учун, қазиб олиш босқичида ҳам, қайта ва ёндириш босқичида ҳам махсус технология, шунингдек, зарарли маҳсулотлар – кул, очик жинсларни ишлатиш ва ҳ.к. бўйича қурилмалар комплекси ва махсус технологиялар талаб этилади. Шу

сабабли автоном, марказлаштирилган энергия манбалари, айникса, қуёш, шамал, кичик сув оқимларидан фойдаланувчи ва ҳ.к.ларни энергетик балансга жалб этиш долзарб масала бўлиб, бу шунингдек, одатдаги энергия ташувчилар (нефт, кўмир, газ)ни ўрнини алмаштиришга имкон беради ва экологик ҳамда ижтимоий муаммоларни ечади.

Ўзбекистоннинг тикланувчи энергия манбалари ресурслари.

Тикланувчи энергия манбалари (ТЭМ)дан фойдаланиш аҳамияти ролини баҳолагандамаълум ҳақиқат – Ердаги органик ёқилғилар захирасининг тугалланишини, уларнинг ҳамма тезлашадиган сарфлаш суръатларини, ва шунинг билан бирга алтернатив энергия манбаларини излаш заруратини, шунингдек, ёқилғи-энергетик ресурслар тежашнинг қаттиқ тартибини амалга оширишни ҳисобга олиш зарур.

Бир қатор илмий ва техник исботланган, ва қандайдир даражада бу муаммони ечишнинг рақобатлашувчи йўналишлари мавжуд. Келажак нуқтаи назаридан, маълум ривожланиш босқичида ҳозир энг иқтисодий самарадорликни таъминлайдиган йўнаоишни маъқул кўриб, Янги энергия манбаларини излашнинг барча йўналишларини ривожлантириш зарурати бор.

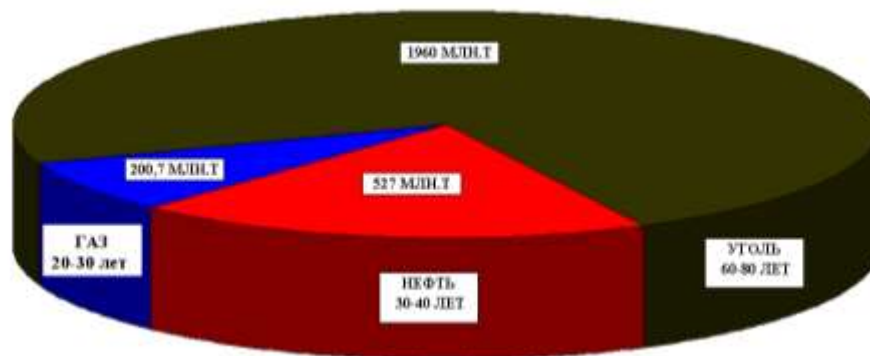
У ёки бу даражада энергетика билан боғлиқ бўлган ижтимоий-иқтисодий муаммоларни ечиш йўлларида бири маҳаллий энергия ресурслари (ривожланган инфраструктурали туманлардаги кўмир, газ, нефт кичик захиралари) ни актив ўзлаштириш шунингдек, Ўзбекистон ҳудудида мавжуд бўлган экологик ҳавфсиз тикланувчи энергия манбаларидан мпсштабли фойдаланиш ҳисобланади.

Тикланувчи энергия манбалари тушунчасига қуйидаги энергия шакллари киради: қуёш, геоготермал, шамол, денгиз тўлқинлари энергияси, оқимлар, бўғозлар ва океан, биомасса энергияси, гидроэнергия, паст потенциалли иссиқлик энергияси ва тикланувчи энергиянинг бошқа «янги» турлари.

Шартли равишда ТЭМларни икки гуруҳга ажратиш қабул қилинган:

- Одатий: 30МВт дан кўпроқ қувватга эга гидроэлектростанциялар ёрдамида электр энергияга айлантириладиган гидравлик энергия, одатий ёндириш усуллари билан (ўтин, торф ва печ ёқилғисининг бошқа турлари иссиқлик олиш учун ишлатиладиган биомасса энергияси, геоготермал энергия.

1.2-расм. Ўзбекистоннинг углеводород хом-ашёси билан таъминланганлиги башорати.

- Ноодатий: қуёш энергияси шамол энергияси, денгиз тўлқинлари, оқимлар, бўғозлар энергияси, кичик ва микроГЭСлар томонидан ишлатиладиган энергия турига айланадиган гидравлик энергия, одатий усуллар билан иссиқлик олиш учун ишлатилмайдиган биомасса энергияси паст потенциал иссиқлик энергияси ва тикланувчи энергиянинг бошқа «янги» турлари.

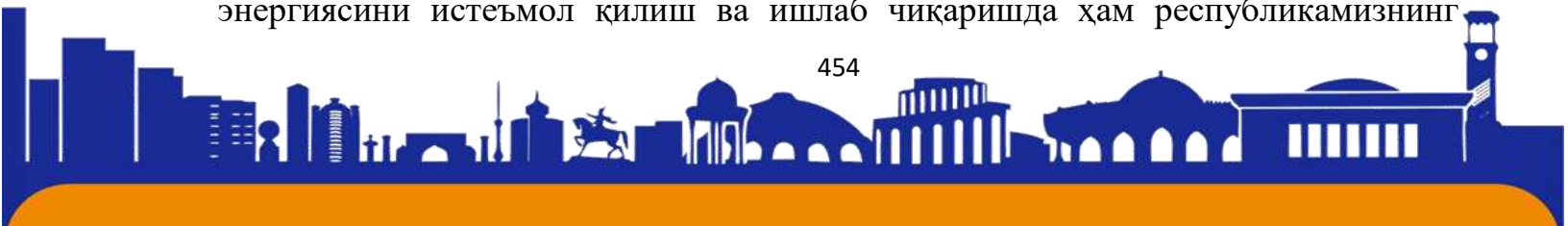
ТЭМларнинг потенциал заҳиралари вали, техник ва иқтисодийча бўлади.

ТЭМнинг вали потенциали – берилган ТЭМ тури таркибидаги фойдали ишлатилаётган энергияга тўла айлантириб борганда таркибидаги ўртача йиллик энергия ҳажми.

ТЭМнинг техник потенциали – вали потенциалнинг бир қисми бўлиб, уни фойдали энергияга айланиши атроф-мухитни муҳофоза қилиш бўйича талабларга амал қилганда техник воситаларни берилган ривожланиш даражасида мумкин бўлади.

ТЭМнинг иқтисодий потенциали- техник потенциалнинг бир қисми бўлиб, уни фойдаланиладиган энергия айланишига берилган нарх, қазиб олинаётган ёқилғи, иссиқлик ва электр энергияси, жиҳозлар, материаллар ва транспорт хизматлари, меҳнат нархи даражасида иқтисодий тарафдан мақсадга мувофиқ бўлади ва ҳ.к.

Республикамиз ОЎО, ташкилотлари ва корхоналарнинг лойиҳавий-текширув, илмий-тадқиқот ишларининг натижалари асосида ўрнатилган Ўзбекистоннинг тикланувчи энергия манбаларининг умумий ва техник потенциали ҳақидаги умумлаштирилган маълумотлар тикланувчи энергия манбалари ресурсларидан масшабли фойдаланиш ва ёқилғи хом-ашёсидан фойдаланиш улушининг аста-секин камайтириш натижасида иссиқлик ва электр энергиясини истеъмол қилиш ва ишлаб чиқаришда ҳам республикамизнинг

бирламчи энергия ташувчиларга бўлган эҳтиёжларни қондиришининг принципиал-техник имкониятини кўрсатади.

Тикланувчи энергия манбаларининг потенциал захираларини баҳолашнинг кўрсатишига, улар республикада жуда юқори (1.3-расм).

Республика ҳудудига қуёш нурининг, кичик дарёлар, шамол оқимлари энергияси ва бошқа манбаларнинг йиллик келиб тушадиган вали потенциали, Ўзбекистоннинг 55-60млн. тонна шартли ёқилғигабаҳоладиган ёқилғи-энергетик ресурсларга бўлган йиллик эҳтиёжидан бир неча баробар ва углеводород хом-ашёсининг топилган захираларидан кўп бора ортиқ.

Валли ресурс ёки бошқача айтганда назарий захиралар бўйича тикланувчи энергия манбалари орасида, геоготермал энергия етакчи ҳисобланади (1.4-расм). Бироқ нисбатан паст ҳароратлар (70-80°C гача), артезиан сувларининг ката минералланиши ва ётиш чуқурлиги техник нуқтаи назардан улардан электр энергия ишлаб чиқариш учун фойдаланишни қийинлаштиради. Шунинг учун, агар техник амалга ошириладиган потенциалларни кўриб чиқсак, у ҳолда қуёш энергияси етакчи ҳисобланади. Шулаб чиқарилаётган энергиянинг нархи эса ундан кенг фойдаланишни чегаралайди.

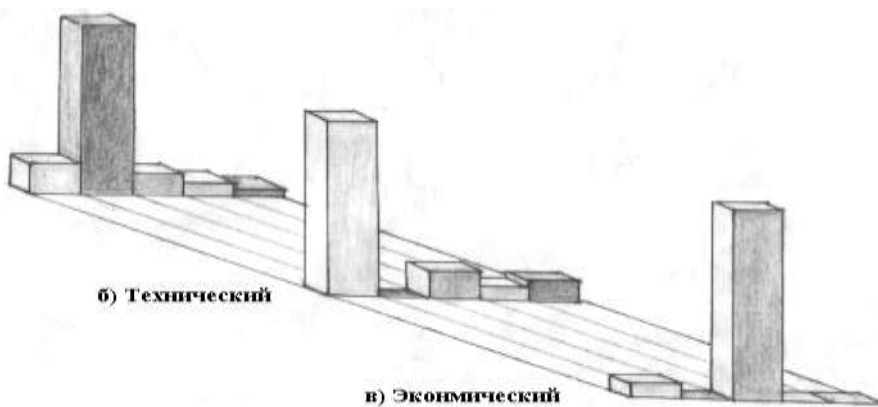
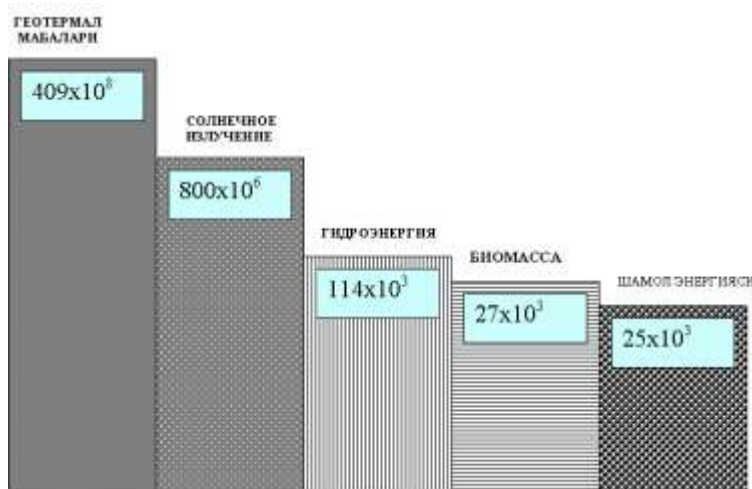
1.3-расм. Ўзбекистон ҳудудидаги тикланувчи энергия манбаларининг потенциал энергия захиралари (млн. кВт соат/йил).

	Қ уёш энерг яси (1)	Геог еотермал энергияс и (2)	Гидр оэнергия (3)	Б иомасс а энерг яси (4)	Ш амол энерг яси (5)
Валли потенци ал	0, 76	99,2 4	1,36 *10 ⁻⁴	3, 4*10 ⁻⁵	3, 3*10 ⁻⁵

Технический потенциал	98,5	-	1,08	0,14	0,23
Иктисодий потенциал	0,18	-	99,82	-	-

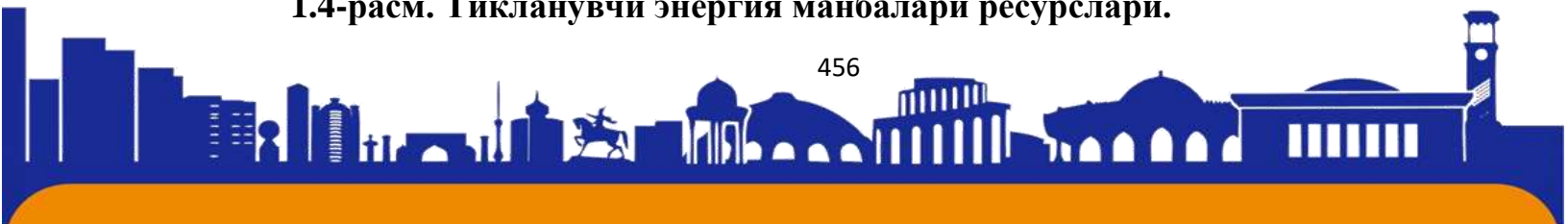

А) Валли

Б) Техник

В) Иқтисодий

1.4-расм. Тикланувчи энергия манбалари ресурслари.

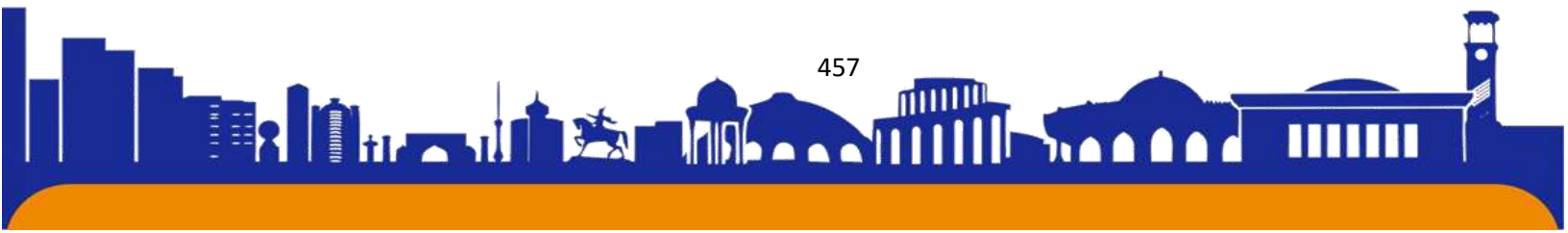

Шунинг учун тикланувчи энергия манбаларининг ҳамма турлари ичидан, иқтисодий потенциали жуда юқори бўлган ва ҳозирги вақтда 14.4 млрд кВт соатни ташкил этадиган гидроэнергия Амалий мазмун кашф этади. Ҳозир фақат 4 дан 6,5 млрд кВт соатгача ишлатилади. Ишлатилмайдиган резервлар кичик ва ўрта ГЭСлар гуруҳига киритилиб, улар нисбатан кичик босимлари билан таснифланади, ва натижада суғориш ва дренаж каналларини ўз ичига олиб, бутун сув оқими бўйлаб йўналган кам қувватли гидростанцияларга мўлжалланилган.

Энергия ресурслари нархларини умумий ошириш кичик ва ўртача ГЭСлар электр энергиясини рақобатбардошлиги учун замин яратади. Тажрибаларнинг кўрсатишича микроГЭСларнинг турли кўринишлари (енгли, енгсиз, тиргакли ва ҳ.к.)дан фойдаланиш самарадорлигини кўрсатади. Сув оқимлари энергиясидан комплексли фойдаланиш мутлоқ энергия истеъмол қилиш катталиги бўйича кам қувватли, лекин шулаб чиқариш натижалари бўйича жуда самарали чиқарилган истеъмолчиларни энергия билан таъминлаш муаммосини ечишга ёрдам беради. Бу авваламбор, аҳоли пунктлари ва ҳайдаладиган яйловларнинг тоғолди туманларидаги тааллуқли. Марказлашган энергия таъминоти туманларида, локал автоном энергия манбаларидан фойдаланиш энергетик бозорнинг рақобатчи муҳитни яратишига имкон беради. Кичик ва ўрта сув оқимлари энергияси билан бирга, бундай рақобатда ноанъанавий энергия манбалари (шамол, қуёш, биогаз энергияси) ҳам қатнашиши мумкин. Дастлабки ҳисоблар бўйича кичик ва ўртача сув оқимлари, маҳаллий ва ноанъанавий энергия манбалари потенциали мутлоқ қиймати бўйича бирламчи энергиядан умумий фойдаланишдан 1 дан 1,5% гача ташкил этади. Ундан ижтимоий самараси, кичик ва ўрта бизнес учун муҳитни яратиш, республиканинг чека туманларидаги яшаш шароитлари қулайлиги ошириш учун натижасида юқорироқ ўлчанмайди.

Адабиётлар

1. Авезов Р.Р., Орлов А.Ю. Солнечные системы отопления и горячего водоснабжения Ташкент: Фан 1988 г
2. Базаров Б.А., Заддэ В.В., Стебков Д.С. и др. Новые способы получения кремния солнечного качества. Сб. "Солнечная фотоэлектрическая энергетика". Ашхабад, 1983
3. Tursynbaevich, A. B., Kizi, U. A. S., & Kizi, A. G. B. (2022). Wind Mill and Solar Energy. *Texas Journal of Engineering and Technology*, 15, 178-180.

4. Аметов, Б. Т. (2021). Возникновение И Распространение Ударной Волны В Твёрдом Теле. *IJTIMOIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI*, 1(6), 42-44.
5. Аметов, Б. Т., Султанбаев, А. П., & Жангабаев, А. К. (2021). ВОЗМОЖНОСТИ И ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВОЗОБНОВЛЯЕМЫХ ИСТОЧНИКОВ ЭНЕРГИИ. In *КОНКУРС МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ* (pp. 72-74).
6. Мустафакулов, А. А., Джуманов, А. Н., & Арзикулов, Ф. (2021). Альтернативные источники энергии. *Academic research in educational sciences*, 2(5), 1227-1232.
7. Арзикулов, Ф. Ф., & Мустафакулов, А. А. (2020). Возможности использования возобновляемых источников энергии в узбекистане. *НИЦ Вестник науки*.
8. Куланов, Б. Я., & Саодуллаев, А. С. (2021). Развитие альтернативных источников энергетики Узбекистана. In *НАУКА, ОБРАЗОВАНИЕ, ИННОВАЦИИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ И СОВРЕМЕННЫЕ АСПЕКТЫ* (pp. 29-32).
9. Нариманов, Б. А., & Арзикулов, Ф. Ф. У. (2020). Возобновляемые источники энергии, вопросы устойчивости и смягчения последствий изменения климата. *Universum: технические науки*, (10-3 (79)), 66-70.
10. Мустафакулов, А. А., & Джуманов, А. (2020). Использование альтернативных источников энергии в горных районах джизакской области узбекистана. *Интернаука*, (41-1), 73-76.
11. Akhmedovich, M. A., & Fazliddin, A. (2020). Current State Of Wind Power Industry. *The American Journal of Engineering and Technology*, 2(09), 32-36.
12. Dilmurod, R., & Fazliddin, A. (2021). Prospects for the introduction of artificial intelligence technologies in higher education. *ACADEMICIA: an international multidisciplinary research journal*, 11(2), 929-934.
13. Solidjonov, D., & Arzikulov, F. (2021). WHAT IS THE MOBILE LEARNING. *AND HOW CAN WE CREATE IT IN OUR STUDYING*, 22-4.
14. Abror, Q. (2020). Development of Magnetic Characteristics of Power Transformers. *Fazliddin, A., Tuymurod, S., & Nosirovich, OO (2020). Use Of Recovery Boilers At Gas-Turbine Installations Of Compressor Stations And Thyristor Controls. The American Journal of Applied sciences*, 2(09), 46-50.
15. Solidjonov, D., & Arzikulov, F. (2021). WHAT IS THE MOBILE LEARNING? AND HOW CAN WE CREATE IT IN OUR STUDYING?. *Интернаука*, (22-4), 19-21.

Konversiv so'zlar tarjimasiga madaniy omillarning ta'siri.

Ilmiy rahbar: Qo'ldoshev.O'.O'

Xudoyberdiyeva O'g'iloy Qurbonboyevna

Samarqand Davlat Chet Tillar instituti 2 kurs magistranti

Annotatsiya: *Zamonaviy ingliz tilida uning so'z boyligini kengaytiradigan ma'lum miqdordagi turli xil so'z yasash jarayonlarini kuzatish mumkin. Ushbu maqolada so'z yasashning nisbatan yangi, ammo juda samarali usuli, ya'ni konvertatsiya, shuningdek ularni tarjima qilish jarayonidagi madaniy omillardan foydalangan holda zamonaviy ingliz tilidagi tushuntirish lug'atlari va ommabop ommaviy axborot vositalaridagi konversiya holatlarining eng umumiy ko'rinishini taqdim etadi.*

Kalit so'zlar: *so'z yasalishi; konvestatsiya qilish; morfologik kategoriya; semantik maydonning torayishi.*

Ingliz tilida so'z yasashning asosiy usullari quyidagilardan iborat:

- iboralar, ya'ni ikkita yoki birlashtirib yangi so'z hosil qilish bir necha xil so'zlar, yangisining ma'nosi esa bevosita bog'liq asl qiymati: life + guard = lifeguard, head + light = headlight;
- hosila, ya'ni prefiks va / yoki qo'shimchani qo'shish orqali yangi til birliklari, hosilalari yaratish jarayoni: light + en = lighten, convenient + in = inconvenient;
- aralashtirish, ya'ni ikki xil til birligi qismlarining birikmasidan fonetik birikma orqali yangi so'z hosil qilish: breakfast + lunch = brunch, work + alcoholic = workaholic;
- ilgari ma'lum bo'lgan so'zlarni kesish, qisqartirish advertisement = ad, memorandum = memo;
- qisqartmalarining shakllanishi, ya'ni ibora yoki butun jumlaning ifodalovchi til birliklarining birinchi harflaridan so'z hosil qilish United Nations = UN, no reply is necessary = NRN;
- neologizmlarning yaratilishi, ya'ni yangi voqelik ob'ektlarini tavsiflovchi mutlaqo yangi so'zlar: lockdown, workation [1].

Yuqoridagi usullar orasida alohida o'rinni konversatsiya egallaydi va bu usul zamonaviy ingliz tilida tobora ommalashib bormoqda. Konversatsiya deganda biz lisoniy birlik ko'chishi mumkin bo'lgan so'z yasashining shunday usuli tashqi shaklini o'zgartirmagan holda bir morfologik kategoriyaning boshqasiga o'tkazishni tushunamiz. Masalan, ism telefon (telefon) va telefon (qo'ng'iroq qilish) fe'li. Ushbu konvertatsiya ayniqsa ingliz tilida keng tarqalgan, chunki asosiy ot va fe'llarning

shakllari ko'p hollarda bir xil bo'ladi, bu amalda fe'llarda jins, tuslanish toifasiga ega bo'lgan tillarda uchrashish mumkin emas.

Konversatsiya holati hali to'liq aniqlanmagan: ba'zi tilshunoslar bunga ishonishadi

bu hosilaning kichik turi, boshqalari bu so'z yasashning mustaqil usuli ekanligini ta'kidlaydilar. Biroq, ko'pchilik bu usul yanada ko'proq bo'lishiga rozi soddaligi va qulayligi tufayli ingliz tilida keng tarqalgan hatto so'z yaratish bilan faol shug'ullanadigan bolalarga ham foydali usul deb bilamiz.

Konversiya so'z yasashning nisbatan yangi usuli bo'lganligi sababli u bilan bog'liq terminologiya hali to'liq o'rganilmagan. Konversiyani funksional siljish deb ham atashadi, chunki ushbu jarayon yuzaga kelganda grammatik funktsiya o'zgaradi.

Aksariyat tilshunoslarning fikriga ko'ra, konversiya mutlaqo erkin jarayon va har qanday leksik birlik, agar zarurat tug'lsa, nutqning boshqa qismiga o'tishi mumkin. Bunday holda, morfologik cheklovlar yo'q, hosila otlar bundan mustasno, dastlab fe'llardan yasaladi.

Ko'pgina hollarda, konversatsiya mutlaqo aniq, chunki ikkita so'z grafik jihatdan bir xil. Biroq, konversatsiya yo'nalishi, ya'ni qaysi so'z hosila ekanligini aniqlash ba'zan deyarli mumkin emas. Buning uchun mezonlar bo'lishi mumkin va quyidagi omillar ta'sirida bo'lishi mumkin:

- 1) semantik bog'liqlik (boshqa ma'noni bildiruvchi so'z hosiladir);
- 2) foydalanish chastotasi (hosil uchun bu ko'rsatkich tabiiy ravishda pastroq);
- 3) semantik maydon (hosila kamroq qiymatga ega);
- 4) fonetik shakl (agar so'zning qo'shimchasi ma'lum bir grammatik kategoriyaga xos bo'lganlarga mos kelmasa, bu hosiladir).

Konversatsiya qilishning asosiy holatlari: ot turkumidan fe'l turkumiga va aksincha fe'l turkumidan ot turkumiga o'tish. Sifat-fe'l o'zgarishi ham keng tarqalgan. Fe'lni otga aylantirishni ko'rib chiqamiz. Fe'llardan yasalgan otlar aqliy holat yoki tuyg'uni ifodalashi mumkin. Masalan, boshdan kechirish, his qilish, umid qilish kabi otlar.

She has years of experience in the computer industry.

The race between George Bush and All Gore at times had the feel of a death struggle.

The new budget did not offer hope to unemployed people.

He called Gore and they had a few laughs about the unpredictability of life.

There were renewed calls for tougher immigration laws.

The President arrived in Taiwan for a three-day visit.

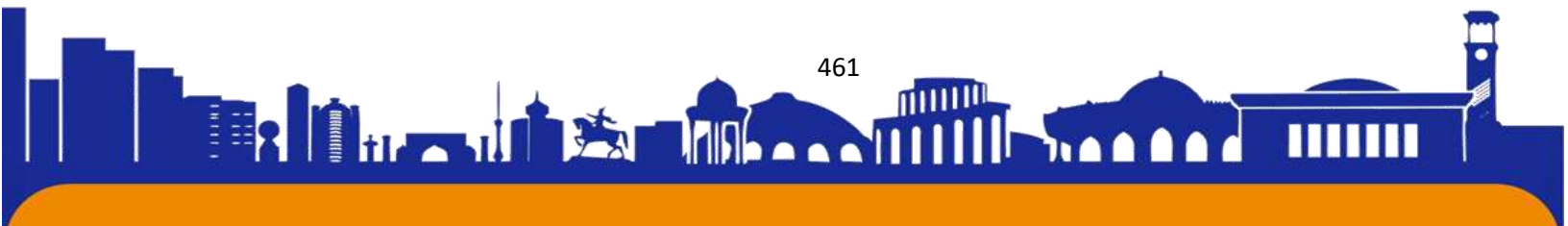

There has been signifi can't increase in the number of young people who smoke.

Yuqorida aytilganlarga asoslanib, ular juda ko'p degan xulosaga kelish mumkin konvertatsiya natijasida ingliz tilida yangi so'zlar paydo bo'ladi. Berilgan ommaviy axborot vositalaridan olingan misollar bu hodisaning zamonaviy ingliz tilida keng tarqalganligini isbotlaydi. Tilshunoslarning fikriga ko'ra, konvertatsiya har doim ham grammatik jihatdan to'g'ri bo'lmasa ham, kundalik so'zlashuv nutqida ko'proq uchraydi. Bu esa ko'p jihatdan bu jarayonni rag'batlantiradigan til va madaniyat ekanligini ko'rsatadi. So'z yasashning bu usuli tarjimonlar va ingliz tilini o'rganuvchilar uchun hech qanday muammo tug'dirmaydi

Foydalanilgan adabiyotlar;

1. Tarjima jurnali: Ingliz tilidagi grammatik konversiya: Leksik evolyutsiyadagi ba'zi yangi tendentsiyalar
2. Fox, G. Macmillan Ilg'or o'quvchilar uchun inglizcha lug'at / G. Fox. - Oksford: Macmillan Publishers
3. The Times [Elektron resurs].

"The Application of Translation Aids in the Translation Process of Informative Texts".

Zoidova Mohinur Sasha qizi

2 nd year master's student in the direction of Comparative linguistics, linguistic translation studies (by languages) of Samarkand State Institute of Foreign Languages.

Abstract: *The article views the opportunities of information and communication technologies as a method for soon-to-be interpreters and translators professional motivation formation.*

Keywords: *information and communication technologies, professional motivation.*

In today's world, the volume of text documents created in the languages of the peoples of the world, which, in turn, led to an increase in demand for translation services, to the expansion of the translation industry as a whole. For optimization translation process, translators need to actively use modern information technology, since the use of the latest methods allows to achieve high-quality and prompt translation of large amounts of information. Internet resources translators use both for professional communication and for searching for information in specialized areas, linguistic information. Modern translators actively turn to electronic dictionaries (ABBYY Lingvo, Multitran, Multilex) and special software that helps to automate and optimize the translation process. It should be borne in mind that specialized translation programs include automated translation systems (translation memory class software) and machine translation (or automatic translation), and they need to be separated. If automated translation (Computer Assisted Translation (CAT) is software used by a human translator in translation process to increase productivity, then machine translation (MT) is a computer technology that when translation from one language to another is performed computer program without human intervention. Automatic translation programs allow the use of previously translated texts. During the translation process, the program saves in translation memories (in the database) original and translated segments of text that are named translation units. Each time the translator starts translating a new segment of text, that segment is matched against the translation units contained in the database. If the memory translation contains the same or similar segment. The program analyzes the database and finds it and automatically substitutes it in the translation text instead of the original fragment. If the option proposed by the program is an inexact match, then the translator can change it, then is to edit and add it

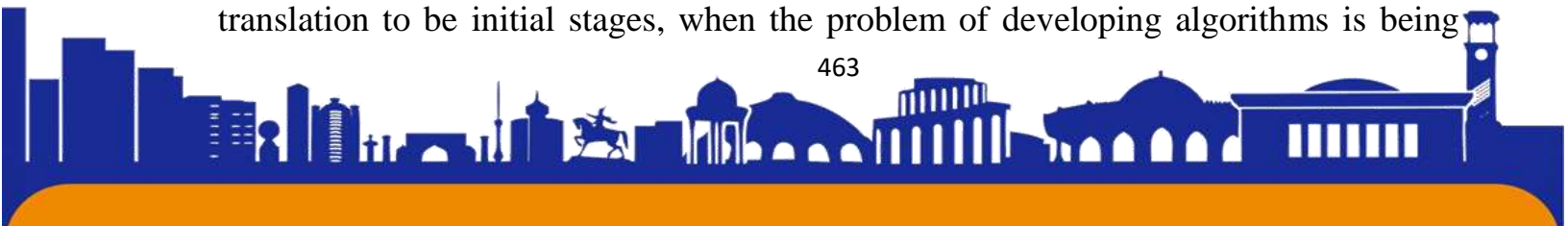

to the translation memory, due to which the information capacity of the translation memory is constantly increasing.

At the same time, it should be borne in mind that, although the use of an automated translation program reduces the time of translation and increases its quality, the main translation work (text analysis, selection of one or another translation strategy) is performed by a person. A translation automation system is, first of all, a tool facilitating the work of the translator. Translation Automation Tools (CAT-Tools) provide higher translation quality due to the uniformity of terminology and style, allow you to save original formatting, reduce time costs, allow you to create and effectively use a term base, create a translation memory based on already translated texts and their originals, manage translation projects and supervise the work carried out by the translation team. The original results were obtained during scientific study on the use of computer-aided translation programs by translators in their professional activities, by Elina Lagudaki from Imperial College London. She conducted an online survey of more than 800 professional translators from 54 countries. And, as the survey showed, 82.5% translators used in their professional activities programs of automated translation. At the same time, it was noted that the most popular among translators are such software solutions as SDL Trados, Wordfast, Déjà Vu, STAR Transit, OmegaT [1].

As mentioned above, unlike automated translation, automatic, or machine translation, carries out the process of translation without human intervention, while it is quite natural. Mandatory editing of the translated text is required. The first attempts to create machine translation programs were made in the 40s. the last century. J.K. Cutford proposes special rules, which are "extrapolation of the probabilistic values of textual translated equivalences" as for a human translator, as well as for machine translation. "For a human translator, rules are established that allow refer to contextual meanin" [2, With. 61]. For the purposes of machine translation, translation rules may take the form of operational commands for textual search of elements marked in the machine dictionary with special diacritics, with order to print in each case a specific conditional equivalent. J.K. Cutford calls such operational commands "translation algorithms". If they are performed exactly, then, according to him opinion, it is possible to guarantee a high degree the probability of "correctness" of the translation. Algorithms translation, according to J. K. Cutford, should be based on equivalences with probabilities, approaching 1 [2, p. 62]. There is a tendency to consider machine translation to be initial stages, when the problem of developing algorithms is being

solved, which "to a large extent probabilities will produce moderately intelligible translations, like "recoding". However, J.K. Cutford is convinced that for a deeper understanding of translation view of it as a process "transcoding" is unsuitable [2, p. 82].

J.K. Cutford rightly refers to the problems of machine translation the issues of "linguistic untranslatability" and the so-called "culturological untranslatability" of individual units translation. The researcher is convinced that if one finds the ability to identify them in the text of the translation, then they "could be introduced into computer programs and used in machine translation" [2, p. 196].

Professional translators frowned upon the emergence of the first machine translation programs. On the one hand, translators did not believe in the very possibility of an adequate translation of textual materials using machines, with on the other hand, they expressed fear that machine translation programs would force them out of this professional environment. We suppose, however, that there is no reason to believe that the machine translation can compete with a human translator. Although the developers of modern software in the field of machine translators are making considerable efforts so that the computer can replace a person in the future in the translation process, those translation programs that exist at the moment, while still very imperfect. Machine translation tools are effective when it is necessary to translate technical texts, user manuals, instructions, but are of little use for the translation of fiction, advertising texts, articles.

LITERATURE:

1. Lagoudaki E. Translation Memories Survey, 2006. URL: <http://www3.imperial.ac.uk/portal/pls/portallive/docs/1/7307707.PDF>.
2. J. K. Cutford. Linguistic Translation Theory: About one aspect of applied linguistics. Per. from English. Ed. 2nd. M.: Knizhny dom LIBROKOM, 2009. 208.
3. Lagoudaki E. The Value of Machine Translation for the Professional Translator. AMTA-2008. MT at work: Proceedings of the Eighth Conference of the Association for Machine Translation in the Americas, Waikiki, Hawaii, October 21–25, 262–269 URL: <http://www.translationjournal.net>.
4. Zetsche J. Machine Translation Revisited. Translation Journal. Volume 11, No. 1, January 2007 URL: <http://www.translationjournal.net>.
5. Sysoykina M. "Ce-BIT: the world is becoming flat". URL: <http://osp.ru/PCWorld/2008/04/5174907>.

"Konversiv so'zlar tarjimasining funksional-semantik xususiyatlari".

Ilmiy rahbar: Qo'ldoshev.O'.O'

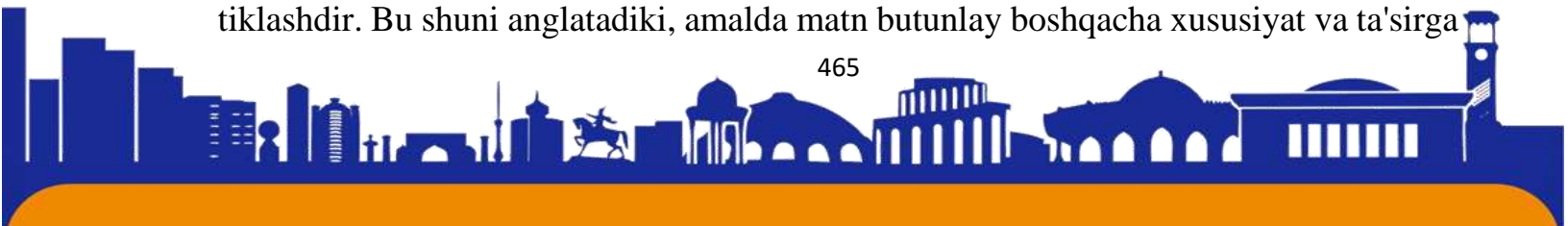
Xudoyberdiyeva Bashorat Qurbonboy qizi

Samarqand Davlat Chet Tillar instituti 2-kurs magistranti

Annotatsiya : Ushbu maqolada konversiv so'zlar tarjimasining funksional-semantik tarjima usuli yordami bilan tarjima qilish usullari va tavsiflari ko'rib chiqiladi va asoslanadi.

Kalit so'zlar: konversiya, kognitiv semantika, tarjima, so'z yasash.

Tarjimaning kognitiv-semantik usulining mohiyatini to'liq ochib berish uchun dastlab bunday usulning paydo bo'lishiga olib keladigan lingvistik hodisani chuqur tahlil qilmaslik mumkin emas. Ingliz tilida til, belgining moddiy tomoni eng xilma-xil grammatik tarkib bilan to'ldiriladi deyarli shaklni o'zgartirmasdan, shu bilan til resurslarini tejash masalasini hal qiladi va tez-tez ifodani yanada ifodali qilish masalasi oldinda turadi. Biroq, konvertatsiya qilish xususiyatlarini o'rganayotganda lingvistik xususiyat deyarli darhol uning noyob mahsuldorligini, g'ayrioddiylikini ochib beradi va boshqa tillar, bu esa til vositalari majmuasida, nutqning shakllanishida farqlanishni keltirib chiqaradi. Shakllar va nutq ishlab chiqarishda matnni ingliz tilidan boshqa har qanday tilga tarjima qilishda vazifalarning murakkablashishiga olib keladi. Boshqacha aytganda, ingliz tilining o'ziga xosligi haqidagi tezis konvertatsiya va to'g'ridan-to'g'ri til materialini tarjima qilish qiyinligi haqidagi tezis, farqli o'laroq gapning ma'nosi yoki maqsadi, birgalikda umumiy qarama-qarshiliklar, ya'ni konvertatsiya qilishda so'z yasash jarayonida ishtirok etadigan so'zlar bilan nima qilish kerakligi haqidagi savolni ochadi. Demak, so'z birikmasi kabi metallingvistik birliklar eng ko'p matnda yetkazish qiyin, chunki bunday birliklar tomonidan yaratilgan matnning ta'siri til materialiga asoslanadi. Yangi matndagi o'xshash shakllanishlar tanlangan og'zaki o'yin tomonidan yaratilgan ta'sirni takrorlaydigan taxminiy analoglar, esa shakl - undoshlar, polisemantik so'zlar, sintaksis va boshqalar - tarjima matnida biron bir funksiya yo'qligi sababli ba'zan e'tiborga olinmaydi. U bilan konvertatsiya qilishning til xususiyatlarini hisobga olgan holda xuddi shunday qilishni taklif qildi. Tarjimaning transformatsion modeli doirasida lingvistik materialni uzatish muammosi ham ko'tarilmaydi: so'z o'xshash ma'noli ibora bilan almashtiriladi yoki uning uchun semantika va konnotatsiyani aks ettiruvchi ekvivalent/analog tanlanadi. Bu yerda tarjimonning vazifasi tarjimada saqlanishi kerak bo'lgan bir matnning eng muhim tomonlarini aniqlashda va o'xshash lingvistik vositalarni izlash orqali asl matnning ta'sirini qayta tiklashdir. Bu shuni anglatadiki, amalda matn butunlay boshqacha xususiyat va ta'sirga

ega bo'lishi mumkin ya'ni adresatga turli yo'llar bilan, shu jumladan faqat lingvistik jihatdan yondashishdir. Bundan kelib chiqadiki, suhbatlarga ikkilangan munosabat muammosi: bir tomondan, ularni tarjima qilish qiyin emas; boshqa tomondan, bunday tarjima, asosan, til birligining o'ziga xos xususiyatlarini e'tiborsiz qoldirib, ta'sir darajasiga ta'sir qilishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, ingliz konvertatsiyasining o'ziga xosligi unga boshqacha munosabatda bo'lish uchun yetarlicha jiddiy sabab kabi ko'rinmasligi mumkin. Shu munosabat bilan, ba'zi dalillar va tushuntirishlar bilan mumkin bo'lgan shubhalarni yo'q qilish tavsiya etiladi. Avvalo, qisman yuqorida aytilganlarga asoslanib, konvertatsiyaning o'zi haqida batafsilroq to'xtalib o'tishimiz kerak. Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, konvertatsiya ma'lum bir ekspressivlikka ega bo'lishi mumkin va shu bilan qo'shimcha sabab bo'lishi mumkin tarjimada sezilarli qiyinchiliklar, lekin aslida bu barcha konversivlar uchun emas. Foydalanish odatiy bo'lmagan motivatsiyalangan konversivlar alohida e'tiborga loyiqdir. Agar so'z konvertatsiya orqali shakllangan bo'lsa, lekin o'z motivatsiyasini yo'qotgan bo'lsa - bu ko'pincha tez-tez uchraydigan yoki uzoq vaqt oldin paydo bo'lgan konversiyalarga ta'sir qiladi - keyin uning kichik ehtimollik darajasi bilan tarjimasini semantikadan boshqa narsani aks ettiradi.

Masalan, "televizor oldida ko'p vaqt o'tkazish, butun seriyani tomosha qilish va unumli ish qilmaslik" ma'nosidagi "Netflixga" fe'li bir ma'noda seriallar bilan bir xil nomdagi saytga ishora qiladi. Bunday fe'llardan foydalanish, albatta, tarjima jarayonini murakkablashtiradi. Bunday fe'l qo'llanilgan jumlar nafaqat uning soddaligini buzadi, balki gapning ma'nosiga ham ta'sir qiladi. Til nuqtai nazaridan demotivatsiya haqida unchalik ko'p gapirmasa ham, an'anaviy cheklangan so'zlar haqida, biz bunday jumlagina misol keltirishimiz mumkin: "Biz qarigan sari charchoqni his qilamiz". Yosh mavzusining kundalikligi mavzuga oid so'zlarga katta darajada an'anaviylikni yuklaydi va shu bilan nafaqat ma'nolarni birinchisiga suradi. To'g'ridan-to'g'ri kognitiv semantikani o'rganish mavzusiga o'tishdan oldin;

gapning biror joyida joylashgan konversiya xususiyatini aniqlash qiyinroq bo'lishi kerak. Konvertativ so'z yasaliş jarayonidagi minimal o'zgarishlar shundan dalolat beradi. Konvertatsiyaning keyingi xarakterli xususiyati bu hodisaning ingliz tilida qanchalik tez-tez sodir bo'lishi bilan bog'liq. Og'zaki nutqda har qanday mavzuga murojaat qilish juda oson, uni gapga predikat o'rnida qo'shish va uzun so'z birikmalarini qurishni ovora qilmaslik bir xil ma'noni bildiradi. Bu yerda va oldingi fe'llar haqida gap tasodifan paydo bo'lmaydi, chunki nutqning aynan shu qismi eng ko'p konvertatsiya natijasidir. Bundan kelib chiqadiki fe'l nutq jarayonini o'z atrofida

tartibga soladi va agar u qo'shimcha ma'lumot bilan ta'minlangan bo'lsa, tarjimada qoldirilmaydi va suhbatlar boshqa fe'llarga qaraganda ancha ko'p ma'lumot olib boradi. Buni E. A. Smirnova tasdiqlaydi, u o'z maqolasida inkorporatsiya hodisasi - fe'lning majburiy va ixtiyoriyini o'z ichiga olish qobiliyati haqida bahs yuritadi. Shunday qilib, konvertatsiya axborotni jamlash vositasiga, jumlar tarkibida aylanma yo'lga aylanadi, bu nafaqat nutq resurslarini tejashga, balki ma'lumotni ta'kidlashga ham olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar;

1. Komissarov V.N. Tarjima nazariyasi (lingvistik jihatlar) // V.N. Komissarov - M., 1990. - 253 b.
2. Sevgi B. O'zgaruvchanlik, kontseptual transformatsiya va kontekst. / B. Sevgi // Kognitiv fanlar jamiyatining 18-yillik konferentsiyasi materiallari. - Maxva, 1996. - S. 459 - 463.
3. Lakina N. Yu. Fe'l gapning strukturaviy-semantik markazi sifatida // Filologiya fanlari. Nazariya masalalari va amaliyotlar. - 2013. - No 2. - B. 119 - 123.

The polysystem theory of subtitling.

Scientific Supervisor: Bakiyev.F.J

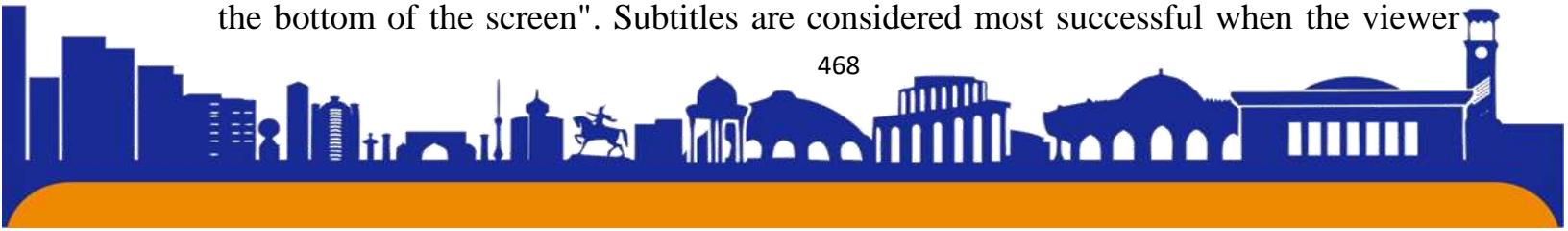
Islomova Odina Orifjon qizi

2 nd year master's student in the direction of Comparative linguistics, linguistic translation studies (by languages) of Samarkand State Institute of Foreign Languages.

Abstract: *This article discusses the theory of subtitling and its implications for spatial and temporal learning.*

Keywords: *subtitle, cinema, identity, homogenization, globalization, culture, values, nation.*

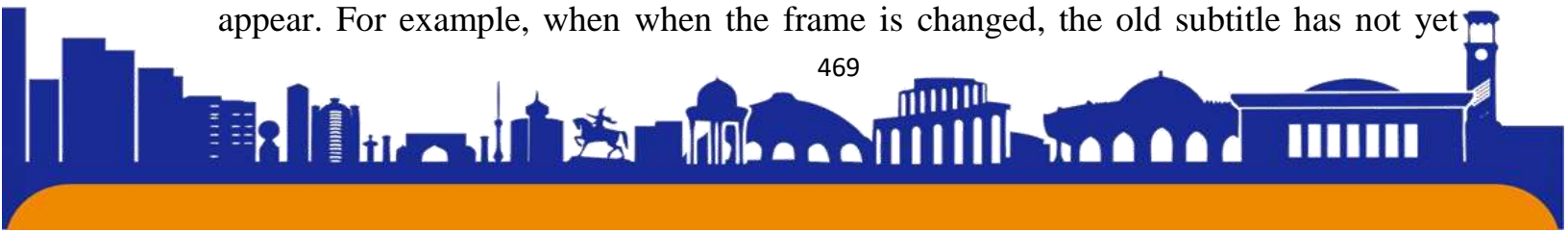
In the era of silent cinema, the first problem was the transfer characters' dialogues to the audience. It all started with intertitles, lyrics which are drawn or printed on paper, then removed and inserted between scenes of the film during editing to clarify plot points turns or conveying other information to the viewer. In 1903 they were first used in Edwin Porter's Uncle Tom's Cabin. At that time, such titles were easy to translate. Original intertitles were deleted, translated, then filmed and re-inserted into the film. However, with the advent of sound in films in the 1920s, intertitles were no longer used, making it difficult to screen the film in many countries, if the original language differed from the language of the recipient. Film studios 12 considered several solutions: shooting several versions of the film in different languages (considered too expensive and took too long) or duplication (rarely used in those times, as it was also expensive). The producers decided to return intertitles, but instead of placing them between scenes of the film, they would be on top of the image so that viewers can simultaneously watch the movie and read the translation of the dialogues. The advantage of this method translation was that the cost of producing subtitles was significantly lower than with duplication. The only problem was placement of subtitles on the screen. Soon it was decided to post subtitles at the bottom of the screen. A few years later, the first subtitles appeared, which superimposed over the image. Hence the name "subtitles". So, this term has two parts. First, the prefix "sub" means location below. Secondly, the root "title" means "introductory an inscription or explanatory text in a movie" [2;25]. Subtitling is a type of translation in which the translation, i.e. subtitles, does not replace the original text, but rather clarifies it, coexisting with original text. According to V.E. Gorshkova: "Subtitling is an abbreviated translation of a film's dialogue that reflects their main content and is expressed in the form of printed text, being, in most cases, at the bottom of the screen". Subtitles are considered most successful when the viewer

doesn't notice their. In order to achieve this, they need to comply with certain levels of readability and be as concise as possible so as not to divert the attention of the viewer from the program [3;25]. So what are the methods used to make subtitles unobtrusive? And what subordinate role? The answers to these questions can be found if we consider in detail the technical, textual and linguistic subtitle restrictions. Technical space and time constraints audiovisual programs refer directly to the subtitle format Space. In the limited space allowed for subtitles, no room for lengthy explanations. A poet in one subtitle The maximum can be only two lines. This was done in connection with that a person cannot perceive a large amount of information in a short time interval. In addition, subtitles must not overlap actions on the screen, especially when it comes to the television screen.

The number of characters per line must not exceed 40. This meaning refers to the European requirements for the presentation of subtitles. So in Russia, the maximum allowed number of characters is 38. Time to appear and disappear subtitles directly depends on how the characters speak. When translating, take into account not only synchronization of sounding speech with subtitles, but also the speed of reading recipient. No matter how perfect subtitles are from the point of view of translation and meaning, they will always be unsuccessful if the audience does not enough time to read them. For example, in children's programs subtitles with a lower wpm value are used, since children do not can read as fast as adults do. If the speech of the characters is distorted for any reason (for example, dialogue on the radio, telephone, etc.), then in the film such a speech highlighted in subtitles in italics. Subtitles should reflect all the information that necessary to understand the plot or a particular scene. For example, translation of inscriptions, signs, lyrics or speech of characters that are not is in the foreground, should be played in subtitles. Presentation. Subtitles can take up to 20% of the screen. Important their legibility factors are font size, subtitle position on the screen, etc. At the moment change the presentation of subtitles 14 is a simple task. For example, in all modern players the user can choose any font and adjust its size, however, in the case of television broadcasts, subtitles are standardized and unchangeable. The movie viewer receives at least two different types of information, which you need to pay special attention to: the action on the screen and subtitles. The second type can make it harder for the viewer to enjoy the movie, since the recipient needs not only to look at what is happening, but also read the subtitles. The situation is further complicated by the fact that the translation movie does not take into account the time the subtitles appear. For example, when when the frame is changed, the old subtitle has not yet

disappeared, the viewer may think that this is a new text, and read it again, thereby losing precious time to watch the action on the screen. Moreover, unlike books in movies, it's hard to go back to a certain point in order to do it again re-read / revise the information (if we are not talking about viewing movie on DVD, where there is a rewind function). There are several general rules for subtitles that can lead to minimize potential inconvenience to the viewer: When the action on the screen takes precedence over the speech in the film, then subtitles should only provide the main denotative information, thus leaving more time for the viewer to view movie. When information important to the plot is presented through speech characters, the translator must fully convey the information through subtitles to ensure that the viewer understands everything. When creating subtitles, you need to take into account the time of their appearance, duration, number of words per line, etc.

Due to the limited space that is usually available for subtitles, some information should be omitted in translation. The most obvious solution is to eliminate speech redundancy in text. However, verbosity can have a specific purpose in a motion picture. For example, to create some kind of atmosphere or underline features of the film character. Therefore, when eliminating such a phenomenon There are many things to consider when translating. Moreover, in addition to linguistic redundancy in audiovisual texts, there is See also situational redundancy, which can help the translator. Visual information often helps viewers perceive subtitles and to some extent compensates for the limited verbal information. For example, in dialogue, characters can use gestures, intonation or facial expressions that the viewer can understand without translation. The transfer of oral speech into written language is a complex task. Features of spontaneous speech such as pauses, reservations, unfinished sentences, incorrectly constructed grammatical designs and others are difficult to convey through writing. Same most of all dialects or accents that emphasize the features movie character. For example, the use of phonetic transcription to reproduce the regional dialect in subtitles is not very good ideas, as the viewer would spend more time reading or would not have accepted the information at all. Therefore, you need to prioritize when translating a movie subtitles. Some features of oral speech need to be reproduced in subtitles if they are relevant to the story. For example, if you want to show errors in the speech of an uneducated character, you can use more simple words in subtitles to show the level of education or the social status of the hero. However, visual information should be taken into account and the soundtrack of the movie when subtitling. In case the movie there

is a stuttering character, you can not play this information in the text, as viewers can hear that the character has speech defects.

LITERATURE:

1. Kozulyaev A. V. Audiovisual polysemantic translation as a special form of translation activity and learning features this type of translation // Tsarskoye Selo Readings. 2013. №XVII. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/audiovizualnyy-polisemanticheskiyperevod-kak-osobaya-forma-perevodcheskoy-deyatelnosti-i-osobennostiobucheniya-dannomu-vidu> (date of access: 05/16/2018).
2. Komissarov VN Theory of translation (linguistic aspects). M. : Higher school, 1990. 250 p.
3. Zarrina Ilkhomovna Salieva, Fakhriddin Jamshid oghli Bakiev, Teaching Translation with a Moodle Database Activity: A Case-Study for Uzbek Undergraduate Students. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=yW8XZdoAAAAJ&citation_for_view=yW8XZdoAAAAJ:IjCSPb-OGe4C

Features and usage of computer assisted translation.

Barnayeva Munisa Kamoliddin qizi

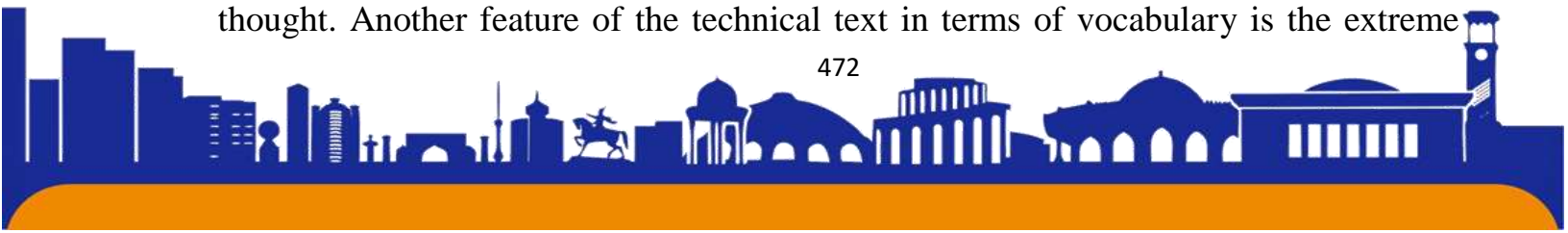
2nd year master's student in the direction of Comparative linguistics, linguistic translation studies (by languages) of Samarkand State Institute of Foreign Languages.

Abstract: *The article views the opportunities of information and communication technologies as a method for soon-to-be interpreters and translators professional motivation formation.*

Keywords: *information and communication technologies, professional motivation.*

At present, in the era of scientific and technological transformations that cover all aspects of modern society, all kinds of technology has become an integral part of a person's daily life; Technical innovations appearing in the world make our life more comfortable and convenient, and production more efficient and economical. There is a growing need for high-quality technical translation of all documentation accompanying this technique, and therefore the use of computer technologies in the translation of technical texts becomes relevant. Computer-Aided Translation (AT) is the translation of texts on a computer using computer technology. It differs from machine translation (MT) in that the entire translation process is carried out by a person, the computer only helps him produce the finished text either in less time or with better quality. Modern translators actively turn to electronic dictionaries (ABBYY Lingvo, Multitran, Translate Google.ru) and special software that helps automate and optimize the translation process. At the same time, it should be borne in mind that specialized translation programs include automated translation systems (Translation Memory class software) and machine translation (or automatic translation), and they must be distinguished. [1]

Thanks to computer technology, it has become possible to carry out large volumes of work efficiently and quickly, speeding up the solution of theoretical and practical problems in many research projects. The technical text is characterized by a number of features that allow the most efficient use of computer technology when translating from foreign language sources of information. First of all, the main stylistic feature of technical texts is an accurate and clear presentation of the material. In technical texts, many expressive means of the language are not used, so as not to violate the basic principle of a technical text - the accuracy and clarity of the presentation of thought. Another feature of the technical text in terms of vocabulary is the extreme

saturation of special terminology, characteristic of this branch of knowledge. Instructions are an example of technical text. In general terms, the instruction can be described as an official business text of technical content. The instruction is a document of official business style. The language design of the instruction text at all levels is characterized by a high degree of standardization, which ensures economy in writing and perception of this type of text. The genre of instructions is represented by different texts: instructions for the use of industrial goods; manuals for the operation of technical means; departmental instructions; job descriptions; annotations to medicines; public instructional texts; useful tips; cooking recipes; prescriptive fragments of educational texts (classifications of instructions are discussed in more detail in our article). The existing variability of instructive texts depends on the sphere of use of the instruction, the situation of instructing and the communicative task of translation. The identification of the text of the instruction and the adequate transmission of information from its text are largely facilitated by the presence of many instructions in relatively free access, presented in different languages. In the practical part, we undertook the translation of a technical text (a fragment of instructions for using a laptop) using the GoogleTranslate program. Google Translate (English Google Translate) is a Google web service designed to automatically translate part of a text or web page into another language. For some languages, translation options are offered to users, for example, for technical terms that should be included in translation system updates in the future. Unlike other translation services such as Babel Fish and AOL, which use SYSTRAN (English) technology, Google, like Translate.ru, uses its own software. Apparently, a self-learning machine translation algorithm is used. The Google translator service also includes the translation of the entire web page and even the simultaneous search for information with translation into another language. For web designers, the company's employees have developed a script that allows you to organize the translation of the site into all available languages. Google Translate, like other automatic translation tools, has its limitations. This tool can help the reader understand the general meaning of the content of a text in a foreign language, it does not provide accurate translations. Work is constantly being done to improve the quality of translation, translations into other languages are being developed. [2]

LITERATURE:

1. Barkhudarov, L. S. (1975) Iazyk i perevod: Voprosy obshchei i chastnoi teorii perevoda. M. Mezhdunarodnye otnosheniia.
2. Wikipedia-Automated translation
[https://ru.wikipedia.org/wiki/Automated_translation]
2. Bordovskaia, N. V., Rean, A. A. (2000)
3. Electronic scientific journal [<http://journal.kuzspa.ru/articles/235/>]

THE IMPORTANCE OF CREATIVE WORKS DURING THE TIME OF AMIR TEMUR (IN THE CASE OF THE SHAHRISABZ STATE MUSEUM RESERVE)

Khosiatov Khurshid Otakulovich

Associate Professor of the Department of History of Uzbekistan, Karshi Institute of Engineering and Economics (Uzbekistan)

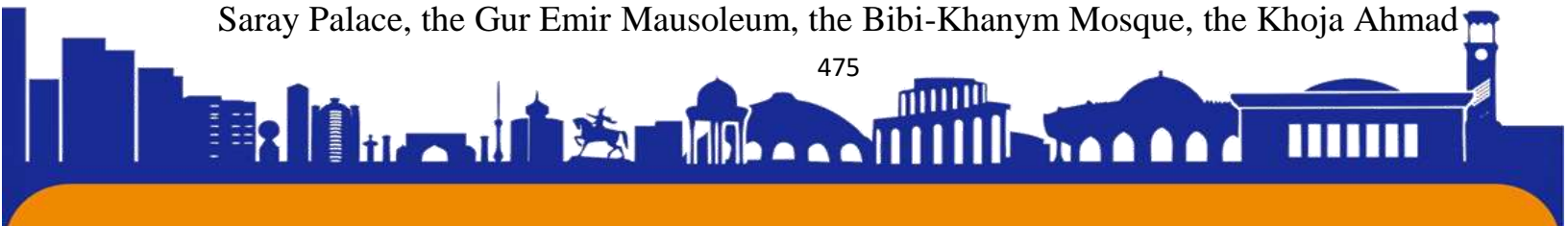
Annotation: In this article, the author notes that Amir Timur's enormous contribution to the state system, the development of science, education and culture. During the reign of the Temurids, there was a flourishing not only of art crafts, but also of books, calligraphy, art of miniature, several schools of miniaturists existed at once. There is evidence that there was a rich library, a collection of books from all the conquered countries.

Keywords: great figures, of the Temurid period, ribbed dome, architectural structures, archeological structures, museum expositions, miniature art, jewelry, astronomical instruments, rich library.

Shahrisabz from antiquity to the present day. The ancient and sacred land of Shahrisabz is a holy place. On this earth lived the ancestors of such great figures as Khisrav Dekhlavi, Mirza Bedil, Mirza Golib. But this region was most of all glorified by the great commander Amir Temur. "During the reign of Amir Temur and the Temurid dynasty, the art of diplomacy was raised to a high level. This is confirmed by diplomatic relations and correspondence of Sahibkiran with the rulers of France, England, Spain, Byzantium, Egypt, China, India, the Ottoman Empire and many other states. It is well known from history that dozens of ambassadors from around the world, including European ones, arrived at the [7:1492-1495] palace of Amir Temur.

The sources of that time noted that in the period 1389-1398, that is, for almost 10 years, ambassadors were sent to China on behalf of Amir Temur 9 times. The annals contain the names of ambassadors [8:135-138] representing Amir Temur and the state of Temurids in Europe and Asia - Muhammad Keshi hailing from Shakhrisabz, as well as Mavlono Hafiz, Giesiddin Nakkosh, Abdurazzak Samarkandi. Unfortunately, their life and work are not fully understood and are waiting for their researchers," said President of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev [1].

During his reign, such unique [9:1-6] architectural structures were built as the Ak-Saray Palace, the Gur Emir Mausoleum, the Bibi-Khanym Mosque, the Khoja Ahmad

Yasavi Mausoleum and another mausoleum in Shahe Zinda. The most grandiose palace is Aksaray, built 24 years, according to the plan of Timur, Shakhrisabz was to become the [10:96-100] capital of the whole world. At the moment, only the input has been preserved the portal of this palace, its height is 36 meters, in the original it was 70 meters in height.

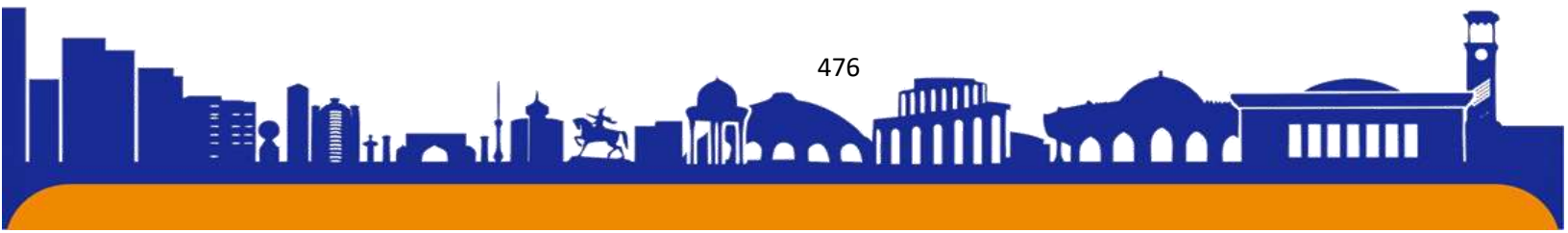
During the reign of the Temurids, there was a flourishing of not only artistic craft, but also book business, calligraphy, and [11:128-131] miniature art; several miniature schools existed at once. There is evidence that there was a rich library, a collection of books from all the conquered countries.

In Shakhrisabz, in connection with the 660th anniversary of Amir Temur, construction work began on the breakdown of the Amir Temur square in the city center, while archaeological research was [12:128-132] conducted at the Ak-Saray and Dorussiadat complexes [2].

Amir Temur, according to the order of the Department of Cultural Affairs of Kashkadarya region. In September 1997, with the support of the joint European project "Tarih" ("History"), Exeter University (England), Ren II University (France), Frederksberg Seminary (Denmark) and Mirzo Ulugbek NUUZ in Shakhrisabz, a scientific and theoretical conference was held at topic "Central Asia and Europe in the era of Amir Temur and [13:73-76] Temurids". Scientists from 14 countries of Europe and Central Asia took part in it. Particular attention was paid to archaeological materials testifying to the location and formation of the early city in the Kitabo-Shakhrisabz oasis in the 8th-7th centuries [3].

The Museum of the History of Material Culture named after Amir Temur in ancient times, Shakhrisabz was called by historians [14] and geographers as Nautaka, and in the Middle Ages the city of Kesh. In written sources there are such names as "Dilkash", "Kubbatul ilm val adab". During the years of independence of the Republic of Uzbekistan (1996) in honor of the 660th anniversary of the great commander Amir Temur, on the initiative representatives of the local intelligentsia, a museum of the history of material culture was created, in the fund of which more than 21,000 works of art are stored. The main goal of the museum is to study the history of the development of the city's culture.

The museum provides mock-ups of these architectural structures, which testify to the power of the state of the Temurids. The main idea of the museum is to convey the greatness of Amir Temur and the spirit of the [15:86-90] Temurids.

The museum building is a synthesis of the Temurid period and modern architectural style. The buildings of the Museum were created in the image of the palaces of that time and are a monument. The building has a round shape with a large ribbed dome, covered with aivan with columns in a circle. Amir Temur is the founder of a powerful centralized empire, which included 27 states.

The museum is decorated with copies of [16:292-296] samples of Zafar-Name miniatures, manuscripts "Laying of Temur", "Hams" by Alisher Navoi and "Nafta Avrang" by Abdurakhman Jami. You can also see minted coins from Bukhara, Samarkand, Teremez and Herat, which depict the coat of arms of Amir Temur. The exposition of the museum includes shirk items from ceramics and copper, bronze, armaments, jewelry and astronomical instruments of Ulugbek, gold sewing robes and many other items from the time of the Temurids dynasty.

The museum building is located in the complex of Chubin Madrasah, built in the XIV-XVI centuries and included [17:686-692] in the UNESCO list of "Universal values". In written sources of the era of Amir Temur and Temurids, it is noted that in the city, at that time, there were more than 40 madrasahs and mosques in which both religious and world sciences were taught. In this regard, the architectural structures of the madrasah are interesting to use as a museum [4].

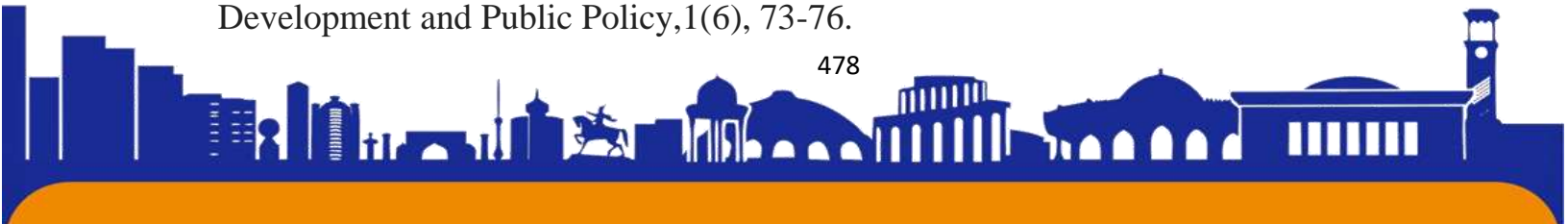
The exposition of the museum is located in a closed two-story building, built in the 19th century and part of the [18:342-346] Chubin madrasah complex and on the terrace of the madrasah. The exposition on the ground floor is called "Shahrisabz - the same age as the Avesta". This exhibition covers the period of the appearance of the first city, the first intelligent person (*Homo sapiens sapiens*) in Central Asia and the period of development until the XIV century. There are exhibits such as world famous assuaries with the image of the prophet Zarathushtra, figurines depicting Anahita, figurines of idols, a set of pottery of the ancient period. On the 2nd floor, the city moved to a new place (starting from the 9th-11th centuries), the dynasty of Amir Temur and Temurids, the art of decorating [19:223-236] architectural monuments erected during the Temurids, mosaics and majolica, the art of Islam and the books of the Koran, clay decorated dishes of the period Temurids and ethnography of Shakhrisabz, as well as the overall layout of the city, erected in the era of the Temurids [5]. Aivan presents samples of grave stones of the Temurids era, processed as a work of high art, the work of stonecutters. Wood carving (14th century carved door made for the tomb of Shamsiddin Kulol) and large clay jugs.

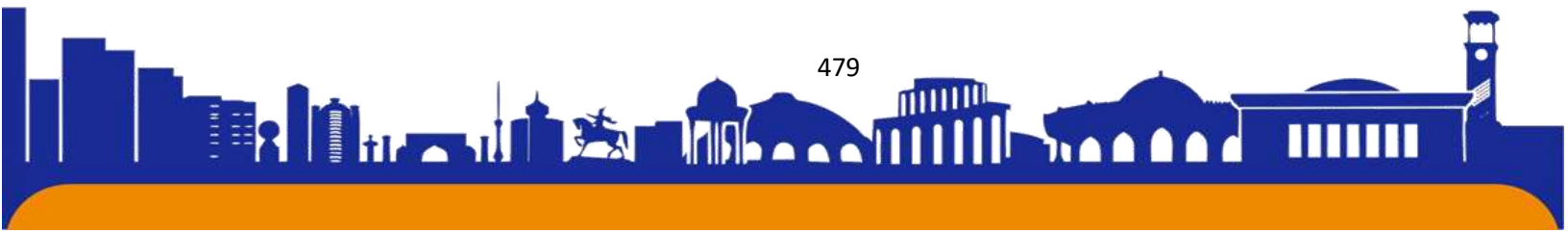
List of references

1. Speech by President of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev at meeting on the activities of the Ministry of Foreign Affairs and the embassies of our country abroad. 2018 12 January.
2. N. Razhabova. The history of the study of archaeological works of the Department of Archeology of the National University of Ukraine on the territory of Kashkadarya (90s of the 20th century - beginning of the 21st century) www.esa-conference.ru.
3. Shakhrisabz. The legacy of millennia. Album/Ed. E.V. Rtveladze, A.S. Sagdullaeva. - Tashkent: Shark. 2002.
4. Omelchenko A.V. About ceramics of the Hellenistic time of the fortress of Podayataktepa // The role of Shahrissabz in the history of the world. Thes. doc. - T., 2002.
5. Shakhrisabz. The legacy of millennia ...; "The role of the city of Shakhrisabz in world history"; Suleymanov R.Kh. Karshi - Nasaf - Nahshab in the system of world civilization // "The role of the city of Karshi in world civilization." Collection. thesis. Doc. conf. init. 2700th anniversary of the city of Karshi. - T.: 2006.
6. Suleimanov R.Kh., Glantz M. The early stages of development of the capital center of Nakhshab // "The role of the city of Karshi in world civilization." Collection. thesis. doc. Int. conf. init. 2700th anniversary of the city of Karshi. - T.: 2006.
7. Hasanov, A. (2020). Kesh-Shakhrisabz oasis in the middle ages. International Journal of Advanced Science and Technology, 29(5), 1492-1495.
8. Khudaykulovich, E. A. (2022). Guzar's ethymology in Historical Sources. International Journal of Development and Public Policy, 2(3), 135-138.
9. Muminovich, H. A. (2022). TERRITORIAL AND GEOGRAPHICAL LOCATION OF THE CITIES OF THE TERMIZ OASIS IN THE EARLY MIDDLE AGES. Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development, 6, 1-6.
10. Khasanov, A. M. (2021). Historical and Geographical Regions of Chaghaniyan. International Journal of Development and Public Policy, 1(4), 96-100
11. Xudaykulovich, E. A. (2022). Handicraft and Trade in Guzar District. International Journal of Development and Public Policy, 1(8), 128-131.
12. Eshov, B. J., & Hasanov, A. M. (2016). CERTAIN REASONINGS ABOUT ANCIENT LOCAL POPULATION AND THE NOMADIC OF CENTRAL ASIA. Education Transformation Issues, (1), 128-132.
13. Muminov, U. (2021). Historical Gates of Karshi. International Journal of Development and Public Policy, 1(6), 73-76.

14. Xudoyqulovich, B. K. D. E. A. (2021). HISTORICAL GEOGRAPHICAL CLASSIFICATION AND ECONOMIC, SOCIO-POLITICAL CLASSIFICATION OF THE GUZAR DEPARTMENT IN THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY CONDITION. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government* Vol, 27(5).
15. Bahrom, K. (2022). Political-Administrative Territory of The City of Karshi in The Second Half of The 19th Century-The Beginning of The 20th Century. *International Journal of Scientific Trends*, 1(2), 86-90.
16. Khudoykulovich, E. A. (2023). ISSUES OF THE HISTORICAL-GEOGRAPHICAL LOCATION OF GUZAR DISTRICT. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH*, 2(14), 292-296.
17. Khosiyatov, K. O. (2020). The influence of the museum of local lore in Karshi on the spirituality of young people. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 06 (86), 686-692.
18. Otaqulovich, K. K. (2021). MUSEUM EXHIBITIONS AND EXHIBITIONS IN UZBEKISTAN ARE WORLDWIDE. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(5), 342-346.
19. Khosiyatov, K. O. (2019). HISTORY OF KASHKADARYA MUSEUM CULTURE. *Theoretical & Applied Science*, (12), 223-226.

ПРИМЕНЕНИЕ МАТЕМАТИЧЕСКОГО ПАКЕТА MATHCAD В АНАЛИЗЕ ВЗАИМОСВЯЗЕЙ МЕЖДУ РАЗЛИЧНЫМИ СЕКТОРАМИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ.

Сакиева Б.Б, ТерИТИ

А.Исроилов, Б.Эсанов, Р.Шодиев- студенты ТерИТИ

Аннотация. Современный этап развития человечества отличается тем, что на смену века энергетики приходит век информатики. Происходит интенсивное внедрение новых технологий во все сферы человеческой деятельности. Встает реальная проблема перехода в информационное общество, для которого приоритетным должно стать развитие образования.

Калит сўзлар: Excel, MathCAD, MATLAB, Maple.

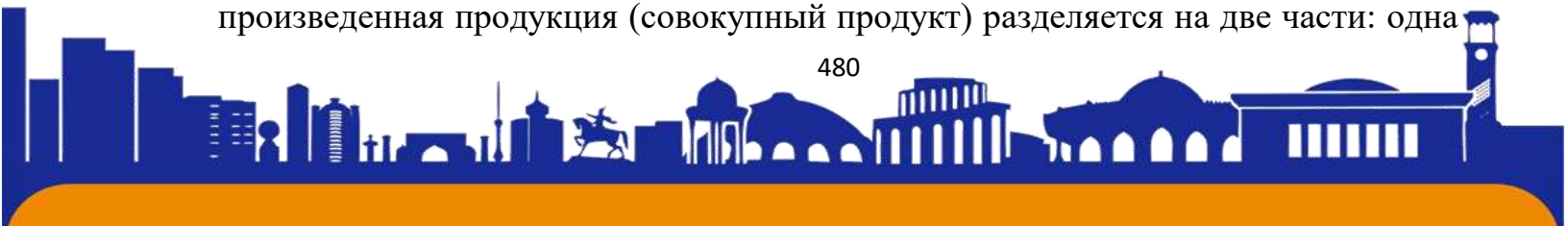
Большинство объектов, изучаемых экономической наукой, может быть охарактеризовано понятием система. В общем виде под системой принято понимать совокупность взаимосвязанных элементов, образующую единое целое, которое выполняет некоторую функцию. Таким образом, экономические системы создаются или образуются для определенных целей реализации социально-экономических процессов.

Для описания экономических систем используются математические модели, ориентированные на использование в исследованиях общих свойств и закономерностей экономических процессов и применяемые в решении конкретных экономических задач.

Основным из популярных средств моделирования экономических процессов является табличный процессор Excel, при помощи которого можно решать ряд разнообразных экономических задач, связанных с вычислениями, организацией и анализом деловых данных. А также одним из направлений использования информационных технологий при экономико-математическом моделировании является применение пакетов прикладных программ, таких как MathCAD, MATLAB, Maple, которые позволяют вводить исходные данные, традиционно описывать решение экономической задачи и получать результаты вычислений в аналитическом и численном виде с возможностью использования средств графического представления результатов.

Межотраслевой баланс в экономике, как известно, - это метод анализа взаимосвязей между различными секторами экономической системы.

Рассмотрим открытую систему межотраслевых связей, в которой вся произведенная продукция (совокупный продукт) разделяется на две части: одна

часть продукции (промежуточный продукт) идет на потребление в производящих отраслях, а другая ее часть (конечный продукт) потребляется вне сферы материального производства - в секторе конечного спроса; при этом потребление в секторе конечного спроса может меняться.

Обозначим: x_i - объем выпуска i -го сектора (объем товаров и услуг, произведенных в одном из n производящих секторов), $i=1,2,\dots,n$;

b_{ij} - объем товаров и услуг i -го сектора, потребляемых в j -ом секторе;

y_i - конечный продукт i -го сектора (объем продукции i -го сектора, потребляемой в секторе конечного спроса);

$a_{ij} = \frac{b_{ij}}{x_j}$ - количество продукции i -го сектора, которое расходуется при производстве одной единицы продукции j -го сектора (коэффициенты прямых затрат).

Межотраслевой баланс - это равенство объема выпуска каждого производящего сектора суммарному объему его продукции, потребляемой производственными секторами и сектором конечного спроса. В приведенных обозначениях имеем соотношения баланса:

$$x_i = \sum_{j=1}^n (b_{ij} + y_i), \quad i=1,2,\dots,n.$$

Соотношения баланса, записанные через коэффициенты прямых затрат, имеют вид:

$$x_i = \sum_{j=1}^n (a_{ij} x_j + y_i), \quad i=1,2,\dots,n,$$

Если обозначить вектор выпуска через X , вектор спроса (вектор конечного продукта) - через Y , а структурную матрицу экономики - матрицу, элементами которой являются коэффициенты прямых затрат a_{ij} - через A , то соотношения баланса в матричной форме будут иметь вид: $(E - A)X = Y$, где E - единичная матрица.

Если матрица обратима, то решение такой задачи определяется как $X = (E - A)^{-1}Y$.

Матрица $D = (E - A)^{-1}$ называется матрицей полных затрат.

Пример.

Задана модель экономики, в которой выделены четыре сектора: три производящих сектора (промышленность, сельское хозяйство, транспорт) и домашние хозяйства в качестве сектора конечного спроса. Структура экономики описана в таблице межотраслевого баланса (объемы указаны в единицах стоимости):

	Сельское хозяйство	Промышленность	Транспорт	Домашние хозяйства	Общий выпуск
Сельское хозяйство	50	16	120	60	246
Промышленность	30	10	180	100	320
Транспорт	15	14	140	80	249

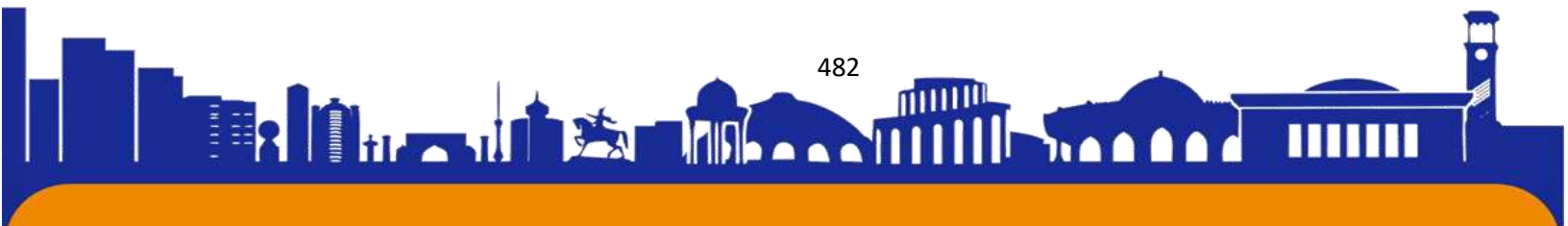
Вычислить вектор выпуска для вектора конечного спроса $Y=(100\ 150\ 120)$.

Решение

Фрагмент рабочего документа MathCAD с соответствующими вычислениями и комментариями приведен ниже.

1.Переменная ORIGIN содержит номер первой строки (столбца) матрицы или первого элемента вектора. По умолчанию ORIGIN:=0. Обычно же в математической записи используется нумерация с 1, поэтому определяем значение этой переменной равным 1.

ORIGIN := 1

2. Это матрица межотраслевого баланса, элементами которой являются количество товаров и услуг i -го сектора, потребляемое j -им сектором ($i=1,2,3; j=1,2,3,4$). Смотрите таблицу межотраслевого баланса.

$$B := \begin{pmatrix} 50 & 16 & 120 & 60 \\ 30 & 10 & 180 & 100 \\ 15 & 14 & 140 & 80 \end{pmatrix}$$

3. Первоначальный вектор выпуска, заданный в таблице (общий выпуск).

$$X := \begin{pmatrix} 246 \\ 320 \\ 249 \end{pmatrix}$$

4. Построение матрицы полных затрат по формуле $D = (E - A)^{-1}$, где единичная матрица 3-го порядка $E = \text{identity}(3)$ - встроена функция MathCAD.

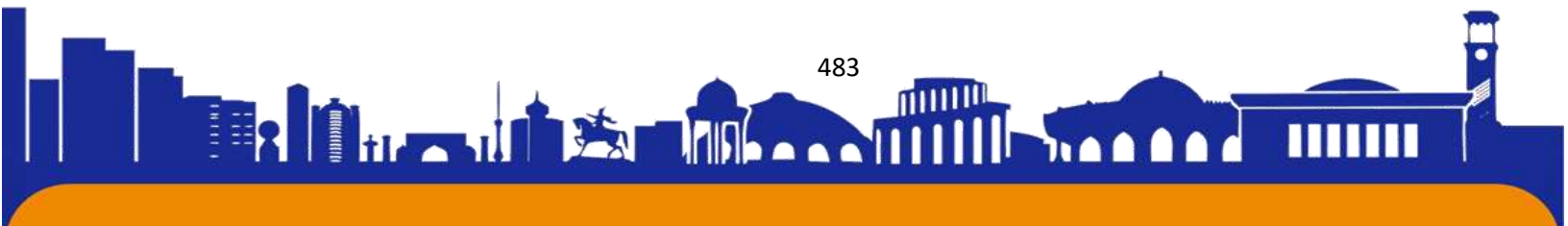
$$D := (\text{identity}(3) - A)^{-1} \quad D = \begin{pmatrix} 1.418 & 0.155 & 1.817 \\ 0.352 & 1.154 & 2.293 \\ 0.233 & 0.137 & 2.767 \end{pmatrix}$$

Итак, при векторе конечного спроса $Y = (100 \ 150 \ 120)$ вектор выпуска $X = (383.18 \ 483.521 \ 375.827)$.

Литература

1. Емельянов А.А. Имитационное моделирование экономических процессов. Учебное пособие / А.А. Емельянов, Е.А. Власова, Р.В. Дума, изд-во ««Финансы и статистика», 2002

2. Цисарь И.Ф. Компьютерное моделирование экономики / И. Ф. Цисарь, В. Г. Нейман, изд-во «Диалог-МИФИ», 2002

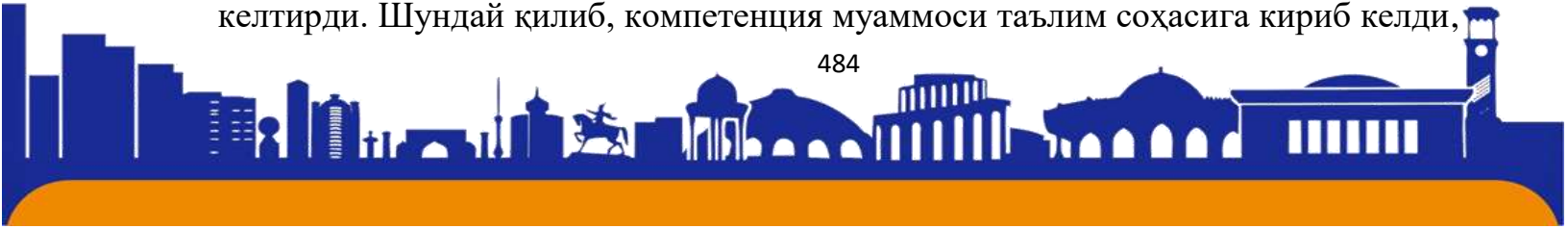
Компетенциявий ёндашув ҳақида олимларимизнинг илмий тадқиқотлари.

Термиз шаҳридаги 8-умумий ўрта таълим мактаби математика ўқитувчиси Ш.Нормуродов

Таянч сўзлар: Компетенция, такомиллаштириш, форум, таълим технологиялари, дидактик, креатив, компетентли, техника

Жаҳонда рақамли иқтисодиёт шароитида техника олий таълим муассасаларида компетенциявий ёндашув асосида физика ўқитишни такомиллаштириш механизмлари татбиқ этилган. 2015 йил май ойида Кореянинг Инчئون шаҳрида бутун жаҳон форумида жаҳоннинг 160 дан ортиқ давлатидан 1600 дан ортиқ иштирокчи қатнашган. Бу форумда таълим барқарор тараққиётини таъминловчи асосий омил сифатидаги концепцияси, яъни “Таълим-2030” Инчئون декларацияси қабул қилинди ва бутун ҳаёт давомида сифатли таълим олишга имконият яратиш долзарб вазифа сифатида белгиланди. Техника олий таълим муассасаларида компетенциявий ёндашув асосида физика ўқитишни такомиллаштириш борасида дидактик таъминот сифати даражасини ошириш, талабалар ижодий тафаккурини ривожлан-тиришга йўналтирилган замонавий таълим технологияларидан фойдаланишга катта эътибор қаратилмоқда. Жамиятнинг креатив ва компетентли мутахассисларга бўлган эҳтиёжи шахснинг ўз-ўзини ривожлантириш муҳимлигини ошириб, долзарблантирилмоқда.

Таълимда компетенциявий ёндашув тарихига оид материаллар таҳлили асосида қуйидаги маълумотларни келтириш мумкин “Компетенция” ва “Компетентлик” сўзлари илк бор илмий адабиётларга кириб кела бошлади. Англиялик олим Д.Хаймс томонидан “Компетентлик” тушунчаси киритилиши, тилшунослик назариясига нисбатан компетенция атамасининг америкалик лингвист Н.Хомский томонидан “Синтаксис назарияси аспекти” номли асарида “Компетенция (ўз тилини билладиган, гапирадиган, эшитадиган) истемол қиладиган (конкрет ҳолларда тилдан реал фойдаланадиган) фундаментал фарқни ажратамиз” ёки “инсоннинг қандайдир фаолиятни бажариш қобилиятидир” деган фикрларини келтириб ўтиш мумкин. Компетенция тушунчаси ишбилармонлар муомаласига кириб келган бўлса, бунда компетенция - касбий билим ва кўникмаларга қарши қўйилган. Яъни компетенция ва унинг турли талқинлари бевосита уларга илмий-методик тадқиқот заруратини вужудга келтирди. Шундай қилиб, компетенция муаммоси таълим соҳасига кириб келди,

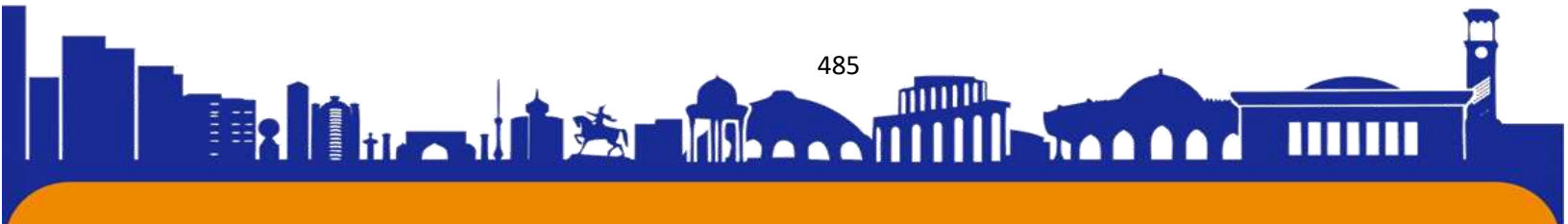

мулоқот қилишни ўрганишда компетенция ва категориялари ишлатила бошланди ва бу тушунчаларнинг мазмуни ишлаб чиқиладиган бошланди. Бунда компетентликнинг “тайёр бўлмақ”, “лаёқат” деган категориялари тақдим этилди ва “жавобгарлик”, “ишонч билан” каби психологик сифатлари аниқланди.

Компетенция ва компетентлик тушунчалари юзасидан кўплаб олимлар, мутахассислар фикр билдиришди. Масалан, Ж.Равеннинг “Замонавий жамиятда компетентлик” номли монографик асарида: “у кўплаб миқдордаги компонентлардан ташкил топган бўлиб, улардан кўпчилиги бир-бирига нисбатан мустақил...., айрим компонентлар кўпроқ когнитив соҳага тегишли, бошқалари – хис-туйғу соҳага тегишли... Бу компонентлар ўз-ўзини самарали бошқаришда бир-бирини тўлдириши мумкин” деган фикрни илгани суради. XXI асрда таълим бўйича халқаро Европа кенгашида Ж.Делор “Таълим- яширин хазина” номли маърузасида “таълим таянадиган тўртта устунни” тушунтириб беради: билишни, бажаришни ўрганиш, биргаликда яшашни ўрганиш, яшашни ўрганиш.

Бу тушунчалар компетентликнинг асосий мазмунини очиб беради. Ж.Делор фикрича, бажаришни ўрганиш дейилганда, нафақат касбий малакага эга бўлиш, балки кенг маънода компетент бўлиш, яъни гуруҳларда ишлай олиш ва иш пайтида юзага келадиган кўплаб мураккаб вазиятлардан муваффақиятли чиқиб кета олишни тушунтирди. Таъкидлаш жоизки, “компетентлик” тушунчаси билан биргаликда, унинг синоними сифатида “малакалар базаси” термини ишлатилган ҳоллар ҳам мавжуд.

Б.Оскарсон фикрига кўра, улар кенг қамровли, махсус касбий хислатларига кўшимча равишда ривожланади. Бундай таянч компетенциялар: жамоада самарали ишлаш, режалаштириш, муаммоларни ечиш, ижод қилиш, пешқадам бўлиш, тадбиркорлик, ташкилотчилик ва коммуникатив кўникмаларни ўз ичига олади. Компетентликни илмий категория сифатида таълимга нисбатан қўллаш бўйича тадқиқот ишлари олиб борилган. Хусусан, А. К. Маркованинг ишларида меҳнат психологияси контекстида касбий компетентлик махсус предмет сифатида қаралган бўлса, ўқитувчи компетентлигига тегишли бўлган ишлар Л.А.Петровская, Н.В. Кузьмин, Л.П.Алексеев ва бошқалар томонидан илгари сурилган. Мазкур ёндашув ривожланиш босқичининг яна бир жиҳати шундаки, ЮНЕСКО материаллари ва ҳужжатларида таълимдан кутилаётган натижа сифатида бир қанча компетенциялар ажратиб олина бошланди. Хусусан, Берн шаҳрида Европа Кенгаши дастури бўйича ўтказилган симпозиумда таълимни

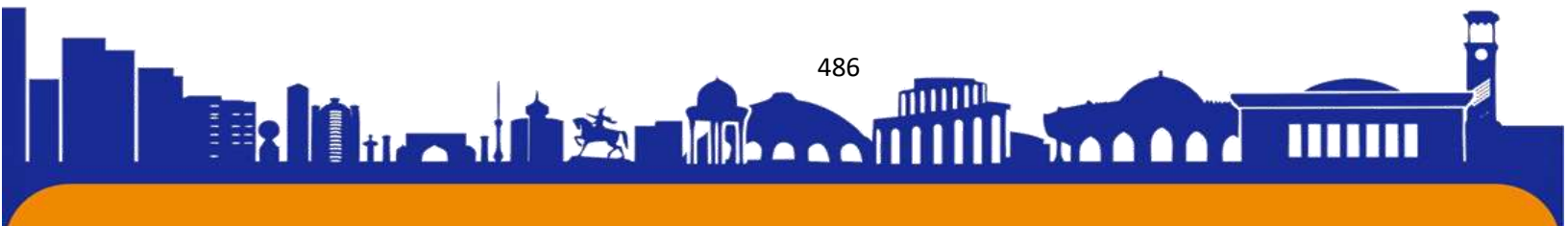

ислоҳ қилишда таянч компетенцияларни белгилаш орқали таълим олиш ва муваффақиятли ишлашларига кенг йўл очилиши хусусидаги масала қўйилади.

В.Хутмахернинг умумлаштирувчи маърузасида компетенция тушунчаси кўникма, компетентлик, қобилият, маҳорат каби тушунчалар билан бир қаторда ишлатилса-да, унинг мазмуни ҳали тўла очиб берилмаганлиги таъкидлаб ўтилади. Олимнинг таъкидлашича, “компетенция” тушунчаси, тушунчалар майдонида “биламанки, нима...”, дан кўра “биламанки, қандай...” тушунчасига яқинроқ, бундан ташқари, етук мутахассис В.Хутмахер Европа кенгаши томонидан қабул қилинган, “Европа ёшлари эга бўлиши керак бўлган” қуйидаги таянч компетенциянинг таърифларини тушунтирди:

- ижтимоий ва сиёсий компетенциялар, жамоада қарор қабул қилишда қатнашиш ва у ҳақда жавобгарликни ҳис этиш. Зўравонлик ишлатмасдан можароларни ҳал этиш; демократик институтлар ишини яхшилаш ва қўллаб-қувватлаш; кўп маданиятли жамият ҳаёти билан боғланган компетенциялар, ўзгаларни ҳурмат қилиш, бошқа маданиятга, тилга ва динга эга бўлган инсонлар билан биргаликда яшай олиш каби зарурий хислатларни сингдириш, оғзаки ва ёзма алоқага киришиш билан боғлиқ компетенциялар. Бу контекстда коммуникацияга киришиш учун ўз она тилидан ташқари яна бошқа тилни билиши муҳим аҳамиятга эгаллиги; оммавий ахборот воситалари ва рекламалар орқали тарқатилаётган ахборотларга нисбатан танқидий муносабатда бўлиш, унинг ижобий томонларини ажрата билиш; касбий ва ижтимоий ҳаёт контекстига кўра бутун ҳаёти давомида узлуксиз равишда ўқиб, ўрганиб боришни назарда тутати. С.Шо яна қуйидаги: “асосий малакалар” масалан, саводхонлик, ҳисоб-китоб олиб бора олиш; “ҳаётий кўникмалар”, масалан, ўз-ўзини бошқариш, бошқа инсонлар билан муносабат; “таянч малакалар”, масалан, коммуникативлик, муаммоларни ечиш; “ижтимоий ва фуқаролик малакалари”, масалан, ижтимоий фаоллик, қадриятлар; “банд бўлиш учун малакалар”, ахборотни ишловдан ўтказиш; “тадбиркорлик малакалари”, ишбилармонлик имкониятлари; “бошқариш малакалари”, маслаҳат бериш, таҳлилий мушоҳада қилиш; “кенг малакалар”, таҳлил қилиш, режалаштириш, компетенция тушунчаларини киритди.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Адольф В.А. Теоретические основы формирования профессиональной компетентности учителя. Дис... д-ра пед. наук. -М., 1998. -356 с.
2. Султонова Ў. Н. Ўқувчиларнинг мустақил ўқув фаолиятини ташкил этиш юқори самарадорлик гаровидир УНИСЕФ, Ўзбекистон Республикаси Т.Н. Қори Ниёзий номидаги Ўзбекистон Педагогика фанлари илмий-тадқиқот институти, 2016. –Б. 139-142.
3. Алейников В.В. Подготовка студентов к использованию компьютерных технологий в профессиональной деятельности: Автореф... дисс. пед. наук. – Брянск, 1998. – 19 с.
4. Султонова Ў. Н. Ўқувчиларнинг изланиш ва тадқиқотчиликка йўллаш методи. Халқаро илмий-амалий конференция. «Инновация-2016». Илмий мақолалар тўплами. –Ташкент: ТДТУ, 2016. – Б. 108-109.
5. Арефьев Р.С. Формирование готовности к самопроектированию коммуникативной компетентности у студентов педагогического ВУЗа: Дисс... канд. пед. наук. – С., 2004. – 190 с.

O'ZBEKISTONDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARIDAN FOYDALANUVCHI ISTE'MOLCHILARGA BERILADIGAN IMTIYOZLAR

Eshqorayev Abduqodir Iskandar o'g'li

Termiz davlat universiteti, Fizika mutaxassisligi I bosqich magistranti

Choriyeva Mahfuza Sadriddin qizi

Termiz davlat universiteti, "Qayta tiklanuvchi energiya manbalari va barqaror atrof-muhit fizikasi" mutaxassisligi II bosqich magistranti

Annotatsiya

Qayta tiklanadigan energiya manbalari iste'molchilarga energiya xarajatlarini kamaytirish, energiya xavfsizligini yaxshilash va atrof-muhitga ta'sirni kamaytirish kabi bir qator afzalliklarni taklif qiladi. O'zbekiston, boshqa ko'plab davlatlar singari, uglerod chiqindilarini kamaytirish bilan birga energiyaga ortib borayotgan talabni qondirish uchun qayta tiklanadigan energiya manbalari salohiyatini o'rganmoqda. Ushbu maqolada boshqa mamlakatlar tajribasini o'rganish uchun adabiyotlar tahlili va amaliy tadqiqotlar metodologiyasidan foydalangan holda qayta tiklanadigan energiya manbalarining O'zbekiston iste'molchilari uchun afzalliklari haqida umumiy ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar. Qayta tiklanadigan energiya, O'zbekiston, energiya xavfsizligi, atrof-muhitga ta'siri, energiya xarajatlari.

Abstract

Renewable energy sources (RES) offer several benefits to consumers, including reduced energy costs, improved energy security, and decreased environmental impact. Uzbekistan, like many other countries, is exploring the potential of RES to address the growing demand for energy while reducing carbon emissions. This article provides an overview of the benefits of RES for consumers in Uzbekistan, using a literature analysis and case study methodology to examine the experiences of other countries.

Key words. Renewable energy, Uzbekistan, energy security, environmental impact, energy costs.

KIRISH

Markaziy Osiyoda joylashgan O'zbekiston mintaqadagi eng ko'p aholi va energiya iste'mol qiluvchi davlatlardan biri hisoblanadi. Mamlakat o'sib borayotgan energiya ehtiyojlarini qondirish uchun asosan qazib olinadigan yoqilg'iga, xususan, tabiiy gazga tayanadi. Shu bilan birga, mamlakat quyosh, shamol, gidroenergetika va geotermal energiya kabi qayta tiklanadigan energiya manbalariga ham boy. Toza va barqaror energiya manbalariga global siljish bilan O'zbekiston ham energiyaga bo'lgan

ehtiyojni qondirish va energiya iste'molining atrof-muhitga ta'sirini kamaytirish uchun qayta tiklanadigan energiya imkoniyatlarini o'rganmoqda.

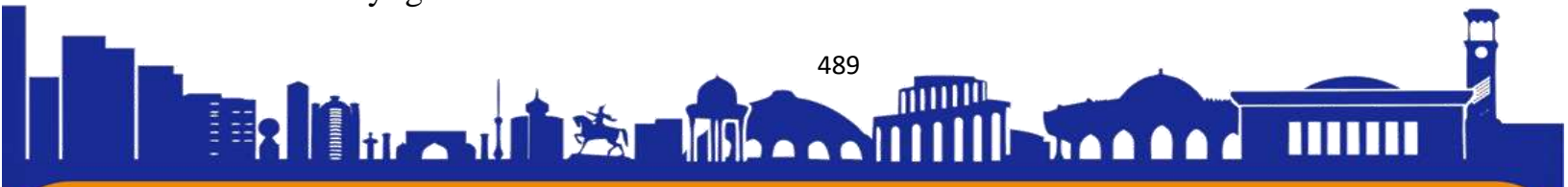

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ushbu maqola qayta tiklanuvchi energiya manbalarining O'zbekiston iste'molchilari uchun afzalliklarini o'rganish uchun adabiyot tahlili va amaliy tadqiqotlar metodologiyasidan foydalanadi. Adabiyotlar tahlili qayta tiklanadigan energiya manbalarini qabul qilgan boshqa mamlakatlar tajribasini o'rganib chiqadi va iste'molchilarga energiya xarajatlarini kamaytirish, energiya xavfsizligini yaxshilash va atrof-muhitga ta'sirini kamaytirish kabi afzalliklarini ta'kidlaydi.

O'zbekistonda qayta tiklanadigan energiya manbalarini, jumladan, quyosh energiyasidan foydalanishni rag'batlantirish bo'yicha qator siyosat va imtiyozlar amalga oshirilmoqda. O'zbekistonda quyosh panellarini o'rnatgan aholiga davlat tomonidan taqdim etiladigan imtiyozlardan ba'zilar quyidagilardan iborat:

Feed-in Tarifs (FITs): O'zbekiston hukumati quyosh panellari tomonidan ishlab chiqarilgan elektr energiyasi uchun kafolatlangan to'lov stavkasini ta'minlaydigan qayta tiklanadigan energiya manbalari uchun FIT tizimini yaratdi. Ushbu to'lov stavkasi ko'pincha elektr energiyasining chakana narxidan yuqori va belgilangan muddatga, odatda 15 yilgacha kafolatlanadi.

Soliq imtiyozlari: O'zbekiston hukumati quyosh panellarini o'rnatish uchun soliq imtiyozlarini ham taqdim etmoqa. Ushbu imtiyozlar quyosh panellarini o'rnatish uchun dastlabki xarajatlarni kamaytirishga yordam beradi va ularni uy egalari va korxonalar uchun arzonroq qiladi.

Past foizli kreditlar: O'zbekiston hukumati quyosh panellarini sotib olish va o'rnatish uchun past foizli kreditlar bermoda, bu esa aholiga ushbu tizimlarning dastlabki xarajatlarini moliyalashtirishni osonlashtiradi.

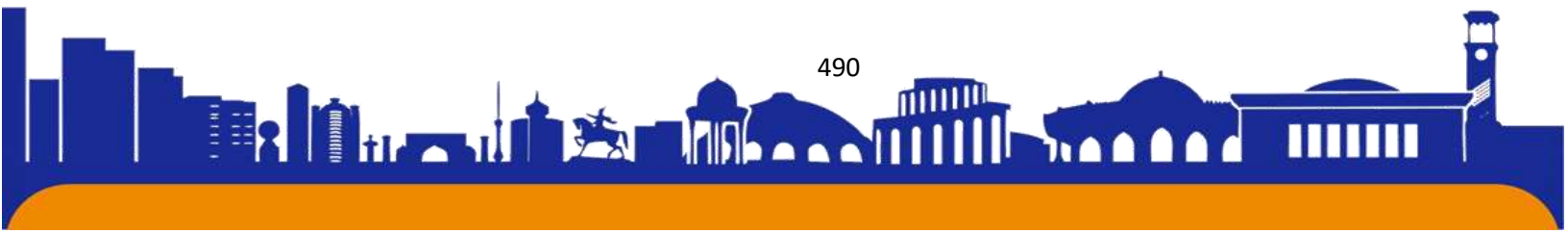
Net o'lchash: O'zbekistonning ba'zi hududlarida quyosh panellari bo'lgan uy egalari ular ishlab chiqargan ortiqcha elektr energiyasi uchun kredit olish va tarmoqqa qayta kirish imkonini beruvchi tarmoq hisoblagichlari mavjud. Ushbu kredit keyinchalik ularning kelajakdagi elektr energiyasi uchun to'lovlariga qo'llanilishi mumkin.

Soddalashtirilgan ruxsat berish va o'zaro ulanish jarayonlari: O'zbekiston hukumati quyosh panellarini o'rnatish uchun ruxsat berish va o'zaro ulanish jarayonlarini soddalashtirib, aholiga ushbu tizimlarni o'rnatishni oson va arzonlashtirdi.

Umuman olganda, ushbu siyosat va imtiyozlar O'zbekistonda quyosh energiyasidan foydalanishni rag'batlantirish, qazib olinadigan yoqilg'iga qaramlikni kamaytirish hamda barqaror va ekologik toza energiya tizimini rivojlantirishga qaratilgan.

NATIJALAR

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, qayta tiklanadigan energiya manbalari iste'molchilarga bir qator afzalliklarni beradi, jumladan energiya xarajatlarini kamaytirish, energiya xavfsizligini yaxshilash va atrof-muhitga ta'sirni kamaytirish. Qayta tiklanadigan energiya manbalari qazib olinadigan yoqilg'ilar bilan raqobatbardosh bo'lib bormoqda va bu ularni energiya uchun to'lovlarni kamaytirishni istagan iste'molchilar uchun jozibador variantga aylantirmoqda. Bundan tashqari, qayta tiklanadigan energiya manbalari narxlarning o'zgaruvchanligi va geosiyosiy xatarlarga duchor bo'lishi mumkin bo'lgan qazib olinadigan yoqilg'i importiga bog'liqlikni kamaytirish orqali ko'proq energiya xavfsizligini ta'minlaydi. Va nihoyat, qayta tiklanadigan energiya manbalari uglerod chiqindilari va boshqa ifloslantiruvchi moddalarni kamaytirish orqali energiya iste'molining atrof-muhitga ta'sirini kamaytirishi mumkin.

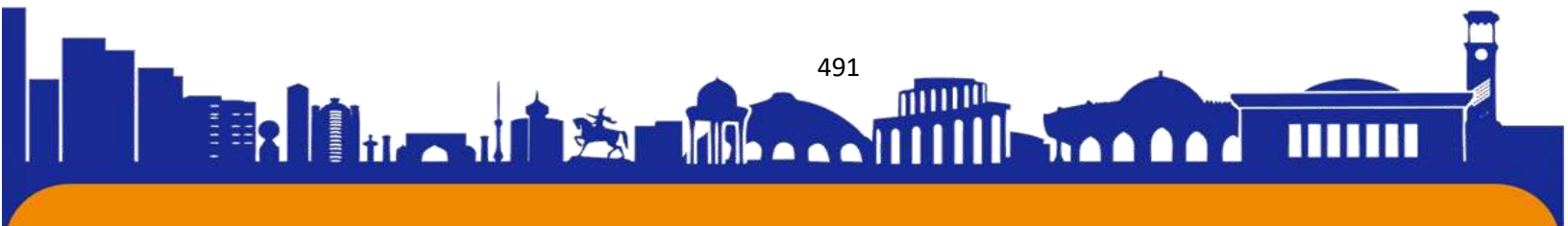
Amaliy tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, qayta tiklanadigan energiya manbalarini qabul qilgan O'zbekiston iste'molchilari energiya xarajatlarini kamaytirish, energiya xavfsizligini yaxshilash va atrof-muhitga ta'sirni kamaytirish kabi imtiyozlarga ega bo'lishdi. Biroq, iste'molchilar, shuningdek, yuqori boshlang'ich xarajatlar va qayta tiklanadigan energiya manbalari haqida xabardorlik va tushunchaning yetishmasligi kabi ba'zi qiyinchiliklarga duch kelishmoqda.

XULOSA

Qayta tiklanadigan energiya manbalari O'zbekiston iste'molchilariga energiya xarajatlarini kamaytirish, energiya xavfsizligini yaxshilash va atrof-muhitga ta'sirni kamaytirish kabi qator imtiyozlarni taqdim etadi. Mamlakat qayta tiklanadigan energiya manbalarining salohiyatini o'rganishda davom etar ekan, ushbu energiya manbalarini qabul qilishda iste'molchilar duch keladigan muammolarni, masalan, yuqori boshlang'ich xarajatlar va xabardorlik va tushunchaning yetishmasligi kabi muammolarni hal qilish muhim ahamiyatga ega. To'g'ri yo'lga qo'yilgan siyosat va imtiyozlar bilan qayta tiklanadigan energiya manbalari O'zbekistonning energiyaga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishda muhim rol o'ynashi va energiya iste'molining atrof-muhitga ta'sirini kamaytirishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. IEA (2021). Energy policies of IEA countries: Uzbekistan 2021 review. International Energy Agency.
2. Lantz, E., Wiser, R., & Hand, M. (2012). The past and future cost of wind energy. National Renewable Energy Laboratory.
3. REN21 (2021). Renewables 2021 Global Status Report. Renewable Energy Policy Network for the 21st Century.
4. Choriyeva Mahfuza Sadridin qizi. (2023). ELEKTR TA'MINOTI BILAN BOG'LIQ MUAMMOLARDA TA'MINOT MANBAI SIFATIDA AVTONOM FOTOELEKTRIK TIZIMLARDAN FOYDALANISH. *Journal of Universal Science Research*, 1(1), 17–23. Retrieved from <http://universalpublishings.com/index.php/jusr/article/view/8>
5. Choriyeva Mahfuza Sadridin qizi. (2023). QUYOSH FOTOELEKTRIK QURILMASI ASOSIDAGI ELEKTR QUVVATLASHGA MO'LJALLANGAN O'RINDIQLAR. *Journal of Universal Science Research*, 1(1), 24–28. Retrieved from <http://universalpublishings.com/index.php/jusr/article/view/9>

Language as an expression of national mentality.

Xatamova Dildora Azim qizi

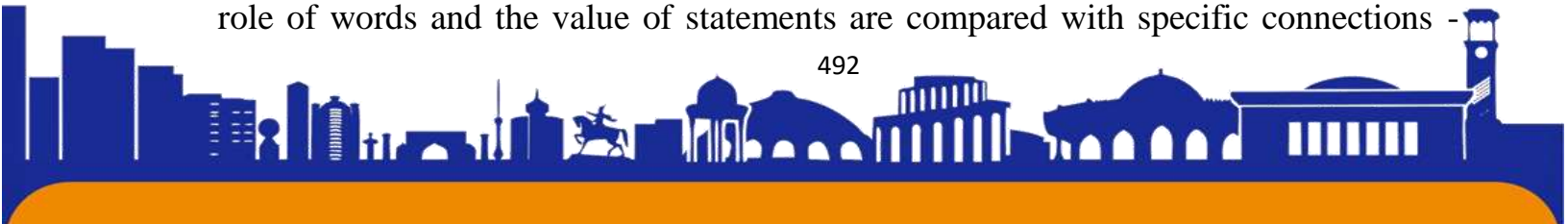
2nd year master's student in the direction of Comparative linguistics, linguistic translation studies (by languages) of Samarkand State Institute of Foreign Languages.

Abstract: *The article examines the study of the linguistic picture of the world as a derivative of the national mentality. On the basis of crosslanguage comparison, the universality and ethnospecificity of the language world among the English and Uzbek is revealed, and it is also concluded that each language reflects a certain way of perception and structure of the world.*

Keywords: LANGUAGE, LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD, NATIONAL MENTALITY, PECULIARITIES OF NATIONAL MENTALITY, CULTURAL HERITAGE, TRADITIONS, LANGUAGE FUNCTIONS.

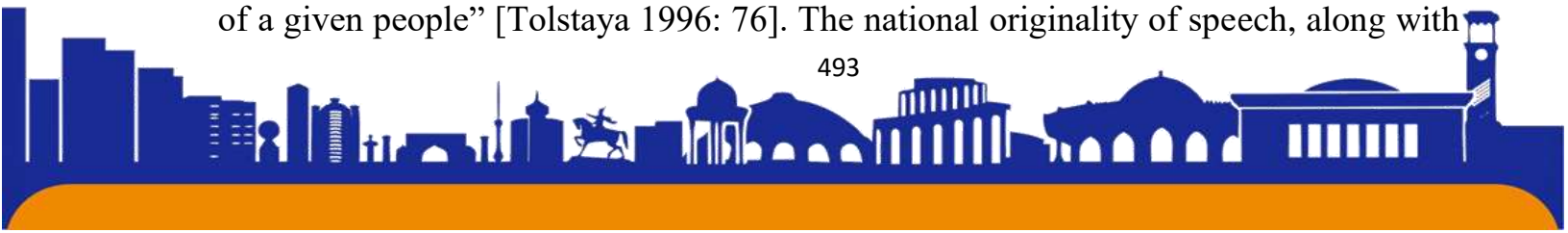
In modern linguistics, an important place is occupied by the study of texts, since words and phrases are studied in them not as isolated phenomena, but as constituting single semantic fields in their relationship and location in the context, expanding and transforming the semantic meaning of words. Ethnic mentality, as the identity of people's lives, is revealed through the structure of individual worldviews, rules, reasoning, based on the baggage of knowledge and ideas that are in our society, which together with dominant needs and prototypes of a common unconscious advantage, and hence views that are unique for this society, standards, principles, social attitudes that distinguish this community from others.

Indeed, the moral world of man is presented in exceptional detail in language. Linguistic mentality is a perfect technique for separating people with the help of language, completely authentically existing people's beliefs about the world. But, despite the fact that the study of language makes it possible to very accurately show the civilized peculiarity of the position of people to the reality that is located, it does not contain the possibility of finding reasons that provoke people to add importance to some aspects of phenomena without taking into account others. The national type provides for an original world of emotions, a unique concept of ideas and behavioral characteristics, strong foundations that are formed under the influence of external conditions, and the exceptional historical development of the people. The mental area interprets the cognitive space of a person updated by different categories of texts, covering a whole array of competencies about the world around. At the same time, the role of words and the value of statements are compared with specific connections -

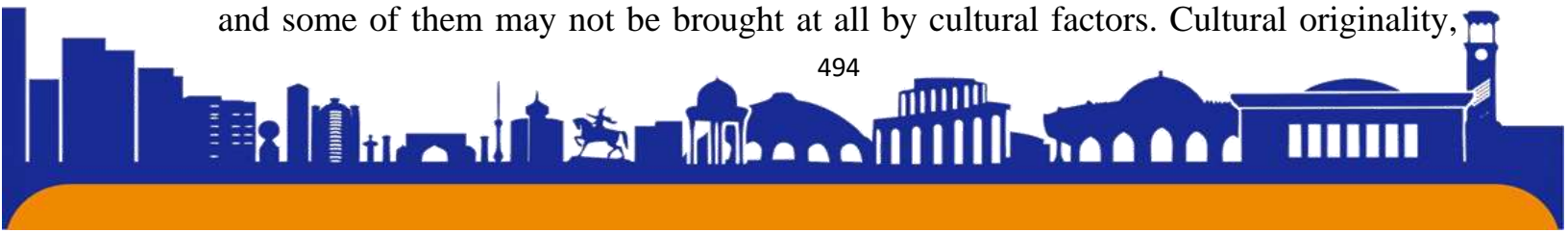

“knowable structures or sources of knowledge that stand behind these meanings and ensure their understanding”. Mentality allows you to track the path traveled by one or another people and can be defined as part of the national culture. Moreover, the awareness of its individuality provides a source for an in-depth comprehension of a culture hidden from a superficial glance at the “mechanics”, makes transparent the secret connections between phenomena. “Culture and tradition, language, way of life and religiosity form a kind of “matrix” within which mentality is formed. The era in which an individual lives leaves an indelible imprint on his worldview, gives him certain forms of mental reactions and behavior, and these qualities of spiritual equipment are found in the “collective consciousness” [Boldyrev 2001: 34]. Linguistic mentality must be recognized as a correspondence between a certain part, area of reality and their linguistic performance. Language mentality can be of two models: lexical and grammatical. The linguistic mentality of the lexical type is reflected in the lexico-semantic system. The specificity of the linguistic mentality of the grammatical type is formed by local, temporal and other centers of the concepts of the world. The above principles of understanding the world are fixed, initially, in the grammatical system (in the system of tenses, the category of gender, the category of number, etc.). The most convincing and scientifically proven evidence of the existence of a national character is the national language. The language both forms and develops the temperament of its owner, and not only vocabulary, but also grammatical means of the language take part in the formation of the attitude and national character of the owner of the language. It can be postulated that the language and folklore of a certain nation, on the one hand, reflects the general cultural, socially significant life of the owner of the language, on the other hand, educates, forms self-consciousness, the worldview of a certain ethnic group. In the linguistic picture of the world of this or that people, both universal values and exceptional information, understandings, views about the world around and methods of its research are manifested. Tracing the method of depicting the world fixed in a real language, it is necessary to reveal not only the encyclopedic principles of organizing reality that is inaccessible to the eye, but also the validity that serves as the basis for this or that language, which is caused by “both its very structure and the national-cultural consciousness of its speakers” [Telia 1996: 189]. Despite the unanimity of the laws of logic and the study of the world, nations are characterized by a distinct national-specific “vision of the world”, they reflect the reality around them in different ways, since “the language itself is formed in the process of cognitive activity of a given people” [Tolstaya 1996: 76]. The national originality of speech, along with

the commonality of material culture and spiritual warehouse, demonstrate the organic difference of the people. So, language, in reality, both creates and reflects the identity of the national character and national psychology of each nation. Any ethnic group develops its own clichés of understanding and action. In the understanding of the speakers of a particular language, a specific picture of the world appears, through the prism of which each person is aware of the world. The construction of mental images of the world counts on the appeal to the linguistic picture of the world, to the linguistic vision of the world. The linguistic picture of the world demonstrates conceptual examples of reality, serves as a perfect example of impartial reality, imagined in language. Humanities are currently being integrated, and ethnolinguistics is one of the examples of such interaction. Any people forms an original picture of the world, determines spiritual and moral advantages, creates an ethnic understanding and an axiological system. At the same time, the language, religion, anthropological features of an ethnic group can be repeated among other peoples. The only thing that distinguishes representatives of different ethnic groups is the spiritual culture, saturated with rites, rituals, beliefs, which find their expression primarily in language and folklore. Ethnolinguistics studies the language from the point of view of its correspondence with the ethnic group and, accordingly, takes into account national, folk, tribal identities. This is an integrated science that uses the data of the language (national and dialect), folklore, ethnography, history, cultural studies, fiction, psychology and other humanitarian disciplines. From the point of view of linguoculturology, the explanation of the originality of ethnoculture should be sought in the words that fix the images of cognizable objects and phenomena. The word arises from reality and carries internal energy. With the help of a civilized word, it is precisely the location in which a person lives, where the image of the world is formed as a fundamental element of ethnoculture [Alefirenko 2010: 21–22]. The national peculiarity of the word and text is determined by two factors - objective and subjective, which can be identified by comparing languages. Under the objective reason, the semantic and axiological value of phenomena that determine the originality of the everyday space of a particular nation is realized. An individual reason has the possibility of an additional choice of signs for the same phenomena, which are not equally depicted by the mentality of different ethnic groups. In other words, a national identity is depicted by different linguistic representations of the same objects of truth or supposed reality. Moreover, such inconsistencies are not always culturally indicated, and some of them may not be brought at all by cultural factors. Cultural originality,

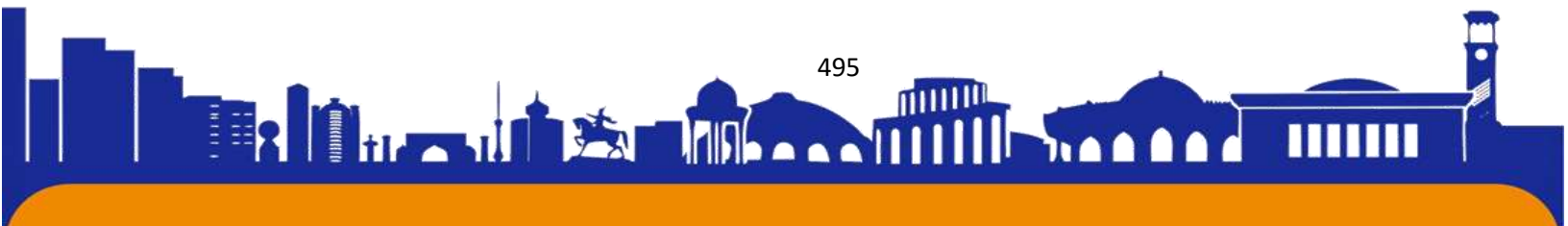

thinks about the correspondence of the word to a specific section of the mental picture of the world. It is in this area that “one should look for sources of synergetics of the national and cultural components in the semantic structure of the word” [Gak 2000: 37]. The real existence of a cultural-linguistic feature does not absolutely abolish the behavior of cultural-linguistic concepts. The encyclopedic and culturally specific finds reflection in the language as a system, which, in the course of research, is built into a distinct linguistic picture of the world.

LITERATURE:

1. Alefirenko, N. F. Lingvoculturology. Value-semantic space of the language N. F. Alefirenko. - M.: Flinta, - 2010. - 224 p.
2. Boldyrev, N. N. The concept and meaning of the word Methodological problems of cognitive linguistics: Scientific publication. – Voronezh: Voronezh State University, 2001. – S. 25–36.3.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОПЫТА ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН В РАЗВИТИИ МАЛОГО БИЗНЕСА В НАШЕЙ СТРАНЕ

Мухаммаджонов Бобирмирзо Ботиржон ўгли

E-mail: bobur17083@gmail.com (Наманганский инженерно-технологический институт)

Иброхимов Бехзодбек Бахромжон ўгли

E-mail: behzodbekibrohimov00@gmail.com (Наманганский инженерно-технологический институт)

Аннотация: *В статье освещаются направления развития малого бизнеса и частного предпринимательства, малый бизнес страны в экономике, место и значение экономических показателей. Малый бизнес и частное предпринимательство быстро адаптируются к рыночной среде, занятость обеспечивает формирование доходов, и все благодаря смягчению неравенства и среднему решению собственников в поиске преимуществ, открытых с учетом*

Ключевые слова: *малый бизнес, собственность, инвестиции, безработица, стимулы, конкуренция, занятость.*

ВВЕДЕНИЕ

В настоящее время в развитых странах одной из самых передовых форм бизнес -организации является малый бизнес и частное предпринимательство, а класс цивилизованных предпринимателей описывается как основная движущая сила рыночной экономики. Их деятельность всех основных предприятий может показать такие недостатки, как централизация крупномасштабных ресурсов и неэффективное использование.

В деятельности малого бизнеса и частного предпринимательства формируется более творческая, свободная, неформальная среда, и они имеют возможность быстрее адаптироваться к требованиям рынка.

Во многих зарубежных странах малый бизнес представляет собой сложную структуру с государственной политикой, в которой в качестве правовой основы заложена защита прав и интересов предпринимателей, предприниматели используют возможности кредитных ресурсов по льготной ставке. Они используют совокупность преимуществ и инноваций в производстве, финансах, образовании, рыночной инфраструктуре с возможностью льготной уплаты налогов, а также выгодные им факторы, поддерживающие экономический рост.

АНАЛИЗ И РЕЗУЛЬТАТЫ

Среди европейских стран Италия — одна из стран с самым высоким развитием производства, и главная опора успеха в этом плане — малый бизнес.

Итальянские малые предприятия известны своей концентрацией или специализацией вокруг одной отрасли или одного типа продукта. По объему производства и темпам роста малых предприятий Италию можно сравнить только с Грецией и Испанией. Итальянские малые предприятия, успешно работающие на международных торговых рынках, привлекли к себе внимание экспортом высококачественных товаров. Итальянские малые предприятия обычно производят товары, отличающиеся высоким качеством и дизайном. Следует отметить, что малые предприятия Италии занимают значительное место в экспорте продуктов питания и других товаров народного потребления. Они также входят в число ведущих экспортеров полуфабрикатов и комплектующих, станков, текстильной и кожевенной промышленности, сельского хозяйства, упаковки, деревообрабатывающего, керамического и металлообрабатывающего оборудования, а также «мини» технологий.

Опыт Италии наглядно демонстрирует необходимость построения производства на базе крупных предприятий для построения высокоразвитой экономики. Как видно из опыта этой и многих других стран,

Прежде всего, одним из важных экономических факторов в развивающихся странах является развитие малого бизнеса, и любая эффективная деятельность, направленная на общее благо, в связи с этим будет иметь государственное значение и будет поддерживаться. Ведь активность малого бизнеса будет расти и превращаться в крупный, более эффективный бизнес, наполнять внутренний рынок страны товарами и услугами, тем самым способствовать развитию экспортного потенциала, решать проблему занятости населения. к увеличению реальных доходов населения.

Во-вторых, в условиях глобализации экономики, когда конкуренция на мировом рынке обостряется, малому бизнесу легче, чем крупному предприятию или крупному бизнесу, выдерживать конкуренцию, маневрировать, принимать экономические меры типа изменение направления производства.

Если учесть, что в современной экономике спрос на основные потребительские товары меняется в среднем каждые девять месяцев, преимущества деятельности малого бизнеса более очевидны и ярки, а экономическое развитие идет уверенным и плавным путем спускаться

В модели рациональной организации бизнеса всякая правильная деятельность должна заканчиваться успехом. Если цель не достигнута, значит, неправильно организована ее система управления. Опыт развитых стран привел к тому, что чем меньше предприятие, тем больше возможности эффективной организации его управления и решения экономических задач.

В совершенствовании и развитии малого бизнеса в республике необходимо со всех сторон изучать зарубежный опыт, наблюдать и делать выводы, приходить к правильному решению, координировать процесс организации собственного дела частными предпринимателями.

Государственная поддержка малого бизнеса должна включать следующие составляющие: прямая помощь через бюджет (например, в США помощь составляет около 300 000 долларов в год). Сумма денег должна быть установлена для покрытия незастрахованных убытков малого бизнеса. Фонд помощи покрывает рискованные инновационные проекты и увеличивает производство продукции, которая не нужна крупному бизнесу. Государство выступает гарантом по банковским кредитам. Поэтому получить кредит для малого бизнеса проще; малый бизнес должен иметь налоговые льготы (Например, в США налоги составляют 44% прибыли: 36% национальный, 8% - налог штата). Если компания увеличивает средства, направляемые на социальную сеть или развитие производства, налогооблагаемая доля может быть уменьшена.

Например, в Великобритании и Италии молодые предприниматели могут получить бесплатные консультации о том, как начать и продолжить бизнес-деятельность, а также о том, как выйти на рынок и как найти деловых партнеров, с большой скидкой. Кроме того, он может арендовать здание по удовлетворяющей его цене и взять с собой необходимые инструменты и оборудование, чтобы начать собственное дело и попробовать его в практической работе.

В Германии реализуется государственная программа поддержки малого бизнеса. По нему предпринимателям предоставляется беспроцентный кредит в первые два года деятельности. В последующие годы годовые проценты начисляются по очень низким ставкам. Таким образом, предприниматели получают бесплатные первоначальные инвестиции.

Чтобы обобщить накопленный опыт становления и развития малого бизнеса и сделать определенные выводы и предложения, требуется определенное время, однако проблемы развития малого бизнеса ясны уже сейчас. Для решения

этих задач в 2019 году было принято несколько нормативных документов. Реализация указаний в этих решениях дает возможность более эффективного осуществления деятельности предприятий малого бизнеса.

За последние десять лет 90% новых рабочих мест создано на предприятиях численностью работающих до 20 человек. Конечно, успешные крупные предприятия не являются исключением, но обычно научные исследования на малых предприятиях продолжались и завершались на более позднем этапе на крупных предприятиях. Во многих случаях можно привести примеры перерастания субъектов малого предпринимательства в крупные хозяйствующие субъекты. Например, можно взять создание компаний IBM, Microsoft, Intel.

Еще одной причиной развития малого бизнеса в зарубежных странах является то, что современное производство ориентировано на удовлетворение потребностей индивидуального потребления. 75% деталей, производимых в США, составляют партии до 50 штук. Экономика развитых стран определяется как потребность в высокой заработной плате и свободном времени. В этом случае содержание деловой активности начинает меняться.

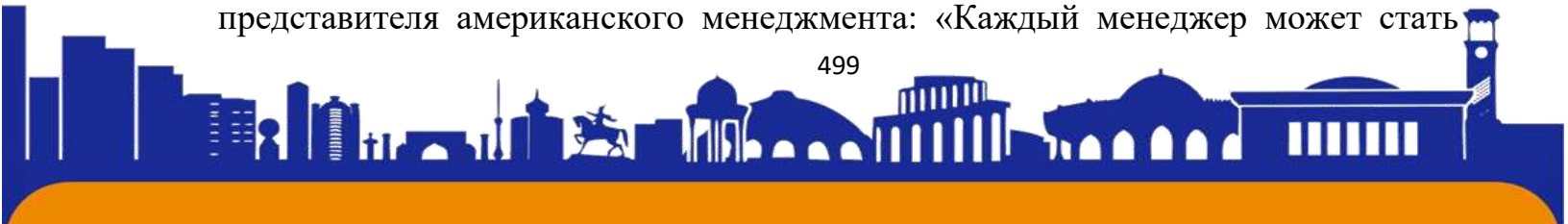
ВЫВОДЫ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ

В «первом революционном перевороте» истории развития предпринимательства предприниматель считался рискованным, человеком, способным работать в неопределенных ситуациях, а на втором этапе предприниматели обладают следующими характеристиками:

- искатель;
- реализатор появившихся новых возможностей;
- способен усваивать новые идеи;
- производитель качественной продукции и услуг;
- изобретатель новых технологий (прежде всего, информационных);
- тот, кто может видеть будущее и определять его.

На текущем четвертом этапе внимание уделяется управленческим навыкам предпринимателя. Он воплощается как лидер, который может рационально управлять факторами и процессом производства и его результатами, который может обеспечить социально-экономический рост, который может увеличить богатство себя и своего общества и который может способствовать повышению уровня жизни населения.

Но здесь необходимо принять во внимание определение Ли Якокки, представителя американского менеджмента: «Каждый менеджер может стать

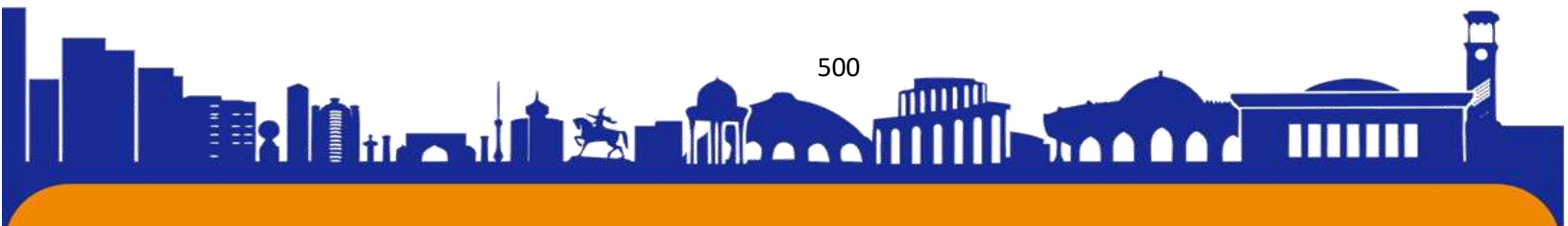
предпринимателем, если у него есть желание собрать какой-то начальный капитал и вести собственное дело. Но каждый бизнесмен, сколько бы денег у него ни было, может не стать менеджером». Мы также согласны с этим мнением и хотим подчеркнуть, что для того, чтобы стать лидером, нужны определенные качества, знания, страсть и опыт.

Мировая практика подтверждает, что малый бизнес в странах с развитой рыночной экономикой имеет особое значение и высокую эффективность в решении социально-экономических задач, создании новых рабочих мест, быстрой адаптации к рыночным изменениям и формировании класса собственников.

Опыт Италии наглядно демонстрирует необходимость построения производства на базе крупных предприятий для построения высокоразвитой экономики. В Германии по государственной программе поддержки малого бизнеса предпринимателям выдаются беспроцентные кредиты на первые два года работы. В последующие годы годовые проценты начисляются по очень низким ставкам. Таким образом, предприниматели получают бесплатные первоначальные инвестиции.

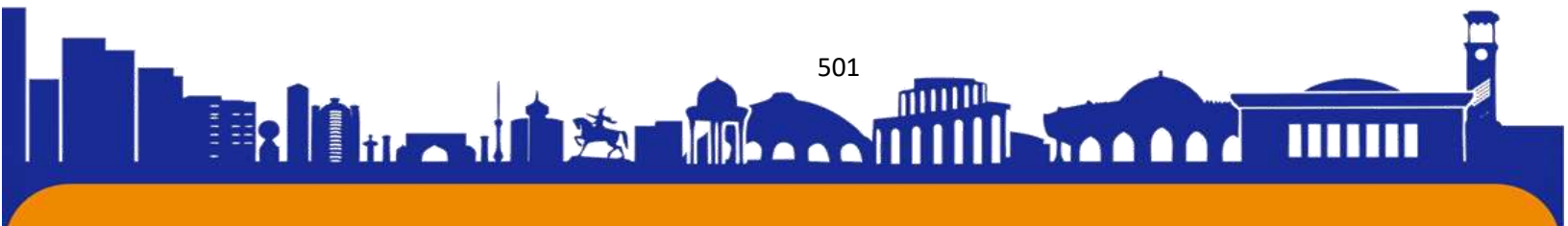
СПИСОК ИСПОЛЬЗУЕМОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Botirjon o'g'li, M. B., Xasanboy, S. D., & Akmaljon o'g'li, A. X. (2022). ISH BILAN BANDLIGINI OSHIRISHDA MEHNAT BOZORINING TA'SIRI. *PEDAGOGS jurnali*, 12(1), 4-10.
2. Botirjon o'g'li, M. B., & Hasanboy o'g'li, S. D. (2022). Organization and increase of activity of small industrial zones.
3. Muhammadjonov, B. B. O. G. L., & Xudayberdiyev, O. A. (2022). O'ZBEKISTONDA FAOLIYAT YURITAYOTGAN KICHIK SANOAT HUDUDLARI RIVOJLANISHINING ISTIQBOLLARI. *Academic research in educational sciences*, 3(1), 265-273.
4. O'G'LI, M. B. B. (2021). ESTABLISHMENT AND ACTIVITY OF SMALL FREE ECONOMIC ZONES IN THE TERRITORY OF UZBEKISTAN. *International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences*, 1(2), 156-159.
5. Abdullayevich, A. O., & Abdullajanovich, U. T. (2021, December). DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS AND PRIVATE ENTREPRENEURSHIP IN UZBEKISTAN. In *Conference Zone* (pp. 123-128).

6. Хакимов, Б., Талабоев, Х., & Холмирзаев, У. (2021). ВОПРОСЫ УЛУЧШЕНИЯ АНАЛИЗА ОБРАЩЕНИЯ ДОЛГОВОЙ ЗАДОЛЖЕННОСТИ В УСЛОВИЯХ НАПРАВЛЕНИЯ. *Экономика и социум*, (6-2), 441-446.
7. Abdullajanovich, U. T. (2022, March). THE ROLE OF INDUSTRIAL ENTERPRISES IN THE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY. In *Conference Zone* (pp. 271-276).
8. Shodiyeva, G., Tog' Ayeva, D. A., & Sultonov, B. A. (2022). KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI IQTISODIYOTDA TUTGAN O 'RNI. *Academic research in educational sciences*, 3(5), 610-613.
9. Мухитдинов, Ш. З. (2018). РОСТ ПРОИЗВОДСТВА НА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ И В ФЕРМЕРСКИХ ХОЗЯЙСТВАХ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН. ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ АПК. In *XLVII INTERNATIONAL CORRESPONDENCE SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE" EUROPEAN RESEARCH: INNOVATION IN SCIENCE, EDUCATION AND TECHNOLOGY"* (pp. 52-54).
10. Mukhitdinov, S. Z. (2021). COVID-19 PANDEMIA IN UZBEKISTAN AGRICULTURE AND ITS IMPACT ON THE SUPPLY CHAIN. *Journal of Central Asian Social Studies*, 2(01), 177-183.

Amudaryo hozirgi deltasining kichik deltalarining strukturaviy yaxlitligi va ularning tabiiy-meliorativ sharoitini baholashdagi ro'li

Tajiyev Qudrat Qadirberganovich

Urganch davlat universiteti dotsenti, PhD

Tojiboyeva Madina

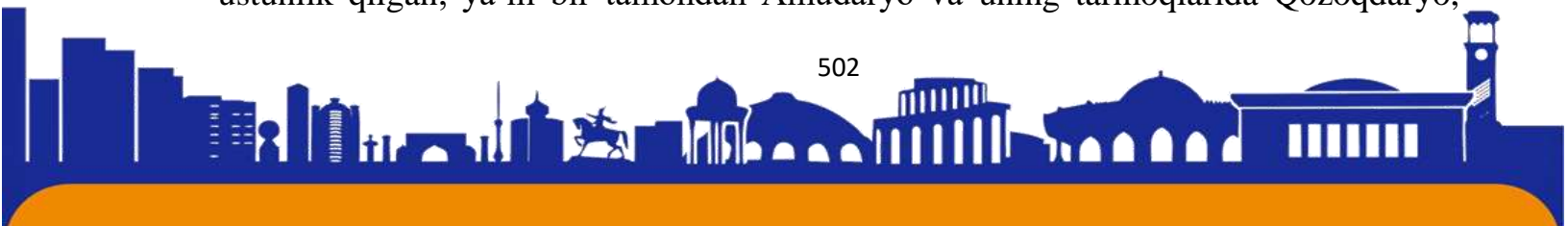
Urganch davlat universiteti talabasi

Annatsasiya: Ushbu maqolada Amudaryo hududning yer suv resurslaridan oqilona foydalanishda tabiiy-meliorativ rayonlarning ro'li borish haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: tabiiy- meliortiv, grunt suvlar, landshaft, relyef plastikasi, tuproqlarning sho'rlanish.

Amudaryo xozirgi deltasi chap qirg'og'idagi yerlarning meliorativ xolatini yaxshilash uchun eng avvalom bor tabiiy meliorativ sharoitining yamonlashish sabablarini ilmiy asoslab berish lozim.

Amudaryo hozirgi deltasini chap qirg'og'ining sug'orilmaydigan xududlarida asosan Qipchoqdaryo va Oqboshli kichik deltalarini hamda Amudaryo o'zan bo'yi balandliklari joylashgan. Shu bilan bir qatorda Raushan kichik deltasining asosiy qismi Ustyurt kollektor havzasida, faqat janubiy qismi Qo'ng'iro't kollektor tizimida joylashgan sug'orilmaydigan xududlardagi kichik deltalarining strukturaviy yaxlitligi xar bir kichik deltalarining genezisi bilan bog'liqdir. Bizga malumki, Amudaryo xozirgi deltasining geologiyasini tadqiq qilgan G.V.Lopatin [64] deltani ikki qisimga ajratadi: 1 Avtomorf va gidromorf rejimlaridagi janubiy qism: Qizkentgen - Chimboy, Sho'rtanboy, Erkindaryo kichik deltalari Amudaryo xozirgi deltasining o'ng qirg'og'ida; Uldaryo va Qiyatjargan kichik deltalari Amudaryo hozirgi deltasining chap qirg'og'ida joylashgan. 2. Gidromorf rejimidagi shimoliy, yani "tirik qismi" Kunadaryo-Kazakdaryo kichik deltasi Amudaryo hozirgi deltasining o'ng qirg'og'ida Raushan , Oqboshli Qipchoqdaryo kichik deltalari Amudaryo xozirgi deltasining chap qirg'og'ida joylashgan Shimoliy qismining "tirik qismi" deb aytilishiga asosiy sabab, bu yerdagi gidromorf tuproqlarning rivojlanishi davom etmoqda edi . Xaqiqatdan ham, deltaning bu shimoliy "tirik qismi" da 1961 yilgacha gidromorf rejimidagi tuproqlar ustunlik qilgan, ya'ni bir tamondan Amudaryo va uning tarmoqlarida Qozoqdaryo,

Oqboqli, Qipchoqdaryo va boshqalar suv deyarli ko'p bo'lsa ikkinchi tamondan esa deltaning «tirik qismi»ga Orol dengizining tasiri juda kuchli bo'lganligi bilan baxolanadi. Agar biz, Amudaryo hozirgi deltasi chap qirg'og'ining sug'orilmaydigan hududlarida joylashgan Raushan, Oqboqli, Qipchoqdaryo kichik deltalariga etibor beradigan bo'lsak, so'nggi kichik deltadir 1961 yildan boshlab Amudaryo suv sarfining cheklanganligi sababli bundan so'ng chap qirg'oqda kichik deltalar xosil bo'lmagan, Amudaryodan bo'linib chiqqan har bir tarmoq o'zining kichik deltasini xosil qiladi. Agar biz xududning relyef plastikasi kartasini taxlil qiladigan bo'lsak, eng katta maydonga ega bo'lgan o'zanlaro plastiklar Amudaryo o'zan bo'yi balandliklarining g'arbi bilan Qipchoqdaryo kichik deltasining sharqida joylashgan. Bu o'zanlaro plastiklarda bir tamondan relyef juda past bo'lganligi, ikkinchi tamondan esa yer usti suv oqimlarining so'ngi xududi bo'lganligi sababli tuproqlarda doimo sho'rlanish jarayoni ustunlik qiladi Boshqacha qilib aytganda, tuproqlarning sho'rlanish darajasiga yer usti va grunt suvlari tabiiy oqimining ta'siri juda kuchli bo'ladi.

Yerlarning tabiiy meliorativ sharoitini sug'orma dehqonchilik uchun baxolashda kichik deltalarining strukturaviy yaxlitligini xisobga olish lozim. Sabab landshaftlarning tabiiy -meliorativ sharoiti kichik deltalarining yuqori qismidan quyi qismi tamon tartibli xolda o'zgaradi. Boshqacha so'z bilan aytganda, tabiiy meliorativ sharoitining murakkablik darajalari B.B.Polinov ajratgan [80] elementar landshaftlarning guruhlari bilan chambarchas aloqadorlikda bo'ladi. Bu aloqadorlik ideallashtirilgan kollektor xavzasida yaqqol ko'rinib turibdi. Bu yerda shuni alohida takidlab o'tish kerakki, D. B.Xursanov [120;121,122] o'zining ilmiy ishida bir tamondan relyef plastikasi kartasi asosida elementar landshaft guruhlari ajratgan bo'lsa, ikkinchi tamondan esa ana shu ajratilgan elementar landshaft tiplarining o'zaro aloqadorligini o'rganadi. Biz esa o'z oldimizga Amudaryo hozirgi deltasi chap qirg'og'ining tabiiy -meliorativ sharoitini baxolashni asosiy maqsad qilib qo'yganimiz uchun xududning yirik masshtabli relyef plastikasi kartasi negizida elementar landshaft guruhlari ajratdik va ana shu elementar landshaft guruhlari bilan tabiiy -meliorativ sharoitining murakkablik darajalari o'rtasidagi aloqadorlikni o'rgandik. Bu esa o'z navbatida, xududda ilgari olib borilgan baxolash ilmiy ishlaridan tubdan farq qiladi.

Sug'oriladigan hududlarda tabiiy meliorativ sharoitning murakkablik darajalari kollektor havzalari ichki tuzilishi bilan bog'langan bo'lsa sug'orilmaydigan hududlarda esa kichik deltalarining strukturaviy yaxlitligi bilan bog'langandir. Shunday qilib sug'orilmaydigan hududlarda kichik deltalardagi balandliklar va pastliklarda bir biriga

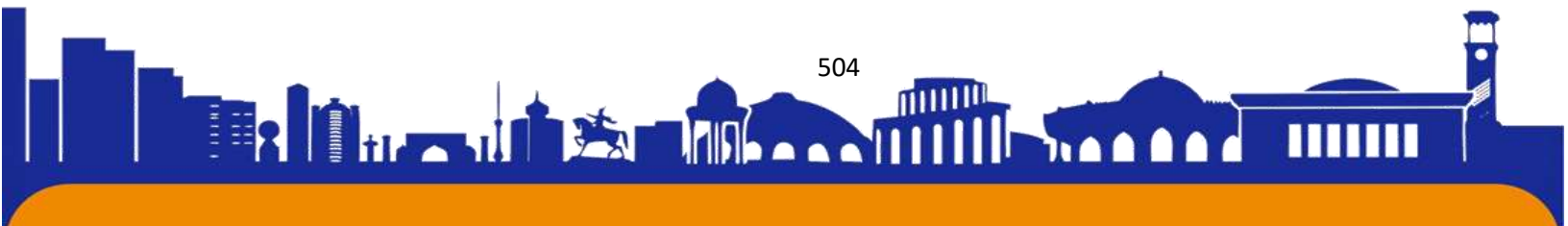
bo'lgan munosabati to'g'ridan to'ri tabiiy meliorativ sharoitining murakkablik darajalarini belgilab beradi.

Xulosa

Amudaryo hozirgi deltasida chap qirg'og'ining tabiiy meliorativ sharoitini baholashda shu narsa ma'lum bo'ldiki tabiiy meliorativ sharoitning murakkablik darajalari elementar landshaft guruhlari o'z navbatida, kollektor xavzasida tartiblik bilan joylashgan bo'lib ularning yig'indisi kichik deltalarning strukturaviy yaxlitligini hosil qiladi. Amudaryo hozirgi deltasining chap qirg'ogidagi Qo'ngirot kollektor tizimi va ustyurt kollektor xavzalarida tabiiy meliorativ sharoitning murakkablik darajalari elementar landshaft guruhlari bilan o'zaro aloqador bo'lganligi sababli Ustyurt kollektor xavzasining tizimiga nisbatan ijobiy xususiyatlarga ega. Sug'orilmaydigan xududlarda tabiiy meliorativ sharoit to'g'ridan-to'g'ri kichik deltalarining strukturaviy yaxlitligi bilan bog'langan bo'lib ular kichik deltalarining yuqori qismidan quyi qismiga tamon tizimli o'zgaradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ибрагимова Р.А. Орол табиий географик округи. Геогр. фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун ёзилган дисс. автореферати. — Т.: 2012. -25 б.
2. Когай Н.А. Туранская физико-географическая провинция //Тр. ТашГУ. — Ташкент: Изд-во ТашГУ, 1969. —Вып. 353. — 138 с.
3. Корытный Л.М. Бассейновая концепция в природопользовании. 2001. Иркутск: Из-дво Ин-та географии СО РАН. 163 с.
4. Рафиков А.А. Природно-мелиоративная оценка земель Голодной степи. — Ташкент: Фан УзССР, 1976. -160 с.
5. Рўзикулова О.Ш. Зарафшон дарё хавзаси воҳа геотизимларининг мелиоратив ҳолатини баҳолаш. География фанлари номзоди учун ёзилган диссерт. автореферати. —Тошкент, 2008. -25 б.
6. Тажиев Қ.Қ. Кичик худудлар тупроқ қоплами структурасини ўрганишда рельеф пластикаси карталаридан фойдаланиш //Ўзбекистон география жамияти ахбороти. — Тошкент. 2011, -37-жилд. —Б. 29-31.

Tuproq qoplarning strukturasi va sho'rlanish darajasining relyef elementlari bilan bog'liqligi o'rganish

Tajiyev Quдрat Qadirberganovich

Urganch davlat universiteti dotsenti, PhD

O'tamurotova Xayriniso Bekchan qizi

Urganch davlat universiteti talabasi

Annotasiya: Ushbu maqolada Tuproq qoplarning strukturasi va sho'rlanish darajasining relyef elementlari bilan bog'liqligi o'rganish haqida qanday chora-tadbirlar olib borish haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Tuproq qoplami, laboratoriya sharoitida, qobiq, yotqiziq, kimyoviy va biologik tarkibi.

Tuproq qoplami yer yuzidagi biogen qobiqdan tashkil topgan alohida mahsulot bo'lib, u quruqlik va suv havzalarini o'rab olgan. Tog' jinslarining (litosferaning) yer yuzasidagi qismi tirik jonivorlar, atmosfera va gidrosfera omillari ta'sirida o'zgarib, tuproq qoplami hosil qiladi. Tuproq qoplami o'simlikning o'sishi va rivojlanishi, tirik jonivorlarning yashashi biomahsulotning shakllanishi hamda planetadagi geofizik va biogeokimyoviy jarayonda faol ishtirok etadi. Akademik V.I.Vernadskiy tuproqni yer kurrasining foydali va unumdor zontidir deb ataydi. Tuproq qoplami yuqorida aytib o'tilganidek, yer qobig'ining tarkibiy qismidagi, litosferadagi geofizik o'zgarishlar, atmosfera, gidrosfera va biosferaning o'zaro munosabatidan vujudga kelgan mahsulotdir. Tuproq qoplami yer ustki nurash qobig'ining, ya'ni litosferani tashkil qilgan magmatik, metamorfik va cho'kindi tog' jinslarining mexanik, fizik, kimyoviy va biologik jarayonlarining ta'siri natijasida nurashidan iqlimiy sharoit, relyef, o'simlik va tirik jonivorlar, vaqt, ona jins hamda inson faoliyatining ta'siri natijasida hosil bo'lgan tabiiy tanadir. U g'ovakligi, donadorligi, oziqa moddalar bilan tahminlanganligi, ya'ni unumdorligi bilan ajralib turadi. Tuproq unumdorlik darajasi bilan tog' jinslari va ularning qayta ishlangan mahsulotidan tamomila farq qiladi. Tuproq qoplarning shakllanishi, genetik kelib chiqishi, fizik-mexanik xususiyatlari, kimyoviy, mineralogik va biologik tarkibi, planetamizda jug'rofiy tarqalishi, unumdorligi va uni tabiiy ofatlardan himoya qilish masalalari bilan shug'ullanadi. Planetamizda tarqalgan tuproq qoplami qishloq xo'jaligida ishlab chiqarish vositasi

va biosferaning tarkibiy qismi sifatida har taraflama o'rganishdan iboratdir. Tuproq qoplamini o'rganish usullari. Tuproqshunoslikda ham barcha tabiat fanlaridagidek, tuproq qoplami, uning jug'rofiy tarqalishi, xossa va xususiyatlari, mineralogik, kimyoviy va biologik tarkibi dala, kuzatuv, laboratoriya sharoitida har taraflama o'rganiladi. H.X.Tursunov. Tuproqshunoslik 8 ishlarini amalga oshirishda hozirgi zamon kosmik, elektronika, kompyuter kabi jihozlardan bevosita samarali foydalaniladi. Hozirgi davrda tuproq qoplamini kompleks ravishda o'rganish uchun barcha ilmiy-tadqiqot institutlari, tuproqshunoslik va agrokimyo kafedralari mavjud bo'lgan universitet va institutlarda ilmiy va amaliy ishlarni bajarish uchun zamonaviy asbob-uskunalar bilan jihozlangan va tahminlangan. Tuproq qoplamini dala, kuzatuv va laboratoriya sharoitida o'rganish uslublari hozirgi paytda mukammal ishlab chiqilgan. Tabiatda tuproq qoplamining yuza qismidan to uni hosil qiluvchi yotqiziq yoki tog' jinslarigacha (ona jinsi) V.V.Dokuchayev ishlab chiqqan profil usuli bilan, genetik kelib chiqishi, morfologik tuzilishi, tuproq hosil bo'lishi jarayoni chuqurligigacha o'rganiladi. Morfologik usul, ya'ni V.V.Dokuchayev ishlab chiqqan tuproq profil tuzilishi, dala va laboratoriya sharoitida diagnostika tafsilotlari makro, mezo va mikromorfologik usul bilan oddiy ko'z, binokulyar lupalar va elektron mikroskop yordamida o'rganiladi. Solishtirma jug'rofiy usul, turli geografik sharoitda hosil bo'lgan tuproqlarning genezisi, tuzilishi, xossa va xususiyatlari, tarqalishi va foydalanishi to'g'risidagi ma'lumotlar tahlilidan iboratdir. Solishtirma-tarixiy usullar. Tuproq qoplamining o'tmishdagi holati, hozirgi paytdagi o'zgarishlari - "Paleotuproqshunoslik" fanining asosini tashkil qiladi. Tuproqning xossalari, tarkibi, unumdorligi va jamiyatda foydalanilishi tahlil qilinadi. Tuproq qoplamining genetik-geografik tahlili asosida kichik maydondan yerlarning umumiy xususiyatlariga binoan kalit usuli bilan asosiy yer maydonlarini kam sarmoya va resurs tejamkorlik usullari bilan aniqlash imkoniyatini yaratib beradi. Monolit usuli yordamida tuproq qoplamining genetik qatlamlari tuzilishini saqlagan holda monolitlar olinib, laboratoriya sharoitida, tuproq fizik jarayonlarini modellashtirish asosida suv va tuzlar harakati, ionlar almashinuvi aniqlanadi. Lizimetrlar usuli yordamida tuproq qoplami dala va laboratoriya sharoitida, tuproq qoplami orqali tik yo'nalishda singib o'tadigan suv, tuzlar va oziqa moddalar miqdori mavsumiy ravishda aniqlanadi. Tuproq rejim kuzatuvlari, kinetik jarayonlarni namlik, harorat, tuzlar va oziqa miqdorini mavsumiy, oylar, fasl, yillar va o'simlik vegetatsiyasi davridagi o'zgarish parametrlari aniqlanadi. V.R.Vilyams chimli tuproqlar hosil bo'lishi nazariyasini ishlab chiqdi.

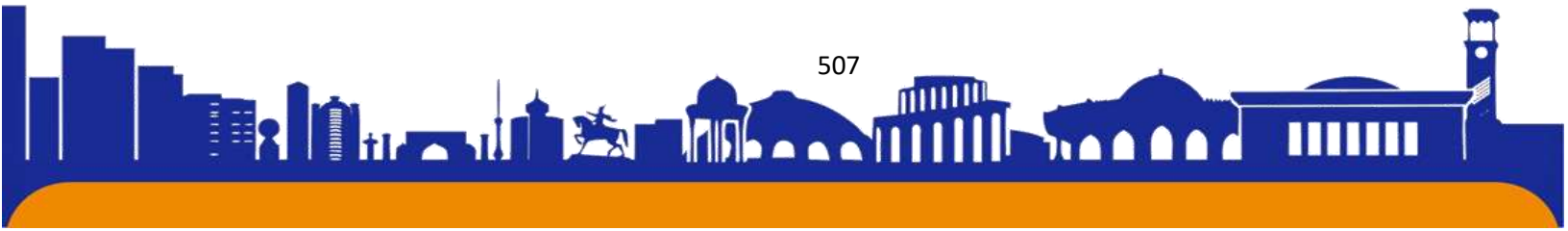

O'zining ilmiy faoliyatida tuproqda gumus va gumus moddalarining hosil bo'lishi, uning kimyoviy tarkibini mavsumiy ravishda o'zgarishini lizimetrlarda aniqladi. Dehqonchilikda organik moddalarining H.X.Tursunov. Tuproqshunoslik 17 tuproq donadorligi, fizik xossalari yaxshilashda va unumdorlik darajasini oshirishdagi rolini aniqlashda salmoqli ahamiyat bahsh etgan olimlardandir U tuproq hosil bo'lish jarayonida va genetik qatlamlar shakllanishida o'simlik va mikroorganizmlarning faolligi katta ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatib berdi. Tuproq qoplarning shakllanishi va unumdorligini oshirishda biofil moddalarning kichik biologik doirada aylanishining ahamiyatini belgilab berib, har bir geologik davrda o'ziga xos bir necha marta tuproq hosil bo'lishida biologik jarayonlar takrorlanib turishini isbotlab berdi. Gumusning tarkibiy qismini o'rganib, o'ziga xos organik moddalar hosil bo'lishi va ularni tuproq paydo bo'lish jarayonidagi rolini ko'rsatib berdi. Chimli, podzol va botqoq tuproqlarning hosil bo'lishi jarayonlarini nazariy jihatdan isbotladi. Tuproq unumdorligini oshirishda dukkakli o'simliklar va o'tlarning rolini hamda o't-dalali almashlab ekishni tavsiya etdi. V.R.Vilyams o'tloqchilik fanining rivojlanishida o'z hissasini qo'shgan olimlardan hisoblanadi.

Xulosa

Hozirgi kunda respublikamiz tuproqlarining bonitirovkasi "Yergeodez-kadastr" Davlat Qo'mitasiga qarashli Tuproqshunoslik va agrokimyoviy ilmiy tadqiqot instituti mutaxassislar tomonidan ishlab chiqilgan va muntazam tekshirib boriladi. Bonitirovka darajasiga tuproqning asosiy xossalari (gumus, oziqa elementlar miqdori, muhit, suv-fizik xususiyatlari) olinib, eng unumdor qora tuproqlar 100 ga teng qilib belgilangan. Bu ko'rsatkichga, yillar davomida qishloq xo'jaligi ekinlaridan olinadigan o'rtacha hosil qo'shilar edi. Ikkinchi usulga binoan, tuproq turining xossa va xususiyatlari, kimyoviy tarkibi hisobga olinib, yetishtirilgan hosil e'tiborga olinmaydi. Shuning uchun, asosiy dolzarb masalalardan biri, jamoa, shirkat, fermer xo'jaligi tuproq xaritalari, agrokimyoviy xaritanomalarni qaytadan tuzib, tuproq boniteti, narxini, yer kadastrini yangi sharoitga moslab ishlab chiqishdir. Dastavval tuproqlarning agronomik xususiyatlari, hududiy sharoiti, meliorativ holatini hisobga olgan holda, agroishlab chiqarish tizimini tatbiq etish maqsadga muvofiqdir. Tuproqni agro ishlab chiqarish guruhlashda ikki xil usul mavjud bo'lib, birinchisida tuproqlarning suv fizik, issiqlik xususiyatlari, kimyoviy tarkibining bir-biriga yaqinligi, o'xshashlik qobiliyati,

meliorativ va yuvilishga qarshi chora-tadbirlarning umumiyliigi bilan ajratish. Bu tadbir barcha qishloq xo'jaligi ekinlari uchun umumiydir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayev X.A. O'zbekiston tuproqlari. -T.: TashGU nashriyoti, 1973.
2. Abdullayev X.A., Tursunov L.T. Tuproqshunoslik asoslari. -T.: TashGU nashriyoti,, 1975.
3. Boboxo'jayev I.P., Uzoqov P.U. Tuproqshunoslik. –T.: “Mehnat” nashriyoti. 1995. 511 b.
4. Ковда В.А., Розанов Б.Г. Почвоведение. 1,2 часть. -М.: Изд-во “Высшая школа”, 1988. 367 с. (2-том 399 с.)
5. Кауричев И.С. Почвоведение. Изд-во “Колос”, -М.: 1982. 718 с.
6. Ковда В.А. Основы учения о почвах. 1,2 т. -М.: Изд-во “Наука”, 1972. 446 с (2-том 467 с.)
7. Кононова М.М. Органическое вещество почвы. -М.: Изд-во “Наука”, 1963.
8. Крупенников И.А. История почвоведения. -М.: Изд-во “Высшая школа”. 1987.
9. Pankov M.A. Tuproqshunoslik, -T.: “O'qituvchi” nashriyoti, 1965.
10. Почвы Узбекской ССР. 1 т. Т.:Изд-во “ФАН”, 1949. 337 с.
11. Почвы Узбекистана. Т.: Изд-во :ФАН”, 1975. 221 с.
12. Tursunov L.T. Tuproq fizikasi. –T.: “FAN” nashriyoti, 1988.
13. Tursunov L., Xonazarov A., Faxrutdinova M., Komilova D. O'zbekiston tog' tuproqlari. –T.: “Turon-Iqbol” nashriyoti. 2009. 231 b.

Темирбетон оралиқ қурилмалари юк кўтариш қобилиятини
аниқлашнинг мавжуд усуллари

Эрбоев Ш.О. – PhD.

Жонимова З.Ш –талаба.

Ахмедов Рауфжон–талаба.

Жиззах политехника институти .

Аннотация: Ушбу мақолада, конструкцияларининг ишлатлиши, темирбетон оралиқ қурилмалари юк кўтариш қобилиятини аниқлашнинг бир қанча усуллари келтирилган.

Калит сўзлар: темирбетон, конструкция, эксплуатация, оралиқ қурилмалар, таянч.

Аннотация: В данной статье представлены применение конструкций, несколько способов определения несущей способности промежуточных железобетонных устройств.

Ключевые слова: железобетон, строительство, эксплуатация, промежуточные устройства, поддерживать.

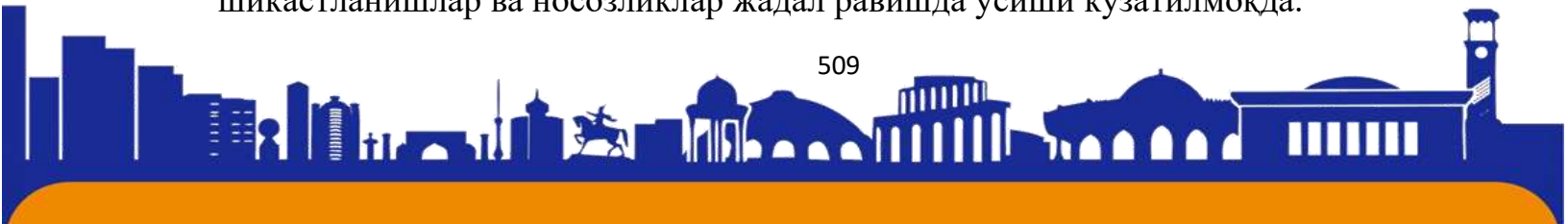
Abstract: This article presents the use of structures, several ways to determine the bearing capacity of intermediate reinforced concrete devices.

Key words: reinforced concrete, construction, exploitation, intermediate devices, support.

Ўзбекистон Республикасида барпо этилаётган сунъий бино ва иншоотларининг қарийб 90% ни темирбетон конструкциялари ташкил этади.

Ҳозирги кунда Республикада бино ва иншоотларида темирбетон оралиқ қурилмалари хизмат муддати 30-40 йилдан ошгандан сўнг эксплуатация жараёнида турли хил шикастланишлар пайдо бўлиши ва бунинг натижасида уларнинг юк кўтариш қобилиятини пасайиши кузатилаётган.

Темирбетон оралиқ қурилмалари юк кўтариш қобилиятини аниқлашнинг бир қанча усуллари мавжуд бўлиб, аниқлаш усуллари (ТУПМ, СН, СН и П, ВСН, ОДН қўлланма ва тавсиялар)да белгилаб берилган маълумот ва кўрсатмалар орқали аниқланади. Шу билан бирга эксплуатация қилинаётган темир бетон оралиқ қурилмаларининг техник ҳолатини башорат қилиш ҳозирги кундаги долзарб масалалардан бўлиб қолмоқда. Бунинг асосий сабаби охириги йилларда оралиқ қурилмаларнинг юк кўтариш қобилиятига таъсир қилувчи турли хил шикастланишлар ва носозликлар жадал равишда ўсиши кузатилаётган.

Шунга ўхшаш ҳолатлар ривожланган давлатлар йўлларида ҳам кузатилмоқда. Маълумотлар шуни кўрсатадики, АҚШ ҳудудидаги кўприк конструкцияларининг хизмат муддати 35 ёшгача камайган. Бундай ҳолатда бино ва иншоотларда техник куриклар утказишлари мавжуд булмаган иншоотлари бузилади, 60 % бино ва иншоотлари турли турдаги таъмирлаш ишларига мухтож.

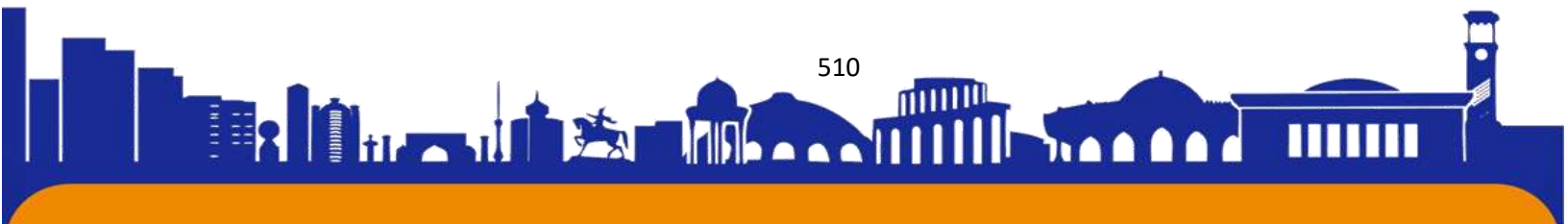
1950 йилларда темирбетон бино ва иншоотларни юк кўтариш қобилиятининг таснифи бўйича ҳисоблашларни услубий ва меъёрий ҳужжатлар асосида тартиблаштириш ишлари авж олган бўлиб, ЛИИЖТ [Санкт-Петербург] [11; 120-128б], НИИЖТ [Новосибирск] [12; 157-167б], ВНИИЖТ [Москва] [13; 20-41б] олимлари бино ва иншоотлар юк кўтариш қобилиятини ҳисоблашлар билан шуғулланган ва ҳозирда ҳам шуғулланилмоқда.

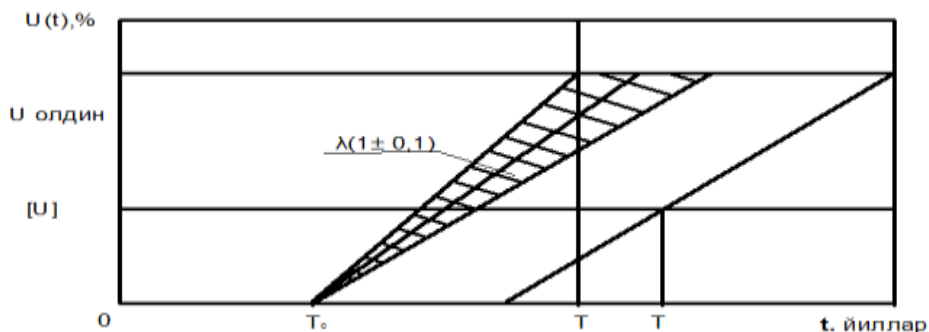
Юқорида келтирилган ҳолатлар Ўзбекистон Республикаси иқлим шароитида бир мунча ноқулай тус олади. Ёзги иқлим шароитида бетон ва темирбетон конструкциялари юза қисмида ҳарорат 80° С гача кўтарилиши, нисбий намлик эса 6 % гача пасайиши кузатилади. Бундай шароитда фойдаланишдаги кўприкоралиқ қурилмалари бетон структурасидаги емирилишларнинг жадал ривожланиши, иншоотларнинг юк кўтариш қобилияти ва узок муддат хизмат қилишига таъсир кўрсатади.

Агар бино ёки иншоотнинг оралиқ қурилмаси ва таянчи юк кўтариш қобилиятининг маълум кўрсаткичлари икки нуқтадаги вақтинчалик фойдаланиш кесимида (масалан: t –индентификация моменти ёшида ва объектни эксплуатацияга топшириш даврида) ва объектни топшириш вақтида юк кўтариш қобилиятига таъсир қилувчи ҳеч қандай четга чиқишлар белгиланмаган бўлса, у ҳолда кўприк оралиқ қурилмалари ва таянчлари юк кўтариш қобилиятини олдиндан аниқлаш ҳеч қандай қийинчилик туғдирмайди. Бунинг учун оралиқ қурилма ва таянч конструкцияларига зарур меъёрловчи катталиқ T_0 олиш керак ва қуйидаги эскириш функциясига қўйиш керак [16; 11б]:

$$t - T_0 = t * U(t) = \frac{\Delta T}{T} = \frac{T_0 - T(t)}{T_0} = e^{\lambda t} - 1$$

бу ерда; $U(t)$ – бузилиш қийматининг идентификацияси, t – вақт моменти, T_0 – қайта ишлаш вақти, λ - қийматини узокқа чидамлик графигидан аниқлаймиз.

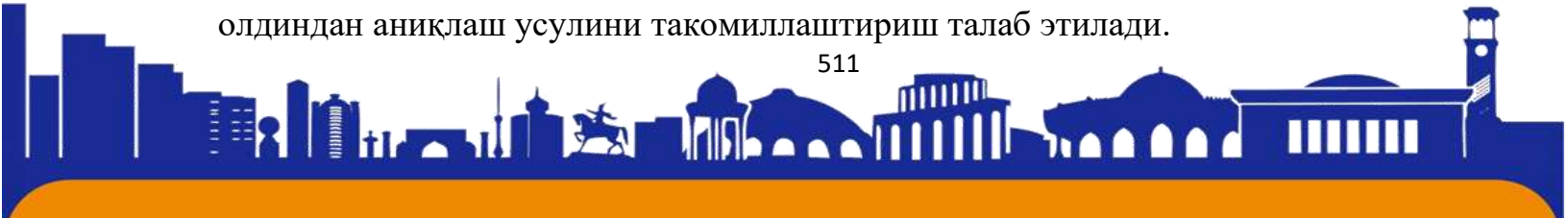
1.1.1 – расм. Юк кўтариш қобилиятини олдиндан аниқлаш графиги

ΔT , $T(t)$, $T_0 - t_i = 0$ ва $t_i = t$ вақтдаги юк кўтариш қобилиятининг кўрсаткичлари, ўзгарувчан динамик юклар атроф муҳитнинг таъсирида ишлаётганлиги, кўприк конструкцияларига қўйилган лойиҳавий мустаҳкамлик таркибини йўқотади. Охирги йилларда сарф-харажатлар, ишчилар ва ашъёвий ресурслар чекланганлиги, сунъий иншоотларнинг узоққа чидамлилиги ва ишончлилигини йўқотиш ҳолатига олиб келди. Бундай ҳолатда сунъий иншоотларни тиклаш - таъмирлаш ишларини режавий ва иқтисодий лойиҳалаш талаб этилади [16; 116].

АҚШ ва бошқа иқтисоди ривожланган мамлакатларда сунъий иншоотларнинг узоққа чидамлилиги ва ишончлилиги уларнинг эксплуатацияга оид хизматлар даражасига боғлиқлигини тан олишди. Буни инобатга олган ҳолда АҚШ да сунъий иншоотларни қуриш индустриясини ҳажми бўйича ва молиялаштирилишини оширувчи, сунъий иншоотларни реконструкциялаш ва таъмирлаш индустрияси яратилди [17; 108-1216].

Ўзбекистон Республикасизда барпо этилган темирбетон бино ва иншоотларни эксплуатация қилишдаги техник хизмат кўрсатиш фақатгина сезиларли носозликлар ва шикастланишлар юзага келгандан кейин амалга оширилган. Эксплуатация жараёнида лойиҳага киритилган ишончлилик даражасини таъминловчи режали таъмирлаш - профилактик ишларининг илмий асосланган усули мавжуд эмас, шунинг учун ҳам, охирги йилларда куп қаватли биноларни барпо этилиши юкларнинг миқдори ортиши натижасида ноқулай шароит, атроф - муҳит таъсири ва юқори юкланиш тартибида белгиланган эксплуатация муддатини ўтаган оралиқ қурилмаларининг юк кўтариш қобилиятини олдиндан аниқлаш долзарб бўлмоқда.

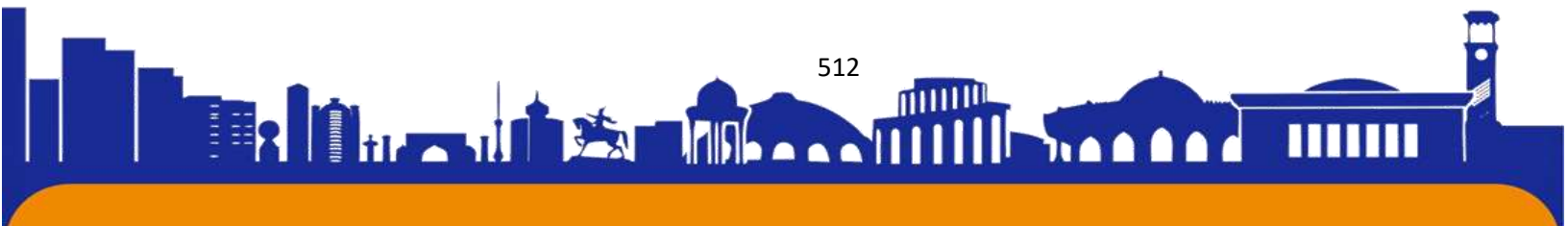
Қўйилган мақсадга эришиш учун эксплуатация қилинаётган бино ва иншоотларни темирбетон оралиқ қурилмаларининг юк кўтариш қобилиятини олдиндан аниқлаш усулини такомиллаштириш талаб этилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Эрбоев Ш. О., Жонимова З. Деворбоп панеллари тузилмалари // «Меъморчилик ва қурилиш муаммолари» Сам ДАКИ №4/2022. – 25-27 б
2. Эрбоев Ш.О. -PhD Жонимова З.Ш- талаба Жиззах политехника институти. РЕЗУЛЬТАТЫ ОБСЛЕДОВАНИЯ ЭКСПЛУАТИРУЕМЫХ ПЛИТНЫХ ПРОЛЕТНЫХ СТРОЕНИЙ С УДЛИНЕННЫМИ КОНСОЛЯМИ . 14.05.2022.
3. Эрбоев Ш.О. Темир йўл кўприкларидаги носозликларни аниқлаш // Тошкент темир йуллари мухандислик институти АХБОРОТИ чорак журнали Toshtymi АХВОРОТ №2 / 2015. 28-31 б.
4. Ганиев И. Г., Эрбоев Ш.О. Результаты обследования пролётных строений железобетонных железнодорожных мостов. Научно-технический журнал: Проблемы архитектуры и строительства. -2007. -№2. – 16 - 18 б.
5. Ганиев И. Г., Соатова Н.З., Эрбоев Ш.О. Эксплуатационное состояние железобетонных мостов в условиях сухого жаркого климата в Республике Узбекистана// Украина «МОСТЫ И ТОННЕЛИ: ТЕОРИЯ, ИССЛЕДОВАНИЯ, ПРАКТИКА» Тезисы докладов Международной научно-практической конференции. Днепропетровск 11-12.10.07С14-15
6. Оценка эксплуатационной надежности пролетных строений мостов и путепроводов, эксплуатируемых на промышленных железных дорогах АГМК. Ч.2: Отчет о НИР (промежуточный) / ТашИИТ. - № Г.Р. 01880052235; инв. №02890011402, руководитель Мамажанов Р. – Ташкент, 1989. – 221 б.
7. Ишанходжаев А.А., Эрбоев Ш. О. Классификация пролетных строений по прочности при сейсмических воздействиях // «Меъморчилик ва қурилиш муаммолари» СамДАКИ №4/2018. – 16-18 б.
8. Эрбоев Ш.О. Оценка эксплуатационной пригодности элементов пролетных строений // Механика муаммолари» №1/2010. – 47-49 б.
9. Erboyev Sh. O. Organizational and structural measures to improve the process of operation concrete span European science review № 9–10 September–October Vienna 2016. – 184-186 б.

Methodological component in the content of teaching the grammatical side of foreign language speech

Jizzakh State Pedagogical University

English teacher

Almatova Umida Islamovna

Jizzakh State Pedagogical University

Foreign languages faculty student

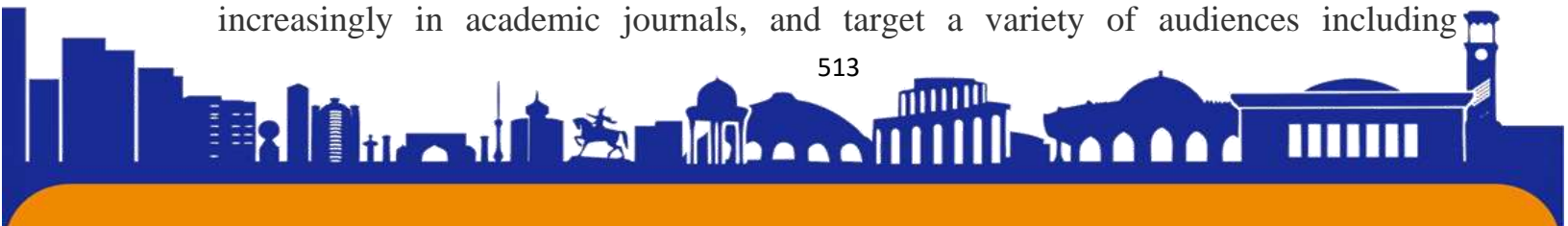
Kamolova Saida Zufar qizi

Annotation: This article considers methodological component in the content of teaching the grammatical side of foreign language speech at the university. The goals of teaching a foreign language are an important methodological category. The starting point in determining the strategic goal of education is the social order of society in relation to the younger generation.

Key word: Systematic reviews, evidence summary, clinical practice guidelines, bibliographic study, methodology.

An evidence summary may be considered as a type of rapid review in that the time frame for completion is expedited compared to more traditional methods of evidence synthesis such as systematic reviews. Although there is some debate over the definition of a rapid review, this term is most commonly used to define a methodology that follows aspects of systematic review methodology, with the omission of various steps to reduce the time and resources required. The term “evidence summary,” although broadly used, is poorly defined. The methodologies used in evidence summaries are likely to differ extensively, beyond simply omitting particular steps of the systematic review process. Although the broad purpose of systematic reviews, rapid reviews and evidence summaries is to facilitate evidence-based practice by summarizing evidence, the methodology, application, dissemination and target audiences may differ among these three types of resource.

An evidence summary includes different types of evidence such as experimental and observational studies, systematic reviews, and clinical practice guidelines. Systematic reviews typically take from six months to two years to complete, are predominantly published in peer-reviewed journals, and the format tends to be targeted more at academics or researchers. Rapid reviews, although not well-reported, appear to take anywhere from one week to six months to complete, are published as reports and increasingly in academic journals, and target a variety of audiences including

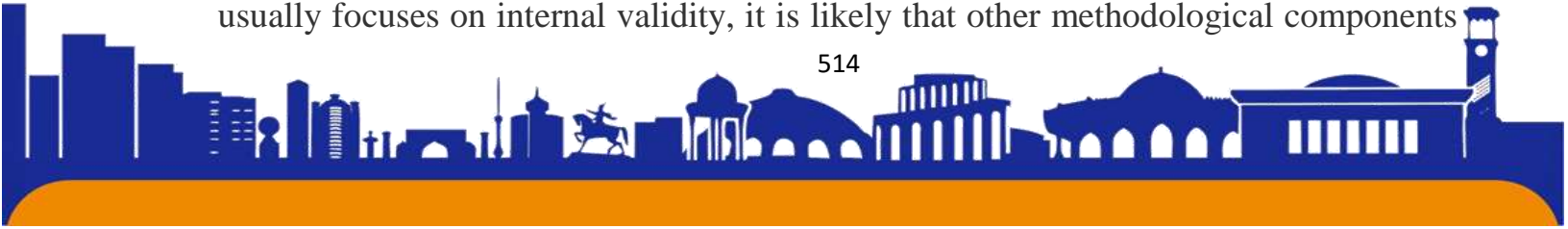

government agencies, health care professionals, patients, and researchers. Derivative products such as plain language or evidence summaries tend to target clinicians and policy makers; this review seeks to determine other methodological differences.

Another resource produced with the aim of facilitating evidence-based health care is clinical practice guidelines. A key difference between clinical practice guidelines and these three types of resources (evidence summaries, rapid reviews, and systematic reviews) is the additional layer of expert opinion or consensus that is combined with the highest level of evidence available to create recommendations for practice. Clinical practice guidelines are usually large documents covering multiple topics of care in a specific area, they are labor- and cost-intensive, and they are difficult to keep up-to-date (updated at arbitrary time points), especially in areas with an active research agenda. In contrast, an evidence summary is likely to be a short document (fewer than five pages) that is focused on a specific aspect of care and is regularly updated. Although the target audiences of evidence summaries and clinical practice guidelines are similar, the dissemination and methodologies are likely to differ substantially.

A number of literature review (often systematic review) derivative products are available such as BMJ Best Practice, UpToDate, and JBI evidence summaries. Each of these derivatives has the broad purpose of facilitating knowledge to action at the point of care; however, in most cases the methodologies of these derivative products are poorly reported, and therefore clinicians and policy makers must assume that the product is of high quality with no objective evaluation methods available. Dissemination also differs in that evidence summaries may be distributed to clinical points of care via electronic medical records, clinical decision support systems, or databases that are accessed from global publishers.

A bibliographic study described and evaluated the quality, rigor, and content of evidence-based practice point-of-care resources. The study assessed the quality of five main methodological components including search methodology, critical appraisal, hierarchical evidence inclusion, evidence grading, and whether expert opinion (if included) was identifiable. The study included 20 resources that present evidence for clinicians at the point of care, yet across these resources there was poor conceptual overlap on what constituted measures of quality; measures of internal validity were particularly lacking, and similar literature tends to focus on scope, breadth, and editorial control of content. Although these are important domains of quality, they are of unclear benefit in the quality assessment of evidence summaries. Given that quality assessment usually focuses on internal validity, it is likely that other methodological components

could contribute to evaluating the quality of an evidence summary and mapping of this literature is warranted.

Language teaching came into its own as a profession in the last century. Central to this process was the emergence of the concept of methods of language teaching. The method concept in language teaching—the notion of a systematic set of teaching practices based on a particular theory of language and language learning—is a powerful one, and the quest for better methods preoccupied teachers and applied linguists throughout the 20th century. Howatt (1984) documents the history of changes in language teaching throughout history, up through the Direct Method in the 20th century. One of the most lasting legacies of the Direct Method has been the notion of method itself.

Methodology in language teaching has been characterized in a variety of ways. A more or less classical formulation suggests that methodology links theory and practice. Within methodology a distinction is often made between methods and approaches, in which methods are held to be fixed teaching systems with prescribed techniques and practices, and approaches are language teaching philosophies that can be interpreted and applied in a variety of different ways in the classroom. This distinction is probably best seen as a continuum ranging from highly prescribed methods to loosely described approaches.

Last years the imperative need of using a foreign language appears in all areas of a science, manufacture and culture.

In present practice of teaching foreign languages there are some typical problems forcing the teacher to address to experience of the colleagues, to innovative ideas, to a science. Among these problems, difficulties and lacks of a traditional technique of teaching there are the following basic problems:

- Low authority of a subject because of shortages of a present technique of teaching.
- Low intensity of pupils' speech activity.
- Superficiality in forming of base skills and haste of transition from reproductive to productive kinds of work.
- Absence of good practical recommendations on elimination and the prevention of gaps in pupils' knowledge and skills.
- Weakness of existing system of appreciation of pupils' work.
- Spontaneity of a choice and application of evident support, their low didactic efficiency.

Researches of methods of teaching have shown, that all named problems will effectively solved, if we apply elaborations of various innovators for amplification of a traditional technique of teaching that can increase essentially quality of teaching foreign (in particular English) language.

Imperfection of the existing approach to teaching foreign language in the high school, which is focused only on communicative purposes to the detriment of such kinds of language activity as reading and the writing, that has led to the low level of knowing a foreign language of graduates of secondary school.

Importance and openness of the problem of effective teaching foreign languages have caused its topicality, and consequently the choice of a theme for the given research work.

It also has determined the aim of work: to distinguish the most rational techniques of teaching a foreign language which can be used in school.

The subject of this course paper is variety of methods and ways and their effectiveness of using in teaching a foreign language.

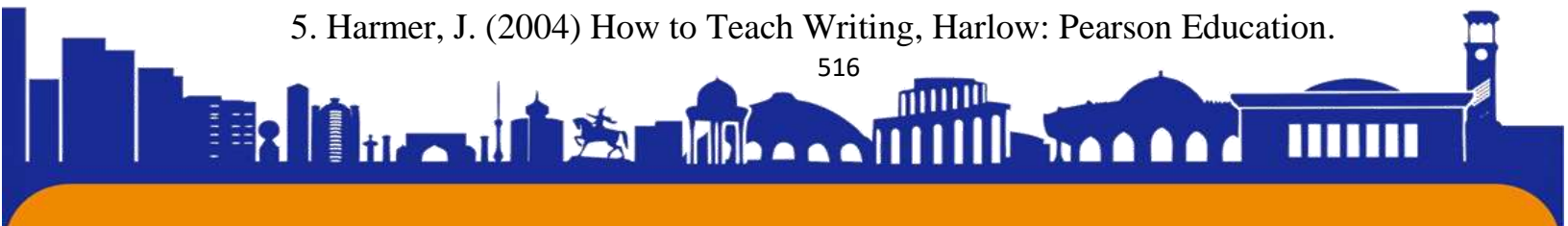
The object of research is the process of teaching and pupils who are the subjects of this teaching process.

In this work it is necessary to solve the following primary objectives:

- Theoretically to comprehend and approve in practice available approaches to teaching a foreign language in high school.
- To analyze the basic contents of a teaching material and principles of its organization in a rate of foreign language
- To compare suggested approaches and to choose the most comprehensible.

References:

1. Badger, R. & White, G. (2000). A process genre approach to teaching writing. *ELT Journal*, Volume 54, Issue 2, 1 April 2000, Pages 153–160, <https://doi.org/10.1093/elt/54.2.153>
2. Nation, I.S.P. *Teaching ESL/EFL Reading and Writing*. Abingdon, Oxon: Routledge; 2008.
3. International Conference, Bangkok. Chulalongkron University Language Center. 2000.
4. Bijaem, Suda. 1997. *Learner Training: Changing Roles for a Changing World, Educational Innovation for Sustainable Development*. 3rd UNESCO-ACEID
5. Harmer, J. (2004) *How to Teach Writing*, Harlow: Pearson Education.

НОВЫЕ СЕРОСОДЕРЖАЩИЕ ПОЛИМЕРНЫЕ СОРБЕНТЫ НА ОСНОВЕ ДИЭТИЛДИТИОКАРБАМАТА

Чориева Нигора Бароталиевна – и.о.доц., доктор философии технических наук

Холмуродова Сюзанна Исмоил кизи – студент Термезского инженерно-технологического института

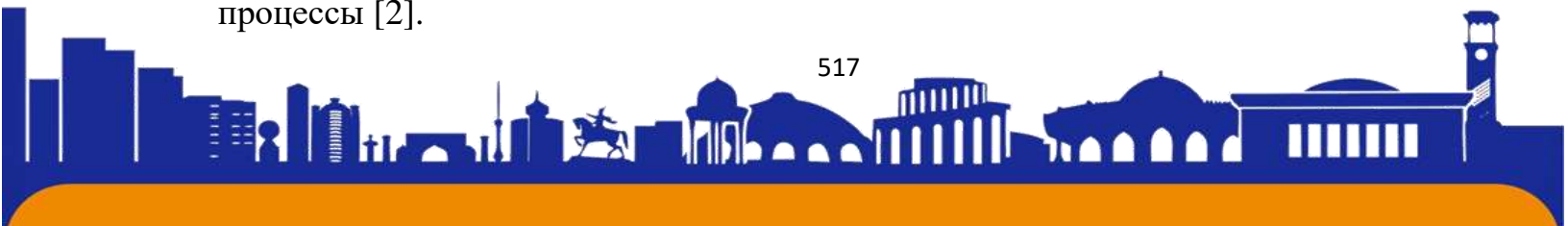
Абдулхамидова Хилола Шерзод қизи – студент Термезского инженерно-технологического института, г.Термез ул. И.Каримова дом-288^а.

Аннотация

В статье приведены результаты по синтезу специфического полимерного сорбента, содержащего атомы серы, в том числе функционального мономера – диэтилдитиокарбамата (ДЭДТК). Методом радикальной суспензионной полимеризации получены новые поли (диэтилдитиокарбаматные) материалы, включающие атомы серы. Выбрано условия синтеза и определены параметры структуры полимера и его свойства. Сорбционные свойства полученных сорбентов изучены современными физико-химическими методами и применены при извлечения ионов меди (I), никеля (II) и цинка (II) в сточных водах Термезского водохранилища.

Ключевые слова. Сорбент, адсорбент, диэтилдитиокарбамат, комплексообразование, выделения, полимеризация, радикальная полимеризация, суспензия.

Введение. Исследования по подбору способов по очистки сточных вод от металлов перспективная с точки зрения экологии [1]. Большинство методов очистки сточных вод от металлов связаны с затратами и неблагоприятным воздействием на окружающую среду при применения этих методов. Кроме того, высокая дисперсность и низкая концентрация тяжелых металлов в воде часто приводили к недостаточному извлечению этих металлов в традиционных процессах очистки. В настоящее время применения новых полимерных сорбентов, содержащие серу и фосфора очень перспективна. Поэтому эти сорбенты широко открывают их возможности применения в сорбционные процессы [2].

Большинство ученых проводили исследования по синтезу комплексообразующих сорбентов и изучению сорбции металлов с их помощью. Российские ученые Н.Г.Полянский, Г.В.Мясоедова, Л.К.Неудачина и Л.А.Пимнева изучали синтез и сорбционные свойства комплексообразующих сорбентов. Они исследовали комплексообразующих азот-, кислородсодержащих сорбентов на основе эпоксидных смол и количественно определяли переходных металлов из сложных растворов [3].

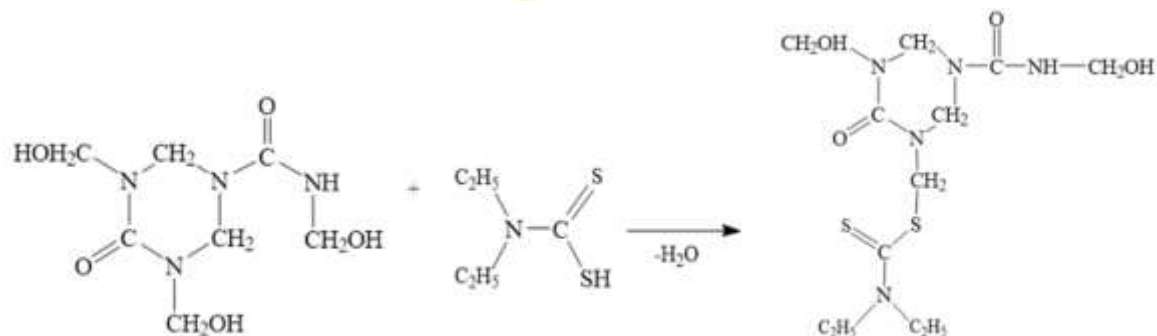
Материалы. Химические реагенты были получены из коммерческих источников: аммофосом, дифенилтиокарбазоном, ди-(2-аминоэтил)-дитиофосфатом калия, диэтилдитиокарбаматом свинца, хлорид натрия, хлорид кальция, гидроксид натрия, циклогексанол, этилацетат, толуол, н-гептан. Для приготовления водной фазы и растворов при проведении сорбционных исследований использовали дистиллированную воду.

Экспериментальная часть. *Синтез сорбента КФ-ДК.* В продолжение вышеизложенных исследований диэтилдитиокарбамат свинца сначала обработали раствором соляной кислоты, образовавшийся осадок отфильтровали и отделили, а фильтрат использовали для синтеза. В этом случае в реактор вносили 40 мл (0,5 моль) формалина при температуре 40°C, добавляли раствор гидроксида натрия до слабощелочной среды (рН=8-10) и 12 г (0,2 моль) к нему добавляли мочевины и перемешивали при температуре 80-95°C, нагревали 30-45 минут. К полученной вязкой смеси по каплям добавляли раствор диэтилдитиокарбаматовой кислоты (7,3 г, 0,02 моль) и хорошо перемешивали [4].

При повышении температуры до 95-100°C образовывалась смолообразная масса. Полученную смолистую массу помещали в фарфоровую посуду и сушили в сушильном шкафу при температуре 90°C в течение суток. После измельчения высушенного полимера низкомолекулярные вещества промывали сначала 5% раствором NaOH, а затем несколько раз дистиллированной водой до нейтральной реакции. В результате образовалась белая зернистая масса, состоящая из мелких пор. Выход продукта составил 90 % [5].

Синтез сорбента проводили по следующей реакции:

Были проведены исследования по изучению влияния температуры на процесс поликонденсации карбамидоформалина с диэтилдитиокарбаматовой кислотой. Процесс поликонденсации исследовали при следующих температурах: 75, 85, 90 и 100°C. При этом определяли продолжительность реакции, удельный объем сорбента в воде и значение статической обменной емкости (САС) для 0,1 н раствора NaOH.

Характеристика сорбента. Для подтверждения получения сорбента все продукты синтеза анализировали методами инфракрасной спектрометрии. Спектры записывали на ИК-спектрометре. Чистоту полученных мономеров подтверждали методом ГХ/МС.

На основании проведенных исследований иониты с наилучшей эффективностью были получены при соотношении мочевины, формальдегида и диэтилдитиокарбаматовой кислоты 2:5:0,2 соответственно. Статическая обменная емкость ионов металлов в 0,1 н растворе составила Cu(II) 4,5, Zn(II) 4,2 и Ni(II) 4,3.

Обсуждения результатов.

Характеристика полимера. Водоотведение, W (г/г) сорбента определяли методом центрифугирования и рассчитывали по уравнению 1:

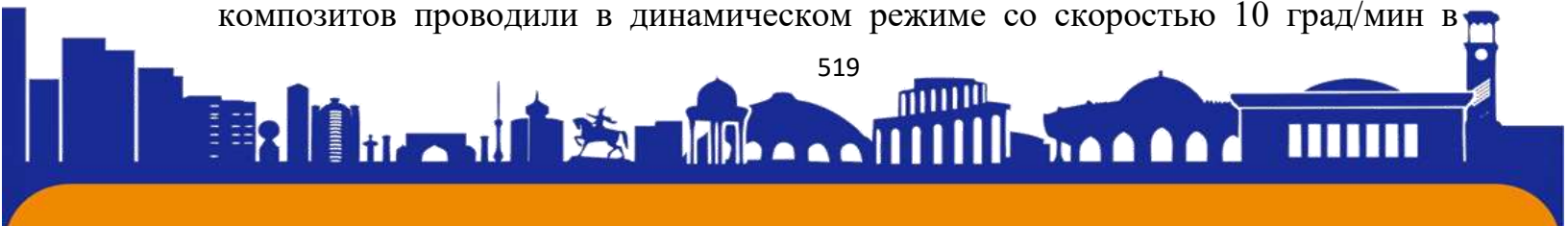
$$W = (m_w - m_d) / m_d \quad (1)$$

где m_w (г) – масса влажного полимера после центрифугирования в небольшой колонке с дном;

m_d (г) – масса полимера после сушки при 100°C в течение ночи.

Химический состав. Содержание серы, углерода, водорода и кислорода в полученных полимерах измеряли с помощью элементного анализа.

Термический анализ. Термический анализ сорбента КФ-ДК проводили в интервале температур 20-600°C. Все образцы термического анализа указанных композитов проводили в динамическом режиме со скоростью 10 град/мин в

алюминиевой ступке. Кроме того, были доказаны эндотермические и экзотермические точки композиции.

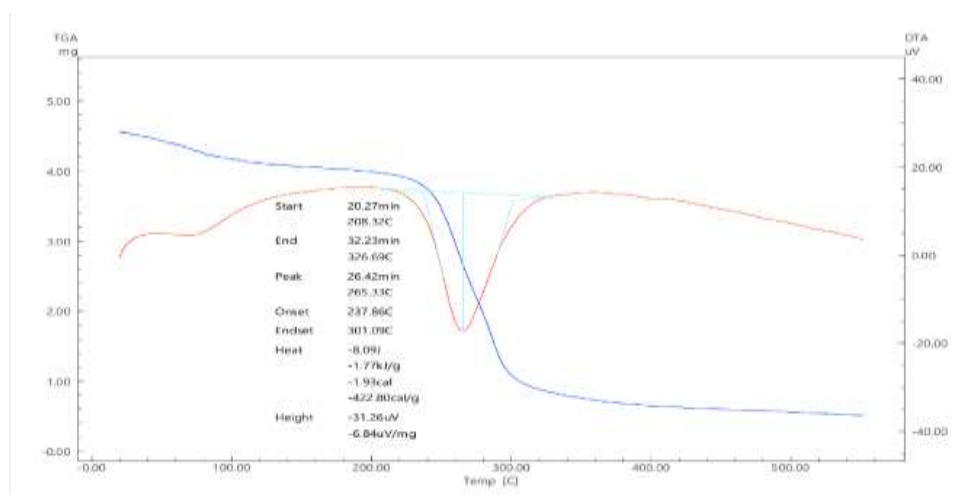
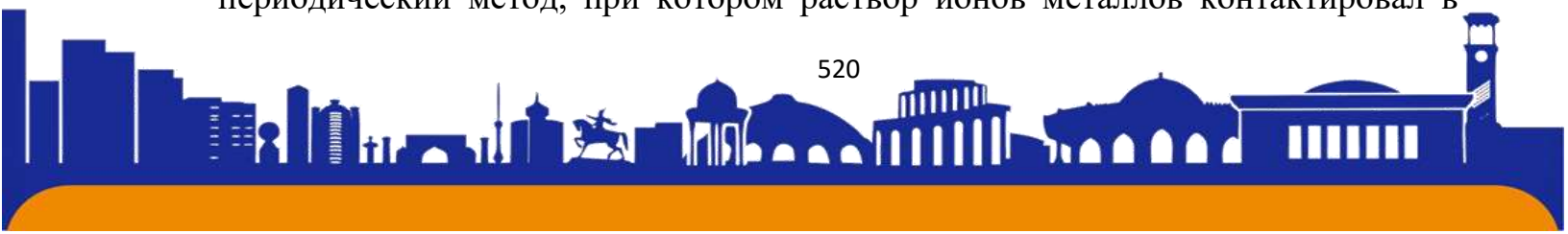

Рис. 1. ДТА сорбента марки КФ-ДК.

Для сорбента КФ-ДК, представленного на рис. 1, до максимальной температуры 600°C наблюдался один эндотермический эффект при температуре 244,86°C по результатам дифференциального термогравиметрического анализа этого вещества. Это вещество отбирали в количестве 8,7 мг в тигель с открытой горловиной из жаропрочного алюминия при 600 °С и постепенно повышали температуру от 40 °С.

Анализ термогравиметрической кривой КФ-ДК показывает, что кривая ТГА преимущественно проходит в области температур 2 интенсивных потерь массы. Первый диапазон потери массы соответствует температуре 178,61-273,19°C, второй диапазон потери массы соответствует температуре 273,19-372,06 °С. Анализ показывает, что в интервале потери массы 1 наблюдается потеря массы 2,151 мг, т.е. 24,767 %, а в интервале потери массы 2 происходит интенсивный процесс распада. В этом интервале основная величина потери массы составляет 3,774 мг, т.е. 43,454 %.

Сорбционные эксперименты. Сорбционные опыты проводились с использованием вновь полученных полимерных материалов и растворов ионов металлов (30 мг/л) с концентрацией 0,1 М соляной кислоты. Использовали периодический метод, при котором раствор ионов металлов контактировал в

круглодонной колбе на 100 мл с количеством полимерного сорбента КФ-ДК (10 мг). После встряхивания при комнатной температуре в течение 24 ч сорбент отделяли фильтрованием и измеряли концентрации ионов металлов методом спектрофотометрии на приборе СФ-46. Анализ проводили для ионов Cu (II), Zn (II) и Ni (II). Скорость удерживания ионов металлов R (%) рассчитывали по уравнению 2:

$$R = (C_0 - C_{eq}) \cdot 100\% / C_0 \quad (2)$$

где C_0 и C_{eq} ($\text{мг} \cdot \text{дм}^3$) – концентрации ионов металлов в жидкой фазе в начальный момент и при равновесии.

Выводы. Получены полифункциональные серосодержащие комплексообразующие сорбента, марки КФ-ДК, на основе модификации карбамидоформальдегидной смолы аммофосом, дифенилтиокарбазоном, ди-(2-аминоэтил)-дитиофосфатом калия, диэтилдитиокарбаматом свинца. Определены оптимальные условия синтеза новых комплексообразующих полифункциональных сорбентов и сорбции ионов Cu(II), Ni(II) и Zn(II) синтезированными сорбентами.

Использованная литература

1. Чориева Н.Б., Касимов Ш.А., Тураев Х.Х., Джалилов А.Т., Амонова Н.Д. ИК спектроскопические исследование и квантово-химические характеристики азот и фосфорсодержащего полимерного лиганда //Universum: химия и биология. – 2019. – №. 6 (60). – С. 50-53. (02.00.00, №2);
2. Chorjeva N.D., Ermuratova N.A., Turaev Kh.Kh., Kasimov Sh.A. (2021) Synthesis and research of chelate forming sorbent based on carbamide, formaldehyde, ditizone //Chemistry and chemical engineering: -2020. -№ 4, -p. 19-23. doi: 10.51348/RWHC6586, Uzbekistan (02.00.00, №3);
3. Чориева Н.Б., Касимов Ш.А., Тураев Х.Х., Умбаров И.А., Якубова Д.Т. Сорбция меди (II) с нековалентно иммобилизованный на полистирольной матрице О,О-ди- (2-аминоэтил) - дитиофосфатом калия и исследование образующегося координационного соединения // Вестник НУУз, Химия, -2021, №3/2, -с. 329-333. (02.00.00, №12);
4. Чориева Н.Б., Касимов Ш.А., Тураев Х.Х., Зиёкулова М.О., Турдиева Л.Н.. Синтез и исследование хелатообразующего сорбента на основе карбамида, формальдегида и диэтилдитиокарбаматной кислотой //Academic Research in Educational Sciences. – 2021. – Т. 2. – №. 11. – С. 91-97. doi:10.24412/2181-1385-2021-11-91-97. Uzbekistan, №23. SJIF. IF-5,7.
5. Чориева Н.Б., Касимов Ш.А., Тураев Х.Х., Худойбердиев Б.Б. ИК-спектроскопические и термические характеристики серосодержащего сорбента //Universum: химия и биология. – 2021. – №. 11-2 (89). – С. 37-40. (02.00.00, №2)

PATAU SINDROMINING KELIB CHIQISH SABABLARI

Farmonova Ruxshona Farrukhovna

Samarqand davlat tibbiyot universiteti, Pediatriya fakulteti, 104-guruh talabasi

Daminov Muslimbek Asadullayevich

Tibbiy biologiya va umumiy genetika kafedrasi assistenti

Annotatsiya: *Patau sindromi – xromosoma anomaliyasi bu 13-juft autosomada trisomiya. Patau sindromi tibbiyot adabiyotlarida trisomiya D va trisomiya 13 nomlari bilan ham uchrashi mumkin. Kasallikning belgilari: oldingi miya, o`rta yuz zonasi va ko`zlarning anomal rivojlanishi, og`ir aqliy zaiflik, yurak nuqsonlari, tug`ilish paytida kichik o`lchamda bo`lishi bilan namoyon bo`ladi. Patau sindromi bo`lgan bolalarning 95% bachadonda (tug`ilishdan oldin) vafot etadi. Tirik tug`ilgan bolalarning 6-12% bir yildan ko`proq yashagan. Rivojlangan mamlakatlarda 2-3% bolalar 10 yoshga to`lgan.*

Tayanch so`zlar: *Patau sindromi, 13- xromosoma trisomiyasi, Robertson translokatsiyasi, polidaktiliya, mikroftalmiya va koloboma.*

ПРИЧИНЫ СИНДРОМА ПАТАУ

Фармонова Рухшона Фарруховна

Студентка 104 группы Педиатрического факультета Самаркандского государственного медицинского университета

Даминов Муслимбек Асадуллаевич

Ассистент кафедры медицинской биологии и общей генетики.

Аннотация: *Синдром Патау-хромосомная аномалия, трисомия по 13-й паре аутосом. Синдром Патау также можно встретить в медицинской литературе под названиями трисомия Д и трисомия 13. Симптомы заболевания: аномалии развития переднего мозга, глаза и средней зоны лия, тяжёлая умственная отсталость, пороки сердца, проявляющиеся малыми размерами при рождении. 95% детей с синдромом Патау умирают внутриутробно (до рождения). 6-12% детей рожденных живыми, жили более одного года. В развитых странах дети старше 10 лет составляли 2-3%.*

Ключевые слова: *Синдром Патау, трисомия 13, транслокация Робертсона, полидактилия, микрофтальмия и колобома.*

CAUSES OF PATAU SYNDROME

Farmonova Ruxshona Farrukhovna

Student of group 104 of the Pediatric Faculty of Samarkand State Medical University

Daminov Muslimbek Asadullaevich

Assistant of the Department of Medical Biology and General Genetics.

Annotation: *Patau syndrome is a chromosomal anomaly, trisomy of the 13th pair of autosomes. Patau syndrome can also be found in the medical literature under the names trisomy D and trisomy 13. Symptoms of the disease: anomalies in the development of the forebrain, eye and middle zone of the liya, severe mental retardation, heart defects, manifested by small sizes at birth. 95% of children with Patau syndrome die in utero (before birth). 6-12% of children born alive lived for more than one year. In developed countries, children over 10 years old accounted for 2-3%.*

Key words: *Patau syndrome, trisomy 13, Robertson translocation, polydactyly, microphthalmia and coloboma.*

Patau kasalligining klinik simptomlari 17 asrda aniqlangan. Kasallikning 13-juftlik xromosomalar sonining ko'payishi bilan bog'liqligi 1960-yilda K.Patau tomonidan aniqlangan shuning uchun bu kasallik shu olim nomi bilan bog'liq. 13-xromosomadagi trisomiya taxminan 1/10000 tug'ilishida uchraydi; taxminan 80% holatlar 13-xromosoma bo'yicha to'liq trisomiya bo'ladi. Onaning yoshi (o'rtacha 31 yosh) qancha katta bo'lsa, ushbu sindromni rivojlanish ehtimoli shunchalik yuqori bo'ladi. Chaqaloqlar odatda gestatsion muddat uchun juda kichik bo'ladi. O'rta anomaliyalar tez-tez uchraydi va ularga goloprozensefaliya (oldingi miyani to'g'ri bo'linmasligi), yuzning anomaliyalari, masalan, yuqori lab va tanglay yoriqlari, mikroftalmiya, rang pardaning kolobomalari (yoriqlar) va to'r pardaning displaziyasi kiradi. Qosh usti tizimlari kichik, ko'zlar bir biridan uzoq joylashgan bo'ladi. Quloqlar noto'g'ri formada va odatda pastroq joylashgan bo'ladi. Bosh suyagi nuqsonlari va dermal sinuslar ham keng tarqalgan bo'ladi. Yagona ko'ndalang kaft burmasi, polidaktiliya va ko'zga ko'rinadigan tor tirnoqlar keng tarqalgan. Taxminan 80% hollarda yurak-qon tomir tizimining og'ir tug'ma anomaliyalari aniqlanadi; dekstroardiya keng tarqalgan. Jinsiy organlar ko'pincha ikkala jinsda ham atipik bo'ladi: o'g'il bolalarda kriptorxizm, qizlarda bachadoni ikki shoxli. PS bo'lgan homiladorlikda o'ziga xos asoratlar- bu ko'psuvlik bu PSning 50% uchraydi.

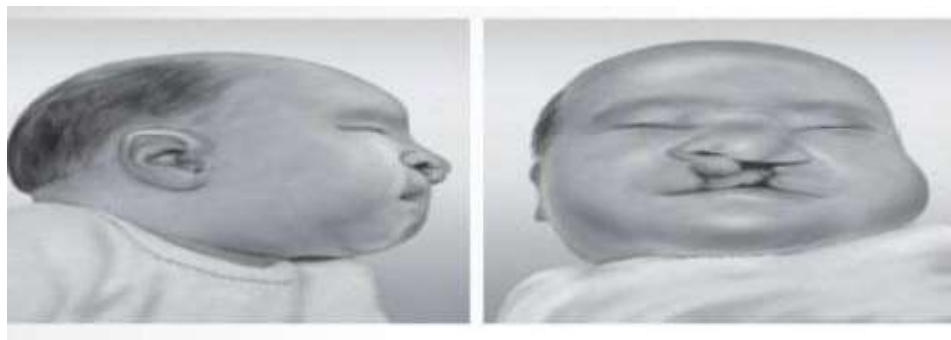
GENETIK XUSUSIYATLARI

Asosan, o'n uchinchi xromosomada trisomiyaning ikkita genetik shakli mavjud:

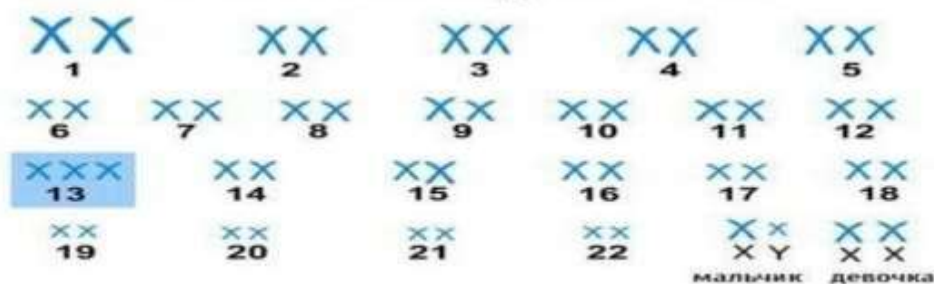
Oddiy trisomiya-bir xil turdagi uchta xromosoma erkin mavjud bo'lib, genetik potentsialni amalga oshiradi.

Robertson translokatsiyasi - ikkita xromosoma bo'sh qoladi, uchinchi uzun qo'llar bilan boshqa akrosentrik xromosoma bilan birlashadi (masalan, 14 yoki 21 bilan). Qisqa qo'llardagi akrosentrik xromosomalar faqat kariotipda ko'p marta takrorlangan r-RNK genlariga ega bo'lganligi sababli, ularning funktsionalligi ko'p hollarda saqlanib qoladi. Qanday bo'lmasin, Patau sindromi bo'lgan bemorning kariotipi $47\ XX\ (XY), 13+$ formulasi bilan belgilanadi. Ba'zida kamdan kam holatlarda: nerobertson translokatsiyasi, 13 trisomiyaning izoxromosomal va mozaik shakllari uchraydi. 75% oddiy trisomiya, 25% Robertson translokatsiya uchraydi.

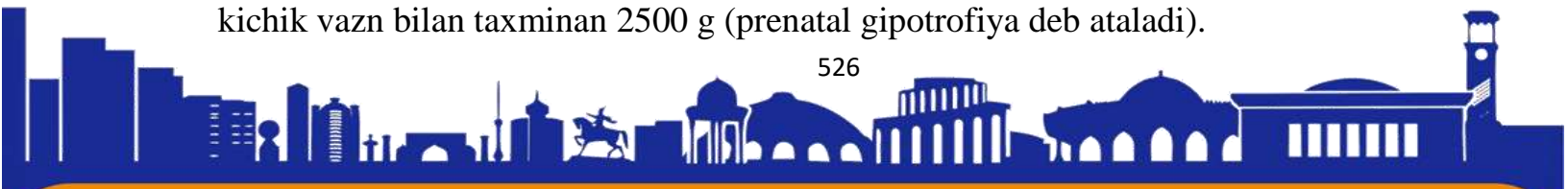

КАРИОТИП СИНДРОМА ПАТАУ

PATAU SINDROMINING SABABLARI

Patau sindromining rivojlanishi uchun asos karyotipda 13-xromosomaning qo'shimcha nusxasi mavjudligidir. Ko'pgina hollarda (75-80%) ota-onalardan birida (ko'pincha onada) meyoza 13-xromosomaning ajralmasligi bilan bog'liq oddiy to'liq trisomiya mavjud. Barcha homila hujayralari 47, XX 13+ yoki 47, XY 13+karyotipiga ega bo'ladi. 13-xromosomaning uch baravar ko'payishining aniq sabablari aniqlanmagan. Ma'lumki, genetik nosozlik gametalarning shakllanishi paytida yoki zigota hosil bo'lish bosqichida sodir bo'lishi mumkin. Homilada Patau sindromining rivojlanish chastotasi va onaning yoshi o'rtasida bog'liqlik mavjud, ammo bu bog'liqlik Daun sindromiga qaraganda kamroq seziladi. Boshqa omillar (infektsiyalar, onaning somatik kasalliklari, yomon odatlar, ekologik muammolar va boshqalar) va qarindoshlar o'rtasidagi nikoh, homilador ayolga yuqori dozali radiatsiya, kimyoviy moddalar, toksinlar ta'siri, onaning endokrin tizimi ishida jiddiy o'zgarishlar ham PS keltirib chiqarishi mumkin. Gametogenez yoki jinsiy hujayradagi genetik mutatsiya asosan tasodifiy hodisa sifatida **de novo** sodir bo'ladi. Patau sindromining irsiy shakllari ota-onalarda Robertson (muvozanatli) translokatsiyasining mavjudligi bilan bog'liq. Yangi paydo bo'lgan Robertson translokatsiyasi bolada Patau sindromini keltirib chiqarmasdan meros bo'lib o'tishi mumkin, ammo keyingi avlodlarda ma'lum bir anormallik bilan farzand ko'rish xavfini oshiradi. Patau sindromi ko'pincha homilaning intrauterin o'limiga olib keladigan bir nechta jiddiy nuqsonlarning shakllanishi bilan birga keladi. Bolalar odatda o'z vaqtida tug'iladi, ammo homiladorlik davriga nisbatan kichik vazn bilan taxminan 2500 g (prenatal gipotrofiya deb ataladi).

Tadqiqot maqsadi: Homilaning 11-14 haftaligida ultratovush tekshiruvi paytida Patau sindromining ekografik ko'rinishlarini aniqlash.

MATERIALLAR VA USLUBLAR

11-14 haftalik Patau sindromi tashxisi qo'yilgan 9ta homilador ayollarning ultratovush tekshiruvi natijalari tahlil qilindi.

Ekografik tadqiqotlar Voluson 730 Expert va Voluson E8(GE) ultratovush aparatlarida o'tkazildi, transanomial va transvaginal sensorlardan foydalanildi. Homiladorlikning 11-14 haftaligida o'tkazilgan har bir skrining ultratovush tekshiruvi natijalari fetometriyaning asosiy ko'rsatkichlarini(biparietal o'lchami va bosh atrofi,qorin atrofi,son suyagining uzunliklari) va xromosoma anomaliyalarining exiografik belgilari(yoqa bo'shlig'ining qalinligi, burun suyagining uzunligi, venoz kanalining egri chiziqlarida qon oqimining tezligi), homilaning ultratovush anatomiyasini va uning yurak qisqarish tezligini baholash, xorionning qalinligi va tuzilishi, shuningdek bachadon qo'shimchalari va devorlarining tuzilish xususiyatlar aniqlanadi. Xromosoma ultratovush markerlarini baholash homiladagi anomaliyalarni tekshirish qoidalarga muvofiq xalqaro tibbiy fond tomonidan tashkil etilgan Homila Tibbiy Fondi (Fetal Medicine Foundation)da amalga oshirildi. Homila anatomiyasini o'rganish M.V.Medvedev va N.A.Altinnik tomonidan taklif qilingan metodologiyaga muvofiq amalga oshirildi.

TADQIQOT NATIJALARI

Biz olib borgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, Patau sindromi bo'lgan 9 homilada 11-14 haftaligida ultratovush tekshiruvi natijasida xromosoma anomaliyalarining turli xil malformatsiyalari va exiografik belgilari aniqlandi. 9ta homilaning 5 tasida (55,5%) bir nechta tug'ma nuqsonlar aniqlandi. Patau sindromida prenatal ultratovush diagnostikasi homiladorlikning 11-14 haftaligida amalga oshirilganda tug'ma nuqsonlar spektri quyidagicha: alobarik goloprosensefali(3), Dendi-Uoker malformatsiyasi (4), yuz yorig'i (4), tug'ma yurak nuqsonlari (5), omfalosel (6), polidaktiliya (4), kindik ichakchasi yagona arteriya (3). Patau sindromi bo'lgan homilalarda sanab o'tilgan nuqsonlar birinchi ultratovush tekshiruvida aniqlangan. Xromosoma anomaliyalarining ekografik belgilari Patau sindromi bo'lgan 9 ta homilaning 7 tasida (77,8%) aniqlangan. Kuzatuvda qayd etilgan barcha homilalarning yoqa bo'shlig'ining kengayishi (95%dan ko'proq) aniqlandi. Gipoplaziya va burun suyagining yaxshi rivojlanmaganligi 6 tasida (66,6%) homilada qayd etilgan. Eng qiziqarli malumot, Patau sindromi bo'lgan homilaning venoz qon tomirining egri chzig'idagi qon oqimining tezligi. G'ayritabiiy egri chiziqlar arterial qisqarish

bosqichida qon oqimining tezligi Patau sindromi bo`lgan homiladagi venoz qon tomirida qon oqimining teskari qiymatlarining paydo bo`lishi bilan ajralib turadi va 9ta homilaning 5 tasida (55,5%) uchragan. Shuni ta`kidlash kerakki, barcha holatlarda homilaning venoz qon tomirida qon oqimining g`ayritabiiy egri chiziqlari bo`lgan tug`ma yurak nuqsonlari tashxisi qo`yilgan, bu bizning fikrimizcha, ushbu prenatal ekografik markerni nafaqat xromosoma anomaliyalari, balki tug`ma yurak nuqsonlari orqali yuqori xavf guruhlarini ajratish uchun ahamiyatli deb topishga imkon beradi.

XULOSA

Bunday holatlarda homiladorlikning 11-14 haftaligida skrining ultratovush tekshiruvi bilan Patau sindromini ko`plab belgilarini aniqlash mumkin. Ushbu sindromning eng erta tashxisini aniqlash uchun faqat ekografik belgilarni aniqlash kerak emas balki homiladorlikning birinchi trimestrining oxirida xromosoma anomaliyalari, shuningdek homilaning ultratovush anomaliyasini ham aniqlash kerak.

ADABIYOLTAR

1. Medvedev M.V. Prenatal exografiya. Differentsial tashxis va prognoz.2011-yil.
2. Medvedev M.V., Altinnik N.A., Homiladorlikning 11-14 haftaligida ultratovush tekshiruvi asoslari: shifokorlar uchun amaliy qo`llanma. 2009-yil.
3. Medvedev M.V., Yudina E.V., Differentsial prenatal ultratovush diagnostikasi.2007-yil.
4. Muhammadiyeva L.A., Turayeva N.O., Zakirova B.I., Azimova K.T., Rustamova G.R. Monogen va xromosoma kasalliklari. 2022-yil.

Abdimo'minova Muborak Ibodulla qizi
Ro'zmatova Gulnavo Musurmonqulovna
Jumayeva Risolat Boyqulovna

Surxandaryo viloyati Jarqo'rg'on tumani 19-IDUM

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan o'quvchilarning chet tilidan olgan bilimlarini mustahkamlashda qo'llaniladigan innovatsion texnologiyalarning qo'llash uslublari tahlil qilingan. Chet tilini turli metodlar bilan o'rgatish eng muhim hodisalardan biri sifatida tahlil qiladi.

Kalit so'zlar: Chet tili, axborot texnologiyasi, innovatsion texnologiya, texnologik vositalar, usullar, metodlar

Hozirgi globallashtirish davrida innovatsion ta'lim texnologiyalari va ularning pedagogik asoslari o'rganilib, o'quv jarayonida zamonaviy-interfaol o'qitish usullaridan samarali foydalanish yo'llarini tadqiq etish bugungi kunning dolzarb muammolari biri bo'lib qolmoqda. Ta'limga innovatsion yondashuvning ijtimoiy-pedagogik zaruriyati quyidagilar bilan o'lchanadi:

1. Fan-texnika taraqqiyoti va ijtimoiy-iqtisodiy yangilanish uzluksiz ta'lim tizimi, xususan, ta'lim muassasalaridagi o'quv jarayonini ilg'or xorijiy tajribalarni o'rganish, ta'limdagi innovatsion yondashuvlar va axborot texnologiyalaridan foydalangan holda takomillashtirish;

2. O'quvchi-yoshlardagi ma'lumotlilik darajasi, intellektual salohiyat, ijtimoiy faollik, ijodkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi shaxsga yo'naltirilgan o'qitishning samarali tashkiliy shakllari, texnologiyalarini yaratish va amaliyotga tatbiq etish;

3. Pedagogik innovatsiyalarni o'zlashtirish va uni tatbiq etishga nisbatan o'qituvchining kasbiy-innovatsion kompetentligini rivojlantirish zarurati.

Mamlakatimiz mustaqillikka erishgach, chet tillarini o'rganishga bo'lgan talab va qiziqish oshdi. O'quvchi-yoshlar uchun ko'plab imkoniyatlar yaratib berildi. Ta'lim jarayonida zamonaviy axborot texnologiyalaridan unumli foydalanish hamda, ta'lim jarayoniga zamonaviy innovatsion texnologiyalarini olib kirish orqali ta'lim sifati va samaradorligini oshirilmoqda. Xususan, chet tilini o'rganishda bunday axborot-kommunikatsion texnologiyalardan foydalanishning bir qancha afzalliklari mavjud. Til

o'rganish va o'qitishda innovatsion texnologiyalar kata ahamiyatga ega. Texnologik vositalardan foydalanish chet tili o'rganishning har bir aspectida (reading, writing, listening, speaking) qo'l keladi. Masalan, tinglab tushunish uchun, albatta kompyuter, player, CD diskarsiz bu jarayonni amalga oshirish mumkin emas.

Ta'lim jarayonida zamonaviy texnologiyalardan foydalanishda o'quvchilar ham axborot - kommunikatsion texnologiyalarni yaxshi bilish va ulardan foydalana olishi muhim omil hisoblanadi. Chet tilini zamonaviy texnologiyalardan foydalanib o'rgatish va o'rganish eng samador usullardan biridir.

Ma'lumki, darsning turli xil o'yinlar asosida o'tilishi o'quvchilarning imkoniyatlarini namoyish etish, diqqatni jamlash, bilim va ko'nikmalarini oshirish va kuchli bo'lishlarini ta'minlaydi. O'yin texnologiyasidan foydalanishda o'quvchining o'zini namoyon qilishi, hayotda barqaror o'rnini topishi, o'zini-o'zi boshqarishi, o'z imkoniyatlarini amalga oshirishning fundamental ehtiyojlariga tayanadi. Har qanday o'yin zamirida umumiy qabul qilingan ta'lim prinsiplari, taktikasi yotishi kerak. O'quv o'yinlariga o'quv predmetlari asos qilib olinishi kerak. O'yinlar jarayonida o'quvchi oddiy darsga qaraganda bu mashg'ulotga qiziqibroq yondashadi va bemalol faoliyat ko'rsatadi. Ta'kidlash lozimki, o'yin eng avallo, o'qitishning bir usulidir. O'quvchilar o'yinli darslarga qiziqib qatnashadilar, g'alaba qozonishga intiladilar, o'qituvchi ular orqali o'quvchiga ta'lim-tarbiya ham beradi. O'quvchi inglizcha o'yin o'ynab, gapira olarkanman, tinglab tushuna olarkanman, yoza olarkanman, deb ishonadi, qiziqadi.

Hozirgi davrda mamlakatimizning barcha sohalarida, shu jumladan, xalq ta'limi tizimida ham amalga oshirilayotgan keng ko'lamlı o'zgarishlar barcha pedagoglar oldiga o'quvchining bilimini yuksak darajada oshirish; mustaqil tafakkurini, ularning hayotiy faolligini rivojlantirish; yuksak axloqiy sifatlarni tarbiyalash; tafakkur, muloqot, o'qish, mehnat qilishga bo'lgan qobiliyatlarini taraqqiy ettirish kabi murakkab va mas'uliyatli vazifalarni qo'yimoqda. Har bir bola faqat o'ziga xos bilish faoliyati, iroda, xarakter, xulq-atvor xususiyatlariga ega. Maktabdagi ta'lim-tarbiya berish jarayonida mana shu xususiyatlarni bilish va shunga asoslanib ularga individual munosabatda bo'lish lozim. Shular hisobga olingandagina, har bir pedagog o'zining asosiy vazifasi, ya'ni yosh avlodga ta'lim-tarbiya berish ishini muvaffaqiyatli amalga oshiradi.

Boshlang'ich sinf o'qish darslari ham xuddi shunday shakllarda tashkil etilmoqda. O'quvchi matnni to'g'ri, tez, tushunib o'qish, mazmunni o'zlashtirish bilan ilk bor o'qish darslarida duch keladi. O'qish darslarida bolalarga Davlat ta'lim standarti talablari bo'yicha o'zlashtirishlari kerak bo'lgan bilimlar beriladi. Boshlang'ich sinf

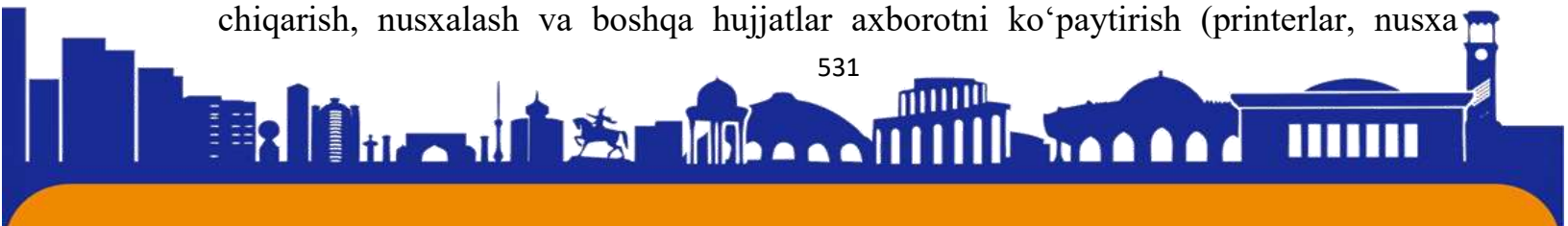

o‘qish darsliklarida berilgan mavzular doirasi ancha keng bo‘lib, ular ona tabiat, yil fasllari, xalq og‘zaki ijodi, mehnatga muhabbat, asosiy bayram sanalari, istiqloq, vatan, ma‘naviyat kabi umumiy mavzular doirasida birlashtirilgan. O‘qish darslariga kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish axborot va ilg‘or pedagogik texnologiyalardan foydalanish ta‘lim mazmunida o‘ziga xos hamda o‘quvchi shaxsidan o‘ziga mos kompetensiyani shakllantiradi. Ilg‘or pedagogik texnologiyalar asosida yangi bilimlarni ta‘lim mazmuniga mos tarzda zamonaviy ruhda singdirish, pedagogik texnologiyani ta‘lim tizimiga keng joriy etish, komil inson etib tarbiyalash, ta‘lim-tarbiya tizimini sifat hjihtidan butunlay yangi bosqichga ko‘tarish bugungi kunning dolzarb masalasidir.

Hozirgi kunda dunyo multimedia texnologiyalarining rivojlanishi natijasida yuzaga keladigan har xil faoliyat turlarini kompyuterlashtirishning yangi bosqichiga guvoh bo‘lmoqda. Grafika, animatsiya, foto, video, tovush, matn interaktiv ravishda yaxlit axborot muhitini yaratadi, bunda foydalanuvchi sifat jihatidan yangi imkoniyatlarga ega bo‘ladi. Multimedia texnologiyalarining eng keng qo‘llanilishi ta‘lim sohasida - universitet sinflaridan tortib, uy sharoitlariga qadar mavjud. Multimedia mahsulotlari turli xil ma‘lumot, namoyish va reklama maqsadlarida muvaffaqiyatli qo‘llanilmoqda, telekommunikatsiyalarda multimedaning joriy etilishi yangi dasturlarning tez sur‘atlar bilan o‘shishiga turtki berdi. Ayniqsa, ta‘lim jarayoniga multimedialarni olib kirish hozirgi kunning dolzarb masalalari sirasiga kiradi.

Multimedia texnologiyalarini o‘quv jarayonlariga joriy etish ta‘limni axborotlashtirishning muhim nuqtalaridan biridir. Hozirgi vaqtda multimedia texnologiyalari axborot texnologiyalarining eng jadal rivojlanayotgan va istiqbolli yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Multimedia bu foydalanuvchiga yagona axborot muhitida tashkil qilingan yangi ma‘lumotlar bilan ishlashga imkon beradigan apparat va dasturiy vositalar to‘plamidir. Kompyuter texnologiyalari bugungi kunda ko‘plab talabalar hayotining ajralmas qismiga aylandi. Ular, ko‘pincha, ularni oddiy maktab darsligidan ko‘ra ko‘proq qiziqish bilan qabul qilishadi. Hozirgi vaqtda ko‘p ta‘lim dargohlarida quyidagilarni topishingiz mumkin: ovoz yozish va ko‘paytirish vositalari (elektrofonlar, magnitafonlar, CD-pleyerlar), tizimlar va telefon, telegraf va radioaloqa vositalari (telefonlar, faksimile qurilmalar, teletayplar, telefon stantsiyalari, radioaloqa tizimlari), tizimlar va televidenie, radioeshittirish vositalari (televizion va radio qabul qiluvchilar, o‘quv televizion va radio, DVD - pleyerlar), optik va proyeksion kino va fotografik uskunalari (kameralar, plyonkalar, proyektorlar, kinoprojektorlar), bosib chiqarish, nusxalash va boshqa hujjatlar axborotni ko‘paytirish (printerlar, nusxa

ko'chirish moslamalari), ma'lumotlarni elektron shaklda namoyish etish, qayta ishlash va saqlash imkoniyatini ta'minlovchi kompyuter vositalari (kompyuterlar, printerlar, skanerlar, plotterlar), aloqa kanallari (modemlar, simli, sun'iy yo'ldosh, optik tolali, radiorele) orqali axborot uzatishni ta'minlovchi telekommunikatsiya tizimlari va boshqa kanal turlari axborot uzatish uchun mo'ljallangan aloqa).

Ta'lim sifatini oshirish uchun texnik vositalar: audio-video, kino materiallari, komp'yuterlar, videoproektor, slaydlar, badiiy asarlardan parchalar; zamonaviy pedagogik texnologiyalardan, xususan interfaol metodlardan o'rinli foydalanib kelishmoqda. Innovatsion ta'lim texnologiyalari ta'lim sifatini yaxshilash, samaradorligini oshirish, o'qituvchi, o'quvchi shuningdek, jamoa o'rtasida o'zaro hamkorlikni qaror toptirish, g'oyaviy va ruhiy birlikka erishish, yagona maqsad sari intilish, har bir ta'lim oluvchining ichki imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish, shaxs sifatida namoyon bo'lishi uchun zarur shart-sharoit hamda muhitni yaratishda katta imkoniyatlarga ega.

Xulosa qilib aytganda, ingliz tili darslarida innovatsion usullarni qo'llash natijasida o'quvchilarning mantiqiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlari rivojlanadi, nutqi ravonlashadi, tez va to'g'ri javob berish malakasi shakllanadi. Bunday usullar o'quvchida bilimga ishtiyoq uyg'otadi. O'quvchi darslarga puxta hozirlik ko'rishga intiladi. Bu esa o'quvchilarni ta'lim jarayonining faol sub'yektlariga aylantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Отабоева, М.Р. Чет тилини о'qitishda zamonaviy innovatsion texnologiyalaridan foydalanish va uning samaradorligi / М.Р. Отабоева. — Текст: непосредственный, электронный // Молодой ученый. — 2017. — №4.2 (138.2). — С. 36–37. — URL: <https://moluch.ru/archive/138/39058/> (дата обращения: 27.04.2020)

2. MD Ismatullaevna, EG Yusupovich. THE EFFECTIVENESS OF THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN THE EDUCATIONAL _ROCESS- Euro'eian Journal of Research and Reflection in ..., 2019

3. M. Xoldorova, N. Fayziyeva, F. Rixsittilayeva. «CHET TILINI O'QITISHDA YORDAMCHI VOSITALARDAN FOYDALANISH». Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2005

ЗАПОР У ДЕТЕЙ

Мукаррама Хамидулло кизи Абдуллаева

amukarrama@mail.ru

+998995693550

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт
Студентка 415 группы факультета 1 педиатрии и народной медицины

Научный руководитель: Амонова Наргиза Абдураззоковна

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт
ассистент кафедры Госпитальной педиатрии №1, Народная медицина

Аннотация: В этой научной статье рассматривается патологическое состояние - запор у детей, их виды, этиология, течение, диагностика, профилактика и лечение.

Ключевые слова: запор, болезнь Гиршпрунга, копростаз, меконий, муковисцидоз, колопроктолог, ректометрия, целиакия, фекалий.

CONSTIPATION IN CHILDREN

Mukarrama Khamidullo kizi Abdullayeva

amukarrama@mail.ru

+998995693550

Tashkent Pediatric Medical Institute

Student of group 415 of faculty 1 of Pediatrics and Traditional Medicine

Scientific adviser: Amonova Nargiza Abdurazzoqovna

Tashkent Pediatric Medical Institute

Assistant of the department of Hospital Pediatrics №2, Traditional Medicine

Annotation: This scientific article discusses the pathological condition - constipation in children, their discharge, etiology, course, diagnosis, prevention and treatment.

Key words: constipation, Hirschsprung's disease, coprostasis, meconium, cystic fibrosis, coloproctologist, rectometry, celiac disease, feces.

Запор у ребёнка — это патологическое состояние, признаком которого является задержка или затруднение опорожнения кишечника естественным

путём. 95% случаев классифицируются как функциональные запоры, запоры органического характера встречаются очень редко. Если у младенца в течение двух суток после родов всё ещё нет выделений мекония, это повод для глубокого обследования с целью исключить врождённые патологии и болезнь Гиршпрунга. Формирование твёрдого скопления кала (копростаза) происходит под воздействием нейрогенных факторов (стрессовые ситуации, шок, страх, агитация), по причине нарушения режима дня, неправильного образа жизни или несбалансированного питания. Изменение диеты, психологического микроклимата и образа жизни на ранних стадиях возникновения запора значительно способствует удачному исходу проблемы со стулом.

Запором у ребёнка считается состояние невозможности нормального отхождения каловых масс естественным путём, когда интервал между подходами к опорожнению кишечника увеличен по сравнению с привычной для данного ребёнка нормой или составляет более полутора суток. Тревожным признаком является субъективное ощущение неудовлетворённости степенью облегчения организма, а также тенезмы. Показатели фактуры и формы стула, частотность калоизвержения индивидуальны и коррелируют с возрастом и образом жизни ребёнка. Признаки натуживания у младенцев не всегда говорят о наступлении запора: так ребёнок тренирует внутренние мышцы, обеспечивающие успех дефекации.

В норме меконий отходит в первые 24 часа жизни ребёнка. В первые несколько дней жизни частотность стула у новорожденных составляет от 4 до 8 эпизодов в день. К четырём годам ребёнок справляет нужду один раз в сутки.

Причины запоров у детей

Причины органических запоров специфичны:

- анатомические патологии;
- неврологические проблемы;
- нарушения обмена веществ;
- отравления, расстройства ЖКТ;
- инфекции (муковисцидоз);
- пороки развития (нарушения строения нижних отделов ЖКТ);
- врождённые патологии спинного мозга.

Чаще всего причиной органических запоров новорожденных является болезнь Гиршпрунга. Причины органической природы запора у ребёнка проявляют себя в первые месяцы жизни.

Функциональный запор — проблемное протекание актов дефекации, не связанное с органическими причинами.

Дети подвержены функциональным запорам в три важных периода развития:

- При введении в прикорм зерновых культур и твёрдой пищи;
- При приучении пользоваться туалетом;
- При поступлении в школу.

Все эти этапы являются стрессовыми для ребёнка, что может негативно отразиться на способности к естественному опорожнению кишечника. Кроме того, детям требуется сосредоточиться, чтобы совершить акт дефекации. Так, дети откладывают поход в туалет, потому что слишком увлечены (например, игрой), напуганы или ажитированы.

У детей старше 5 лет уплотнение фекалий и болезненность при калоизвержении может вызвать избыток клетчатки в повседневном питании.

Виды патологии

По этиологическому признаку детские запоры бывают:

- Органические;
- Функциональные.

Запоры у детей чреваты образованием анальной трещины, тогда болезненность дефекации усиливается, и в следующий раз, чувствуя позыв к испражнению, ребёнок будет пытаться удержать каловые массы внутри. Такое поведение приводит к формированию порочного круга. Стул становится ещё твёрже, избавиться от каловых масс становится ещё сложнее, процесс калоизвержения сопровождается натуживанием и болью. Запор может спровоцировать развитие осложнений (например, недержания кала).

Симптомы запоров у детей

Симптомы запоров у младенцев и грудничков:

- плохое сосание;
- вялость;

- повышенный уровень билирубина в анализе крови;
- признаки детского ботулизма.

Признаки запора у детей дошкольного и школьного возраста:

- распирающие и коликообразные ощущения в животе;
- патологизация структуры и формы фекалий;
- неприятный запах продуктов жизнедеятельности ребёнка;
- вздутие кишечника;
- необходимость тужиться при дефекации;
- болезненность дефекации;
- следы крови на салфетке или в фекалиях.

Запоры у детей встречаются как осложнение после недавно перенесённого муковисцидоза и могут сформироваться на фоне целиалкии.

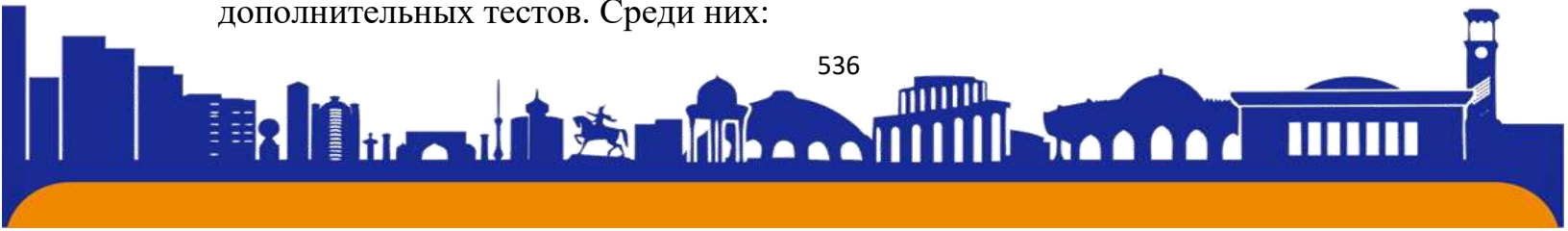
Диагностика расстройства

Диагностикой и лечением детских запоров занимается педиатр. Он также может назначить дополнительную консультацию других детских специалистов: колопроктолога, гастроэнтеролога, психолога. Объективный осмотр включает в себя оценку уровня комфорта или дискомфорта ребёнка и его состояния на основе внешнего вида. Проводится сбор анамнеза, в том числе семейного анамнеза запоров.

Врач в праве провести:

- пальпацию, перкутирование и прослушивание живота;
- осмотр ануса и близлежащих анатомических структур;
- ректальное исследование пальцем;
- анализ кала на скрытую кровь;
- оценку состоятельности функции сфинктера;
- оценку адекватности походки и рефлексов сухожилий ног.

При функциональных запорах дополнительные исследования не нужны. В случае, если нет положительной динамики состояния ребёнка после проведения традиционной терапии, показана рентгенография брюшной полости. Для исключения органических причин запора у ребёнка необходимо проведение дополнительных тестов. Среди них:

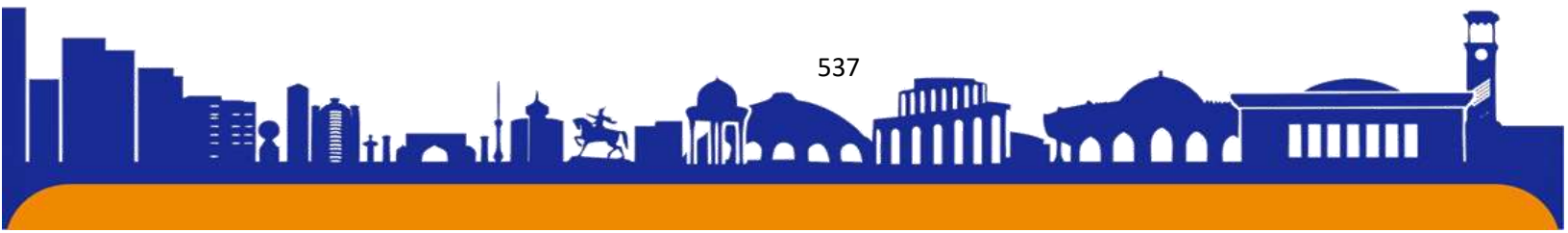
- ирригорафическое исследование с контрастом, ректометрия и забор образца клеток (болезнь Гиршпрунга);
- рентгенография нижних отделов позвоночника и МРТ при подозрении на синдром растянутого спинного мозга или опухолевые процессы);
- анализы крови на патологии эндокринной системы;
- анализ на предмет отравления свинцом;
- анализ кала на ботулотоксин при младенческом ботулизме;
- тесты на факторы муковисцидоза;
- кровь на электролиты при метаболических расстройствах;
- серологический скрининг на IgA антитела к транслугтаминазе при целиакии.

Лечение запоров у детей

Функциональные запоры у детей хорошо поддаются лечению немедикаментозными методами: изменениями в диете и коррекцией поведенческих реакций. Целью направленного лечения является нормализация фактуры стула и периодизации актов опорожнения кишечника. Лечение запора подразумевает комплексный подход: сочетание медикаментозной терапии, коррекция поведения, диеты и суточного режима потребления жидкости, сопровождающая терапия. Тактика лечения зависит от клинической картины патологии. Если не отвечает на лечение, возможно применение метода мануального высвобождения каловых масс вкупе с приёмов пероральных лекарственных препаратов. Кроме того, необходимо потреблять много жидкости. Другим методом побуждения организма к дефекации является применение местных ректальных агентов, например, микроклизм, компоненты которых раздражают стенки кишечника и стимулируют его активность. Иногда результативным становится использование суппозиториев с глицерином. Оба метода требуют предварительной консультации лечащего врача и последующего врачебного контроля. В случае неудачи амбулаторного лечения, для облегчения состояния ребёнка при длительном запоре рекомендуется госпитализация.

Прогноз

При своевременном направленном лечении и следовании рекомендациям лечащего специалиста, прогноз благоприятный. В случае нейрогенной этиологии

запора, ребёнку может быть назначен курс психотерапии или консультаций психолога для устранения причины проблемы и профилактики рецидивов.

Профилактика

К профилактическим мерам запоров у детей можно отнести общие рекомендации:

- контроль питания, особенно — суточного потребления клетчатки;
- достаточная физическая активность;
- обильное употребление жидкости;
- поддержание психологического комфорта ребёнка;
- соблюдение режима дня.

Использованные литературы:

1. Захарова И. Н., Сугян Н. Г., Москвич И. К. Российские и международные рекомендации по ведению детей с запором. Вопросы современной педиатрии. — 2014.
2. Захарова И. Н., Андрюхина Е. Н. Запоры у детей раннего возраста: современные подходы к терапии. Медицинский совет. — 2011.
3. Денисов, М. Ю. Расстройства дефекации в детском возрасте. Тактика и стратегия восстановительного лечения: монография [Электронный ресурс] / М. Ю. Денисов, А. С. Якушин, Е. В. Гильд; Новосиб. гос. ун-т.
4. Бельмер, С. В. Функциональные расстройства органов пищеварения у детей (в свете Римских критериев IV) : методическое пособие для врачей.

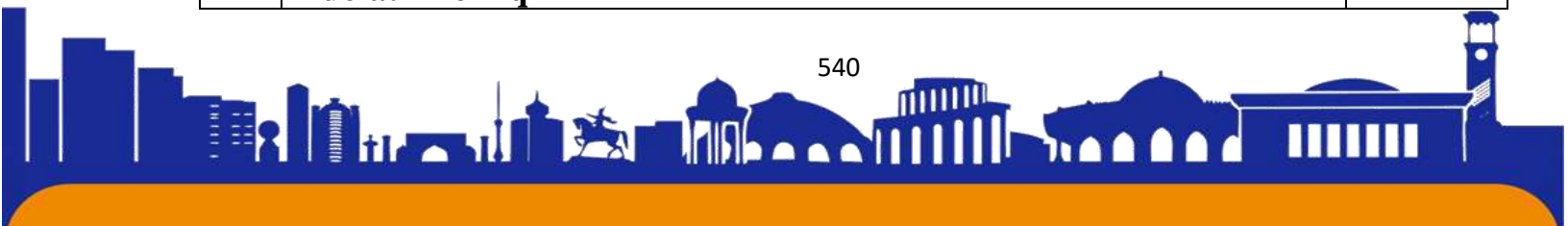

1	ПОЭТЕССА - ВОСПЕВЩАЯ ВЕЩУ Мадиярова Фарина	6-9
2	Yantoq o'simligining ahamiyatlari Jumayeva Zulfizarbonu	10-12
3	IT SOHASINI KENG OMMAGA TARG'IB QILISH Ozodov Ozodbek Tojiboy o'g'li	13-16
4	“BOSHLANG'ICH SINFLARDA BUGUNGI KUNDA MATEMATIK SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISH”. Boynazarova Nilufar Tilovmurod qizi, Qurbonnazarova Ziyoda Abdukarim qizi	17-20
5	To'ra Sulaymon she'rlarida lingvopoetika Jabborova Gulchexra	21-24
6	ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ СПРОСА НА МЕСТНЫЕ ТОВАРЫ, ЗАМЕЩАЮЩИЕ ИМПОРТ Олимжонов Далер Дамирович, Камилова Наргиза Абдукахоровна	25-29
7	Dimension of bilingualism Matluba Kholmatovna Tursunova	30-35
8	ШИША ИШЛАБ ЧИҚАРИШДА ХОМ АШЁГА ШИША ЧИҚИНДИЛАРИНИ ҚЎШИШНИНГ САМАРАДОРЛИГИ Шоймардонова Х.С, Шаймарданова М.А.	36-38
9	Oltinugurtli sorbentlar sintezi va ularning d-metallar bilan koordinatsiyon birikmalari Saidnazarov T.R Abduraxmonov S.T Amonov N.A Babamuratov B.E	39-46
10	Жаркўрғон ва Шеробод кварц кумларининг фазовий таркиби ва тузилишини ўрганиш. Қодиров Рустам Абдуманнонович	47-49
11	Olmaning umumiy kasalliklari: davolash va tavsif. Olma daraxtlari kasalliklari va ularni davolash, himoya qilish va oldini olish vositalari Qurbanbayev Yusufboy Baxtiyor o'g'li, Tojiyeva Sarvara Otabek qizi	50-54
12	Qulupnayning yangi navlari va O'zbekistonda qulupnayning foydasi. Qurbanbayev Yusufboy Baxtiyor o'g'li, Tojiyeva Sarvara Otabek qizi	55-59
13	IT sohasi-kelajak mutaxassisligi Boltayev Abrorbek Odilbek o'g'li	60-62
14	BOSHLANG'ICH SINFLARDA EKOLOGIK MADANIYATNI FANLARARO INTEGRATSIYALASHUV ORQALI SHAKLLANTIRISH (TABIIY VA ANIQ FANLAR MISOLIDA) Panjiyeva Muattar	63-69
15	ISSIQXONADA LIMON YETISHTIRISH BÒYICHA TAVSIYALAR Nomozov Sanjar Mamanazar o'g'li	70-74

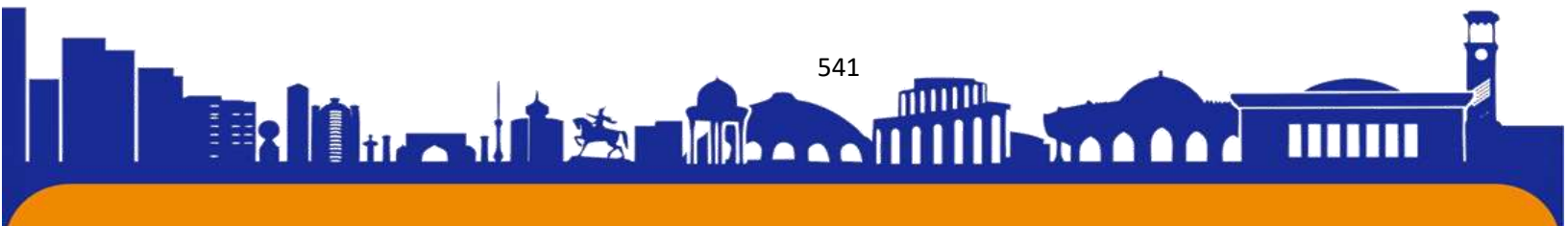

16	Mahalliy fosfaritlar asosida olingan ekstraksion fosfat kislotasini bug'latish yo'li orqali konsentrlash. Xodjamqulov S.Z, Hamidov.A.P., Tursunov S.A	75-79
17	УМУМИЙ ЎРТА ТАЪЛИМ МАКТАБЛАРИДА КИМЁ ФАНИДАН ЛАБОРАТОРИЯ ИШЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК АСОСЛАРИ Д.А.Каримова, Г.Ё.Гадоева	80-82
18	KALIYLI O'G'ITLARDA OZUQAVVIY MODDALAR TAHLILI Xodjamqulov S.Z, Hamidov.A.P., Tursunov S.A., Normurotov J.B., O'ralova M.R.	83-86
19	ISSIQXONADA BODRING YETISHTIRISH VA FOYDALI JIHATLARI Nomozov Sanjar Mamanazar o'g'li, Eshmatova Mashxura Faxriddin qizi	87-91
20	Eman daraxti haqida ma'lumot Safarov Iskandar Sayfiddin o'g'li, Muhammadiyev Behruzбек Sherqobil o'g'li	92-96
21	BARCHA TURDAGI RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISH BOZOR IQTISODIYOTI SHAROITIDA OMON QOLISHNING ASOSIY SHARTI (SAN'AT MENEJMENTI SOHASIDA) Sh.K.O`rinov, A.Shirinova	97-101
22	METAPHOR IN CHILDREN'S LITERATURE. GEORGE ORWELL'S "ANIMAL FARM" AS AN EXAMPLE (BASED ON UZBEKI AND ENGLISH LANGUAGES) Abduazimova Marjona Abdurazzoq qizi, Keldiyorova Musharraf Ulug'bek qizi, Mamayoqubova Shahlo	102-107
23	SURUNKALI SKLERODERMA (TIZIMLI SKLEROZ) KASALLIGINING TURLARI, BELGILARI VA DAVOLASH USULLARI Toshpo'latov To'lqin Alyorovich, Nomozova Kamola Nuriddin qizi, To'raqulova Marjona Zulfiqor qizi, Mingturayev Dilshod Karimovich, Qilichev Jasurbek Fayzullayevich	108-111
24	LUQMON BO'RIXONNING "TUMOR" HIKOYASINING PRAGMATIK TAHLILI Urokov Xasan Ulmasovich	112-119
25	INVESTITSIYANING QURILISH VA ISHLAB CHIQRISH SOHALARINING RIVOJI UCHUN TUTGAN O'RNI (SAMARQAND VILOYATI MA'LUMOTLARI ASOSIDA) Turdimurodov Jasur Ilxomovich	120-124
26	OG'IR METALLARNI SORBSIYALASH UCHUN SORBENTLAR SINTEZI Abduvaliyeva Muqaddam Jumanazarovna, Xolboyeva Muyassar Boboyorovna, Musurmonova Adolat Ilhom qizi	125-127

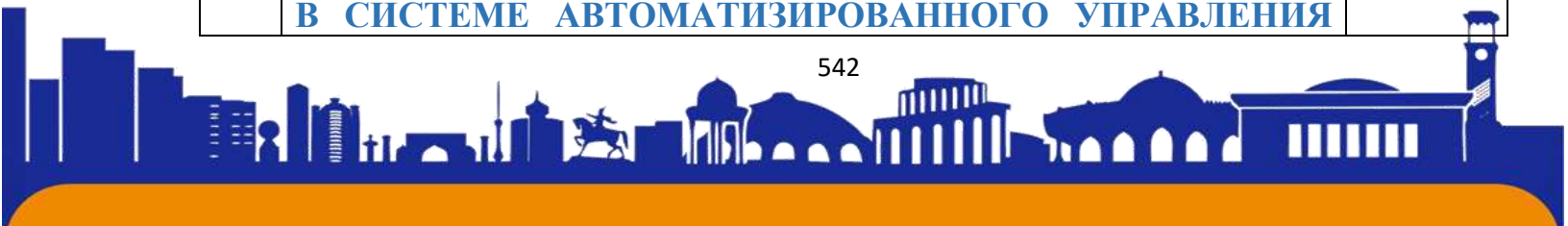

27	SANOAT OQOVA SUVLARINI OG'IR METALLARDAN TOZALASH USULLARI Xolboyeva Muyassar Boboyorovna, Abduvaliyeva Muqaddam Jumanazarovna, Xaitmurodova Ozoda Panji qizi	128-132
28	MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI BILAN OILA HAMKORLIGI. Xolmatova O'g'iloy Tojiddin qizi	133-136
29	RAQAMLI ASRDA BOSMA NASHRLARNING ROLI Ruxsora Shukurova Abdulhofizovna	137-139
30	GINEKOLOGIK BEMORLARNI OPERATIV DAVOLASH Xurramova Kamola O'ktamovna	140-142
31	BOSHLANG'ICH TA'LIM SIFAT SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA ZAMONAVIY YONDASHUV Zokirova Gulbahor Murodjon qizi	143-145
32	“МИЛЛИЙ ЭСТРАДА ВОКАЛ САНЪАТИ” Гапуров Сардор Карим ўғли	146-149
33	МИЛЛИЙ ЭСТРАДА МУСИҚАСИ Абдукадиров Озоджон Махаматжонович	150-155
34	ФРАНЧАЙЗИНГ: ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ Одинцова Юлия	156-165
35	O'zbekistonda zamonaviy televideniyaning paydo bo'lishi Jo'rayeva Maftuna Roziqovna	166-169
36	DZYUDO-QUROLSIZ KURASH Xurramov Jasur Rahmatullo o'g'li	170-172
37	SEMANTIK ELEKTRON KUTUBXONANING AXBOROT MODELI Ziyodullayeva Gulchiroy Erkinovna	173-176
38	Problems of individualization and differentiation of education at different stages of training. Zukhra Safarova Qurbon qizi	177-179
39	MUSTAQILLIK – ENG BUYUK NE'MAT Lapasov Muxammadsodiq Akromjon o'g'li	180-183
40	MASOFAVIY TALIM TEXNOLOGIYALARI Zaripov Shahriyor Qaryag'di o'g'li	184-187
41	POMIDOR VA UNING YANMGI NAVLARIGA TA'RIF Haydarov Shukurjon Rustam o'g'li, Olishhev Izzatbek Baxrom og'li	188-196
42	BOLALARNI KITOB O'QISHGA QIZIQTIRISH. Nafisa Kamolova Turg'unbayevna	197-201
43	ANOR YETISHTIRISHNING YANGI FOYDALI YO'LLARI Haydarov Shukurjon Rustam o'g'li, Olishhev Izzatbek Baxrom og'li	202-205

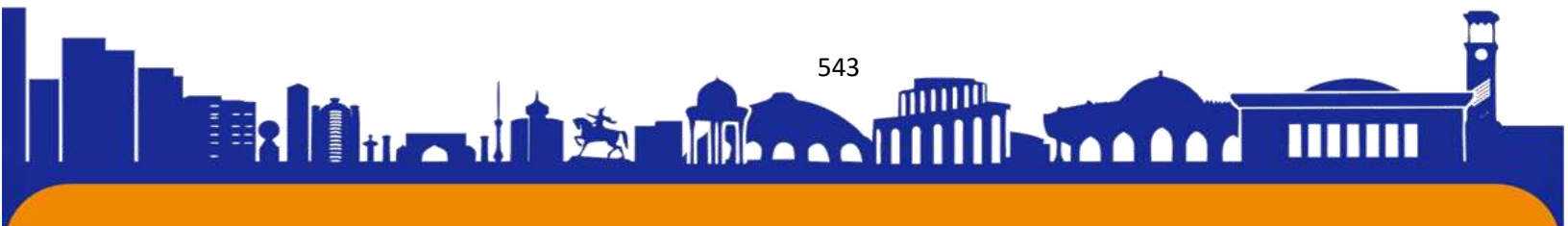

44	IMPORTANT ISSUES OF COOPERATION WITH PARENTS IN THE ORGANIZATION OF PRESCHOOL EDUCATION Normuradova Dilshoda Alisherovna	206-210
45	Successes in virtual income Norkugova Sojida Khushbak's daughter	211-213
46	ҚАЙТА ТИКЛАНУВЧИ ЭНЕРГИЯ МАНБАЛАРИ, ҚУЁШ ЭНЕРГИЯСИНИ ЎЗГАРТИРИШ. ФОТО ЭЛЕКТРИК ТИЗИМЛАР. ҚУЁШ БАТАРЕЯЛАРИ Т.С.Баходировна, Д.Обиджонова, М.Абдулхаев	214-219
47	PSIXOLOGIK TRENINGLARNI TASHKIL ETISH VA O‘TKAZISH JARAYONI Yo`ldasheva Maftuna Jura qizi, Saydaliyeva Madina Saydislom qizi, Kaldibayeva Fariza Muhamad qizi	220-224
48	ZANJABIL O‘SIMLIGINING DORIVORLIK XUSUSIYATLARI TARQALISHI VA YETISHTIRISH TEXNALOGIYASI. Qulsoatova Munisa Eshmurod qizi	225-228
49	PIYOZDOSHLAR OILASINING BOTANIK TASNIFI, ALLIUM L TURKUM TURLARINING AHAMIYATI Mirzayev Dilshod O'rolovich, Baxtiyrov Shaxzod Shavkat o'g'li	229-235
50	Yozish ko'nikmasini shakllantirish maktabga tayyorlov guruhi misolida Umarova M.	236-238
51	Tabiat bilan tanishtirish bolalarni estetik tarbiyalashning asosiy vositasi sifatida Mansurova Zebo	239-241
52	ЦИФРОВИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ ИЛИ ИНДУКАТИВНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА Абдурауфов Насим Аминович, Камилова Наргиза Абдукахоровна	242-249
53	Bozor tushunchasi, uning mohiyati va vazifalari Ostonoqulov Alisher, Shavkatova Sitora Rustam qizi, Sharipova Nilufar Mansurjon qizi, Ikrom O'rolovich Baxtiyrov.	250-254
54	Agrar va oziq-ovqat bozorlarida muvozanat holati va narxlarni davlat tomonidan tartibga solish Ostonoqulov Alisher, Shavkatova Sitora Rustam qizi, Sharipova Nilufar Mansurjon qizi, Ikrom O'rolovich Baxtiyrov	255-258
55	TIBBIYOT OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA “MOZAIK 3D INTERACTIVE” INNOVATSION ELEKTRON DASTURIDAN FOYDALANISH VA UNING ISTIQBOLLARI Yodgorova Nodira Turgunbayevna, Mirvaliyeva Nafisa Regametovna, Abdullayev Ulug'bek Meylik o'g'li	259-263
56	РАБОТА БЕСКОНТАКТНЫХ ЭЛЕКТРОННЫХ УСТРОЙСТВ В СИСТЕМЕ АВТОМАТИЗИРОВАННОГО УПРАВЛЕНИЯ	264-269

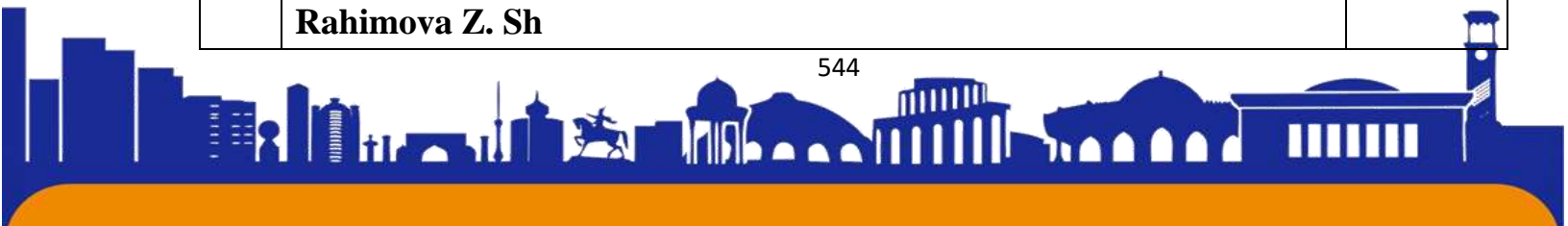

	НАСОСНОГО АГРЕГАТА Ниѣматов Азизжон Махкамович, Юнусова Сайёра Тошкенбоевна, Ондамуродов Ибратбек Абдижабборович	
57	[BMIM][Cl] MUHITIDA SHOLI SOMONIGA ULTRATOVUSHLI ISSIQLIK BILAN ISHLOV BERISH. Aliqulova D.A., Urozov M.K., Durmanova S.S.	270-279
58	BOSMA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARI MATBUOTDAGI O‘RNI Yaxshiboyeva Fardona Nodir qizi	280-282
59	ASTRONOMIYA MASHG‘ULOTLARINI AXBOROT TEXNOLOGIYALARI VA INNOVATSION TA‘LIM DASTURLARI ASOSIDA O‘QITISHNING DOLZARBLIGI Mirzaqandova Sohibjamol, Qurbonova Surayyo, Sayfullayeva Gulhayo Ixtiyor qizi	283-291
60	MASOFAVIY TA‘LIMDA TA‘LIMNING INTEGRATIV VA DIFFERENSIAL YONDASHUVNING AHAMIYATI Qurbonova Surayyo, Namozova Nilufar, Sayfullayeva Gulhayo Ixtiyor qizi	292-297
61	CHET TILLARINI BILISH BIZGA NIMA UCHUN KERAK? Rahmonova Ominaxon Bahodirjon qizi	298-302
62	Hayvonlar sistematikasi tarixiy rivojlanishi va xilma xillikning o‘zgarishi. Turoпова Shahnoza Olim qizi, Qobilova Gulchiroy Bobaqul qizi	303-305
63	SURXONDARYONING MADANIY MEROSI VA MADANIYATI Eshmo‘minov Javohir	306-309
64	Texnologiya fanining hayotdagi o‘rni Yakubova Xulkar Maxmudovna	310-313
65	BOSHLANG‘ICH SINF O‘QISH DARSLARI JARAYONIDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNI QO‘LLASH USULLARI NAZAROVA MAFTUNA FARHODOVNA	314-317
66	YONG‘OQ O‘SIMLIGINING TURLARI, ISTIQBOLLI NAVLARINI YARATISH. G‘afforov Sherhali Boltayevich, To‘rayev Sanjar, Qobilov Sarvar, Sayfullayev Abbas	318-323
67	GREK YONG‘OG‘INI XALQ XO‘JALIGIDA NAV VA SHAKLLARI XAMDA ULARNI URUG‘IDAN VA VEGETATIV KO‘PAYTIRISH. G‘afforov Sherhali Boltayevich, Qayumova Risolat, Eshbo‘riyeva Umida	324-329
68	FROM THE HISTORY OF THE CITIZEN'S MEETINGS OF THE NEIGHBORHOOD OF KARSHI CITY Roziyeva Dilafruz	330-334
69	FROM THE HISTORY OF THE ART OF GIVING M.Махамов	335-339

70	The history of Shahrizabz city neighborhood assemblies during the years of independence. Komilov Sobit	340-343
71	The specific problems of the recovery of Historical architectural monuments of Kashkadarya region Juraev Ilkhom.	344-348
72	HISTORICAL GEOGRAPHY CLASSIFICATION OF KITAB'S BEKLIK, AN OASIS OF EASTERN KASHKADARYA Karimov Bakhrom Djalolovich	349-355
73	DEVELOPMENT AND PROBLEMS OF TENNIS IN THE REGION Karimov Behruz	356-361
74	Economic life Of Kashkadarya during the period of Amir Temur and Temurids. Kopaysinova N.	362-365
75	Generosity and support fund Qodirova Mamlakat Mominovna	366-369
76	The role of non-governmental, non-profit organizations in the development of society Qodirova Mamlakat Mominovna	370-373
77	NASAF - ALLAMA COUNTRY U. Muminov.	374-379
78	FROM THE HISTORY OF THE LITERARY ENVIRONMENT OF KASHKADARYA OASIS IN THE YEARS OF INDEPENDENCE. Oripova L	380-384
79	THE ARCHITECTURE OF KASHKADARYA DURING AMIR TEMUR AND ITS ROLE IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM Rasulova Matluba Abdimo'min kizi	385-391
80	The development of tourism through "Abu-l Mu'in an-Nasafi" scientific research center Urolov Ghaybulla	392-395
81	ABUL MUN AN-NASAFI – THE PROMOTER OF TEACHING OF "MOTURIDIYA". Hasanov A.	396-400
82	THE ANALYSIS OF THE AREAS OF POPULATION GROWTH OF KASHKADARYA REGION Kholikov Shodiyor	401-406
83	SUD-TIBBIYOTI TOKSIKOLOGIYASI. KIMYOVIY FAKTORLAR TA'SIRI (ZAHARLANISH) DAN JAROHATLANISH Rayimnazarov Shaxzot Muxiddin o'g'li	407-410
84	МАКСУД ШАЙХЗОДА ХАЁТИ ВА ИЖОДИ ЁЛЛАРИ Вахобов Каюм	411-414
85	SHAYXZODA HAYOTIGA NAZAR SOLIB Tursunboyeva Dilshoda Nazirjonovna	415-422
86	Pirimqul Qodirovning frazeologizmlardan foydalanish mahorati ("Yulduzli tunlar" romani misolida) Jumayeva Dilafro'z Orifjon qizi, Rahimova Zebiniso Shomansur qizi	423-426
87	O'ZBEK TILIDA JARGON VA UNGA YONDOSH HODISALAR Rahimova Z. Sh	427-431

88	SANOAT CHIQINDI MAHSULOTLARI VA POLIMER XOM ASHYOLARDAN FOYDALANGAN HOLDA ZAMONAVIY QURILISH MATERIALLARI ISHLAB CHIQRISH ISTIQBOLLARI Ametov Rasul Nazirbayevich, Husanov Lazizjon, Djo'rayeva Husniya,	432-441
89	SUFIZMNIŇ YASSAWIYA TARIQATÍNDÁ MÁNAWIYAT MÁSELELERI Saliyeva Gulbanu Puxarbay qizi	442-445
90	Breadth-first algoritmi va Dijkstra algoritmining farqlari. Saidmurotov Sulaymon Ollaberganovich, Ollaberganov Mirzoxid Ollabergan o'g'li Frunzayeva Dilfuza Axmad qizi Azizbek Sultonboyev Umarjon o'g'li	446-448
91	Муқобил энергия, Ўзбекистоннинг тикланувчи энергия манбалари ресурслари Бадалов Абдумалик Абдумуминович, Ражаббоев Феруз Файзи ўғли	449-458
92	Konversiv so'zlar tarjimasiga madaniy omillarning ta'siri. Qo'ldoshev.O'.O', Xudoyberdiyeva O'g'iloy Qurbonboyevna	459-461
93	"The Application of Translation Aids in the Translation Process of Informative Texts". Zoidova Mohinur Sasha qizi	462-464
94	"Konversiv so'zlar tarjimasining funksional-semantik xususiyatlari". Qo'ldoshev.O'.O', Xudoyberdiyeva Bashorat Qurbonboy qizi	465-467
95	The polysystem theory of subtitling. Bakiyev.F.J, Islomova Odina Orifjon qizi	468-471
96	Features and usage of computer assisted translation. Barnayeva Munisa Kamoliddin qizi	472-474
97	THE IMPORTANCE OF CREATIVE WORKS DURING THE TIME OF AMIR TEMUR (IN THE CASE OF THE SHAHRISABZ STATE MUSEUM RESERVE) Khosiatov Khurshid Otakulovich	475-479
98	ПРИМЕНЕНИЕ МАТЕМАТИЧЕСКОГО ПАКЕТА MATHCAD В АНАЛИЗЕ ВЗАИМОСВЯЗЕЙ МЕЖДУ РАЗЛИЧНЫМИ СЕКТОРАМИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ. Сакиева Б.Б, А.Исроилов, Б.Эсанов, Р.Шодиев	480-483
99	Компетенциявий ёндашув ҳақида олимларимизнинг илмий тадқиқотлари. Ш.Нормуродов	484-487
100	О'ZBEKISTONDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARIDAN FOYDALANUVCHI ISTE'MOLCHILARGA BERILADIGAN IMTIYOZLAR Eshqorayev Abduqodir Iskandar o'g'li, Choriyeva Mahfuza Sadriddin qizi	488-491

101	Language as an expression of national mentality. Xatamova Dildora Azim qizi	492-495
102	ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОПЫТА ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН В РАЗВИТИИ МАЛОГО БИЗНЕСА В НАШЕЙ СТРАНЕ Муҳаммадҷонов Бобирмирзо Ботиржон ўғли, Иброҳимов Бехзодбек Баҳромжон ўғли	496-501
103	Amudaryo hozirgi deltasining kichik deltalarining strukturaviy yaxlitligi va ularning tabiiy-meliorativ sharoitini baholashdagi ro'li Tajiyev Qudrat Qadirberganovich, Tojiboyeva Madina	502-504
104	Tuproq qoplamingi strukturasi va sho'rlanish darajasining relyef elementlari bilan bog'liqligi o'rganish Tajiyev Qudrat Qadirberganovich, O'tamurotova Xayriniso Bekchan qizi	505-508
105	Темирбетон оралиқ қурилмалари юк кўтариш қобилиятини аниқлашнинг мавжуд усуллари Эрбоев Ш.О., Жонимова З.Ш, Ахмедов Рауфжон	509-512
106	Methodological component in the content of teaching the grammatical side of foreign language speech Almatova Umida Islamovna, Kamolova Saida Zufar qizi	513-516
107	НОВЫЕ СЕРОСОДЕРЖАЩИЕ ПОЛИМЕРНЫЕ СОРБЕНТЫ НА ОСНОВЕ ДИЭТИЛДИТИОКАРБАМАТА Чориева Нигора Бароталиевна, Холмуродова Сюзанна Исмоил кизи, Абдулхамидова Хилола Шерзод қизи	517-522
108	PATAU SINDROMINING KELIB CHIQISH SABABLARI Farmonova Ruxshona Farrukhovna, Daminov Muslimbek Asadullayevich	523-528
109	O'QUVCHILARNI TIL O'RGANISHGA QIZIQTIRISH Abdimovminova Muborak Ibodulla qizi, Ro'zmatova Gulnavo Musurmonqulovna, Jumayeva Risolat Boyqulovna	529-532
110	ЗАПОР У ДЕТЕЙ Муқаррама Хамидулло кизи Абдуллаева, Амонова Наргиза Абдураззоқовна	533-538

